

REPUBLICA SERBIA
MINISTERUL CONSTRUCȚIILOR, TRANSPORTURILOR ȘI INFRASTRUCTURII

**PLANUL SPAȚIAL AL REPUBLICII SERBIA
PENTRU PERIOADA
2021 - 2035**

– Proiect –

Belgrad, noiembrie 2021

PLANUL SPAȚIAL AL REPUBLICII SERBIA

pentru perioada

2021 - 2035

Titularul elaborării:

MINISTERUL CONSTRUCȚIILOR, TRANSPORTURILOR ȘI INFRASTRUCTURII

Prelucrători:

Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură
Institutul de Transport CIP
Institutul de Urbanism al Voivodinei
GDI SOLUTIONS doo

Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
(titularul activității în fața grupului de prelucrători)

Director

dr. Saša Milijić, consilier științific
Institutul de Arhitectură și Urbanism Belgrad

Belgrad, noiembrie, 2021

CUPRINS

1. PUNCTE DE PLECARE	5
1.1. Introducere.....	5
1.2. Metoda de elaborare PPRS	7
1.3. Retrospectiva sistemului de planificare spațială a Republicii Serbia.....	10
1.3.1. Retrospectiva planurilor spațiale ale Republicii Serbia și a programelor de implementare	10
1.3.1.1. Planurile spațiale ale Republicii Serbia	10
1.3.1.2. Programele de implementare a Planului Spațial al Republicii Serbia	11
1.3.2. Retrospectiva planificării spațiale în Republica Serbia	12
1.3.2.1. Planurile spațiale regionale.....	12
1.3.2.2. Planurile spațiale ale zonelor cu destinație specială	16
1.3.2.3. Planurile spațiale ale unităților de autogovernare locală.....	18
1.3.3. Politicile publice de importanță pentru elaborarea Planului Spațial al Republicii Serbia	19
1.3.4. Rolul Planului spațial în gestionarea dezvoltării spațiale a Republicii Serbia.....	26
1.4. Influențele globalizării și ale împrejurimii asupra dezvoltării spațiale a Republicii Serbia	30
1.4.1. Trecerea în revistă a consecințelor crizei economice și financiare mondiale și a proceselor de globalizare asupra dezvoltării spațiale a Republicii Serbia.....	30
1.4.2. Creșterea economică, schimbările structurale în perioada post-criză și reformele implementate	32
1.4.3. Sursele de finanțare	35
1.5. Teritoriul Republicii Serbia în mediul european mai larg	38
1.5.1. Capitalul teritorial al Republicii Serbia	38
1.5.2. Documentele europene și internaționale de importanță pentru dezvoltarea spațială și integrarea Republicii Serbia în mediul european și mai larg.....	39
1.5.3. Acquis-ul comunitar și programele UE relevante pentru dezvoltarea spațială și integrarea Republicii Serbia în mediul european și mai larg	42
1.6. Evaluarea generală a situației pe domenii	44
1.6.1. Evaluarea generală a stării de protecție și utilizare durabilă a resurselor naturale	44
1.6.1.1. Evaluarea generală a stării terenurilor agricole și agriculturii	44
1.6.1.2. Evaluarea generală a stării pădurilor, terenurilor forestiere, silviculturii și vânătorii.....	50
1.6.1.3. Evaluarea generală a stării apei și infrastructurii în domeniul gospodăririi apelor	54
1.6.1.4. Evaluarea generală a stării resurselor minerale și mineritului	59
1.6.2. Evaluarea generală a stării populației și a dezvoltării sociale.....	63
1.6.2.1. Evaluarea generală a stării dezvoltării demografice	63
1.6.2.2. Evaluarea generală a stării sistemelor urbane și amenajarea așezărilor urbane	68
1.6.2.3. Evaluarea generală a stării dezvoltării rurale și amenajarea satului.....	74
1.6.2.4. Evaluarea generală a stării rețelei de servicii publice și a dezvoltării sociale.....	77
1.6.2.5. Evaluarea generală a stării locuirii.....	82
1.6.3. Evaluarea generală a stării dezvoltării regionale a industriei și turismului.....	84
1.6.3.1. Evaluarea generală a dezvoltării regionale a Republicii Serbia	84
1.6.3.2. Evaluarea generală a stării întreprinderilor, investițiilor și finanțelor	88
1.6.3.3. Evaluarea generală a stării dezvoltării industriei	90
1.6.3.4. Evaluarea generală a stării dezvoltării turismului.....	94
1.6.4. Evaluarea generală a stării infrastructurii	98
1.6.4.1. Evaluarea generală a stării traficului și a infrastructurii de trafic	98
1.6.4.2. Evaluarea generală a stării comunicațiilor electronice și a serviciilor poștale.....	111
1.6.4.3. Evaluarea generală a stării energiei, a infrastructurii energetice și a eficienței energetice	112
1.6.5. Evaluarea generală a stării mediului, a patrimoniului, a peisajului, a schimbărilor climatice și a dezastrelor.....	115
1.6.5.1. Evaluarea generală a stării calității mediului	115

1.6.5.2. Evaluarea generală a stării gestionării deșeurilor	123
1.6.5.3. Evaluarea generală a stării de protecție, reglementare și utilizare durabilă a patrimoniului natural și cultural și a peisajului	125
1.6.5.4. Evaluarea generală a stării de adaptare la schimbările climatice	138
1.6.5.5. Evaluarea generală a stării reducerii riscului de dezastre și a gestionării situațiilor de urgență	139
1.6.6. Evaluarea sintetică a potențialului, limitărilor și problemelor cheie ale dezvoltării spațiale a Republicii Serbia	140
2. OBIECTIVELE ȘI SOLUȚIILE DE PLANIFICARE.....	145
2.1. Scenariul de dezvoltare spațială a Republicii Serbia până în anul 2035	145
2.1.1. Scenariul existent.....	145
2.1.2. Scenariul realist	146
2.1.3. Scenariul de dezvoltare spațială a Republicii Serbia până în anul 2035.....	147
2.2. Principiile dezvoltării spațiale a Republicii	149
2.3. Viziunea și obiectivele dezvoltării spațiale a Republicii Serbia	150
2.3.1. Viziunea dezvoltării spațiale a Republicii Serbia	150
2.3.2. Obiectivele generale și speciale ale dezvoltării spațiale a Republicii Serbia	150
2.3.2.1. Obiectivele generale și speciale ale dezvoltării spațiale a Republicii Serbia.....	150
2.3.2.2. Obiectivele generale și speciale de dezvoltare spațială pe domenii tematice	151
2.4. Strategia de dezvoltare spațială pe termen lung a Republicii Serbia	167
2.5. Soluțiile de planificare pe domenii tematice	173
2.5.1. Protecția și utilizarea durabilă a resurselor naturale	173
2.5.1.1. Terenurile agricole, agricultura și piscicultura (<i>Harta de referință 1</i>).....	173
2.5.1.2. Pădurile, terenurile forestiere, silvicultura și vânătoarea (<i>Harta de referință 1</i>)	183
2.5.1.3. Apele și infrastructura în domeniul gospodăririi apelor (<i>Harta de referință 3b</i>).....	189
2.5.1.4. Resursele minerale și minieritul (<i>Harta de referință 1 și 3b</i>)	204
2.5.2. Populația și dezvoltarea socială.....	209
2.5.2.1. Dezvoltarea demografică	209
2.5.2.2. Sistemele urbane și amenajarea așezărilor urbane (<i>Harta de referință 2</i>)	221
2.5.2.3. Dezvoltarea rurală și amenajarea satului (<i>Harta de referință 2</i>).....	230
2.5.2.4. Rețeaua de servicii publice și dezvoltarea socială	247
2.5.2.5. Locuirea.....	255
2.5.3. Dezvoltarea regională, antreprenoriatul, industria și turismul.....	259
2.5.3.1. Dezvoltarea regională	259
2.5.3.2. Antreprenoriatul, investițiile și finanțele	261
2.5.3.3. Industria.....	264
2.5.3.4. Turismul (<i>Harta de referință 4a</i>).....	280
2.5.4. Infrastructura.....	288
2.5.4.1. Traficul și infrastructura de trafic (<i>Harta de referință 3a</i>)	288
2.5.4.2. Comunicațiile electronice și traficul poștal (<i>Harta de referință 3a</i>).....	307
2.5.4.3. Energia, infrastructura energetică și eficiența energetică (<i>Harta de referință 3b</i>).....	308
2.5.5. Protecția mediului, a patrimoniului și a peisajului	326
2.5.5.1. Protecția și îmbunătățirea calității mediului (<i>Harta de referință 4b</i>).....	326
2.5.5.2. Gestionarea deșeurilor (<i>Harta de referință 4b</i>).....	330
2.5.5.3. Protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a patrimoniului natural și cultural și a peisajului..	332
2.5.6. Adaptarea la schimbările climatice	353
2.5.7. Reducerea riscului de dezastre și gestionarea situațiilor de urgență	355
2.5.8. Protecția și utilizarea spațiului Republicii Serbia	360
2.5.8.1. Destinația spațiului (<i>Harta de referință 1</i>).....	360
2.5.8.2. Protecția și rezervarea spațiului	360
2.5.8.3. Identificarea și minimizarea intereselor conflictuale în dezvoltarea spațială.....	361

3. IMPLEMENTAREA	365
3.1. Soluțiile de planificare prioritară până în anul 2025	365
3.2. Măsurile și instrumentele de implementare	376
3.2.1. Măsurile normativ-juridice de implementare	376
3.2.2. Măsurile de program planificate și instrumentele de implementare	379
3.2.3. Măsurile instituționale-organizatorice și instrumentele de implementare	383
3.3. Atitudinea față de politicile publice și liniile directoare de implementare în sistemul de planificare al Republicii Serbia	386
3.4. Elaborarea și adoptarea documentelor de planificare spațială	391
3.4.1. Obligațiile și liniile directoare de implementare și elaborare documente de planificare spațială	391
3.4.2. Prioritățile pentru elaborarea și adoptarea planurilor spațiale	394
3.5. Indicatorii de dezvoltare spațială	396
3.5.1. Abordare a selecției indicatorilor de dezvoltare spațială	396
3.5.2. Modelul indicatorilor de monitorizare a implementării PPRS	397
3.5.3. Descrierea indicatorilor	399
3.6. Liniile directoare pentru elaborarea programului de implementare a PPRS.....	408

Lista abrevierilor

Explicarea anumitor termeni de specialitate

Titularul elaborării și echipa de lucru

Hărți tematice:

1. Destinația spațiului
2. Păduri și terenuri forestiere
3. Infrastructura în domeniul gospodăririi apelor – surse și acumulări de apă
4. Materii prime minerale
5. Zone urbane și axe de dezvoltare
6. Tipologia de planificare spațială a ținuturilor rurale
7. Dezvoltarea spațială a turismului
8. Infrastructura de transport – rețeaua rutieră
9. Infrastructura de transport – rețeaua feroviară și centre intermodale
10. Infrastructura de transport - aeroporturi
11. Infrastructura de transport – căi navigabile și porturi
12. Infrastructura energetică – rețeaua de transport
13. Infrastructura energetică – rețeaua de gazoducte
14. Protecția mediului și gestionarea deșeurilor
15. Protecția resurselor naturale
16. Rețeaua ecologică și ținuturi de importanță internațională
17. Protejarea bunurilor culturale imobile
18. Protecția peisajului
19. Vulnerabilitatea la dezastre naturale

Hărți sintetice:

1. Protecția și rezervarea spațiului
2. Interese conflictuale în dezvoltarea spațială

Hărți de referință:

1. „Destinația spațiului”	P 1:300.000
2. „Sistem de centre urbane și ținuturi rurale”	P 1:300.000
3a. „Trafic și comunicații electronice”	P 1:300.000
3b. „Energetica și infrastructura în domeniul gospodăririi apelor”	P 1:300.000
4a. „Turismul și protecția spațiului”	P 1:300.000
4b. „Mediul înconjurător”	P 1:300.000

1. PUNCTE DE PLECARÉ

1.1. INTRODUCERE

Planul Spațial al Republicii Serbia pentru perioada 2021 - 2035 (*Prostorni Plan Republike Srbije* / în continuare: PPRS) a fost elaborat în conformitate cu Hotărârea privind elaborarea Planului Spațial al Republicii Serbia din 2021 - 2035 ("Monitorul Oficial al RS, nr. 48/19). Raportul de Evaluare Strategică a Impactului Planului Spațial asupra Mediului (*Strateška procena uticaja* / în continuare: Raportul SPU) a fost întocmit în conformitate cu Hotărârea privind evaluarea strategică a impactului Planului Spațial al Republicii Serbia din 2021 până în 2035 asupra mediului ("Monitorul Oficial al RS", nr. 41/19).

Acest PPRS a fost pregătit în conformitate cu prevederile Legii privind planificarea și construcția ("Monitorul Oficial al RS", nr. 72/09, 81/09 – rectific., 64/10 - hotărârea Curții Constituționale (în continuare: CC), 24/11, 121/12, 42/13 – hotărârea CC, 50/13 – hotărârea CC, 98/13 - hotărârea CC, 132/14, 145/14, 83/18, 31/19 și 37/19 - altă lege și 9/20) și Regulamentul privind conținutul, modul și procedura documentelor de planificare spațială și urbanism ("Monitorul Oficial al RS", nr. 32/19), precum și cu alte legi, regulamente, acte sublegislative și reglementări relevante. Legea privind sistemul de planificare al Republicii Serbia ("Monitorul Oficial al RS", nr. 30/18), recunoaște PPRS ca document de planificare a dezvoltării. Acest PPRS nu reglementează materia care face obiectul unor legi speciale (organizarea teritorială, terenurile, apa, pădurile, materiile prime minerale, protecția mediului, protecția patrimoniului natural și cultural, apărarea țării, rangul infrastructurii etc.), ci prin sinteza planificării formează un cadru strategic pentru dezvoltarea spațială.

Planul Spațial al Republicii Serbia este documentul de bază pentru planificarea și dezvoltarea spațială a Republicii Serbia prin care se stabilește cadrul strategic pe termen lung pentru direcționarea și gestionarea dezvoltării spațiale.

Dezvoltarea acestui PPRS se bazează pe decenii de continuitate a planificării spațiale în Republica Serbia și preferințele acceptabile din cele două PPRS anterioare (adoptate pentru prima dată în 1996, al doilea în 2010), programele de implementare și rapoartele privind realizarea PPRS, Programul Național de Investiții până în 2025, strategiile, documentele de planificare a dezvoltării și politicile publice ale Serbiei, rezultatele cercetărilor anterioare, condițiile instituțiilor și organismelor publice abilitate, precum și cadrele și documentele internaționale în domeniul planificării și dezvoltării spațiale.

Cuprinderea

PPRS este teritoriul Republicii Serbia în conformitate cu Constituția Republicii Serbia ("Monitorul Oficial al RS", nr. 98/06) și Legea privind organizarea teritorială a Republicii Serbia ("Monitorul Oficial al RS", nr. 129/07, 18/16 și 47/18).

Acest PPRS funcționează pentru orizontul de timp până în 2035, cu priorități de implementare până în 2025. Strategia pe termen lung, conceptele și unele soluții de planificare a dezvoltării spațiale din acest PPRS sunt luate în considerare pentru o perioadă pe termen lung care nu se limitează la orizontul de timp al documentului de planificare. Implementarea și elaborarea strategiei pe termen lung, a conceptelor și soluțiilor de planificare ale PPRS în documentele de planificare a dezvoltării, politicile publice, planurile spațiale și urbanistice vor permite realizarea obiectivelor naționale și angajamentelor strategice de dezvoltare spațială. Armonizarea intereselor naționale, regionale și locale și a priorităților de dezvoltare va fi pusă

¹ Termenii utilizați în PPRS se pot abate de la termenii utilizați în alte legi relevante, ca urmare a lipsei de codificare a termenilor utilizați în diferite legi sectoriale și alte reglementări.

permite realizarea obiectivelor naționale și angajamentelor strategice de dezvoltare spațială. Armonizarea intereselor naționale, regionale și locale și a priorităților de dezvoltare va fi pusă în aplicare prin elaborarea documentelor de planificare la nivel regional și local, în care soluțiile și prioritățile de planificare vor fi elaborate în continuare în conformitate cu liniile directoare ale PPRS.

Ministerul Construcțiilor, Transporturilor și Infrastructurii este titularul PPRS.

Prelucrători ai PPRS sunt: Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei (titularul activității în fața grupului de prelucrători), Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie și Facultatea de Arhitectură, Saobraćajni Institut CIP doo (*Institutul de Transport CIP srl* – în continuare: Institutul de Transport CIP), Institutul de Urbanism al Voivodinei și GDI SOLUTIONS doo.

Elaborarea PPRS a început în septembrie 2019 și a inclus pregătirea și elaborarea materialelor pentru o consultare publică timpurie (*Rani uvid javnosti* / în continuare: RJU), studii tematice și Proiectul de PPRS.

Materialul pentru RJU în PPRS a fost elaborat în etapele inițiale de elaborare a documentului de planificare (noiembrie 2019) cu prezentarea soluțiilor conceptuale de bază ale dezvoltării spațiale. Materialul pentru consultarea publică timpurie a fost pus la dispoziția tuturor persoanelor interesate și a fost afișat pe site-ul Ministerului Construcțiilor, Transporturilor și Infrastructurii (*Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture* / în continuare: MGSI) din 2 până în 16 martie 2020. În decursul lunilor martie și aprilie 2020, participanții RJU au înaintat sugestii și obiecții. Toate sugestiile și obiecțiile primite, împreună cu Raportul privind RJU (nr. 350-01-01063/2019-11 din 20.5.2020) au fost analizate și examinate în cadrul elaborării studiilor tematice și a PPRS.

Din noiembrie până în mai 2020 au fost realizate trei studii tematice (1. "Economia, transporturile și infrastructura", 2. "Natura, mediul și bunurile culturale" și 3. "Populația, așezările și dezvoltarea socială", care conțin zece domenii de bază cu un total de 36 suplimente speciale de studiu, cu peste 1500 de pagini), precum și Atlasul Planificator (care conține aproximativ 40 de hărți tematice realizate în tehnologia GIS, prin care sunt prelucrate date geospațiale și statistice, precum și indicatori-cheie din studii tematice), prezentând baza de studiu pentru elaborarea Proiectului de PPRS.

Controlul de specialitate al Proiectului PPRS a fost efectuat de Comisia pentru controlul de specialitate al PPRS formată de către Ministrul construcțiilor, transporturilor și infrastructurii. În conformitate cu Raportul privind controlul de specialitate al PPRS (nr. 350-01-01063/2019-11 din 08.02.2021), a fost pregătit Proiectul de PPRS pentru îndrumarea în procedura de derulare a consultării publice cu privire la documentul de planificare.

În perioada din 5 aprilie până la 5 mai 2021, a avut loc o consultare publică (*Javni uvid* / în continuare: JU) cu privire la Proiectul de PPRS și la Raportul privind evaluarea strategică a impactului (SPU). Toate sugestiile și obiecțiile primite au fost analizate și luate în considerare în cadrul ședințelor publice ale Comisiei de consultare publică privind Proiectul de PPRS în perioada 25.06-05.07.2021. În baza Raportului JU publicat (nr. 350-01-01063/2019-11 din 01.10.2021) a fost elaborat Proiectul de PPRS pentru a fi prezentat organelor naționale de resort în vederea obținerii avizului lor.

Planul Spațial al Republicii Serbia pentru perioada 2021 – 2035 cuprinde: 1) Elementele de bază (introducere; metoda de elaborare; retrospectiva sistemului și bazei de planificare; impactul globalizării și mediului asupra dezvoltării spațiale a Republicii Serbia; teritoriul Republicii Serbia în mediul european mai larg; evaluarea generală a condițiilor pe domenii tematice, cu evaluarea sintetizată a potențialului, constrângerilor și problemelor-cheie ale dezvoltării spațiale); 2) Obiective și soluții de planificare (scenarii de dezvoltare spațială;

principii de dezvoltare spațială; viziune, obiective generale și speciale de dezvoltare spațială; strategie de dezvoltare spațială pe termen lung; soluții de planificare pe domenii tematice - protecția și utilizarea resurselor naturale, a patrimoniului și a mediului, populația și dezvoltarea socială, dezvoltarea regională, economia, infrastructura, protecția și utilizarea spațiului); 3) Implementare (soluții prioritare de planificare; măsuri și instrumente de implementare; raportul față de politicile publice și liniile directe pentru implementare în sistemul de planificare; elaborarea și adoptarea documentelor de planificare; indicatori de dezvoltare spațială; linii directe pentru dezvoltarea programului de implementare PPRS); și 4) Hărți de referință la scara 1: 300.000 (1. "Destinația spațiului"; 2. "Rețeaua și sistemul centrelor urbane și ținuturilor rurale"; 3a. "Infrastructura de trafic și electronică"; 3b. "Infrastructura în domeniul gospodăririi apelor și energetic"; 4a. "Turismul și protecția spațiului" și 4b. "Mediul înconjurător").

Geodatele PPRS sunt conținute în baza de date spațiale realizată în tehnologie GIS. Baza conține date geografice furnizate de titularii de autoritate publică, întreprinderi și instituții în procedura stabilită legal pentru obținerea condițiilor, datelor și formatul acestora. Baza de date conține informații despre instituția care a furnizat datele – proprietarul datelor și scara de referință. Baza de date poate fi utilizată pentru elaborarea de planuri spațiale la nivel ierarhic mai inferior.

Datele geografice ale bazei de date GIS selectate sunt afișate pe hărțile de referință și tematice ale PPRS, adaptate și în conformitate cu scara cartografică. Pentru elaborarea documentelor de planificare de ordin inferior, de regulă, acestea nu sunt aplicate direct, ci sunt determinate spațial mai detaliat în conformitate cu scara și procedura prevăzută de legea corespunzătoare.

Paralel cu elaborarea PPRS, a fost pregătită și Baza de documentare a PPRS. Raportul de evaluarea strategică a impactului (SPU) prezintă parte integrantă a Bazei de documentare a PPRS.

1.2. METODA DE ELABORARE PPRS

Planul Spațial al Republicii Serbia pentru perioada 2021 – 2035 prezintă un set coerent de decizii care decurg din procesul de cooperare coordonată între diferite părți interesate pentru a stabili un cadru strategic pentru direcționarea dezvoltării spațiale durabile, integrale și reziliente pe termen lung în Republica Serbia.

Dezvoltarea acestui PPRS se bazează pe decenii de continuitate a planificării spațiale în Republica Serbia și preferințe acceptabile din cele două PPRS anterioare (adoptate primul în 1996, al doilea în 2010), programe de implementare și rapoarte privind realizarea PPRS, Programul Național de Investiții până în 2025, strategiile, documentele de planificare a dezvoltării și politicile publice ale Serbiei, rezultatele cercetărilor anterioare, condițiile instituțiilor și organismelor publice abilitate, precum și cadrele și documentele internaționale în domeniul planificării și dezvoltării spațiale.

În vederea stabilirii bazei dezvoltării teritoriale durabile în elaborarea acestui PPRS, au fost aplicate abordări integrate, bazate pe probleme și participative.

Dimensiunea spațială a dezvoltării facilitează: utilizarea unui instrumentarium analitic adecvat pentru definirea spațială a constrângerilor, potențialelor și conflictelor, precum și determinarea măsurilor pentru soluționarea acestora; remarcarea cuprinzătoare a condițiilor și factorilor contextuali complecși, cu scopul de a armoniza aspectele economice, de mediu și sociale și dezvoltarea teritorială și, în special, depășirea deficiențelor în ceea ce privește integrarea țintă și de interes a politicilor sectoriale specifice în realizarea dezvoltării spațiale durabile.

O abordare integrală implică includerea și coordonarea domeniilor tematice relevante și a instrumentelor/resurselor diferitelor politici sectoriale, părți interesate și instituții de la diferite

niveluri teritoriale și administrative (locale, regionale, naționale, supranaționale) pentru a realiza o abordare atotcuprinzătoare (holistică) a planificării (dezvoltarea teritorială durabilă și dislocarea activităților și a structurilor fizice) și gestionării dezvoltării spațiale și consolidării capitalului teritorial al Republicii Serbia. Abordarea permite o teritorializare mai bună/mai completă a soluțiilor cheie ale politicilor publice în spațiul național, în special acele politici sectoriale care nu conțin repere teritoriale și alocarea spațială a soluțiilor strategice. Punerea în aplicare a abordării integrale implică introducerea de noi standarde în dezvoltarea PPRS, și anume adaptarea acestuia la noile cadre, politici și practici de planificare europene, în special în ceea ce privește fondurile de implementare.

Abordarea pe probleme implică identificarea problemelor cheie și a temelor transversale (cross-cutting) ale dezvoltării spațiale pentru a oferi un instrument multidisciplinar de planificare orientată spre implementare eficientă și eficace și depășirea (moderarea) conflictelor sectoriale în utilizarea, reglementarea și protecția spațiului.

Realitatea și implementarea soluțiilor de planificare s-au realizat prin aplicarea unei abordări participative prin cooperarea și dialogul interdisciplinar al unui cerc larg de actori din diferite sectoare la nivelul național, regional/provincial precum și la nivel de autoguvernare locală.

Aceasta, în primul rând, se referă la documentele de planificare adoptate (și în curs de elaborare) la guvernarea de nivel național, precum și la condițiile instituțiilor abilitate.

Procedura participativă aplicată se caracterizează prin interacțiune folosind metode de consultare și participare activă și existența unui mecanism de selecție și prioritizare a soluțiilor de planificare. Consultările au fost efectuate cu instituții din sectoarele ale căror condiții de elaborare a PPRS și documente de planificare valabile pot provoca conflicte în spațiul Serbiei. În acest fel, a fost posibilă o discuție interdisciplinară pe teme transversale (cross-cutting) de dezvoltare spațială (în care se întâlnesc diferite interese, obiective și aspecte) pentru a depăși limitările abordării sectoriale și interesele conflictuale în utilizarea, amenajarea și protecția spațiului.

Combinarea unei abordări problematice, integrale și participative, permite identificarea domeniilor în care sunt necesare intervenții la nivel de guvernare națională și stabilirea unor orientări pentru prioritizarea și soluționarea conflictelor sectoriale între soluțiile strategice de dezvoltare spațială.

Abordările metodologice specificate au fost aplicate în următoarele etape de elaborare și adoptare a PPRS, în conformitate cu temeiul juridic primar și secundar:

Faze	Etape
I Abordarea conceptuală a dezvoltării spațiale a Serbiei	1. Elaborarea abordării conceptuale de bază a dezvoltării spațiale a Serbiei pentru o consultare publică timpurie ca un prim pas în dezvoltarea PPRS
	2. Efectuarea unor proceduri de consultare publică timpurie în abordarea conceptuală de bază a dezvoltării spațiale a Serbiei
II Baza de studiu a PPRS	3. Elaborarea a trei studii tematice
	4. Realizarea Atlasului de planificator
	5. Dezvoltarea bazelor de date spațiale
III Proiect PPRS	6. Elaborarea proiectului PPRS
	7. Elaborarea Raportului SPU
	8. Controlul de specialitate al PPRS și al Raportului SPU
	9. Îndeplinirea procedurii de consultare publică în proiectul PPRS și Raportul SPU
IV Aprobarea PPRS	10. Pregătirea proiectului de Lege privind PPRS cu

Faze	Etape
	PPRS
	11. Obținerea acordului și avizului de la autoritățile competente și organizațiile speciale cu privire la proiectul de Lege privind PIRS cu PPRS, precum și Raportul SPU
	12. Îndeplinirea procedurii de stabilire a propunerii și adoptării Legii privind PPRS cu PPRS

Toate etapele de elaborare a PPRS, în primul rând al etapelor II și III, se bazează pe date disponibile, respectiv surse de date primare (statistici, cadastru, registre etc.), surse secundare și baze de date spațiale formate în faza III.

Participarea publicului interesat și a unei game largi de părți interesate diferite este permisă prin procesul de consultare timpurie a publicului și de consultare a publicului cu privire la Proiectul de PPRS. La elaborarea Proiectului de PPRS au fost solicitați 70 de subiecți/titulari de autoritate publică pentru elaborarea PPRS, de la care s-au obținut 61 de condiții sau baze de date, sau aproximativ 87% din numărul total de solicitări.

Consultarea publică timpurie privind elaborarea PPRS a durat din 2 până la 16 martie 2020. Abordarea conceptuală de bază a dezvoltării spațiale a Serbiei pentru o consultare publică timpurie a fost disponibilă tuturor persoanelor interesate și afișată pe site-ul MGSI. În decursul lunilor martie și aprilie 2020 au fost depuse aproximativ 270 de sugestii și obiecții de către 41 de participanți/subiecți în consultarea publică timpurie. Dintre acestea, 17% (7) comentarii au fost făcute de instituții naționale, 36% (15) de instituții locale, 27% (11) de organizații nonguvernamentale 5% (2) de cetățeni/experti și 14% (6) de instituții, întreprinderi și asociații profesionale. Toate sugestiile și obiecțiile au fost analizate și luate în considerare la elaborarea studiilor tematice și a Proiectului de PPRS.

Consultarea publică (*Javni uvid* / în continuare: JU) privind Proiectul de PPRS și Raportul SPU a avut loc din 5 aprilie până la 5 mai 2021. Proiectul PPRS și Raportul SPU pentru consultare publică au fost puse la dispoziția tuturor persoanelor interesate și afișate pe site-ul MGSI, precum și la sediile tuturor districtelor și ale unităților de autogovernare locală (JLS) din Republica Serbia. În timpul consultării publice (JU), o prezentare publică a Proiectului de PPRS a avut loc sub forma de eveniment online la 21 aprilie 2021, organizat de MGSI și Conferința Permanentă a Orașelor și Comunelor, care a inclus 124 de reprezentanți ai JLS. În lunile aprilie și mai ale anului 2021, 698 de participanți/subiecți în JU și-au prezentat obiecțiile și sugestiile lor. Din aceasta, 1,3% (9) obiecții și sugestii au fost formulate de instituții naționale, 8,4% (59) de instituții locale, 6,2% (43) de organizații nonguvernamentale 79,4% (554) de cetățeni/experti și 4,7% (33) de instituții, întreprinderi și asociații profesionale.

Toate sugestiile și obiecțiile au fost analizate și luate în considerare în cadrul a 5 ședințe publice ale Comisiei de Consultare Publică privind Proiectul de PPRS desfășurate în perioada 25.06-05.07.2021. În baza Raportului privind consultarea publică (JU) (nr. 350-01-01063/2019-11 din 01.10.2021) a fost pregătit Proiectul de PPRS pentru sesizarea organelor naționale de resort pentru obținerea avizului lor.

Monitorizarea realizării obiectivelor PPRS pe domenii tematice, este facilitată de un set de indicatori de preferință. Au fost evidențiați indicatori care îndeplinesc cerințele de monitorizare necesare relevante pentru domeniile tematice, precum și pentru analizele intersectoriale și conceptele spațiale complexe.

1.3. RETROSPECTIVA SISTEMULUI DE PLANIFICARE AL REPUBLICII SERBIA

1.3.1 . Retrospectiva planurilor spațiale ale Republicii Serbia și a programelor de implementare

1.3.1.1. Planurile spațiale ale Republicii Serbia

Adoptarea primului PPRS² (1996) a fost precedată de activități neobișnuit de îndelungate și discontinue în pregătirea sa, care au durat aproape 30 de ani cu întreruperi. Pregătirile pentru primul PPRS au început în 1967 și au durat până în 1976, în care perioadă au fost elaborate documente de trei faze (elemente ale I-III privind valorificarea și evaluarea stării spațiului, componentele economice ale organizației și conceperea organizării spațiale și amenajării teritoriului Serbiei până în 2000). Pregătirile pentru primul PPRS au continuat în 1987. Proiectul de PPRS a fost prezentat Guvernului Republicii Serbia pentru prima dată în 1990, apoi în 1994. Primul PPRS a fost adoptat în 1996 pentru perioada până în 2010.

La momentul adoptării primului PPRS, acesta era singurul document general de planificare strategică privind dezvoltarea integrală a teritoriului Republicii Serbia. În această perioadă, pregătirea documentelor de planificare sectorială pentru teritoriul Serbiei nu a început încă, cu excepția Bazei de Gospodărire a Apelor a Republicii Serbia³, a cărei elaborare a avut loc odată cu elaborarea și după adoptarea PPRS. Acesta a fost principalul motiv pentru adoptarea PPRS cu o lege specială ca document de planificare strategică cadru pentru toate planurile și strategiile generale și sectoriale.

Primul PPRS a stabilit o abordare integrală a organizării și amenajării spațiului Republicii Serbia, care a inclus toate aspectele dezvoltării teritoriale pe termen lung (spațială, economică, socială, a resurselor naturale și a protecției mediului). Primul PPRS introduce aspectul dezvoltării regionale prin aplicarea abordării teritorial-funcționale și a ținuturilor urbane funcționale. Pentru prima dată, în sistemul de planificare spațială este introdusă secțiunea privind implementarea documentului de planificare. Se subliniază necesitatea unor programe pe termen mediu pentru implementarea acestuia, care va fi realizabil 15 ani mai târziu, după adoptarea celui de al doilea PPRS.

Primul PPRS pune în prim plan realizarea unei mai bune integrări funcționale a teritoriului Republicii Serbia (o dezvoltare mai uniformă și mai coordonată a unor părți din teritoriul său) și integrarea economică și a traficului Republicii Serbia cu țările vecine și cu alte țări europene. Se poate considera că primul PPRS a fost un document de planificare inovator înaintea timpului său și dincolo de circumstanțele agravante în care Republica Serbia se află de la începutul anilor 1990. Acest plan a stabilit un cadru strategic, conceptual și metodologic și o modalitate de exprimare a soluțiilor și propunerilor de planificare și a devenit un model pentru alte planuri și strategii spațiale și sectoriale.

Al doilea PPRS a fost adoptat în 2010 pentru perioada până în 2020⁴. Acesta era încă documentul de bază de planificare strategică generală privind dezvoltarea integrală a teritoriului Republicii Serbia. Spre deosebire de PPRS anterior, în această perioadă, după modelul experienței străine, au fost elaborate sau adoptate un număr mare de strategii sectoriale în care dimensiunea spațială a dezvoltării sectorului adecvat este rareori cuprinsă în raport cu părți ale teritoriului și cu rețeaua de centre și așezări din Republica Serbia. Prin urmare, doar anumite strategii au avut un impact mai mare asupra soluțiilor și propozițiilor de planificare ale celui de al doilea PPRS. Aceasta este, de asemenea, o perioadă de pregătire intensă pentru aderarea la Uniunea Europeană (în continuare: UE), consolidarea cooperării transfrontaliere și

² Legea privind Planul Spațial al Republicii Serbia („Monitorul oficial RS”, nr. 13/96)

³ Regulamentul privind stabilirea Bazei de gospodărire a apelor din Republica Serbia („Monitorul oficial RS”, nr. 11/02)

⁴ Legea privind Planul Spațial Republicii Serbia din 2010 până în 2020 („Monitorul oficial RS”, 6p 88/10)

transnaționale și politicile de consolidare a planificării și gestionării dezvoltării regionale în Republica Serbia, toate acestea având un impact pozitiv asupra conținutului și propozițiilor celui de al doilea PPRS. Practic, al doilea PPRS se bazează pe cadrele stabilite de primul PPRS, cu anumite adaptări în ceea ce privește conținutul și modul de exprimare a soluțiilor și propozițiilor de planificare care au fost influențate de experiențele externe actuale și de anumite strategii și politici naționale.

Pregătirile pentru cel de-al treilea PPRS au început în 2019. Acesta se adoptă pentru o perioadă de 15 ani (din 2021 până în 2035). Spre deosebire de cele două PPRS anterioare, aceasta este o perioadă de schimbare a sistemului de planificare a spațiului care se adaptează la consolidarea rolului pieței în managementul dezvoltării. După o perioadă de numeroase strategii sectoriale, a început procesul de consolidare a sistemului de politici publice. Nu este încă clar în ce măsură procesul de consolidare va avea un impact asupra coordonării spațiale și sectoriale a politicilor publice. Primele eforturi indică unificarea conținutului politicilor publice, dar și lipsa percepută de concepție a dezvoltării pe termen lung, care poate afecta negativ protecția pe termen lung și rezervarea spațiului, în special în scopuri de interes/importanță națională. Se continuă pregătirea intensă pentru aderarea la UE și utilizarea fondurilor europene și internaționale disponibile, precum și pentru o cooperare transfrontalieră și transnațională mai strânsă. Practic, al treilea PPRS se bazează pe cele mai bune și verificate repere ale cadrului strategic, conceptual și metodologic și în modul de conturare a soluțiilor de planificare care au fost stabilite în PPRS anterioare.

Toate cele trei PPRS au fost pregătite într-o perioadă de schimbări majore la nivel macroregional și global, iar elementele de flexibilitate, incertitudine și risc au devenit o parte integrantă a procesului de planificare.

Se poate considera că problema punerii în aplicare a PPRS care a abordat ambele planuri anterioare a rămas încă neglijată. Primul răspuns la această problemă îl prezintă programele de implementare a PPRS (în continuare: PI PPRS), pe perioada de cinci ani, începând din 2010. Al doilea răspuns oferă soluții pentru Legea privind sistemul de planificare, ale căror efecte de aplicare încă nu se pot remarca.

1.3.1.2. Programele de implementare a Planului Spațial al Republicii Serbia

În pregătirea și realizarea primelor două PI PPRS (pentru perioada 2011-2015⁵ și 2016-2020⁶) încă predomină abordarea sectorială, în funcție de organizarea și competențele administrației naționale, organizațiilor și instituțiilor publice, precum și de sursele de finanțare disponibile.

Problema punerii în aplicare a conceptelor de planificare și a soluțiilor de planificare prioritare bazate pe o abordare integrată a dezvoltării teritoriale a unor părți și a întregului teritoriu al Republicii Serbia rămâne deschisă. Aceasta se referă în primul rând la dezvoltarea urbană și rurală, dezvoltarea centrelor urbane și a ținuturilor lor funcționale, dezvoltarea regională și teritorială a majorității sectoarelor economice, dezvoltarea integrală a sistemelor de trafic și transport, protecția integrată a patrimoniului natural și cultural și a peisajului etc. Nivelul de guvernanță națională, instrumentele și fondurile pentru coordonarea sectoarelor și departamentelor lipsesc în realizarea problemelor de importanță integrală pentru dezvoltarea spațială și regională a Republicii Serbia.

Problema relativizării conflictelor de interese în implementarea soluțiilor și priorităților

---

⁵ Regulamentul privind stabilirea Programului de implementare a Planului Spațial al Republicii Serbia din 2010 până în 2020, pentru perioada 2011 - 2015. ("Monitorul Oficial al RS", nr. 102/11)

⁶ Regulamentul privind stabilirea Programului implementare a Planului Spațial al Republicii Serbia pentru perioada 2016 -2020. (Monitorul oficial al RS, nr. 102/11)

de planificare în domenii în care se suprapun mai multe destinații și activități de importanță națională este, de asemenea, deschisă. La pregătirea PI PPRS, lipsesc instrumentele pentru identificarea și abordarea intereselor sectoriale conflictuale existente și potențiale, care rezultă din strategiile sectoriale, planurile de acțiune, programe și proiecte și sursele de finanțare ale acestora.

Aceste probleme au făcut ca primele două PI PPRS să fie o reflectare predominantă a proiectelor sectoriale (în principal în domeniul traficului și infrastructurii, urmate de minerit și protecția naturii în ambele PI PPRS, precum și de protecția mediului, a patrimoniului cultural, a silviculturii și a turismului în cel de-al doilea PI PPRS), în loc de activități articulate de armonizare a soluțiilor și proiectelor pentru rezolvarea integrală a problemelor de bază de dezvoltare, societate, economie, spațiu etc.

Acest lucru pune sub semnul întrebării implementarea obiectivelor și conceptelor PPRS și sustenabilitatea dezvoltării realizate a teritoriului Republicii Serbia. La depășirea acestei probleme ar putea contribui aplicarea Legii privind sistemul de planificare într-un mod care să sprijine implementarea PPRS în alte documente de planificare a dezvoltării și în documentele de politici publice.

Programele de implementare a PPRS sunt însoțite de rapoarte privind realizarea acestui document de planificare, începând cu anul 2011.

1.3.2. Retrospectiva planificării spațiale în Republica Serbia

Soluțiile și liniile directoare de planificare ale primelor două PPRS (1996, 2010) și ale Legii privind planificarea și construcția prevăd elaborarea planurilor spațiale regionale (în continuare: *Regionalni prostorni plan* / în continuare: RPP), a planurilor spațiale ale ținuturilor cu destinație specială (*Prostorni plan područja posebne namene* - în continuare: PPPPN), precum și a planurilor spațiale ale unității de autoguvernare locală (*Prostorni plan jedinica lokalne samouprave* - în continuare: PPJLS).

RPP reprezintă elaborarea directă și aplicarea integrală a PPRS la nivel regional, precum și un cadru de programare pentru planurile spațiale de linie inferioară.

Elaborarea directă a soluțiilor de planificare sectorială și a priorităților strategice din PPRS și RPP a fost implementată în mare măsură prin PPPPN pentru coridoarele de transport și alte infrastructuri, ținuturile de bunuri naturale și culturale, ținuturi turistice, bazinele hidrografice ale acumulărilor de apă, bazine miniere etc.

1.3.2.1. Planificarea spațială regională

După 2010, au fost adoptate nouă RPP și anume pentru ținuturile: districtelor administrative Pčinja și Jablanica (comuna Pomoravlje de Sud, 2010); ținutul administrativ al orașului Belgrad (2011); districtele administrative Bor și Zaječar (Timočka krajina/Valea Timocului, 2011), Provincia Autonomă Voivodina (în continuare: AP Vojvodina, 2011); districtele administrative Nišava, Toplica și Pirot (2013); districtele administrative Zlatibor și Moravica (2013); districtele Šumadija, Pomoravlje, Raška și Rasina (2014); Podunavlje și Braničevo (2015) și districtele administrative Kolubara și Mačva (2015).

Elaborarea RPP a fost însoțită de îmbunătățirea metodologiei de planificare regională și de îmbunătățirea comunicării între planificatori și grupurile de interese la nivel național, regional și în special la nivel local. RPP urmărește să răspundă la nevoile specifice care decurg din specificurile regionale, de a elabora obiective și preferințe strategice de dezvoltare spațială din PPRS, de a alege mai îndeaproape utilizarea rațională a spațiului și a dezvoltării spațiale în conformitate cu districtele învecinate și cu unitățile de autoguvernare locală (*Jedinice lokalne samouprave* - în continuare: JLS). Majoritatea RPP (6 din 9) a fost realizată într-un mediu GIS,

cea ce a contribuit la începutul formării unei baze de date spațiale la nivelul Republicii Serbia. După adoptarea RPP, au fost elaborate programe pentru implementarea acestora.

Prin adoptarea RPP, au fost create condiții prealabile pentru realizarea intereselor de dezvoltare națională, regională și locală la nivel regional (nivel NSTJ 3). Conservarea valorilor și valorificarea potențialului districtului: dezvoltare pe termen lung și echilibrată; creșterea atractivității districtului pentru investiții (încurajarea dezvoltării infrastructurii și a disponibilității ținutului, agricultură, turism, energie, minerit etc.); atenuarea depopulării; integrarea spațială și funcțională a ținutului și conexiunea cu împrejurimea; dezvoltarea teritorială policentrică (în special în ceea ce privește consolidarea legăturilor urban-rurale); utilizarea durabilă a resurselor naturale și create; accesibilitatea traficului la coridoarele paneuropene și coridoarele transversale care se conectează la autostrăzi și la împrejurimea regională; dezvoltarea economiei; protecția patrimoniului natural și cultural și protecția mediului înconjurător; și altele.

În procesul de realizare a RPP și a programului de implementare, nu a fost realizată construirea unui cadru instituțional pentru gestionarea dezvoltării spațiale și generale a regiunii (exceptând AP Vojvodina și Ținutul administrativ al orașului Belgrad care au avut deja acest lucru), nici în ceea ce privește schimbările și extinderea structurii organizatorice, consolidarea personalului și finanțarea serviciilor comunale și a instituțiilor regionale (în ceea ce privește sprijinul informațional adecvat pentru implementarea structurii organizatorice, consolidarea personalului și finanțarea serviciilor municipale și a instituțiilor regionale (în ceea ce privește sprijinul informațional adecvat pentru implementarea soluțiilor de implementare, precum și coordonarea și stabilirea unei cooperări adecvate între nivelurile național, subregional și local în punerea în aplicare a deciziilor de planificare). De asemenea, a ratat sprijinul pentru măsuri și politici la nivel național pentru: îmbunătățirea calității vieții și crearea condițiilor pentru reînnoirea demografică, retenția și încurajarea așezării și returnării populației, în special în ținuturile rurale și centrele comunale înapoiate din punct de vedere economic (în primul rând în ținuturile periferice) și consolidarea funcțiilor complementare ale centrelor regionale și ale coridoarelor de dezvoltare.

Prioritățile de dezvoltare în cadrul RPP și al programelor de implementare au inclus criterii de referință esențiale pentru dezvoltarea spațială pe sectoare (în conformitate cu liniile directoare din 2010, aplicate cu anumite ajustări):

1. Agricultură – în ceea ce privește utilizarea terenurilor pe baza conceptului de dezvoltare agricolă și rurală durabilă, alinierea reciprocă a măsurilor de sprijinire a protecției terenurilor agricole și forestiere ca resursă naturală integrală, îmbunătățirea stării mediului și a peisajului natural, creșterea competitivității sectorului agricol și diversificarea activităților economice în mediul rural etc. (în conformitate cu noul model al Politicii agrare comune a UE). Ramurile principale ale producției de piață au fost stabilite pe raioane agricole specifice, care în majoritatea planurilor au fost evidențiate pe baza analizei beneficiilor agroecologice, socio-economice și de altă natură și a restricțiilor la nivelul așezărilor cu hotar. Au fost prezentate linii directoare pentru sprijinirea selectivă a dezvoltării creșterii animalelor, a agriculturii, legumiculturii, pomiculturii și viticulturii, în sisteme de producție convențională, integrală și organică, precum și pentru dezvoltarea agrosilviculturii și producției de surse regenerabile de energie (*Obnovljivi izvori energije* / în continuare: OIE). Sunt respectate în mod special nevoile de restaurare a creșterii animalelor la pășune în districtele deluroase și montane etc.

2. Silvicultura – în ceea ce privește împădurirea, refacerea și îmbunătățirea calității pădurilor, lucrări antierozive în bazinele hidrografice ale acumulărilor existente și viitoare, precum și în ariile naturale protejate. Prin dispozițiile de punere în aplicare RPP, s-a urmărit să se integreze și armonizeze orizontal planurile sectoriale (în domeniul silviculturii, al vânătorii și al protecției naturii) cu planurile spațiale, precum și cu alte planuri sectoriale reflectate în utilizarea spațiului. În practică, a existat adesea un conflict de obiective și de soluții de

planificare pentru gestionarea durabilă a pădurilor, în primul rând din cauza regimurilor stabilite de protecție și de conflicte cu activitățile de dezvoltare, prin care ipotezele de planificare din PPRS au fost transferate în RPP, dar într-o anumită măsură armonizarea a fost omisă atât cu planurile sectoriale de dezvoltare a ținuturilor forestiere, cât și cu planurile operaționale de gestionare a pădurilor, precum și cu alte activități (turismul, economia rurală alternativă, etc.). De asemenea, în joc a fost acoperirea slabă a spațiului cu planuri/programe private de gestionare a pădurilor în proprietatea privată. Problema actuală este, de asemenea, legată de procesul de planificare în ceea ce privește impactul și condițiile din ce în ce mai pronunțate ale riscului de impact negativ al schimbărilor climatice.

3. Gospodărirea apelor – în ceea ce privește economiile, utilizarea rațională și protecția împotriva poluării și utilizarea neplanificată a resurselor de apă, în special a surselor de apă deficitare și de importanță strategică (ape de suprafață și subterane) pentru dezvoltarea și calitatea vieții. Punctele de sprijin ale dezvoltării infrastructurii de gospodărire a apelor (în funcție de regiune) sunt: planificarea și gestionarea integrală a sistemelor multifuncționale regionale pentru amenajarea, utilizarea și protecția apei; dezvoltarea sistemelor hidroenergetice și de navigație; intensificarea activităților hidrotehnice pentru reglarea debitelor torențiale ale râurilor și protecția împotriva inundațiilor; îmbunătățirea alimentării cu apă a ținuturilor populate, dezvoltarea sistemelor de irigații și drenaj, precum și protecția sanitară a surselor de apă și a bazinelor hidrografice, în special a sistemelor regionale. Pentru acest lucru și pentru nivelurile inferioare de planificare spațială, problema este că planurile de gestionare a apelor în ținuturile freactice nu au fost făcute.

4. Industria – privind dezvoltarea în continuare a firmelor de succes existente atât a întreprinderilor mari, cât și a întreprinderilor mici și mijlocii (*Mala i srednja preduzeća* - în continuare: MSP), care reprezintă un punct de sprijin important al dezvoltării economice, cu modernizarea și specializarea producției, eco-restructurarea, conectarea economică la clusterelor regionale de producție și servicii cu companii din ținutul regiunii și alte centre industriale din împrejurime. Toate RPP indică evaluări similare cu privire la problemele de dezvoltare de până acum și ale industriei semnificativ rămase în urmă, în special în ținuturile subdezvoltate, dar și în majoritatea centrelor urbane. Dezvoltarea proiectată a activităților și structurilor economice se bazează pe un nivel sporit de investiții, ridicarea nivelului de dotare tehnică și tehnologică, consolidarea potențialului de inovare, îmbunătățirea competitivității, favorizarea cunoașterii prin educație și dezvoltare profesională, utilizarea rațională și eficientă a resurselor naturale și acceptabilitatea spațio-ecologică. De o importanță deosebită au liniile directe pentru completarea și reglementarea infrastructurii în zonele economice și industriale (*Industrijska zona* / în continuare: IZ) și transformarea zonelor complexelor industriale învechite în complexe economice funcționale.

5. Turismul și activitățile economice complementare – în ceea ce privește intensificarea rolului în dezvoltarea regiunii, în special a ținuturilor periferice și rurale, pe baza finalizării și integrării ofertei existente în spațiu, precum și a conservării mediului natural și a resurselor turistice de importanță internațională, națională și regională. În RPP sunt avute în vedere și activitățile privind: construcția și amenajarea de noi conținuturi ale ofertei în spațiu ca principali generatori ai ofertei turistice a ținutului pe tot parcursul anului; dezvoltarea unei oferte turistice unice și integrarea funcțională a ofertei (în ținutul regiunii, cu împrejurimea din Serbia și din țările învecinate). Turismul este, de asemenea, conceput pentru a se dezvolta ca o activitate alternativă în spațiile cu destinații schimbate și este una dintre formele de compensare pentru populațiile locale pentru diferite forme de restricții asupra activităților lor.

6. Mineritul și materiile prime minerale – în ceea ce privește armonizarea conceptului general de resurse minerale al Republicii Serbia, cu interesele locale și condițiile de protecție a mediului. RPP a preluat soluțiile de planificare pentru domeniile de materii prime minerale și minerit, de regulă, de la PPRS și strategii de dezvoltare adecvate, în special de la PPPN pentru

bazinele miniere. Punctele de sprijin de dezvoltare reprezentate (în funcție de regiune): punerea în funcția de dezvoltare a rezervelor dovedite și continuarea explorării rezervelor potențiale; reabilitarea mediului înconjurător devastat, luând în același timp toate măsurile pentru a minimiza degradarea și distrugerea acestuia la nivel acceptabil în toate etapele tratării materiilor prime minerale; gestionarea integrală a deșeurilor și utilizarea materiilor prime tehnologice create în procesele de producție și în fazele tehnologice din complexul de resurse minerale; și altele.

7. Dezvoltarea urbană și sistemul așezărilor – în ceea ce privește stabilirea ținuturilor urbane funcționale, precum și dezvoltarea regională policentrică și echilibrată. În RPP, ierarhia centrelor este preluată din PPRS și completată cu centre de semnificație subregională și locale. Pornind de la modelul existent de concentrare a populației, diversificarea activităților și arealul de influență al centrelor urbane mai mari, conceptul de dezvoltare a așezărilor se bazează pe schimbări calitative în structura economică și socio-economică a sistemului de așezări. Se prevede ca dezvoltarea organizării spațial-funcționale a ținutului pe comunitățile de așezări să se realizeze prin descentralizarea funcției de muncă, a unor activități de producție, a serviciilor și activităților publice din centrele regionale, subregionale și comunale din centrele comunității de sate și așezări mai mari cu funcții generale sau specifice, în vederea raționalizării managementului și organizării serviciilor publice, satisfacerea mai bună a nevoilor și coordonarea mai eficientă a activităților comunităților locale, ceea ce crează condiții atât pentru ședere, cât și pentru întoarcerea populației. Pe lângă conceptul de ținut urban funcțional, zonele/centurile de aglomerare și aglomerările intensive sunt adesea evidențiate în RPP – similar conceptului de axe de dezvoltare din PPRS. Dezvoltarea urbană și rurală nu a fost tratată mai semnificativ în RPP, ci acest lucru este lăsat în principal la latitudinea PPJLS și a planurilor urbanistice. Din punctul de vedere al planificării dezvoltării așezărilor, au fost prevăzute linii directe pentru restricționarea și construcția controlată a așezărilor suburbane și a unităților de așezări pe coridoarele drumurilor publice.

8. Dezvoltarea socială – privind liniile directe pentru îmbunătățirea serviciilor publice cu măsurile propuse pentru îmbunătățirea disponibilității, în timp ce sunt neglijate domeniile de excluziune/incluziune socială și de locuințe sociale. Programele de dezvoltare a rețelei de servicii publice sunt prevăzute a fi în concordanță cu dezvoltarea economică, oportunitățile financiare și caracteristicile comunităților locale, precum și cu obiectivele de dezvoltare ale anumitor ținuturi regionale, cu sprijinul altor sectoare (în primul rând al infrastructurii de transport și utilități).

9. Mediu, patrimoniu natural și cultural și peisajul – în ceea ce privește liniile directe pentru îmbunătățirea și protecția mediului, patrimoniului natural și cultural valoros; precum și conservarea unor ținuturi mai mari cu destinație specială, cu valori naturale și peisagistice importante pentru dezvoltare, în special a celor care fac parte din rețelele internaționale și zonele de frontieră. În majoritatea RPP, au fost identificate restricții de dezvoltare legate de regimurile de protecție prescrise, inclusiv soluționarea conflictelor din acest domeniu, în primul rând în domeniul protecției naturii, al dezvoltării turismului și al altor activități economice, al dezvoltării infrastructurii. Propunerile pentru noi ținuturi protejate au fost prezentate în unele RPP. În domeniul protecției patrimoniului cultural, angajamentul este pentru îmbunătățirea valorificării, prezentării și utilizării bunurilor culturale și o mai bună amenajare, în special a bunurilor suburbane (ansambluri culturale și istorice, monumente culturale, situri și repere arheologice, clădiri aflate sub protecție precedentă și etno-patrimoniu rural). Conceptul vizează realizarea protecției integrale a bunurilor culturale naturale și imobile și păstrarea identității culturale a spațiului și a specificității peisajului anumitor regiuni. Elaborarea caracterizării peisajului în RPP și în documentele de planificare de ordin inferior a fost omisă deoarece nu s-a făcut tipologia și caracterizarea peisajului pentru teritoriul Republicii Serbia ca bază informațională pentru elaborarea documentelor de planificare. Un aspect important al protecției mediului

în cadrul RPP a inclus, de asemenea, gestionarea deșeurilor în ceea ce privește specificarea priorităților strategice, a obiectivelor și sistemelor de depozite de deșuri regionale și a infrastructurii conexe.

10. Domeniul schimbărilor climatice a fost tratat selectiv în mai multe RPP – în ceea ce privește transpunerea obiectivelor și încercările de dezvoltare a conceptului de dezvoltare spațială în lumina schimbărilor climatice prezentate în PPRS. Acesta a urmărit să specifice impactul schimbărilor climatice asupra anumitor activități, sisteme tehnice și sectoare, în contextul gestionării apelor, al ținuturilor inundabile, al pădurilor și altele.

11. Traficul și infrastructura de trafic - în ceea ce privește specificarea și determinarea în continuare a conceptului de dezvoltare a traficului spațial definit în PPRS. Acesta a subliniat importanța anumitor soluții la nivel regional, intraregional și interregional, definind în același timp liniile directoare de dezvoltare pentru rețelele și facilitățile de trafic din regiune, care vor fi definite în mod planificat în cadrul PPPN și PPJLS. În unele RPP (de exemplu, ținutul Belgradului), setările de planificare au suferit modificări semnificative, cauzate de noi proiecte de transport și infrastructură de importanță locală și mai largă.

12. Energia, infrastructura energetică și eficiența energetică – în ceea ce privește elaborarea obiectivelor și conceptelor de dezvoltare spațială a acestor domenii care sunt definite în PPRS. S-a subliniat importanța strategică a sistemului energetic, dar și constrângerile. Domeniul eficienței energetice a fost tratat: ca o sursă potențială de energie, prin raționalizarea utilizării acesteia; și prin aplicarea măsurilor de eficiență energetică în clădirile publice. În domeniul surselor regenerabile de energie (OIE) se propune utilizarea hidropotențialului apelor termale, biomasei, energiei soarelui, vântului etc., în funcție de condițiile locale și de nevoile populației. Soluțiile conceptuale prevăd o creștere semnificativă a ponderii OIE în producția totală de energie, construcția instalațiilor de încălzire centrală și cogenerative care utilizează OIE, precum și dezvoltarea bazelor de date privind OIE.

13. Situații de urgență, dezastre naturale și accidente tehnologice – au fost discutate în general, împreună cu problemele de amenajare a spațiului pentru nevoile de apărare ale țării. Cele mai frecvent sunt stabilite obligațiile și măsurile ale JLS și ale instituțiilor, organismelor și societăților responsabile în îndeplinirea obligațiilor legale, în special în domeniul măsurilor tehnice de protecție etc. Aceste subiecte sunt adesea tratate prin măsuri de mediu. Tema dezastrelor naturale nu a fost abordată în mod uniform și nu există analize ale gradului de vulnerabilitate a teritoriului la dezastrele naturale ca factor de limitare a dezvoltării spațiale.

1.3.2.2. Planurile spațiale ale ținuturilor cu destinație specială

Pentru ținuturile (arii) cu valori naturale și cultural-istorice, exploatarea materiilor prime minerale, utilizarea potențialului turistic și hidropotențialului sau construcția de clădiri pentru care se eliberează autorizație de construcție de către ministerul responsabil cu activitățile de construcție sau autoritatea competentă a provinciei autonome, a fost necesar un regim special de organizare, reglementare, utilizare și protecție a spațiului sau, ca atare, a fost stabilit în PPRS sau RPP, s-au elaborat și adoptat în jur de 80 PPPN (din care majoritatea pentru ținuturi protejate, urmate de coridoare de transport și alte coridoare de infrastructură și zone de exploatare a materiilor prime minerale, ținuturi ale bazinelor și acumulărilor de apă etc.). Un număr semnificativ de PPPN (peste 30) sunt în curs de elaborare și adoptare. Soluțiile de planificare din PPPN sunt conforme cu actele de proclamare și planurile de management al ținuturilor protejate, documentația tehnică pentru realizarea sistemelor de trafic și a altor sisteme de infrastructură și studiile de fezabilitate anterioare (studii de fezabilitate pentru exploatarea materiilor prime minerale). În PPPN s-a făcut o rezervare a spațiului pentru construcția și utilizarea rațională a facilităților/ținuturilor de interes public și a fost stabilit un regim de utilizare și protecție a spațiului. În majoritatea PPPN adoptate, mai ales în ultimii 5 ani, s-a aplicat o practică extrem de utilă și eficientă de dezvoltare detaliată a locațiilor cu semnificație

deosebită pentru: dezvoltarea funcțiilor ținuturilor protejate, realizarea coridoarelor, zonelor de exploatare a materiilor prime minerale cu impact asupra mediului etc. Pe lângă documentul de planificare strategică, planurile PPPPN au devenit instrumente de implementare directă.

Se poate spune că deficiența generală a sistemului de planificare spațială la toate nivelurile, caracterizată printr-o coordonare verticală și orizontală insuficientă, cu cea mai comună viziune sectorială asupra nevoilor viitoare de dezvoltare și protecție, s-a reflectat cel mai mult în ținuturi cu destinație specială (tronsoane de coridoare, complexe miniere, zone turistice și de protecție a naturii, surse de alimentare cu apă etc.), în primul rând din punctul de vedere al sustenabilității dezvoltării de ansamblu a unităților de autoguvernare locală, a regiunilor și a statului. Depășirea acestei probleme a fost oarecum ajutată de cooperarea în timp util a prelucrătorilor de planuri cu ministerele competente în timpul elaborării PPPPN, ceea ce a influențat pozitiv viziunea integrală a planificării dezvoltării spațiale și relativizării sau atenuării conflictelor de protecție și dezvoltare în aceste ținuturi (cu un sprijin semnificativ fiind utilizarea sistemelor informatice moderne și crearea bazelor de date spațiale în GIS).

În perioada următoare, vor fi necesare noi abordări de planificare pentru soluționarea conflictelor și armonizarea nevoilor de dezvoltare și protecție (de exemplu, între aria de protecție a naturii și dezvoltarea turismului în ținuturile montane).

Conceptele de dezvoltare spațială în PPPPN privind elaborarea prevederilor PPRS și RPP au inclus diferite criterii de referință în funcție de tipul de destinație specială:

1. Protejarea bunurilor naturale, a patrimoniului cultural și dezvoltarea turismului – în ceea ce privește liniile directoare pentru dezvoltarea turismului și protecția spațiului (în special în ținuturile de importanță națională pentru protecție și dezvoltare), unde principala problemă a fost efortul de adaptare a PPPPN la programele sectoriale de protecție a naturii și/sau la Strategia de dezvoltare a turismului și la planurile-master ale anumitor destinații care nu sunt în conformitate cu PPRS și RPP. În cazurile de suprapunere a funcțiilor de protecție și dezvoltare (exemple Kopaonik, Stara Planina, Golija, Tara, Đerdap etc.), în unele PPPPN, contradicțiile și conflictele turismului cu protecția naturii și activitățile complementare nu sunt complet rezolvate. Soluționarea acestor probleme, pe lângă îmbunătățirile sistemice (inovarea reglementării juridice privind bunurile protejate, regimurile de protecție etc. în ceea ce privește îmbunătățirea condițiilor pentru gestionarea și protecția durabilă a bunurilor naturale, precum și delimitarea zonelor de protecție și a zonelor de dezvoltare, armonizând în același timp activitățile de protecție a naturii cu activitățile de dezvoltare, în conformitate cu experiențele și recomandările UE), necesită inovarea PPPPN-urilor existente și a detaliilor acestora cu realizarea unei cooperări mai intense între serviciile de protecție și stakeholderii din turism cu planificatorii și urbanisții.

2. Dezvoltarea mineritului și exploatării materiilor prime minerale – în ceea ce privește sincronizarea soluțiilor și propunerilor de planificare în PPPPN referitoare la modificări frecvente ale conceptelor de dezvoltare a activităților miniere, ceea ce are repercursiuni asupra durabilității dezvoltării spațiale a ținutului, dezvoltării așezărilor, funcționării sistemelor de infrastructură, schimbărilor socio-economice, schimbărilor structurii economice și calității mediului etc.

3. Realizarea infrastructurii de trafic și energetică – în ceea ce privește crearea condițiilor pentru implementarea directă a celor mai importante proiecte de stat (realizarea construcției de autostrăzi, căi ferate de mare viteză, gazoducte, linii electrice lungi etc.), care au un impact extins asupra spațiului prin care trec și reprezintă facilități cu un grad ridicat de impact direct și indirect asupra ținutului autoguvernărilor locale, la nivel regional și național, precum și asupra colaborării transfrontaliere.

4. Protecția și utilizarea bazinelor hidrografice ale acumulărilor - în ceea ce privește rezervarea spațiului pentru formarea surselor regionale de alimentare cu apă cu regimuri de protecție, precum și pentru utilizarea integrală, amenajarea și protecția apelor.

1.3.2.3. Planurile spațiale ale unităților de autogovernare locală

Planurile de planificare spațială a unităților de autogovernare locală au fost adoptate pentru teritoriile tuturor comunelor și orașelor. Respectând cadrul de planificare strategică din actualul PPRS în vigoare și cadrele de program ale RPP, sunt determinate mai deaproape liniile directe pentru desfășurarea activităților și destinația suprafețelor, precum și condițiile pentru o dezvoltare durabilă și mai echilibrată în teritoriul JLS.

PPJLS adoptate conțin prezentări schematice pentru amenajarea așezărilor rurale, baze de amenajare ulterioară a așezărilor rurale cu diferite niveluri de detalieri în elaborare, precum și norme detaliate pentru construcția și amenajarea spațiului. În acest fel, PPJLS au devenit documente de planificare strategică cu elemente pentru implementare directă.

Determinanții de planificare care au afectat mai semnificativ dezvoltarea spațială a JLS se referă la:

1. Utilizarea și protecția terenurilor agricole care sunt cel mai adesea marginalizate. Decizia a fost oprirea procesului așa-zis construcția ilegală de clădiri și folosirea necorespunzătoare a terenurilor, care adesea nu este pusă în aplicare în mod consecvent prin planuri urbaniste sau totul s-a făcut fără planuri. Abia în ultima vreme a fost promovată necesitatea: realizarea conceptului de dezvoltare durabilă a agriculturii urbane folosind terenuri în conformitate cu proprietățile sale ecologice și stabilirea unor măsuri de protecție, amenajare și organizare adecvate; utilizarea fondului edilitar existent (în loc de "greenfield" a acorda prioritate investițiilor "brownfield"); definirea măsurilor de sprijin pentru îmbunătățirea potențialului de producție și economic al terenurilor agricole și creșterea competitivității producției agricole, punerea în aplicare a programelor de dezvoltare integrală în agricultură etc.

2. Dezvoltarea rurală și amenajarea peisagistică a satelor sunt cel mai des observate în contextul funcționării rețelei de așezări în vederea: instituirii unui sistem armonizat de centre de așezări pe principiul descentralizării; conectarea adecvată a așezărilor la trafic; dezvoltarea conținutului rezidențial în funcție de specificul ținuturilor funcționale și de gradul de centralitate al așezărilor; satisfacerea nevoilor de dotare a infrastructurii de utilități și tehnice; crearea condițiilor pentru prosperitate, ocuparea forței de muncă și stoparea tendinței de depopulare demografică; revitalizarea satelor conservând în același timp patrimoniul natural și cultural, ambianța rurală autohtonă; etc. Prin bazele organizatorice ale așezărilor rurale, ca părți constitutive ale PPJLS, sunt definite structurile de așezări de bază și relația acestora cu împrejurimea.

3. Rețeaua de servicii publice, dezvoltare socială și locuirea sunt definite în conformitate cu planurile de ordin superior și cu specificurile locale. Sunt reprezentate diverse măsuri pentru a îmbunătăți bonitatea anumitor infrastructuri de servicii publice, precum și propuneri pentru a corela diferite activități pentru organizare mai rațională sau descentralizare continuă. Activitățile prioritare în domeniul serviciilor publice au inclus: uniformizarea disponibilității, creșterea calității serviciilor și disponibilitatea fizică a facilităților; diversificarea și organizarea mai flexibilă a serviciilor; stimularea investițiilor și donațiilor ale sectorului privat în dezvoltarea serviciilor publice.

4. Dezvoltarea industriei este cel mai adesea tratată prin extinderea și dotarea infrastructurii IZ de importanță regională sau prin formarea de noi IZ, precum și asigurarea dotării infrastructurii locațiilor de dezvoltare pentru MSP.

5. Dezvoltarea turismului este tratată preponderent în conformitate cu planurile spațiale de ordin superior, precum și în unele PPJLS și pe baza master planurilor turistice. Majoritatea JLS cu destinații turistice și alte potențiale turistice necesită inovarea/replanificarea conceptului de dezvoltare turistică.

6. Utilizarea materiilor prime minerale și dezvoltarea mineritului sunt tratate, de regulă, în conformitate cu RPP și PPPPN.

7. Sistemele de infrastructură ale liniilor de trafic, respectiv drumurile și căile ferate de nivel magistral și internațional, care au fost tratate prin rezervarea spațiului pentru coridoare și prin adaptarea matricei de trafic la noi soluții de planificare.

8. Protecția și îmbunătățirea calității mediului care au fost verificate prin rapoarte de evaluare strategică a impactului soluțiilor de planificare asupra mediului. Protecția, reglementarea și utilizarea durabilă a patrimoniului natural și a bunurilor culturale sunt luate în considerare în mod adecvat prin aplicarea institutului juridic de condiții pentru protecția naturii și protecția bunurilor culturale imobile.

1.3.3. Politicile publice de importanță pentru elaborarea Planului Spațial al Republicii Serbia

După anul 2000, o serie de documente strategice pentru diferite domenii au fost adoptate și puse în aplicare la nivel național în Republica Serbia. În cea mai mare parte, acestea sunt strategii de dezvoltare, urmate de programe de dezvoltare, planuri de acțiune, elemente de bază de management etc. Conținutul acestor documente este diferit, atât în ceea ce privește nivelul de prelucrare a datelor și prezentărilor, cât și în ceea ce privește dimensiunea teritorială/spațială și depinde în mod direct de cadrul legal, nivelul și actualitatea datelor disponibile, obligațiile în ceea ce privește armonizarea cu reglementările europene etc.

Pentru a reglementa sistemul de planificare al Republicii Serbia și de gestionare a sistemului de politici publice, a fost adoptată Legea privind sistemul de planificare al Republicii Serbia. Prin această lege sunt definite conceptul și tipurile de documente de planificare – documentele de planificare a dezvoltării sunt documente de politici publice și alte documente de planificare. Documentele de planificare a dezvoltării sunt documente de cea mai mare anvergură și importanță națională și, pe lângă planul de dezvoltare și planul de investiții, astfel de documente sunt și Planul Spațial al Republicii Serbia și alte planuri spațiale. Documentele de politici publice sunt documente care consolidează și dezvoltă politici publice deja stabilite – strategie, program, concept de politică și plan de acțiune. Legea sistemului de planificare subliniază importanța Planului Spațial al Republicii Serbia ca document de planificare a dezvoltării de cea mai mare importanță, în timp ce, în același timp, o serie întreagă de strategii, programe și planuri de acțiune pe diferite domenii ar trebui să sprijine și să dezvolte în continuare politicile generale stabilite.

În elaborarea acestui PPRS, documentele strategice, documentele de planificare a dezvoltării și politicile publice sunt analizate și utilizate în mod corespunzător. Începând cu aceasta, PPRS oferă linii directoare pentru implementarea și dezvoltarea soluțiilor și propunerilor de planificare în documentele sistemului de planificare al Republicii Serbia.

În analiza strategiilor, programelor, planurilor de acțiune, elementelor de bază și a altor documente adoptate, s-a observat că elementele pe care este posibilă bazarea conceptelor de dezvoltare pe domenii pot fi în general văzute ca elemente de dezvoltare strategică (reprezentate dominant), de program-acțiune, elemente de clasificare a entităților organizaționale și spațiale și priorități.

În continuare, urmează o prezentare generală de bază a elementelor extrase din documentele care sunt de cea mai mare importanță pentru definirea conceptului de dezvoltare spațială a Republicii Serbia.

1. Protecția și utilizarea resurselor naturale

Strategia pentru agricultură și dezvoltare rurală a Republicii Serbia pentru perioada 2014-2024 ("Monitorul Oficial al RS", nr. 85/14) și documentele de dezvoltare însoțitoare pentru perioada 2018-2020 (Programul Național de Dezvoltare Agricolă, Programul Național de Dezvoltare Rurală) a stabilit următoarele obiective operaționale: creșterea calității și nivelului de utilizare a suprafețelor agricole; creșterea proprietății asupra terenurilor și mărirea parcelelor; instituirea unei piețe funciare funcționale; îmbunătățirea infrastructurii funciare; creșterea suprafețelor meliorizate și îmbunătățirea fertilității solului; reducerea pierderilor și degradării terenurilor; conversia controlată a terenurilor agricole; etc. Aceasta indică nivelul ridicat de eterogenitate a spațiului în ceea ce privește fertilitatea solului și alte beneficii naturale pentru cultivarea anumitor culturi agricole, gradul de degradare și amenințarea la adresa conservării calității acestuia. Este indicativ faptul că ținuturile în care terenurile agricole cu potențial economic și de producție scăzut prevalează și sunt cel mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic și afectate de depopulare. Este reprezentat principiul dezvoltării policentrice, bazat pe respectarea diversității sistemelor de producție și a tipurilor de ferme agricole derivate din caracteristicile naturale și socio-economice eterogene ale ținuturilor rurale. Pentru operaționalizarea principiului stabilit în politica de gestionare a terenurilor sunt prevăzute următoarele activități: identificarea suprafețelor agricole cu valoare naturală ridicată, care se întind pe 1,187 milioane ha (aproximativ 19% din suprafața agricolă totală, adică 13% din teritoriul total al Republicii Serbia); evidențierea ținuturilor cu condiții dificile de muncă în agricultură, care includ așezări situate la peste 500 m altitudine sau în granițele ținuturilor (ariilor) protejate de patrimoniu natural, precum și a așezărilor în care numărul de angajați este mai mic de 100 la 1000 de locuitori; raionizarea ținuturilor viticole de producție; determinarea ținuturilor sensibile la nitrații proveniți din agricultură; etc. *Strategia pentru agricultură și dezvoltare rurală a Republicii Serbia pentru perioada 2014-2024*, a trasat în mod clar direcția viitoarelor reforme ale sectorului agricol ca parte a provocărilor externe și interne cu care se confruntă, definind în același timp măsuri și activități compatibile pentru reînnoirea și activarea potențialelor de dezvoltare rurală. Operaționalizarea acestei strategii pe termen mediu a fost acordată *Programului Național pentru agricultură pentru perioada 2018-2020*. În evaluarea aspectelor spațiale ale politicii agricole mai recente a Republicii Serbia, ar trebui să se respecte faptul că în ultimii ani s-au înregistrat progrese semnificative în ceea ce privește adaptarea la principiile și mecanismele de bază ale unui model foarte complex al *Politicii agricole comune a UE*.

Strategia de dezvoltare forestieră a Republicii Serbia ("Monitorul Oficial al RS", nr. 59/06) definește obiectivele strategice în domeniul silviculturii și vânătorii. Scopul principal este de a conserva și îmbunătăți starea pădurilor și de a dezvolta silvicultura ca ramură a economiei. Din obiectivele speciale, importante pentru dezvoltarea spațială se remarcă: promovarea gestionării durabile a pădurilor în bunurile naturale protejate, bazată pe dezvoltarea concertată a funcțiilor ecologice, economice, sociale și culturale ale pădurilor; conservarea, îmbunătățirea reală, utilizarea durabilă și valorificarea biodiversității pădurilor prin protecția habitatelor, speciilor și genelor; și conservarea, îmbunătățirea, utilizarea durabilă și valorificarea funcțiilor de protecție, sociale, culturale și de reglementare ale pădurilor. Această strategie nu are determinante mai apropiate ale aspectului teritorial al dezvoltării. Inventarul Forestier Național (2008)⁷ reprezintă baza de informare pentru elaborarea planurilor de înființare și de acțiune în sectorul forestier cu o dimensiune spațială pronunțată (a fost realizată în GIS).

Prin strategia de gospodărire a apelor de pe teritoriul Republicii Serbia pentru perioada 2016 – 2034 („Monitorul oficial RS”, nr. 3/17) este stabilită politica pe termen lung de gospodărire a apelor, direcția de acțiune durabilă în domeniul utilizării apelor, protecția apelor,

⁷ <https://upravazasume.gov.rs/wp-content/uploads/2015/12/StanjeSumaRS.pdf>

amenajarea cursurilor de apă și protecția împotriva efectelor nocive ale apelor, cu respectarea standardelor, tehnologiilor și reglementărilor UE în domeniul apei și implementarea acestora. Această strategie conține aspectul spațial exprimat în determinanți de planificare și program și în reprezentări grafice.

Politicile și strategiile de dezvoltare în sectorul materiilor prime minerale și al mineritului sunt stabilite în: *Strategia națională pentru utilizarea durabilă a resurselor naturale și a bunurilor* ("Monitorul Oficial al RS", Nr. 33/12), *Strategia de gestionare a resurselor minerale a Republicii Serbia până în 2030* (în fază de proiect) și *Strategia de dezvoltare energetică a Republicii Serbia până în 2025 cu proiecții până în 2030* ("Monitorul Oficial al RS", nr. 101/15). Aspectele spațiale sunt reprezentate în mod semnificativ în strategiile de gestionare a resurselor minerale și de dezvoltare a energiei, având în vedere că sunt prezentate proiecte concrete care trebuie realizate în perioada următoare, cum ar fi minele cu exploatare de suprafață și subterană, instalațiile de prelucrare a materiilor prime minerale (flotile, topitorii etc.), noile facilități energetice, infrastructura etc.

2. Populația și dezvoltarea socială

Problematica de dezvoltare demografică, precum și orientarea și punerea sa în aplicare sunt susținute de planuri și programe prin definirea și adoptarea mai multor documente strategice. Au fost create măsuri de politică privind populația pentru a obține efecte pozitive asupra dezvoltării și caracteristicilor potențialelor populației, cele mai importante măsuri de dezvoltare spațială în ceea ce privește migrația populației, dezvoltarea agriculturii etc. *Strategia de gestionare a migrației* ("Monitorul Oficial al RS", nr. 59/09) subliniază în mod clar necesitatea unei atitudini active față de migrația populației, prin formularea și punerea în aplicare a măsurilor politicii de migrație, îmbunătățirea măsurilor și programelor socio-economice pentru direcționarea tendințelor dorite în repartizarea populației, migrația internă și internațională. Prin *Strategia Națională de Ocupare a Forței de Muncă pentru perioada 2011-2020* ("Monitorul Oficial al RS", nr. 37/11) se prevede o serie de măsuri care pot afecta direct sau indirect fluxurile de migrație ale tinerilor, cum ar fi creșterea mobilității profesionale și spațiale a tinerilor, creșterea disponibilității conținutului diferit pentru tineri, în special în medii mai mici și mai sărace, creșterea nivelului de informare a tinerilor cu privire la opțiunile profesionale, oportunitățile de angajare și perspectivele pe piața forței de muncă, realizarea mobilității, etc. Documentele menționate mai sus nu au determinanți mai apropiați pentru aspectul teritorial al dezvoltării.

Strategia de dezvoltare urbană durabilă a Republicii Serbia până în 2030 ("Monitorul Oficial al RS", nr. 47/19) este un instrument-cheie pentru realizarea dezvoltării urbane durabile prin aplicarea unei abordări integrale. Au fost definite cinci direcții strategice de dezvoltare urbană (dezvoltare economică durabilă, amenajarea așezărilor urbane, bunăstarea socială, calitatea mediului și managementul dezvoltării urbane). Caracteristica acestei strategii este legătura sa clară cu aspectul spațial și diferențierea la nivelurile și domeniile de acțiune națională și locală.

Strategia pentru agricultură și dezvoltare rurală a Republicii Serbia pentru perioada 2014-2024, ca unul dintre cele cinci obiective strategice, acesta definește îmbunătățirea calității vieții în ținuturile rurale și reducerea sărăciei. În acest context, acesta subliniază importanța unei dezvoltări echilibrate și durabile din punct de vedere social a mediilor rurale, stabilind sinergia și o bună coordonare a tuturor politicilor relevante. Acesta a remarcat că unul dintre domeniile prioritare ale politicii agricole este diversificarea economiei rurale și conservarea patrimoniului cultural și natural. Acesta subliniază că potențialele de bază ale dezvoltării rurale sunt: diversitatea și atractivitatea mediului rural; patrimoniu cultural bogat; păstrarea cunoștințelor și tehnologiilor tradiționale; inițiativa demarate privind formarea rețelelor sociale locale; și starea solidă a infrastructurii în unele districte rurale. *Programul Național de Dezvoltare Rurală*

pentru perioada 2018-2020 ("Monitorul Oficial al RS", nr. 60/18) a definit stimulente directe pentru îmbunătățirea calității vieții în ținuturile rurale, care vizează, de asemenea, creșterea investițiilor în îmbunătățirea și dezvoltarea infrastructurii rurale, protecția biodiversității, gestionarea durabilă a resurselor și protecția mediului, care prezintă cadru permanent al programului de dezvoltare rurală al UE. Documentele menționate mai sus nu au determinanți mai apropiați pentru aspectul teritorial al dezvoltării.

În sectorul resurselor umane și al dezvoltării sociale, au fost elaborate 25 de strategii (15 în domeniul ocupării forței de muncă, al problemelor sociale și al sănătății și 7 în domeniile educației, științei, tineretului și sportului). În Strategia pentru dezvoltarea educației în Serbia până în 2020, ("Monitorul Oficial al RS", nr. 107/12) disponibilității spațiale a serviciilor de interes public este acordată mai multă atenție decât în urmă cu zeci de ani, dar mecanismele aplicate sunt încă insuficiente și incomplete pentru a obține cel puțin o disponibilitate spațială minimă a serviciilor de bază în așezările rurale îndepărtate și în ținuturile deluroase-montane, oferta de calitate și disponibilitate mai bună a acestora (financiară și instituțională). Strategia de sănătate publică în Republica Serbia ("Monitorul Oficial al RS", nr. 61/8) prevede: obiectivul de reducere a inegalității în domeniul sănătății; măsuri suplimentare destinate grupurilor sociale prioritare pentru a reduce inegalitatea în domeniul sănătății, pentru a îmbunătăți accesibilitatea serviciilor de sănătate și disponibilitatea asistenței medicale pentru grupurile sociale sensibile din punct de vedere social pe teritoriul unităților autogovernării locale. În Strategia de dezvoltare a sportului în Republica Serbia pentru perioada 2014 - 2018 ("Monitorul Oficial al RS", nr. 1/15) sunt menționate patru priorități, dintre care una se referă la dezvoltarea spațială – dezvoltarea și îmbunătățirea infrastructurii sportive. Sumar, lipsa și chiar ignorarea completă a dimensiunii spațiale, a măsurilor și mecanismelor de creștere a disponibilității spațiale a serviciilor publice în domeniul educației, sănătății și bunăstării sociale, duce la constrângeri insurmontabile în atingerea obiectivelor și politicilor stabilite de egalizare a perspectivelor cetățenilor și grupurilor sociale, de a utiliza serviciile finanțate din veniturile publice în condiții relativ uniformizate.

3. Dezvoltarea industriei și turismului

În *Strategia Națională de Dezvoltare Economică a Republicii Serbia pentru perioada 2006-2012*⁸ a fost ales un concept care a neglijat dezvoltarea industriei și a ales conștient direcția strategică a dezindustrializării. O astfel de alegere a determinat dezindustrializarea puternică a țării ca o consecință directă a modelului de ajustare tranzitorie selectat/programat. *Strategia și politica de dezvoltare a industriei Republicii Serbia din 2011 până în 2020* ("Monitorul Oficial al RS", nr. 55/11) și *Planul de acțiune pentru punerea în aplicare a strategiilor și politicilor de dezvoltare a industriei din Republica Serbia din 2011 până în 2020* ("Monitorul Oficial al RS", nr. 100/11) se bazează pe Modelul post-criză de creștere și dezvoltare economică a Serbiei în perioada 2011-2020 (2010). Este primul document care definește în mod consistent și cuprinzător necesitatea reindustrializării, orientarea spre export a industriei, prioritățile de bază de dezvoltare ale industriei și modalitățile de realizare a acestora. Este armonizat cu politica industrială a UE și cu obiectivele *Strategiei Europa 2020*, deoarece se angajează într-o nouă abordare strategică, bazată pe investiții în noi tehnologii, inovare și capital uman. Este vorba de schimbarea paradigmei generale de dezvoltare, de la o abordare tradițională bazată pe exploatarea resurselor naturale pe baza unor investiții substanțiale, la o dezvoltare bazată pe noi tehnologii și inovații, educație, cooperare, parteneriat și competitivitate bazată pe crearea de valoare adăugată ridicată. Unul dintre punctele slabe ale strategiei este lipsa

---

⁸ <http://otvorenavlada.rs/strategija-privrednog-razoja163a-lat-doc/>

elaborării conceptelor de dezvoltare operațională, în special din punctul de vedere al distribuției spațiale a industriei.

Strategia privind politica industrială a Serbiei din 2021-2030 ("Monitorul Oficial al RS", nr. 35/20) prevede o creștere a competitivității industriei, o creștere a participării sectorului de prelucrare la valoarea adăugată brută (în continuare: BDV), creșterea eficienței tehnice, creșterea investițiilor în produsul intern brut (în continuare: BDP), acoperirea importurilor cu exportul în industriile de tehnologie medie și înaltă, precum și o creștere cu 10% a utilizării resurselor circulare. Strategia se bazează pe șase domenii de intervenție, dar nu conține concepție și strategii de dezvoltare industrială, precum nici aspecte spațiale.

Strategia de specializare inteligentă a Serbiei din 2020-2027/RIS3 ("Monitorul Oficial al RS", nr. 21/20) prevede dezvoltarea și plasarea de produse și servicii inovatoare de top în domeniul de înaltă tehnologie în care există o masă critică de cunoștințe, capacitate și potențial de inovare pentru competitivitatea globală. Întrucât adoptarea strategiei este una dintre condițiile pentru închiderea capitolului 20 (Antreprenoriatul și politica industrială în procesul de aderare la UE), elaborarea sa se bazează pe cadrul metodologic obligatoriu al Centrului Comun de Cercetare pentru Specializare Inteligentă în țările vizate de procesul de extindere a UE, adoptat de UE în 2018 (pentru statele candidate).

Strategia națională de ocupare a forței de muncă a Serbiei pentru perioada 2010-2020 s-a axat pe priorități care includ sprijinirea ramurilor industriale orientate spre export, ocuparea forței de muncă în regiunile mai puțin dezvoltate și dezvoltarea politicilor regionale și locale de ocupare a forței de muncă.

În *Strategia de dezvoltare a turismului a Republicii Serbia pentru perioada 2016 - 2025*, ("Monitorul Oficial al RS", nr. 98/16), împărțirea teritoriului Serbiei în clustere este dată în conformitate cu prevederile PPRS. Regiunea turistică din Serbia de Vest (Tara, Zlatibor, Mokra Gora și Zlatar) este afirmată ca fiind prima ofertă integrală. A fost dată o listă de priorități și destinații etc.

4. Dezvoltarea traficului și infrastructurii

Conceptul de dezvoltare a traficului este definit strategic printr-o serie de documente pe care Republica Serbia le-a elaborat sau verificat, precum și prin memorandumuri multilaterale și bilaterale și acorduri de cooperare. Cel mai important document valabil este *Planul de dezvoltare a transportului feroviar, rutier, de apă, aerian și intermodal în Republica Serbia pentru perioada 2015 - 2020* (2017)⁹, bazat pe *Strategia de dezvoltare a transportului feroviar, rutier, pe apă, aerian și intermodal pentru perioada 2008 - 2015*. ("Monitorul Oficial al RS", nr. 4/08), *Master Planul General de Dezvoltare a Transporturilor în Republica Serbia (2009-2027)*, *Strategia de dezvoltare a transportului pe apă pentru perioada 2015 - 2025* ("Monitorul Oficial al RS", nr. 3/04) și *Documentul strategic indicativ pentru Republica Serbia pentru perioada 2014 - 2020*¹⁰. Aceste documente au format în mare parte, într-o manieră de calitate, direcții strategice de dezvoltare pentru toate domeniile de trafic, planificare și gestionare a traficului, siguranța traficului, reducerea impactului negativ asupra mediului, dezvoltarea regională și performanța rețelelor și facilităților de trafic pe anumite rute etc.

⁹ www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/ostala?akta/2017/RS22/17.pdf

¹⁰ (EC REVISED INDICATIVE STRATEGY PAPER FOR SERBIA (2014-2020) ADOPTED ON 10/08/2018 ANNEX to the COMMISSION IMPLEMENTING DECISION amending Commission Decision C(2014)5872 din „19.8.2014 adopting Indicative Strategy Paper for Serbia for the period 2014-2020) și conformat cu Prioritățile Naționale ale Republicii Serbia stabilite pentru asistența internațională pentru perioada 2014 – 2017, cu o proiecție până în 2020.

Strategia de dezvoltare energetică a Republicii Serbia până în 2025 cu proiecții până în 2030, au fost stabilite priorități strategice de dezvoltare energetică, dintre care dezvoltarea spațială este importantă: asigurarea securității energetice cu o aprovizionare fiabilă, eficientă și de înaltă calitate cu energie și produse energetice, stabilirea condițiilor pentru funcționarea fiabilă și sigură a tuturor sistemelor din sectorul energetic și dezvoltarea durabilă a acestora; dezvoltarea pieței energiei, pentru care este important să se conecteze mai intens sistemul energetic al Republicii Serbia cu sistemele energetice ale altor țări, în special din împrejurimea imediată; tranziția către o energie durabilă prin asigurarea condițiilor pentru îmbunătățirea eficienței energetice în activitățile energetice și în consumul de energie; crearea condițiilor economice și financiare pentru creșterea ponderii energiei din surse regenerabile (OIE), precum și pentru producția combinată de energie electrică și termică; crearea de ipoteze instituționale, financiare și tehnice pentru utilizarea OIE; îmbunătățirea stării și sistemului de protecție a mediului înconjurător în toate domeniile de activitate energetică. Se definește faptul că este de importanță pe termen scurt să se utilizeze noi tehnologii și dispozitive eficiente din punct de vedere energetic și acceptabile din punctul de vedere al mediului, în timp ce modernizarea tehnologică a obiectivelor și sistemelor energetice, creșterea eficienței energetice în producția, distribuția și utilizarea energiei, precum și utilizarea de noi surse regenerabile de energie sunt de importanță pe termen lung.

În conformitate cu Legea privind eficiența energetică și utilizarea rațională a energiei ("Monitorul Oficial al RS", nr. 40/21), politicile de eficiență energetică vor fi reglementate printr-un plan național integrat de energie și climă, care este adoptat în conformitate cu legea care reglementează domeniul energetic. Planul menționat în secțiunea privind eficiența energetică conține, în special, un obiectiv orientativ al eficienței energetice, obiectivul economiilor de energie cumulate, măsurile de realizare a acestora și obiectivul privind eficiența energetică pentru clădirile administrației centrale.

Legea privind utilizarea surselor regenerabile de energie ("Monitorul Oficial al RS", nr. 40/21) prevede elaborarea unui plan național integrat privind energia și clima care determină ponderea energiei din surse regenerabile de energie în consumul final brut de energie și consumul final de energie în trafic, precum și ponderea surselor regenerabile de energie în sectorul energiei electrice și în sectorul energiei termice. *Planul național de reducere a emisiilor de poluanți majori proveniți din vechile instalații mari de ardere* ("Monitorul Oficial al RS", nr. 10/ 20) și alte documente definesc obiectivele, măsurile și activitățile care ar trebui să contribuie la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră (în continuare: GHG), armonizarea celor existente cu reglementările și standardele aplicate în UE etc.

5. Protecția mediului și a patrimoniului

Conceptul de bază al măsurilor de dezvoltare și de mediu este definit de *Strategia Națională de Dezvoltare Durabilă* ("Monitorul Oficial al RS", nr. 57/08), *Programul Național de Protecție a Mediului* ("Monitorul Oficial al RS", nr. 12/10), *Programul de Protecție a Naturii al Republicii Serbia pentru perioada 2021 - 2023* (adoptat în cadrul sesiunii Guvernului Republicii Serbia din 20 mai 2021) și a *Strategiei naționale pentru utilizarea durabilă a resurselor naturale și a bunurilor*. Concluzia de bază care poate fi trasă din aceste documente este necesitatea integrării aspectelor impactului asupra mediului în politicile sectoriale de dezvoltare, energia din prima linie, gospodărirea apelor, industrie, agricultură, transport, dezvoltare regională și spațială etc. Aspectele legate de protecția mediului ca parte a conceptului de dezvoltare durabilă se referă la formularea unor strategii de conservare a integrității ecologice, care se bazează pe trei principii de bază: raportul față de utilizarea rezervelor de resurse neregenerabile; modul de utilizare a resurselor regenerabile și menținerea nivelului emisiilor de poluare în limitele capacității de absorbție a mediului. Acesta subliniază că ar trebui să se acorde o atenție deosebită ținuturilor cu medii extrem de poluate și presiuni mari asupra

spațiului, resurselor, populației și mediului înconjurător. Acestea sunt ținuturi urbane, industriale, miniere, de producere a energiei electrice și alte ținuturi periclitare, cu valori depășite ale poluanților din aer, apă și sol, lumea vie, habitatele și sănătatea umană amenințate. Ca ținuturi sensibile în ceea ce privește poluarea și presiunile asupra mediului, au fost identificate ținuturile (arii) de bunuri naturale și culturale protejate, precum și ținuturile cu mediu de înaltă calitate, cu potențial conservat și fără prezența surselor de poluare sau în care poluarea este cu mult sub limitele permise. *Strategia privind biodiversitatea a Republicii Serbia din 2011 până în 2018*, este primul document strategic angajat direct și pe deplin în protejarea naturii, care definește obiectivele pentru protecția și conservarea biodiversității, caracteristicile și valorile de bază ale biodiversității Republicii Serbia, cadrul juridic, instituțional și financiar pentru protecția biodiversității, modelul conceptual al presiunilor, factorii de pericol și cauzele acestora, activitățile de protecție a biodiversității și planul de acțiune cu detalii privind instituțiile responsabile, dinamica realizării și potențialele surse de finanțare. Documentele menționate mai sus nu au reperi mai apropiate pentru aspectul teritorial al dezvoltării, iar unele le conțin doar în raport cu starea actuală.

Strategia de gestionare a deșeurilor pentru perioada 2010-2019 ("Monitorul Oficial al RS", nr. 29/10) este un document de bază pentru gestionarea rațională și durabilă a deșeurilor în Republica Serbia. Sunt definite obiectivele strategice ale gestionării deșeurilor, cu accent pe abordarea regională, prioritățile stabilite și măsurile și activitățile oferite. Conceptul de bază al dezvoltării include construirea infrastructurii în gestionarea deșeurilor: centre regionale de gestionare a deșeurilor (inclusiv depozite regionale de deșeururi, instalații de reciclare, stații de compostare), stații de tratare a deșeurilor periculoase etc. Sunt prevăzute până la 27 de regiuni de gestionare a deșeurilor. Strategia de gestionare a deșeurilor oferă orientări pentru înființarea și implementarea spațială a regiunii de gestionare a deșeurilor, dar alegerea la care fiecare JLS se va alătura rămâne la nivel decizional local în cadrul furnizării descentralizate a serviciilor de gestionare a deșeurilor de utilități.

Strategia Națională de Protecție și Salvare în Situații de Urgență ("Monitorul Oficial al RS", nr. 86/11) definește mecanismele de coordonare și liniile directe ale programelor de reducere a dezastrelor cauzate de evenimente naturale și pericole de accidente și stabilește protecția, răspunsul și salubritatea consecințelor. Strategia subliniază importanța cooperării regionale în ceea ce privește reducerea riscului de dezastre, atât în rândul țărilor din regiune, cât și la nivel supralocal. Deficiențele de bază ale sistemului de protecție sunt grupate pe mai multe teme, de la instituțional-organizațional la resurse umane și educație. Pentru planificarea dezvoltării spațiale sunt interesante următoarele deficiențe percepute: indisponibilitatea cadastrului de specialitate; lipsa unor hărți de risc cuprinzătoare; lipsa metodologiei de gestionare a deșeurilor periculoase; nivelul nesatisfăcător al infrastructurii de transport și de altă natură; și o cultură subdezvoltată a prevenirii. Domeniul strategic "4. Reducerea factorilor de risc" se referă la planificarea spațială/urbanistă, determinarea obiectivelor: dezvoltarea condițiilor de construcție urbană și tehnică care să asigure rezistența clădirilor la dezastre; și evaluări ale riscului de dezastre în cartierele predispuse la dezastre, în special cele în care are loc o urbanizare rapidă. Această strategie nu are determinanți mai apropiați pentru aspectul teritorial al dezvoltării. Anexa la strategie oferă o analiză a evaluărilor riscurilor, iar pentru dezvoltarea spațială sunt deosebit de interesante următoarele: cutremure, inundații torențiale, alunecări de teren și avalanșe de stânci, dezastre atmosferice nefavorabile și periculoase, accidente tehnice și tehnologice, incendii, acțiunea materialelor periculoase și accidente chimice.

1.3.4. Rolul Planului spațial în gestionarea dezvoltării spațiale a Republicii Serbia

Planificarea constituie un cadru strategic pentru alinierea influenței factorilor de piață, a politicilor sectoriale individuale și a acțiunilor unei multitudini de actori sociali pentru a atinge obiectivele propuse într-un mod programat și direcționat. Deoarece PPRS este un document de planificare a dezvoltării în conformitate cu Constituția Republicii Serbia și cu Legea privind sistemul de planificare al Republicii Serbia, acest lucru permite realizarea "funcției sale de reglementare strategică de dezvoltare și generală". Planificarea implică identificarea problemelor, provocărilor și obiectivelor de dezvoltare spațială pentru a reduce inegalitățile regionale printr-o mai bună utilizare a capitalului teritorial.

PPRS determină tendința generală și conceptul de dezvoltare spațială din continuare a Serbiei. Scopul PPRS este de a oferi o platformă de stat pentru organizarea spațială a diferitelor structuri și activități care determină modul în care teritoriul Republicii Serbia este folosit pentru a asigura o utilizare acceptabilă din punct de vedere social, rațională/optimă și durabilă a terenurilor. PPRS este o platformă pentru organizarea, utilizarea, protecția, amenajarea și gestionarea spațiului la nivel global, bazată pe obiective naționale, concepte și măsuri de dezvoltare spațială în conformitate cu dezvoltarea socio-economică, culturală și de altă natură a Serbiei, precum și cu instrumentele de implementare. Acesta conține obiective de dezvoltare spațială de stat, soluții de planificare integrală și cadru de implementare, care respectă complexitatea contextelor socio-economice și instituționale globale și interne și diverse provocări. Printre provocările generale se includ: depopularea, exodul demografic și consolidarea migrației; urbanizare (neplanificată și necontrolată), concentrare teritorială exprimată, polarizare și fragmentare spațială; inegalități regionale în ceea ce privește dezvoltarea urbană și rurală, calitatea mediului, nivelul de dezvoltare a transporturilor și infrastructura tehnică; utilizarea insuficientă sau neproductivă a capitalului teritorial disponibil. De asemenea, PPRS oferă un cadru spațial pe care se vor baza diverse politici, planuri și programe sectoriale, precum și pregătirea planurilor spațiale regionale, a planurilor de amenajare a teritoriului pentru ținuturile cu destinație specială și a planurilor spațiale ale unităților de autogovernare locală. În același timp, PPRS este un cadru atât pentru programarea sectorială și finanțare ("bugetarea proiectelor"), cât și pentru introducerea unor instrumente integrate de investiții teritoriale la toate nivelurile.

Implementarea a acestui PPRS va realiza continuitatea în comparație cu PPRS anterioare în direcționarea dezvoltării spațiale competitive, integrate și coerente a Republicii Serbia, oferind baza pentru sprijinirea dezvoltării multifuncționale a ținuturilor urbane și rurale, consolidarea funcțiilor și dezvoltarea economică a sistemelor urbane și reducerea inegalității interteritoriale cu utilizarea maximă a capitalului teritorial și urban.

Soluțiile de planificare definite și efectele de planificare vizează integrarea spațiului Republicii Serbia. Aceasta implică procese paralele și coordonate pentru punerea în aplicare a PPRS în sistemul de planificare al Republicii Serbia la toate nivelurile de planificare și gestionare. În cadrul sistemului de politici de dezvoltare și sistemului de planificare spațială sunt extrem de importante la nivel național și regional, în primul rând:

- armonizarea dezvoltării regionale și demografice și realizarea unor conexiuni mai bune între sistemele urbane și ținuturile rurale, activitățile economice și rețelele de coridoare de transport, sistemele de infrastructură și facilitățile de servicii publice;
- armonizarea protecției și a utilizării durabile a anumitor resurse naturale (de exemplu, protecția resurselor de apă și utilizarea materiilor prime minerale) și realizarea unei protecții integrate a mediului înconjurător, biodiversității, patrimoniului și peisajului;

- atenuarea și soluționarea intereselor conflictuale dintre protecția și utilizarea durabilă a resurselor naturale, a mediului, a biodiversității, a patrimoniului și a peisajului, pe de o parte, și dezvoltarea așezărilor și sistemelor urbane și a activităților economice (de exemplu, controlul extinderii și utilizării terenurilor pentru construcții; echipamente utilitare, salubritate și amenajare a așezărilor, prin delimitarea zonelor de protecție și a zonelor de dezvoltare, în special în destinațiile turistice montane etc.), pe de altă parte.

Implementarea PPRS în sistemul de planificare va permite o planificare și o gestionare mai eficientă a ținuturilor cu specificități, potențiale, probleme și conflicte funcționale și spațiale diferite. Pe lângă aceasta, implementarea PPRS în sistemul de planificare va permite o utilizare mai eficientă a fondurilor de piață și a fondurilor publice disponibile, a fondurilor UE și a fondurilor internaționale în realizarea dezvoltării spațiale integrate și durabile a Republicii Serbia.

Realizarea conceptelor și soluțiilor de planificare pe domenii în PPRS va avea următoarele efecte-cheie asupra îmbunătățirii dezvoltării spațiale a Republicii Serbia:

1. Protecția și utilizarea resurselor naturale

- efectele pozitive directe ale gestionării terenurilor agricole asupra eficienței producției agricole, a dezvoltării rurale și a protecției mediului, precum și impulsurile pozitive de a echilibra dezvoltarea spațială și de a atenua efectele schimbărilor climatice;

- efectele pozitive directe ale dezvoltării durabile a agriculturii și pescuitului asupra creșterii veniturilor populației agricole, eficiența economică și competitivitatea pe piață a producției agricole, precum și o serie de efecte pozitive în domeniul dezvoltării economice generale, reconstrucției demografice a satelor și dezvoltării teritoriale mai echilibrate a ținuturilor rurale;

- efectul pozitiv direct al conservării pădurilor și al habitatelor acestora asupra protecției biodiversității și a peisajului,

- efectele pozitive directe ale îmbunătățirii calității pădurilor și ale creșterii suprafeței de sub pădure pentru a maximiza efectul de producție și pondere a pădurilor în OIE, atenuarea efectelor negative ale extremelor climatice, reducerea eroziunii, alunecările de teren, inegalitatea debitului și asigurarea permanenței și calității surselor de apă;

- efectele pozitive directe ale gestionării integrale a apei asupra alinierii regimurilor de apă pe întreg teritoriul Republicii Serbia, asigurând protecția calității apei și alimentarea fiabilă cu apă a tuturor utilizatorilor, reducerea riscurilor și o protecție mai eficientă împotriva inundațiilor, precum și îmbunătățirea ecosistemelor acvatice și a altor ecosisteme;

- efectele pozitive directe ale utilizării durabile a materiilor prime minerale pentru a asigura disponibilitatea zăcămintelor de materii prime minerale, depășirea constrângerilor spațiale și a conflictelor cu alți utilizatori ai spațiului, recultivarea spațiilor devastate, amenajarea peisajelor și protecția mediului înconjurător;

2. Populația și dezvoltarea socială

- efectele pozitive directe ale dezvoltării sistemului urban și a așezărilor pentru a consolida policentricitatea și echilibrul dezvoltării spațiale, îmbunătățirea capacității demografice a așezărilor și creșterea calității vieții populației;

- efectele pozitive directe ale dezvoltării rurale asupra îmbunătățirii calității vieții în mediul rural și asupra protecției mediului și a peisajului;

- efectele pozitive directe ale dezvoltării serviciilor publice asupra realizării egalității, universalității, continuității, disponibilității și adaptabilității rețelei de facilități și servicii pentru toți utilizatorii, asupra creșterii calității vieții și a incluziunii sociale a populației în așezările urbane și rurale, precum și asupra dezvoltării sistemelor urbane și a dezvoltării rurale;

- efectele pozitive directe ale dezvoltării locuințelor asupra calității mai ridicate a vieții, dezvoltarea sistemului și a așezărilor urbane, dezvoltarea satelor și a ținuturilor rurale, precum și o serie de efecte pozitive asupra dezvoltării turismului și a altor activități economice, protecția resurselor naturale, a mediului și a peisajului;

3. Dezvoltarea industriei și turismului

- efectele pozitive directe ale dezvoltării industriei asupra creșterii ocupării forței de muncă și asupra unei calități mai ridicate a vieții, asupra consolidării capacității demografice și a dezvoltării sistemelor urbane și a așezărilor urbane și asupra dezvoltării sistemelor de infrastructură, precum și asupra unei serii de impulsuri pozitive de reducere a inegalității interteritoriale și de consolidare a cooperării transfrontaliere și transnaționale;

- efectele pozitive directe ale dezvoltării industriei prin dezvoltarea producției circulare și a economiei "verzi" contribuie la protecția mediului și la dezvoltarea durabilă;

- efectele pozitive directe ale dezvoltării durabile a turismului asupra dezvoltării destinațiilor turistice, a așezărilor urbane și rurale, a activităților economice complementare și a sistemelor de infrastructură, precum și o serie de efecte pozitive asupra creării dezvoltării economice și a încurajării ocupării forței de muncă în ținuturile montane, subdezvoltate și depopulate, în vederea consolidării cooperării transfrontaliere (mai ales pe munții și râurile de frontieră);

- efectele pozitive directe ale dezvoltării durabile a turismului asupra realizării protecției, reglementării și prezentării patrimoniului natural și cultural și a peisajului;

4. Dezvoltarea traficului și infrastructurii

- efectele pozitive directe ale dezvoltării traficului și infrastructurii de transport, a energiei și infrastructurii energetice, a comunicațiilor electronice și a transportului poștal pentru integrarea spațiului, creșterea calității conectivității, disponibilității și serviciilor din spațiul Republicii Serbia, dezvoltarea economiei, serviciilor publice, sistemului urban și a așezărilor urbane, dezvoltarea rurală, securitatea terenurilor etc.;

- obținerea efectelor pozitive ale dezvoltării traficului și infrastructurii tehnice asupra utilizării maxime a capitalului teritorial, asupra creșterii integrării spațiale și funcționale a Republicii Serbia și a cooperării sale teritoriale cu împrejurimea europeană și în sens mai larg;

- obținerea efectelor pozitive ale dezvoltării infrastructurii asupra protecției mediului, a patrimoniului și a peisajului, precum și a eficienței gestionării riscurilor de dezastre și a situațiilor de urgență;

- efectele pozitive directe ale creșterii eficienței energetice (inclusiv a surselor regenerabile de energie) asupra utilizării raționale și a economiilor de energie, precum și o mai mare eficiență economică în dezvoltarea așezărilor urbane și rurale, a transporturilor, a energiei, a industriei și a activităților de utilitate;

5. Protecția mediului și a patrimoniului

- efecte pozitive directe asupra unei protecții mai eficiente a sănătății populației și a mediului și depășirea conflictelor legate de dezvoltarea spațială a așezărilor urbane, a activităților economice și a sistemelor de infrastructură;

- efectele pozitive directe ale dezvoltării infrastructurii și a centrelor de gestionare a deșeurilor asupra protecției mediului;

- efectele pozitive directe ale protecției și utilizării durabile a patrimoniului natural asupra conservării biodiversității, diversității geo (geologice și geografice) și peisajului, creșterii conectivității habitatelor, calității pădurilor și apelor, precum și asupra depășirii conflictelor legate de dezvoltarea spațială a turismului, a așezărilor urbane și rurale, a activităților economice și a sistemelor de infrastructură;

- efectele pozitive directe ale protecției și utilizării durabile a patrimoniului cultural imobil asupra conservării peisajului cultural istoric, dezvoltării turismului (în primul rând al turismului cultural și al rutelor culturale) și activităților economice complementare, în special protecția patrimoniului arhitectural asupra dezvoltării și identității așezărilor urbane și rurale.

Conceptele și soluțiile de planificare în PPRS includ prioritățile **Programului Național de Investiții până în 2025**, ceea ce va avea efecte preconizate în ceea ce privește:

- îmbunătățirea situației demografice și crearea condițiilor pentru ca tinerii să rămână în țară;

- îmbunătățirea asistenței medicale, care include construirea mai multor facilități noi (spitale, clinici și centre clinice);

- realizarea de noi proiecte de transport: infrastructura rutieră (construcția de autostrăzi noi și drumuri de mare viteză, reconstrucția drumurilor existente), infrastructura feroviară, infrastructura de apă, infrastructura aeriană, precum și centre intermodale, realizând în același timp investiții în toate formele de trafic;

- dezvoltarea proiectelor de infrastructură pentru o mai bună conectare cu Bosnia și Herțegovina și îmbunătățirea cooperării cu Republica Srpska;

- dezvoltarea proiectelor de infrastructură în Provincia Autonomă Kosovo și Metohia (în continuare AP KiM) (în special în comunitățile comunelor sârbe);

- implementarea proiectelor de gospodărire a apelor (construcția sistemelor magistrale de apă și canalizare, precum și a sistemelor locale de alimentare cu apă și de tratare a apelor uzate; etc.);

- dezvoltarea energiei (surse regenerabile de energie; capacitate suplimentară de stocare a gazelor, construirea unui nou bloc al centralei termoelectrice Kolubara B în Kalenić și proiecte în construcția rețelei de gaze), cu protecția și îmbunătățirea stării mediului;

- dezvoltarea agriculturii (construcția sistemului de irigații, realizarea proiectelor de comasare, reînnoirea mecanizării agricole);

- dotarea infrastructurală și amenajarea zonelor de afaceri;

- dezvoltarea obiectivelor și infrastructurii turistice (investiții în stațiuni balneare, centre sportive, centre montane, situri arheologice, etc.);

- dezvoltarea proiectelor în domeniul: culturii, educației și digitalizării, infrastructurii sportive, etc.

Prioritățile se referă în principal la proiectele de infrastructură ale ministerului responsabil cu construcțiile, transporturile și infrastructura și sunt detaliate în soluțiile de planificare PPRS.

1.4. INFLUENȚELE GLOBALIZĂRII ȘI ALE ÎMPREJURIMII ASUPRA DEZVOLTĂRII SPAȚIALE A REPUBLICII SERBIA

1.4.1. Trecerea în revistă a consecințelor crizei economice și financiare mondiale și a proceselor de globalizare asupra dezvoltării spațiale a Republicii Serbia

Procesele de globalizare sunt privite în PPRS dintr-o perspectivă teritorială, cu o analiză a impactului și consecințelor acestora asupra dezvoltării spațiale a Republicii Serbia. Dinamica globalizării se accelerează, astfel încât competitivitatea națională (economică și teritorială) devine din ce în ce mai întretesută și dependentă de tendințele europene și mondiale.

Prăbușirea celor mai mari bănci de investiții a declanșat criza financiară și economică globală în 2008. Cauzele crizei financiare mondiale sunt numeroase: dereglementarea puternică a pieței financiare, asimetria informațională, stimulentele nefavorabile, și anume deficiențele și denaturările pieței libere și așteptările nerealiste. Cu toate acestea, principalul motiv al crizei este prăbușirea pieței creditelor ipotecare, creșterea enormă a tranzacțiilor financiare (inclusiv speculative) și crearea de rețele ale acestora, precum și pierderea producției, legăturile dintre sectorul real și cel financiar din cauza conectivității globale a piețelor mondiale. În centrul crizei se află eșecul comunității internaționale de a stabili norme generale credibile în politica financiară și macroeconomică pentru economia globalizată. Criza financiară cu credite ipotecare a cuprins piețele de acțiuni și obligațiuni, a declanșat o recesiune economică în multe țări, a dus la disponibilizarea a peste 30 de milioane de oameni, odată cu prăbușirea economiei globale.

Politicile economice din majoritatea statelor au suferit schimbări substanțiale din cauza renunțării la principiul liberei concurențe nelimitate și a creșterii intervenției statului în economie. Pentru a depăși cât mai repede criza globală, au fost introduse proceduri uriașe de intervenționism de stat, în primul rând pachete de ajutor financiar extrem de mari, adică, pomparea de capital proaspăt în sistemul bancar și reducerea ratelor dobânzilor (ca urmare a remedierii pierderilor băncilor și companiilor private). Socializarea pierderilor (păstrând în același timp câștigurile private) este o consecință a relației supraproctoare (a statului) față de riscuri și este o noutate introdusă în capitalismul neoliberal și la nivel global. Criza care implică economia sârbă datează de mulți ani și continuă, cu unele oscilații, începând cu anii 1990. Cauzele sale au fost atât externe, cât și interne și ar exista și fără criza financiară globală, deoarece războaiele din anii 1990 au dus majoritatea țărilor din fosta Iugoslavie la periferia europeană în dezvoltare.

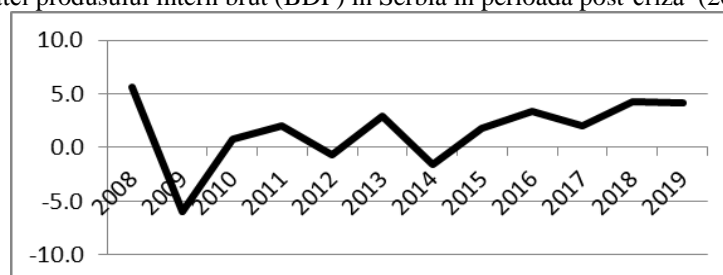
Principalele manifestări economice ale crizei globale din Serbia includ: (1) intrarea economiei într-o recesiune gravă, cu o rată negativă a produsului intern brut (BDP) (-6%) în 2009, cu o deteriorare a indicatorilor macroeconomici caracterizați printr-o scădere a BDP, o creștere a ratelor șomajului, o scădere a producției totale, în special a celei industriale, o reducere a plasării de împrumuturi în industrie, o creștere a datoriei externe totale și a deficitului comercial și al balanței de plăți, o reducere a numărului de entități comerciale nou-înființate, în special MMSP și a magazinelor, cu o creștere a numărului de întreprinderi închise; (2) reducerea fluxului de capital, și anume reducerea împrumuturilor transfrontaliere, o reducere cu 10 % a remitențelor din străinătate, ponderea acestora în produsul intern brut (BDP) scăzând de la 11,1 % la 8,5 % în perioada 2008-2016. Deprecierea dinarului și o scădere a rezervelor valutare; (3) o scădere a exporturilor și a cererii interne; (4) o scădere a investițiilor străine directe; (5) întârzierea procesului de extindere a UE; (6) efectele de propagare a instabilității economice asupra instabilității sociale și politice din țară și din regiune. Potrivit datelor Băncii Mondiale (2019), Serbia în perioada din 2009 până în 2018 a realizat o creștere medie reală a produsului intern brut (BDP) de 1,2%. Acest lucru se datorează investițiilor scăzute și în scădere

în această perioadă. Nivelul total al investițiilor a scăzut de la 26,4% din produsul intern brut (BDP) în 2008 la aproximativ 18-19% până în 2018.

Consecințele și efectele crizei economice și financiare globale asupra dezvoltării spațiale a Serbiei din 2008 au fost profunde, până în prezent se reflectă în următoarele segmente:

– Restabilirea stabilității generale – marea recesiune a zguduit semnificativ fundamentele economiei naționale de piață. În Serbia, criza globală a lovit sectorul real mai mult decât sectorul financiar. În vremuri de criză, sectorul real s-a aflat în dificultate cu împrumuturile din străinătate din cauza creșterii prețurilor activelor, a plasamentelor reduse ale creditelor și a unei perioade de împrumut mai scurte din cauza volatilității pieței monetare. Cele mai grave consecințe economice ale crizei globale au fost declinul produsului intern brut (BDP), declinul activității economice, pierderea locurilor de muncă, creșterea șomajului, creșterea datoriei publice, reducerea volumului sau retragerea investițiilor străine directe, reducerea fluxurilor de capital și a remitențelor din străinătate, declinul exporturilor, scăderea cererii interne, creșterea deficitului comercial exterior, scăderea nivelului de trai, cu etapele ciclice ale recesiunii, stagnării și creșterii ușoare a produsului intern brut (BDP) până în prezent. Din 2009-2014 economia Serbiei se află într-o ușoară recesiune și stagnare, cu o creștere medie a produsului intern brut (BDP) de aproximativ 0,6%. Din 2015, tendința de redresare economică a început cu o creștere a produsului intern brut (BDP) cuprinsă între 1,9% și 4,4% (Graficul 1). Procesul de creare a mai multor locuri de muncă în afara marilor centre urbane a început. Acest lucru a permis noi locuri de muncă chiar și cu o creștere economică relativ scăzută. Principalele cauze ale scăderii șomajului și ale mișcărilor de pe piața forței de muncă sunt reînnoirea creșterii economice, inflația scăzută și ratele scăzute ale dobânzilor, stimularea de noi investiții și noi locuri de muncă. Redresarea ușoară a economiei este rezultatul introducerii de noi reforme și măsuri. Un impact semnificativ au redus deficitul fiscal și crearea unui mediu de afaceri favorabil pentru investiții, precum și asupra stabilității politice și economice, în special pentru creșterea investițiilor. În perioada post-criză s-a înregistrat și o redresare pe acest segment, astfel încât în prezent investițiile străine directe (în continuare: SDI) ajung la aproximativ 2,5 miliarde euro. Investițiile publice în infrastructura de transport se află la un nivel relativ ridicat, în timp ce investițiile în infrastructura economică au rămas relativ scăzute. Comerțul a fost stimulat de creșterea exporturilor datorită SDI și a produselor agricole. Liberalizarea și armonizarea industriilor și a sectoarelor serviciilor în rețea au contribuit la o mai mare deschidere și integrare a economiei sârbe. Nivelul economiei "gri" a fost redus de la 35% la aproximativ 15%.

Graficul 1. Mișcarea ratei produsului intern brut (BDP) în Serbia în perioada post-criză (2008-2019), în %

Sursă: Institutul de Statistică al Republicii Serbia (în continuare: RZS), 2009-2019.

– Tendința nefavorabilă continuă de îmbătrânire a populației și de creștere a migrației, atât în regiunile slab dezvoltate, cât și în centrele urbane mari și în regiunile dezvoltate.

– Creșterea diferențelor regionale prin rămânerea în continuare în urmă a ținuturilor mai puțin dezvoltate și cel mai puțin dezvoltate este o consecință nu numai a crizei globale, ci și a schimbărilor structurale de tranziție, a prăbușirii activității industriale și a altor factori. Creșterea economică este distribuită neuniform teritorial, cu multe ținuturi cu creștere negativă.

Divergența regională a adâncit în mod semnificativ dezechilibrele sociale interne, afectând procesele teritoriale divergente, slăbind dezvoltarea teritorială generală și consolidând concentrarea spațială a populațiilor și activităților în ținutul mai larg al orașelor Belgrad și Novi Sad, împreună cu alte câteva districte.

– Creșterea nivelului de urbanizare, în primul rând prin extinderea substanțială a ținuturilor periurbane, adesea prin procese spontane și stihice de construcție ilegală în masă. Principalii factori determinanți ai urbanizării sunt migrația, creșterea suprafeței locuințelor pe cap de locuitor, precum și impactul procesului de finanțare globală. Criza globală a intensificat procesul de construcție ilegală în masă prin "creșterea balonului imobiliar și "boom-ul terenurilor de construcții" care au dus la construirea a 2,05 milioane de clădiri construite ilegal în Serbia, cu niveluri sporadice de legalizare.

Principalele aspecte legate de identificarea aspectelor teritoriale ale proceselor de globalizare și a efectelor acestora asupra dezvoltării spațiale se referă la includerea tendințelor, dinamicii și modelelor spațiale și urbane globale pe teritoriul Serbiei; structurile teritoriale și modificările acestora; impactul globalizării asupra politicilor de coeziune (teritorială); adaptarea spațiului Serbiei la schimbările, standardele și perspectivele globale; impactul globalizării asupra creșterii regionale, competitivității și reducerii inegalităților; cooperarea regională și teritorială; construirea de noi forme de guvernare teritorială, organizare teritorială și integrare ca răspuns la globalizare; potențiale investiții strategice și structurale specifice (ca forme de intervenție) pentru a sprijini competitivitatea și coeziunea teritorială.

Conform majorității indicatorilor macroeconomici, economia Serbiei este printre cele mai puțin dezvoltate din Europa. Recesiunea tranziției și criza globală au evidențiat deficiențe ale modelului actual de piață chiar și după procesul de schimbare structurală. Inegalitățile socio-spațiale și economice indică o fragmentare teritorială tot mai mare, care este, de asemenea, sinonimă cu segregarea socială.

Impactul substanțial al proceselor de globalizare este cauzat, de asemenea, de deficiențele structurale ale conceptului neoliberal, cum ar fi: dezindustrializarea, poziția dominantă a sectorului serviciilor, finanțarea globală, efectele inegale de distribuție, atitudinea față de bunurile generale, deficiențele politicii economice și sociale, lipsa sprijinului pentru inovare etc. Impactul globalizării proceselor economice implică impunerea aceluiași model economic tuturor țărilor, actorilor economici și factorilor de decizie politică. Cu toate acestea, acest lucru a crescut în mod semnificativ productivitatea țărilor în curs de dezvoltare, cu o presiune imensă asupra lucrătorilor și a condițiilor de muncă. Globalizarea economiei este principalul motiv pentru creșterea locurilor de muncă precare, a locurilor de muncă nesigure pe venituri modeste. O condiție prealabilă pentru o dezvoltare teritorială coerentă în Serbia este includerea principalelor provocări post-criză și impactul crizei globale în cadrul sistemului de planificare și instituțional. Cele mai semnificative provocări sunt impactul globalizării, al noilor tehnologii, al proceselor demografice, al migrației, al inegalității spațiale, al segregării sociale, al noilor paradigme energetice, al cerințelor de mediu și al schimbărilor climatice. Noile provocări contribuie la diferențele spațiale existente în ceea ce privește dezvoltarea socio-economică, calitatea vieții și mediul și necesită soluții integrate ca parte a dezvoltării PPRS în planuri și politici publice spațiale.

1.4.2. Creșterea economică, schimbările structurale din perioada post-criză și reformele puse în aplicare

Economia Serbiei s-a confruntat cu criză economică în 2009, cu schimbările structurale neterminate, cu sectoare-cheie nereformate din a doua generație de reforme (mediu de investiții stimulat, protecția deplină a proprietății și a contractelor, un sistem judiciar eficient, un sistem fiscal modern, un sector public reformat, o politică fiscală și monetară armonizată, reducerea

economiei gri și a corupției etc.) și numeroase deformări sistemice ale modelelor de tranziție aplicate în perioada 2001-2008. Modelul de tranziție de dinainte de criză a funcționat pe principiul cumpărării de timp cu venituri din privatizare și intrări de SDI, prin restructurarea împrumuturilor pentru economia nedirijată la export și creșterea datoriei externe.

Valurile recesiunii s-au adâncit și au accentuat dezechilibrele sistemice din economia Serbiei, dar au afectat și abordarea statului de redefinire strategică a modelelor de creștere economică. A fost promovat un nou model de creștere economică, odată cu adoptarea documentului strategic de dezvoltare *Strategii și politici de dezvoltare a industriei din Republica Serbia din 2011 până în 2020*, care definește obiectivele, prioritățile, măsurile și activitățile pentru punerea în aplicare a noii politici industriale. Implementarea noului model de creștere economică a început în 2015 prin implementarea consolidării fiscale. Perioada post-criză este diferențiată în două subperioade:

- perioada de recesiune 2009-2014 cu o rată medie de creștere economică de 0,6%, o scădere de 1,1%, cererea finală -0,5%, consumul -0,4%, câștigurile din ocuparea forței de muncă -0,1%, inflația crescând cu 6,6% anual; declinul mediu al industriei a fost de -0,2% anual, ocuparea forței de muncă în industrie scăzând cu -3% anual;

- perioada de redresare economică 2015-2019, cu o rată medie de creștere economică de 3,1%, ilustrează toți indicatorii macroeconomici cheie: investițiile au crescut anual cu o rată de 10,1%, cererea finală 3,2%, consumul 1,7%; implementarea consolidării fiscale a redus dezechilibrele macroeconomice, a îmbunătățit mediul economic și investițional, câștigurile pe angajat au crescut în medie cu 2,3%, industria 3,6%, ocuparea forței de muncă în industrie 3,8%, iar inflația a fost redusă de trei ori (2%).

În cursul perioadei de redresare, dezechilibrele macroeconomice structurale au scăzut. În perioada de tranziție post-criză, consumul a fost peste producție, statul a închis deficitul macroeconomic structural prin împrumuturi. În anul crizei globale, consumul final și investițiile s-au situat la 13,4% peste producție (BDP). La vremea respectivă, cheltuielile statului erau record de 20% din produsul intern brut (BDP). În 2018 și 2019 decalajul dintre ceea ce creează economia și ceea ce se consumă s-a redus, decalajul a fost de -8,8% din produsul intern brut (BDP).

Recesiunea globală a confirmat și a adâncit ușor disproporțiile deja formate în structura valorii globale nou create în favoarea sectorului bunurilor neschimbabile. Sectorul serviciilor și-a stabilizat contribuția la creșterea produsului intern brut BDP la 62%, în timp ce, pe de altă parte, agricultura și-a redus participarea la valoarea adăugată brută (BDV) cu 1,2 puncte procentuale (pp) și industria prelucrătoare cu 1,3 puncte procentuale (de la 17,8% la 16,5%, Tabelul 1). Mișcările structurale pozitive au înregistrat sectorul construcțiilor în perioada de redresare (creștere cu 2,4 puncte procentuale). Schimbările sectoriale post-criză ale structurii producției au fost mai rapide în perioada de recesiune, din cauza scăderii ocupării forței de muncă și a valorii adăugate brute (BDV) în industrie și în sectoarele construcțiilor și comerțului. De exemplu, o scădere a recesiunii ocupării forței de muncă (2009-2014) în sectorul industriei și al construcțiilor de 15 % (de la 629 000 la 532 000) este egală creșterii a ocupării forței de muncă în perioada de redresare (2014-2019). Indicatorul cumulativ de variație structurală (calculat ca rata medie de modificare a structurii valorii adăugate brute (BDV) și a ocupării forței de muncă) indică faptul că modificările structurale sectoriale în cursul perioadei de redresare au fost ușor mai ridicate în ceea ce privește modificarea valorii adăugate brute (BDV).

Tabel 1. Modificarea structurii valorii adăugate brute (BDV) 2009-2015-2019.

	Agricultura	Industria				Construcții	Servicii
		Total	Minerit	Prelucrătoare	Energia		

2009	8,6	25,4	2,3	17,8	4	1,3	4,3	61,7
2015	8,1	26,4	2,6	17,7	4,7	1,4	4,5	61,0
2019	7,2	24,0	2,3	16,5	3,8	1,3	6,9	61,9

Sursa: calculul autorului pe baza datelor RSZ.

În perioada de recesiune, cele mai mari schimbări sectoriale s-au înregistrat în industria prelucrătoare, construcții, comerț și servicii administrative, în timp ce în perioada de recuperare au dominat schimbările în activitățile terțiare și cvaternare.

Globalizarea și cursa pentru profit domină sistemele economice mici, mai ales dacă aceste sisteme economice se află la periferia principalelor sisteme economice. Sistemele economice globale, în care companiile transnaționale controlează cea mai mare parte a piețelor de producție, comerciale și financiare, lasă foarte puțin loc economiilor mici, în special eforturilor lor de a-și îmbunătăți performanța socială și de mediu. Având în vedere că întregul ținut al Europei de Sud-Est (în continuare: JIE), prin toți indicatorii economici reprezentativi, se află la periferia economică a Europei, viteza, angajamentul și capacitatea statului în punerea în aplicare a reformelor structurale reprezintă principala condiție prealabilă pentru recuperarea economică.

Economiile aproape tuturor țărilor JIE s-au adaptat lent la procesul de globalizare, un joc de piață din ce în ce mai robust, la cerințe ridicate de concurență. Economiile de tranziție de succes din Europa Centrală și de Est, acum membre ale UE, datorită ratelor dinamice de creștere economică din a doua jumătate a anilor 1990 până la izbucnirea recesiunii globale, care s-au bazat pe reforme structurale implementate, au reușit să iasă foarte repede din perioada de recesiune și să revină pe calea ratelor ridicate de creștere economică. Schimbările structurale determinate de postulatul unei mai mari competitivități internaționale au determinat o creștere extrem de dinamică a industriilor bazate pe utilizarea tehnologiei moderne și a economiei de volum, în timp ce, pe de altă parte, cel mai mare declin a avut loc în industriile cu utilizare intensivă a muncii. Din cauza decalajului de reformă în anumite domenii ale economiilor Serbiei, conform *Indicelui competitivității globale (Global competitiveness index -GCI)* din 2019, este în scădere cu șapte locuri față de 2018 și se află pe locul 72 în lume (din 141 de țări). Cele mai mari probleme ale celor 12 piloni ai competitivității sunt dezvoltarea și calitatea instituțiilor, adoptarea IKT, sistemul financiar, asistența medicală și dimensiunea pieței.

Reforme structurale ale cadrului de reglementare a condițiilor de afaceri reprezintă un factor extrem de important în activitățile de investiții și în atragerea SDI. Serbia a înregistrat progrese semnificative pe acest segment în perioada de redresare economică. Indicele compozit al *condițiilor de afaceri al Băncii Mondiale din 2020 (Doing Business 2020)* plasează Serbia pe poziția 44 (din 190 de țări), fapt prin care a înregistrat progrese cu patru locuri, iar Serbia a fost plasată într-un grup de 42 de economii care au avansat în trei sau mai multe domenii (din totalul de zece domenii). Serbia este cea mai competitivă în domeniul obținerii autorizațiilor de construcție, unde, fiind a 9-a cea mai competitivă țară din lume, s-a clasat printre cele mai atractive destinații de investiții (cu o reducere de 18% a costurilor de procedură). Categoria de rezolvare a falimentului a înregistrat o îmbunătățire de 8 locuri. Cea mai mare îmbunătățire s-a înregistrat în ceea ce privește protecția acționarilor minoritari (cu până la 46 de locuri, de pe locul 83 pe locul 37). Serbia continuă să se claseze pe locul cel mai dezavantajat în domeniul obținerii unei conexiuni la energie electrică (poziția 94), obținerea împrumutului (în scădere de la 60 la 67), în timp ce cel mai mare regres al Serbiei se înregistrează în demararea unei afaceri (în scădere cu 33 de poziții).

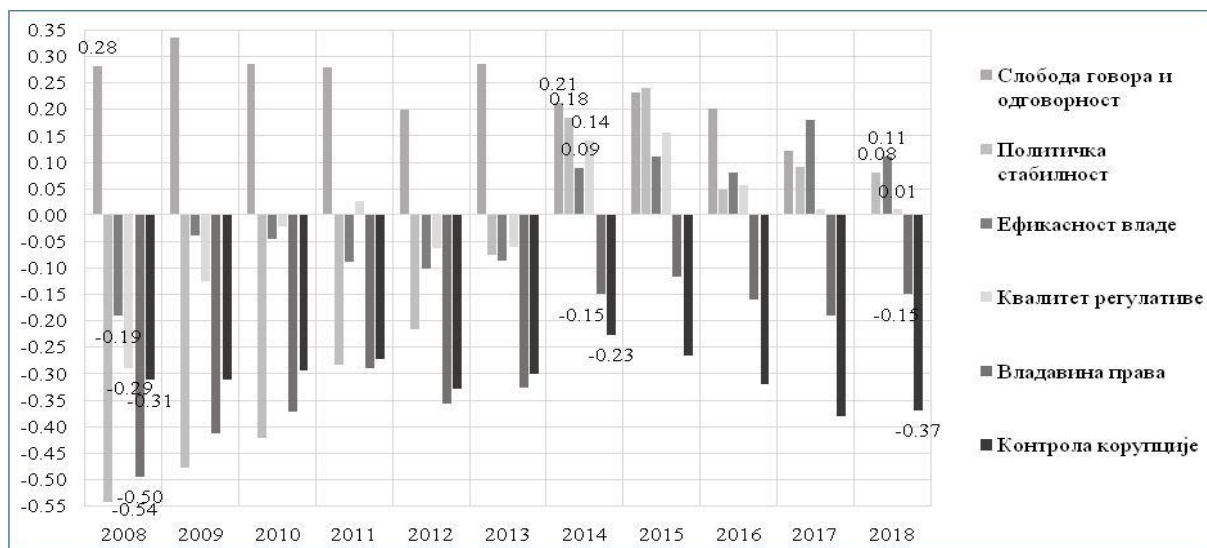
Conform indicatorilor tradiționali BERD (*Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare*), Serbia înregistrează cele mai multe întârzieri în domeniul privatizării sistemelor mari, al gestionării și restructurării întreprinderilor și al implementării politicilor în domeniul concurenței. Conceptul metodologic de măsurare a sustenabilității creșterii economice, îmbunătățit în 2017, a subliniat șase dimensiuni-cheie ale reformelor: (1) competitivitate, (2)

bună guvernanță, (3) orientare ecologică (economie "verde"), (4) incluziune, (5) reziliență și (6) integrare. Serbia în 2019, în toate domeniile de reformă rămâne în urma statelor de tranziție membre ale UE (scorul mediu pentru Serbia 5,78 vs. 6,64 evaluarea medie a statelor UE de tranziție) în domenii: competitivitate (5,36 față de 6,33), bună guvernanță (5,52 față de 6,21), "economie verde" (5,79 vs. 6,47), incluziune (6,16, față de 6,53), reziliență (5,86 vs. 7,46) și integrare (5,99 vs. 6,86). Cele mai mari provocări de reformă pentru statele de tranziție din JIE sunt problemele de mediu, incluziunea (de exemplu, ocuparea scăzută a forței de muncă în rândul tinerilor) și reziliența sectoarelor financiare.

Progresele înregistrate în toate domeniile de reformă menționate anterior depind în primul rând de reformele instituționale. Reformele instituționale de tranziție se concentrează pe monitorizarea acestora în șase domenii-cheie: (1) libertatea de exprimare și responsabilitatea (participarea electorală, libertatea de exprimare și mass-media); (2) stabilitatea politică și absența terorismului; (3) eficiența guvernamentală (calitatea serviciilor publice, a funcției publice etc.); (4) calitatea reglementării (promovarea și dezvoltarea sectorului privat), (5) statul de drept; și (6) controlul corupției (cât de multă autoritate publică este folosită în interes privat, nivelul de abuz al instituțiilor statului de către elite și interese private). Procesul post-criză de punere în aplicare a reformelor instituționale în Serbia a prezentat cele mai multe probleme în două domenii de reformă: statul de drept și controlul corupției (indicatorii sunt încă în zona negativă). Reformele instituționale din celelalte patru domenii de monitorizare stagnează în perioada 2015-2018, ceea ce indică la impactul neglijabil al instituțiilor asupra creșterii economice tranzitorii din Serbia (Graficul 2).

Principalele priorități de reformă pentru o creștere mai rapidă a economiei sârbe în perioada următoare sunt investițiile publice mai mari, o mai mare orientare ecologică, lupta împotriva corupției și reducerea birocrăției, respectiv tinderea spre o administrație publică mai eficientă, profesionalizarea și depolitizarea acesteia.

Graficul 2. Reforme instituționale 2008-2018.

Sursa: World Bank, Worldwide Governance Indicators 2019.

1.4.3. Sursele de finanțare

În perioada de până în 2035, numărul persoanelor care locuiesc în țară a scăzut cu 20%. Sunt așteptate schimbări dinamice în dezvoltarea economică, socială, demografică, de mediu și teritorială a Serbiei. Dezvoltarea spațială implică investiții substanțiale în implementarea

proiectelor strategice. Acest lucru necesită diferite posibilități de mobilizare a finanțării din surse interne și externe. Pentru o finanțare eficientă, este important să se acceseze surse, să se majoreze fondurile, să se prevadă o distribuție adecvată, să se îmbunătățească mecanismele de gestionare și să se combine următoarele surse de finanțare.

În ceea ce privește **sursele naționale**, rolul-cheie au fondurile bugetare, programele și fondurile de stimulare de la diferite ministere și agenții, fondurile Republicii Serbia, Oficiul de investiții publice, bugetul JLS, creditele bancare comerciale, de investiții și de dezvoltare, precum și fondurile din sectorul privat (companii, investitori autohtoni). Acestea oferă condiții adecvate pentru finanțarea părților interesate din economie și a antreprenorilor prin împrumuturi favorabile din partea băncilor de afaceri, cu scopul de a stimula activitățile economice, în special investițiile.

Pentru finanțarea proiectelor de dezvoltare, cadrul financiar general din Serbia, reformele de gestionare a finanțelor publice, disponibilitatea surselor de finanțare și condițiile de finanțare pentru băncile naționale și străine joacă un rol important. Pentru finanțarea programelor prioritare și a proiectelor de interes național general, Planul Național de Investiții al Serbiei are un rol excepțional până în 2025, precum și soluții din politici publice și alte documente de dezvoltare.

Noutatea în Serbia este, de asemenea, dezvoltarea unor forme globale de surse alternative de finanțare (fonduri de investiții alternative) pentru a facilita accesul la capital pentru proiecte inovatoare și MMSP și finanțare participativă care permite o mai mare incluziune socială în investiții, ca parte a platformelor digitale și de investiții globale. Serbia a creat un sistem de stimulente prin "vouchere pentru inovare", în primul rând pentru MSP.

În pregătirea și implementarea PPRS, este esențial să se identifice, armonizeze și includă proiectele strategice prioritare în bugetarea programelor/proiectelor, precum și corelarea cu procesul de planificare strategică și urban-spațială, documentele de dezvoltare și documentele de politici publice la nivel național, provincial și JLS. Mecanismul de programare și bugetare a proiectelor stabilit la nivel național, provincial și local permite predicția pe termen mediu și scurt a fondurilor bugetare necesare pentru finanțare sau participare bugetară la finanțarea realizării proiectelor de dezvoltare spațială și urbană.

Sursele internaționale includ fonduri și programe ale UE, împrumuturi de la instituții financiare internaționale și state individuale, fonduri de dezvoltare și alte fonduri din țări din afara UE, proiecte și investiții ale investitorilor străini și remitențe către cetățeni din străinătate.

Includerea unor noi surse de finanțare din partea UE și a mediului în general necesită o capacitate administrativă adecvată și o bună coordonare a instrumentelor structurale, a gestiunii financiare, a planificării și a realizării proiectelor. Ajustările cadrului legislativ național au fost inițiate în conformitate cu politica de coeziune a UE, ca o condiție prealabilă pentru punerea în aplicare eficace a fondurilor structurale și de investiții europene. A fost instituit și operațional un instrument de asistență pentru preaderare pentru statele în curs de aderare la UE (în continuare: IPA), cu construirea continuă a capacităților administrative și de altă natură pentru gestionarea fondurilor IPA la nivel național și sectorial. Fondurile UE sunt prioritizate prin intermediul Comitetului Național pentru Investiții, cu cofinanțare națională prevăzută pentru programele UE la nivel de proiect. Sistemul adoptat pentru gestionarea descentralizată a fondurilor UE de ajutor pentru dezvoltare în cadrul fondurilor IPA din Serbia va facilita gestionarea proiectelor. Accesul la finanțare este relativ costisitor și reprezintă un obstacol esențial în calea dezvoltării ulterioare. Serbia dezvoltă un mecanism de prioritizare a tuturor investițiilor, indiferent de sursele de finanțare, în conformitate cu programul de reformă.

Există numeroase posibilități de realizare a proiectelor din surse internaționale.

Fondurile UE includ:

1. Instrumentul de asistență pentru preaderare (IPA II) în domeniile politicilor instituționale și de consolidare a capacităților, dezvoltării socio-economice și regionale, ocupării forței de muncă, politicii sociale, educației, egalității de gen, resurselor umane, agriculturii și dezvoltării rurale și cooperării regionale și teritoriale: (1) IPA II în perioada 2014-2020; (2) Cooperare transfrontalieră și transnațională – Programul de Cooperare Adriatico-Ionică (*Interreg ADRION programme*) cu scopul de a consolida coeziunea economică, socială și teritorială cu patru axe prioritare; și Programul Transnațional Dunărea (*Danube Transnational Programme*) ca instrument financiar de Cooperare Teritorială Europeană (Interreg) care promovează conectivitatea economică, socială și teritorială în regiunea Dunării; (3) Instrumentul de asistență de preaderare pentru dezvoltare rurală acordată statelor în curs de aderare la UE (*Instrument for Pre-Accession in Rural Development*, în continuare: programul IPARD) ca instrument de sprijin pentru dezvoltare rurală din fondurile IPA II; (4) IPA pentru mai mulți utilizatori în sprijinul candidaților la UE.

2. Programele UE la care Serbia participă sau poate participa sunt:

(1) Programul european pentru competitivitatea și dezvoltarea MSP – *COSME/Programul pentru competitivitatea și dezvoltarea a MSP - COSME* /creșterea de noi MSP, cultura antreprenorială, competitivitatea); (2) Orizont (programme pentru cercetare și inovare 2014-2020 și 2021-2027), (3) Programul pentru ocuparea forței de muncă și inovare socială (cu scopul de ocupare durabilă, protecția socială, incluziunea și reducerea sărăciei); (4) Erasmus (în domeniul educației, sportului și consolidarea potențialului tinerilor); (5) Europa creativă (sprijin pentru sectorul cultural, mass-media audiovizuale, digitalizare etc.); (6) Europa pentru cetățeni și cetățene (pentru o mai bună înțelegere a Europei, a valorilor europene, a istoriei, a îmbunătățirii participării civice și democratice la viața și dezvoltarea Europei); (7) Programul european în domeniul sănătății III cu scopul de a îmbunătăți sistemul de sănătate, calitatea serviciilor, promovarea sănătății; (8) Mecanismul de protecție civilă al UE (pentru a preveni dezastrele și a asigura protecția civilă la nivel național, regional și local); (9) Fiscalis 2020 (împotriva evaziunii fiscale și a evitării obligațiilor fiscale și punerea în aplicare a legislației fiscale a UE); (10) Vamă 2020 (sprijinirea cooperării dintre instituțiile vamale din țările UE și țările candidate); (11) EURECA (dezvoltarea cooperării dintre MSP și universități în domeniul inovării industriale).

3. Alte fonduri UE disponibile sunt: (1) Cadrul de investiții pentru Balcanii de Vest (*Western Balkans Investments Framework*), ca instrument financiar regional, combină donațiile și împrumuturile prin fonduri speciale pentru a pune în aplicare investiții prioritare în infrastructură în domeniile energiei, transporturilor, mediului, dezvoltării sociale și sprijinului sectorului privat în țările din regiune; (2) Fondul de solidaritate al UE sprijină statele membre și statele în procesul de aderare la UE în ceea ce privește finanțarea ținuturilor afectate de dezastre; (3) Fondul Regional Madad (*Regional Trust Fund in response to the Syrian Crisis – Madad Fund*), cu scopul de a sprijini țările din afara UE afectate de criza migrantilor; (4) Programul regional pentru locuințe este un instrument pentru furnizarea de soluții de locuințe pentru familiile cele mai vulnerabile de refugiați din Serbia.

4. Mijloacele politicii de coeziune și fondurile UE vor fi disponibile după aderarea Serbiei la UE. Politicile și fondurile de coeziune constituie coloana vertebrală a politicilor UE care vizează investițiile în creșterea economică, ocuparea forței de muncă, calitatea vieții, creșterea nivelului de dezvoltare economică a statelor și a UE și cooperarea teritorială pe principiul solidarității – direcționarea sprijinului pentru dezvoltarea regiunilor mai puțin dezvoltate și a statelor membre în vederea consolidării coeziunii economice, sociale și teritoriale a UE. Finanțarea include câteva instrumente-cheie: (1) Fondul de coeziune (*Cohesion Fund*);

(2) Fondul european de dezvoltare regională (*European Regional Development Fund*); (3) Fondul social european (*European Social Fund*)); (4) Fondul european pentru investiții strategice (*European Fund for Strategic Investment*); (5) Fondurile structurale și de investiții europene (*European Structural and Investments Funds/ESIF*)); (6) Programul LIFE pentru finanțarea proiectelor de protecție a mediului și a climei. Politica de coeziune a UE se bazează pe aplicarea unui nou instrument - investiții teritoriale integrate (*Territorial Integrated Investment*) la armonizarea teritorială a proiectelor strategice la diferite niveluri spațiale.

Fondurile internaționale și partenerii bilaterali și multilaterali sunt:

(1) Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei (*Concil of Europe Development Bank*), care acordă împrumuturi concesionale pentru proiecte în domeniul creșterii durabile și favorabile incluziunii, al integrării refugiaților, al persoanelor strămutate și al migranților, precum și al protecției mediului; (2) Banca Europeană de Investiții (*European Investment Bank/EIB*) este un finanțator extrem de important al proiectelor pe termen lung prin împrumuturi acordate statului (ministere, JLS, întreprinderi în proprietate de stat) și sectorului privat care contribuie la dezvoltarea economică în statele membre și în țările semnatare ale Acordului de Stabilizare și Asociere, în principal în domeniile transporturilor, energiei, mediului, industriei, serviciilor, sănătății, educației, cercetării și dezvoltării, tehnologiei, comunicațiilor etc. (3) Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (*European Bank for Reconstruction and Development/EBRD*) finanțează proiecte de competitivitate din sectorul privat cu sprijinul MSP (*întreprinderi mici și mijlocii*), sprijinind stabilizarea sectorului financiar pentru a credita proiecte de eficiență energetică, surse regenerabile de energie, dezvoltarea întreprinderilor publice, infrastructura energetică, de transport și de utilități și mediu; (4) Banca Mondială (*World Bank/WB*) sprijină proiecte în domeniul stabilității fiscale și macroeconomice, al consolidării capacităților instituționale, al reformării JP (*întreprinderi publice – în continuare: JP*), al îmbunătățirii condițiilor de afaceri, al dezvoltării infrastructurii, al reformei pieței forței de muncă, precum și al economiilor competitive și favorabile incluziunii; (5) Echipa Organizației Națiunilor Unite din Serbia sprijină finanțarea în domeniile îmbunătățirii guvernantei, statului de drept, resurselor sociale și umane, creșterii și dezvoltării economice, ocupării forței de muncă, protecției mediului, protecției împotriva consecințelor schimbărilor climatice, dezvoltării durabile și integrării culturii în dezvoltare; (6) Corporația Internațională Financiară (*International Financial Corporation*) sprijină înființarea și modernizarea întreprinderilor private de producție etc.

Cele mai importante țări în calitate de parteneri bilaterali și multilaterali ai Serbiei sunt: Japonia, Regatul Danemarcei, Regatul Norvegiei, Regatul Țărilor de Jos, Regatul Suediei, Republica Populară Chineză, Republica Austria, Republica Grecia, Republica India, Republica Polonă, Republica Slovenia, Republica Turcia, Republica Federală Germania, Statele Unite ale Americii, Republica Slovacă, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Confederația Elvețiană. Cooperarea are loc într-o serie de domenii de finanțare și cooperare.

Remitențele către cetățenii din străinătate ca sursă de finanțare sunt de 8% din produsul intern brut (BDP).

1.5. TERITORIUL REPUBLICII SERBIA ÎN MEDIUL EUROPEAN ȘI MAI LARG

1.5.1. Capitalul teritorial al Republicii Serbia

Serbia are un mare potențial în ceea ce privește utilizarea capitalului său teritorial (TK). Aceasta rezultă în primul rând din poziția sa trafic-geografică favorabilă. Serbia ocupă o parte din Balcanii centrali, în centura mai largă de la est și vest de axa longitudinală nord-sud care se întinde de la Budapesta, prin zona metropolitană Belgrad-Novî Sad, văile Morava și Vardar, până la Golful Salonic. Pe de altă parte, TK-ul său se poate dovedi periclitat, mai întâi ca

urmare a evenimentelor de la sfârșitul anilor 1980/începutul anilor 1990, dar mai ales din cauza poziției sale geostrategice extrem de sensibile. În mod sintetizat, aceste circumstanțe pot fi văzute ca un handicap de dezvoltare pentru Serbia, dar și ca un avantaj comparativ foarte mare, deoarece mai multe rute de trafic importante se intersectează în Serbia – cea mai scurtă legătură dintre Europa și Asia (Orientul Mijlociu) pe conexiunea mai multor regiuni europene mari (părți marginale ale Europei Centrale, Dunăre, Mediteran - Marea Adriatică de Sud și Alpi), precum și alte rute de comunicare către Marea Egee, Marea Neagră etc.

În special, ar trebui subliniată importanța așa-numitelor "Confluente ale Belgradului", deoarece în spațiul său mai larg converge mai multe râuri europene și văile lor spre partea cea mai joasă, sud-estică a Câmpiei Panonice. Această poziție nu a fost încă folosită suficient de aproape și ar putea fi baza dezvoltării Belgradului ca "poartă către Europa de Sud-Est" de contact între Câmpia Panonică și Semi-Peninsula Balcanică.

Deși cercetări sistematice și rotunjite privind potențialul și limitările utilizării TK al Serbiei, și, în special, cercetarea așa-numitelor TK "soft", bazat pe o serie de informații parțiale, se poate observa că TK-ul Serbiei se prăbușește, criza globală și internă aprofundând și mai mult această problemă. Există un decalaj de dezvoltare tot mai mare între ținuturile cele mai dezvoltate și mai puțin dezvoltate ale Serbiei, în primul rând între ținutul metropolitan Belgrad și Novi Sad, ținuturile cu cea mai mare concentrație de populație și activitate, și ca să spunem așa, toate celelalte ținuturi (cu excepția mai multor orașe și ținuturi subregionale).

1.5.2. Documente europene și internaționale de importanță pentru dezvoltarea spațială și integrarea Republicii Serbia în mediul european și mai larg

Acceptând soluții juridice, de dezvoltare și de altă natură din partea UE, Republica Serbia ar trebui să atingă cât mai multă compatibilitate instituțională și organizațională cu Uniunea Europeană, cu condiția să contribuie la soluționarea principalelor probleme de dezvoltare și a altor probleme ale țării. Experiența vechilor și noilor state membre ale UE indică la faptul că cel mai mic beneficiu este dacă întreaga legislație a Uniunii Europene, precum și diverse inițiative de dezvoltare și alte inițiative, este transferată mecanic în legislația și practicile statelor membre. Aceasta înseamnă că conceptele europene ar trebui introduse treptat și selectiv, în primul rând cele compatibile și complementare priorităților strategice ale țării, inclusiv pentru Serbia în prim-planul următor:

- încetinirea aprofundării din continuare a diferențelor regional-spațiale, în conformitate cu conceptul de utilizare optimă a capitalului teritorial al țării;
- reînnoirea creșterii economice, bazată pe noul concept de (re)industrializare; și
- reabilitarea și amenajarea spațiului, așezării și mediului prin aplicarea selectivă a conceptelor și prevederilor din documentele europene, în conformitate cu prioritățile de dezvoltare ale țării și posibilitățile acesteia.

În primele două decenii ale secolului 21, numărul documentelor europene care conțin pentru Serbia principii și obiective mai mult sau mai puțin relevante care pot fi agregate ca recomandări pentru o dezvoltare spațială/teritorială, economică și socială durabilă, este în continuare creștere. Ca să spunem așa, toate dispozițiile-cheie de acest tip au fost deja conținute în documentele anterioare, în timp ce în aceste din urmă documente au fost în mare parte repetate, reinterpretate și specificate elemente și obiective care au fost definite anterior, cum este cazul celor mai recente documente de acest fel, care introduc, de asemenea, câteva momente noi (de exemplu, problema adaptării la schimbările climatice etc.). Următoarele documente sunt mai importante aici:

- *Perspectiva dezvoltării spațiale a Europei. Către o dezvoltare echilibrată și durabilă a teritoriului Uniunii Europene (ESDP/European Spatial Development Perspective, Towards*

Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU), un fel de plan spațial al celor mai dezvoltate țări din Europa adoptat în 1999;

- al doilea este un document al Consiliului Europei din 2000 *Principiile de bază ale dezvoltării spațiale durabile a continentului european (Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent)*, aprobat în 2000, și confirmat și la o întâlnire la Ljubljana în 2003;

- câteva inițiative regionale și documente de nouă generație, cum ar fi *CADSES VISION PLANER*, *ESTIA (Alternative la integrarea spațială și teritorială europeană)*, *OSPE (Observatoriul amenajării Teritoriului și Mediului în Europa de Sud-Est)*, *SPOSE (Spațiul european. Indicatori teritoriali și acțiuni pentru Observatorul Spațial din Europa de Sud-Est)* etc., care au fost implementate în perioada 1988-2006, în mai multe etape.

- *Agenda teritorială a Uniunii Europene pentru 2030 va fi prima de acest gen. Viitorul pentru toate ținuturile (Territorial Agenda 2030 A future for all places, 2020)*, ca document al UE și propria sa "continuare și corectare" a ESDP și a Agendei Teritoriale 2020. Agenda este o încercare de a adăuga o componentă teritorială proceselor care au început cu *Strategia de la Lisabona (2000; 2005)* în sensul așa-zisei "Coeziune teritorială", care împreună cu coeziunea socială și coeziunea economică reprezintă unul dintre pilonii dezvoltării Uniunii Europene și consolidării poziției sale competitive în jocul economic, politic și cultural internațional. (Strategia de dezvoltare durabilă a UE, 2004, a avut un rol analog);

- *Carta de la Leipzig privind orașele sustenabile ale Europei (Leipzig Charter on Sustainable European Cities, 2007)* și *Noua Carta de la Leipzig (New Leipzig Charter: The transformative power of cities for the common good, 2020)* ca document paneuropean;

- *Rețeaua Europeană de Observatorii ai Planificării Spațiale (European Spatial Planning Observatory Network/ESPON 2013)*, proiect de cercetare și dezvoltare care cuprinde sprijin informațional-statistic și de cercetare pentru realizarea mai multor alte documente (de la adoptarea ESDP în 1999, după care primul ESPON a fost adoptat în 2002-2006 și apoi continuat pentru perioade ulterioare pe termen mediu);

- *Un document verde privind coeziunea teritorială. Transformarea diversității teritoriale în forță /Green Paper on Territorial Cohesion. Turning Territorial Diversity into Strength*, din 2008.

Mai multe alte documente sunt incluse în aceeași linie de semnificație, care se referă direct și indirect la gestionarea dezvoltării teritoriale și la rolul planificării în acest sens, cum ar fi un document al ONU numit *Planificare spațială. Instrumente-cheie pentru dezvoltare și gestionarea cu succes, cu un accent special pe țările în tranziție (Spatial Planning. Key Instrument for Development and Effective Governance, with Special Reference to Countries in Transition)* din 2008.

La documentele menționate mai sus se pot adăuga unele dintre cele mai recente care conțin, de asemenea, o serie de dispoziții care se referă direct sau indirect la anumite probleme spațio-mediu, deși alte probleme sunt în prim plan (energie, transport, eficiență economică în cadrul Pieței unice europene, conservarea biodiversității etc.), toate acestea fiind complementare documentelor enumerate mai sus. Printre acestea un loc deosebit are *Acordul privind Europa Verde (European Green Deal, 2019)*, care face de fapt parte din strategia integrală a Comisiei Europene de punere în aplicare a *Agendei ONU privind obiectivele de dezvoltare durabilă până în 2030 (The UN 2030 Agenda and the sustainable development goals)*. În plus, are un alt obiectiv, și anume acela de a juca rolul uneia dintre principalele pârghii pentru poziționarea UE ca unul dintre liderii mondiali, pe lângă consolidarea Pieței unice europene. Acesta cuprinde zeci de aspecte din mai multe grupuri mari: transformarea economiei UE pentru un viitor durabil (pentru complexe climatice, așa-numita energie curată, dezvoltarea economiilor curate și circulare, dezvoltarea construcțiilor bazată pe energetică și resurse, tranziția către o mobilitate durabilă și inteligentă în domeniul transporturilor, creșterea calității alimentelor și a

acceptabilității de mediu a acestora, conservarea și reînnoirea ecosistemelor și a biodiversității. alinierea tuturor politicilor UE la cerințele de durabilitate ("finanțe verzi/ecologice" și "tranziția echitabilă către noi soluții ecologice", "ecologizarea" bugetelor naționale și impactul asupra politicilor de stabilire a prețurilor, încurajarea cercetării și inovării, adaptarea la sistemele de educație și formare profesională etc.); și demararea și adoptarea *Pactului european privind clima* (*European Climate Pact*, 2020).

De asemenea, ar trebui adăugat faptul că există o legătură, conceptuală și în practică, între documente precum Agenda teritorială și alte documente conexe (de exemplu, ESDP, Carta de la Leipzig etc.) și alte documente sau politici ale UE. Prin urmare, documentele menționate mai sus nu reprezintă o bază directă pentru alocarea fondurilor din politici regionale și coerente, ci sunt indirecte, deoarece dispozițiile lor, cel puțin informal, sunt luate în considerare la alocarea fondurilor. Acest lucru contribuie în mare măsură la faptul că toate documentele și politicile din domeniul mai larg al gestionării strategice a dezvoltării includ un număr mai mare de abordări, concepte și categorii care au multe în comun, adesea suprapuse și uneori potrivite (deși, atunci, sub nume identice). În special, acesta insistă asupra armonizării reciproce a activităților desfășurate din diferite motive și finanțate din diferite surse ale UE.

Pe scurt, aceste documente conțin un mare număr de documente strategice care sunt importante pentru Serbia, în primul rând în ceea ce privește integrarea dezvoltării economice, sociale și spațiale durabile. Vorbim despre o serie de obiective strategice comune, cum ar fi următoarele seturi de obiective: dezvoltarea teritorială (regională) echilibrată și policentrică; egalitatea în ceea ce privește accesul (accesibilitatea) cunoștințelor și a infrastructurii, la nivel local și regional, precum și în cadrul TENs; dezvoltarea urbană și rurală armonizată; protecția patrimoniului natural și cultural; protecția biodiversității; coeziunea socială, economică și teritorială; dezvoltarea unei economii bazate pe cunoaștere și inovare; consolidarea capacităților competitive ale ținuturilor regionale și locale, și anume capitalul lor teritorial (potențialul regional); etc.

Aplicarea acestor documente și a altor documente în UE nu merge fără dificultate, în special în ceea ce privește stabilirea dezvoltării spațiale durabile ca cadru strategic general pentru coordonarea și integrarea politicilor generale și sectoriale, parțial pentru că planificarea spațială nu se numără printre competențele inițiale ale Uniunii Europene (conform documentelor sale fondatoare), ci este jurisdicția statelor membre. Prin urmare, punerea în aplicare a acestor documente nu este obligatorie, dar ele sunt în cea mai mare parte documente cadru (*umbrella documents*), respectiv un cadru strategic pentru coordonarea politicilor în alte domenii. Cu toate acestea, experiența de până acum în ceea ce privește punerea în aplicare a noilor abordări și concepte în UE este predominant pozitivă, ceea ce este utilizat ca principal motiv pentru extinderea în continuare a domeniului de punere în aplicare.

Prin urmare, schemele strategice europene de sustenabilitate sunt, deci, cu siguranță, relevante pentru direcția de dezvoltare strategică în Serbia, dar acest lucru necesită ajustări substanțiale, precum și dezvoltarea unei noi generații de documente de dezvoltare durabilă în țara noastră. Trebuie remarcat faptul că documentele pe care le avem deja sunt concepute doar rudimentar din punct de vedere al dezvoltării durabile și nu sunt pe deplin compatibile cu documentele europene. Mai exact, în ultimii ani, zeci de documente strategice au fost adoptate în Serbia la nivel de stat-național și chiar mai multe documente de dezvoltare durabilă locală. Dintre zecile de documente naționale adoptate, doar câteva abordează în mod explicit problema dezvoltării durabile, iar cele care menționează aceste probleme se țin în mare parte de principii generale și criterii de durabilitate, fără elaborarea (operaționalizarea) lor, la nivelul conceptelor operaționale respectiv analitice.

1.5.3. Acquis-ul comunitar și programele UE relevante pentru dezvoltarea spațială și integrarea Republicii Serbia în mediul european și mai larg

Pentru Republica Serbia, acquis-ul UE include: conținutul, principiile și obiectivele politice ale Tratatelor fondatoare; actele juridice și deciziile luate în temeiul Tratatului, Curții de Justiție și instituțiilor UE; acțiuni, poziții, declarații comune, în cadrul politicii externe și de securitate; tratate între statele membre și tratate încheiate de UE cu țări terțe și organizații internaționale.

Toate drepturile și obligațiile juridice UE - *acquis communautaire*, se transpun în sistemul juridic intern într-un mod și dinamică determinate prin procesul de negocieri de aderare prin intermediul a 35 de capitole de negociere. Temeiul juridic pentru stabilirea procesului de negociere este încheierea *Acordului de stabilizare și de asociere* pe care Serbia l-a încheiat cu UE în 2008, și a intrat în vigoare în 2013. UE sprijină financiar procesul de reformă din Serbia prin intermediul Instrumentului de asistență pentru preaderare - IPA. În actuala perioadă de șapte ani (2014-2020), acest program este implementat în a doua fază (IPA II) și în 2021-2027, cea de-a treia fază a acestui program (IPA III) va fi implementată cu noutăți care includ schimbarea modului în care sunt planificate fonduri pentru finanțare pe teme, mai degrabă decât pe state.

Problemele legate de adoptarea valorilor juridice ale UE în Republica Serbia se rezumă la: lipsa unor instrumente suficiente care să încurajeze procesul de aderare; ineficiențe instituționale și probleme în aplicarea legislației; jurisdicție slabă și asimetrică a nivelurilor teritoriale cu lipsa competențelor regionale; limitări ale planificării democratice și participative; lipsa de coordonare în planificare (la nivel teritorial, cu politici sectoriale, între sectorul privat și cel public); aplicarea limitată a tehnologiei IT etc.

Nu toate valorile juridice ale UE au un aspect spațial clar și nu sunt la fel de importante pentru dezvoltarea spațială a Republicii Serbia. Deși UE nu are competențe explicite și directe în planificarea spațială, legislația europeană (directive, ordonanțe) poate afecta procesele de planificare. În multe cazuri (mediu, politica de coeziune) sub forma stimulentei europene afectează în mod explicit sau doar implicit dezvoltarea spațială. Importante pentru direcția de dezvoltare spațială a Republicii Serbia sunt valorile juridice în domeniul: planificării și punerii în aplicare a politicii de coeziune/regionale a UE (Capitolul 22); conservarea mediului și combaterea schimbărilor climatice (Capitolul 27); securitatea aprovizionării cu energie (Capitolul 15); transportul (Capitolul 21) și infrastructura de transport (Capitolul 14); agricultură și dezvoltare rurală (Capitolul 11) și pescuitul (Capitolul 13); industrie și antreprenariat (Capitolul 20).

Inițiativele regionale importante pentru dezvoltarea spațială a Republicii Serbia sunt:

- Procesul de cooperare în Europa de Sud-Est (PSuJIE/, 1996) cu scopul de a realiza stabilitatea, securitatea și cooperarea acestei regiuni în conformitate cu fluxurile de integrare europeană; și Consiliul regional de cooperare pentru statele din Europa de Sud-Est (2008), care reprezintă sprijin instituțional – logistic pentru inițiativa PSuJIE;
- un plan de acțiune multianual pentru spațiul economic regional, menit să permită buna circulație a bunurilor, serviciilor, capitalului și forței de muncă înalt calificate;
- Convenția Carpaților (2003) în scopul cooperării în domeniul politicii de dezvoltare spațială și al protecției mediului între cele șapte țări în care se întind Carpații.

Programele și instrumentele de importanță pentru dezvoltarea spațială a Republicii Serbia sunt:

- *ESPON* este un program de cercetare menit să contribuie la formularea politicilor de dezvoltare teritorială în Europa;
- *INTERREG* este un instrument care sprijină cooperarea transfrontalieră, cu scopul de a face față provocărilor comune și de a găsi soluții comune într-o serie de domenii sectoriale;

- *INTERACT* programul UE se axează pe furnizarea de servicii pentru sprijinirea programelor teritoriale de cooperare transfrontalieră (*Interreg, Interreg IPA-CBC* și *ENI CBC*); Grupul european pentru cooperare teritorială (*European Grouping of Territorial Cooperation*) este un instrument juridic european care facilitează, de asemenea, cooperarea transfrontalieră, transnațională și interregională; și asocierea regiunilor europene de frontieră are aceeași funcție pentru regiunile de frontieră. (*Association of European Border Regions*);

- Actualul program PRO al UE (IPA 2016) pentru contribuția la dezvoltarea socio-economică echilibrată a părților subdezvoltate ale Republicii Serbia (99 de unități de autoguvernare locală), cu sprijin financiar pentru îmbunătățirea productivității întreprinderilor mici și mijlocii (MSP) și dezvoltarea infrastructurii sociale și de afaceri.

Integrarea spațială a Republicii Serbia în mediul european mai larg implică multiple forme de **cooperare teritorială** prin participarea la programe de cooperare teritorială finanțate prin Instrumentul de asistență pentru preaderare (IPA) și alte forme de cooperare transfrontalieră și regională, cum ar fi strategiile macroregionale ale UE (*Strategia UE pentru regiunea Dunării, Strategia UE pentru regiunea Adriatică - Ionică și Strategia Europa de Sud-Est 2020*). Serbia folosește 7 programe de cooperare transfrontalieră (*crossborder cooperation - CBC*) care sprijină proiecte de cooperare la frontieră între cele două state vecine și programe de cooperare transnațională (*Transnational Cooperation – CBC*) care acoperă state întregi sau părțile lor mai mari interconectate printr-o caracteristică funcțională (*Programul Transnațional Dunărean și Adriatico-Ionian*).

Cooperarea interregională este cooperarea teritoriilor îndepărtate, care nu trebuie să se afle în aceeași regiune transnațională, iar deocamdată se reduce la cooperarea dintre orașe și comune.

Cooperarea teritorială care are loc prin intermediul asociațiilor euroregionale, al coridoarelor de transport, al sistemelor de frontiere fluviale, precum și al inițiativelor ONU și ale Consiliului Europei sunt, de asemenea, forme spațiale de cooperare între statul nostru și statele vecine din împrejurime. Cooperarea multilaterală și bilaterală este, de asemenea, inclusă în formele de cooperare pe care Republica Serbia le are cu alte țări. Toate formele de cooperare, obiectivele și soluțiile lor de planificare sunt definite în conformitate cu cadrul politicii regionale europene, precum și cu diverse inițiative, programe și proiecte regionale ale UE, Consiliului Europei, ONU și Republicii Serbia.

La începutul acestui secol, în ținuturile de frontieră ale Republicii Serbia, s-au format mai multe euroregiuni ("Dunăre-Criș-Mureș-Tisa", "Dunărea 21", "Drina – Sava – Majeвица", "Eurobalkan – Niš-Sofia-Skopje", "Stara Planina", "Nišava", "Drina" și "Drina – Tara" ca urmare a inițiativei locuitorilor și comunităților locale din Serbia și țările învecinate.

1.6. EVALUAREA GENERALĂ A SITUAȚIEI PE DOMENII

1.6.1. Evaluarea generală a stării de protecție și utilizare durabilă a resurselor naturale

1.6.1.1. Evaluarea generală a stării terenurilor agricole și agriculturii

1.6.1.1.1. Analiza și evaluarea situației

Teritoriul total al Republicii Serbia (88.499 km²) are structura categoriilor de bază de acoperire a terenurilor cum urmează: terenuri agricole 43.113 km², păduri și arbuști 38.240 km², terenuri umede și suprafețe cu apă 2.377 km², suprafețe modificate antropice (artificiale) și golași 4.757 km², în timp ce 11 km² este nedistribuit (Tabelul 2, Harta tematică 1)¹¹.

În cadrul culturilor agricole intensive (ogoruri, grădini, podgorii, livezi cu pomi fructiferi, plantații de zmeură și alte plantații perene) există 32.834 km² (37,1 la sută), iar sub vegetație ierboasă, care este formată în cea mai mare parte din pajiști și pășuni - 10.279 km² (11,6%).

În conformitate cu caracteristicile geografice ale spațiului care au un impact decisiv asupra bonității terenului, ponderea agriculturii în totalul de suprafețe, similar cu raportul dintre culturile agricole intensive și ecosistemele de pajiști, scade din zonele de nord spre cele din sud și sud-est.

Tabelul 2. Structura acoperirii funciare a Republicii Serbia pe regiuni și districte, în funcție de teritoriul total clasificat, în 2019.

Ținutul- NTSJ 1, NTSJ 2, NTSJ 3 (NUTS)	Suprafețe în km ²						Pondere în întreg teritoriul - %				
	Teritoriu total	Culturi agricole intensive	Supraf sub iarbă	Păduri și arbuști	Terenuri umede și ape	Supraf alterate antropice și aride	Total teren agricol domi- nant	Păduri și arbuști	Teren umed și ape	Supraf alterate antropice și aride	
REPUBLICA SERBIA – total	88488	32834	10279	38240	2377	4757	48,7	43,2	2,7	5,4	
RS fără KiM	77588	30261	8128	32860	2334	4006	49,5	42,4	3,0	5,2	
SERBIA NORD	24839	17282	762	3050	1982	1763	72,6	12,3	8,0	7,1	
Regiunea Belgrad/District	3234	1408	350	822	118	536	54,4	25,4	3,6	16,6	
Regiunea Voivodina – total	21605	15874	412	2228	1864	1227	75,4	10,3	8,6	5,7	
Districte	Bačka de Nord	2490	1881	43	259	190	117	77,3	10,4	7,6	4,7
	Banatul de Sud	4252	3035	147	571	304	195	74,8	13,4	7,1	4,6
	Bačka de Sud	4026	2988	60	436	252	291	75,7	10,8	6,2	7,2
	Banatul de Nord	2328	1786	30	59	335	118	78,0	2,5	14,4	5,1
	Bačka de Nord	1785	1509	41	68	30	137	86,9	3,8	1,7	7,7
	Banatul Central	3254	2320	46	103	628	158	72,7	3,2	19,3	4,8
	Srem	3471	2354	45	733	127	210	69,1	21,1	3,7	6,1
SERBIA SUD	63646	15552	9517	35188	394	2994	39,4	55,3	0,6	4,7	
Regiunea Šumadija și Serbia de Vest	26492	6888	3856	14384	125	1239	40,6	54,3	0,5	4,7	
	Zlatibor	6141	753	1478	3695	31	185	36,3	60,2	0,5	3,0
	Kolubara	2473	834	356	1089	7	188	48,1	44,0	0,3	7,6
	Mačva	3271	1527	158	1335	40	210	51,5	40,8	1,2	6,4
	Moravica	3017	643	468	1779	5	121	36,8	59,0	0,2	4,0

Ținutul- NTSJ 1, NTSJ 2, NTSJ 3 (NUTS)	Suprafețe în km ²						Pondere în întreg teritoriul - %				
	Teritoriu total	Culturi agricole intensive	Supraf sub iarbă	Păduri și arbuști	Terenuri umede și ape	Supraf alterate antropice și aride	Total teren agricol dominant	Păduri și arbuști	Teren umed și ape	Supraf alterate antropice și aride	
Pomoravlje	2614	940	154	1375	11	133	41,9	52,6	0,4	5,1	
Rasina	2667	760	270	1507	12	118	38,6	56,5	0,4	4,4	
Raška	3922	416	764	2596	10	137	30,1	66,2	0,2	3,5	
Šumadija	2386	1014	208	1008	10	146	51,2	42,3	0,4	6,1	
Regiunea Serbia de Sud și Serbia de Est	26254	6091	3509	15424	226	1004	36,6	58,7	0,9	3,8	
Districte	Bor	3505	810	373	2104	96	122	33,8	60,0	2,7	3,5
	Braničevo	3864	1074	544	2037	64	144	41,9	52,7	1,7	3,7
	Zaječar	3625	792	392	2345	5	91	32,7	64,7	0,1	2,5
	Jablanica	2770	654	228	1784	4	100	31,9	64,4	0,1	3,6
	Nišava	2729	911	245	1399	13	161	42,4	51,3	0,5	5,9
	Pirot	2761	258	669	1749	7	78	33,6	63,3	0,3	2,8
	Podunavlje	1251	790	77	242	16	125	69,3	19,3	1,3	10,0
	Pčinja	3520	271	763	2348	19	118	29,4	66,7	0,5	3,3
	Toplica	2231	531	216	1416	3	65	33,5	63,5	0,1	2,9
Regiunea Kosovo și Metohia	10900	2573	2152	5381	43	751	43,3	49,4	0,4	6,9	
Districte	Kosovo	3113	779	535	1536	9	254	42,2	49,3	0,3	8,1
	Kosovska Mitrovica	2057	351	472	1135	11	88	40,0	55,2	0,5	4,3
	Kosovo-Pomoravlje	1408	275	324	738	1	71	42,5	52,4	0,0	5,0
	Peć	2421	748	286	1168	13	206	42,7	48,3	0,6	8,5
	Prizren	1901	421	535	804	9	133	50,3	42,3	0,4	7,0

Sursa : Harta acoperirii de bază a terenului (KOZP), soluție IGIS (Integrated Geo-Information Solution), Institutul Geodezic al Republicii, Belgrad 2018.

O tendință foarte periculoasă pe termen lung de utilizare a terenurilor în Serbia este ocuparea excesivă a suprafețelor agricole pentru construirea și amenajarea așezărilor, infrastructurii, zonelor industriale etc., ducând la pierderi permanente ale funcțiilor productive și ecosistemice ale solului datorită acoperirii (etanșării) acestuia cu strat impermeabil. Dintre ceilalți factori care pun în pericol suprafața și calitatea terenului, procesele de eroziune, care sunt reprezentate la intensitate diferită pe peste 80% din suprafețele agricole, sunt în prim plan. Metodele de conservare a prelucrării solului și alte măsuri de protecție împotriva eroziunii sunt rareori aplicate. Conținutul de carbon organic și hummus este, de asemenea, sub nivelul optim în majoritatea ținuturilor, în special în categoria ogorurilor și grădinilor, în primul rând, datorită absenței aplicării gunoii de grajd și a altor îngrășăminte organice. Procesele de instabilitate a terenului, cu alunecări de teren, avalanșe și alte mișcări ale solului, dimensiuni și activități diferite, sunt reprezentate în aproximativ 25-30% din teritoriul Republicii Serbia. Mai mult de un sfert din suprafețele agricole sunt acidificate, în principal din cauza utilizării necontrolate a substanțelor chimice. Apariția compactării solului este de asemenea frecventă, mai ales pe câmpiile cele mai fertile, din cauza aplicării inadecvate a utilajelor grele și a altor măsuri agrotehnice.

O problemă foarte gravă este ocuparea extensivă a terenurilor agricole pentru deschiderea de cariere miniere și depozitarea deșeurilor miniere, întârzierile cu decontaminarea și recultivarea depozitelor de deșeurii abandonate, degradarea și extinderea poluării solului prin emisii de gaze reziduale și praf din minerit și industrie, poluarea și degradarea terenurilor costiere ale râurilor poluate, etc.

Conform Recensământului din 2012, în Republica Serbia au existat 631.552 de ferme agricole, dintre care 630.742 (99,9%) dispun de terenuri la suprafața totală de 5.346.597 ha, din care 3.437.423 ha (64,3%) sunt terenuri agricole folosite (KPZ). Acești proprietari au o suprafață medie de 10,0 hectare de teren și 5,4 ha de KPZ în aceste cadre. Suprafața medie a terenurilor agricole este în scădere, împreună cu deteriorarea condițiilor naturale și socio-economice pentru dezvoltarea producției agricole. Cea mai mare suprafață este în Banatul Central și cea mai mică în districtul Jablanica și în întreaga Regiune a Serbiei de Sud și de Est. Aproximativ 88% din terenul disponibil este în proprietatea titularilor de ferme. Cu excepția Regiunii Voivodina, în special a districtelor Banatul de Nord și de Sud, luarea în arendă a terenurilor, dar într-o măsură și mai mare și darea în arendă a terenurilor (excepția este districtul Mačva) sunt relativ subreprezentate. În schimb, neutilizarea/necultivarea terenurilor agricole prezintă o preocupare foarte comună și variată, nu numai în ținuturile montane, ci și în ținuturile agricole roditoare, cum ar fi Banatul de Sud, Braničevo, Mačva, părți din Pomoravlje, Bačka de Sud și alte districte de șes.

Terenul agricol folosit în Serbia este destinat preponderent agriculturii. Suprafețele totale de ogoruri, grădini și loturi de teren (aferele casei) sunt de 2.536.882 ha, livezi cu pomi fructiferi 165.150 ha, vii 22.150 ha, iar pajiști și pășuni 713.242 ha. Ponderea medie corespunzătoare în totalul de (KPZ) este de 73,8%, 4,8%, 0,6% și 20,7%. Distribuția spațială și reprezentarea suprafețelor cu aceste destinații de bază este condiționată de conveniențe naturale. Ponderea ogorurilor, grădinilor și loturilor de teren este redusă de la nord spre sud și sud-est, cu un mozaic de raioane de podgorii tradiționale și numeroase livezi de pomi fructiferi. Restaurarea și îmbunătățirea podgoriilor și a vinificației merită un sprijin special, precum și o exploatare mai completă a potențialului de dezvoltare a pomiculturii. Aproximativ 47% din totalul gospodăriilor agricole dețin livezi cu pomi fructiferi, majoritatea sub formă de plantații. Condițiile agroecologice perfecte pentru cultivarea unei varietăți de fructe asigură nu numai peisajele deluroase din sudul, vestul și estul Serbiei, ci și alte raioane mai mici din regiunea Belgradului (de exemplu, Grocka), Srem, Pešćare Subotica, dealurile munților Vârșetului etc., dintre care majoritatea au condiții ideale pentru producția organică de fructe, ceea ce oferă dezvoltării acestui sector o perspectivă de export excelentă.

În întreaga Serbia, cerealele au cea mai mare pondere din structura utilizării ogorurilor și grădinilor, porumbul fiind dominant în aproape toate regiunile în comparație cu grâul și alte cereale subreprezentate. Plantele furajere sunt cultivate în cea mai mare parte în Voivodina și pe cele mai fertile ogoruri din Stig, Mačva, etc. Suprafețele cu plante furajere sunt cele mai reprezentate în ținuturile deluroase, complementar orientării tradiționale spre producția animalieră. Trebuie evaluat pozitiv faptul că producția de răsaduri, material de pepinieră etc., este reprezentată în toate districtele.

Caracteristica nefavorabilă pronunțată a potențialului de producție a agriculturii Serbiei se manifestă prin acoperirea slabă a terenurilor cu sisteme de irigare. Irigațiile cuprind doar 2,9% din suprafața totală a KPZ, cu mult sub media mondială, în special sub media țărilor cu condiții climatice similare. Majoritatea gospodăriilor sunt, de asemenea, slab dotate cu mecanizare agricolă, iar parcul de tractoare existent este învechit.

Conform recensământului din 2012, fermele familiale au reprezentat 99,5% din numărul total de gospodării agricole și au dispus de 82,2% din KPZ. Fermele persoanelor juridice și ale antreprenorilor sunt reprezentate mai semnificativ doar în districtele Banatul de Nord și Banatul de Sud. În toată Serbia, predomină gospodăriile cu mai puțin de 5 ha KPZ (77,7%), deținând 25,3% din suprafața totală a KPZ. Gospodăriile cu 5 - 20 ha reprezintă 19,2% din numărul total de gospodării, deținând 30,7% din suprafața KPZ, în timp ce gospodăriile cu peste 20 ha reprezintă doar 3,1% din numărul gospodăriilor, dar folosesc până la 44% din totalul terenurilor agricole. De regulă, titularii gospodăriilor de familie sunt, de asemenea, și administratorii acestora, dintre care în 2012, aproximativ 63% aveau peste 55 de ani, iar 33% aveau peste 65 de ani. Majoritatea administratorilor nu au studii profesionale. Cu excepția Voivodinei, în toate celelalte regiuni ale Serbiei, mai mult de jumătate dintre administratorii fermelor agricole au experiență agricolă dobândită numai prin practică (60 % în medie pentru Republica Serbia).

În perioada 1995-2018 a existat o tendință de reducere continuă a ponderii agriculturii, pescuitului și silviculturii în produsul intern brut (BDP) al Republicii Serbia (de la 19,7% la 6,3%). În structura BDP, pescuitul are o pondere foarte modestă, de sub 0,5%. Conform Recensământului din 2011, ponderea agriculturii în populația activă din punct de vedere economic care desfășoară ocupații a fost de 14,8% în medie pentru Republica Serbia (Regiunea Belgrad – 1,8%, Regiunea Voivodina – 14%, Regiunea Šumadija și Serbia de Vest – 24,4% și Regiunea Serbia de Sud și de Est – 18,9%). Structura valorii producției agricole se caracterizează prin dominația durabilă a agriculturii în raport cu șeptelul, în special în raport cu viticultura și pomicultura care sunt reprezentate cu mult sub potențialul bazei naturale. În ciuda oscilațiilor anuale mari, influențate în principal de condițiile meteorologice, în ultimul deceniu producția agricolă în ansamblu și aproape toate ramurile sale are tendințe stagnante, cu excepția creșterii ovinelor, care are o tendință pronunțată de creștere și a podgoriilor care sunt în declin.

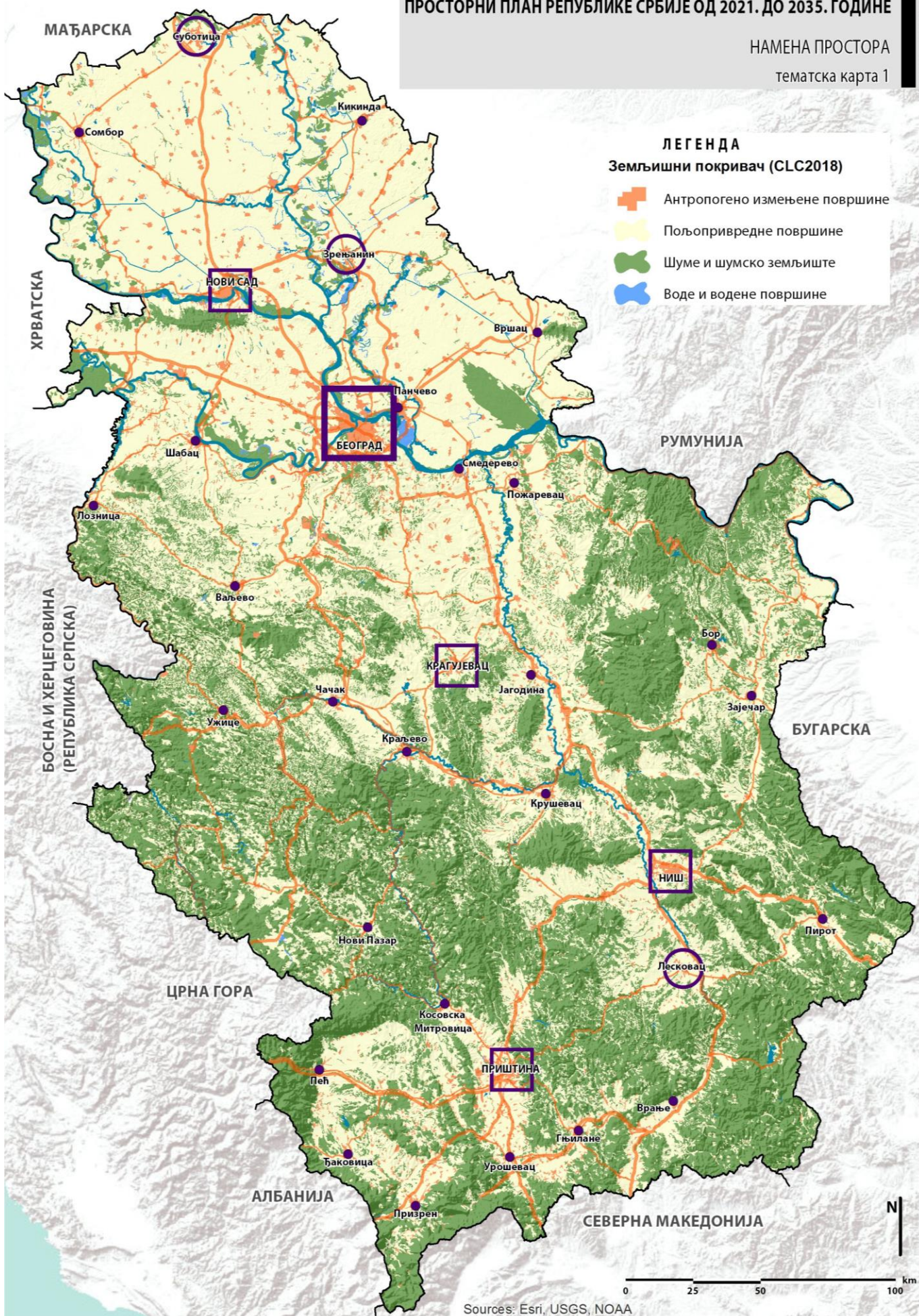
Neglijarea dezvoltării creșterii animalelor și capacitățile instituționale subdezvoltate pentru introducerea conceptului de bunăstare a animalelor într-o practică agricolă largă au implicații foarte negative pentru conservarea calității terenurilor agricole, utilizarea durabilă a altor resurse agrare, economia producției agricole totale și siguranța alimentelor.

Conform criteriilor pentru numărul total de specii de vite de bază la 100 de hectare de teren agricol folosit, efectivele de animale sunt cele mai dezvoltate în districtele Mačva și Kolubara, în timp ce pe ultimul loc sunt, cu excepția cărnii de porc și a păsărilor de curte, toate districtele din Voivodina și o mare parte a Regiunii Serbia de Sud și Est. Apicultura este slab dezvoltată. Albine dețin doar 5% din gospodăriile agricole. Majoritatea stupilor de albine se află în districtele Zlatibor și Braničevo.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

НАМЕНА ПРОСТОРА

тематска карта 1

În perioada 2015-2017, randamentul de floarea-soarelui, mere și zmeură, iar în unii ani, de porumb, grâu, soia și struguri în Serbia a fost peste media din UE. Datorită terenurilor de calitate și aplicării tehnicilor și tehnologiei moderne pe terenuri mai mari, fermierii din Voivodina obțin randamente mai mari decât la nivel național. Estimând după laptele muls per vacă, în domeniul creșterii animalelor se obțin rezultate de producție semnificativ mai mici pe unitatea de capacitate decât în toate țările UE, cu excepția României și Bulgariei. Totuși, acest lucru poate fi văzut și ca un avantaj din punctul de vedere al unei calități speciale a produselor animaliere.

Conform datelor de la Recensământul Agriculturii din 2012, îngrășămintele minerale au fost folosite la 2.298.574 ha (66,9% KPZ). Acest procent este cel mai scăzut în Regiunea Șumadija și Serbia de Vest (49,9%), iar cel mai ridicat din Regiunea Voivodina (83,5%). Cu mijloace de protecție a plantelor au fost tratate 2.107.311 ha (61,3% KPZ). Cea mai mare participare a acestor suprafețe la totalul KPZ se înregistrează în Regiunea Voivodina (83,8%), iar cea mai mică în Regiunea Șumadija și Serbia de Vest (36,2%).

Deși suprafețele organice și suprafețele în conversie au o tendință de creștere în Serbia în ultimii ani (de la 0,18% din KPZ în 2012 la 0,55 % KPZ sau 19.254,6 ha în 2018), reprezentarea acestei producții este cu mult sub media UE (7,5%) și a țărilor învecinate (Croatia - 6,94%, Bulgaria - 2,56%). Cele mai mari suprafețe din producția organică au fost ocupate de livezi cu pomi fructiferi, situate predominant (59,4%) în districtele Kolubara, Mačva și Rasina și (36,7%) Toplica. Urmează pajiștile și pășunile - peste 70% din suprafața de pajiști/pășuni calificată pentru producția organică este situată în districtul Pirot. Cerealele și industria și plantele industriale și furajere sunt în mare parte cultivate organic în Regiunea Voivodina (69%, 64,9%, 60,8%, respectiv), în districtele Banatul de Sud și Bačka de Sud și în Regiunea Serbia de Sud și de Est (26,5%, 33,7% și, 32,7 respectiv) în districtul Zaječar.

Contrar potențialului natural favorabil în ceea ce privește diversitatea ecosistemelor naturale și antropogene din apele de pescuit și bogăția speciilor semnificative de pescuit, pescuitul și acvacultura sunt extrem de slab dezvoltate în Republica Serbia. Numărul pescarilor înregistrați în populația generală și productivitatea în facilitățile de producție a peștelui sunt cele mai scăzute din Europa. Cele mai multe iazuri au tehnologie învechită și facilități de producție amortizate. Extinderea și intensificarea producției de păstrăvi este limitată de cantitatea și calitatea resurselor de apă.

1.6.1.1.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul de dezvoltare durabilă a agriculturii în Republica Serbia constă în: condiții favorabile de teren și climă pentru producția vegetală și animalieră diferențiată spațial și diversă în sistemele de producție convențională, integrală și organică; tradițiile, cunoștințele și afinitatea populației satului față de agricultură; angajamentul statului și al sectorului tehnologic de a introduce condiții agricole și de mediu bune și realizările contemporane ale științei și tehnologiei, care să crească randamentele și să economisească resurse; interesul tinerilor fermieri pentru dezvoltarea profesională printr-un sistem de consiliere îmbunătățit pentru gospodăriile agricole; producția și protecția originii produselor locale tradiționale în concordanță cu dezvoltarea turismului rural și eco și a altor activități complementare în gospodării și în economia locală; subvenții bugetare și sprijin financiar din fondul IPARD al UE.

Potențialele de dezvoltare a acvaculturii sunt: condiții geologice, hidrologice, geomorfologice, pedologice și climatice favorabile pentru construcția de iazuri fără a ocupa terenuri agricole de bonitate de vârf și habitate de valoare naturală deosebită, precum și evidențierea tendințelor dinamice ale cererii de pește și produse din pește în lume și, mai presus de toate - impactul pozitiv al iazurilor pentru atenuarea efectelor schimbărilor climatice, datorită

emisiilor incomparabil mai mici de gaze cu efect de seră, în comparație cu producția de carne din toate ramurile ale producției animaliere.

Potențialul de dezvoltare a pescuitului în ape deschise este: nepoluarea cursurilor de apă mai mici lângă care este posibilă construcția de iazuri noi; îmbunătățirea gospodăririi apelor deschise, îmbunătățirea controlului pescuitului și prevenirea braconajului; înființarea de ferme și cooperative piscicole specializate; organizarea plasării, achiziției și comercializării peștelui și a produselor din pește; menținerea terenurilor de reproducere; revitalizarea zonelor inundabile existente pentru a asigura cea mai mare reproducere naturală posibilă a fondului piscicol; și creșterea nivelului de formare profesională a managementului, a capacității administrative și a beneficiarilor pentru activitățile de producție și prelucrare a peștelui.

Limitările privind gestionarea durabilă a terenurilor agricole și dezvoltarea agricolă sunt: accelerarea tendinței de extindere irațională a zonelor de construcții și de afaceri-industriale, în principal la cele mai fertile terenuri agricole din imediata vecinătate a localităților, coridoarelor de infrastructură etc.; schimbările climatice și sistemele de irigații neconstruite sau neglijate; posesiune de terenuri fragmentată și dotare tehnică slabă a gospodăriilor familiale, care dețin cea mai mare parte a resurselor agricole; nivel scăzut de implementare și certificare a standardelor de siguranță alimentară și calitate, nivelul scăzut de implementare și certificare; respectarea necorespunzătoare a normelor și standardelor de bunăstare a animalelor stabilite de lege; integrarea deficitară a micilor producători în lanțurile valorice moderne; activitatea insuficientă a serviciilor de inspecție; asociații disfuncționale ale producătorilor; structura nefavorabilă a vârstei forței de muncă și a managerilor din gospodăria și plecarea tinerilor din țară; infrastructura informațională, tehnică, de facilități și socială subdezvoltată a satelor; acoperirea deficitară a ținuturilor rurale cu sisteme de gestionare a deșeurilor; încetinirea procesului de integrare europeană și armonizarea reglementărilor cu legislația UE.

Limitările privind dezvoltarea acvaculturii sunt: lipsa personalului calificat (în special în iazurile mici); un număr mare de iazuri ilegale care concurează cu iazurile legale; lipsa legislației care să reglementeze piața produselor pescărești și de acvacultură, precum și lipsa organizării producătorilor din acest domeniu.

Limitările pentru dezvoltarea pescuitului în ape deschise constau în poluare datorată evacuării directe de poluanți în cursurile de apă, a emisiilor de compuși sulfurici și azotați în aer și intrării lor în apă prin precipitații, aplicarea pesticidelor în agricultură, creșterea temperaturii apei de la poluanții din străinătate etc.

1.6.1.2. Evaluarea generală a stării pădurilor, terenurilor forestiere, silviculturii și vânătorii

1.6.1.2.1. Analiza și evaluarea situației

Suprafața pădurilor și a terenurilor forestiere neprelucrate în structura categoriilor de bază de acoperire a terenurilor din Republica Serbia¹² este de 38.240 km².

Pădurea acoperă aproximativ 30,9 % (27.334 km²) din teritoriul Republicii Serbia (tabelul 3)¹³. Suprafața totală a pădurilor raportată la împărțirea economică a spațiului este acoperită cu șapte regiuni forestiere care aparțin a 27 de ținuturi forestiere și 5 parcuri naționale¹⁴. Pădurile de stat sunt găzduite de întreprinderile publice "Srbijašume" și "Voivodinašume", întreprinderile publice de parcuri naționale, Facultatea de Silvicultură a Universității din Belgrad, ÎP "Pădurile Goča" (pădurile de protecție a apei din Vrnjačka Banja),

¹²Conform datelor din KOZP bazate pe soluția IGIS (Integrated Geo-Information Solution); Institutul de Geodezie al Serbiei, Belgrad 2019;

¹³Inventarul Forestier Național al Serbiei / National Forest Inventory (2009, în continuare NFI)

¹⁴ Conform Codului silvic ("Monitorul oficial al RS" nr. 89/2015 și 95/2018)

instituții militare, utilități publice de apă, bunuri agricole etc. Silvicultura Serbiei totalizează 30,9%, în timp ce suprafața cu păduri estimată optim în raport cu cererile multifuncționale este de aproximativ 41%.

Tabel 3. Starea de acoperire cu păduri

Ținutul NSTJ 1, NSTJ 2 (NUTS)	Suprafața totală (km ²)	Suprafața pădurilor (km ²)	Suprafața acoperită cu păduri %
Republica Serbia	88.499	27.334	30,9
Serbia Nord	24.839	2.048	8,3
Regiunea / Districtul Belgrad	3.234	508	15,7
Voivodina	21.605	1.540	7,1
Serbia de Sud	63.646	25.286	39,8
Șumadija și Serbia de Vest	26.492	10.020	37,4
Sudul și Estul Serbiei	26.254	10.456	40,3
Kosovo și Metohia	10.900	4.810	44,2

Pădurile de stat reprezintă 47%, iar pădurile private 53% (din total de suprafețe cu păduri)¹⁵. Pădurile de origine înaltă (reînnoite din semințe) acoperă o suprafață de 25,4%, pădurile de origine din lăstari (reînnoite din lăstari și drajonuri) 68,1%, culturi (crescute prin însămânțare, sau, mai frecvent, prin plantarea răsadurilor) 5,1%, și plantații (intensive de plop) 1,3%. Terenul necultivat, tufărișuri, desișuri și pădurile foioase acoperă aproximativ 3.824 km²¹⁶.

Volumul total al pădurilor din Serbia este de 402.987.417 m³, iar sporul volumului anual total este de 10.629.772 m³. Volumul mediu (v) în păduri este de 161 m³/ha, iar volumul mediu curent (iv) este de 4,0 m³/ha, iar procentul de creștere (pi) de 2,5%. Volumul de lemn mort din pădurile noastre este de 7,22 m³/ha. Volumul total de lemn mort este de 16.260.414 m³¹⁷.

În păduri, este exprimată rarefierea arboretelor care acoperă 27% din suprafața totală de păduri (arborete devastate este de aproximativ 2,5%, în timp ce în regiunea AP KiM este reprezentat pe 7,3% din suprafață). Comparativ cu indicatorul amestecului de arborete curate, acestea acoperă 67,7%, iar amestecurile de arborete sunt reprezentate pe 32,3% din suprafața acoperită de păduri. Starea pădurilor private este mult mai dezavantajoasă la nivel regional în raport cu pădurile de stat și este împovărată în continuare de fragmentare, de mărunțare a posesiunii, modificarea în raport cu potențialul natural și spontaneitatea utilizării.

În Serbia, există aproximativ 40 % din potențialul european al biodiversității, care, în bună parte, este pădure habitat. Prin inventarul arboretelor de păduri în Serbia, sunt înregistrate 78 de specii de arbori, dintre care 14 pot fi utilizate fără restricții formale, iar 28 de specii se află pe lista speciilor amenințate, rare, relicve și endemice. Peste 200 de tipuri de habitate ale anumitor specii de arbori au fost evidențiate, ceea ce este semnificativ în comparație cu obiectivele de conservare a speciilor, habitatelor și potențialului genetic. Această heterogeneitate sprijină fragmentarea exprimată și biodiversitatea speciilor și habitatelor ca condiții pentru o supraviețuire și existență potențial mai ușoare în contextul schimbărilor climatice. În ansamblul suprafețelor de păduri, participarea ținuturilor protejate este semnificativă, de 26,6% în pădurile aflate în proprietatea statului și de 11,4% în pădurile de proprietate privată. Prezența pădurilor protectoare anti-eroziune reprezentate pe aproximativ 25% din suprafață nu trebuie ignorată.

¹⁵ Conform: NFI.

¹⁶ Conform: NFI, Raport –NFI Kosovo (2013) și Buletin de Silvicultură RS (RZS, 2018).

¹⁷ Ibid.

Starea pădurilor este afectată de probleme legate de periclitarea factorilor de origine biotică (boli și dăunători) și de origine abiotică (incendii forestiere, spărgătoare de gheață, poluarea pădurilor și a solului, modificări ale nivelului apelor subterane, uscarea pădurilor, exploatarea forestieră ilegală a pădurilor de-a lungul liniei administrative cu AP KiM etc.); în special în contextul schimbărilor climatice și al impactului negativ din ce în ce mai pronunțat al acestora, ca factori de risc. În raport cu volumul total al pădurilor (conform Buletinului Silvic, Institutul de Statistică al Republicii Serbia, 2018), pagubele cauzate de insecte sunt estimate la 16.506 m³, pagubele suferite de om la 24.685 m³, pagubele provocate de dezastră elementare la 74.495 m³, pagubele provocate de boli ale plantelor la 16.798 m³ și pagubele provocate de incendiu la 185 m³ (în timp ce în ținutul AP KiM pagubele suferite sunt mai semnificative și se ridică la aproximativ 459.000 m³, unde exploatarea forestieră ilegală este deosebit de pronunțată). Randamentul total aleatoriu în 2018 a fost de 196.273 m³, reprezentând peste 10% din randamentul total în lemn.

Pădurile și ecosistemele forestiere în ansamblu conțin și oferă numeroase servicii ecosistemice, a căror importanță (financiară) depășește adesea termenul "altele" sau "secundare". Includem în aceste produse forestiere: (1) alte produse de arborete – semințe, fructe, muguri, conuri, conuri de pin, scoartă, caracter, rășini, frunzar, frunzet uscat și altele; (2) produse forestiere – fructe, plante medicinale, ciuperci; (3) produse din utilizarea directă a terenurilor – sol, hummus, cărbune, piatră, pietriș, nisip, fân și altele; (4) vânătoarea și turismul de vânătoare și montan și producția agricolă.

Rezervele de carbon din biomasa forestieră se ridică la 132.985.850 tone de CO₂. Cantitatea de carbon pe care pădurile o absorb în fiecare an din atmosferă este în medie de 5.871.250 tone de CO₂. O importanță deosebită aparține ecosistemelor forestiere ca surse regenerabile de energie. Biomasa disponibilă estimată în pădurile noastre este de peste 30 milioane m³.

Industria lemnului participă la produsul intern brut (BDP) cu o cifră de afaceri de 1.500.000.000 de euro. Participarea industriei lemnului la exportul Republicii Serbia în 2019 se ridică la 826,5 milioane euro (258,5 milioane prelucrarea lemnului și 568 milioane industria mobilieră), marcându-se un excedent de 413,2 milioane euro. În 2019, au fost 42.952 angajați în sectorul forestier, industria de prelucrare a lemnului și a mobilei și anume: în utilizarea pădurilor 6.654, industria lemnului și prelucrarea lemnului 16.954, iar în industria mobilei 19.344 de lucrători.

Terenurile de vânătoare din Serbia acoperă aproximativ 98% din suprafață, respectiv aproximativ 86.873 km². Suprafața totală de vânătoare este împărțită în 32 ținuturi de vânătoare, fiind definite 357 de terenuri de vânătoare. Terenurile de vânătoare sunt în mare parte încredințate spre gospodărire ÎP "Srbijašume" și "Vojvodinašume", instituțiilor militare, apoi asociațiilor de vânătoare la nivelul ținuturilor de vânătoare. În Serbia, au fost înregistrate 72 de specii de animale sălbatice, în raport cu fondul total al faunei. În ceea ce privește numărul de specii, este necesar să se stabilească necesitatea de a proteja speciile, habitatele și potențialul genetic la nivel de specie. Acest lucru ar trebui asigurat în orice caz, ținând cont de alți taxoni interni ai faunei autohtone pe care gospodărirea vânătorii nu trebuie să-i pună în pericol. Desigur, starea numerică a faunei sălbatice și distribuția și prezența lor spațială în anumite terenuri de vânătoare sunt influențate de condițiile de viață semnificativ modificate, de diversitatea alimentară scăzută, de utilizarea tot mai frecventă a erbicidelor și a altor suplimente chimice în agricultură, de diverse boli infecțioase, de climă, de prădători, dar nu trebuie neglijați nici factorii antropici (din punctul de vedere al planificării insuficient calificate și gospodării insuficient de responsabile a faunei sălbatice, mai ales din punct de vedere al braconajului).

¹⁸ Conform Legii vânătorii ("Monitorul oficial al RS" nr. 18/2010 și 95/2018)

Statisticile speciilor de animale sălbatice urmărite (pentru anul 2017) sunt prezentate în tabelele 4 și 5.

Tabel 4. Situația numerică a animalelor sălbatice

Cerb		Căprioară	Capră neagră	Muflon	Lup	Porc sălbatic
Obișnuit	Lopătar					
6089	1 510	132.642	327	953	1.665	23.701
Jder		Iepure	Potârnichea de câmpie	Rața sălbatică	Fazan	Șoimul – uliu găinar
Belca	de pin					
19.041	5.902	430.690	153.653	383.020	350.307	13.397

Buletin: Buletin de Silvicultură din Republica Serbia, RZS, 2019.

Tabel 5. Situația numerică a speciilor protejate permanent

Ursul	Risul	Cocoș de munte mare	Cocoș de munte mic	Castor	Vidra
149	43	44	44	97	1.526
Dihor de stepă	Hermina	Nevăstuica	Potârnichea de stâncă	Ieruncă	Becațina
261	591	6.026	2.340	1.672	1.518

Sursă: Buletinul de Silvicultură din Republica Serbia, RZS, 2019

1.6.1.2.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul de dezvoltare durabilă a silviculturii sunt posibilitățile pentru: îmbunătățirea stării pădurilor din ținuturile forestiere; crearea unui mediu mai favorabil pentru utilizarea multifuncțională a pădurilor; protecția intensivă a biodiversității și a habitatelor forestiere; producția de lemn (materii prime) și biomasă; conservarea calității apei și a solului; asigurarea de locuri de muncă (prin sprijinirea dezvoltării rurale și a agrosilviculturii, dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii); producția de alimente și dezvoltarea ecoturismului; utilizarea altor produse din pădure pentru farmacologie; creșterea nivelului de împădurire și atenuarea efectelor negative ale schimbărilor climatice; îmbunătățirea condițiilor de mediu, în special în mediul urban, minele de cărbune cu exploatare de suprafață, instalațiile industriale; stabilirea unui sistem de gestionare durabilă a pădurilor în conformitate cu potențialul; educația și formarea, precum și securitatea socială a populației, în special în mediile subdezvoltate; etc.

Potențialul de dezvoltare a vânătorii sunt posibilitățile pentru: protejarea biodiversității habitatelor de vânătoare și a altor faune din ținuturile de vânătoare; îmbunătățirea stării și a numărului de animale sălbatice din ținuturile de vânătoare (protecția permanentă a faunei sălbatice împotriva bolilor, dăunătorilor, braconajului, precum și reducerea efectelor negative ale schimbărilor climatice); creșterea mobilității umane și a dotării de infrastructură ale terenurilor de vânătoare în vederea realizării unor programe pe termen lung de protecție și îmbunătățire a faunei sălbatice; creșterea producției de vânătoare și dezvoltarea vânătorii și ecoturismului; protecția animalelor sălbatice și a faunei, precum și conservarea calității mediului în ansamblu; asigurarea locurilor de muncă și a securității sociale (lansarea întreprinderilor mici și mijlocii în domeniul vânătorii-turismului); educație și formarea în special în ceea ce privește etica vânătorii; instituirea unui sistem de gestionare durabilă a vânătorii în conformitate cu potențialul natural; etc.

Limitările legate de starea pădurilor din ținuturile forestiere sunt: împădurire insuficientă față de cea optimă de 41%; structură insuficientă compusă din arborete după origine cu dominația pădurilor de origine din lăstari (în special în proprietatea privată și în zona AP KiM); rarificarea unei suprafețe semnificative și degradarea unei părți mai mici din inventar, ceea ce determină stabilitatea, vitalitatea și producția insuficientă a pădurilor și posibilitatea

îndeplinirii principiilor polifuncționalitate a acestora; structura nefavorabilă a vârstei pădurilor cu arbori de aceeași vârstă în raport cu respectarea mai strictă a conceperii principiului de durabilitate; modificarea parțială sau completă a compoziției naturale a pădurilor în raport cu potențialul natural (habitat); fragmentarea și neactualizarea proprietății private; originea vegetativă dominantă a pădurilor din punct de vedere bioecologic și economic (ceea ce a condiționat diminuarea stabilității bioecologice, o durată de viață mai scurtă, o sănătate forestieră mai precară, dimensiuni mai modeste ale arborilor la maturitate, o valoare funcțională redusă, o valoare funcțională, deosebit de amenințată posibilitatea de conservare a biodiversității, un randament de calitate redusă și un efect financiar preconizat mai scăzut). Pornind de la criteriile universale ale agriculturii forestiere durabile paneuropene, restricțiile din Republica Serbia sunt următoarele: creșterea emisiilor de gaze cu efect de seră din cauza silviculturii insuficiente în raport cu optimul; periclitarea intensă din ce în ce mai pronunțată a factorilor de risc biotici și abiotici din cauza schimbărilor climatice; tăierea a aproximativ 3,17 milioane m³ lemn de structură calitativă nefavorabilă (în gospodărirea forestieră intensivă se estimează că este posibilă utilizarea a aproximativ 6,3 milioane m³, cu o investiție mai substanțială în silvicultură); valorificarea insuficientă a funcțiilor de protecție și a altor funcții socio-economice ale pădurilor în gospodărirea forestieră (în special terenuri și apă), având în vedere că aceste funcții acoperă aproximativ 50% din păduri; adoptarea lentă, juridică, instituțională și de planificare a principiilor de adaptare a pădurilor și silviculturii (sensibilitate, capacitatea migratorie și de adaptare) ca element spațial semnificativ împotriva efectelor negative ale schimbărilor climatice (extreme).

Restricțiile privind dezvoltarea vânătorii sunt: gestionarea necorespunzătoare a anumitor specii de animale sălbatice și monitorizarea subdezvoltată a faunei sălbatice și a habitatelor acestora; numărul insuficient de animale sălbatice (specii de protecție specială) în ținuturile de vânătoare și terenurile de vânătoare din acestea și distribuția inegală în raport cu raionizarea spațială și instituirea habitatelor la nivel de stat; structura de gen nefavorabilă în cadrul (părților) populațiilor anumitor specii; calitate nefavorabilă și neuniformă în ținuturile de vânătoare chiar și în terenuri de vânătoare din același ținut; structura de vârstă nefavorabilă în cadrul speciilor din cauza vânatului prematur a indivizilor din cadrul speciei; nivelul scăzut de dezvoltare tehnico-tehnologică și instituțională a vânătorii, planificarea profesională și responsabilă insuficientă și gestionarea faunei sălbatice, precum și lipsa unui document de planificare strategică în vânătoare; probleme în planificarea, dezvoltarea și gestionarea terenurilor de vânătoare (nedisciplinarea utilizatorilor terenurilor de vânătoare, organizarea defectuoasă a muncii și prea puțini angajați în terenurile de vânătoare, monopolismul anumitor organizații sociale și al anumitor grupuri de interese, aplicarea inconsecventă și nerespectarea cadrelor legale și instituționale, practica judiciară inadecvată în ceea ce privește urmărirea penală a încălcărilor și abuzurilor); reproducerea insuficientă a speciilor indigene în anumite terenuri de vânătoare precum și în unele părți ale habitatului; percepția inadecvată a prezenței sau protecției anumitor specii în planurile de gospodărire în raport cu potențialul și raionizarea la nivel regional; condiții de viață modificate în terenurile de vânătoare (diversitate alimentară scăzută, diverse boli infecțioase, schimbări climatice, prădători) și factori antropogeni (din punctul de vedere al braconajului, apariția utilizării în creștere a erbicidelor și a altor substanțe chimice în agricultură, etc.).

1.6.1.3. Evaluarea generală a stării apei și infrastructurii în domeniul gospodăririi apelor

1.6.1.3.1. Analiza și evaluarea situației

1.6.1.3.1.1. Resursele de apă și regimul apei

Dezvoltarea infrastructurii de gospodărire a apelor, precum și dezvoltarea generală a Serbiei, au loc în condiții complexe din cauza faptului că Serbia este o țară săracă, cu regimuri de apă foarte nefavorabile și neuniformizate. Precipitațiile medii anuale în Serbia sunt de aproximativ 730 mm (oko $64,5 \times 10^9 \text{ m}^3$) și variază de la 500 mm și chiar mai puțin de aceasta în unele părți din Bačka și Banat, până la aproximativ 1500 mm în zonele montane din ținuturile marginale ale Republicii Serbia. Precipitațiile scad, în general, de la vest la est. Cea mai mare parte a precipitațiilor este consumată pentru evapotranspirare (aproximativ 530 mm), astfel încât în scurgere este convertită la o medie de numai aproximativ 180 mm. Teritoriul Republicii Serbia este împărțit între trei bazine maritime: bazinul Mării Negre (81.261 km², cca 92% teritoriu), cu cel mai mare bazin hidrografic autohton al Moravei Mari (cca 38.207 km²), bazinul Mării Adriatice (cca 5% teritoriu) și bazinul Mării Egee (cca 3% teritoriu). Pe teritoriul Serbiei se formează un debit mediu de 505 m³/s, respectiv, cca $15,9 \times 10^9 \text{ m}^3$ anual (așanumit ape autohtone), cu un debit mediu specific de aproximativ 5,7 L/s·km². Distribuția generală a apelor autohtone pe bazine hidrografice individuale este prezentată în Tabelul 6.

Tabelul 6. Distribuirea apelor care se formează pe teritoriul Serbiei pe bazine hidrografice mai mari (ape autohtone)

Râu / bazin	Curs mediu m ³ /s	Curs total 10 ⁶ m ³ /an	Apele mici m ³ /s
Lepenac, Pčinja, Dragovištica	18	567	1,3
Beli Drim, Plavska Reka	62	1.953	3,3
Bazinul Drinei în Serbia	61	1.922	14,0
Bazinul Savei de la Drina până la estuarul în Dunăre	26	819	1,4
Velika Morava (Morava Mare)	230	7.245	34,0
Mlava, estuar în Dunăre	11	346	0,5
Bazinul Dunării de la Mlava până la frontiera cu Bulgaria	50	1.575	1,7
Banat și Bačka (ape autohtone)	35	1.102	1,3
Srem	11	346	0,4
Total Republica Serbia	505	15.907	57,9

Conform unei indicații privind disponibilitatea specifică a apelor autohtone de aproximativ 1500 m³ pe locuitor pe an, Serbia se enumeră printre statele sărace în apă, deoarece aproximativ 2500 m³ pe locuitor pe an este considerată limita inferioară, evaluând capacitatea statelor de a se aproviziona din propriile ape, fără a pune în pericol ecosistemele și fără a fi necesară utilizarea apei de tranzit. Prin urmare, Serbia a fost determinată să utilizeze tranzitul de apă, cu toate riscurile ca rezultat, deoarece nu poate influența cantitatea sau calitatea apelor care intră. Situația este exacerbată de regimurile torențiale ale majorității cursurilor de apă și de neuniformitatea spațială mare, deoarece apele autohtone există cel mai puțin acolo unde este cea mai mare nevoie (așezări mari și terenuri de cea mai înaltă calitate care trebuie irigate).

Regimurile de apă sunt foarte neuniformizate, printre cele mai dezavantajate din Europa. Cursurile de apă din Serbia se caracterizează prin regimuri torențiale, astfel încât în râurile mai mici chiar peste 50% din balanța anuală a debitelor de apă în perioade de ploi torențiale scurte, urmate de perioade lungi de ape mică. În perioade de ape mici, apele autohtone sunt reduse la aproximativ 50 m³/s, ceea ce este de zece ori mai mic decât debitul mediu. Raportul dintre apele lunare mici asigurate cu 95% (apă adecvată pentru planificarea măsurilor de protecție a calității apei) și probabilitatea apelor mari de 1%, față de care sunt planificate sistemele de protecție împotriva inundațiilor, pe cursurile de apă mai mici ajunge la peste 1:2000, ceea ce reprezintă una dintre cele mai nefavorabile raporturi din Europa. Scurgerile specifice în timpul ploilor torențiale se ridică până la 20 m³/s. În astfel de regimuri neuniformizate de apă, supraviețuirea și dezvoltarea țării se bazează pe acumulări cu așa-numita regularizare anuală privind debitul.

Apele tranzitorii sunt importante, în medie cca 5.239 m³/s: Dunărea cu Drava și canalul Baja - Bezdán: cca 2.890 m³/s, Tisa cu Bega: 794 m³/s, cursurile apelor bănățene la intrarea în Serbia: cca 72 m³/s, Drina cu Lim (afluenți în Serbia): 333 m³/s, Sava (intrare): 1.130 m³/s, Ibar (intrare): 12 m³/s, Nišava: 8 m³/s. Cu toate acestea, aceste râuri au, de asemenea, regimuri de apă din ce în ce mai nefavorabile, deoarece în timpul apei mici debitele lor sunt reduse de mai multe ori, în mare parte datorită creșterii captării apei pentru irigații în țările din amonte.

Resursele de apă subterană din Serbia sunt relativ limitate și distribuite neuniform. În mod tradițional, această resursă este utilizată cel mai mult pentru alimentarea așezărilor cu apă: din 15-17 m³/s recurs de 15-17 m³/s de 150, cca 52-55% este din surse aluvionare, aproximativ 22% din surse carstice, aproximativ 16% din stratul de acvifer – OVS (cea mai răspândită sursă de apă din AP Voivodina), în timp ce aproximativ 8% provine din formațiuni carstice neogene. În perioadele de ape mici, abundența surselor aluvionare scade, ducând la o criză a alimentării cu apă a așezărilor care se bazează doar pe astfel de surse.

Calitatea apelor de suprafață din Republica Serbia nu este satisfăcătoare. Din totalul de 499 de corpuri de apă identificate în Serbia, rezultatele monitorizării indică la faptul că statutul ecologic bun este determinat doar la 2% din corpurile de apă, 41% din corpurile de apă au un statut ecologic mai nesatisfăcător decât bun, iar pentru 57% dintre corpurile de apă nu există date suficiente pentru a se determina statutul lor ecologic. În ceea ce privește starea chimică, rezultatele sunt puțin mai bune: starea bună este determinată la 32% din corpurile de apă ale apelor de suprafață, 10% din corpurile de apă nu au atins o stare chimică bună, iar pentru 58% din corpurile de apă nu există date suficiente. Date semnificativ mai proaste privind starea chimică legată de mediu indică în mod clar consecințele negative ale poluării cronice și acute care se revarsă din surse concentrate și împrăștiate de poluare în apele de suprafață. Deteriorarea stării de calitate este exprimată în canalele din AP Voivodina, pe cursurile de apă mai mici și în apropierea așezărilor mai mari. Situația este mai favorabilă în zona surselor de apă protejate. Problema este poluarea sedimentelor detectate pe anumite canale din Voivodina, dar și pe alte râuri și acumulări din centrul Serbiei. Este deosebit de important că calitatea apei fluviului Dunărea la ieșirea din Serbia este semnificativ mai bună decât la intrare.

Calitatea apelor subterane din Serbia este neuniformizată, în primul rând datorită condițiilor diferite ale mediului geologic în care se formează sursele, dar și datorită influențelor antropogene. Din totalul de 153 de corpuri de apă subterană ale Republicii Serbia, 119 corpuri de apă se află într-o stare chimică bună. La 18 corpuri de apă, a fost identificată o stare cantitativă precară din cauza supraexploatării și a scăderii nivelului apelor subterane (în principal în unele părți din Voivodina și în unele părți din Pomoravlje).

1.6.1.3.1.2. Teren acvifer

Terenul acvifer (*vodno zemljište* – în continuare: VZ), conform Legii apelor, este o zonă protejată și rezervată de-a lungul râurilor, lacurilor, acumulărilor, bălților umede protejate, unde este interzisă construcția pentru tot felul de clădiri permanente, cu excepția facilităților de gospodărire a apelor. Una dintre cele mai mari probleme din sectorul apei este faptul că granițele VZ nu au fost stabilite pentru cel mai mare număr de corpuri de apă și, ca atare, nu este înregistrat în cadastrul imobiliar. În apropierea așezărilor mai mari, VZ este adesea utilizat în mod abuziv prin construirea de obiective permanente, ceea ce crește riscul de inundații, dar împiedică, de asemenea, realizarea facilităților de infrastructură în domeniul gospodăririi apelor. În zona minelor și a unor industrii, VZ-urile pun în pericol depozitele de deșeuri, deșeurile și apele uzate și strecurate din aceste instalații.

1.6.1.3.1.3. Infrastructura de gospodărire a apelor

Există o lungă tradiție în Serbia în domeniul apei, de peste 200 de ani. Cele mai importante lucrări din sectorul apei au fost efectuate în anii 1950-1980 și s-au bazat pe planificarea strategică. Dezvoltarea industriei apei în ultimele decenii a rămas în urma nevoilor țării, dar și a posibilităților economiei sale. Se oferă un rezumat al stării gospodăririi apelor pe ramuri:

- alimentarea cu apă – la sistemul public de apă este conectată aproape 87% din populație. În 2012, apele captate pentru sistemele publice de apă au fost de aproximativ 21,6 m³/s, cu 31% din cantitatea furnizată de apele de suprafață și 59% din apele subterane; procentul de pierdere a apei din sistemul de alimentare cu apă este relativ ridicat și este în medie de 35%; în ceea ce privește calitatea apei potabile, sunt înregistrate defecte chimice și microbiologice ale apei în unele părți din Voivodina și centrul Serbiei, iar calitatea apei potabile este, în general, mai bună în sistemele de alimentare cu apă mai mari;

- alimentarea cu apă a industriei - captarea apei pentru nevoile industriei a scăzut puternic în ultimele decenii și se estimează că este de aproximativ 90×10^6 m³ pe an; aproximativ 19% din apa pentru nevoile industriei este furnizată din apele subterane, 30% din alimentarea cu apă publică, iar 51% sunt captate din apele de suprafață;

- sistemele de irigații – acoperă aproximativ 105.000 ha de suprafață agricolă, ceea ce reprezintă doar aproximativ 5,5% din suprafața totală adecvată pentru irigații; din motive de neîntreținere și din alte motive, o parte din aceste sisteme nu sunt utilizate, astfel încât aproximativ 53.500 ha sunt irigate în mod activ; peste 88% din apă este captată din râuri și canale, în timp ce alte suprafețe sunt irigate de apele subterane, lacuri și acumulări;

- drenaj – sunt construite aproximativ 400 de sisteme de protecție și drenaj al ținuturilor urbane și rurale de aproximativ 2.100.000 ha suprafață; din cauza întreținerii necorespunzătoare, un număr mare dintre aceste sisteme nu mai oferă efecte satisfăcătoare și regimuri prescrise; construcția neplanificată în unele zone protejate complică sau dezactivează și mai mult funcționarea acestor sisteme;

- hidroenergetica – a utilizat părțile cele mai raționale ale potențialului râurilor mari și mijlocii; puterea totală a 16 hidrocentrale din cadrul sistemului JP EPS este de 3.015 MW, iar producția medie anuală de aproximativ 10.537 GWh, care reprezintă aproximativ 30% din producția de energie electrică JP EPS; statutul de producător preferențial¹⁹ s-a acordat și pentru 125 MHE (construite aproximativ 110) cu o putere sumară de aproximativ 91 MW, iar producția totală prezentată în proiecte este de aproximativ 368 GWh, ceea ce reprezintă doar aproximativ 1% din consum; MHE sunt cu derivații de conducte lungi, care în exploatare cauzează probleme sociale și ecologice majore;

- protecția apei împotriva poluării – starea actuală poate fi considerată nesatisfăcătoare; aproximativ 55% din populație este conectată la sistemele publice de canalizare, doar aproximativ 30 de stații de epurare a apelor uzate (PPOV) funcționează și mai puțin de 10% din apele uzate sunt purificate înainte de evacuare; starea exacerbează lipsa sau insuficiența de (pre)tratare a apelor uzate din industrii, o încărcătură dispersată semnificativ din agricultură, un număr mare de depozite de deșeuri sălbatice care sunt, de regulă, situate în apropierea cursurilor de apă etc.;

- apărarea externă a apei – sistemul de protecție activă împotriva inundațiilor include toate acumulările multifuncționale construite, în care un rol foarte important îl au în părțile superioare ale bazinelor hidrografice; sistemele pasive de protecție împotriva inundațiilor au fost construite pe aproximativ 3.500 km cursuri de apă (2.450 km de diguri de-a lungul -----

¹⁹ Regulamentul privind măsurile de stimulare a producției de energie electrică din surse regenerabile și din producția combinată de energie electrică și termică foarte eficientă ("Monitorul oficial RS", nr. 56/16, 60/17 și 91/18) și-a încetat valabilitatea în ianuarie 2020.

– cursurilor de apă I și regularizarea râurilor pe încă 1.100 km), dar chiar și așa, o mare parte a teritoriului este amenințată în mod realist și potențial de apele exterioare, după cum au arătat inundațiile din 2014 și mai târziu; pagubele provocate de inundații sunt sporite de construcțiile neplanificate în văile râurilor, în albia apelor mari;

– exploatarea aluviunii râurilor (nisip și pietriș) – aceste activități sunt adesea efectuate în mod necontrolat, ceea ce duce la perturbarea morfologică și hidraulică a albiilor râurilor, precum și la reducerea nivelului și periclitarea apelor subterane.

– aspectele organizatorice și instituționale ale sectorului apei – condiția se caracterizează prin mare fragmentare a companiilor de apă; fonduri insuficiente pentru finanțarea activităților ordinare și, în special, pentru investiții (prețurile și taxele pentru apă sunt cu mult sub nivelul economic); întreținerea insuficientă a sistemelor existente; suprapunerea și repartizarea competențelor între mai multe ministere; pentru o serie de instalații publice semnificative de alimentare cu apă, nu s-a efectuat nicio procedură de înregistrare în cadastru; planificarea și elaborarea lentă a documentației tehnice pentru infrastructura de apă etc.

1.6.1.3.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialele de protecție și utilizare a apei și de dezvoltare a infrastructurii de apă sunt: există o tradiție în Serbia în domeniul gospodăririi apelor de peste 200 de ani; s-a construit o infrastructură semnificativă de apă, în valoare de peste 20 de miliarde de euro, dacă ar fi fost făcută astăzi; pentru funcționarea sistemelor de gospodărire a apelor existente și dezvoltarea ulterioară au o semnificație extraordinară acumulările multifuncționale construite, în special cele situate în părțile superioare ale bazinelor hidrografice, printre care se remarcă – Vlasina, Zavojski, Gazivode, Uvac, Kokin Brod, Barje, Čelije, Bovan, Vrutci, Gruža, Grlište, Stuborovni, Prvonek, Lacul Borsko, Lazići, Brestovac, precum și acumularea de Selova pe Toplica (atunci când va fi pusă în funcțiune); hidrosistemele construite HS Dunăre-Tisa-Dunăre și HS Bačka de Nord permit protejarea Banatului și a Bačka și realizarea potențialului de dezvoltare al acestor ținuturi; puterea marilor hidrocentrale în prag este de 2.940 MW, iar energia hidrocentralelor mici este de 52,5 MW (aproximativ 30% din capacitatea instalată în Serbia); configurația de bază a sistemelor de apărare împotriva inundațiilor a fost formată cu 2.450 km de diguri de-a lungul cursurilor de apă de ordinea I, iar regularizările fluviale acoperă încă 1.100 km cursuri de apă; sistemele de drenaj construite (400 de sisteme) protejează împotriva umidității excesive aproximativ 2.100.000 ha; personal educat și instruit pentru diverse activități în industria apei; apele autohtone, cu o medie de aproximativ 16×10^9 m³ pe an, nu sunt mari, dar au un potențial respectabil; sistemul hidrografic este distribuit convenabil pe teritoriul Serbiei; cursul râului Drina are un potențial energetic semnificativ care poate fi utilizat cu succes în cadrul Sistemului Srednja i Donja Drina: apele subterane de înaltă calitate (aluvionare, surse carstice, OVS în zona Panoniei) reprezintă o resursă valoroasă; un mare potențial sunt, de asemenea, locurile în care se pot realiza noi acumulări care vor permite regularizarea și o mai bună utilizare a apei.

Limitările privind protecția și utilizarea apei și dezvoltarea infrastructurii de apă sunt: soluțiile juridice, sistemul organizațional și instituțional nu permit în prezent gestionarea integrală a apei la nivelul necesar de eficiență și operaționalitate; surse autohtone insuficiente de finanțare a apei – nivelurile existente ale prețurilor și taxelor pentru apă nu acoperă costurile lucrărilor și ale întreținerii; utilizarea lentă a surselor externe de finanțare (fonduri UE, donații, credite); pregătirea lentă și adesea inadecvată a planificării și a documentației tehnice; fragmentarea întreprinderilor care desfășoară activități în sectorul apei și a altor entități, ceea ce duce la insuficiența personalului, a capacităților tehnice și financiare ale acestora; construcția stihică a MHE pe cursuri de apă mai mici și în zone protejate a devastat cursurile de apă pe alocuri, a împiedicat construirea unor facilități de apă planificate necesare și a pus în pericol

valorile naturale și nevoile comunității locale; utilizarea necorespunzătoare a facilităților de alimentare cu apă în scopuri neplanificate (utilizarea digurilor ca drumuri); construcția clădirilor pe terenuri acvifere face dificilă protejarea împotriva inundațiilor într-o secțiunea neapărată pe centura prescrisă de 20-50 m; Serbia este îndrumată să utilizeze apele de tranzit, cu toate riscurile pe care o astfel de strategie le prezintă în viitor în ceea ce privește cantitatea și calitatea apei; inegalitatea spațială a precipitațiilor și a scurgerilor, cu paradoxul resurselor că cantitățile de apă autohtonă sunt cel puțin în ținuturile cu cele mai mari nevoi; caracterul torențial al cursurilor de apă cu extreme foarte pronunțate (ape mari și mici); apariția secetelor îndelungate și a apelor minore, în special în a doua parte a perioadei de vegetație; un număr mic de locuri adecvate pentru a construi acumulări cu reglarea anuală a debitului, care sunt devastate de construcții neplanificate; incertitudini și cerințe suplimentare sunt stabilite de schimbările climatice, astfel încât în viitor să putem aștepta – o reducere a precipitațiilor totale în partea de sud și de est a țării, o durată mai lungă a perioadelor de ape mici în perioada de vară și debite maxime a apelor mari.

1.6.1.4. Evaluarea generală a stării resurselor minerale și mineritului

1.6.1.4.1. Analiza și evaluarea situației

Pe măsură ce creșterea economică continuă a Republicii Serbia, necesitând cantități tot mai mari de materii prime minerale, activitățile miniere ca purtători de gestionare a materiilor prime minerale devin un factor din ce în ce mai important în dezvoltarea economică. Tendințele de creștere a producției de materii prime minerale la nivel global în perioada următoare vor fi un cadru bun pentru: explorarea continuă a zăcămintelor; introducerea inovațiilor în exploatare și prelucrare; protecția și utilizarea durabilă a resurselor minerale; protecția și îmbunătățirea calității mediului, precum și pentru intensificarea cooperării internaționale.

Materiile prime minerale sunt evaluate ca una dintre bazele esențiale pentru dezvoltarea industrială, economică și socială viitoare a Republicii Serbia.

1.6.1.4.1.1. Materii prime minerale energetice

Resursele de cărbune sunt extrem de importante pentru dezvoltarea energiei și a economiei în ansamblu și reprezintă cel mai important potențial energetic intern în care sunt implicate rezervele totale cu aproximativ 85%. De o importanță primară este lignitul (cărbune brun moale) în bazinele Kolubara și Kostolac și în zăcămintul Kovin, unde aproximativ sunt estimate 5,16 miliarde de tone de rezerve geologice de cărbune. Zăcămintele cercetate sunt structuri geologice relativ complexe, astfel încât este necesară o tehnologie modernă de exploatare de suprafață cu echipamente miniere de înaltă performanță. Cărbunele de lignit din bazinele Kolubara și Kostolac a jucat până în prezent un rol cheie în producția de energie electrică în Republica Serbia și va avea acest rol, pe lângă lignitul din zăcămintul Kovin, pe termen lung. Foarte importante sunt rezervele geologice din bazinul Kosovo, unde sunt estimate aproximativ 12,5 miliarde de tone de lignit, care se află într-un statut special. Perspectiva dezvoltării exploatarei subterane a cărbunelui are mina Soko și în special bazinul Sjenica, dar cu condiția ca, în calitate de consumator de cărbune din acest bazin, să construiască un nou bloc termic de ultimă generație de 350MW.

Petrolul de șist din Republica Serbia este larg răspândit, iar cel mai important bazin fortificat este bazinul Aleksinac, unde s-a atins un grad ridicat de cercetare a zăcămintelor, iar rezervele de petrol estimate sunt de aproximativ 200 Mt, în timp ce în alte bazine sunt estimate rezerve de aproximativ 400 Mt de petrol.

Caracteristicile pentru energenții de petrol și gaze naturale sunt volumul mic de resurse convenționale și rezervele bilanțiere, nivelul relativ ridicat de explorare și constrângerea

ținutului de explorare din bazinul Panonic, care rămâne potențialul resurselor de hidrocarburi neconvenționale.

Semnificația pe termen lung a rezervele geologice explorate și clasificate anterior de uraniu de aproximativ 13 Mt, precum și rezervele potențiale de aproximativ 7 Mt, pe care sunt estimate resurse potențiale de aproximativ 7.800 t uraniu.

Se estimează că potențialul energetic al resurselor geotermale poate înlocui aproximativ 500.000 de tone de combustibili lichizi importați la nivel anual, iar prin utilizarea directă a pompelor de căldură geotermale s-ar putea reduce consumul de energie electrică cu aproximativ 1.200 MW.

1.6.1.4.1.2. Materiile prime minerale metalice

Printre materiile prime minerale metalice (MMS) se numără cele mai importante resurse de cupru din Serbia de Est, practic pe întreaga întindere a zonei eruptive Timok, în special zona metalogenetică Bor, unde sunt explorate sau exploatate zăcămintele de cupru. Rezervele geologice estimate de minereu de cupru (Cu) se ridică la aproximativ 2,4 miliarde t. Unul dintre spațiile cu cel mai mare potențial din această zonă este raionul Crni Vrh, unde sunt în curs de desfășurare studii geologice detaliate intensive, în principal aurul.

Spațiul din Serbiei centrală nu este bogat în materii prime minerale metalice induse și explorate. În acest domeniu, cel mai important din punct de vedere economic este zăcămintul de plumb și zinc "Rudnik" de pe muntele Rudnik cu rezerve miniere de aproximativ 3 Mt. Pe lângă exploatarea plumbului și zincului, din această mină se obține și argint și cupru. Rezervele geologice semnificative de minereu de plumb și zinc, de aproximativ 58 de milioane de tone, includ regiunea de munte Kopaonik, care se află în statut special (parțial pe PA KiM și în zona de securitate). De asemenea, resursele mai puțin cercetate de nichel și cobalt ar trebui menționate în raionul Vrnjačka Banja (Ruđinci și Veluće), unde resursele potențiale de minereu se ridică la aproximativ 30 Mt.

În regiunea Serbiei de Vest, ca fiind cele mai semnificative din punct de vedere economic, sunt stabilite resursele geologice de litiu din minereul de jadarite din bazinul Jadar neogen de lângă Loznica, estimate la aproximativ 136 de milioane t. În zona Podrinje, semnificative din punct de vedere economic sunt mai multe resurse de antimoniu în zăcămintele din împrejurimea Zajača, Brasina, Kostajnik, Krupanj și Ljubovija, cu resurse estimate de antimoniu de peste 3 Mt. De asemenea, în raionul Ljubovija, potențialul economic are un depozit de plumb și zinc "Veliki Majdan" care este în exploatare. Resursele de aliaje naturale fe-fier cu nichel și crom (fier purtător de nichel) în zăcămintul Mokra Gora din regiunea Tara sunt foarte perspective, cu un potențial de resurse de aproximativ 240 Mt de rezerve de minereu.

Zăcămintele promițătoare de MMS din zona Serbiei de Sud se află în câmpurile miniere din Lece și Grot, unde sunt indicate și determinate rezerve geologice semnificative din punct de vedere economic de plumb și zinc cu un conținut aproximativ ridicat de aur și argint. De asemenea, aproximativ $150 \cdot 10^6$ t de rezerve de minereu de cupru care nu au fost valorificate au fost stabilite în complexul vulcanic Lecka, iar în raionul Medveđe rezervele geologice de minereu de cupru au fost estimate la $550 \cdot 10^6$ t. În raionul Mačkatica au fost stabilite economic foarte perspective rezerve de molibden în zăcămintul Mačkatica la cantitatea de 150 Mt minereu. În zona Bosilegrad sunt explorate zăcămintele foarte bogate Tlamino și Surlica Dukat, unde sunt indicate rezerve semnificative de aur și argint.

Un loc important în baza de materii minerale-prime a Republicii Serbia, în special în considerarea actuală a aspectului ecologic al prezenței și impactului asupra mediului, au resursele minerale metalice tehnogene, în sterilul de flotație și depozitele de deșeuri (Bor, Majdanpek, Lece, Rudnik, Grot, precum și, eventual, alte locații din Cadastrul Deșeurilor Miniere).

1.6.1.4.1.3. Materii prime minerale nemetalice

Resursele potențiale disponibile și rezervele bilanțiere ale resurselor minerale nemetalice (NMS) situate în exploatare (argilă, materii prime de cuarț, barit, zeolit, feldspat, diabaz, marnă, piatră tehnică și piatră arhitecturală), cu cercetare geologică și traducere în rezerve de bilanț, sunt suficiente pentru a satisface nevoile industriei interne și ale construcțiilor pentru o perioadă foarte lungă de timp.

În plus față de NMS menționat, cea mai mare semnificație economică o reprezintă rezervele geologice de borat din bazinul Jarandol (cu aproximativ 11 Mt de minereu), precum și rezervele de bor din bazinul Jadar (cu aproximativ 20 Mt sau aproximativ 15% din minereu în cadrul rezervațiilor de jadarite). Potential economic semnificativ au resursele potențiale de magneziu (aproximativ 6,5 Mt, districtul Zlatibor aproximativ 2 Mt, districtul Šumadija aproximativ 3 Mt, raionul Ibar în jur de 1,2 Mt), precum și rezerve geologice semnificative de fosfat în zăcămintul Lisina de lângă Bosilegrad (aproximativ 106 Mt).

1.6.1.4.1.4. Apele subterane

Se estimează că, în prezent, cantitatea totală de apă subterană pentru alimentarea cu apă care este exploatată din toate sursele, respectiv tipuri de izvoare în Serbia și sunt plasate prin intermediul sistemelor publice de apă, este de $670 \cdot 10^6$ m³ pe an. Depozitele de ape subterane de mare importanță practică din Serbia se află în ținutul Mačva, în valea Savei până la gura de vărsare în Dunăre până la Golubac, pe masivul Kučaj-Beljanica, Suva Planina, Tara, în Valea Velika Morava etc. Rezervele de apă subterană ale unor zăcăminte deschid perspectiva transferului lor într-un ținut mai sărac în apă.

Republica Serbia, în ansamblu, este bogată în ape subterane. Conform fenomenelor naturale (izvoarelor) înregistrate, precum și fenomenelor determinate de explorarea forajelor, există peste 300 de apariții pe teritoriul sârb (în partea centrală a Serbiei în jur de 190, AP Vojvodina în jur de 80, iar pe AP KiM peste 30).

1.6.1.4.1.5. Sectorul minier

În utilizarea materiilor prime minerale (SM), condiția mai favorabilă este în producția de SM solide, lichide și gazoase, care sunt direct legate de echilibrul energetic al statului, și în ultimii ani și în producția de cupru, plumb și zinc.

Domeniul de aplicare și dinamica performanței lucrărilor de cercetare geologică de bază și aplicate au fost limitate de resursele financiare, tehnice și de altă natură disponibile, astfel încât unele etape de cercetare planificate anterior nu au fost adesea efectuate sau nu au fost efectuate până la sfârșit. Acest lucru rezultă că astăzi, după decenii de cercetare, multe ținuturi miniere din Serbia au rămas sub-explorate și examinate privind potențialul mineral. Există o cantitate mică de rezerve miniere nou-găsite în zăcămintele existente de SM, NMS și combustibili fosili în raport cu rezervele miniere cunoscute și exploatate, precum și cunoștințe insuficiente privind condițiile zăcămintelor și calitatea materiilor prime minerale.

Producția totală a tuturor MS din Serbia în ultimii ani este de aproximativ 73 Mt, din care cărbunelui revine aproximativ 40 Mt. SM pentru materiale de construcții (toate tipurile de agregate de piatră, nisip, pietriș, producția de materiale de construcții, etc.) sunt produse în cantitate de aproximativ 18 Mt, cu exploatare ilegală și nicăieri înregistrată a nisipului și pietrișului din albia râurilor și aluviuni în cantitate 3 - 5 Mt. Minereul de cupru este exploatat într-o cantitate de aproximativ 15,5 Mt, iar minereul de plumb și zinc este de aproximativ 0,33 Mt. În ultimii ani, petrolul a fost exploatat în cantități de aproximativ 0,9 Mt și gaze în cantități

de 0,4 Mm³. De asemenea, trebuie remarcată producția de aproximativ 1,1 tone de aur, aproximativ 11,5 tone de argint, aproximativ 20 kg de seleniu, peste 20 kg de paladiu și aproximativ 3 kg de platină.

Producția anuală de materii prime minerale de astăzi este estimată la aproximativ 1,5 miliarde de euro. Valoarea cercetării geologice are o creștere constantă, astfel încât, în 2018, s-a ridicat la peste 100 milioane euro. Se estimează că aproximativ 2% din produsul intern brut (BDP) al Serbiei aparține sectorului minier, iar efectul cumulat global (indirect) al mineritului asupra BDP este semnificativ mai mare. Conform structurii, aproximativ 90% din ponderea estimată a 2% din BDP constă în MS energetice (cărbune, petrol, gaze naturale) și cupru ca SM metalic. Restul de 10% pe structură constă în producția de plumb și zinc și SM nemetalice. Mineritul reprezintă 1,2% din totalul angajaților din Serbia.

Echipamentele de pe carierele de suprafață au, în medie, peste 30 de ani, iar în exploatarea subterană sunt și mai vechi, deci tehnic și tehnologic nesigure și problematice. Obsolescența tehnică și tehnologică determină în continuare o valorificare redusă a SM în exploatare și prelucrare.

Exploatarea ilegală a MS în Serbia nu este înregistrată oficial, cu excepția cazurilor de exploatare ilegală a nisipului și pietrișului din albiile râurilor și zonele costiere, precum și a rocilor provenite din așa-numitele împrumuturi.

Reciclarea metalelor, a deșeurilor nemetale și de construcții, precum și a altor materiale provenite din deșeurile menajere și în special industriale, a devenit acum o ramură industrială foarte importantă, cu o tendință constantă de creștere și cu multiple efecte pozitive de dezvoltare, de mediu și economice.

Tehnologiile învechite și susținerea și mecanizarea instalațiilor în exploatarea și pregătirea MS, precum și managementul inadecvat de mediu, au un impact semnificativ asupra stării mediului. Altminteri, orice activitate minieră poate afecta negativ mediul, dar cu evaluarea impactului și determinarea măsurilor de protecție necesare, toate efectele negative pot fi reduse la minim sau eliminate cu totul. O problemă deosebită o reprezintă: haldele de deșuri miniere abandonate și minele abandonate, cooperarea insuficientă între proprietarii drepturilor miniere și ai facilităților cu populațiile locale, absența recultivării și remedierii terenurilor periclitare, poluate și degradate din mine, râurile poluate și lumea vie distrusă din acestea și din zona lor costieră. Propunerile de planificare mai strânse pentru soluționarea acestei probleme vor fi stabilite într-un document special de planificare bazat pe cadastrul deșeurilor miniere.

1.6.1.4.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul de dezvoltare al sectorului de materii prime minerale și minier sunt: potențialul geologic semnificativ al resurselor de cărbune, petrol de șist, cupru, litiu, fero-nichel, plumb, zinc, molibden, antimoniu, magneziu, fosfat, fluor și NMS pentru industria construcțiilor; poziția geostrategică favorabilă a statului; să se lucreze la îmbunătățirea cadrului instituțional și legislativ; o bună bază profesională de personal; deschiderea pentru investiții, interesul potențialilor investitori și atragerea companiilor străine mari din sectoarele minier și energetic pentru investiții; investiții noi – dezvoltarea altor activități conexe, noi locuri de muncă, standarde de viață mai ridicate; angajamentul statului de a îmbunătăți starea sectoarelor MS și miniere; avantajele comparative ale MS energetice interne în raport cu alte surse energetice importate; mare potențial de producție de cel mai înalt nivel de prelucrare din MMS; posibilități semnificative de substituție a importurilor totale de produse din MMS și oportunități mari de export al produselor finale ale anumitor MS; un mare potențial de aprovizionare fiabilă cu energie termică durabilă prin cărbune; independența statului în aprovizionarea cu energie, precum și unele MS foarte importante în viitor (litiu, cupru, nichel, antimoniu, molibden, unele metale rare etc.); poziționarea statului ca un important producător de energie electrică și a

anumitor state MS, în special pe piețele regionale și europene; distribuția favorabilă a resurselor minerale și a MS pentru consolidarea economiei la nivel local și pentru o dezvoltare economică mai uniformizată a statului, dezvoltarea și aplicarea tehnologiilor moderne în domeniul mineritului durabil, utilizării raționale a resurselor naturale și protecției mediului.

Limitările privind dezvoltarea sectoarelor materiilor prime minerale și miniere sunt: temei juridic neterminat în sectoarele materiilor prime minerale și mineritului; incompatibilitatea temeiului juridic în domeniul mineritului, dezvoltării spațiale și protecției mediului; cadrul instituțional insuficient definit; luarea inadecvată a deciziilor în gestionarea resurselor minerale; investiții insuficiente în comunitățile locale; utilizarea irațională a resurselor minerale ca instrumente în lupta împotriva șomajului; lipsa stimulării politicilor fiscale în domeniul investițiilor miniere și al cercetării geologice; potențial investițional foarte mic al statului; absența unor mecanisme economice de stimulare adecvate; sistem inadecvat de valorificare a resurselor minerale și lipsă de capacitate profesională pentru valorificare economică a resurselor minerale; sensibilizarea publicului subdezvoltată cu privire la importanța resurselor minerale pentru stabilitatea energetică și pentru dezvoltarea economică generală a statului; crizele economice și nevoia de dezvoltare economică accelerată conduc la o presiune nesustenabilă asupra resurselor minerale; locuirea spațiului în zonele de exploatare a resurselor minerale; investiții insuficiente în capacitățile de cercetare și de producție geologică; aplicarea insuficientă a soluțiilor tehnice și tehnologice moderne, a cunoștințelor științifice și a bunelor practici; lipsa documentelor de dezvoltare strategică și planificare; preferințele strategice și prioritățile de dezvoltare insuficient definite privind cercetarea geologică, exploatarea sau starea zăcămintelor MS în raport cu alte resurse naturale și ținuturi protejate; lipsa datelor valabile privind starea actuală; exploatarea ilegală a MS; procese neglijate de mediu și de recultivare; evitarea aplicării tehnologiilor BAT în minerit de către companiile miniere etc.

1.6.2. Evaluarea generală a stării populației și a dezvoltării demografice

1.6.2.1. Evaluarea generală a stării dezvoltării demografice

1.6.2.1.1. Tendințele demografice și caracteristicile structurale ale populației

În ultimele decenii, numărul și structura populației Serbiei s-au schimbat rapid sub influența scăderii fertilității pe termen lung, a schimbărilor în comportamentul reproductiv al populației, prelungirea preconizată a duratei de viață și a mobilității ridicate a populației, prin mutarea interregională sau creșterea emigrației. Populația totală a Republicii Serbia pentru 2020, potrivit Organizației Națiunilor Unite, a fost estimată la 8.737.000 de locuitori. Ultimul recensământ din Republica Serbia din 2011²⁰, a înregistrat o populație de 7.186.862 de locuitori pe teritoriul Serbiei Centrale și Voivodinei, ceea ce indică o scădere a populației față de recensământul anterior cu peste 311.000 de locuitori.²¹ Estimarea pentru 2018 la 6.842.940 de locuitori indică la faptul că populația Serbiei a scăzut cu încă 344.000 de persoane. Pe

-----
²⁰Recensământul din 2011, ca și cel precedent din 2002, nu a putut fi efectuat de Institutul de Statistică al Republicii Serbia pe teritoriul AP KiM, care din 1999 se află sub administrația UNMIK. Aceasta înseamnă că toate analizele și datele demografice pentru Republica Serbia se referă la teritoriul Serbiei Centrale și AP VOJVODINA și, ori de câte ori este posibil, datele pentru AP KiM sunt prezentate pe baza informațiilor disponibile de la instituțiile provizorii de autogovernare din Priština, și anume, Agenția de Statistică Kosovo (KAS), ceea ce este subliniat în mod explicit la momentul respectiv.

²¹ Se estimează că scăderea perioadei inter-listate din 2002-2011, a fost semnificativ mai mare - între 367.000 și 422.000 de persoane, pentru că comparația completă a rezultatelor recensământului din 2002 și 2012 nu este posibilă, în primul rând din cauza tratamentului diferit al persoanelor strămutate intern din Kosovo și Metohia, precum și a boicotului recensământului din 2011 în comunele Bujanovac și Preševo de către majoritatea populației albaneze.

teritoriul AP KiM, conform recensământului din 2012 al instituțiilor provizorii, au fost înregistrați 1.739.825 de locuitori, fără sârbii înregistrați în trei comune din nordul acestei entități administrative.²²

O încetinire semnificativă a creșterii demografice a început în anii 1980. Republica Serbia s-a confruntat pentru prima dată cu depopularea în 1991 și de atunci, ritmul său s-a intensificat. Din 2011, în districtul Belgradului, populația este practic stagnantă, în timp ce depopularea a fost raportată în toate celelalte districte. Depopularea este prezentă în 142 de unități de autogovernare locală și 4.148 de așezări, ceea ce reprezintă 88% din sistemul populației Serbiei (referindu-se la Serbia Centrală și AP Vojvodina, unde numărul total de așezări este de 4.708). Principalul factor în depopulare este nivelul nașterii care nu a oferit o simplă înlocuire a generațiilor de la mijlocul secolului trecut. Cele mai recente cifre arată că rata fertilității totale (SUF) în 2018 a fost cu 1.487 sau 29% sub nevoile reproducerii simple. Un factor important al nașterii insuficiente sunt constrângerile structurale, cum ar fi standardele economice nesatisfăcătoare, șomajul, problemele legate de locuințe nerezolvate, sprijinul material insuficient pentru familiile cu copii, costul psihologic ridicat al părinților etc.

Pe teritoriul AP KiM, modelul reproductiv opus, caracterizat prin menținerea pe termen lung a fertilității ridicate a populației albaneze, a fost forța motrice din spatele "exploziei demografice". Întârzierea severă a procesului primei tranziții demografice în raport cu populația regiunii a indicat o acțiune extrem de slabă din partea mișcărilor sale culturale și economice obișnuite și a condus la presupunerea unei posibile influențe politice importante asupra schimbărilor demografice lente din teritoriu până de curând. Deși nu avem o imagine completă a dezvoltării demografice, nu există nici o îndoială că, la începutul secolului 21, în fața crizei din cauza statutului politic al AP KiM, s-au schimbat doi factori semnificativi care induc dinamica populației - creșterea ridicată a emigrației din anii 1990 și începutul tranziției fertilității la un nivel sub nivelul necesar de înlocuirea generațiilor. Creșterea naturală a atins apogeul în 1990 (46.961) iar în 2019 a fost de 15.294, cea mai mică valoare înregistrată în ultimii 75 de ani. Rata fertilității totale a scăzut sub nivelul reproducerii simple în 2015 (2.09) și ultimele date oficiale, conform informațiilor disponibile de la instituțiile provizorii de autogovernare din Priština, furnizate Agenției de Statistică din Kosovo (KAS), se ridică la 2,02 pentru 2017.

Astfel de procese demografice au dus la transformarea caracteristicilor structurale ale populației. Serbia aparține astăzi unui grup de țări cu cea mai în vârstă populație din Europa. Vârsta medie este de 43,2 ani, iar pe baza valorii indicatorilor selectați de îmbătrânire, populația Republicii Serbia în 2011 se afla într-o etapă de vârstă demografică profundă (a șasea din șapte etape). Crearea treptată a unei "societăți a persoanelor în vârstă" afectează toate sistemele funcționale și spațiale și reprezintă o provocare serioasă pentru dezvoltarea demografică și socio-economică ulterioară. Această constatare nu se aplică regiunii Kosovo și Metohia, care se caracterizează prin indicatori diametral opuși ai structurii de îmbătrânire a populației. Valoarea vârstei mediane este de numai 30 de ani, cea mai scăzută la scară europeană, și indică o distribuție a vârstei extrem de tânără (conform ASK, 2011).

Din punct de vedere economic, impactul îmbătrânirii populației asupra structurii economice a populației și a structurii forței de muncă este deosebit de important. Dimensiunea forței de muncă a scăzut constant din 1981, ceea ce înseamnă că coeficientul de dependență economică a populației și povara îmbătrânirii sunt în continuă creștere. Declinul indicatorilor relativi și absoluți ai activității economice a fost asociat simultan cu îmbătrânirea contingentului de lucru și modificările ale ratelor specifice de activitate în funcție de vârstă. Pe baza Anchetei

---

²² Potrivit CAS, se estimează că în aceste trei comune, în 2011, erau 40.196 de locuitori, majoritatea de naționalitate sârbă, care nu au fost incluși în recensământ de către instituțiile provizorii de autogovernare din Priština.

privind forța de muncă, rata activității în Republica Serbia în 2018 a fost de 1,5%. Comparativ cu țările europene, Serbia se caracterizează printr-una dintre cele mai mari valori ale ratei de inactivitate, care este de 32,2% pentru persoanele în vârstă de muncă. Rata de ocupare a forței de muncă în rândul tinerilor (15-24) este scăzută, în 2018 a fost de 21,1 %, la fel ca și rata scăzută de ocupare a lucrătorilor în vârstă (46,5 %). Rata șomajului de 13,3% în 2018 este de 13,3%, a fost de două ori mai mare decât în UE-28 (6,3 %). Numărul șomerilor în vârstă de muncă (15-64 de ani) este estimat la aproximativ 411.000 în 2018, rata șomajului de lungă durată a fost de 7,9%. Diferențele regionale în ceea ce privește nivelul de participare la forța de muncă din Republica Serbia sunt mari, iar aceste tendințe divergente pe piețele forței de muncă cresc în timp. Diferențele regionale în ceea ce privește ratele șomajului între districte variază de la 7% în districtul Bačka de Nord, la 27,2% în districtul Raška. Inegalitatea ratelor șomajului la nivel regional reflectă o concentrare regională puternică a noilor locuri de muncă.

În ciuda tendințelor pozitive, astăzi Serbia este sub medie în funcție de caracteristicile educaționale ale populației în raport cu țările UE. Conform Recensământului din 2011, peste o treime din populația Serbiei a absolvit doar școală elementară (34,9%), aproape jumătate din populația cu vârsta de 15 ani și peste această vârstă a absolvit învățământul secundar (48,9%) și doar 16,2% din populație a absolvit învățământul terțiar. Capitalul uman din Serbia este foarte concentrat. Dacă privim distribuția spațială a persoanelor cu învățământ superior ca măsură, Regiunea Belgrad participă la această distribuție cu 39,6 %, Regiunea Voivodina cu 23,2 %, Regiunea Šumadija și Serbia de Vest cu 20 % și Regiunea Serbia de Sud și de Est cu 16,7 %. Conform Strategiei Europa 2020, cel mai important indicator al competenței forței de muncă este participarea persoanelor cu studii superioare la numărul total de persoane cu vârste cuprinse între 30 și 34 de ani. Această categorie de vârstă este considerată a fi cea mai importantă parte a contingentelor primare de lucru pentru reproducerea unei forțe de muncă înalt calificate. Pentru țările UE, obiectivul este până în 2020 de a atinge valoarea de 40%. În Republica Serbia, procentul persoanelor cu studii superioare, cu vârsta de 30-34 de ani, în 2011, a fost de 24,8%, iar această valoare a variat de la 38,3% pentru Regiunea Belgrad la 19,5% în Regiunea Serbia de Sud și de Est.

1.6.2.1.2. Dislocarea spațială a populației și impactul migrației

La începutul secolului XXI, este continuă extinderea spațiului cu potențial de populație erodat de la estul și sud-estul Serbiei Centrale, la nordul și estul Voivodinei, până la zonele imediate de influență ale celor mai mari centre regionale din țară. Decenii de tendințe în polarizarea reînnoirii naturale, precum și volumul și direcția migrației populației, s-au manifestat prin schimbări în distribuția spațială a populațiilor la niveluri teritoriale și funcționale inferioare. Acest lucru a condiționat o diferențiere regională puternică a potențialului populației, atât între unitățile macroregionale, cât și în interiorul acestora, ducând la modificări ale programului de zonare a populației. Se extinde continuu zona de concentrare extrem de scăzută a populației, ceea ce afectează 1/3 din comunele din aproape 50% din teritoriul Republicii Serbia, unde trăiesc puțin peste un milion de locuitori. Zonele cu o concentrație extrem de mare a populației sunt cuprinse de centura Dunăre-Sava și de zona Moravei, adică 10% din teritoriul total, cu 3,1 milioane de locuitori, respectiv 43% din populația Republicii Serbia.

Un factor determinant important al (pre)strămutării spațiale a populației în Republica Serbia este migrația populației. Datorită tranziției fenomenelor de migrație, de la migrația intensă de la așezările rurale la cele urbane în anii 1960 al secolului XX, prin migrațiile de la centre urbane mai mici la cele mai mari începând cu anii 1980, astăzi doar centrele regionale mari și zonele lor gravitaționale sunt centre de imigrație și zone de concentrare a populației. Aceasta înseamnă că spațiile de imigrație din Serbia Centrală și Voivodina se caracterizează prin decenii de reduceri ale cuprinderii spațiale, cu o concentrare mai distinctă a populației

migrante. Din cele 174 de unități de autogovernare locală din Serbia (2018), doar un sfert a înregistrat un sold pozitiv al migrației. Dintre acestea, doar 15 unități de autogovernare locală, care acoperă 4% din teritoriul Serbiei, au înregistrat 30% din populația totală de imigranți a țării. Acoperirea spațială a acestei zone este legată în principal de municipalitățile orașelor Belgrad, Novi Sad și Niš, precum și de teritoriile comunelor Stara Pazova și Sremski Karlovci. Sold negativ al migrației este caracterizat de cea mai mare parte a Serbiei – chiar 128 de unități de autogovernare locală înregistrează valori negative în 2018. Cel mai mare volum și intensitate a emigrărilor se înregistrează în estul și sud-estul Serbiei, zone tradiționale de emigrare. Spre deosebire de spațiile predominant rurale subdezvoltate, periferice, de frontieră, muntoase din Serbia, care sunt cele mai afectate de procesul de emigrare intensivă, în ultima vreme procesele de emigrare se caracterizează prin ținuturile din apropierea imediată a zonelor de influență a centrelor regionale, a coridoarelor principale de dezvoltare, precum și a spațiilor adecvate pentru dezvoltarea populației.

Din numărul total de așezări de pe teritoriul Serbiei Centrale și AP Vojvodina în 2002-2011 au fost înregistrate în 3.400 de așezări solduri negative ale migrației (aproximativ 73,5% din totalul așezărilor). Acest lucru indică în mod clar că pe aproape întregul teritoriu al Serbiei, componenta migrației are o influență puternică asupra caracteristicilor cantitative și calitative ale populației. Persoanele care participă la strămutare sunt dominant tinere (20-34 de ani), în perioada optimă fertilă și de lucru, de obicei cu anumite calificări și cu un nivel ridicat de educație, ceea ce reprezintă o pierdere semnificativă pentru spațiile de emigrare, pe de o parte, și o valoare suplimentară în spațiile de imigrare, pe de altă parte.

Emigrarea intensivă în străinătate a avut loc simultan cu strămutarea internă, iar astăzi a căpătat proporții de exod. Potrivit datelor Institutului de Statistică al Serbiei în primul deceniu al secolului XXI, aproximativ 150.000 de persoane s-au mutat din Republica Serbia, sau o medie de 16.000 pe an, vârsta medie a imigranților este de 28,7 ani, iar o cincime sunt cu educație post-liceală sau universitară. Cu toate acestea, diferite cercetări arată că cantitatea de emigrare anuală din Republica Serbia este de 30.000-60.000 de persoane. Pe lângă zona tradițională de emigrare din estul Serbiei, două zone de emigrare mai noi au fost stabilite începând cu anii 1990, în sud-vestul Serbiei (comunile din districtele Zlatibor și Raška) și sudul Serbiei (comunile Preševo și Bujanovac).

- Pentru a sintetiza limitările și potențialul la nivel de așezare și pentru a facilita percepția diversității între unitățile spațiale ale Serbiei, având în vedere gradul de vitalitate demografică, s-a realizat tipologia așezărilor în funcție de statutul și potențialul lor demografic. Analiza a fost realizată folosind *indicele resurselor demografice* Ider, care include mai mulți indicatori demografici complecși, și rata soldului migrației care a fost comparată cu *indicele* menționat. Clasificarea a fost efectuată în raport cu media indicatorilor pentru Serbia. Aceasta înseamnă că așezările cu resurse demografice relativ mai favorabile au un astfel de statut numai în raport cu media Serbiei, respectiv ar trebui considerate ca fiind "mai vitale din punct de vedere demografic" în cadrul situației generale din Serbia. Statutul demografic al așezărilor Serbiei este clasificat în cinci clase care definesc resursele lor demografice:

- condiții demografice extrem de nefavorabile – caracterizate prin așezări cu caracter extrem de emigrant și valori extrem de scăzute ale *indicii resurselor demografice*. Acestui tip aparțin 2.506 localități din Serbia, care au o populație de 766.000 de locuitori, accentuat îmbătrânită și cu nivel de educație accentuat scăzut;

- resursele demografice scăzute sunt în 984 de localități cu 919.563 de locuitori, tip de emigrație, cu *indice scăzut al resurselor demografice*, structură nefavorabilă a vârstei populației și niveluri scăzute de educație;

- așezări stabile din punct de vedere demografic – acest statut are 688 de localități cu valori favorabile ale *indicelui resurselor demografice* și, în general, un potențial educațional bun al unei populații de 2,7 milioane de locuitori, însă emigrarea reprezintă o provocare majoră pentru sustenabilitatea acestor așezări;

- starea demografică bună are 105 localități cu o populație de 235.000 de locuitori, caracteristici demografice predominant bune și, în cea mai mare parte, potențial educațional bun, în primul rând datorită echilibrului pozitiv al migrației;

- resurse demografice favorabile - ceea ce înseamnă valori ridicate ale *indicelui resurselor demografice* și un potențial educațional ridicat, caracterizează 376 de localități de tip imigrație. Acestea sunt, în primul rând, așezări urbane, principalele centre regionale și comunale și unele așezări suburbane. Cu o populație de 2,5 milioane de locuitori, aceștia concentrează 35% din populația Serbiei.

1.6.2.1.3. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul reprezintă "profitul ascuns" în impulsul actual al îmbătrânirii demografice, care intră în a treia vârstă de baby boomers, care aduc o compoziție educațională mai bună și un stil de viață mai modern decât cele practicate de predecesorii lor. Contingentul de seniori începe să îndeplinească criteriile de calitate, odată cu cantitatea. Acest lucru reflectă oportunitatea de a profita de capacitățile vitale ale tinerilor seniori și de a pune în aplicare îmbătrânirea activă conform planificării și în sinergie cu alte planuri de dezvoltare și activități strategice, respectând în același timp persoanele în vârstă ca resursă socială.

Potențialul contingentului de lucru ar putea fi mai bine utilizat, în special în categoria forței de muncă feminină, lucrătorii în vârstă și persoanele care au renunțat să caute un loc de muncă, presupunând o piață a muncii mai puternică și mai flexibilă în așezările urbane și odată cu dezvoltarea unei economii rurale neagricole. O mai mare activare economică a tinerilor (15-24) până în 2035, în condițiile existente nu se poate aștepta.

Potențialele se află în tradiția îndelungată a educației în Republica Serbia, rețeaua dezvoltată de educație, învățământul primar și secundar gratuit, baza neexploată a potențialilor studenți în rândul tinerilor, în special în categoria populației masculine, echilibrul păstrat al populațiilor cu studii superioare masculine și feminine în regiunile periferice, subdezvoltate economic și în districtele cu o influență mai mare a factorilor religioși (districtul Raška).

Migrația populației poate fi forța motrică a progresului, al inovării și un factor important în dezvoltarea durabilă, iar performanța pozitivă poate fi optimizată printr-o mai bună gestionare a migrației și prin obținerea unui efect win-win. O viziune pozitivă asupra fenomenelor migrației se referă în primul rând la înțelegerea potențialului lor de dezvoltare, precum și la transferul de cunoștințe și competențe dobândite în străinătate (antreprenoriat transnațional), care, pe lângă remitențe și investiții, sunt considerate extrem de importante pentru dezvoltare. Este important de menționat că migrațiile populației pot afecta dimensiunea și compoziția populației într-o perioadă scurtă de timp, în primul rând la nivelul comunității locale. Având în vedere că rata natalității din Serbia este la un nivel scăzut (SUF 1,48), fără imigrație, reducerea populației este inevitabilă. Este o migrație "substitutivă" care ar putea fi realizată prin întoarcerea în țara de origine sau prin imigrația unei forțe de muncă străine, pentru a compensa sau a atenua depopularea, îmbătrânirea și pierderea forței de muncă.

Limitarea de bază este declinul rapid al populației, neuniformitatea drastică în distribuția teritorială a populației, iar disparitățile dintre structurile spațiale și demografice pot fi o constrângere gravă asupra dezvoltării spațiale durabile. Atunci când se analizează factorii care afectează inegalitățile spațiale și direcțiile de depășire a acestora, trebuie remarcat faptul că baza de dezvoltare demografică se află în reînnoirea naturală a populației. Prin urmare, nivelul nașterii, care este cu 29% sub nevoile de înlocuire a generațiilor, se află la baza acțiunii pe termen lung a factorului demografic, unde, în special, limitarea este distribuția inegală a elementelor care afectează reproducerea biologică.

Îmbătrânirea populației și desfășurarea diferitelor contingente funcționale și de vârstă indică o serie de provocări pentru stabilirea unei dezvoltări economice și regionale mai egale. Serbia se situează printre cele mai bătrâne populații ale Europei, cu certitudinea intensificării în continuare a procesului. Expansiunea spațială a populației în vârstă este evidentă prin faptul că 96,4% din JLS se află în profundă și cea mai profundă vârstă demografică.

Activitatea economică și ocuparea forței de muncă în rândul populației sunt scăzute. Subutilizarea forței de muncă este influențată în mod esențial de factori economici, printre cei mai importanți sunt lipsa locurilor de muncă de calitate și incapacitatea de a găsi un echilibru între obligațiile de afaceri și cele familiale. Factorii economici funcționează de două ori mai puternic decât demografia, inclusiv ratele scăzute de activitate, care au cel mai mare impact asupra îmbătrânirii contingentului de muncă și o scădere a numărului persoanelor apte de muncă.

Din perspectiva acumulării și distribuirii capitalului uman, pot fi recunoscute următoarele limitări: nivelul scăzut al realizărilor educaționale ale populației (participarea celor cu studii superioare la categoria 30-34 de ani este de numai 24,8%, iar durata medie a educației este de 10,6 ani), calitatea scăzută a educației, rata ridicată a abandonului școlar (6,8%), reprezentarea regională inegală a persoanelor cu studii superioare, lipsa bărbaților cu studii superioare în cel mai promițător contingent activ (25-40 de ani), dezechilibrul de gen al persoanelor educate din marile centre urbane (în beneficiul femeilor).

Migrația poate fi văzută ca o constrângere asupra tendințelor adverse de redistribuire a populației, un factor limitativ în dezvoltarea spațială echilibrată a statului. Emigrarea unei populații tinere, calificate, cu studii superioare, reproductive și în vârstă de muncă este o constrângere asupra dezvoltării economice ulterioare din cauza pierderii capitalului uman și a competențelor *know-how*. Amploarea și intensitatea emigrării din Serbia, cu tendințe demografice negative actuale, pot provoca perturbări pe piața forței de muncă, cu consecințe negative pe termen lung asupra sistemelor educaționale, economice, de sănătate, sociale și de pensii ale statului.

1.6.2.2. Evaluarea generală a stării sistemelor urbane și amenajarea așezărilor urbane

1.6.2.2.1. Analiza și evaluarea situației

Centrele urbane, ținuturile urbane și rurale care alcătuiesc sistemele urbane din Serbia sunt un set eterogen de așezări de diferite dimensiuni demografice, dezvoltare economică și capacitate funcțională, ca o consecință a diferitelor predispoziții de dezvoltare în contextul geografic și socio-istoric.

Spațiul Serbiei, precum și o mare parte din Europa de Sud-Est, nu este suficient de urbanizat în comparație cu cea mai dezvoltată parte a continentului. Serbia a fost afectată doar de urbanizarea intensivă în a doua jumătate a secolului 20. Până în anii 1960, Serbia a avut un caracter agricol dominant în structura economică, iar structura populației a fost mediul rural

predominant. Deși nivelul urbanizării a crescut până în 2011 la aproximativ 60%, populația orașului nu a crescut uniform în perioadele inter-recensăminte.

În organizarea spațial-structurală și funcțională, rețeaua de așezări este dominată de centre urbane mici. La prima vedere, se poate spune că rețeaua urbană a Serbiei se caracterizează prin distribuirea lor favorabilă, însă o analiză mai aprofundată a concentrării populațiilor și funcțiilor indică o serie de probleme. Aproximativ 27,3% din populația urbană a Serbiei trăiește în Belgrad (fără AP KiM). Dominația sa este indicată de indicele primar urban a cărui valoare este 5 (raportul dintre populația din Belgrad și Novi Sad). Din cauza diferențelor majore în ceea ce privește dimensiunea demografică și potențialul demografic, gama teritorială și diversificarea funcțiilor, precum și dimensiunea domeniului de impact, centrele urbane au roluri și semnificații foarte diferite în integrarea teritorială a Serbiei.

Discrepanța dintre populația celor mai importante și a altor centre urbane sugerează că Serbia nu are un sistem urban dezvoltat corespunzător și uniform, respectiv, că fluxurile de urbanizare nu sunt îndreptate în timp util spre o distribuție spațială mai uniformă. Efectele polarizante ale urbanizării, manifestate spațial prin concentrarea demografică și economico-funcțională, sunt exprimate și la nivelul majorității districtelor – regiunilor. Dimensiunea demografică disproporționată a Belgradului și a altor centre urbane importante se datorează incoerenței și asimetriei sistemului urban al Serbiei. Schimbările din sistemele urbane au loc foarte lent, iar în viitorul apropiat nu ne putem aștepta la o relaxare spontană a disparităților teritoriale. Este pronunțată lipsa centrelor urbane distribuite uniform, cu 100.000 până la 200.000 de locuitori, precum și lipsa centrelor cu o populație de 300.000 până la 500.000 de locuitori cu funcții macroregionale dezvoltate, care ar fi purtătorii dezvoltării interne echilibrate a Serbiei. Faptele relevante și experiența statelor care au un sistem urban similar sugerează că nu va avea loc nicio schimbare majoră în perioada următoare de timp în acest domeniu.

Disproporția spațială a funcțiilor se manifestă prin creșterea numărului acestora în doar câteva ținuturi urbane importante din Serbia și prin reducerea semnificativă a capacităților funcționale ale majorității celorlalte ținuturi urbane și centre urbane, precum și a influenței lor teritoriale, ceea ce face ca populația să nu-și poată satisface nevoile și să se mute în alte locuri, adică în străinătate.

Cu toate acestea, cauzele polarizării teritoriului Serbiei nu sunt doar interne, ci din ce în ce mai mult sunt influențate de fluxuri economice regionale și internaționale mai largi. Majoritatea investițiilor străine sunt atrase chiar de centrele care sunt mai competitive - cu funcții dezvoltate, infrastructură bine conectată, cu o forță de muncă mai tânără și educată etc.

Disponerea spațială a centrelor urbane este în mare parte condiționată de caracteristicile fizice și geografice. Există o corelație clară între disponerea spațială a populației, altitudinea medie și intensitatea construcției (procentul de teren ocupat de suprafețe antropogene). În ceea ce privește distribuția pe altitudine, se observă anumite regularități prin care centrele urbane la o altitudine medie mai mică, de regulă, au o construcție mai intensă. Prin urmare, cea mai mare intensitate a construcției o au așezările din regiunea Belgradului, Voivodinei, Niș, precum și orașele de-a lungul Moravei de Vest. Excepția este Priștina, care atinge o intensitate mai mare a construcției cu o poziție de aproximativ 600 m altitudine. Cea mai mică intensitate a construcției au centrele urbane situate în sud-estul Serbiei, care este predominant un ținut muntos. Există accentuată corelația între distribuția spațială a populațiilor și intensitatea zonelor construite. Părțile dens populate ale zonelor urbane, de asemenea, au o intensitate mai mare a construcției, ceea ce susține evaluarea faptului că așezările urbane, respectiv zonele lor centrale și unitățile construite planificate sunt încă relativ compacte. În structura suprafețelor antropogene, cea mai mare participare o reprezintă clasele de terenuri construite discontinuu cu

o densitate foarte scăzută (19%), precum și ținuturile urbane neintegrate de densitate medie și joasă, construite cu o pondere egală de aproximativ 15% (pe baza bazei de date geospațiale Atlas urban/ *Atlas urban – UA*). Acest lucru este confirmat și de modificările în acoperirea solului (conform CORINE), care concluzionează că creșterea globală a suprafețelor așezărilor, din 2012 până în 2018 a fost doar aproximativ 2%, cea mai mare parte în jurul Belgrad și Novi Sad, și parțial de Priština.

În ceea ce privește disponibilitatea traficului, care arată distanța cea mai scurtă de timp a așezărilor față de cele mai apropiate centre urbane, se confirmă faptul că cea mai bună accesibilitate este în așezările din apropierea centrelor situate pe principalele centuri de dezvoltare, care se referă în primul rând la centura de dezvoltare Dunăre-Sava. La nivelul regiunilor statistice, diferențele dintre Belgrad și Voivodina sunt semnificative în comparație cu alte regiuni ale Serbiei. Datorită unei rețele de drumuri locale mai dezvoltate și a unei poziții mai favorabile de trafic geografic, majoritatea așezărilor din zona AP Vojvodina se află în izocronia de 45 minute a centrului urban mai dezvoltat. Disponibilitatea favorabilă este, de asemenea, disponibilă în așezările din ținutul Șumadija și părți din Serbia de Vest și de Sud în acoperirea centurilor de dezvoltare Morava și Morava de Vest. Disponibilitatea slabă a traficului are Banatul, precum și ținuturile deluroase-montane din estul, sudul și sud-vestul Serbiei. Din cauza dezvoltării insuficiente a infrastructurii de transport și a caracteristicilor fizice și geografice, aceste ținuturi se află cu mult în afara izocroniei de 45 de minute a principalelor centre de lucru și servicii.

Capacitățile funcționale ale centrelor urbane au fost reduse semnificativ, ceea ce se reflectă în reducerea spațiilor aflate sub influența lor directă. Mai mult de 2700 de așezări (fără date pentru KiM) nu intră în componența niciunui ținut urban. Se observă că majoritatea centrelor ale ținuturilor urbane integrează în principal așezările care le aparțin din punct de vedere administrativ, în timp ce numai ținuturile orașelor Belgrad, Novi Sad, Niš și Kragujevac integrează și teritoriul lor mai larg decât cel administrativ. Dimpotrivă, unele centre urbane importante, cum ar fi Novi Pazar, Kraljevo, Bor și Piroć, nu reușesc să integreze nici măcar așezările de pe teritoriul lor administrativ. Acest fapt este susținut în continuare de o analiză a structurii migranților zilnici ai populației active din punct de vedere economic care desfășoară activitățile ocupaționale în așezări din componența ținutului urban. Doar Belgradul, Novi Sad și Niš sunt destinațiile unui număr semnificativ de migranți zilnici din teritoriile altor JLS, iar anumite influențe subregionale au, de asemenea, Kragujevac, Vranje, Požarevac și Valjevo. Unele ținuturi urbane se suprapun, astfel încât unele dintre ele au caracteristici ale sistemelor structurate policentrice și ierarhice, cum ar fi: Belgrad cu Novi Sad, Pančevo, Smederevo și Zrenjanin; Novi Sad cu Zrenjanin și Sremska Mitrovica; Ruma cu Sremska Mitrovica; Pančevo cu Vršac; Kragujevac cu Jagodina; Niš cu Leskovac și Leskovac cu Vranje.

La nivelul centrelor urbane, cele mai mari transformări funcționale au avut loc în zona centrală și periurbană a centrelor urbane. Centrul urban este specializat în sectorul terțiar, în timp ce sectorul secundar este mutat în așezări suburbane izohronice de migrații zilnice. Organizarea traficului local, a infrastructurii de utilități și a funcției de locuire nu se adaptează suficient de repede la aceste schimbări. Deci, așezările din zonele periurbane nu au aproape nici un fel de facilități publice.

Zonele primare de aglomerare și conexiunile intensive spațial – funcționale sunt văile sau coridoarele celor mai importante râuri din Serbia – partea centrală a Dunării, precum și văile Velika Morava, Morava de Vest și de Sud. Pe baza acestei predispoziții și diferențieri spațiale, a fost stabilită o ierarhie a centrelor urbane pe zone de influență. Este important de remarcat faptul că relațiile ierarhice au fost stabilite ca o consecință și importanță a centrelor din sistemul teritorial de guvernare al Serbiei. În general, geospațiul Serbiei recunoaște următoarele structuri formate prin acțiunea reciprocă a ținuturilor urbane și, printre acestea, conexiunile de transport și spațial-funcționale stabilite:

1. Ținutul urban al Belgradului este o aglomerare urbană policentrică, dezvoltată în jurul hub-ului celor mai importante coridoare de importanță sud-europeană, balcanică și regională: Panonic – Dunăre, apoi Morava – Vardar, sud – Posavina și Šumadija – Ibar. În sens spațial-funcțional, acest ținut urban a fost dezvoltat prin aglomerarea așezărilor de pe linia Novi Sad – Indija – Stara Pazova – Belgrad – Pančevo – Smederevo și aparține centrelor urbane secundare ale orașului Belgrad – Obrenovac, Lazarevac și Mladenovac. Influența Belgradului este evidentă în întregul ținut al Serbiei și are o anumită influență internațională, în special asupra spațiilor fostelor republici iugoslave.

2. Ținutul urban Novi Sad este, de asemenea, o aglomerare urbană policentrică cu o zonă de impact care cuprinde teritoriile comunelor Temerin, Žabalj, Sremski Karlovci, Titel, Indija, Vrbas, Bačka Palanka, Bač, Bački Petrovac, Irig și Srbobran. Pe lângă aceasta, Novi Sad proporțional cu importanța capitalei AP Vojvodina are influența resimțită asupra întregului său teritoriu. Într-un sens mai larg, face parte din aglomerarea policentrică a centurii de dezvoltare Dunăre – Sava și, prin urmare, competențele funcționale partajate cu Belgradul, formând treptat ținutul metropolitan Belgrad - Novi Sad.

3. Ținutul urban Niš este centrul unei zone mari de influență, de o importanță excepțională a traficului, care se extinde la sud și est de Serbia. Cu toate acestea, ținutul urban Niš este înconjurat în principal de ținuturi rurale și are disfuncționalități pronunțate, deoarece toate unitățile de autoguvernare locală se află în imediata vecinătate, la fel ca și majoritatea așezărilor din districtele învecinate depopulate.

4. Ținuturile urbane ale centrelor de-a lungul centurilor de dezvoltare sau a hub-urilor acestora, care cuprind centuri de dezvoltare primară și secundară (Dunăre – Sava, Morava – Velika Morava, Morava de Sud, Morava de Vest etc.). Centura de dezvoltare Podunavska sau Dunăre – Sava este formată din interacțiunile a două macroregiuni de bază ale Serbiei: Panonică – Dunăreană și Balcanii Centrali. Acesta face legătura între Sombor, Apatin, Bačka Palanka, Novi Sad, Ruma, Sremska Mitrovica, Šabac, nucleul mai restrâns al aglomerației Belgradului, Pančevo, Smederevo, Požarevac, Veliko Gradište, Golubac, Kladovo și Negotin. În cadrul acestei centuri, o importanță deosebită o au centrele în care drumurile și coridoarele de trafic se intersectează, integrând alte teritorii cu această axă: de la Novi Sad, coridoare de trafic spre Subotica și spre Zrenjanin, în partea de est a Serbiei, centura este unită printr-o centură secundară de dezvoltare Timok care leagă Kladovo, Negotin, Zaječar și Knjaževac cu Niš. Poziția dominantă în centura de dezvoltare Dunăre – Sava este aglomerația Belgrad, care este, de asemenea, cel mai important hub de trafic din această parte a Europei. Centura de dezvoltare Morava formează ținuturile urbane din Smederevo, Požarevac, Jagodina, Paraćin, Čuprija, Niš, Leskovac și Vranje. În cea mai mare parte a centurii, se resimt și influențele orașului Kragujevac ca cel mai dezvoltat centru urban din Šumadija. Această parte a axului se conectează prin Niš cu Pirot, centura secundară de dezvoltare Nišava. Influența dezvoltării părții din centura Morava de Sud aproape că nu ajunge la centrele urbane locale Gornja Toplica, o mare parte din Jablanica, Vlasina, Krajište și Pčinja. Centura de dezvoltare Morava de Vest formează ținuturi urbane Užice, Čačak, Kraljevo și Kruševac, fuzionându-le în aglomerare policentrică. Centurile primare de dezvoltare a Serbiei, Morava de Vest și cele secundare, Ibar, sunt unite la Kraljevo. Dotarea de infrastructură a centurii de dezvoltare Morava de Vest nu își urmează semnificația spațial-funcțională, deoarece nu are propulsia de trafic necesară. Prin construirea autostrăzii Preljina – Pojate, această deficiență va fi atenuată. Cu Belgradul, respectiv, centura de dezvoltare Dunăre - Sava, ținuturile urbane vestice sunt conectate prin căile ferate Požega – Belgrad și Kraljevo – Kragujevac – Belgrad, respectiv, Pojate – Belgrad și Preljina – Belgrad. Ținuturile urbane pe care această centură de dezvoltare spațial-funcțională le integrează joacă un rol esențial în conectarea părților sud-vestice ale Serbiei care sunt subdezvoltate și, în majoritatea cazurilor, epuizate din punct de vedere

demografic. În rețeaua de centuri de dezvoltare de nivel primar și secundar, și în jurul lor, rămân unități geospațiale în care efectele stimulativе de dezvoltare nu ajung suficient, astfel încât acestea sunt ținuturi subdezvoltate din punct de vedere demografic și economic. Cele mai pronunțate sunt în granița de est și sud-est, precum și în sud-vest și în părțile muntoase ale Serbiei. În acestea există centre subdezvoltate de concentrare urbană administrativă locală.

5. Cele mai importante ținuturi urbane din afara centurilor de dezvoltare primare sunt Kragujevac, Valjevo, Bor, Novi Pazar etc. Cu toate acestea, există unele diferențe între aceste centre urbane. Kragujevac se remarcă prin dimensiunea sa demografică, capacitatea funcțională și sfera mare de influență. Celelalte centre sunt împărțite în două grupe, cele care se dezvoltă în unități teritoriale care au oportunități de relaționare spațial-funcțională cu cele mai înalte aglomerări (Valjevo) și cele care s-au dezvoltat în spații de frontieră și mai puțin legate de transport (Bor, Novi Pazar). Alte ținuturi urbane subintegrate cu centuri sunt centre urbane de dimensiuni medii cu o capacitate funcțională și accesibilitatea traficului mai scăzută și sunt situate în părțile de graniță ale Serbiei, cum ar fi Kikinda, Vršac, Loznica, Priboj, Prijepolje, Nova Varoš etc.

6. În Kosovo și Metohia există o dominație demografică și funcțională vizibilă a orașului Priština și rămase în urmă cu dezvoltarea funcțională a orașelor Kosovska Mitrovica, Prizren, Peć și a altor centre urbane.

7. Centrele urbane locale din ținutul rural sunt predominant monofuncționale și nu au o capacitate suficientă pentru a acționa activ și stimulatив asupra mediului și s-au dezvoltat în părțile de graniță și deluroase-muntoase ale Serbiei, dar și în căldările interne mai mici din partea centrală a Serbiei. Ele sunt insuficient accesibile traficului, iar exemple de așezări de acest tip sunt Babušnica, Lebane, Bosilegrad, Krupanj, Ljubovija, Tutin, Brus și altele.

Peisajul urban existent și structura fizică a majorității orașelor sârbești s-au format în cea mai mare măsură după al Doilea Război Mondial. Cel mai adesea ele sunt clar diferențiate de părțile formate anterior mai mult sau mai puțin conservate ale țesutului urban. Rezultatul doctrinei de planificare urbanistică modernistă de guvernământ din a doua jumătate a secolului XX, care în Serbia s-a adăugat tradiției urbane de îngrijire a bunului public și a spațiilor urbane publice fondată de Emilijan Josimović, pe de o parte, calitatea relativ ridicată a spațiilor publice și a clădirilor, disponibilitatea serviciilor publice, a dotării de infrastructură și a unui fond mare de locuințe colectiv – multifamiliale, iar pe de altă parte, orașele și orașe vechi de matrice urbană tradițională diluată și fond de patrimoniu edilitar relativ sărac.

În ceea ce privește dezvoltarea spațială și amenajarea așezărilor urbane individuale din Serbia, există un număr relativ mare de fenomene negative, în special: construcții ilegale, extinderea irațională a ținuturilor de construcții, cu situație precară în sectorul infrastructurii și transporturilor, poluarea mediului, reducerea calității vieții în locații atractive și zone centrale din cauza intereselor de capital, segregare socială și sărăcie etc.

Ca cele mai importante probleme și provocări de dezvoltare ale dezvoltării și amenajării peisagistice a așezărilor urbane sunt scoase în evidență:

1. Practica de zeci de ani a construcțiilor ilegale în masă ("informale", "ilegale") care sunt rezultatul anumitor probleme economice și sociale și, în același timp, cauza unui număr de alte probleme, inclusiv și ecologice.

2. Tendința de extindere a ținuturilor de construcții, contrar compactității dorite a centrelor/așezărilor urbane, este asociată cu utilizarea irațională și ineficientă a terenurilor de construcții și cu oportunități insuficiente de finanțare pentru amenajarea teritoriului (pregătire și dotare).

3. Densificarea părților deja construite ale așezărilor urbane – completarea spațiilor în loc de interpolare. Creșterea densității construcțiilor nu reflectă o creștere a numărului și nevoilor locuitorilor și utilizatorilor de spațiu.

4. Starea infrastructurii de utilități existente – rețele subdezvoltate, învechite, subcapacitate. Deosebit de importante sunt problemele din domeniul alimentării cu apă, al eliminării apelor uzate și al gestionării deșeurilor, precum și în centrele urbane mai mari și în domeniul traficului intern al orașelor.

5. Tendința de a reduce spațiile deschise și suprafețele verzi – uzurparea suprafețelor existente în scopuri de construcție și planificarea insuficientă a celor noi, precum și calitatea scăzută a amenajării peisagistice și a întreținerii spațiului public neconstruit (verde și deschis) existent.

6. Planificarea urbană insuficient de eficientă, care adesea pierde din vedere calitatea generală a spațiului urban ca obiectiv de bază și ignoră standardele, iar în loc de calitatea soluțiilor de planificare, obiectivul planificării devine posibilitatea implementării procedurale a documentului de urbanism și eliberarea autorizațiilor corespunzătoare. O astfel de abordare, cu un design urban general, o cultură arhitecturală scăzută și o participare esențială subdezvoltată a cetățenilor, contribuie la reducerea calității vieții și a mediului construit, la pierderea identității așezărilor urbane și la degradarea peisajului cultural urban în ansamblu.

1.6.2.2.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul de dezvoltare a ținuturilor și centrelor urbane este un grad ridicat de ierarhie funcțională și teritorială a sistemului urban din Serbia. O ierarhie a centrelor urbane în jurul cărora s-au format sfere de influență (ținuturi urbane). Beneficiile reducerii disparităților de dezvoltare între anumite părți ale sistemului urban al Serbiei se află într-o rețea funcțional-ierarhică organizată de așezări, cu centre purtătoare și inițiatoare de dezvoltare la diferite niveluri spațiale (de la național la local). Aglomerația Belgradului prezintă coloana vertebrală a centurii Dunărea - Sava de dezvoltare a Serbiei - parte a coridorului paneuropean de dezvoltare de o importanță excepțională pentru trafic și posibilitățile de dezvoltare. Poziția celor patru mari aglomerații din Serbia (Belgrad – Novi Sad, Morava de Vest, Niș și Priština), capacitatea lor demografică și conectarea la coridoarele de trafic oferă o bază solidă pentru formarea unei rețele solide de ținuturi urbane. O rețea de ținuturi urbane și centre mai mari, cu o capacitate economică și demografică mai bună, în cooperare cu centrele urbane din ținuturile rurale și de graniță, poate contribui la o mai bună integrare funcțională a unităților teritoriale ale Serbiei (în special Banatul, precum și a axelor secundare de dezvoltare din centura Timok, Drina, Ibar etc.). Potențialul este o conectivitate și dotări de infrastructură din ce în ce mai îmbunătățite prin finalizarea construcției coridoarelor de transport și a facilităților însoțitoare, precum și a procesului de reindustrializare. Un potențial semnificativ pentru dezvoltarea spațială a așezărilor urbane este patrimoniul cultural valoros și diversitatea culturală, inclusiv patrimoniul arhitecturii moderne și a urbanismului secolului XX. Părțile dezvoltate în mod planificat ale așezărilor urbane au niveluri ridicate de dotare pentru infrastructura de transport și utilități și o bună acoperire a facilităților de servicii publice.

Două **limitări** privind dezvoltarea centrelor urbane din Serbia sunt cele mai semnificative – depopularea și reducerea capacităților funcționale ale centrelor urbane. Depopularea nu este doar o problemă din punct de vedere al reducerii populației, ci și al prăbușirii structurii socio-economice, al reducerii calității forței de muncă, al îmbătrânirii populației etc. Noua componentă a consolidării depopulării în Serbia este emigrarea din ce în ce

mai pronunțată a forței de muncă de cea mai înaltă calitate, care va continua și în viitor, fapt recunoscut ca fiind unul dintre cele mai mari provocări naționale. În legătura cauzal-consecutivă cu depopularea se află reducerea numărului și a gamei spațiale de funcții a zonelor și centrelor urbane, respectiv reducerea impactului centrelor urbane asupra împrejurimii. Restricțiile privind dezvoltarea ținuturilor și centrelor urbane sunt efecte polarizante ale urbanizării, manifestate spațial prin concentrarea demografică și economico-funcțională în ținuturile și centrele urbane. Dimensiunea demografică disproporționată și capacitatea funcțională a Belgradului și a altor centre urbane importante se datorează incoerenței și asimetriei sistemului urban. S-a evidențiat slăbirea capacității funcționale a majorității centrelor urbane. Capacitățile ținuturilor urbane sunt insuficiente pentru a integra mediul spațial, economic și funcțional, astfel încât acesta să se polarizeze în ținuturile centrale mai dezvoltate și în altele mai puțin dezvoltate, de graniță, trafic insuficient accesibil precum și părțile deluroase și montane. Resursele umane și finanțele sunt insuficiente, în special ale centrelor urbane mai mici din ținutul rural. În dezvoltarea spațială a așezărilor urbane, au fost evidențiate probleme de uzurpare a spațiilor publice, calitatea substandard a locuințelor și a dotării de utilități, deteriorarea calității mediului și segregarea socială. Suprafețe mari din ținuturile urbane și suburbane marginale sunt împovărate de o structură fizică neplanificată sau de slabă calitate, ceea ce duce la dispersarea așezărilor urbane.

1.6.2.3. Evaluare generală a stării dezvoltării rurale și amenajarea satului

1.6.2.3.1. Analiza și evaluarea situației

În Republica Serbia (cu excepția Regiunii Kosovo și Metohia), hotarele așezărilor cu densitatea de sub 150 de locuitori la 1 km² cuprind un teritoriu de 72.973,2 km², cu 4.470 de localități, 3.436.164 locuitori, 1.152.898 gospodării și 571.122 ferme de familie (94,1% din totalul terenurilor, 72,6% din așezări, 47,8% din totalul populației, 46,1% din gospodării și 90,9% din fermele de familie). Densitatea medie a populației unui astfel de ținut rural definit (criteriile OECD) este de 47,1 locuitori pe km², în raport cu 812,8 locuitori în restul părții non-rurale a teritoriului. Acest indicator variază de la 17,8 în districtul Pirot la 105,5 locuitori/km² în districtul Podunavlje. Aproape întregul teritoriu al Republicii Serbia are caracteristicile unui ținut predominant rural. În funcție de ponderea rurală în populația generală, Regiunea Serbia de Nord este semnificativ rurală (36,3 la sută), iar Regiunea Serbia de Sud este predominant rurală (59,3 la sută). La nivelul NSTJ 2 și NSTJ 3, doar orașul Belgrad este predominant urban, semnificativ rurale (15-50 la sută din populația rurală) sunt districtele Nišava (35,6 la sută), Bačka de Nord (43,5 la sută), Raška (44,2 la sută), Bačka de Sud (46,7 la sută) și Šumadija (48,2 la sută), iar toate celelalte districte sunt predominant rurale (peste 50 % din populația rurală).

În perioada 1948-2011 populația totală din ținuturile rurale a scăzut cu o treime (indicele 75,7), iar în restul a crescut de aproape trei ori (indicele 298,9). Din 2011 mai puțini locuitori locuiesc în ținuturile rurale decât în părțile urbane ale Serbiei. Intensitatea migrației din sate a fost foarte inegală spațial și temporal. Măsurată prin indicele populației totale 2011/1948, Regiunea Serbia de Nord a înregistrat o reducere mai mică a populației rurale (90,2) decât Regiunea Serbia de Sud (68,9). La nivelul NSTJ 3, cele mai dinamice migrații rurale au fost în districtele: Pirot (33,0), Toplica (51,0), Zaječar (50,6) și Pčinja (51,0), în timp ce în districtele Srem și Bačka de Sud s-a înregistrat o creștere a numărului total de populații rurale (135,6 și 110,8, respectiv), în principal datorită așezării refugiaților și a persoanelor strămutate în interiorul țării în perioada anilor 1990.

Cu excepția Voivodinei, unde 70% din terenurile agricole folosite aparțin fermelor cu 20 sau mai multe hectare, în alte ținuturi rurale ale Republicii Serbia, producția agricolă este

aproape în întregime organizată pe ferme de familie mici. Suprafața medie a terenurilor agricole folosite este de numai 5,4 ha pe fermă în total. Este cea mai mare în districtele Banatul Central (15,8 ha), Banatul de Sud (12,5 ha), Banatul de Nord (12,5 ha) și Bačka de Nord (12,4 hectare), unde există relativ multe gospodării aparținând persoanelor juridice și antreprenorilor, iar cea mai mică în Pčinja (2,4 ha), Jablanica (2,4 ha) și alte districte din Regiunea Serbia de Sud, cu o medie de 3,8 ha. Conform Recensământului agriculturii din 2012, aproximativ 33% dintre administratorii fermelor familiale, care sunt de regulă proprietarii acestora, au avut 65 sau mai mulți ani, 60% cunoștințe agricole dobândite doar prin practică și doar 2,6 la sută au terminat școala liceală agricolă și 1,4 la sută au terminat școala post-liceală agricolă sau facultatea.

Fermă familială are 49,8 la sută din gospodăriile rurale, din care doar 5,6% au venituri exclusiv din surse agricole, 21,2 la sută din salarii și alte venituri în activități neagricole, 33,2 la sută din surse mixte și 37,5 la sută din pensii și venituri sociale. Cea mai mare pondere a surselor de venit pur agricole este reprezentată de ținuturile rurale din districtele Kolubara (14,6 la sută) și Mačva (13,6 la sută), iar cele mai mici din districtele Pirot (2,1 la sută), Toplica (2,6 la sută), Nišava (3,2 la sută), Pčinja (3,3 la sută), Bačka de Vest (3,6 la sută), Bačka de Sud (3,6 la sută), Pomoravlje (3,8 la sută) și Bor (3,8 la sută).

Potrivit datelor EUROSTAT (2018), ținuturile rurale au o situație mai favorabilă în Republica Serbia decât orașele în ceea ce privește ocuparea forței de muncă și șomajul, cu excepția femeilor. Sondajul privind consumul casnic (RZS, 2018) arată că sărăcia este mai prezentă în ținuturile rurale decât în ținuturile urbane (10,4% față de 4,8%). Datele EUROSTAT confirmă faptul că ținuturile rurale ale Republicii Serbia se caracterizează printr-un risc mai mare de sărăcie sau excluziune socială decât cele urbane, care există în UE, dar care sunt mai puțin pronunțate.

Aproximativ 36% din totalul teritoriului rural include așezări la o altitudine medie de 500m sau mai mare. Un ținut montan astfel desemnat, care are statutul de Ținuturi (Zone) cu condiții grele de muncă în agricultură (*Područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi* – în continuare: POURP 1), cuprinde în Regiunea Serbia de Sud aproximativ 18% din suprafețele cu culturi intensive, 70% din peluzele permanente și 62,9% din păduri. Ponderea sa în populația rurală totală a Republicii Serbia este de 20,8%, numărul gospodăriilor 20,0%, iar numărul fermelor de familie de 23,4%. Densitatea medie a populației este de 27,3 locuitori pe 1 km², cu 80% mai mică decât media pentru întreaga regiune rurală (47,1) și de peste două ori mai mică decât cea a regiunii rurale non-montane (58,2). Statutul de Ținuturi cu condiții grele de muncă în agricultură au, de asemenea, așezările situate în limitele ținuturilor (ariilor) protejate de valori naturale, apoi și așezările subdezvoltate economic care aparțin în cea mai mare parte a ținuturilor montane (POURP 2). Acest ținut POURP 2 are o populație medie de 39 locuitori pe km² și acoperă o suprafață totală de 10.333 km² (1.820 km² de teren agricol, 1.748,4 km² de peluze și 6.297,3 km² sub pădure și arbuști). Fermele agricole înregistrate în POURP se bucură de sprijin suplimentar din partea politicii agrare și se pot aștepta la stimulente mai mari în viitor pe baza așa-numitelor servicii agroecologice.

În Republica Serbia, există numeroase și diverse peisaje cu caracteristici de Terenuri agricole cu înaltă valoare naturală, care nu au fost identificate pe deplin până în prezent, deși Legea privind stimulentele în agricultură și dezvoltare rurală (2013) prevede sprijin pentru conservarea acestora. Prioritatea este conservarea celor mai fertile terenuri arabile (1-5 clase cadastrale) în bune condiții agricole și ecologice, prevenind în special conversia acestora în scopuri de construcție. Astfel de terenuri care au o semnificație strategică pentru securitatea alimentară a țării se extind nu numai la câmpiile Voivodinei, Mačva și Stig, ci și la văile râurilor Velika Morava, Morava de Sud și Morava de Vest, dealurile Šumadija, râul Leskovac și alte peisaje, inclusiv văile montane. Nu există aproape nici o parte a spațiului rural care să nu se

caracterizeze prin unele valori speciale, fie de natură producție-economică, de mediu sau cultural-istorică. În acest sens, ies în evidență podgoriile tradiționale, dar în ultima perioadă au fost slab folosite oportunitățile pentru producerea vinurilor de calitate, dezvoltarea turismului rural sub formă de tururi de vin etc. Dezvoltarea rurală subvaluează, de asemenea, potențialul pădurilor, acoperind aproximativ 44% din totalul teritoriului rural, iar în ținuturile montane aproape 70% din suprafețe.

Datorită bogăției extraordinare a formelor geomorfologice de relief, diversității vieții plantelor și animalelor, numeroaselor fenomene speologice, hidrografice și a altor fenomene naturale, obiceiurilor populare conservate și a altor bunuri materiale și nemateriale ale patrimoniului cultural, Republica Serbia are un mare potențial pentru dezvoltarea turismului rural.

Diversitatea condițiilor naturale, a nevoilor socio-economice și a impactului istoric s-a reflectat în formarea unei structuri morfologice foarte eterogene a așezărilor rurale. Conform Recensământului din 2011, cel mai mare număr de așezări rurale se află în categoria celor mici (cu mai puțin de 100 de rezidenți permanenți – 22%) și medii (de la 100 la 500 de rezidenți permanenți – 42%), în timp ce numărul satelor mai mari (de la 500 la 1.000 de rezidenți permanenți - 19%) și mari (cu peste 1.000 de rezidenți permanenți – 17%) a scăzut. În ținuturile deluroase și muntoase s-a dezvoltat un tip de sat dispersat și împrăștiat, iar în ținuturile de vale-căldare, Câmpia Panonică și Mačva, tip compact de sat. Mai recent, a existat o formare spontană și o strângere a construcției structurilor de așezări liniare de-a lungul drumurilor. Majoritatea satelor, situate în imediata vecinătate a așezărilor urbane, sunt transformate rapid în așezări suburbane. Există o pondere mai mică a așezărilor rurale cu o conectivitate relativ bună a transportului, infrastructură de facilități și public-socială și un grad mai mare de diversificare a activităților economice (predominant în Regiunea Serbia de Nord, Regiunea Belgrad, districtul Mačva, axa de dezvoltare Morava de Vest, Coridorul X etc).

1.6.2.3.2. Estimarea potențialului și limitărilor

Dezvoltarea economică, însoțită inevitabil de o reducere a importanței relative a sectorului agrar în structura socio-economică a satului, contribuie la creșterea standardelor de civilizație și la îmbunătățirea condițiilor materiale de trai în mediul rural. În ciuda migrațiilor dinamice care au condus la descărcarea demografică a unor sate montane, de graniță și a altor sate greu accesibile, ținutul rural al Republicii Serbia a păstrat resurse naturale bogate și diverse și capital uman pentru creștere și creșterea competitivității producției agricole cu valoare ridicată pentru sănătate, precum și pentru diversificarea activităților economice și crearea de produse, servicii și practici inovatoare. Iată ce sugerează datele, printre altele, că aproximativ 40% dintre administratorii/deținătorii fermelor familiale au studii medii sau superioare și că, în medie, aceștia sunt angajați în locuri de muncă în agricultură cu doar jumătate din norma întreagă.

Potențialul de bază pentru lansarea procesului de renaștere economică și de civilizație a ținuturilor rurale este promovarea unei agriculturi multifuncționale adecvate din punct de vedere ecologic, care contribuie la conservarea mediului natural, a patrimoniului natural și cultural, a valorilor peisagistice și a altor bunuri locale specifice. Paralel cu aceasta, este necesar să se ofere sprijin pentru dezvoltarea activităților neagricole și pentru creșterea calității vieții la sat. Realizarea acestui concept este condiționată de adoptarea și implementarea strategiilor locale de dezvoltare rurală. Toate problemele de dezvoltare rurală au dimensiuni spațiale multidimensional complexe și nu pot fi rezolvate în mod uniform.

Limitările privind dezvoltarea ținuturilor rurale din Republica Serbia sunt cauzate în mod dominant de tendințele demografice nefavorabile. Procesele dinamice de deagrărire a populației nu au fost utilizate în trecut pentru a îmbunătăți structura de proprietate a fermelor de familie, care astăzi, în ținuturile cu potențial agroecologic mai slab, nu sunt în măsură să ofere proprietarilor lor venitul monetar minim necesar pentru a satisface nevoile existențiale și chiar mai puține fonduri pentru a investi în dezvoltarea, creșterea și modernizarea producției agricole, adică pentru dezvoltarea propriei producții neagricole.

Structură agrară fragmentată este însoțită de accentul pus pe orientarea tinerilor din mediul rural către ocuparea forței de muncă în mediul urban, absența specializării producției, planificării și legăturii de afaceri a fermierilor între ei și cu sfera prelucrării și a comercializării, demotivarea investițiilor în consolidarea și modernizarea gospodăriilor, funcționarea defectuoasă a pieței terenurilor agricole, capacități instituționale subdezvoltate în domeniul arendării pe termen lung, drepturi de proprietate nerezolvate, obligații nedefinite ale utilizatorilor, informarea și neîncrederea în politicile agrare și în alte instituții ale sistemului. La acest lucru contribuie disponibilitatea slabă a traficului în majoritatea satelor montane și de altă natură, departe de centrele urbane, precum și decalajul general al ținuturilor rurale în ceea ce privește dezvoltarea infrastructurii economice, sociale, de transport și utilități.

O limitare deosebită este difuzarea lentă a progresului științific și tehnic, a standardelor moderne de mediu, a cunoștințelor economice și a informațiilor de piață în practica agricolă și, în special, lipsa unui sprijin adecvat în domeniul serviciilor de consiliere agricolă, îndeosebi în ceea ce privește direcționarea activităților din agricultură și silvicultură pentru a reduce emisiile de carbon și a fi rezistente la schimbările climatice.

1.6.2.4. Evaluarea generală a stării rețelelor de servicii publice și a dezvoltării sociale

1.6.2.4.1. Analiza și evaluarea situației

Drepturile economice, sociale și culturale reprezintă un cadru de organizare și funcționare a serviciilor publice (servicii de interes public). Din acest motiv, serviciile publice reprezintă unul dintre pilonii drepturilor omului pe care fiecare stat democratic le garantează cetățenilor săi. Acestea sunt definite în documentele internaționale și naționale, iar principiul de bază al organizării lor, privit din perspectiva organizării și disponibilității lor spațiale, este egalitatea și echitatea cetățenilor capabili să utilizeze aceste servicii.

Principalele caracteristici ale serviciilor publice din Republica Serbia sunt:

- dezechilibrul calității serviciilor demonstrat în special între mediile urbane și cele rurale; calitatea și dotarea facilităților de servicii publice din majoritatea localităților rurale au rămas în urmă continuu de zeci de ani, astfel încât decalajul de calitate în servicii este în continuare creștere.

- diferențele mari sunt în ceea ce privește disponibilitatea spațială; există ținuturi (așezări rurale în ținuturile deluroase și montane departe de centrul comunal) în care cetățenii sunt privați de posibilitatea de a utiliza serviciile de bază, chiar și în forma lor rudimentară.

- sursa de bază de finanțare pentru serviciile publice este bugetul (impozitele cetățenilor), ceea ce face ca dispoziția privind disponibilitatea "în condiții de egalitate" să fie obligatorie, atât în raport cu toți cetățenii aparținători ai grupului țintă, cât și pentru aparținătorii grupurilor marginalizate și vulnerabile din punct de vedere social cărora nu rareori li se refuză drepturile de bază (copii din familii sărace, persoane cu dizabilități, persoane cu handicap, gospodării în vârstă din așezările rurale îndepărtate etc.).

- conectivitatea și cooperarea insuficientă între sectorul public (de stat) și cel privat în organizarea și furnizarea serviciilor de interes public, atât în utilizarea în comun a facilităților, cât și în organizarea anumitor servicii și programe; acest lucru este valabil mai ales pentru comunitățile locale mai mici, unde oferta deficitară a anumitor servicii este de către sectorul public (de exemplu, instituții preșcolare, asistență medicală primară, protecție socială etc.).

- stimulente insuficiente pentru alte surse de finanțare de interes public, cum ar fi participarea beneficiarilor, diverse forme de sponsorizare, donații, formarea de fonduri, fundații etc., includerea altor surse de finanțare poate diminua presiunea asupra fondurilor bugetare, respectiv pentru a direcționa mai mult aceste fonduri către medii mai sărace, precum și pentru a extinde capacitatea serviciilor.

- există încă o conectivitate insuficientă și relațiile de parteneriat sunt subdezvoltate între autoritățile locale și organizațiile societății civile în domeniul serviciilor publice; autoritățile locale nu recunosc încă sectorul civil ca participant activ și productiv la organizarea serviciilor de interes public, iar unul dintre motive este poziția pasivă a cetățenilor și beneficiarilor în planificarea și organizarea acestor servicii.

- în timpul privatizărilor începute în ultimul deceniu al secolului 20, multe facilități și spații construite special în scopul serviciilor de interes public, s-au pierdut ireversibil. Continuarea acestei practici reprezintă o amenințare gravă la adresa eforturilor de îmbunătățire a calității și a standardelor în acest domeniu.

- îmbunătățirea disponibilității spațiale și îmbunătățirea organizării și funcționării anumitor servicii publice într-o serie de comunități locale ca urmare a conectării și colaborării între diferite părți interesate (servicii publice la nivel național, districtual și comunal, organizații ale societății civile) pot fi utilizate ca exemple de bune practici.

- dezvoltarea de noi tehnologii de telecomunicații și informatice deschide noi posibilități de îmbunătățire a serviciilor publice în mediile mai puțin dezvoltate și în comunitățile locale.

Aproximativ 56% dintre copii sunt incluși în **învățământul preșcolar** (2018), o creștere semnificativă față de 2011 (aproximativ 46%), dar în 108 comune, acoperirea copiilor este sub media națională. Semnificativ peste media națională, peste 70% acoperire a copiilor cu educație și învățământ preșcolar în municipalitățile orașului Belgrad - Savski Venac, Vračar, Novi Beograd, Čukarica, Rakovica, Stari Grad și Voždovac, orașul Novi Sad și comunele Čajetina, Raška și Lapovo, iar cea mai mică acoperire (sub 30%) este înregistrată de orașul Novi Pazar și de comunele Tutin, Žitorađa, Merošina, Doljevac, Gadžin Han și Preševo. De asemenea, accesul la sistemul de educație și educație preșcolară pentru copiii din mediul rural este semnificativ mai mic decât în orașe: 27,3% față de 62,6%. De asemenea, majoritatea comunelor sărace nu dispun de fonduri pentru dezvoltarea rețelei acestor instituții, iar în multe comune infrastructura de transport precară este un alt motiv pentru disponibilitatea scăzută a acestor facilități (acest lucru se referă în primul rând la așezările rurale departe de centrele comunale / urbane și ținuturile deluroase și montane). Principala provocare în dezvoltarea sistemului de educație și învățământ preșcolar este lipsa de capacități (în 2018, aproximativ 6% dintre copii au fost admiși peste capacitate, iar aproximativ 3% nu au fost admiși din cauza gradului de ocupare a capacității) și programe diversificate subdezvoltate care ar trebui să răspundă nevoilor din așezările în care nu există instituții preșcolare (grădiniță itinerantă, educator itinerant).

Condițiile și calitatea **învățământului primar/obligatoriu** sunt încă extrem de inegale, ca urmare a diferențelor în ceea ce privește echipamentele școlare, capacitatea spațiului și

-----
²³ Cum se exercită drepturile în educație, sănătate și protecție socială, Echipa pentru incluziune socială și reducerea sărăciei a Guvernului Republicii Serbia, Irig, mai 2016

spațiile și facilitățile aferente. Acestea sunt deosebit de sub-standard în ținuturile cu patru clase, cu un număr mic de elevi și unde se lucrează în "clase combinate" (în regiunile Šumadija și Serbia de Vest și Serbia de Est și de Sud, în anul școlar 2018/19, aceste școli au fost frecventate de aproximativ 16% dintre elevi). O problemă deosebită în ceea ce privește disponibilitatea învățământului primar este lipsa unui transport public și/sau organizat adaptat copiilor de la locul de reședință până la școală, precum și problema nerezolvată a subvenționării costurilor de transport care se află sub jurisdicția JLS și depind de bugetul acestora. De asemenea, deficitul căminelor de elevi pentru clasele mai mari (clasele 5 - 8) se numără printre motivele abandonului școlar. Majoritatea unităților de autogovernare locală nu dispun de servicii speciale de sprijin stabilite pentru copiii care locuiesc în medii îndepărtate și merg la școală pe jos, ci pentru acest grup de copii sunt de obicei prevăzute compensații totale sau parțiale pentru costurile de transport sau (în mai puține cazuri) li se oferă transport gratuit integral sau parțial. În unele autogovernări locale, copiilor care locuiesc în medii îndepărtate li se oferă cazare în căminul studentesc (Kladovo, Malo Crniće, Merošina), alimentare (Kladovo, Malo Crniće, Merošina, Trstenik), ședere de zi (Trstenik).

În **învățământul secundar/liceal și superior**, există o lipsă evidentă de servicii care să crească ținutul gravitațional al instituției de învățământ și să permită astfel educația copiilor a căror familie nu locuiește în localitatea în care se află instituția (internate, de studenți și elevi). Posibilitățile de creare a rețelelor pentru locuri de cazare autorizate din sectorul privat, de locuințe subvenționate ale studenților etc., de creștere a capacității, adică de disponibilitate spațială, nu sunt recunoscute în politicile de dezvoltare a educației, care, pe lângă alte tipuri de sprijin, pot influența asupra reducerii treptate/abandonării sistemului de învățământ deja de la învățământul primar absolvit. Și anume, prin capacitatea totală, rețeaua de școli destinată învățământului secundar este suficient de dezvoltată, dar sistemul nu este echitabil, structura geografică a acestor instituții nu permite și nici nu poate permite disponibilitatea egală a școlilor pentru tinerii din toate comunele. Comunele mai mici din ținuturile subdezvoltate, de regulă, au doar școli secundare de un singur fel, astfel încât elevii nu au de ales. Copiii din grupurile sensibile sunt cei mai afectați, care, în ciuda abilităților lor, adesea nu au posibilitate de a fi educați în școli liceale și școli de artă, de obicei din cauza statutului social precar al unei familii care nu poate plăti costurile de școlarizare ale copilului în afara locului lor de reședință (transport sau locuire în altă localitate). Există, de asemenea, diferențe regionale semnificative în ceea ce privește acoperirea copiilor în învățământul secundar. În perioada 2011-2018, acoperirea în Serbia a crescut de la 85,6% la 89,3%. Numai în Regiunea Belgrad, acoperirea este mai mare de 100,0%, ceea ce se datorează, fără îndoială, capacității disponibile în căminele studentești. Cea mai mică acoperire a copiilor din învățământul secundar este în Voivodina (79,9% și 85,0%) și în Serbia de Sud și Est (79,1% și 82,7%). Învățământul superior este realizat în cadrul universităților de stat din Belgrad, Novi Sad, Kragujevac, Niš și Novi Pazar și al Universității de Arte din Belgrad, precum și în cadrul a șapte universități private (Union, Singidunum, Megatrend, Metropolitan, Economic Academy, Union-Nikola Tesla și Educons). Potrivit datelor pentru anul școlar 2017/2018, în Republica Serbia a existat un total de 126 de facultăți și academii (de stat și private) și 55 de școli postliceale (Comunele și Regiunile din Republica Serbia, RZS, Belgrad, 2019). Datele privind tipul de cazare a elevilor în anul școlar 2018/2019 arată că domină cazarea la părinți, puțin sub jumătate (47,2%) continuând să locuiască cu părinții în timpul studiilor (deci, studiind în orașul în care locuiesc părinții). Mai mult de un sfert dintre studenți (28,3%) locuiesc într-un apartament închiriat, 9,5% în propriul apartament și doar 6,9% dintre studenți locuiesc într-un cămin studentesc.

- În Serbia, **două sisteme de sănătate** funcționează în paralel: (a) ca bun public și (b) ca categorii de piață. Este evidentă poziția privilegiată a cetățenilor care au o bună disponibilitate spațială a unor servicii de calitate din sectorul public, cu participarea simbolică și

utilizarea celor mai moderne dispozitive de diagnosticare din sectorul public, precum și excluderea, respectiv, distanța spațială și procedura administrativă complexă pentru straturile defavorizate și grupurile sociale, pe de altă parte. Serviciile mobile de sănătate sunt puțin dezvoltate, ca o modalitate de a aduce anumite tipuri de servicii de sănătate mai aproape de cetățenii din așezările rurale și ținuturile slab populate. Asistența medicală la nivel primar este asigurată de 158 de centre de sănătate situate în centre comunale/orășenești, cu o rețea de stații de sănătate și ambulanțe în așezările rurale și institutelor care acordă asistența medicală anumitor grupuri de populație, respectiv, activități ale asistenței medicale în unele domenii de protecție a sănătății. Conform datelor pentru 2017, populația medie per medic în Serbia a fost de 351 (Regiunea Belgrad 287, Regiunea Voivodina 404, Regiunea Šumadija și Serbia de Vest 391 și Regiunea Serbia de Sud și de Est 336). La nivelul unităților de autoguvernare locală (JLS), diferențele în acest indicator sunt semnificative (în 13 comune valoarea indicatorului este de peste 1.000 de locuitori per medic), ceea ce înseamnă că disponibilitatea serviciilor medicale în localitățile rurale ale acestor comune este extrem de scăzută. Un exemplu orientativ este rezultatul primului sondaj cu beneficiarii finali din sate, unde 58% dintre respondenți au declarat că au nevoie de îngrijiri medicale mai bune, iar 78% au nevoie de ajutor la domiciliu. De asemenea, două treimi din satele din ținutul Kragujevac nu au acces la servicii de asistență medicală primară la prețuri accesibile²⁵. Legea sănătății nu menționează în mod specific propunerile pentru creșterea disponibilității spațiale a serviciilor de sănătate.

În domeniul **protecției/asistenței sociale**, există un deficit de servicii în JLS. Conform datelor pentru 2015, serviciile de asistență socială au fost furnizate în 133 de comune/orașe, respectiv 12 unități de autoguvernare locală (JLS) nu au furnizat niciun serviciu. Printre servicii, cele mai răspândite sunt serviciile de zi în comunitate, și aceasta prin asistența la domiciliu pentru adulți și vârstnici (122 JLS) și ședere de zi pentru copiii cu dizabilități de dezvoltare și invaliditate (68 JLS). Rețeaua de servicii sociale este subdezvoltată și deficitară în ținuturile cu așezări dispersate și un număr mic de beneficiari, în special în așezările rurale și în ținuturile deluroase și montane, unde condițiile de viață sunt și mai dificile din cauza îmbătrânirii populației (vârsta medie a rezidenților din categoria alte așezări 2011, a fost de 43,6 ani), un procent semnificativ din gospodăriile în vârstă, o formă de mare sărăcie, comunicare slabă etc. Programele și donațiile din partea organizațiilor internaționale reprezintă în continuare cea mai importantă sursă de finanțare pentru programele din sectorul serviciilor de interes public în care sunt implicate organizații ale societății civile. Autoritățile locale nu recunosc încă sectorul civil ca participant activ și productiv la organizarea acestor servicii.

O rețea de **instituții culturale de bază** din Serbia a fost dezvoltată în centre urbane mai mari. Formele de cooperare (programe comune, educație, schimb de programe etc.) a instituțiilor de importanță statală cu instituțiile și actorii culturali din așezările urbane mai mici, sunt slab dezvoltate. Politica culturală de stat neglijează elementele de importanță pentru viața culturală a cetățenilor, cum ar fi privatizarea inadecvată în domeniul culturii – distrugerea instituțiilor culturale importante și schimbările în destinația spațiilor publice special construite și

---

²⁴ Sondajul a fost realizat în satele din comuna Babušnica (un total de 238 de respondenți). Rezultatul este proiectul "Vârstnicii în sate îndepărtate" (2015-2016). (2015) organizat de Echipa de Incluziune Socială și Reducere a Sărăciei a Guvernului Republicii Serbia. <http://sociojalnoukljucivanje.gov.rs/sr/>

²⁵ Evaluarea Strategiei naționale privind îmbătrânirea a Guvernului Republicii Serbia, 2006-2015. și propuneri pentru un nou cadru strategic, Raport de lucru al mesei rotunde, ianuarie 2016. www.zavodsz.gov.rs/media/1230/evaluation-implementation-of-national-strategy-on-aging.pdf

utilizate în scopuri culturale. Un exemplu de bună practică este introducerea bibliotecilor mobile bibliotecilor mobile (bibliobuse) – biblioteci mobile care ajută cărțile să ajungă la cititori și în sate îndepărtate.²⁶ .

Rețeaua de **facilități sportive și de recreere** din ultimul deceniu nu a crescut/nu s-a extins semnificativ. Rețeaua de baze sportive a fost dezvoltată (cu o mai mare diversitate de conținuturi sportive) în centre urbane mai mari, în parte și în centrele comunale, în timp ce situația din așezările rurale este foarte slabă în ceea ce privește numărul, dotările și întreținerea facilităților sportive.

1.6.2.4.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

În sectorul serviciilor publice, există **potențiale** semnificative care ar putea fi utilizate prin politici și activități adecvate pentru a îmbunătăți condițiile, domeniul de aplicare și calitatea activității serviciilor publice și disponibilitatea acestora pentru cetățeni. Fondul de construcții disponibil în toate sectoarele serviciilor publice, atât construit special pentru anumite servicii, cât și pentru facilitățile neutilizate construite în alte scopuri, poate fi reutilizat pentru diverse activități și programe în sectorul drepturilor sociale și culturale ale cetățenilor, o rețea de instituții sanitare de nivel secundar în proprietatea publică care are o acoperire teritorială relativ uniformă în regiuni și districte. Este o acoperire și o distribuție relativ bună a facilităților sportive în mediile urbane și a rețelelor de suprafețe sportive și de agrement în cadrul complexelor naturale (păduri, coaste riverane etc.). Este disponibil un personal calificat în serviciile publice și în organizațiile societății civile. În ciuda tendințelor negative, există încă indicatori relativ favorabili ai numărului de medici pe populație în raport cu standardele internaționale. Completarea cadrului legislativ va crea oportunități pentru includerea organizațiilor societății civile în furnizarea de servicii de asistență socială în comunitățile locale, pentru a sprijini dezvoltarea unui model diversificat de programe de protecție a copiilor (grădiniță ambulantă, educator călător) și pentru a încuraja munca de voluntariat a liceiştilor și a studenților. Potențialul este, de asemenea, stabilizarea pe termen lung a participării sectorului privat (în special în sistemul de subvenții pentru instituțiile preșcolare în anumite JLS), precum și includerea altor surse de finanțare și de implicare în sectorul serviciilor publice (utilizarea fondurilor de preaderare ale UE și a altor surse pentru finanțarea programelor și activităților serviciilor publice).

Limitările privind dezvoltarea și disponibilitatea serviciilor publice pot avea un volum de aplicare și o intensitate diferite. Sunt enumerate mai multe caracteristici-cheie în sectorul serviciilor publice, reprezentând dificultăți și limite importante pentru îmbunătățirea serviciilor publice, precum și pentru a asigura disponibilitatea necesară a acestor servicii pentru toți cetățenii și membrii grupurilor sociale țintă. S-a realizat o acoperire insuficientă a copiilor din învățământul preșcolar, în special a copiilor din mediul rural și din grupurile sociale marginalizate. Condițiile și calitatea învățământului primar/obligatoriu sunt încă extrem de inegale, ca urmare a diferențelor dintre dotările școlare (construcții, infrastructură, condiții sanitar-igienice), capacitatea spațiului, spațiile accesorii și formarea cadrelor didactice. Capacitatea căminelor de elevi și studenți ca unul dintre mecanismele de bază pentru incluziunea tinerilor din medii sărace, marginale și izolate spațial/izolate în sistemul de învățământ este insuficientă. Serviciile de asistență socială sunt subdezvoltate la nivel local, în special în cătunele mai mici, cu densități mai mici ale populației. Acestea sunt adesea furnizate doar ocazional, utilizând fondurile donatorilor, fără inițiative care să le includă în programe regulate și fără furnizarea de fonduri de planificare pentru realizarea programelor necesare.

-----
²⁶ Prima bibliotecă mobilă a fost înființată în comuna Prijepolje în 2003. (2008), Kladovo (2010) și Krusevac (2018).

Excluderea unui număr mare de localități rurale din rețeaua unităților de asistență medicală primară reduce semnificativ disponibilitatea și efectele protecției preventive și posibilitatea de a primi asistență medicală adecvată pentru cetățenii din aceste localități. Criteriile din regulamentul sanitar pentru distribuția spațială a unităților sanitare la nivel primar sunt neclare și nedefinite. Este vorba despre dotarea relativ slabă a unităților sanitare cu echipamente medicale și bonitate precară a unităților de asistență medicală primară la nivel local/așezare – în centrele comunale mici și în așezările rurale cu densitate scăzută a populației. Există un exod semnificativ de lucrători din domeniul sănătății, în special de medici și asistenți medicali la toate nivelurile de asistență medicală și în majoritatea JLS din Republica Serbia. Există o integrare redusă a instituțiilor de îngrijire a sănătății la nivel primar, secundar și terțiar (integrare verticală) și cu niveluri de guvernare (administrație locală) și alte sectoare (integrare orizontală), precum și cu sectorul privat în domeniul asistenței medicale. Infrastructura de transport locală precară din multe JLS nu permite sau împiedică, în esență, disponibilitatea instituțiilor preșcolare, a școlilor primare și secundare, a instituțiilor de sănătate și sociale. Starea bazelor sportive este precară din cauza gestionării și întreținerii necorespunzătoare. A fost expusă capacitatea financiară precară a JLS pentru dezvoltarea rețelei de instituții preșcolare și pentru întreținerea și construirea de facilități sportive și facilități de agrement pentru care acestea sunt competente. Nu există criterii și proceduri clare pentru finanțarea programelor de dezvoltare a serviciilor publice în multe JLS, care este încorporată în continuare prin absența unui control adecvat asupra consumului de fonduri aprobate și a efectelor ale realizării programului.

1.6.2.5. Evaluarea generală a stării locuirii

1.6.2.5.1. Analiza și evaluarea situației

Starea actuală și tendințele de dezvoltare a sectorului de locuire în Republica Serbia indică numeroase deficiențe, în primul rând în domeniul capacităților instituționale și financiare pentru implementarea politicilor privind locuințele în conformitate cu obiectivele de dezvoltare durabilă, iar apoi prin aspecte legate de accesibilitatea locuințelor, utilizarea și calitatea fondului locativ, soluționarea nevoilor de locuințe ale populației dezavantajate social, eficiența cadrelor legislative etc. Tendințele demografice negative și distribuția spațială inegală a populației afectează schimbarea structurii și a domeniului de aplicare al nevoilor de locuințe, în special creșterea cererii de locuințe în medii mai dezvoltate din punct de vedere economic. Consecința creșterii cererii de locuințe mai ieftine la marginea centrelor urbane mai mari, împreună cu deceniile de absență a unei politici adecvate privind locuințele și terenurile și alți factori de dezvoltare socio-economică, este apariția extinderii necontrolate a zonelor urbane și periurbane (în special Belgrad și Novi Sad), în principal prin intermediul unei politici informale. respectiv construcții ilegale. În Republica Serbia au fost înregistrate 995.168 de clădiri rezidențiale și comerciale construite ilegal, dintre care 266.637 sunt situate în Orașul Belgrad. Conform datelor recensământului, în 2011, 19,6% din apartamente au fost temporar nelocuite sau abandonate, în timp ce, în același timp, s-au înregistrat mai multe gospodării decât numărul de locuințe locuite, indicând deficitele neutilizate și structurale ale fondului locativ existent. Trebuie remarcat faptul că o parte din acest fond neutilizat în ținutul rural este predominant săracă și substandard. În Serbia, 98,3% din apartamentele locuite sunt în proprietate privată, doar 0,9% din apartamente fac parte din categoria locuințelor de stat, în timp ce 0,8% din apartamente sunt în alte forme de proprietate. Ponderea apartamentelor realizate în sistemul de sprijin pentru locuințe sociale/sprijin locativ, în special locuințele în arendă publică, este încă negliabilă, ceea ce, pe lângă finanțarea limitată (în principal din donații internaționale) și concentrarea programelor

locative doar către beneficiarii social vulnerabili, face ca modelul de sprijin locativ de stat în Serbia să fie extrem de rezidual.

O problemă deosebită este lipsa instituțiilor și a documentelor strategice pentru punerea în aplicare a politicilor locative și a programelor de sprijinire a locuințelor la nivelul JLS (în total funcționează 10 organizații locative non-profit). Obstacolul în calea determinării nevoilor de locuințe, în special în domeniul populațiilor dezavantajate din punct de vedere social, este lipsa unui sistem de carduri sociale și a unor instrumente dezvoltate pentru monitorizarea pieței locuințelor, problema locuințelor informale și substandard, precum și condițiile de locuit din diferite categorii vulnerabile, în special a persoanelor fără adăpost.

Indicatori care pot indica cererea de locuințe accesibile și adecvate în Serbia, printre altele sunt: o pondere semnificativă a gospodăriilor care utilizează o locuință bazată pe rudenie (5,7%) și chiriași (5,1%); date privind accesibilitatea insuficientă a apartamentelor pe piață (raportul dintre câștigurile nete anuale și prețul mediu al unui apartament de dimensiuni medii este de 1:10,5); datele EUROSTAT privind accesibilitatea costurilor locuințelor și deprivarea de locuire a populației (conform datelor din 2018, 31,3% din populație cheltuiește pentru locuințe peste 40% din veniturile disponibile echivalente, în timp ce 11,8% din populație se află într-o stare de deprivare extremă de locuire; valorile ambilor indicatori în Serbia sunt de aproximativ trei ori mai mari decât media UE); și problema sărăciei energetice (alocările medii ale gospodăriilor pentru costurile energiei sunt de 13,3 % din venituri). Pe lângă calitatea scăzută și ineficiența energetică a fondului locativ (în special din cauza neîntreținerii și a construcției ilegale), o problemă semnificativă este nivelul inadecvat al dotărilor de infrastructură ale apartamentelor, în primul rând în ceea ce privește instalațiile publice de canalizare și alimentare cu apă, care sunt deosebit de vizibile în ținuturile rurale și în așezările rezidențiale informale și substandard.

1.6.2.5.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialele de dezvoltare a locuințelor în Republica Serbia includ: stabilirea unui nou cadru legislativ în domeniul locuirii și sprijinului locativ, cu o acoperire extinsă a măsurilor de politici locative în vederea atingerii standardelor de sustenabilitate a fondurilor locative; existența interesului comunității internaționale pentru sprijinul financiar și profesional pentru dezvoltarea unui sistem durabil de locuințe sociale în Serbia; utilizarea fondurilor internaționale disponibile și a donațiilor pentru programele de sprijin locativ; utilizarea terenurilor disponibile dotate cu infrastructură în JLS pentru construcții rezidențiale, precum și a fondului neutilizat de clădiri construite prin schimbarea destinației și adaptare pentru locuințe; utilizarea unei părți dintr-un fond imobiliar privat neutilizat pentru susținerea locuințelor; îmbunătățirea calitativă a fondului locativ existent prin programe de reconstrucție și salubritate energetică pentru a asigura condiții adecvate și a reduce costurile locuințelor pentru gospodării și pentru a reduce impactul negativ asupra mediului; experiență în implementarea programelor în domeniul asistenței pentru locuințe sociale/sprijinului locativ și în domeniul protecției sociale; fondul de locuințe noi în proprietate publică, construite prin programe de asistență din partea instituțiilor financiare internaționale.

Limitările privind dezvoltarea locuințelor în Republica Serbia se aplică: nivelului scăzut de locuințe la prețuri accesibile; subdezvoltarea capacităților instituționale pentru punerea în aplicare a politicilor privind locuințele și a programelor de sprijin pentru locuințe la toate nivelurile, inclusiv lipsa unei surse permanente și durabile de finanțare; volumul neglijabil al fondului locativ public de închiriat; partea neutilizată a unui fond locativ privat; subdezvoltarea instrumentelor de soluționare a problemelor legate de locuințe în așezările informale și substandard; iminența politicilor funciare din marile centre urbane în vederea asigurării de terenuri pentru locuințe la prețuri accesibile; caracterul incomplet al sistemului de înregistrare a

nevoilor de locuințe, calitatea fondului locativ și a populației vulnerabile rezidențiale și lipsa instrumentelor de monitorizare a pieței imobiliare; caracterul incomplet al sistemului de înregistrare a apariției lipsei de adăpost și lipsa unor instrumente dezvoltate pentru a-l aborda; fond locativ de calitate scăzută din cauza echipamentelor de infrastructură insuficiente și a deficiențelor structurale, a problemelor moștenite de gestionare și întreținere și a construcțiilor ilegale; lipsa voinței politice de a dezvolta o politică cuprinzătoare și eficientă privind locuirea durabilă.

1.6.3. Evaluarea generală a stării dezvoltării regionale a industriei și a turismului

1.6.3.1. Evaluarea generală a dezvoltării regionale a Republicii Serbia

1.6.3.1.1. Analiza și evaluarea situației

1.6.3.1.1.1. Efectele regionale ale tranziției

Inegalitățile regionale sunt prezente în toate statele de tranziție, dar la diferite niveluri de dezvoltare și cu intensitate variabilă. Modelele aplicate de tranziție de creștere și consecințele recesiunii globale au influențat creșterea disparităților dintre regiunile cele mai dezvoltate și cele subdezvoltate în unele țări de tranziție. Decalajul economic al Serbiei în urma mediei UE are, de asemenea, propria dimensiune regională. În 2018, Serbia se află la 42,3 % din media UE (BDP pe cap de locuitor), cea mai dezvoltată Regiune macro (NSTJ-2) Belgrad, cu 63,2 %, iar cea mai subdezvoltată Regiune Serbia de Sud și de Est este cea mai subdezvoltată regiune din UE, de 24,2 %.

Întregul ținut JIE reprezintă aproximativ 50 % din puterea economică a UE. Grupul statelor de tranziție în medie dezvoltate (Ungaria, Republica Cehă, Polonia, Croația) reprezintă 3/4 din puterea economică UE, în timp ce Slovenia realizează un produs intern brut (BDP) PPS de 85 % din media Uniunii. Cu toate acestea, disparitățile interregionale sunt diferite: în Serbia, acestea sunt mai mari (2.6:1) decât disparitățile economice din Slovenia (1.4:1) și Croația și (1.1:1), precum și la nivelul inechității economice din Bulgaria, Republica Cehă și Ungaria.

Procesul de transformare a proprietății sociale este finalizat. Instituțiile care au implementat procesul de privatizare în Serbia în perioada 2001-2016 s-au închis sau s-au transformat în altele noi. Privatizarea a fost cea mai de succes din districtele Banatul de Nord, Banatul Central și de Sud (peste 70% dintre companiile vizate de privatizare au fost vândute cu succes). Cel mai mic coeficient de succes în privatizare au districtele Pirot (30,5%), Toplica (43,2%) și Bor (43,1%), cea mai scăzută participare a privatizărilor reziliate (mai puțin de 15%) au districtele Banatul de Nord, Banatul Central și Braničevo, în timp ce cel mai dezavantajat raport al privatizărilor anulate este înregistrat în districtele Serbia de Sud și Pirot (30,5%) și Jablanica (44,5%).

Rezultatele sondajului arată că capacitățile economice necompetitive din ținutul nedezvoltat din afara coridoarelor de infrastructură fie au rămas neprivatizate, fie contractele reziliate, fie privatizările anulate, fie sunt în faliment, toate acestea sugerând împreună că politicile regionale din Serbia nu au avut răspunsuri economice la consecințele privatizării.

1.6.3.1.1.2. Disparitățile economice regionale

Contribuția regională la creșterea economică a Serbiei din ultimii 50 de ani arată o diferențiere temporală distinctă: în perioada până în 1990, Regiunea Voivodina a fost cea mai dezvoltată macroregiune din Serbia (30%), regiunile Belgrad și Šumadija și Serbia de Vest au avut aproximativ aceeași contribuție (26%), în timp ce Regiunea Serbia de Sud și de Est a fost cea mai subdezvoltată regiune. Perioada de tranziție se caracterizează prin poziționarea regiunii Belgrad la peste 40% creștere economică în Serbia, Voivodina la 26%, regiunea Šumadija și Serbia de Vest la aproximativ 20% și regiunea Serbia de Sud și de Est la 14%.

Disparitățile regionale în ceea ce privește nivelul de trai (BDP pe cap de locuitor) la nivelul macroregiunii au scăzut de la 2,83:1 în 2009 (raportul Belgrad - Serbia de Sud și de Est) la 2,56:1 în 2014, respectiv, la 1:2,60 în 2018.

Analiza financiară regională arată că participarea Regiunii Belgrad este dominantă în toți indicatorii principali ai economiei Serbiei (numărul de companii, numărul de angajați, capitalul, venitul total, venitul din afaceri, profitul net și pierderea netă) și variază între 41-55%, comparativ cu Regiunea Serbia de Sud și de Est, care participă între 6% și 14%. Valoarea adăugată brută (BDV) totală al regiunilor Belgrad și Bačka de Sud în 2018 s-a ridicat la 67,3% din totalul BDV al sectorului nefinanciar din Serbia. Veniturile, profitul și pierderile din aceste două districte participă cu 65% din economia Serbiei. Cea mai mare concentrare a activității economice s-a desfășurat în perioada anterioară crizei până în 2008.

În structura valorii nou create a economiei Serbiei în perioada 2008-2018 tendința de creștere BDV a districtelor Belgrad, Bačka, Srem și Šumadija este vizibilă. Pe de altă parte, există o scădere semnificativă a participării BDV din districtele Bačka de Vest, Podunavska, Braničevo, Zlatibor, Raška și Nišava. Mișcări pozitive relativ semnificative în perioada post-criză în ceea ce privește numărul de companii, numărul de angajați, veniturile și profiturile au fost înregistrate de districtele Belgrad și Srem. Pe de altă parte, o scădere relativ semnificativă a veniturilor și profiturilor au fost înregistrate în districtele Bačka, Podunavska și Nišava.

Disparitățile regionale la nivel comunal sunt cel mai bine ilustrate de intervalele dintre salariile per angajat, ale căror extreme sunt în mod constant medii de la 2,5:1, respectiv salariile per angajat în cea mai dezvoltată comună (Surčin sau Vračar) în comparație cu unele comune subdezvoltate din sud (Bela Palanka, Svrlijig sau Trgovište) sunt de 2,5 ori mai mari în medie în perioada 2015-2018.

Disparitățile economice regionale dintre orașe și restul Serbiei au crescut în perioada de tranziție. Economia a 28 de orașe a crescut în 2018 nu mai puțin de 85,4% BDV din economia a Serbiei, în care au funcționat 4/5 companii și angajați în total, ceea ce a generat 84% din veniturile și 87% din profiturile economiei Serbiei. Disparitățile regionale sunt, de asemenea, în creștere în rândul acestora. Conform indicatorilor economici, se remarcă 7 orașe, concentrarea activităților economice este la Belgrad și Novi Sad. Stagnarea relativă a orașelor Niš și Subotica a fost observată în cadrul grupului de orașe.

Contrar procesului de concentrare a activităților economice în centrele regionale, un ținut imens din Serbia a rămas subdezvoltat (*Nerazvijeno područje / NRP*), care de fapt, pe lângă devastarea demografică, în afara fluxurilor economice, ceea ce vorbește despre raportul statului față dezvoltarea regională. NRP acoperă 44 de comune (definite prin lege), unde, în 2019, trăiesc 712.000 de locuitori (10% din Serbia), cu doar 4,3% din întreprinderi, 3,5% din angajați și unde economia generează doar 1,7% din venituri, 1,3% din profit și 1,8% din BDV.

Grupul comunelor de graniță (54), în ciuda faptului că acoperă mai multe orașe și comune dezvoltate din nordul Republicii Serbia, în perioada post-criză își reduce participarea la

performanțele economice ale statului: numărul de întreprinderi și numărul de angajați a fost redus cu 2 p.p. (*punct procentual / în continuare: p.p.*), profitul cu 6,6 p.p. și BDV cu 1,6 p.p.

1.6.3.1.1.3. Nepotrivirea regională a capacităților industriale și a factorilor de dezvoltare

Tendința discrepanțelor regionale dintre capacitatea industrială și factorii de dezvoltare a continuat în perioada de tranziție. Aceasta s-a reflectat mai ales în capacitățile industriale de prelucrare construite pentru care nu există în mare măsură resurse naturale și materii prime interne. Devastarea industriei în procesul de tranziție, în special a industriei prelucrătoare, a fost finalizată în mare parte în perioada de dinainte de criză 2001-2008. Recesiunea globală a înghețat situația abia în perioada 2009-2014, iar în perioada de redresare 2015-2019, industria își începe redresarea treptată.

În cele mai multe districte a crescut numărul de angajați din industrie în 2018. comparativ cu 2009. Cel mai mare declin s-a înregistrat în districtele Belgrad și Podunavlje. În Serbia de Est, este cea mai scăzută densitate a ocupării forței de muncă din industrie, dar importanța sa în economie este proporțional mai mare.

Coeficientul de industrializare a crescut în toate districtele, cu excepția Belgradului, Bačka de Sud, Pomoravlje, Moravica, Rasina și Bor. Cel mai mare coeficient este în Bačka de Nord, Srem și Braničevo (peste 10%).

Dislocarea regională a industriei (Gi) în 2018 arată că valorile peste medie (indicele de densitate relativă a industriei) au fost atinse în 6 districte, ceea ce înseamnă că industria este mai dezvoltată decât resursele. Cea mai mare creștere post-criză a industriei în raport cu resursele sale, datorită SDI (*Strane direktne investicije – în continuare SDI*), este înregistrată în districtele Srem, Braničevo și Zlatibor.

Dislocarea regională a industriei de rafinare (Gpi) în 2018 arată că cea mai mare discrepanță pozitivă între capacități și resurse a fost atinsă de districtele Belgrad (peste 60%), Bačka de Sud (30%), Bačka de Nord (40%), Srem (60%), Zlatibor (80%) și Braničevo (20%).

1.6.3.1.1.4. Dezvoltarea regională a sectorului antreprenorial

Sectorul antreprenorial din Regiunea Belgrad este de două ori mai productiv decât Regiunea Serbiei de Sud și de Est, de 1,6 ori mai mult decât Regiunea Šumadija și Serbia de Vest și de 1,3 ori în raport cu Regiunea Voivodina. Diferențele regionale la nivel de districte, productivitatea celui mai dezvoltat district (Belgrad) și a celor mai puțin dezvoltate (Bor și Zaječar) sunt de 2,4:1.

Analiza regională a rezilienței sectorului antreprenorial în perioada post-criză arată că efectul net mediu (raportul dintre societățile comerciale și întreprinderile de antreprenori constituite și închise) pentru Serbia în perioada 2008-2016 este de 1,18 (118 entități comerciale nou înființate, s-au închis 100), în 2017 și 2018 a crescut la 1,75. Cea mai mare dinamică de afaceri se înregistrează în districtele cele mai dezvoltate (Belgrad și Bačka de Sud). Pe lângă acestea, cele mai reziliente (peste medie) districte antreprenoriale în 2018 au fost Šumadija (1,83) și Podunavlje (1,86). Cele mai puțin reziliente districte antreprenoriale sunt Bor (1,28), Banatul de Nord (1,12) și Banatul Central (1,28).

1.6.3.1.1.5. Competitivitatea regională la export

Analiza regională a balanței comerciale externe a districtelor și unităților JLS indică gradul de transformare a economiilor regionale, reziliența acestora la impacturile externe și adaptabilitatea la piețele concurente. Un factor cheie este calitatea mediului de afaceri regional pentru atragerea investitorilor extrem de profitabili orientați spre export. Deficitul comercial

exterior aproape complet concentrat în districtele Belgrad și Bačka de Sud a fost în 2017, 5,8 mlrd EUR, iar în 2018, 6,9 mlrd EUR. Acoperirea medie a exporturilor de importuri este de aproximativ 3/4, ceea ce, datorită SDI, reprezintă o îmbunătățire semnificativă față de criza din 2009 (50%), sau 2011-2012 (60%). Cea mai mare acoperire a exporturilor de importuri este în districtele Pirot (de 3,2 ori mai mare decât media), Banatul Nord, Bor, Mačva, Braničevo și Kolubara (toate de două ori mai mare decât media), în timp ce sub medie în cele două mai dezvoltate districte.

1.6.3.1.1.6. Câștigători și perdanti regionali ai tranziției

Cei mai mari câștigători ai tranziției regionale în perioada 2001-2018 sunt economiile din districtele Bačka de Sud (5,3 mlrd EUR) și Belgrad (4,4 mlrd EUR) și, într-o măsură mai mică, Zlatibor (451 milioane EUR) și Pirot (413 milioane EUR). Devastarea prin procesul de tranziție a marilor sisteme industriale este principala cauză a pierderilor grele pentru economia din districtele Banatul de Sud (-1,2 mlrd. EUR), Podunavlje (-1,5 mlrd. EUR), Šumadija (-1,3 mlrd. EUR), Mačva (-759 milioane EUR), Pomoravska (-627 milioane EUR), Pčinja (-580 milioane EUR), Bor (-519 milioane EUR) și alte districte.

1.6.3.1.1.7. Inegalitățile sociale regionale și poziția economică a clasei de mijloc

Recesiunea globală nu a făcut decât să intensifice dimensiunea regională a inegalității sociale, în primul rând poziția economică a clasei de mijloc. Clasa de mijloc a Serbiei nu a reușit să se poziționeze ca factor stabilizator în societate în perioada post-criză, iar influența sa asupra coeziunii a scăzut. Analiza economică regională a clasei de mijloc și a inegalității din Serbia arată o concentrare clară de tranziție și post-criză atât a veniturilor, cât și a consumului în Regiunea Belgrad. Analiza structurală regională a veniturilor din ultimul deceniu arată creșterea participării celui mai bogat decile din toate regiunile. Pe lângă aceasta, o analiză regională a veniturilor și consumului, *coeficientul Gini*, arată că în ultimul deceniu au crescut inegalitățile atât în ceea ce privește veniturile, cât și în consum. De asemenea, analiza chintilei regionale atât a veniturilor, cât și a consumului S80/S20 (raportul dintre chintila cea mai bogată de top și chintila cea mai săracă) arată că, în toate regiunile, diferențele extreme au crescut.

1.6.3.1.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul este planificarea strategică regională, care este încă un instrument de dezvoltare regională insuficient utilizat. Rolul-cheie al planificării strategice regionale constă în deprecierea impactului tranzitoriu, extern și al pieței (economic, social, regional, politic).

Deși nu există un "model optim" de descentralizare, ci aspecte-cheie comune de coordonare și capacitate legate de gestionare a relațiilor reciproce dintre nivelurile de guvernare, efectele pozitive ale descentralizării pe segmentele de servicii publice, prioritățile de investiții, punerea în aplicare a politicilor inovatoare (datorită concurenței JLS în servicii și activități de investiții), conservarea identității locale etc.

Se preconizează o contribuție specială la valorificarea potențialului regional ca urmare a noului ciclu de investiții și a consolidării ramurilor mari consumatoare de capital ale industriei prelucrătoare, în special în acele domenii care au dezvoltat în mod tradițional industria de prelucrare. Semnale încurajatoare sunt participarea investițiilor în produsul intern brut (BDP) în 2018 de 22,7% și participarea estimată în 2019 de 24%. În acest context, este necesar, pe lângă continuarea acestei tendințe, să se stimuleze în continuare investițiile regionale interne private și publice, cu axarea pe schimbarea structurii tehnologice a industriei prelucrătoare.

Limitarea primară a dezvoltării regionale este starea resurselor și potențialelor demografice. Resursele demografice ale întregii regiuni subdezvoltate și de graniță a Serbiei (cu excepția a 5 comune cu populație majoritate musulmană și a orașelor de graniță) sunt clasificate în cele mai slabe două categorii de resurse demografice.

Disproporționatele economice regionale evidențiate în Serbia sunt deosebit de pronunțate în relația dintre: (a) Belgrad și Novi Sad și alte părți ale Republicii Serbia; (b) comunele subdezvoltate și de graniță și alte părți ale Republicii Serbia; (v) centrele și mediile regionale; (g) orașele și satele; și (d) ținuturile care se află de-a lungul frontierei administrative cu AP Kosovo și Metohia, precum și comunele și comunitățile sârbe din această provincie și din alte părți ale Republicii Serbia. Multidimensionalitatea inegalității regionale în Serbia este determinată de o serie de factori: inegalitatea moștenită, tendințele demografice nefavorabile, devastarea industrială și consecințele tranziției.

Declinul capacității sociale regionale, în primul rând poziția economică a clasei de mijloc în toate regiunile, încetinește procesul de reformă și crește costul tranziției. Multidimensionalitatea problemelor sociale regionale (așa-numitele ținuturi de deprivare socială multiplă) este subliniată în caracter structural. Recesiunea nu a făcut decât să ridice dimensiunea regională a inegalității sociale, în primul rând poziția economică a clasei de mijloc. Clasa de mijloc din Serbia, în perioada post-criză, nu a reușit să se poziționeze ca factor stabilizator în societate, iar influența sa asupra coeziunii a scăzut.

Cea mai mare limitare a politicii regionale eficiente a Serbiei este subdezvoltarea instituțională. Politica de dezvoltare regională se confruntă cu două constrângeri: (a) subdezvoltarea instituțiilor și (b) nedefinirea unui cadru de dezvoltare strategică și un cadru regional care să conțină obiective proiectate și instrumente de realizare. Datorită deformărilor structurale, dezvoltarea cadrului instituțional existent este complet irațională și contraproductivă.

Asimetria gestionării dezvoltării regionale a Serbiei se reflectă în faptul că macroregiunile statistice Voivodina și Belgrad și-au finalizat efectiv cadrul instituțional, au toate contururile regiunilor funcționale, în timp ce celelalte două macroregiuni, Šumadija și Serbia de Vest și Serbia de Sud și de Est, sunt doar regiuni statistice, fără cadre strategice proprii, instituționale și financiare. În special, trebuie remarcat faptul că Regiunea Serbiei de Sud și de Est este cea mai subdezvoltată macroregiune (nivel NSTJ-2) din Europa. Procesul de descentralizare al Serbiei a încetinit, procesul decizional se apropie încet de cetățeni, pentru a lua decizii mai raționale.

1.6.3.2. Evaluarea generală a stării întreprinderilor, investițiilor și finanțelor

1.6.3.2.1. Analiza și evaluarea situației

În ultimii cinci ani, economia Serbiei se află într-o fază de redresare și de creștere accelerată și dezvoltare, ca urmare a stagnării cauzate de criza economică globală. Cele mai importante probleme de dezvoltare cu care s-a confruntat Serbia, deficitul bugetar și datoria externă, au fost aduse sub control, iar stabilitatea macroeconomică în cadrul standardelor UE (până la 2% din creșterea anuală a prețurilor) a fost atinsă. Tranziția, ca proces de adaptare la cerințele economiei de piață, a luat din nou avânt prin continuarea reformelor pieței.

Segmentul întreprinderilor mici și mijlocii și magazine – un singur comerciant (MSP) a devenit un segment semnificativ al economiei datorită creșterii și dezvoltării accelerate în perioada premergătoare crizei. MSP reprezintă peste 99% din numărul total de entități economice, angajează 44% din totalul locurilor de muncă și realizează aproximativ o treime din BDP. Ca urmare a crizei, a existat o încetinire a dinamicii de înființare noi companii și

magazine, pe de o parte, accelerând în același timp tendința de a le închide, pe de altă parte. Microîntreprinderile și întreprinderile mici și magazinele au fost cele mai afectate. Paralel cu redresarea economică, întreprinderile mici, mijlocii și antreprenori (MSPP) își iau un nou avânt, numărul entităților nou înființate pe parcursul anului este mai mare decât numărul celor închise, cu tendința de a crește această diferență pozitivă. Structura MSPP este dominată de comerț și de sectorul serviciilor în ansamblu. Dezvoltarea regională este dominantă de Belgrad și Novi Sad.

În prima perioadă de tranziție, până în 2008, odată cu creșterea și dezvoltarea rapidă a economiei, a crescut și activitatea investițională. În perioada de criză, activitatea de investiții a fost cea mai afectată și, în ciuda accelerării din ultimii ani, aceasta se află încă la un nivel mai scăzut decât înainte de criză. Economiiile și investițiile agregate se situează la niveluri insuficiente, măsurate prin participarea lor la produsul intern brut (BDP) sub 20 %, care este parțial compensată, în special în ultimii ani, de afluxul de SDI. Investițiile per angajat sunt, de asemenea, la un nivel scăzut, mai ales dacă este privită comparativ, respectiv, în raport cu investițiile în alte țări în tranziție și în economii dezvoltate. Structura investițiilor este nefavorabilă, deoarece este ridicată participarea investițiilor în imobiliare și nu suficient în echipamente. Eficiența investițiilor este, de asemenea, nefavorabilă, entitățile de afaceri mici rămânând în investiții în urma întreprinderilor mijlocii și mari.

Tranziția sectorului financiar a fost foarte dinamică în perioada premergătoare crizei economice globale, iar dezvoltarea a fost mai dinamică decât în sectorul real al economiei. Sectorul bancar, în ciuda dezavantajelor sale, a avut o creștere foarte rapidă și s-a restructurat în mare parte până înainte de criză. Numărul băncilor a fost redus la un sfert din cel precedent (de la peste 100 la 26), funcțiile de depozit și creditare au fost restabilite, datorită restabilirii încrederii în client, iar cel mai important rezultat a fost profitabilitatea sectorului bancar în ansamblu, începând cu anul 2005. Sectorul bancar din cadrul financiar rămâne extrem de dominant, astfel că sectorul financiar are caracteristici pronunțate ale bancocentrismului, ca și în alte țări în tranziție, cu o pondere de peste 90% în activele totale ale sectorului financiar. Dezvoltarea sectoarelor asigurărilor și leasingului a fost rapidă, deși mult mai lentă decât cea bancară. Segmentul bursier și-a luat avânt pe termen scurt, dar încă nu și-a revenit și a rămas în urmă după criză.

1.6.3.2.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul reprezintă o redresare economică în ultimii ani care pare stimulentivă pentru continuarea procesului de tranziție și dezvoltarea sectorului financiar și pentru eliminarea problemelor cu care se confruntă sectorul serviciilor ca urmare a crizei, cu rate de creștere considerabil mai modeste decât în perioada anterioară crizei. În sectorul bancar, există încă un segment mic de bănci care se confruntă cu restructurarea pentru a le face profitabile, precum și cu un proces suplimentar de consolidare și creștere a nivelului de concentrare. Pe lângă concentrare, ca proces care ar contribui la creșterea în continuare a eficienței operațiunilor bancare, procesul de dispersare a dezvoltării instituțiilor bancare și nebankare ar contribui, de asemenea, la dezvoltarea sectorului financiar. Un mare potențial de dezvoltare există în sectorul asigurărilor, care se află încă într-o lipsă de dezvoltare, în special pe segmentul asigurărilor de viață. De asemenea, există un mare potențial de dezvoltare pe segmentul leasingului, factoringului, forfeting-ului, dezvoltării fondurilor de pensii facultative, în special în cazul fondurilor de capital privat și al sectorului piețelor financiare în general. Redresarea economică generală și accelerarea reformelor pieței au un impact pozitiv asupra accelerării dinamicii creșterii și dezvoltării segmentelor de întreprinderi mici și mijlocii și magazine. Din punctul de vedere al nevoii de dezvoltare, potențialul asigură o dezvoltare mai rapidă a MSP în raport cu dinamica atinsă, pentru a compensa decalajul din perioada anterioară în comparație cu alte economii în tranziție și țările dezvoltate. În acest sens, accentul se pune pe măsuri de stimulare a

măsurilor și instrumentelor calitative, care ar încuraja dezvoltarea unui segment de întreprinderi și magazine cu cea mai rapidă creștere și avansate din punct de vedere tehnologic. În paralel cu redresarea economică din ultimii ani, s-a înregistrat, de asemenea, o accelerare a activităților de investiții pe segmentul întreprinderilor naționale și o accelerare semnificativă a investițiilor străine directe.

Limitarea reprezintă reformele de piață încă neterminate și o construcție incompletă a pieței pentru instituții și legislație adaptate. Sarcinile fiscale ridicate și accesul insuficient la finanțare afectează creșterea și dezvoltarea MSP. Există încă indicatori calitativi nefavorabili ai activității acestor entități de afaceri, competitivitatea lor internațională și spațiul insuficient care rămâne în profit pentru economii și investiții. Cei mai gravi factori limitativi pentru creșterea activităților de investiții sunt eficiența insuficientă a întreprinderilor, rata scăzută de realizare a BDV, economiile interne nestimulate și subdezvoltarea piețelor financiare, precum și structura nedisperesată a sistemului financiar. Dacă aceste restricții ar fi înlăturate, printr-o schimbare a profilului măsurilor de politică economică și de dezvoltare, s-ar asigura ca nivelul de economii interne să fie ridicat la un nivel de participare dezirabil și necesar la produsul intern brut (BDP) de aproximativ 1/4, ceea ce ar oferi rate de creștere și dezvoltare mult mai mari.

1.6.3.3. Evaluarea generală a stării dezvoltării industriei

1.6.3.3.1 Analiza și evaluarea situației

Criza economică și financiară globală (2008) a evidențiat deficiențe structurale de lungă durată legate de reducerea bazei industriale. Spre deosebire de industria europeană, dezindustrializarea puternică din Republica Serbia nu a fost un proces "spontan", ci mai degrabă o consecință a evenimentelor din perioada recesiunii din 1991-2000. (destrămarea RFSI, sancțiunile ONU, izolarea, războaiele, bombardamentele etc.); și deciziile politice privind modelul tranzitoriu de reformă economică care au fost luate după 2000, care au introdus ulterior industria într-o perioadă de devastare extremă. Accentul nu a fost dezvoltarea industrială, ci dezvoltarea sectorului serviciilor, liberalizarea și stimularea importurilor, distimularea exporturilor (din cauza unui curs de schimb valutar supraevaluat), privatizarea rapidă cu niveluri ridicate de eșec (>25%). Acest lucru a contribuit la dezinvestirea pe termen lung în industrie, la lipsa de atracție a SDI și la investițiile scăzute în industriile deja semnificativ înapoiate din punct de vedere tehnologic (3-5 generații tehnologice sau 25-30 de ani) în comparație cu țările UE dezvoltate. Aceste tendințe au cauzat niveluri foarte scăzute de competitivitate industrială și schimbări structurale în industria în sine – către scăderea ponderii producției propulsoare și/sau de înaltă tehnologie, cu prăbușirea și reducerea sistemelor industriale mari și devastarea implicită a centrelor industriale mai mari (orașe), precum și slăbirea puterii economice a majorității regiunilor.

În perioada 2001-2008, s-au atins rate ridicate de creștere a BDP de până la 6,2%, iar în industrie doar 2,1% (de trei ori mai puțin). Criza globală a afectat mai multe scăderi ale producției, astfel încât, până în 2018, indicatorii forței de muncă în industrie, creșterea industrială și ponderea acesteia în BDV la nivelul anului 2008. De la începutul crizei economice (2009-2017), rata medie de creștere a producției industriale a fost de cinci ori mai mică (0,4%) în raport cu perioada 2001-2009 (cu scăderea producției de prelucrare cu până la 15,9%, Graficul 3). Acest lucru a determinat o reducere rapidă a participării industriei la BDP de la 26 % la 20,8 % și o ușoară scădere a ocupării forței de muncă în sectorul industrial (de la 22,12 % la 21,8 %, respectiv, graficul 4), adică dezindustrializare puternică.

Din 2006 până în octombrie 2016, un total de 314 proiecte, dintre care 149 interne și 165 străine, au fost sprijinite de stimulente din bugetul Republicii Serbia pentru a atrage

investiții și a încuraja noi locuri de muncă. Au fost plătite fonduri de stimulare pentru 216 proiecte, iar pentru realizarea acestora au fost alocate fonduri în valoare de 418.381.175 euro. 98 de contracte au fost reziliate și 72 de proiecte au fost finalizate cu succes. Există 83 de proiecte în procesul de monitorizare. 21 de proiecte sunt active, iar 40 de proiecte de ajutor de stat sunt în curs de realizare. Din cele 216 proiecte aprobate, 188 sunt în industria prelucrătoare, dintre care doar 4 sunt în domeniul tehnologiilor înalte. Un total de 2 milioane euro a fost aprobat pentru realizarea acestor proiecte. Tehnologiile clasificate ca medii sunt reprezentate în 66 de proiecte, medii mai mici 38, în timp ce 80 de proiecte au fost realizate în domeniul tehnologiilor scăzute (*low tech*).

Tendințe pozitive de creștere pentru industria prelucrătoare au fost observate din 2015 datorită îmbunătățirii mediului de afaceri și a subvențiilor de la stat. Potrivit datelor Ministerului Comerțului, în perioada din 2015 până la 17.03.2020, statul a subvenționat prin stimulente 93 de proiecte industriale (în principal SDI), cu o valoare totală a investiției de 1,39 miliarde de euro. Proiectele prevăd crearea a 42.339 de noi locuri de muncă. Pentru a încuraja noi locuri de muncă, Guvernul Republicii Serbia s-a angajat să aloce și să plătească companiilor aproape 315 milioane de euro, adică 7.435 de euro pe loc de muncă. Cei mai mulți investitori sunt din Germania (16) și Italia (9), câte 7 companii sunt din Austria și Olanda, în timp ce 17 investitori sunt din Republica Serbia, precum și câte 1-3 investitori din mai multe țări.

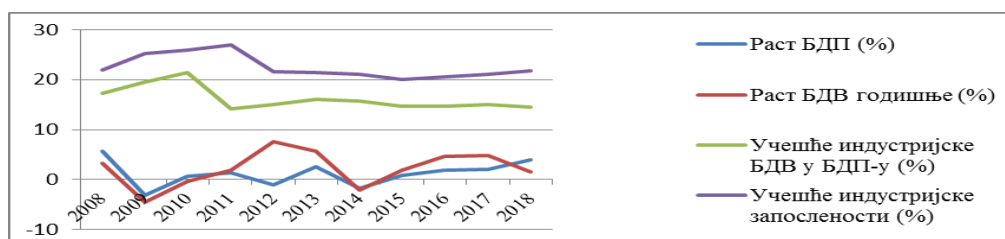
Grafic 3. Producția industrială în Republica Serbia, 2007–2017

Sursă: Calendarul statistic al Republicii Serbia 2019, RZS, 2019.

Cel mai mare număr de investitori subvenționați (16) sunt implicați în producția de autovehicule, remorci și semiremorci. În 13 fabrici, se produc diferite echipamente electrice. Șapte investitori produc fiecare produse diferite din cauciuc și plastic, precum și diverse articole de îmbrăcăminte. În 6 fabrici se produc numeroase produse alimentare. Cinci companii sunt implicate în producția de piele, articole din piele, precum și producția de echipamente electrice și electronice pentru autovehicule. Patru companii sunt fiecare implicate în producția de produse metalice și metale.

Grafic 4. Dinamica creșterii BDP, BDV industrial, participarea BDP industrial la BDV) și ocuparea forței de muncă în industrie (%) în perioada 2008-2018

Sursă: Banca Națională a Serbiei (2019) <https://www.nbs.rs/internet/english/80/index.html>, WB (2019) <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.KD?locations=RS>, Anuarul statistic al Serbiei (2002-2018), RZS, Comunicare NP 30, nr. 267 - anul LXIX, 01.10.2019, RZS

În 2017, industria a atins 51% din producția din 1990. Ponderea industriei prelucrătoare a crescut de la 14,7% la 16,1% din valoarea adăugată brută (BDV) din Serbia, ca urmare a aflului de SDI, a investițiilor totale și a deschiderii unui număr semnificativ de întreprinderi industriale în mai multe orașe ale Serbiei (prin procesul de reindustrializare). În ciuda scăderii mai reduse a ocupării forței de muncă în industrie cu aproximativ 17 000 de lucrători (de la 439.109 lucrători în 2009 la 455.799 de lucrători în 2019), au existat efecte semnificative asupra competitivității, participarea industriei la BDP și BDV scăzând, iar ponderea industriilor de înaltă tehnologie a scăzut. Cea mai mare parte a SDI se referă la industriile cu utilizare intensivă a forței de muncă și la investițiile mari consumatoare de capital în exploatarea resurselor minerale.

În perioada 2001-2017, în structura industriei prelucrătoare s-a înregistrat o scădere a participării industriei high-tech (4,5%), o creștere a participării a tehnologiei medie-înaltă (19,9%), o reducere a ponderii nivelurilor tehnologice medii-scăzute (32,2%), precum și o reducere a nivelurilor de tehnologie scăzută (43,4%). Toate nivelurile tehnologice au înregistrat o creștere a productivității muncii (ca urmare a scăderii ocupării forței de muncă și a SDI substanțiale), a competitivității scăzute a exporturilor și a unei ponderi ridicate a exporturilor (89,4%). Indicele de intensitate a industrializării punctează un decalaj în ceea ce privește calitatea industrializării, complexitatea tehnologică a producției și ponderea domeniilor high-tech în crearea BDV. În industria prelucrătoare există 17.525 de întreprinderi cu 362.188 de angajați (2018): microîntreprinderile angajează 77,5% din lucrători, întreprinderile mici 16,2%, întreprinderile mijlocii 5% și 232 de întreprinderi mari 1,3%. În ciuda faptului că în ultimii ani s-au înregistrat rate de creștere economică BDP ușor mai ridicate din cauza efectelor destrucțiilor din anii 1990, a crizei globale și a slăbiciunii conceptului tranzitoriu de reformă economică și a distrugerii industriei în consecință, ratele BDP nu contribuie la trecerea semnificativă a Serbiei din cercul țărilor europene cel mai puțin dezvoltate. Principalele probleme ale industriei sunt creșterea industrială scăzută, competitivitatea slabă, încetinirea schimbărilor structurale, scăderea participării la BDP, nivelurile scăzute ale investițiilor, în ciuda intrărilor substanțiale de SDI, decalajul semnificativ în aplicarea inovațiilor și a noilor tehnologii, utilizarea ineficientă a factorilor de producție materială și inegalitatea spațială mare în dezvoltare și dislocare.

Dezvoltarea teritorială a industriei Serbiei se caracterizează prin aprofundarea continuă a inegalității spațiale regionale și continuarea concentrării sale în perioada post-criză (Tabelul 7). Acest lucru indică o reducere a numărului de centre industriale mijlocii (5.000-10.000 de angajați din industrie) de la 18 la 12. Efectele pozitive ale reindustrializării într-o serie de centre urbane (regiuni) se reflectă în creșterea numărului de centre industriale mijlocii (10.000-20.000 de angajați) de la 4 la 8 și în creșterea numărului de centre industriale mici (1.000-5.000 de angajați din industrie) de la 55 la 64. Acest lucru nu este doar rezultatul creșterii industriale, ci și al declinului dezvoltării industriale în mai multe centre mijlocii (5.000-10.000 de angajați din industrie) și, în consecință, al tranziției lor către categoria centrelor industriale mici, precum și al slăbirii industriei în centrele mici (care au în prezent mai puțin de 1.000 de angajați în industrie).

Tabel 7. Modificarea numărului de centre industriale din Serbia în 1996, 2008 și 2019

Dimensiunea centrului în funcție de numărul de lucrători industriali	Numărul centrelor industriale			Diferența 2019/2008
	1996	2008	2019	
1. Aglomerare industrială urbană > 50.000 angajați	1 (Belgrad)	1 (Belgrad)	1 (Belgrad)	0
2. Centre industriale mari (20.000 - 50.000 angajați)	8	1 (Novi Sad)	2 (Novi Sad), Niš	+1
3. Centre industriale de dimensiuni medii (10.000 - 20.000 angajați)	17	4	8	+4

Dimensiunea centrului în funcție de numărul de lucrători industriali	Numărul centrelor industriale			Diferența 2019/2008
	1996	2008	2019	
4. Centre industriale de dimensiuni medii (5.000 - 10.000 angajați)	26	18	12	- 6
5. Centre industriale mici (1.000 - 5.000 angajați)	125 (cu AP KiM)	55 (fără AP KiM)	64 (fără AP KiM)	+9

Demararea procesului de reindustrializare a provocat mici modificări în dinamica teritorială a dezvoltării industriale, măsurată prin ocuparea forței de muncă în industrie. Datorită creșterii industriale în categoria marilor centre industriale, din nou este situat orașul Niš. Cele mai mari schimbări în concentrarea spațială a industriei au fost realizate în centrele de dimensiuni medii ca urmare a schimbărilor dinamice în ocuparea forței de muncă industriale care au permis: 1) creșterea numărului și rolului centrelor industriale (10.000 – 20.000 de lucrători) și redresarea și revenirea orașelor Zrenjanin, Leskovac, Šabac, Čacak, Smederevo și Valjevo la această categorie, unde au fost, de asemenea, situate în anii 1990; 2) creșterea numărului și consolidarea centrelor mijlocii (5.000 – 10.000 de lucrători) ca urmare a creșterii substanțiale a noilor locuri de muncă industriale în acestea (Stara Pazova, Ruma, Indiža, S.Mitrovica, B.Palanka, Prokuplje, Loznica); 3) slăbirea poziției industriale a Pančevo și trecerea acestui centru anterior mare într-o categorie de centre de dimensiuni medii; și 4) slăbirea ocupării forței de muncă industriale în centrele mijlocii după criza globală și clasificarea acestora în centre mici (Bor, Kikinda, Požarevac, Jagodina, Trstenik). Cel mai mare salt relativ al ocupării forței de muncă în industrie a fost realizat de 11 centre urbane mai mici: Doljevac, Svilajnac, Čajetina, B.Petrovac, Beočin, Kosjeric, Brus, Cicevac, Rača, Velika Plana, Kuršumlja. O parte din centrele urbane mici sunt mai afectate de consecințele procesului de devastare a industriei.

Una dintre principalele caracteristici ale concentrării spațiale a industriei este dominația regională distinctă a zonei metropolitane Belgrad și Novi Sad, respectiv orașul Belgrad (16,7% locuri de muncă industriale și 34,98% din industria BDV din Serbia) și AP Vojvodina (29,98% din angajații din industrie și 33,39% din BDP al industriei sârbe). Un total de 61,66% BDV din industria de prelucrare este concentrată în Voivodina și Belgrad.

De asemenea, în cadrul Centurii Dunărea-Sava și văile Velika Morava de Vest și de Sud, în 1991 existau 420.000 de lucrători industriali (46% din locurile de muncă industriale din Serbia). În 2008, 345.000 de angajați (64,7% din locurile de muncă din industrie) menținând în același timp un nivel stagnant de participare la ocuparea forței de muncă în industrie în 2019. În teritoriul AP KiM, ca regiune cel mai puțin dezvoltată din punct de vedere industrial, au fost angajați 27.125 de lucrători în producția industrială, adică 15,3% din totalul angajaților în KiM, cu o pondere de 11,5% din BDP. Cea mai mare parte a capacității industriale este situată în teritoriul orașelor Priština, Prizren, K.Mitrovica, Uroševac, Gnjilane, Djakovica și Peć.

Conform Registrului zonelor industriale din Republica Serbia (RZS, 2020) au fost înregistrate un total de 371 zone industriale, respectiv, zone industriale existente și planificate (în continuare: IZ) și locații de investiții²⁷ cu o suprafață totală de 28.973 ha, din care cca 46% în folosință (13.419 ha). IZ sunt distribuite în 133 unități de autogovernare locală/JLS sau 79%, din care 37% JLS are una IZ, iar 42% din acestea dețin mai mult de o IZ. În IZ și-au desfășurat activitatea 2.115 entități comerciale în 2020. În cel mai mare număr de IZ există un număr mic de entități comerciale, în timp ce într-o IZ există 140 entități comerciale, în două IZ există 120-124 de entități comerciale. Cea mai mare pondere a zonelor industriale sunt întreprinderile mici (35%), întreprinderile micro (30%), întreprinderile mijlocii (17%), întreprinderile mari (11%) precum și 7% antreprenorii.

²⁷ Această așa-numită cercetare rapidă a inclus JLS în Republica Serbia (cu excepția AP KiM), cu prezența lor completă (100%) la vot. Termenul IZ include munca, afacerile, economice, utilitățile de lucru, zonele libere, zonele comerciale, locațiile individuale etc. Această cercetare IZ include terenuri aflate în proprietate publică destinate să găzduiască capacitatea de producție și să atragă investiții, care sunt finanțate din fonduri publice și dotate cu infrastructura necesară pentru desfășurarea activităților comerciale

1.6.3.3.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Principalele **potențiale** de dezvoltare includ: o mai bună utilizare a capitalului teritorial; infrastructura industrială de afaceri și inovatoare (IZ, parcuri industriale – IP, parcuri științifice și tehnologice – NTP, incubatoare de afaceri, centre de inovare, etc.); capitalul social, științific și instituțional; cultura antreprenorială, corporativă și de planificare; climatul de afaceri; capacități de management, dezvoltare și instituționale capabile să mobilizeze toate părțile interesate în elaborarea politicilor publice, planificarea și implementarea pe termen lung. Potențialul de distribuție teritorială a industriei constă în: avantaje comparative pentru construirea IZ și IP în siturile greenfield și brownfield; consolidarea capacității instituțiilor implicate în investiții în IZ/IP; sistem de sprijin și stimulente pentru dezvoltarea industriei; sprijinirea creării de clustere și integrarea sectoarelor de producție și servicii la toate nivelurile spațiale; instituții regionale și locale parțial construite pentru a sprijini dezvoltarea locală; introducerea planificării și bugetării proiectelor pe termen lung și mediu la nivel local și național; economii externe pozitive de înființare și localizare a MSP într-o locație comună IS/PI.

Pe lângă **limitările** cauzate de lipsa cadrelor macroeconomice/strategice pe termen lung, principalele constrângeri în dezvoltarea teritorială a industriei sunt: incertitudinile liberalizării pieței – importuri, intrări și alocări de capital influențate de factori globali și incertitudine; adaptarea la cerințele de mediu și de schimbări climatice; deficiențe structurale; competitivitate scăzută; încetinirea dezvoltării MSP rămâne în urmă în ceea ce privește aplicarea progresului tehnic și a noilor tehnologii; nivelul scăzut al investițiilor, în special în inovare, tehnologie, cunoaștere, cercetare și dezvoltare, noi MMSP; accesul relativ costisitor sau dificil la sursele de finanțare; structura din ce în ce mai nefavorabilă a populației în vârstă de muncă și deficitul de personal calificat pe piața forței de muncă; investiții private slabe; rămânere în urma în construcția infrastructurii de afaceri și inovatoare (IZ, IP, incubatoare de afaceri, clustere etc.); cadrul instituțional și juridic insuficient rotunjit pentru dezvoltare, afaceri și gestionarea IZ; lipsa inițiativelor antreprenoriale și a competențelor pentru proiectele de dezvoltare, cultura antreprenorială precară; capacități insuficiente ale sectorului public și privat pentru utilizarea surselor externe de finanțare disponibile; lipsa fondurilor publice pentru dezvoltarea IZ și IP; puterea efectivă scăzută a majorității instituțiilor locale în ceea ce privește resursele financiare, competențele de personal și capacitatea de a rezolva problemele de dezvoltare; economie ”gri”; dezinteresul sectorului privat pentru reconstrucția siturilor brownfield; reducerea sprijinului bugetar pentru întreprinderile publice și de stat prin limitarea subvențiilor și emiterea de garanții pentru noi împrumuturi; slabă coordonare a politicilor industriale, de inovare, regionale și de alte politici publice.

1.6.3.4. Evaluarea generală a stării dezvoltării turismului

1.6.3.4.1. Analiza și evaluarea situației

În perioada PPRS din 2010, dezvoltarea turismului în Serbia a oscilat până în 2015 cu indicatori mai mici din cauza urmărilor evenimentelor din anii '90. Începând din 2016, turismul a cunoscut o creștere constantă a tuturor indicatorilor, cu modificări în structura lor.

Cifra de afaceri turistică în ceea ce privește numărul de nopți cazare în perioada 2010-2019 a crescut de la 6.413.515 la 10.073.299, respectiv cu 57,06%, sau o medie de 5,71% pe an. În aceeași perioadă, cifra de afaceri în ceea ce privește numărul de sosiri a crescut de la 2.000.597 la 3.689.983, respectiv cu 84,44%, sau o medie de 8,44% pe an. Observată de tipurile de obiective turistice, ordinea acestora după numărul de nopți cazare a fost: în 2010 – stațiuni balneare, stațiuni de munte, centre administrative principale, alte obiective turistice și alte locuri, iar din 2017 în continuare - principalele centre administrative ocupă primul loc în fața stațiilor balneare și montane. Totodată, ordinea după numărul de sosiri a fost: în perioada

2010-2017, numărul sosirilor a fost: - principalele centre administrative, alte obiective turistice, stațiuni montane, stațiuni balneare și alte destinații, iar din 2018 – stațiunile balneare vin pe locul trei, în fața stațiunilor montane. Localități cu peste 200.000 de nopți cazare în 2019 au fost: Belgrad, Vrnjačka Banja, Zlatibor, Kopaonik, Sokobanja, Novi Sad, Tara și Niš, și cu peste 100.000 de sosiri Belgrad, Vrnjačka Banja, Zlatibor, Novi Sad, Kopaonik, Niš și Sokobanja. Participare nopți cazare turiști din țară în perioada 2010-2019 a scăzut de la 77,36% la 60,19% – au fost cele mai multe în alte locuri și alte destinații turistice, apoi în principalele centre administrative, iar participarea sosirilor turiștilor din țară de la 65,88% la 49,96% – a fost cea mai mare în principalele centre administrative, apoi în alte destinații turistice. Participarea nopți cazare turiști străini în 2010-2019 a crescut de la 22,64% la 39,81% – au fost cele mai multe în alte locuri și alte centre turistice, apoi în principalele centre administrative, iar participarea sosirilor de la 34,12% la 50,04% – acestea au fost cele mai multe în principalele centre administrative, apoi în alte locuri și alte destinații turistice. În 2019, cele mai multe nopți cazare străini (peste 200.000) au fost realizate de turiști din Bosnia și Herțegovina (în continuare: BiH), China cu Hong Kong, Muntenegru, Turcia, Federația Rusă și Germania, cu cei mai mulți turiști sosiți (peste 100.000) din China cu Hong Kong, BiH, Turcia, Germania, Croația și Bulgaria. Potrivit informațiilor disponibile, în AP KiM în anul 2017 au fost aproximativ 120.000 de sosiri - 35.000 turiști din țară și 85.000 de străini (majoritatea din Albania, Germania, Turcia, Elveția și SUA), în principal în Priština, Prizren, Peć și Uroševac, cu o estimare a numărului de nopți cazare de aproximativ 350.000. Traficul turistic prezentat statistic în Serbia în perioada 2010-2020, este mai mic decât cel real, deoarece o parte substanțială a nopților de cazare, sosirilor și facilităților turistice nu sunt înregistrate.

Cazare turistică în 2010-2018 în volum nu s-a schimbat semnificativ, dar structura sa s-a schimbat în funcție de tipurile de conținut și de destinații turistice. În 2010, au fost înregistrate 119.427 de paturi turistice – 51,24% de bază (cu peste 2/3 în hoteluri) și 48,76% complementare (cu puțin sub 1/2 în camere închiriate), cele mai multe în stațiunile balneare (dominate de cele complementare), apoi în alte locuri turistice, centre administrative principale și alte locuri (dominate de cele de bază). În toate locurile turistice din 2010, la capacitatea de bază au fost dominate de hoteluri, precum și în capacități complementare - camere închiriate în stațiuni balneare, alte obiective turistice și alte locuri, stațiuni de copii, tineret și clasa muncitoare în obiective de munte și pensiuni în principalele centre administrative. În 2018, au existat 116.199 de paturi înregistrate – 52,28% de bază (cu peste 1/2 în hoteluri) și 47,72% complementare (cu peste 1/3 în camere închiriate), cele mai multe în principalele centre administrative, apoi în stațiuni balneare, în alte obiective turistice, în munte și în alte locuri (dominate de cele complementare în obiective balneare și în alte locuri, iar de bază în centre administrative, montane și alte obiective turistice). Structura tipurilor de cazare pe locuri turistice a fost aproximativ aceeași ca în 2010. Locuri cu cele mai multe paturi înregistrate (peste 2.000) în 2018 au fost: Belgrad, Novi Sad, Zlatibor, Sokobanja, Kopaonik, Vrnjačka Banja, Niš, Banja Gornja Trepča și Kragujevac.

Dintre paturile înregistrate, până în 2019, în Serbia sunt clasificate doar 30.650. În raport cu paturile care sunt într-adevăr închiriate, numărul de paturi înregistrate și special clasificate este semnificativ mai mic (în special în Zlatibor, Vrnjačka Banja, Kopaonik etc.), motiv pentru care economia gri a privat bugetul Serbiei de venituri și a cauzat dificultăți în planificarea dezvoltării spațiale, în special în dimensionarea spațiilor turistice, a infrastructurii, a serviciilor publice și a serviciilor în funcția turismului. De asemenea, traficul turistic nu este inclus în partea de transport, catering, comerț și alte activități direct complementare turismului. Practica de a nu înregistra case de vacanță (case de weekend) ca capacitate de cazare turistică a continuat, deși acestea sunt din ce în ce mai utilizate în acest scop.

Participarea turismului la dezvoltarea socio-economică a Serbiei în ceea ce privește intrările valutare din comerțul exterior este în continuă creștere, dar în paralel este însoțită de o creștere a ieșirilor de valută străină. Soldul intrărilor și ieșirile de valută oscilează, cu tendința de reducere a deficitului din 2012 până în 2017, iar în 2018 a crescut la 100 de milioane de euro, iar în perioada ianuarie-august 2019, la 160 de milioane de euro (acestea din urmă au provenit 78,99% din business și 21,01% din deficitul turismului de vacanță). Intrări de valută mai mari de 50 de milioane EUR în 2019 au fost realizate din BiH, Marea Britanie, Muntenegru, Croația și Germania, iar cea mai mare ieșire valutară a fost realizată în Grecia, Turcia, Germania și Italia, în timp ce s-a realizat un echilibru pozitiv cu BiH, Marea Britanie, Elveția, Croația, Macedonia de Nord, Slovenia, SUA, China cu Hong Kong, Israel și Muntenegru.

Cifra de afaceri în servicii de cazare și alimentație în 2018 a avut următoarea structură: cazare 18,1%, băuturi, mâncare și altele 81,9%. Numărul unităților de business din domeniul serviciilor de cazare și alimentație în 2017 a fost de 27.970 (5,93% din total), la care au participat 78,58% din totalul antreprenorilor (9,07% din totalul antreprenorilor din Serbia). Ocuparea forței de muncă în servicii de cazare și alimentare (96.014 angajați în 2019) a participat cu 4,60% din numărul total de angajați, cu următoarea structură: cazare 17,39%, servicii sportive, de divertisment și recreative 10,87%, mâncare, băutură, agenții de turism și altele 71,74%. Participarea serviciilor de cazare și alimentare la produsul intern brut al Serbiei din 2010 (0,95 la sută) a crescut în 2018 la 1,40%. Participarea investițiilor în mijloace fixe ale serviciilor de cazare și alimentare (toate persoanele juridice) în 2010 a fost de 0,79%, iar în 2018 a fost de 0,98% din totalul investițiilor.

În 2019, turismul sârbesc la nivel mondial a fost clasat după competitivitate de Forumul Economic Mondial, pe locul al 83-lea printre 140 de țări. Comparativ cu cele nouă țări din împrejurime, Serbia este în urma Croației, Bulgariei, Ungariei, României și Muntenegrului. Printre cele 14 grupe de indicatori, la fel de favorabili pentru turismul din Serbia se numără indicatorii: mediul de afaceri, resursele umane, piața forței de muncă și o parte privind sănătatea și igiena. Ca indicatori mai pronunțat nefavorabili sunt: prioritatea turistică, resurselor naturale, infrastructurii serviciilor turistice, infrastructurii transportului terestru, pe apă și aerian, siguranței și securității, alfabetizării tehnologice și competitivității prețurilor.

1.6.3.4.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul de dezvoltare a turismului este natural și antropogen. Natural: poziția geografică a Serbiei; potențiale naturale – geomorfologice (munți, în special înalți), hidrologice (râuri, lacuri artificiale și izvoare minerale), climatice și biologice (în special păduri și terenuri de vânătoare), de cea mai bună calitate în bunuri naturale protejate; periclitarea naturii relativ redusă de către turism (cu excepția unor spații de construcții concentrate). Potențiale antropogene sunt: poziția de transport a Serbiei, dezvoltarea socio-economică, culturală și de infrastructură a mediului, parte a spațiilor turistice; patrimoniul cultural (în special bunurile protejate de importanță excepțională și de mare importanță și patrimoniul etno); dezvoltarea funcțională a turismului de odihnă, sportiv și recreativ, de sănătate și de evenimente; dezvoltarea spațială a unei părți a destinațiilor, centrelor și locurilor (în ceea ce privește cazarea, serviciile și serviciile publice, infrastructura de recreere, turistică, de transport și tehnică etc.); afirmarea internațională a evenimentelor "Sabor trubača u Guči" (*Soborul trompetei de la Guča*), "Exit" din Novi Sad, evenimentele culturale de la Belgrad etc.; stimulente de stat pentru turismul intern (vouchere, orientarea excursiilor de elevi, sprijin pentru dezvoltarea turismului montan, rural, ecologic și alte forme de turism cultural); posibilități de corelare a ofertei turistice cu mediul străin (Stara Planina, Đerdap, Drina etc.).

Limitările pentru dezvoltarea turismului sunt: valorificarea insuficientă și inadecvată a potențialului turistic natural și antropogen (în special munții înalți, căile navigabile, izvoarele minerale, bunurile protejate și sursele regenerabile de energie); conceptul sub-afirmat de turism durabil, cu o participare redusă la protecția și prezentarea patrimoniului natural și cultural și cu un impact integrativ redus asupra dezvoltării mediului local și a activităților complementare; afirmarea insuficientă a planificării integrale a dezvoltării turismului, cu monitorizarea și punerea în aplicare insuficientă și inadecvată a principiilor, metodelor și modelelor internaționale de dezvoltare a turismului. Posibilitățile de dezvoltare a majorității spațiilor turistice naturale (în special montane) sunt limitate din cauza: izolării traficului, depopulării și devastării satelor, activităților tradiționale și etno-patrimoniului; pondere limitată a spațiilor turistice pentru oferta pe tot parcursul anului; utilizarea limitată a majorității spațiilor turistice naturale într-un mod adecvat și durabil datorită regimului de protecție a bunurilor naturale, în special în ținuturile de importanță națională pentru protecția și dezvoltarea turismului care, parțial sau în întregime, se suprapun cu zonele de protecție a naturii (exemple: Kopaonik, Stara Planina, Golija, Tara, Đerdap, Šar Planina etc.); utilizabilitatea turistică limitată a lacurilor artificiale datorită utilizării acestora în gospodărirea apelor și energetică și a regimului de zonă de protecție a surselor de apă; uzurparea spațiilor turistice semnificative în AP KiM; devastarea naturală și antropogenă a spațiilor turistice (eroziune, construcții necorespunzătoare etc.). Oferta turistică subdezvoltată și dezorganizată se datorează: cazării medii de calitate scăzută, infrastructurii turistice, facilităților și utilităților publice; lipsa calității serviciilor în raport cu prețurile, din cauza competitivității limitate; lipsa unei oferte off-board mai complete; subdezvoltarea produselor turistice pentru cererea externă (în special balneare, culturale și ecologice); facilități insuficiente de ofertă ridicată (golf, porturi de agrement etc.); dominația ofertei de un sezon; dezorganizarea ofertelor rotunjite semnificativ și funcțional și integrate la nivel regional; construcție neplanificată; participarea la conținut neregistrat și necategorizat; nivel scăzut de utilizare a capacității (în special balneare și montane); neglijarea turismului social (în special pentru educație, recreere și sportul pentru tineret); conflicte de tratament și funcții turistice în stațiuni balneare, etc. Incompletă și parțial inadecvată este reglementarea de stat și sprijinul pentru turism – turismul se află în afara principalelor priorități ale politicilor de dezvoltare; stimulente insuficiente pentru turism în infrastructura turistică și tehnică, facilități publice necomerciale, turism rural etc.; nearmonizate sunt legile și documentele de planificare între planificarea spațială și planificarea la nivel sectorial superior și luarea deciziilor în domeniul turismului și protecției (în special a bunurilor naturale); sistemul informatic al turismului este subdezvoltat, fără statistici complete privind cazarea și cifra de afaceri; cooperarea transfrontalieră în domeniul turismului este insuficientă. Limitările pieței în ceea ce privește dezvoltarea turismului sunt: poziția subdefinită a Serbiei pe piață ca destinație macro turistică, fără un lanț de valori format și transformarea avantajelor comparative în competitive; privatizări și proceduri de restructurare eșuate și neterminate pentru unitățile turistice; parteneriat public-privat subdezvoltat; condiții politice și socio-economice insuficiente pentru regionalizarea și gruparea spațiilor turistice; piața financiară subdezvoltată pentru proiecte turistice, fără investiții semnificative din țară și din străinătate; împrumuturi nefavorabile; lipsa unor investitori și asociații mai puternice de întreprinzători mici și mijlocii; definirea insuficientă a piețelor-țintă externe; lipsa de personal și orientarea insuficientă a învățământului în funcția de turism.

1.6.4. Evaluarea generală a stării infrastructurii

1.6.4.1. Evaluarea generală a stării traficului și a infrastructurii de trafic

1.6.4.1.1. Accesibilitatea traficului

Indicatorii **dotării infrastructurii rutiere și feroviare** (Tabele 8 și 9) includ capacitatea rețelei rutiere și feroviare, indiferent de serviciile furnizate de transportatori și de calitatea acestora.

Tabel 8. Densitatea rețelei rutiere pe teritoriul Republicii Serbia

Regiune/district	Suprafața ¹ (km ²)	Număr locuitori ²	Drumuri - total (km)	Drumuri – total cu carosabil modern (km)	Densitatea rețelei (km/km ²)	Densitatea rețelei (km/1000 locuit.)	Indicator sintetic ⁴
Regiunea Belgrad	3234	1690193	5897,604	3220,825	1,8236	3,4893	1,3776
Regiunea Voivodina	21614	1861863	6132,071	5609,390	0,2837	3,2935	0,8842
Banatul de Vest	2488	173213	609,709	556,064	0,2451	3,5200	0,8471
Banatul de Sud	4246	279281	924,898	783,058	0,2178	3,3117	0,7191
Bačka de Sud	4026	618388	1247,519	1229,635	0,3099	2,0174	0,7793
Banatul de Nord	2328	136918	631,859	574,792	0,2714	4,6149	1,0181
Bačka de Nord	1784	179380	632,384	497,639	0,3545	3,5254	0,8797
Banatul Central	3257	175623	652,180	639,904	0,2002	3,7135	0,8461
Srem	3485	299060	1433,522	1328,298	0,4113	4,7934	1,3011
Regiunea Šumadija și Serbia de Vest	26493	1924816	19246,347	12010,631	0,7265	9,9991	1,6819
Zlatibor	6140	268393	5052,011	2616,696	0,8228	18,8232	2,0384
Kolubara	2474	163657	1753,579	1370,177	0,7088	10,7150	2,1533
Mačva	3270	280290	3155,857	1726,273	0,9651	11,2593	1,8031
Moravica	3016	200205	1672,343	1344,978	0,5545	8,3532	1,7309
Pomoravlje	2614	199698	1267,872	1028,165	0,4850	6,3489	1,4231
Rasina	2668	224191	1881,332	1255,536	0,7051	8,3916	1,6234
Raška	3923	305147	2959,839	1411,331	0,7545	9,6997	1,2899
Šumadija	2388	283235	1503,514	1257,475	0,6296	5,3084	1,5290
Regiunea Serbia de Sud și de Est	26248	1505732	13614,402	8981,831	0,5187	9,0417	1,4287
Bor	3507	113000	1469,740	996,286	0,4191	13,0065	1,5826
Braničevo	3857	167922	1683,306	1265,668	0,4364	10,0243	1,5727
Zaječar	3624	107835	1404,636	1133,503	0,3876	13,0258	1,8132
Jablanica	2770	201024	1824,404	1039,773	0,6586	9,0756	1,3934
Nišava	2728	362331	1424,412	1286,555	0,5221	3,9312	1,2941
Pirot	2761	84827	1115,897	790,870	0,4042	13,1550	1,6342
Podunavlje	1250	187003	652,283	596,743	0,5218	3,4881	1,2343
Pčinja	3520	197538	2823,186	1212,879	0,8020	14,2919	1,4545
Toplica	2231	84252	1216,538	659,554	0,5453	14,4393	1,5213
Regiunea Kosovo și Metohia	10910	/	/	/	/	/	/
Kosovo	3117	/	/	/	/	/	/
Kosovska Mitrovica	2050	/	/	/	/	/	/
Kosovo-Pomoravlje	1412	/	/	/	/	/	/

⁴ Indicatorul sintetic de acoperire atât a populației cât și a teritoriului cu rețeau de drumuri a fost calculat pe baza modelului: cu rețea:

$$R = \frac{L}{\sqrt{P \cdot \frac{S}{1000}}}$$

unde: R – indicator sintetic; L (km) – lungimea rețelei de drumuri a ținutului observat cu carosabil modern; P (km²) – suprafața ținutului observat; și S – numărul locuitorilor în ținutul observat.

Regiune/district	Suprafața ¹ (km ²)	Număr locuitori ²	Drumuri - total (km)	Drumuri – total cu carosabil modern (km)	Densitatea rețelei (km/km ²)	Densitatea rețelei (km/1000 locuț.)	Indicator sintetic ⁴
Peć	2421	/	/	/	/	/	/
Prizren	1910	/	/	/	/	/	/
Republica Serbia	88499	/	/	/	/	/	/
Republica Serbia fără KiM	77589	6982604	44890,424	29822,677	0,5072	6,4289	1,2813

1) Datele sunt preluate de la Institutul de Geodezie al Serbiei; 2) Numărul estimat de locuitori pentru anul 2018

Conform valorilor obținute, din punct de vedere al acoperirii teritoriului de stat prin rețea rutieră (pe lungimea drumurilor raportată la suprafața districtului și regiunii, exprimată în km/km²) iese în evidență Regiunea Belgrad cu 1,8263, urmată de regiunea Šumadija și Serbia de Vest cu 0,7265, în timp ce cea mai mică valoare este în Regiunea Voivodina de 0,2837. Lungimea mare a drumurilor comunale (precum și rețeaua stradală de drumuri) de pe teritoriul orașului Belgrad afectează foarte mult valorile din această regiune. Vorbind despre districte, districtul Belgradului este din nou în față, urmat de districtul Mačva cu o valoare de 0,9651. Cel mai slab indicator este în districtul Banatul Central, unde s-a obținut valoarea de 0,2020. Pe teritoriul Republicii Serbia (cu excepția AP KiM din cauza lipsei de date) există o valoare de 0,5072.

Analizând acoperirea populației cu o rețea rutieră (exprimată în km/1.000 locuitori), Regiunea Šumadija și Serbia de Vest (9,9991) este în prim plan, în timp ce cea mai mică valoare este în Regiunea Voivodina (3.2935). Raportul este similar cu indicatorul anterior, Regiunea Belgrad nefiind evidențiată din cauza concentrațiilor mari de locuitori. Valoarea minimă a acestui indicator este pentru districtul Bačka de Sud (2.0174), în timp ce valoarea maximă pentru districtul Zlatibor (18.8232). Pentru teritoriul Republicii Serbia (fără PA KiM) se obține valoarea de 6,4289.

În Regiunea Šumadija și Serbia de Vest, a fost obținut un indicator sintetic cu o valoare maximă (1,6819), în timp ce Regiunea Voivodina (0,8842) se afla în urmă. Privind valorile pe districte, este cea mai mică pentru districtul Banatul de Sud (0,7191) și cea mai mare pentru districtul Kolubara (2.1533). Pentru teritoriul statului (fără PA KiM), valoarea indicatorului sintetic este de 1,2813.

Tabel 9. Densitatea rețelei feroviare pe teritoriul Republicii Serbia

Regiune/District	Suprafața (km ²)	Număr locuitori	Lungimea rețelei feroviare (km)	Densitatea rețelei (km/km ²)	Densitatea rețelei (km/1000 locuitori)	Indicator sintetic
Regiunea Belgrad	3.234	1.690.193	299,053	0,09	0,18	0,12
Regiunea Voivodina	21614	1861863	1.450,00			0,23
Bačka de Vest	2.488	173.213	223,227	0,09	1,29	0,34
Banatul de Sud	4.246	279.281	256,535	0,06	0,92	0,23
Bačka de Sud	4.026	618.388	307,405	0,08	0,50	0,19
Banatul de Nord	2.328	136.918	186,645	0,08	1,36	0,33
Bačka de Nord	1.784	179.380	129,907	0,07	0,72	0,23
Banatul Central	3.257	175.623	170,644	0,05	0,97	0,23
Srem	3.485	299.060	182,608	0,05	0,61	0,18
Regiunea Šumadija și Serbia de Vest	26493	1924816	760,000			0,11
Zlatibor	6.140	268.393	200,136	0,03	0,75	0,16

Regiune/District	Suprafața (km ²)	Număr locuitori	Lungimea rețelei feroviare (km)	Densitatea rețelei (km/km ²)	Densitatea rețelei (km/1000 locuitori)	Indicator sintetic
Kolubara	2.474	163.657	50.240	0,02	0,31	0,08
Mačva	3.270	280.290	80.176	0,02	0,29	0,08
Moravica	3.016	200.205	35.628	0,01	0,18	0,06
Pomoravlje	2.614	199.698	112.979	0,04	0,57	0,16
Rasina	2.668	224.191	68.536	0,03	0,31	0,09
Raška	3.923	305.147	140.426	0,04	0,46	0,13
Šumadija	2.388	283.235	77.954	0,03	0,27	0,09
Regiunea Serbia de Sud și de Est	26248	1505732	860,000			0,14
Bor	3.507	113.000	104.544	0,03	0,92	0,17
Braničevo	3.857	167.922	98.679	0,03	0,59	0,12
Zaječar	3.624	107.835	102.072	0,03	0,95	0,16
Jablanica	2.770	201.024	46.795	0,02	0,23	0,06
Nišava	2.728	362.331	151.527	0,05	0,42	0,15
Pirot	2.761	84.827	78.141	0,03	0,92	0,16
Podunavlje	1.250	187.003	111.804	0,09	0,60	0,23
Pčinja	3.520	197.538	83.758	0,02	0,42	0,10
Toplica	2.231	84.252	83.137	0,04	0,99	0,19
Regiunea Kosovo și Metohia	10910	/	/			/
Districtul Kosovo	3117	/	150			/
Districtul Kosovska Mitrovica	2050	/	78			/
Districtul Kosovo-Pomoravlje	1412	/	/			/
Districtul Peć	2421	/	56			/
Districtul Prizren	1910	/	45			/
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	88499	/	/			/
РЕПУБЛИКА СРБИЈА без КиМ	77589	6982604	3.382			0,145

Sursă: Institutul de Geodezie al Serbiei pentru suprafață 2019, PS3 pentru Numărul estimat de locuitori în 2018.

*Indicatorul sintetic este derivat în același fel ca în Tabelul 6.

În ceea ce privește valoarea indicatorului sintetic pentru densitatea rețelei feroviare, Regiunea Voivodina cu 0,23, în timp ce valorile pe alte regiuni sunt uniforme (Regiunea Belgrad 0,12, regiunile Šumadija și Serbia de Vest 0,11, Serbia de Sud și de Est 0,14).

Accesibilitatea centrelor urbane la trafic rutier și feroviar a fost analizată pe baza timpului mediu de călătorie (trafic rutier și feroviar) între cele 28 de centre urbane selectate de pe teritoriul Republicii Serbia și cele mai mari patru centre urbane (Belgrad, Novi Sad, Niš și Kragujevac) și este prezentată în tabelele 10 și 11.

Tabel 10. Accesibilitate (în min) de la centre urbane selectate la centre urbane majore în funcție de traficul rutier

Nr.	Centrul urban	Belgrad	Novi Sad	Niš	Kragujevac
1	Belgrad	-	57	134	87
2	Novi Sad	57	-	187	138
3	Niš	134	187	-	94
4	Kragujevac	87	138	94	-
5	Čačak	93	123	154	54
6	Kraljevo	116	147	113	52
7	Kruševac	118	169	69	98
8	Leskovac	156	208	40	117
9	Loznica	114	123	241	181
10	Novi Pazar	196	224	170	133

Nr.	Centrul urban	Belgrad	Novi Sad	Niš	Kragujevac
11	Priština	255	323	147	207
12	Šabac	65	73	193	139
13	Smederevo	49	100	114	66
14	Sombor	124	77	251	204
15	Sremska Mitrovica	48	61	177	129
16	Subotica	119	64	239	191
17	Užice	146	174	202	106
18	Vranje	187	238	70	147
19	Zrenjanin	70	35	198	150
20	Jagodina	81	135	68	44
21	Kikinda	109	78	237	189
22	Pirot	168	219	49	128
23	Požarevac	54	105	114	67
24	Valjevo	72	100	197	107
25	Vršac	79	109	177	131
26	Zaječar	150	203	91	110
27	Bor	149	200	109	109
28	Prokuplje	149	200	32	109

Analiza accesibilității în trafic a centrelor urbane pe calea ferată a fost realizată pe baza datelor privind organizarea existentă a traficului feroviar de călători pe teritoriul Republicii Serbia (Tabelul 11).

Tabelul 11. Accesibilitate (min) de la centre urbane selectate la centre urbane majore în funcție de traficul feroviar

Nr.	Centrul urban	Novi Sad	Belgrad	Kragujevac	Niš
1	Belgrad	120*	-	163	300*
2	Novi Sad	-	120*	285	420
3	Niš	420	300*	224	-
4	Kragujevac	285	163	-	224
5	Čačak	297	177	162	287
6	Kraljevo	401	281	118*	243
7	Kruševac	533	413	250	111
8	Leskovac	471	351*	275	51*
9	Loznica	324	204	367	504
10	Novi Pazar	-	-	-	-
11	Priština Kosovska Mitrovica	615	495	333	247**
12	Šabac	243	123	286	423
13	Smederevo	281	161	151	269
14	Sombor	143*	270	447	568
15	Sremska Mitrovica	92*	219	396	517
16	Subotica	147*	270*	447	568
17	Užice	329	203*	250	474
18	Vranje	596	469*	395	171*
19	Zrenjanin	161*	153*	330	451
20	Jagodina	291	164*	90	132*
21	Kikinda	311	303	480	601

Nr.	Centrul urban	Novi Sad	Belgrad	Kragujevac	Niš
22	Pirot	571	444*	370	146*
23	Požarevac	349	222	205	323
24	Valjevo	207	80*	257	378
25	Vršac	232	105*	282	403
26	Zaječar	640	513	439	215*
27	Bor	697	570	496	272
28	Prokuplje	503	383	307	83

* Linie directă, ** până la Merdare

Conectivitatea urbană a fost analizată prin indicatorul care arată câte centre urbane cu peste 50.000 de locuitori sunt disponibile din ținutul unui district în termen de 60 de minute de călătorie cu mașina sau cu trenul.

Tabelul 12. Conectivitate urbană – disponibilitatea funcțiilor urbane cu mașina și calea ferată

Denumire district	Accesibilitate la funcții urbane cu automobilul	Accesibilitate la funcții urbane pe cale ferată
Bačka de Nord	2,89	0,89
Bačka Centrală	0,99	0,59
Banatul de Nord	1,63	0,41
Banatul de Sud	1,08	0,61
Bačka de Vest	1,34	0,12
Banatul de Sud	1,41	0,63
Srem	2,58	0,76
Mačva	0,79	0,47
Kolubara	0,92	0,86
Podunavlje	3,10	0,95
Braničevo	0,25	0,10
Šumadija	1,94	0,85
Pomoravlje	1,21	0,39
Bor	0,38	0,18
Zaječar	0,26	0,01
Zlatibor	0,80	0,52
Moravica	1,39	0,91
Raška	1,55	0,78
Rasina	1,40	0,96
Nišava	1,91	1,15
Toplica	1,00	0,28
Pirot	0,37	0,27
Jablanica	1,09	0,85
Pčinja	0,91	0,89
Orașul Belgrad	2,41	1,24
Kosovo și Metohia	0,63	0,31

Sursa informației: ESPON EGTC (Interpretarea ESPON a materialului nu reflectă neapărat opinia Consiliului de supraveghere ESPON 2020 - ESPON project TRACC) 2011.

Rezultatele arată că există districte din care ținut accesul la drumuri (până la 60 de minute) nu poate fi realizat în timp util (9 districte și Regiunea KiM) și pe calea ferată (toate districtele, cu excepția districtului Nišava și a Orașului Belgrad) la funcțiile centrelor urbane cu peste 50.000 de locuitori.

Indicatorul **accesibilității potențiale la transportul de marfă** este exprimat ca procent din accesibilitatea medie pentru drumuri, căi ferate, trafic pe apă și aerian pentru toate districtele și se obține prin modelare (Tabelul 13). Oferă estimări ale atractivității și competitivității regiunii NSTJ 3 într-un context european bazat pe amplasarea și integrarea lor în rețelele de transport. Pentru fiecare regiune NSTJ 3, produsul intern brut (BDP) se calculează în regiunile de destinație pe baza timpului de călătorie generalizat, respectiv BDP este determinat de costul total al călătoriei (rutier, feroviar, pe căi navigabile și pe calea aeriană).

Tabelul 13. Accesibilitatea potențială europeană a transportului de mărfuri rutier, feroviar, pe apă și aerian

Denumire district	Accesibilitate europeană potențială / transport marfă rutier	Accesibilitate europeană potențială / transport marfă feroviar	Accesibilitate europeană potențială / transport marfă pe apă	Accesibilitate europeană potențială / transport marfă aerian
Bačka de Nord	55,81545706	89,63376191	76,53029876	70,70460473
Bačka Centrală	54,11988841	86,05331041	76,80475322	92,85067871
Banatul de Nord	54,29076107	88,95179823	76,85410929	72,03953653
Banatul de Sud	52,56068175	83,25748038	77,19567128	93,48547136
Bačka de Vest	55,80648007	85,40802467	80,67311394	71,89723294
Bačka de Sud	54,97056699	88,13032126	79,65814757	91,91816982
Srem	56,54882793	87,17806865	76,85617302	91,48681191
Mačva	52,29269626	83,13684395	59,91241097	92,80692425
Kolubara	52,46655019	82,51414765	76,60440234	93,44576121
Podunavlje	52,76930492	82,93641378	76,79305795	93,35540257
Braničevo	50,96729917	82,42998912	75,54559029	72,9023371
Šumadija	50,44168566	81,88404119	76,16727279	93,23855223
Pomoravlje	50,72263204	81,69144495	64,8492598	72,38532886
Bor	47,73764576	75,77126019	72,90142427	68,60698736
Zaječar	47,97516901	77,51451643	71,49556616	67,1278909
Zlatibor	48,62910097	77,46764994	69,64753855	65,46087647
Moravica	50,08885322	79,19320207	63,1011734	70,05855331
Raška	47,10909906	78,80423948	61,48464028	67,0005
Rasina	49,3818583	79,77817729	60,59378952	67,78838823
Nišava	48,9443982	78,62730119	57,28668692	71,35977626
Toplica	48,00782383	77,30069731	55,11281626	70,78487516
Pirot	46,21613769	75,51871322	54,15224643	96,6435906
Jablanica	47,59049946	77,28589763	57,27280973	71,8439153
Pčinja	46,25248968	73,38085732	57,99729755	84,02814287
Orașul Belgrad	55,30881836	86,4295683	77,99703534	95,22644889
Kosovo	43,31248134	75,6822001	58,82334521	81,36735814

Sursa informației: ESPON EGTC (Interpretarea ESPON a materialului nu reflectă neapărat opinia Consiliului de supraveghere ESPON 2020, ESPON project TRACC) 2011.

Avantajul accesibilității potențiale la transportul de marfă este pentru un grup de districte din partea centrală, nordică și vestică a Serbiei. În unele districte, respectiv în centrele lor urbane sunt situate principalele terminale de importanță internațională. Acest lucru se poate reflecta în mod pozitiv asupra accesibilității districtelor învecinate din împrejurimea lor, chiar și atunci când unul dintre indicatori are o valoare mai mică.

1.6.4.1.2. Traficul și infrastructura de trafic

1.6.4.1.2.1. Rețeaua de drumuri

Traficul rutier este cel mai reprezentat și răspândit mod pentru transportul persoanelor și mărfurilor pe teritoriul Republicii Serbia. În perioada de implementare a PPRS 2010-2020, au continuat activitățile (care acoperă traficul rutier și rețeaua de drumuri) ale instituțiilor abilitate în vederea îmbunătățirii funcționării și gestionării dezvoltării traficului la un nivel mai înalt, mai reglementat și organizat. Sistemul rutier este în mare parte adaptat la reglementările și standardele europene.

Tendința de creștere a traficului mediu anual zilnic pe rețeaua rutieră din 2010, a fost parțial afectată de impactul perturbărilor economice de amploare din perioada anterioară. În ultimii ani, s-au înregistrat creșteri semnificative ale traficului zilnic pe rețeaua rutieră, ca urmare a creșterii activității economice pe teritoriul Republicii Serbia, a completării rețelei de drumuri de stat, în principal a drumurilor de profil de autostradă și a creșterii continue a utilizării rutelor rutiere primare de către utilizatorii de tranzit. În apropierea marilor centre urbane, precum și pe anumite părți ale rețelei de drumuri de stat IB, s-a înregistrat o creștere suplimentară a volumului de trafic rutier. Mișcările în afara orașului sunt în mare parte ziua, în timp ce volumul total de mișcare precede cu siguranță mișcările zilnice din ținuturile urbane. Prin urmare, impactul transportului public și suburban de pasageri în fluxurile totale de trafic este mare.

În anii precedenți, cele mai semnificative activități au fost legate de planificarea, proiectarea și construcția tronsoanelor lipsă de pe Coridorul X și a tronsonului de autostradă a drumului de stat IA nr. 2, tronson Belgrad – Čačak. La finalizarea lucrărilor la traseul rutier primar (cu toate ramificațiile), activitățile au fost redirecționate către alte rute de autostradă: continuarea construcției părții IA nr.2, de la Čačak la Požega, începerea construcției IA nr.5, Pojate – Preljina, începerea construcției autostrăzii Kuzmin – Sremska Rača, elaborarea documentației de planificare și tehnică pentru tronsoanele Požega – Kotroman, Niš – Merdare, Novi Sad – Ruma – Šabac, în continuarea drumului rapid spre Loznica, Belgrad – Zrenjanin – Novi Sad, Kragujevac – Mrčajevci – conexiune la IA nr.5 și altele. Pe lângă aceasta, au fost realizate proiecte de reconstrucție și reabilitare a unor tronsoane de drumuri de stat IB și au început lucrările la unele dintre ele, în timp ce planificarea și documentația tehnică sunt în curs de pregătire pentru unele trasee. Rețeaua de drumuri de categorie comunală, în funcție de posibilitățile economice concrete ale unor unități de autoguvernare locală (JLS), a fost îmbunătățită prin realizarea diverselor activități.

În perioada anterioară, instituțiile JLS au preluat gestionarea traficului rutier și a rețelelor rutiere pe teritoriul AP KiM, reducând în același timp influența factorilor internaționali. Tendința de dezvoltare fără legătură a sistemului de trafic rutier a continuat în raport cu alte părți ale teritoriului Republicii Serbia, cu excepția conectivității parțiale în părțile nordice și în unele părți segregate, locuite predominant de populații non-albaneze.

Există o problemă de a percepe importanța și necesitatea unei semnalizări și a unor echipamente adecvate de semnalizare a traficului pe rețeauă rutieră, care ar permite gestionarea fluxului de trafic. Acest lucru se datorează viziunii rețelei rutiere ca un eveniment static în spațiul prin a cărui construcție sunt finalizate toate activitățile, fără a se înțelege posibilitatea îmbunătățirii calitative a fluxurilor de trafic prin aplicarea unor soluții moderne în domeniul traficului rutier.

1.6.4.1.2.2. Rețeaua feroviară

Rețeaua feroviară existentă este formată din următoarele categorii de căi ferate: magistrale feroviare relevante pentru traficul internațional și național; căile ferate regionale relevante pentru traficul regional și local; căile ferate locale relevante pentru traficul local; căi ferate manipolatoare de importanță pentru entitățile economice; și căi ferate muzeale-turistice.

Principalelor căi ferate internaționale aparțin:

- în direcția Nord – Sud: E79 Belgrad – Vrbnica, E85 Subotica – Belgrad – Niš – Preševo, Kraljevo – Đeneral Janković și E771 Subotica – Bogojevo; și
- în direcția Vest - Est: E66 Belgrad – Vršac și E70 Šid – Belgrad – Niš – Dimitrovgrad.

Cea mai importantă rută feroviară din Republica Serbia este formată din magistrale feroviare E 70 Šid – Belgrad – Niš – Dimitrovgrad și E 85 Subotica – Belgrad – Niš – Preševo pe Coridorul Feroviar Paneuropean X (Salzburg – Ljubljana – Zagreb) – Belgrad – Niš – (Skopje – Veles – Salonic), respectiv pe ramificațiile sale Xb (Budapesta) – Novi Sad – Belgrad, Belgrad, Belgrad, Belgrad și Xs: Niš – (Sofia – Istanbul) – (Bitola – Florina – Igumenica).

Există 749 de locuri oficiale în rețeaua feroviară, dintre care aproximativ 700 de stații de cale ferată sunt deschise pentru primirea și expedierea pasagerilor și a mărfurilor și opriri deschise pentru recepția și expedierea călătorilor. În rețea există 4 noduri feroviare mari: Belgrad, Niš, Novi Sad și Subotica.

După o perioadă de impas, s-a înregistrat o intensificare semnificativă a investițiilor în dezvoltarea infrastructurii feroviare în a doua jumătate a ultimului deceniu. Proiectele realizate în perioada de implementare a PPRS 2010-2020 sunt:

- prima fază a lucrărilor planificate a fost finalizată la gara Beograd Centar din Prokop, în același timp traficul feroviar a fost suspendat în complexul gării din Belgrad, iar traficul feroviar de călători a fost deviat către gara Beograd Centar;

- a început construcția căii ferate Belgrad – Novi Sad, adică tronsoane ale Coridorului Belgrad – Subotica – frontiera de stat (Kelebija) și pregătirea construcției pe tronsonul Novi Sad – Subotica – frontiera de stat (Kelebija);

- construcția Podului Žeželj din Novi Sad a fost finalizată;

- construcția și electrificarea celei de-a doua linie de cale ferată Podul Pančevo – Pančevo gara principală (15 km) a fost finalizată;

- reconstrucția a șase tronsoane de pe Coridorul X – tronsonul "nordic" Golubinci – Ruma (17,9 km), Sopot Kosmajski – Kovačevac (18,4 km) și Mala Krsna – Lapovo (29,5 km) și tronsoanele "sudice" Bujanovac – Bukarevac (13,7 km), Vranjska Banja – Ristovac (17,7 km) și Vinarci – Đorđevo (15,02 km);

- finalizată reconstrucția și modernizarea tronsonului Gilje – Čuprija – Paraćin (10,2 km), pe calea ferată Belgrad – Niš;

- reconstrucția și modernizarea tronsonului Rasputnica G – Resnik (7,5 km);

- finalizarea reconstrucției Jajinci – Mala Krsna și a gării feroviare Mala Krsna;

- reconstrucția și modernizarea căii ferate Belgrad – Vrbnica (Bar), prima fază a tronsonului Resnik – Valjevo (77,6 km);

- efectuate reparații la calea ferată pe tronsonul Džep – Predejane (6,5 km);

- efectuate reparații la calea ferată pe tronsonul Belgrad Ranžirna (de triaj) – Ostružnica – Surčin – Batajnica (26 km) (trafic feroviar de marfă și rută alternativă în perioada de reconstrucție și modernizarea căii ferate Beograd Centar – Stara Pazova).

Proiectele legate de căile ferate regionale includ reparații feroviare pe următoarele tronsoane: Požarevac – Majdanpek (90 km), Šabac – Loznica – Brasina (53 km), Pančevo – Orlovat – Rimski Šančevi (102,5 km) și Orlovat – Zrenjanin (26 km), Markovac – Resavica (33 km), Kragujevac – Lapovo (28,5 km), Niš – Zaječar (108 km), Subotica – Senta (38,5 km), Kumane – Banatsko Miloševo, Novi Sad - Bogojevo (9,5 km) și Kikinda - MSK Kikinda (6 km).

1.6.4.1.2.3. Traficul aerian

Traficul aerian pentru transportul de pasageri și mărfuri în Serbia include: facilități de trafic, aeroporturi și heliporturi cu infrastructură aferentă, echipamente și sisteme de gestionare, facilități de radionavigație, companii aeriene cu flota corespunzătoare, Serbia-Muntenegro Flight Control SMATSA d.o.o. (furnizor de servicii de control al traficului aerian, informații privind aviația și gestionarea aerului în spațiul aerian competent) ș.a.

Prin semnarea unui acord multilateral (*acordul ECAA*) și armonizarea actelor juridice privind instituirea unui spațiu aerian european comun între Republica Serbia și transportatorul aerian al Comunității Europene, s-a obținut o licență pentru utilizarea nelimitată a drepturilor de trafic între orice punct din Republica Serbia și orice punct din statele membre ale Comunității Europene. Acest lucru se realizează prin armonizarea reglementărilor naționale ale semnatarilor acordului cu normele CCE, prin perioade de tranziție, iar Republica Serbia se află la sfârșitul primei perioade de tranziție.

Trei aeroporturi cu certificat (cu PSS din beton asfaltic) și unul cu permis de utilizare sunt capabile să efectueze transport aerian internațional: Aeroportul "Nikola Tesla" din Belgrad (codul de referință al aeroportului 4 E, pentru toate tipurile de trafic al tuturor aeronavelor, transport de pasageri și mărfuri, deținătorul de bază al disponibilității macro prin toate hub-urile majore ale aeroporturilor europene), Aeroportul "Konstantin Veliki" din Niš (codul de referință al aeroportului 4D, pentru trafic regional regulat și charter, conexiune la anumite aeroporturi hub europene), Aeroportul "Morava" din Kraljevo (codul de referință al aeroportului 4C, trafic regional regulat și charter) și Aeroportul din Priština.

Pe teritoriul Republicii Serbia există 18 aeroporturi cu permis de utilizare destinate efectuării transportului aerian public sau instruirii piloților: Vršac LYZR, Morava -Kraljevo LYKV, Belgrad - Lisičji Jarak LYBJ, Kikinda LYKI, Kraljevo - Brege LYKA, Krusevac - Koširsko Polje LYKS (desființat), Novi Sad - Čenej LYNS, Pančevo LYPA, Paraćin - Davidovac LYPN, Smederevo LYSD, Smederevo Palanka - Rudine LYSP, Sremska Mitrovica - Radinci LYSM, Subotica – Bikovo LYSU, Trstenik LYTR, Valjevo - Divci LYVA, Zrenjanin - Ečka LYZR, Zemun Polje - 13. Maj, Vojka - Vojka.

Există 14 aeroporturi cu aviz pentru utilizare (care nu sunt destinate efectuării traficului aerian public și/sau formării piloților): Bogatić, Bor, Ivanje Prijepolje, 7.juli Surčin, Verušić Subotica, Češljeva Bara Veliko Gradište, Kostolac, Blace, Ravan Čačak, Ravni Gaj Knić, Čuprija, Hrelja Bočar, Užice – Ponikve și Pranjani.

Pe teritoriul Republicii Serbia există 8 aeroporturi militare sau părți ale aeroporturilor militare care sunt, de asemenea, utilizate și în scopuri civile ca mixte și sunt incluse în documentația privind cedarea de bunuri imobile pe teritoriul Republicii Serbia care nu sunt necesare pentru funcționarea Armatei Serbiei și sunt enumerate în clasificarea anterioară.

1.6.4.1.2.4. Transportul pe apă

Planurile de dezvoltare a transportului de mărfuri pe căi navigabile în Serbia au fost consolidate de politica de infrastructură a Uniunii Europene, care promovează transportul integral. Coridorul Rin-Dunăre ca unul dintre cele 9 coridoare europene ale rețelei TEN-T trece prin Republica Serbia. Coridorul formează un sistem unic de căi navigabile care conectează

importante rute feroviare și rutiere din Europa Centrală și de Sud-Est cu centrele industriale din Germania și Franța, precum și cu porturile maritime Rotterdam și Antwerpen. Acest sistem permite conectarea și integrarea infrastructurii de transport, inclusiv a porturilor, eliminarea barierelor tehnice și administrative din transportul multimodal și asigurarea unui flux fără deranjamente al informațiilor în navigația fluvială și pe canale.

Râurile Dunărea, Sava și Tisa au o poziție geografică și de trafic favorabilă pe rețeaua europeană de căi navigabile interne (Tabelul 14).

Tabelul 14. Căi navigabile internaționale, interstatale

Cale navigabilă internațională	Tronson cale navigabilă	Categorie
Dunărea	de la km 1433+100 până la km 1170+000	VIc
	de la km 1170+000 până la km 845+500	VII
Sava	de la km210+800 până la km 196+000	IV
	de la km196+000 până la km 176+000	III
	de la km176+000 până la km 81+000	IV
	de la km81+000 până la km 0+000	Va
Kolubara	de la km5+000 până la km 0+000	I
Drina	de la km15+000 până la km 0+000	I
Canal DTD „Novi Sad – Savino Selo”	de la km1+650 până la km 0+000	Va
Brațul Beočin – canal	de la km1+700 până la km 0+000	IV
Cale navigabilă internațională	Tronson cale navigabilă	Categorie
Tisa	de la km 164+000 până la km 0+000	IV

Hidrosistemul Dunărea – Tisa – Dunărea cuprinde 12 canale cu o lungime totală de 929 km, din care 600 km sunt navigabili (în Bačka 355 km, în Banat 245 km), iar pe partea navigabilă există 30 de puncte de transbordare - debarcadere.

Porturi deschise pentru trafic internațional:

– pe Dunăre – Apatin; Belgrad; Bačka Palanka; Beočin; Novi Sad; Pančevo; Prahovo; Smederevo; Bogojevo;

– pe Tisa – Senta;

– pe Sava – Sremska Mitrovica și Šabac.

Prin îmbunătățirea condițiilor generale de navigație, se creează posibilitatea ca porturile să devină centre logistice care să funcționeze în funcție de transportul de import și export și să furnizeze o gamă largă de servicii logistice.

1.6.4.1.2.5. Traficul intermodal

Transportul intermodal în Serbia se caracterizează prin: reglementare juridică subdezvoltată și nivel scăzut de construcție a rețelei de terminale intermodale; învechirea unităților de manipulare a mărfurilor; lipsa mijloacelor moderne de transport și manipulare; capacitate de transport insuficient adaptată în transportul feroviar, rutier și pe apă pentru transportul intermodal.

Serviciile logistice sunt de calitate scăzută în ceea ce privește costurile, timpul și fiabilitatea livrării și fără aplicarea unor strategii logistice moderne (*just in time, make or by* și altele), care afectează prețul și competitivitatea produsului.

În Republica Serbia, nu există un terminal intermodal complet dezvoltat, cu toate facilitățile. Terminalele dotate pentru a deservi transportul standard de containere sunt:

Terminal Rail Integral Transport. d.o.o. Belgrad (ŽIT), Gara Belgrad stația de triaj din Makiš și terminalul din Portul Pančevo. Terminalele sunt în mare parte dotate pentru încărcarea containerelor sau a navelor alternative de transport. Nu există terminale *hucke pack* pentru tehnologia A, "movable highways", precum nici terminale Ro-Ro pentru transbordarea containerelor sau a vehiculelor feroviare și rutiere pe și de pe navele mari.

1.6.4.1.2.6. Trecerile de frontieră

Creșterea volumului de trafic și creșterea conectivității cu împrejurimea, crescând în același timp intensitatea fluxurilor de tranzit, au subliniat importanța trecerilor de frontieră (*granični prelaz* - în continuare: GP) ale Republicii Serbia față de statele vecine. Soluțiile formate anterior ale anumitor GP s-au dovedit a fi insuficiente pentru realizări și, îndeosebi, pentru fluxurile de trafic potențiale.

Prin urmare, în perioada de după 2010, tendința de modernizare și îmbunătățire a unor GP pe cele mai importante drumuri s-a intensificat. Au fost efectuate îmbunătățiri ale procedurilor și tehnologiilor de prelucrare a documentației în cadrul serviciilor competente, astfel încât să se realizeze un nivel mai ridicat de calitate a serviciilor la punctele de trecere existente. Contractele interstatale au deschis unele noi GP într-un regim de mic trafic de frontieră pentru fluxul de persoane și de mărfuri, permițând o mai bună cooperare interregională în ținuturile de frontieră. În cadrul unor GP, a fost organizată o colaborare comună cu autoritățile statului vecin. În cadrul traficului rutier, au fost finalizate reconstrucția și extinderea la GP Batrovci. În curs reconstrucția completă a GP Gostun, Kotroman, Sot și construcția noului punct GP Bajina Bašta.

Granițele rețelei feroviare cu rețelele feroviare învecinate sunt următoarele stații de frontieră cu: Croația – Šid/Tovarnik și Bogojevo/Erdut; Ungaria – Subotica/Kelebija și Horgoš/Roszke; România – Vrșac/*Stamora Moravița* și Kikinda/*Jimbolia*; Bulgaria – Dimitrovgrad/Dragoman (punct GP comun a fost proiectat și executat la stația Dimitrovgrad); Macedonia de Nord – Preševo – Ristovac/Tabanovci (punct GP comun funcționează în stația Tabanovci); Muntenegru – Vrbnica – Prijepolje Marfă/Bijelo Polje (o stație comună de frontieră Bijelo Polje); Bosnia și Herțegovina – Brasina/Zvornik Novi; în timp ce GP Đeneral Janković – frontiera de stat – Volkovo se află temporar sub administrația UNMIK.

În traficul pe căile navigabile, navele de tranzit sunt verificate la intrarea și ieșirea din Republica Serbia la GP pentru traficul internațional de apă în: Bačka Palanka și Veliko Gradište (Dunăre), Sremska Mitrovica (Sava) și Kanjiža (Tisa). Verificarea navelor care navighează în porturi pentru încărcarea și debarcarea mărfurilor se efectuează la GP în porturile: Bogojevo, Bačka Palanka, Novi Sad, Belgrad, Pančevo, Smederevo, Prahovo și Sremska Mitrovica. Inspecția navelor de pasageri se efectuează, în plus față de GP, și în porturile Novi Sad și Belgrad, în debarcaderele internaționale de pasageri Veliko Gradište, Donji Milanovac, Kostolac și Kladovo.

Pe teritoriul Republicii Serbia există patru GP interne pe aeroporturile internaționale "Nikola Tesla" din Belgrad, "Veliki Konstantin" din Niš, "Morava" din Kraljevo și Priština.

1.6.4.1.2.7. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul de creștere a disponibilității infrastructurii de transport constă în primul rând în: consolidarea anumitor rețele secundare de transport și a conexiunilor acestora la rețeaua TEN-T, promovarea unei abordări mai echilibrate din punct de vedere spațial a transportului intercontinental prin creșterea adecvată a nivelurilor de servicii și îmbunătățirea conexiunilor,

promovarea nodurilor intermodale pentru traficul de marfă în coridoarele europene și îmbunătățirea cooperării în cadrul politicilor de trafic la nivelul UE.

Potențialul de dezvoltare a traficului rutier și a rețelelor rutiere constă în primul rând în: poziția favorabilă a traficului internațional; densitatea satisfăcătoare a rețelei rutiere; rolul principal al sistemului de transport rutier în sistemul de transport al statului, nivelul favorabil de motorizare; angajamentul continuu al statului de a îmbunătăți rețeaua rutieră și traficul rutier; existența capacităților instituționale și profesionale destinate traficului rutier și rețelei rutiere; îmbunătățirea nivelurilor de servicii pe coridoarele și rutele internaționale, introducerea tehnologiilor moderne în gestionarea fluxului de trafic; finalizarea rețelei de trasee de autostradă, respectiv îmbunătățirea tronsoanelor de drumuri de stat I și II, precum și a drumurilor comunale; o mai bună gestionare a drumurilor și a traficului, cu un accent special pe siguranța traficului; inovarea și îmbunătățirea parcului auto cu vehicule moderne; simplificarea și accelerarea tuturor procedurilor în domeniul traficului.

Potențialul de dezvoltare a traficului feroviar se bazează pe poziția rețelei feroviare a Republicii Serbia în rețeaua feroviară europeană și pe oportunitățile de stabilire a unor conexiuni de calitate cu țările Uniunii Europene, pe îmbunătățirea conectivității regionale și pe aplicarea unei abordări multimodale. Potențialul coridorului feroviar X se evidențiază în contextul inițiativelor RP China "Noul Drum al Mătăsii" și "O centură – un drum". Dintre proiectele privind drumul mătăsii, un proiect chinez pentru realizarea unei legături rapide terestre-maritime China - Europa, de la portul Pireu în sud până la Budapesta în nord, are o importanță deosebită pentru Serbia. Aceasta implică îmbunătățirea căii ferate sârbo-ungare care trece prin Belgrad și Budapesta, în prima fază, și apoi îmbunătățirea căii ferate Belgrad-Niș - Preševo (precum și a căilor ferate din Macedonia de Nord și Grecia) în fazele ulterioare, stabilind o legătură mediteraneană de mare viteză cu Dunărea. Construcția rețelei transeuropene de transport (TEN-T) se bazează pe interconectarea și interoperabilitatea rețelelor naționale de transport, inclusiv a rețelei feroviare a Serbiei. Potențialul special al traficului feroviar de călători, este posibilitatea dezvoltării și modernizării în continuare a traficului urban și suburban al marilor orașe.

Principalul potențial de dezvoltare a aviației este rețeaua existentă de aeroporturi de toate categoriile și, în cadrul acestora, complexele aeroporturilor clasificate existente, aeroporturile planificate și aeroporturile existente care nu sunt utilizate integral sau parțial în scopul traficului aerian. Cel mai mare potențial de dezvoltare sunt politicile definite strategic în acest domeniu, precum și creșterea cererii de servicii de trafic aerian susținute de inițiative ale JLS și ale sectorului privat. Potențialul este de a crește disponibilitatea regională prin oferirea de zboruri de pe anumite aeroporturi către viitoarea rețea regională mai largă de aeroporturi, atrăgând atât operatorii Low Cost, cât și investițiile străine directe în cadrul diferitelor modele.

Potențialul de dezvoltare a căilor navigabile și a transportului pe apă este: traficul favorabil și poziția geografică care trebuie valorificate prin îmbunătățirea legăturilor cu Serbia centrală și centura de vest a dezvoltării industriale; efectele pozitive ale creșterii volumului transportului pe apă în ceea ce privește economiile monetare directe, conservarea drumurilor și mediului; o secțiune navigabilă a fluviului Sava care leagă căile navigabile Dunărea și Dunăre-Tisa-Dunăre de țările din vestul, centrul și estul Europei.

Potențialele de dezvoltare a traficului intermodal sunt: un contract unic pentru întreaga relație de transport și un singur document de transport; definirea unui cadru care să respecte politicile europene și regionale în domeniul transporturilor; existența resurselor profesionale și de specialitate în Republica Serbia; o mai mare implicare a capacității feroviare și o mai redusă reținere a vagoanelor de cale ferată; poziția geografică și resursele disponibile mari pe căile

navigabile interne; raționalizarea transportului și utilizarea beneficiilor tuturor formelor de transport.

Principalele **limitări** privind accesibilitatea infrastructurii de transport sunt: disparitățile regionale în ceea ce privește accesibilitatea traficului rutier și feroviar, nivelurile scăzute de accesibilitate a ținuturilor periferice (în districtele centrale și de frontieră), abateri semnificative realizate în raport cu investițiile planificate în infrastructura de transport (în special în ținuturile periferice).

Limitările de bază ale dezvoltării traficului rutier și ale rețelei rutiere sunt: planificarea și documentația tehnică neterminată pentru rutele rutiere primare, nivelul insuficient de coordonare a părților interesate prin toate nivelurile de pregătire, construcție și exploatare a facilităților rețelei rutiere, și anume restricțiile privind fluxul de trafic, impactul excesiv al componentei de construcție în ceea ce privește planificarea și proiectarea; lipsa fondurilor; ignorarea parțială a dezvoltării și întreținerii rețelei rutiere de nivel inferior. Pe lângă cele menționate mai sus, problemele în dezvoltarea traficului rutier și a rețelei rutiere apar din cauza lipsei parțiale de fonduri pentru dezvoltarea și îmbunătățirea acestora, a existenței posibilității de a construi și moderniza rute alternative în mediul regional cu soluții mai noi pentru monitorizarea, controlul și gestionarea fluxurilor de trafic, redistribuirea fluxurilor la distanță și la alte moduri de transport, remarcarea neadecvată a importanței traficului de vehicule în raport cu rețeaua rutieră.

Limitările privind dezvoltarea traficului feroviar apar din cauza stării rețelei feroviare în ceea ce privește caracteristicile de exploatare ale căilor ferate (viteza permisă, sarcina pe osie și profilul de marfă, capacitatea de a aplica tracțiuni electrice), fiabilitatea sistemului, accesibilitatea, atractivitatea trenurilor și capacitatea de a răspunde cerințelor moderne ale clienților. Dezvoltarea traficului feroviar are un impact major asupra disponibilității și caracteristicilor vehiculelor feroviare în traficul feroviar de călători și de marfă. Din punctul de vedere al dezvoltării traficului internațional de călători și mărfuri, restricția reprezintă o sferă insuficientă de realizare a proiectelor care permit procedura de transport transfrontalier modern.

Limitările privind dezvoltarea traficului aerian sunt: lipsa documentației necesare pentru dezvoltarea și modernizarea aeroporturilor existente, implementarea lentă a planificării și documentației tehnice existente pentru formarea anumitor aeroporturi, lipsa mijloacelor de finanțare pentru investiții semnificative în rețeaua aeroporturilor regionale și capacitățile insuficient recunoscute de transport cargo a mărfurilor și produselor, de către entitățile economice.

Limitările privind dezvoltarea căilor navigabile și a transportului pe apă sunt: existența unor sectoare critice pentru navigația pe sectorul comun al Dunării între Republica Serbia și Republica Croația, precum și a sectoarelor critice pentru navigația pe Sava în amonte de Sremska Mitrovica; echipamente învechite; conexiune insuficientă sau inexistentă cu alte forme de trafic; incapacitatea porturilor de a realiza la capacitate maximă rolul de motoare ai dezvoltării economice regionale, din cauza stării relativ precare a infrastructurii portuare, a statutului limitărilor suprastructurii portuare și a calității scăzute a operațiunilor de transbordare.

Limitările privind dezvoltarea traficului intermodal sunt: strategii de dezvoltare ale țărilor vecine care nu sunt complementare strategiei de transport a Republicii Serbia; instituții subdezvoltate și lipsa de coordonare reciprocă; infrastructura de transport inadecvată pe coridoare, un număr mic de terminale și un nivel foarte scăzut al construcției și echipamentelor acestora; lipsa vehiculelor speciale pentru transportul unităților de transport intermodal pe calea ferată și numărul insuficient de vehicule adecvate pentru toate tehnologiile din transportul rutier; neintegrarea sistemelor de moduri de transport și lipsa conexiunilor dintre transportul maritim, terestru-naval și feroviar.

1.6.4.2. Evaluarea generală a stării comunicațiilor electronice și a serviciilor poștale

1.6.4.2.1. Analiza și evaluarea situației

În Republica Serbia, a fost construită o rețea modernă de comunicații electronice, infrastructură de telecomunicații, noduri de comunicații, rețele principale de cablu de distribuție subterane și aeriene, coridoare releu radio, stații de emisie RTV și rețele de telefonie mobilă, care permit disponibilitatea serviciilor universale în bandă largă pentru un număr mare de gospodării, entități comerciale, instituții și organizații de stat, precum și fluxul de trafic electronic internațional. Dezvoltarea telefoniei mobile până în prezent a permis disponibilitatea conexiunilor mobile pentru aproape toți cetățenii, iar digitalizarea completă a rețelei de radiodifuziune a permis disponibilitatea canalelor de televiziune digitale. Datorită coridoarelor optice construite de-a lungul anumitor autostrăzi, transportul semnalelor digitale între nodurile de comunicații electronice a fost parțial rezolvat. Rutele optice construite către locațiile stațiilor de bază de la distanță au permis multor ținuturi rurale să fie acoperite de semnalul telefoniei mobile.

Stadiul dezvoltării rețelelor de comunicații electronice în termeni regionali și locali poate fi considerat satisfăcător. În ținuturile urbane și dezvoltate sau în părți ale acestora, prevalența rețelei de comunicații optice este bună. În ținuturile mai puțin dezvoltate, este reprezentată în principal distribuția și rețeaua principală de cabluri de cupru cu o gamă limitată de frecvențe și viteze de transmisie, care sunt insuficiente pentru nevoile de astăzi de a comunica, de a transmite date și de a utiliza serviciile universale în bandă largă. Când este vorba de telefonie mobilă (GSM/3G/4G/HSPA + Mobile network) se poate observa că acoperirea medie a recepției semnalului 3G este bună, în timp ce acoperirea semnalului 4G / LTE este insuficientă. La un nivel satisfăcător, au fost implementate tehnologiile de comunicare informațională ale organismelor de stat, ceea ce a contribuit la creșterea eficienței și calității activității administrației de stat în ansamblu, în conformitate cu standardele și recomandările internaționale.

Dezvoltarea traficului poștal în perioada anterioară s-a bazat pe îmbunătățirea și modernizarea funcționării și îmbunătățirea acoperirii spațiale, respectiv extinderea rețelei.

1.6.4.2.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialele de dezvoltare a comunicațiilor electronice și a traficului poștal sunt: condițiile pentru dezvoltarea teritorială egală a comunicațiilor electronice; posibilitatea de a crește viteza traficului de telecomunicații și de a extinde spectrul serviciilor în bandă largă; dezvoltarea și implementarea sistemelor de telecomunicații rutiere (*Intelligent Traffic Systems*, în continuare: sisteme ITS); creșterea efectelor economice pozitive și a economiilor financiare prin aplicarea comunicațiilor electronice; îmbunătățirea continuă a calității serviciilor de comunicații electronice și integrarea tehnologiilor informaționale în procesele tehnologice, de producție și organizaționale; continuarea tendinței de dezvoltare a guvernantei electronice, a educației electronice și a asistenței medicale electronice; și posibilitatea extinderii spațiale a rețelei de sucursale și centre poștale, în conformitate cu planul de dezvoltare a rețelei de așezări.

Dezvoltarea cu succes a comunicațiilor electronice moderne și a traficului poștal este parțial **limitată** de următorii factori: rețeaua de distribuție și magistrală învechită în unele districte mai puțin dezvoltate și ținuturi cu populații în scădere; infrastructura de telecomunicații învechită care limitează dezvoltarea comunicațiilor electronice moderne și utilizarea serviciilor în bandă largă; rețeaua rutieră locală subdezvoltată, care face dificilă construirea stațiilor de

bază pentru telefoane mobile și a rutelor unei rețele de telefonie fixă; lipsa coridoarelor dedicate de-a lungul majorității autostrăzilor și a centurilor sistemelor de infrastructură pentru instalațiile de telecomunicații pentru construcția instalațiilor de telecomunicații; și interesul insuficient pentru investițiile în dezvoltarea și modernizarea traficului poștal.

1.6.4.3. Evaluarea generală a stării energiei, a infrastructurii energetice și eficienței energetice

1.6.4.3.1. Analiza și evaluarea situației

Sistemul energetic al Serbiei este format din mine de cărbune, industria de petrol și gaze, electroenergetică, surse regenerabile de energie și sisteme urbane de încălzire și energetica industrială.

Exploatarea cărbunelui de suprafață se realizează în trei bazine miniere: Kolubara, Kostolac și Kosovo-Metohia. În 2018, producția în bazinul Kolubara și Kostolac a fost de aproximativ 38Mt. În ținutul AP KiM, producția de cărbune a fost de aproximativ 8 Mt. Producția de cărbune de calitate din *mina cu exploatare subterană* a fost de aproximativ 500.000 de tone pe an.

Producția de energie electrică din Serbia se realizează în cea mai mare măsură în cadrul ÎP "Elektroprivreda Srbije" cu 95,3% din puterea totală instalată (în afara ținutului AP KiM). Capacitatea de energie termică este formată din șase termocentrale pe cărbune (CET) cu o putere netă totală instalată de 4079 MW și trei termocentrale-centrale de încălzire (TE-TO) de putere netă totală instalată de 297 MW, pe combustibili lichizi și gaz. Capacitățile hidroenergetice sunt formate din 16 hidrocentrale și o instalație de pompare (Pap Lisina). Sectorul hidroenergetic participă cu aproximativ 40% din capacitatea de producție instalată (3.015 MW) și contribuie în medie la aproximativ 1/3 din producția totală. În plus față de aceste capacități, capacitățile de producție ale terților sunt atașate la rețeaua de transport și distribuție. Pe rețeaua de transport în cursul anului 2018, centralele eoliene cu o putere instalată totală de 239 MW au fost conectate la rețeaua de distribuție, în timp ce 138 de hidrocentrale mici (în continuare: MHE) de 106 MW.

Sistemul electric de transport este format din rețele 400 kV, 220 kV și o parte din rețeaua de 110 kV, precum și alte instalații energetice și de infrastructură. Lungimea totală a liniilor electrice lungi de 110-400 kV este de 10.846,99 km, iar puterea totală instalată în stațiile de transformare este de 110/h, 220/h și 400/h kV este de 17.324 MVA. Sistemul de distribuție cuprinde, de asemenea, 38.656 de stații de transformare cu o putere instalată totală de 31.958,08 MVA și 145.989,56 km de linii de distribuție de toate nivelurile de tensiune.

Principalele caracteristici ale *sectorului economiei petroliere* sunt dependența ridicată de importuri, importurile dominante unidireționale, precum și capacitățile de prelucrare deținute majoritar de partenerii străini. Producția de petrol și gaze din Serbia se desfășoară pe 64 zăcăminte de petrol și gaze din 796 de puțuri de petrol. Prelucrarea petrolului are loc la rafinăriile din Pančevo și Novi Sad. Capacitatea de prelucrare de țiței este de 4,8 Mt pe an. Transportul petrolier este dominat de conducta principală de la Dunăre, de la Sotin la rafinăria din Pančevo de lungime 154,4 km. Transportul derivaților petrolieri se face pe calea ferată, navală și rutieră, deoarece nu s-a construit încă nicio conductă de produse.

Producția de gaze se realizează din 81 de puțuri de gaz. Sistemul de gaze naturale este format practic din gazoductul magistral Horgoš – Senta – Gospodinci – Batajnica – Velika Plana – Paraćin – Pojate – Niš – Leskovac de lungime 2.330 km. Conectează toate zăcămintele

de producție de gaze din Voivodina cu consumatorii, permite importurile de gaze din Rusia prin Ungaria și tranzitul gazelor către Bosnia și Herțegovina. Gazoductul magistral din Bulgaria spre Ungaria (Zaječar – Paraćin – Pančevo) este în realizare. Rețelele de gaze de medie presiune și rețelele locale de distribuție au o lungime totală de 6.033 m³. Sistemul găzduiește și stocarea gazelor naturale în Banatski Dvor, cu o capacitate de 450 milioane m³.

În Serbia se folosesc *dispozitive de încălzire* individuale (energie electrică, gaz, lemne și cărbune), cazane locale, termocentrale și centralele de încălzire, centralele electrice industriale și sistemele de încălzire la distanță sunt utilizate pentru a *satisface nevoile termice*. Centralele sistemului de încălzire la distanță există în 67 unități de autogovernare locală/JLS, cu o putere instalată de 6.548 MW și rețeaua de distribuție corespunzătoare cu o lungime totală de 2.800 km (cu un total de 23.042 de substații), astfel încât peste 20% din gospodăriile din Serbia sunt conectate la aceste sisteme. Pentru încălzirea orașelor Lazarevac, Obrenovac, Kostolac și Požarevac, se utilizează termocentralele Kolubara, Kostolac și Nikola Tesla A. "Panonske termoelektrane-toplane" d.o.o Novi Sad (Panonske TE-TO) produc energie termică pentru nevoile centralelor de încălzire urbane din Novi Sad, Zrenjanin și Sremska Mitrovica. Gazele naturale sunt utilizate pentru producerea de energie termică 80%, cărbune 7,8%, derivați de petrol 11,7% și biomasă 1%.

Participarea OIE la producția internă totală de energie primară este de 20%. Cea mai mare participare a biomasei solide este de 56%, hidropotențial 37%, energia eoliană 5%, în timp ce biogazul, energia solară și energia geotermală participă cu 1%. Producția și consumul de biomasă solidă include lemn de foc, pelete și brichete (în scopul producerii de energie electrică și termică). Energia căilor navigabile mari și mici, vânt, soare, biogaz și biomasă este utilizată pentru a produce energie electrică.

Situația din domeniul producției și utilizării OIE din punctul de vedere al dezvoltării spațiale nu este satisfăcătoare. S-au manifestat probleme de protecție și îmbunătățire a mediului și a valorilor naturale, în special odată cu construcția de parcuri eoliene și hidrocentrale mici. Cursurile râurilor sunt expuse unor riscuri ridicate de a pune în pericol potențialul ecologic și biodiversitatea. Uniformizarea regională a MHE nu este controlată nici direcționată, iar cele mai atacate sunt bunurile și sursele de apă naturale protejate. Fluxul ecologic necesar nu este prescris iar cel garantat nu este controlat. În planificarea, proiectarea și construcția MHE, impactul și consecințele pe plan spațial, social, de mediu și economic nu sunt luate în considerare în mod suficient, ceea ce în special se referă la ținuturile protejate.

Cantitatea necesară de energie primară în Serbia este furnizată în cea mai mare parte din producția internă (64,4 %) și mai puțin din importuri (35,6%).

Din totalul energiei disponibile pentru aprovizionare în Serbia (15.907 Mtoe), energia utilizată pentru transformare în 2020 este de 14.031 Mtoe sau 90% (cărbune 52,7%, țiței și semiproduse 31,8%, hidropotențial 5,3%, gaze naturale 5,3%, energie eoliană 0,7% și derivați din petrol, energie solară, biogaz, biomasă 3%).

Consumul planificat de energie finală în 2020 este de 26%, industria 26% și alte sectoare 48%. Consumul planificat de energie finală în 2020 va fi: derivate petroliere 32%, energie electrică 28%, cărbune 6,3%, gaze naturale 11,7%, energie termică 8,9%, gaz de furnal 0,2% și energie geotermală, biomasă și biogaz 12,7%.

Consumul de energie (în special electrică) din Serbia este irațional. Există o ineficiență a multor procese energetice, de la producția de materii prime energetice, electricitate și energie termică, prin transportul și distribuția energiei, până la consumul de energie finală în industrie, gospodării, agricultură, energie utilitară și transport. Cu o eficiență energetică scăzută în toate sectoarele consumului de energie, este în mod caracteristic o utilizare foarte mare a energiei electrice pentru nevoile termice, în special în gospodării. Pe baza rezultatelor planurilor de acțiune din ultimii ani, s-au făcut economii în sectorul industriei și al transporturilor, precum și în sectorul gospodăriilor. Economii au fost realizate prin implementarea măsurilor de eficiență energetică în

clădirile rezidențiale, în sectorul public și comercial, prin aplicarea de noi reglementării privind construcția și certificate privind proprietățile energetice ale clădirilor (sectorul gospodăriilor), promovarea utilizării aparatelor eficiente energetic în gospodărie, modernizarea sistemelor de iluminat public în unitățile de autogovernare locală (JLS), introducerea sistemelor de management al energiei în clădirile publice și comerciale, realizarea tarifelor de stimulare pentru o producție combinată cogenerativă foarte eficientă de energie termică și electrică în clădiri, îmbunătățirea eficienței energetice în sistemul pieței publice a pasagerilor și bunurilor, introducerea sistemelor de gestionare a energiei pentru marii consumatori industriali, etc.

1.6.4.3.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Principalele **potențiale** pentru dezvoltarea energiei și a unui sistem energetic durabil sunt următoarele: oportunități pentru o mai mare utilizare a surselor regenerabile de energie; dezvoltarea pieței de energie electrică și gaze naturale din țară; îmbunătățirea eficienței energetice, în toate sectoarele, în special în gospodărie; introducerea gestionării energiei în sectoarele public, comercial și industrial; construirea gazoductului magistral granița Bulgariei – granița Ungariei; gazificarea intensivă a orașelor, în primul rând în sectorul de larg consum; o bună structură de cadre personale pentru dezvoltarea și utilizarea diferitelor surse de energie; aplicarea sistemelor și tehnologiilor pentru producția de energie din surse regenerabile care se încadrează în spațiu, nu sunt agresive și sunt acceptabile din punct de vedere vizual.

Limitările de bază în dezvoltarea energiei și a sistemului energetic al Serbiei sunt următoarele: impactul negativ al schimbărilor climatice asupra sectorului energetic; obligații în ceea ce privește limitarea/reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră (în continuare: GHG) și poluanți primari; dependență energetică externă ridicată, în special combustibili de calitate (petrol și gaze naturale); consum specific ridicat de energie pe unitatea de produs intern brut și/sau pe unitate de produse din industrie; pierderi tehnice și netehnice majore în transmiterea, transportul și distribuția energiei; lipsa planificării energetice integrale la nivel regional și local; furnizarea sistemului de conducte dintr-o singură direcție prin Ungaria; obsolescența tehnologică a unei mari părți a sectorului energetic; lipsa multor standarde și reglementări, respectiv insuficiența de disponibilitate de a pune în aplicare directivele și standardele europene în domeniul energetic; inexistența infrastructurii pentru aplicarea surselor regenerabile de energie; cercetarea și evaluarea insuficientă a locațiilor pentru construirea surselor regenerabile de energie; decalaj tehnologic și industrie subdezvoltată pentru producția majorității echipamentelor energetice pentru aplicarea energiei din surse regenerabile; limitări privind documentele de planificare și condițiile de amenajare pentru încadrarea instalațiilor energetice în patrimoniul natural și cultural; eficiența energetică slabă a fondului de construcții existent; consum ridicat de energie (în principal energie electrică) pentru încălzirea clădirilor, un nivel scăzut de energie primară utilizată în clădiri; și sisteme de încălzire centrală la distanță, ineficiente din punct de vedere energetic.

1.6.5 . Evaluarea generală a stării mediului, a patrimoniului, a peisajului, a schimbărilor climatice și a dezastrelor

1.6.5.1. Evaluarea generală a stării calității mediului

1.6.5.1.1. Analiza și evaluarea situației

1.6.5.1.1.1. Calitatea aerului

Calitatea aerului în Serbia a fost afectată în centrele urbane mai mari și în zonele lor periurbane, apoi în ținuturile miniere și în instalațiile termice și industriale majore și în coridoarele de transport. Cele mai frecvente cauze ale poluării aerului sunt obsolescența tehnologiei, eficiența energetică scăzută, lipsa stațiilor de tratare a gazelor și utilizarea combustibilului de slabă calitate, nerespectarea standardelor privind emisiile de gaze reziduale și praf în aer, precum și competențele nedefinibile ale statului și ale unităților de autogovernare locală (JLS).

Potrivit datelor privind balanța poluării atmosferice, evidența ținută de Registrul național al surselor de poluare, producția de energie electrică și termică este sursa dominantă a emisiilor totale de oxizi de sulf (92% din totalul emisiilor) și a oxizilor de azot (54% din totalul emisiilor) din Serbia. Traficul rutier este al doilea, cu o contribuție de 19% din totalul emisiilor de oxizi de azot. Centralele termice de mai puțin de 50MW și cutiile de foc individuale sunt cele mai importante surse de particule în suspensie PM10 (51%) și PM 2,5 (67%), urmate de sectorul agricol fără zootehnie, industrie și trafic rutier (în special în așezările urbane). Cei mai importanți emițători de amoniac sunt fermele, în special gestionarea gunoierului la ferme. Unul dintre cei mai mari poluatori din KiM sunt industria energetică, industria metalurgică, minele, depozitățile minerale, industriale și urbane, haldele ilegale de deșeuri, transportul, agricultura etc.

Sursele de poluare a aerului de pe teritoriul Serbiei sunt împărțite în trei părți (tabelul 15). Calitatea aerului în zonele Serbia Centrală și AP Vojvodina este urmărită de *Registrul surselor mari de poluare* (în 2018 au existat 258 de instalații pentru care s-a efectuat analiza impactului sectoarelor economice) și *Registrul de surse* (în 2019 a inclus 1.493 de instalații). Calitatea aerului în zona AP KiM este monitorizată de 12 stații de măsurare a surselor de poluare (în așezări urbane și instalații industriale).

Sursele de poluare a aerului împărțite în două părți: *Registrul surselor mari de poluare* (în 2018 existau 258 de instalații pentru care s-a efectuat analiza de impact a sectoarelor economice) și *Registrul surselor* (2019 a inclus 1493 de instalații).

Sectorul energetic este cel mai mare emițător de gaze cu efect de seră din Serbia, reprezentând 80,6 % din totalul emisiilor, dintre care cel mai important este subsectorul industriei energetice, care include producția publică de energie electrică și termică, rafinării și producția de combustibil (reprezentând 70 % din emisiile din sectorul energetic și 56 % din totalul emisiilor naționale). Consumul este dominat de combustibili fosili cu 87,9%.

Evaluarea oficială a calității aerului a fost prezentată în trei categorii în ceea ce privește valorile limită depășite ale poluanților (tabelul 15). În perioada 2010-2020 în zonele din Serbia Centrală și AP Vojvodina, calitatea aerului nu s-a schimbat în general și este de prima categorie, curat, respectiv ușor poluat. Zona AP KiM în perioada 2013-2018. aparține zonei a doua, respectiv aer moderat poluat. Date privind categoriile de calitate a aerului din spațiul AP KiM pentru 2019 și 2020 nu există încă disponibile (motiv pentru care au fost omise în tabel).

În cadrul centrelor urbane mai mari Belgradul este o aglomerare care are cea mai scăzută calitate a aerului în perioada observată (categoria III – poluare excesivă a aerului, cu excepția anului 2014). Această evaluare se datorează adesea depășirii concentrațiilor de particule de PM10, PM2,5 și depășirii ocazionale a NO2. În Užice în ultimii opt ani, calitatea aerului a fost compromisă de prezența particulelor în suspensie PM10. În Pančevo, particulele în suspensie au fost cauza poluării aerului timp de cinci ani. În Valjevo, calitatea aerului a fost compromisă în ultimii șapte ani de prezența particulelor în suspensie PM10. Novi Sad a avut în mare parte aer curat în ultimii cinci ani, dar în 2019 a fost raportată o poluare excesivă din cauza prezenței particulelor suspendate de PM10. În 2016, Pančevo și Niš au avut aer curat, dar pentru al patrulea an consecutiv sunt în categoria a treia, poluarea excesivă a aerului din cauza poluării cu particule în suspensie PM10 și PM 2.5. La Priština, în perioada 2013-2018, aerul a fost de bună calitate, păstrând limitele primei categorii, în ciuda faptului că poluarea aerului are loc prin creșterea concentrației de dioxid de azot în timpul lunilor de iarnă. Valorile maxime permise pentru particulele PM10 sunt depășite în mod repetat în cursul anului 2019 și 2020 în Peć, Prizren, Glijilane, în timp ce concentrațiile de particule PM2,5, precum și PM10 au depășit în 2018 și 2019 în Obilić.

Tabelul 15. Clasificarea calității aerului pe teritoriul Republicii Serbia pe zone și centre, 2010-2020

		KATEGORIZAREA CALITĂȚII AERULUI										
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ZONE	SERBIA Centrală	II	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
	PA VOIVODINA	II	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
	PA KOSOVO ȘI METOHIA	-	-	-	II	II	II	II	II	II		
CENTRE URBANE MAI MARI	Belgrad	III	III	III	III	II	III	III	III	III	III	III
	Novi Sad	III	III	I	I	I	II	I	I	I	III	I
	Niš	III	III	II	I	I	-	I	III	III	III	III
	Bor	III	III	III	III	III	III	I	I	I	III	III
	Užice	-	II	II	III	III	III	III	III	III	III	III
	Smederevo	-	III	III	III	III	-	-	-	III	III	III
	Pančevo	-	III	III	I	I	III	I	III	III	III	III
CELELALTE CENTRE												
	Valjevo	-	-	III	III	III	III	III	III	III	III	III
	Kraljevo	-	-	-	-	-	-	-	III	III	III	III
	Kragujevac	-	-	-	-	II	III	III	III	III	I	III
	Kosijeríc	-	III	III	II	I	-	-	III	III	III	III
	Sremska Mitrovica	-	-	-	-	II	III	III	I	III	I	I
	Subotica	-	-	-	-	-	-	III	III	III	III	III

	Categoria I – aer curat sau ușor poluat (parametrii de calitate a aerului sub limitele stabilite)
	Categoria II – aer moderat poluat (unii parametri depășesc limitele, dar sunt sub valorile tolerante)
	Categoria III – poluarea excesivă a aerului datorată concentrațiilor care au depășit limita sau valoarea tolerantă (valori tolerante depășite)

Source : Agenția pentru Protecția Mediului a Republicii Serbia - Registrul Național al Surselor de Poluare (Zone Serbia Centrală și AP Voivodina); și informații disponibile privind starea mediului a instituțiilor provizorii de autogovernare din Priština – Agenția pentru Protecția Mediului (AP KiM).

În Serbia, inventarul poluanților atmosferici de bază este gestionat și, pe baza acestor date, este produs de indicatorul Emisiilor de gaze acidifiante, în conformitate cu metodologia EMER/EEA. Pe baza datelor, se poate concluziona că cantitățile emise de oxizi de sulf indică o ușoară scădere, în timp ce cantitățile emise de amoniac și oxizi de azot nu prezintă modificări semnificative (Tabelul 16).

Tabelul 16. În 2016, companiile care au avut cele mai mari emisii de SO₂, NO_x și particule suspendate în aer din Serbia

Rang	Dioxid de sulf	Oxizi de azot	Particule suspendate
1	TE Kostolac B	TENT A	TENT A
2	TENT A	TENT B	TE Kolubara
3	TE Kostolac A	TE Kostolac B	TE Kostolac B
4	TENT B	TE Kostolac A	TE Kostolac A
5	TE Kolubara	TE Kolubara	TEHT B
6	Rafinăria Pančevo	Lafarge	TE Morava
7	TE Morava	Rafinăria Pančevo	Hesteel – Smederevo
8	Energetika	TE Morava	Železara Smederevo*
9	RB Kolubara – Prelucrare	CRH	Energetika
10	Sunoko – Pećinci	Petrohemija	RB Kolubara – Prelucrare
11	TE Obilić (Kosovo A și B)	TE Obilić	TE Obilić

Sursa : Agenția pentru Protecția Mediului din Republica Serbia (de la 1 la 10); și Informații disponibile despre starea mediului a instituțiilor provizorii de autoguvernare din Priština – Agenția pentru Protecția Mediului (11) – Nu există depășiri MDK pentru dioxidul de sulf pe teritoriul KiM, în timp ce la stația de măsură Obilić sunt înregistrate depășiri MDK pentru monoxid de carbon.

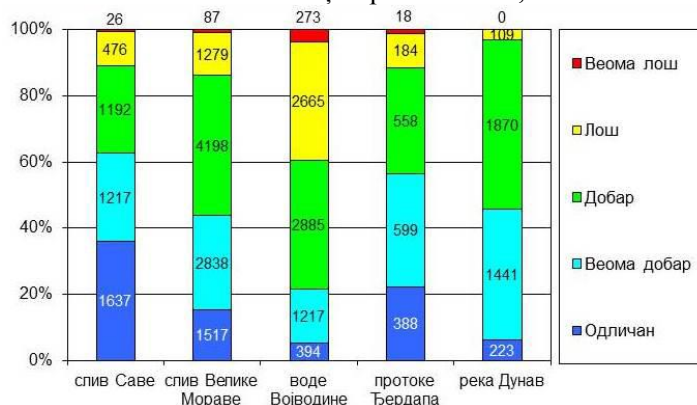
1.6.5.1.1.2. Calitatea apei

Principalele surse de poluare a apei din Serbia sunt apele uzate industriale și menajere netratate, apa de drenaj din agricultură, apele scurse din depozitele de deșeuri menajere, apele reziduale miniere, apele reziduale din flotația resurselor minerale, apele scurse din depozitele active și abandonate de deșeuri miniere, precum și poluarea aferentă navigației fluviale și funcționării centralelor termice.

Conform indicatorului SWQI, în perioada 2010-2019, cursurile apelor de pe teritoriul Republicii Serbia s-au caracterizat prin îmbunătățirea calității apei. Analiza a 27.291 de probe din 261 de locuri de măsurare prelevate o dată pe lună în perioada 1998-2019 arată că cea mai gravă situație este pe teritoriul AP Vojvodina, unde la clasa de calitate "nesatisfăcător" și "foarte nesatisfăcător" aparține 39,5% din probe din acest teritoriu, și numai la clasa "foarte nesatisfăcător" aparține 67,6% din probe.

Analiza SWQI a fost realizată pe 46 de locuri de măsurare unde, în perioada 2010-2019, există continuitate în eșantionare. Pe întreg teritoriul Republicii Serbia s-a stabilit o tendință ne semnificativă, pe bazinele Dunării și Morava este favorabilă (în creștere), în timp ce bazinul Sava este o tendință nefavorabilă (de scădere). Valorile mediane SWQI variază de la 80 la 90, corespunzând calității "bun" și "foarte bun". Calitatea nesatisfăcătoare per parametru SWQI este stabilită în patru (11%) locuri de măsurare: Bačko Gradište (Canalele DTD), Vrbica (Zlatica), Hetin (Stari Begej), Bački Breg (Plazović) și Ristovac (Morava de Sud). În aceste locații există o tendință insignifiantă, cu excepția Vrbica și Bačko Gradište unde este favorabilă (în creștere). Tendință nefavorabilă (în scădere) este în patru (9%) locuri de măsurare, dar cu o calitate bună, foarte bună și excelentă a apei.

Graficul 5. Evaluarea calității apei în Serbia, 2010-2019.

Marele Canal Bačka (m.m. Vrbas 2) și Borska reka (m.m. Slatina) sunt punctele negre ecologice ale Serbiei și reprezintă o problemă majoră și urgentă, precum și un exemplu de dificultate în rezolvarea problemei poluării apelor de suprafață.

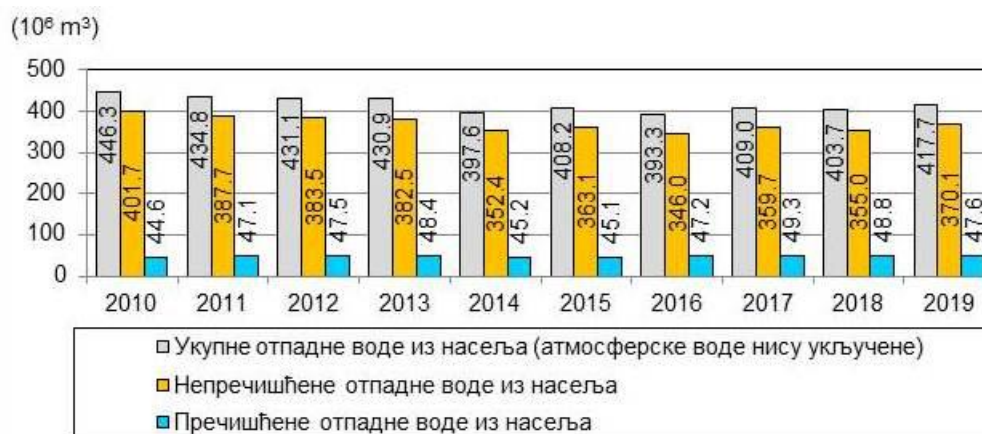
În ținutul AP KiM, calitatea apei de suprafață este monitorizată în 54 de locuri de măsurare. Calitatea apei poate fi considerată satisfăcătoare, cu posibilitatea de îmbunătățire odată cu punerea în aplicare a măsurilor de planificare. Acumulările existente au, în general, o calitate bună a apei. O parte din cursurile apelor sunt de calitate satisfăcătoare sau foarte nesatisfăcătoare calitate, deoarece primesc ape reziduale menajere și industriale: Binačka Morava (de la Vitina, Gijlane și Kosovka Kamenica), Beli Drim și afluenții săi (din Peć, Klina, Djakovica și Prizren), Lepenac (de la Fabrica Silkapur și Uroševac), Gračanka (în aval de lacul Badovačka din mina Kišnica) și Drenica (din cariera de suprafață de lignit). Cel mai poluat este râul Sitnica, iar dintre afluenții săi în cea mai gravă stare este Prištevka, care este un colector de ape reziduale din Priština.

Procentul locuitorilor conectați de canalizarea publică este în continuă creștere, astfel că în 2019 a fost de 65,2%. Cel mai mare procent al populațiilor conectate la canalizările publice este în Belgrad (86,1%) și districtul Šumadija (75,6%), în timp ce cel mai mic procent este în districtele Bačka de Vest (31,3%) și Nišava (34,2%). Populațiile care nu sunt atașate la canalizarea publică folosesc în cea mai mare parte fose septice pentru a evacua apele uzate, o problemă majoră, în timp ce o parte mai mică utilizează sisteme uscate și instalații nepotrivite pentru evacuarea apelor uzate. În ținutul AP KiM, aproximativ 75% din populație este conectată la rețeaua publică de apă și 65% la rețeaua publică de canalizare (2019).

În cadrul Registrului Național al Surselor de Poluare sunt monitorizate datele referitoare la apele uzate contaminate (nepurificate). Conform datelor multianuale (2008-2019), cantitățile totale de ape uzate au o tendință de scădere. Analizând pe districte, cele mai multe ape uzate nepurificate (95%-100%) se află în districtele Nišava, Belgrad, Zlatibor, Bor, Rasina, Piro, Toplica, Braničevo, Bačka de Sud, Banatul Central și Srem. Cele mai puține sunt în districtele Bačka de Nord (32%), Kolubara (42,1%), Banatul de Nord (42,3%) și Šumadija (47,1%).

În Serbia, 409 milioane m³ de ape uzate sunt deversate anual în râuri și canale prin intermediul sistemelor publice de canalizare. Procentul populației acoperite de epurarea apelor uzate este în continuă creștere în perioada 2010-2019. În 2019 este un maxim de 14,42% și față de 2010 a crescut cu 5,06%. Cele mai multe ape uzate purificate în 2019 are districtul Bačka Nord (96,1%). Districtele Banatul Central, Belgrad, Zlatibor, Rasina, Toplica și Nišava nu au ape uzate purificate în perioada respectivă. În regiunea AP KiM, nicio așezare nu are stații de purificare a apelor uzate (numai în Srbica există o stație de purificare a apei în curs de testare).

Graficul 6. Total, ape uzate nepurificate și purificate din așezările din Serbia, 2010-2019

Analiza emisiilor materiilor poluante din apele reziduale menajere și industriale se realizează pe baza cantității de azot total și fosfor total. Cele mai mari cantități emise de azot și fosfor provin de la centrale din sectorul energetic, industria chimică și minerală, precum și de la companiile de utilități publice care gestionează deșeurile și apele uzate la nivelul unităților de autogovernare locală (JLS). În 2020, au fost emise în apă 12.866,4 tone de azot și 1.375,3 tone de fosfor. Cele mai mari surse de poluare cu emisii de azot în cursul anului 2020, au fost JKP Beogradski vodovod i kanalizacija (ÎP Apă și Canalizare Belgrad) (43%), JKP Vodovod i kanalizacija Novi Sad (13%) și EPS TENT A și TENT B (13%), iar cu emisii de fosfor, JKP Beogradski vodovod i kanalizacija (53%), JKP Vodovod i kanalizacija Novi Sad (11%) și EPS TE Kostolac A (10%).

Conform datelor disponibile, există 42 de PPOV comunale, dar cele mai multe dintre ele funcționează cu eficiență cu mult sub cea proiectată. În prezent, doar 4 stații dispun de tratare terțiară pentru purificarea apelor reziduale menajere (Bački Petrovac, Senta, Subotica și Pećinci), iar 24 de stații dispun de tratare secundară.

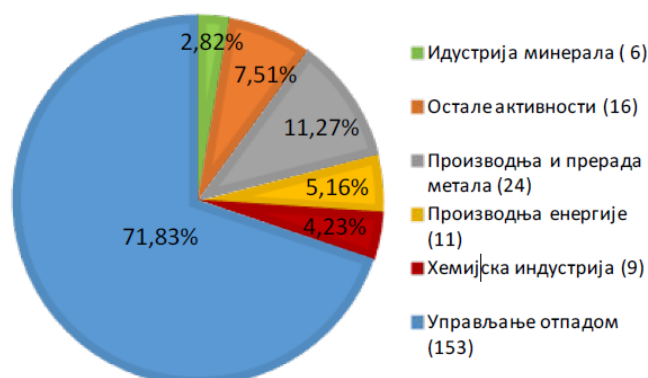
O problemă deosebită este că 57% din instalațiile industriale analizate nu dispun de dispozitive de tratare a apelor uzate, în timp ce aproximativ 50% din probele de apă uzată industrială nu îndeplinesc standardele de calitate a apelor uzate.

1.6.5.1.1.3. Calitatea solului

Principalele amenințări care duc la degradarea solului în Republica Serbia sunt: eroziunea, reducerea materiei organice, distrugerea structurii solului, acidificarea solului, poluarea solului cauzată de activități industriale, minerit și energetică, utilizarea excesivă a substanțelor chimice în agricultură și comprimarea terenurilor agricole.

Pe baza analizei conținutului și disponerii elementelor potențial dăunătoare și periculoase din sol, se poate concluziona că solul din cea mai mare parte a Serbiei este nepoluat și adecvat pentru producție, cu existența mai multor zone de puncte pe cale de dispariție ecologică (hot spot). Cea mai mare pondere a poluării localizate a solului au avut depozitele publice de deșuri menajere cu 71,83%, urmate de producția și prelucrarea metalelor cu 11,27%, producția de energie și industria chimică.

Graficul 5. Ponderea principalelor surse localizate de poluare a solului în total: Locații identificate (%) – situația din 2020

În ținutul Republicii Serbia în 2020, au fost identificate 213 locații din categoria potențial contaminate și contaminate. Dintre acestea, reabilitarea și remedierea au fost efectuate în 52 de situri, iar 76 de situri au fost investigate amănunțit. În ceea ce privește concentrația și tipurile de poluanți din sol, apropierea facilităților vulnerabile, activitățile din locație, dimensiunea complexului și volumul estimat al lucrărilor de remediere, toate locațiile în care s-a confirmat poluarea solului sunt clasificate în 4 grupe. Grupa IV (sol contaminat alarmant) aparține marilor întreprinderi industriale în care sunt necesare reabilitarea și remedierea, iar acestea sunt: Bazinul Minier și Topitor Bor, Prva Petoletka Trstenik, Željezara Smederevo, HI Zorka Subotica, PKS Latex Čačak și HI Viskoza Loznica.

Pe baza raportului Ministerului Mineritului și Energiei, sunt prezentate datele privind spațiul degradat și sterilul depozitat de la companiile miniere mai mari din Republica Serbia care generează o poluare semnificativă (Tabelul 17).

Tabelul 17. Date privind spațiul degradat și solul degradat prin eliminarea sterilului de la companii miniere mai mari din Republica Serbia care generează o poluare semnificativă

Societate comercială	Sol degradat prin excavare (ha)	Sol degradat prin eliminarea sterilului (ha)
Elektroprivreda Srbije	158,77	0,00
CRH Serbia	1,37	1,63
Concern Farmakom Pudnik Lece	0,00	20,10
Serbia Zijin Copper Bor	20,10	58,68
Jugo-Kaolin	1,19	1,60
Bosil-Metal		0,30
ÎP pentru exploatare subterană a cărbunelui	13,92	2,69
Total	195,35	85,00

Sursa: Ministerul Mineritului și Energiei, Agenția pentru Protecția Mediului

În ținutul AP KiM, nu a fost stabilită o monitorizare regulată a calității solului iar testarea se efectuează în zonele potențial poluate (cum ar fi complexul energetic din Obilić) în cadrul unor programe speciale. Probele de sol, fructe și culturi nu au înregistrat concentrații de metale grele peste nivelurile permise, dar niveluri ridicate ale acestor metale (Cr, Ni, Pb și Cd) au fost găsite pe terenuri care nu au fost utilizate în scopuri agricole. Până în prezent, au fost identificate 26 de locații contaminate, potențial periculoase, cu statut/caracter de "hot spot", cu o suprafață totală de aproximativ 1.000 ha. Acestea sunt halde de deșeuri sau depozite de cenușă (TE Kosovo A și B), fenol (Obilić), pesticide și îngrășăminte și anvelope (Suva Reka), substanțe chimice industriale periculoase (Peć), azbest (Han și Elezit), zgură (Feronikl,

Glogovac) mine metalice sterile și deșeuri (Kišnica, Artan, Goleš, Deva), flotație de steril (Zvečan, Leposavić, Žarkov potok – Kelmend, Deva), deșeuri menajere (Podujevo, K.Mitrovica, Peć, Prizren, Priština – Miraš, Gnjilane), deșeuri industriale, deșeuri din metalurgia de zinc și materiale radioactive – stronțiu, toriu, americiu (K.Mitrovica).

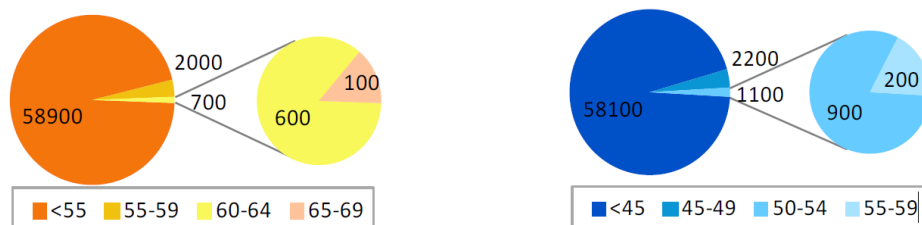
Solul din mediile urbane este un mediu deosebit de periclitat, care suferă de povara cauzată de activitățile umane, atât în oraș, cât și în așezările sale marginale. Aproximativ la 66,7% din terenurile agricole utilizate se aplică îngrășămintele minerale, iar mai mult de un sfert din suprafețele agricole sunt acidificate în principal din cauza utilizării necontrolate a suplimentelor chimice.

Rezultatele studiului privind poluarea solului (2005-2018) realizat în 827 de locații indică faptul că, în majoritatea probelor de sol examinate, s-a înregistrat depășirea nivelului prescris pentru nichel, cupru, cadmiu, zinc, cobalt și mercur. De asemenea, pe parcursul anului 2020, a fost monitorizat nivelul de periclitate a solului cauzat de poluarea chimică în zonele urbane din opt unități de autoguvernare locală/JLS, unde au fost examinate în total 248 de probe. Cele mai frecvente depășiri de valori limită au fost înregistrate pentru nichel, zinc, plumb, arsen, cadmiu, mercur și cobalt.

1.6.5.1.1.4. Nivelul zgomotului

Cele mai frecvente surse de zgomot provin din trafic și din instalațiile industriale, iar problema prezintă zgomotul surselor locale (restaurante/hoteluri și ateliere meserii etc.). Monitorizarea intensității zgomotului în 2020 a fost realizată în 16 JLS (156 locuri de măsurare) și în patru aglomerări (50 de locuri de măsurare). Orașul Niš este singurul cu monitorizare continuă de 24 de ore. Cel mai mare procent din indicatorii totali de zgomot, Lden, se află în intervalul de 60-64 dB, în timp ce cel mai mare procent de indicatori de zgomot pe timp de noapte Lnight este cuprins între 51-55 dB. Procentul de depășire 70 dB este neglijabil.

Graficul 8. Populația expusă la indicatori de zgomot extinse Eden (stânga) și indicator total de zgomot pe timp de noapte Lnight

Utilitatea publică "Putevi Srbije" (Drumurile Serbiei) a elaborat planuri de acțiune pentru protecția împotriva zgomotului pe baza hărților strategice de zgomot elaborate pentru 843 km de rețeaua rutieră de stat. Analiza datelor arată că 33.489 de locuitori sunt expuși la indicatorul total de zgomot Lden în intervalul 55-59 dB, în timp ce la o gamă de indicatori de zgomot pe timp de noapte de 45-49 dB Lnight sunt expuși 43.132 de locuitori.

În 2019, AD "Infrastructura železnice Srbije" a elaborat hărți strategice de zgomot pentru 25,88 km de cale ferată pe direcția Batajnica - Belgrad Centar - Ovča, în timp ce în 2021, a început să elaboreze un plan de acțiune bazat pe hărți strategice de zgomot. Analiza datelor din SKB arată că cel mai mare număr de locuitori - 58.900 - sunt expuși la indicatorul total de zgomot Lden, care este mai mic de 55 dB, în timp ce la valorile indicatorului de zgomot pe timp de noapte Lnight mai mic de 45 dB sunt expuși 58.100 de locuitori.

Au fost elaborate Hărți strategice de zgomot ale aglomerației Niš. Analiza datelor arată că cel mai mare număr din populație (712.100) este expusă la indicatorul total de zgomot Lden,

a cărui valoare este <50 dB, în timp ce 900 de locuitori sunt expuși la valorile indicatorului total de zgomot >=75 dB. În ceea ce privește indicatorii de zgomot de noapte, cel mai mare număr din populație (740.300) este expusă la valori mai mici de 45dB, în timp ce un număr minim de populația este expusă la un interval indicator de zgomot de 65-69 dB și este de 5500 de locuitori.

1.6.5.1.1.5. Instalațiile SEVESO

Instalațiile SEVESO sunt complexe industriale în care sunt prezente sau pot fi prezente substanțe periculoase în cantități egale sau mai mari decât cele prescrise. Pe teritoriul Republicii Serbia, 49 de facilități de ordin superior și 62 de unități de ordin inferior sunt înregistrate sub rezerva obligațiilor care decurg din Directiva²⁹ SEVESO II și, ca atare, pot fi considerate potențial periculoase din punctul de vedere al riscului de accident. Lista uzinelor SEVESO nu este finală și se actualizează lunar, în funcție de necesități.

1.6.5.1.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialele în domeniul mediului și impactul acestuia asupra dezvoltării spațiale a Serbiei sunt: diferențierea spațială și zonele preliminare definite cu cel mai mare pericol ecologic de pe teritoriul Serbiei; sistem stabilit de monitorizare a calității mediului din rețeaua de stat a stațiilor automate de măsurare și din rețeaua locală, care constituie baza pentru determinarea calității și monitorizarea condițiilor și tendințelor elementelor de mediu; mediu conservat și de calitate în zonele neindustrializate; punerea în aplicare a conceptului de producție mai curată (cea mai bună tehnică disponibilă, tehnologii EOP, eficiență energetică, reducerea la minimum a deșeurilor); punerea în aplicare a instrumentelor de evaluare a impactului asupra mediului (SEA, EIA, IPPC, Planul de protecție împotriva accidentelor etc.); existența documentelor strategice, a planificării și a documentației tehnice ca condiții prealabile pentru utilizarea fondurilor UE și a altor fonduri pentru realizarea proiectelor în domeniul mediului; creșterea numărului de organizații economice cu sisteme de management de mediu certificate (ISO14001, EMAS, Eco Sign, Cleaner Production); și aplicarea consecventă a principiului "poluatorul plătit" și "utilizatorul plătește".

Limitările din domeniul mediului și impactul acestuia asupra dezvoltării spațiale a Serbiei sunt poluarea excesivă a aerului și a apei, poluarea și punerea în pericol a terenurilor agricole. Poluarea excesivă a aerului provine din sectoarele industriei, energiei și transporturilor. Producția de energie electrică și termică este responsabilă pentru 91% din emisiile de dioxid de sulf (CO₂); cele mai mari emisii de oxid de azot (NO_x) provin de la centralele termice, precum și de la industria minerală și chimică; în timp ce ponderea dominantă a particulelor PM₁₀ (57%) și PM_{2,5} (75%) provine de la centrale termice mai mici de 50 MW și cutii de foc individuale. Sectorul energetic este de departe cel mai mare emițător de gaze cu efect de seră din Serbia, din care provin 80,6% din totalul emisiilor. Se estimează că aproximativ 2,5 milioane de cetățeni locuiesc în ținuturi cu poluare atmosferică, adică, respiră aer din categoriile de calitate II și III, în special în marile centre urbane. Poluarea excesivă a apei provine din localități, industrie și agricultură. Analiza calității apelor de suprafață a arătat cea mai gravă stare este pe teritoriul AP Vojvodina. Aproximativ 84% din apele uzate nepurificate din așezări și din 57% din instalațiile industriale din Serbia sunt eliberate în recipiente, fără

-----
²⁹ Registrul al instalațiilor/uzinelor SEVESO de pe teritoriul Republicii Serbia, întocmit de Sectorul pentru Managementul Mediului, Departamentul pentru protecția împotriva accidentelor chimice majore al Ministerului Protecției Mediului, 2021

tratament. Principalii factori care pun în pericol terenurile agricole sunt emisiile de materii poluante (metan și alte rămășițe organice și anorganice din agricultură), poluarea solului cu pesticide, eroziunea, locații degradate și contaminate, precum și schimbările în modul în care este utilizat terenul. Mai mult de un sfert din suprafețele agricole sunt acidificate, în principal din cauza utilizării necontrolate a substanțelor chimice.

1.6.5.2. Evaluarea generală a stării gestionării deșeurilor

1.6.5.2.1. Analiza și evaluarea situației

În ciuda faptului că Republica Serbia înregistrează progrese constante în dezvoltarea politicilor de gestionare a deșeurilor, principalele provocări continuă să fie obținerea unei bune acoperiri și a capacității de a furniza servicii de bază, cum ar fi colectarea deșeurilor, transportul și salubritatea. Media de colectare a deșeurilor menajere este de 87,4%. În 2018, în Serbia au fost generate 2,23 milioane de tone de deșeuri menajere (pe teritoriul AP KiM alte 0,51 milioane de tone), iar 1,95 milioane de tone au fost colectate și eliminate în total (cu încă aproximativ 0,42 milioane de tone în AP KiM). Din această cantitate, în haldele sanitare regionale pe parcursul anului 2018 au fost eliminate aproximativ 440.000 de tone de deșeuri, respectiv 22,5% din deșeurile menajere colectate. Nu există nicio tratare a deșeurilor înainte de eliminarea acestora în depozit. În același an, pe teritoriul Republicii Serbia au fost generate 94.500 de tone de deșeuri periculoase (fără AP KiM pentru care nu există date disponibile) și peste 60.000 de tone au fost tratate în diverse operațiuni. Deșeurile periculoase generate constau în principal din: nămol și turtă de filtru din tratarea materialelor periculoase, diverse emulsii și soluții, deșeuri uleioase, ambalaje care conțin substanțe periculoase, componente periculoase ale echipamentelor aruncate, nămol de la curățarea rezervoarelor, ulei rezidual din separatoare de ulei etc. Cantitățile de fluxuri speciale de deșeuri sunt în creștere ușoară.

Rata de reciclare a deșeurilor menajere este de aproximativ 3%, iar în teritoriul AP KiM aproximativ 6,8%. Serbiei îi lipsește un sistem de selecție primară a deșeurilor. Există o instalație de selecție secundară a deșeurilor care pot fi reciclate în Novi Sad, Užice, Jagodina și Leskovac, precum și mai multe instalații de reciclare înregistrate de PET, metal și plastic. Rețeaua de colectare separată a deșeurilor reciclabile nu a fost dezvoltată suficient în comparație cu capacitățile existente, astfel încât eficiența necesară de reciclare nu a fost atinsă. Deși deșeurile menajere conțin un grad ridicat de materie organică, nu există instalații de tratare biologică a deșeurilor menajere. Serbia nu dispune de infrastructura necesară pentru a reduce eliminarea deșeurilor biodegradabile în depozitele de deșeuri. În prezent, locațiile de compostare există numai în Subotica și Sremska Mitrovica. Nu există instalații de ardere a deșeurilor menajere în Serbia, cu excepția uneia a cărei construcție a început la Belgrad.

Regiunile de gestionare a deșeurilor sunt formate prin cooperarea unităților autoguvernării locale (JLS). În conformitate cu standardele UE, în total au fost construite nouă depozite sanitare regionale, care fac parte din centrele regionale de gestionare a deșeurilor, și alte două neregionale. Șapte depozite regionale de deșeuri au fost construite pe teritoriul AP KiM care nu au o problemă rezolvată privind impactul asupra mediului. Haldele sanitare regionale din Nova Varoš și Inđija sunt în construcție. Cele mai mari trei centre urbane din Serbia (Belgrad, Novi Sad și Niš) nu au depozite sanitare. Haldele sanitare regionale funcționează în următoarele centre urbane: Užice, Lapovo, Kikinda, Jagodina, Leskovac, Pirot, Sremska Mitrovica, Pančevo, Subotica, Priština, Gjlane, Prizren, K.Mitrovica, Uroševac, Đakovica și Peć. Două depozite sanitare care nu sunt regionale sunt în Vranje și Gornji Milanovac. Patru depozite regionale de deșeuri au fost organizate printr-un parteneriat public-privat (Kikinda, Lapovo, Jagodina și Leskovac). Douăsprezece regiuni au acorduri

intercomunale, dar nu au început încă construcția. Celelalte regiuni își dezvoltă în continuare abordarea. În plus față de depozitele sanitare regionale, există 123 de depozite comunale de deșuri (și alte 33 pe teritoriul AP KiM) care nu respectă standardele de mediu, care primesc deșuri menajere organizat colectate pentru eliminare. Odată ce întreaga infrastructură de gestionare a deșeurilor va fi construită, aceste depozite de deșuri vor fi închise și recultivate. Există încă un număr mare de depozite de deșuri sălbatică care sunt scăpate de sub controlul unităților comunale de utilități.

Lipsa infrastructurii pentru tratarea și eliminarea deșeurilor periculoase prezintă o problemă deosebită. Capacitatea de tratare a unei game largi de deșuri industriale periculoase pe teritoriul Republicii Serbia nu este suficientă. Există doar capacități limitate pentru deșeurile fizice și chimice și pentru eliminarea deșeurilor periculoase. Nu există o capacitate suficientă pentru depozitarea deșeurilor periculoase. Licența de a primi anumite tipuri de deșuri periculoase au 3 depozite sanitare regionale, care sunt proprietate privată și funcționează în principal ca depozite sanitare regionale pentru deșuri nepericuloase. Aceste depozite de deșuri dispun de celule separate de acceptare a deșeurilor care conțin azbest, alte deșuri periculoase din construcții și deșuri de demolare sau deșuri periculoase solidificate. Capacitatea de ardere a deșeurilor industriale și medicale organice lipsește. Documentația tehnică este în curs de pregătire pentru construcția instalației de epurare termică și utilizarea energetică a deșeurilor industriale, capacitate 100.000 t/an, cu depozitare deschisă și închisă și haldele de deșuri nepericuloase în locația din Prahova.

Infrastructura existentă pentru tratarea fluxurilor speciale de deșuri este insuficientă. Tratarea deșeurilor provenite din construcții și demolări pe teritoriul Republicii Serbia se realizează de doar câteva instalații concasoare care reciclează mai puțin de 1.000 de tone de deșuri anuale. Pe măsură ce construcțiile au crescut în ultimii ani, cantitatea de deșuri din construcții a crescut, de asemenea. Toată atenția se concentrează asupra reciclării materialelor inerte din deșeurile de construcții. Infrastructura existentă pentru gestionarea deșeurilor medicale în Serbia constă într-o rețea de locuri de tratare centrale și locale situate în cadrul instituțiilor de îngrijire a sănătății. Include tratarea deșeurilor care fac obiectul unor cerințe speciale pentru prevenirea infecțiilor (18 01 03*) – sterilizarea în dispozitivele de tratare la temperaturi scăzute a unei părți din deșeurile medicale, care pot fi apoi eliminate în depozitele de deșuri, dezinfectarea / sterilizarea deșeurilor infecțioase și a obiectelor ascuțite și sfărâmarea / măcinarea deșeurilor sterilizate. Instalații de tip deschis pentru tratarea deșeurilor de origine animală din Categoria 1, care aplică metode de prelucrare de bază sunt în Sombor, Cuprija și Indița. Unitatea din Sombor este programată să se închidă. Pentru tratarea deșeurilor de echipamente electrice și electronice, există mai multe facilități pentru tratarea mecanică a cablurilor, pentru utilizarea cuprului și a altor metale. În prezent, trei companii din industria cimentului din Serbia au o licență de tratare a deșeurilor, pe care le folosesc ca înlocuitor al resurselor primare. În acest context, anvelopele uzate și alte deșuri care pot fi arse, în general, sunt tratate termic, cum ar fi deșeurile de ambalaje mixte.

1.6.5.2.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialele în domeniul gestionării deșeurilor sunt: existența reglementărilor ca prezumție de realizare a principiilor moderne în gestionarea deșeurilor; producția mare de deșuri care pot fi utilizate ca resursă și în conformitate cu principiile economiei circulare; existența planificării, a documentației urbane și tehnice ca condiții prealabile pentru utilizarea fondurilor UE și a altor fonduri pentru realizarea proiectelor în domeniul gestionării deșeurilor; beneficiile economice ale aplicării principiilor moderne în gestionarea deșeurilor, inclusiv a noilor locuri de muncă în acest sector; și protecția eficientă a mediului ca urmare a gestionării durabile a deșeurilor, a reabilitării haldelor nereglementate și a remedierii solurilor contaminate.

Limitările în domeniul gestionării deșeurilor sunt: colectarea separată marginală a deșeurilor de ambalaje din gospodării și lipsa infrastructurii de sortare; infrastructură insuficientă pentru tratarea atât a deșeurilor menajere, cât și a deșeurilor periculoase; lipsa standardelor de calitate a materialelor secundare produse prin reciclare; lipsa pieței materialelor de reciclare dezvoltate; și conștientizarea subdezvoltată a importanței gestionării durabile a deșeurilor din punct de vedere ecologic și economic.

1.6.5.3. Evaluarea generală a stării de protecție, reglementare și utilizare durabilă a patrimoniului natural și cultural și a peisajului

1.6.5.3.1. Evaluarea generală a stării de protecție, reglementare și utilizare a patrimoniului natural

1.6.5.3.1.1. Analiza și evaluarea situației

Valori naturale, respectiv patrimoniul natural sau bunurile naturale, ca părți ale naturii care, potrivit Legii privind protecția naturii, merită o protecție specială ("Monitorul Oficial al RS", nr. 36/09, 88/10, 91/2010 - corecție, 14/16 și 95/18 - altă lege), includ trei categorii-cheie de conținut spațial: fauna sălbatică (diversitatea biologică sau biodiversitatea), solul, relieful, apa (diversitatea geologică sau geodiversitatea) și peisajul³⁰.

Protecția acestora se realizează printr-o serie de forme spațiale și măsuri și instrumente administrative și de reglementare. Protecția și statutul corespunzător de gestionare a valorilor naturale, prin ținuturi (arii) protejate, rețea ecologică, rezervații ale biosferei și geoparcuri au fost stabilite pe circa 22.600 km² sau 25,5% din teritoriul Republicii Serbia.

Diversitatea biologică (biodiversitatea) ca diversitate de gene, specii și ecosisteme este o caracteristică inseparabilă a spațiului, a conținutului esențial al naturii și a condiției vieții și supraviețuirii omului. Conform datelor disponibile³¹, diversitatea specifică a Serbiei înregistrează un total de aproximativ 44.200 de specii și subspecii (estimările ajungând la 60.000 de taxoni), dintre care cea mai mare parte (aproximativ 35.000) aparține insectelor, organismelor unicelulare și algelor multicelulare. Lichenii (*Lichenes*) sunt reprezentați de 600 de macromiceteți (*Macromycetes*) din regnul ciupercilor (regnul Fungi) cu 1.300 de specii (cu estimarea că există aproximativ 4.000). Aproximativ 800 de specii de mușchi (Bryophyta), cele mai multe mușchi reali (654), mai puține *Anemone Hepaticae* (120) și *Anthocerotophyta* (1) au fost înregistrate din regnul vegetal (Plantae) și 3.730 de taxoni indigeni ale florei vasculare (*Tracheophyta*), presupunând că numărul lor este puțin mai mare (3.900-4.000). În regnul animalelor (*Animalia*), vertebratele (*Vertebrata*) sunt reprezentate cu aproximativ 100 de specii din clasa peștilor (Osteichthyes) și clasa de colousta (*Cephalaspidomorpha*), 19 din clasa amfibienilor (*Amphibia*), 26 din clasa reptilelor (*Reptilia*), aproximativ 360 din clasa de păsări (Aves) și 95 de specii din clasa mamiferelor (*Mammalia*).

Pe baza criteriilor IUCN (*International Union for Conservation of Nature*/Uniunea Internațională pentru Protecția Naturii), statutul speciilor este clasificat în nouă categorii, dintre care categoriile critic periclitare (CR), speciile periclitare (EN) și speciile vulnerabile (VU) sunt taxoni pentru care sunt necesare măsuri juridice de protecție, în principal in situ, în habitate. Până în prezent, pentru fauna sălbatică a Serbiei au fost tipărite 6 cărți roșii, documente științifice care conțin date relevante privind speciile pe cale de dispariție, populațiile acestora, habitatele și factorii de pericol.

³⁰ Peisajul este fixat metodologic în PPRS ca element de planificare independent și arie specială de protecție și amenajare a spațiului.

³¹ Mijović, A., Sekulić, N., Popović, S., Stavretović, N., Rafović, I., (2013). Biodiversitatea Serbiei – starea și perspectivele. Institutul pentru Protecția Naturii din Serbia, Belgrad.

Cartea Roșie a Florei Serbiei I (1999) a publicat date privind 171 taxon de plante dispărute (EX) și taxon de plante extrem periclitat (CR), care reprezintă 5% din flora Serbiei. Conform datelor din *Cartea Roșie a Florei Serbiei I* (1999), în categoria de taxoni despre care se presupune că au dispărut, există 47 de specii de plante. Există o nevoie specială de a proteja speciile endemice și relice de plante, cum ar fi molidul sârbesc, nepeta rtaensis, campanula uniflora, două tipuri de ramonda, rușcuță de primăvară, tisa, toate cele cinci specii de bujori, pin macedonean și pin bosniac și alte plante care au fost conservate în diferite habitate de refugiu. *Cartea Roșie a Fluturilor de zi din Serbia* (2003) conține date privind 57 de specii de fluturi de zi (34% din diversitatea totală a fluturilor de zi din Serbia), dintre care 22 sunt în statut de amenințate (EN) și 24 de taxoni vulnerabili (VU). Fauna fluturilor de zi din Serbia reprezintă 43 % din numărul total de specii din acest grup de insecte de pe teritoriul Europei. În *Cartea Roșie a Faunei Serbiei I - amfibieni* (2015), s-a observat că 2 specii sunt în statut de vulnerabile (VU) și 2 specii în statut de periclitat (EN). *Cartea Roșie a Faunei Serbiei II - Reptile* (2015) a evaluat că 4 specii sunt critic periclitat (CR), în statutul de taxon vulnerabil (VU) există o specie și trei specii sunt periclitat (EN). Datele din *Cartea Roșie a Faunei Serbiei III – păsări* (2018) indică diversitatea specifică ridicată a ornitofaunei cu 352 de specii de păsări, dintre care 255 sunt păsări cuibăritoare, dar și în risc de dispariție a speciilor. Până în prezent, 15 specii de păsări cuibăritoare au dispărut din fauna Serbiei, 15 sunt critic periclitat (inclusiv acvila de câmp, dropia mare și prundăraș de mare, 22 sunt pe cale de dispariție și 22 de specii sunt vulnerabile. Un total de 49 de specii sunt populații care nu cuibăresc pe cale de dispariție - 4 critic periclitat (CR), 14 periclitat (EN), 17 vulnerabile (VU) și 14 aproape periclitat (NT). Majoritatea speciilor, aparțin categoriei de cea mai mică îngrijorare (LC) de pe Lista Roșie Mondială. *Cartea Roșie a Faunei Serbiei IV - ortoptere* (2018) prelucrează date privind fauna insectelor din ordinul Orthoptera (ordin cricket, coropișniță, grilidae și lăcuste) cu 190 de taxoni, dintre care 7% au un caracter endemic. Conform criteriilor de periclitare ale IUCN, 4 specii sunt critic periclitat (CR), 3 specii sunt periclitat (EN) și 27 de specii sunt vulnerabile (VU).

Teritoriul Serbiei acoperă cea mai mare parte a regiunii continentale, mai puțin panonice și puțin de tot regiunea biogeografică alpină, precum și zece ecosisteme terestre zonale cu aproximativ 1200 de comunități de plante. Acestea includ comunități cu specii endemice și relicve, în special habitate în strâmtori, locuri stâncoase, pajiști montane înalte, turbării montane, saline panoniene și stepe. Deosebit de importante sunt pădurile de molid, pini bosniaci și pini macedonieni, comunitatea arbustivă de jugastru de Banat, alun turcesc, liliac și alte specii.

Diversitatea genetică cuprinde diversitatea în cadrul speciilor, și anume diversitatea genelor prezente în populațiile de organisme. Este important să se păstreze resursele indigene de specii de plante endemice și relicve din habitatele forestiere, plante furajere, medicinale și aromatice, ciupercile, precum și speciile indigene de pești și mamifere. De asemenea, este necesar să se păstreze agrobiodiversitatea, adică resursele genetice de soiuri vechi de plante cultivate și rase de animale crescute.

Speciile sălbatice alohtone care, prin introducere și/sau răspândire pun în pericol alte specii și biodiversitatea totală din ținutul Republicii Serbia, pe baza unei argumentări adecvate și în procedura prescrisă, sunt declarate specii invazive, stabilind și punând în aplicare măsuri de control și suprimare. Astfel de specii sunt considerate, mai presus de toate, următoarele plante: pene de țigan (*Asclepias syriaca*), arțar american (*Acer negundo*), oțetar fals (*Ailanthus glandulos*), amorfă arbusivă (*Amorpha fruticosa*), urzică vestică (*Celtis occidentalis*), salcia mirositoare (*Eleagnus angustifolia*), frasin de Pennsylvania (*Fraxinus pennsylvanica*), gladita (*Gledichia triachantos*), catina de garduri (*Lycium halimifolium*), iederă cu cinci frunze (*Parthenocissus inserta*), mălinul american (*Prunus serotina*), falopia japoneză (*Fallynouria syn. japonica*), salcâm (*Robinia pseudoacacia*), ulm siberian (*Ulmus pumila*), precum și

speciile de alergeni din care cea mai renumită este ambrosia (*Ambrosia artemisiifolia*), dar și alte specii (plopul etc.).

Principalele forme de identificare spațială și de protecție a faunei sălbatice, și anume valorile biodiversității, sunt habitatele și rețelele ecologice, precum și ținuturile protejate care fac parte din categoria bunurilor naturale protejate.

Habitatele reprezintă o categorie spațială esențială de protecție a biodiversității, reglementată prin lege, acte sublegislative, acorduri și directive internaționale. Prin regulament special se stabilesc aproximativ 140 de tipuri de habitate de importanță prioritară pentru protecție, care prezintă valori naționale sau internaționale (cum ar fi habitatele Emerald sau NATURA 2000). Pe teritoriul Serbiei, cadrul preliminar și de localizare (fără date despre suprafață), mai sunt încă de stabilit 7.680 de habitate semnificative, 33.750 de habitate de specii de plante și animale și 28.670 de habitate de păsări, respectiv locuri în care a fost înregistrată prezența anumitor specii semnificative, dar crearea unei baze de date a habitatelor în conformitate cu dispozițiile Legii privind protecția naturii, încă este de urmat. Pe teritoriul AP Vojvodina a fost creată baza de date pentru 698 de habitate de specii sălbatice strict protejate și protejate de importanță națională, însumând aproximativ 82.000 de hectare, cu suprafețe individual prezentate și granițe grafic determinate, unde și aceste habitate vor necesita, de asemenea, o revizuire a stării și o ajustare parțială a granițelor.

Rețeaua Ecologică Națională a fost înființată printr-un decret al Guvernului Republicii Serbia în 2010 și se compune din ținuturi semnificative din punct de vedere ecologic și coridoare ecologice. Include 101 ținuturi semnificative din punct de vedere ecologic (EZP) naționale și internaționale, denumite prin regulament, cu o suprafață totală de 1.979.700 ha (22,36% din teritoriul RS), și anume: 61 de ținuturi Emerald, 43 de ținuturi semnificative la nivel internațional pentru păsări – IBA, 61 de ținuturi pentru plante semnificative – IPA, 11 zone Ramsar și 40 de ținuturi selectate pentru fluturii de zi – PBA, în timp ce toate EZP au statutul de ținut (arie) protejat declarat, propus sau planificat. Cele mai multe dintre aceste ținuturi au câștigat statut internațional pe mai multe motive enumerate (15 ținuturi din cinci motive și Đerdap prin includerea în lista ținuturilor Ramsar în 2020, din șase motive). Coridoarele ecologice de importanță națională conectează ținuturi din teritoriul Republicii Serbia, iar coridoarele de importanță internațională permit conectarea la rețelele ecologice ale țărilor vecine, în conformitate cu reglementările internaționale, și constau din cursurile mari de apă și centura lor costieră. Pentru a asigura o stare favorabilă a lumii sălbatice vii, în primul rând a faunei, de mare importanță sunt și cursurile mai mici de apă și centurile de vegetație naturală și semi-naturală pe suprafețele agricole și în zonele de drumuri și alte sisteme de infrastructură. În ținutul Voivodine (APV), au fost identificate coridoare ecologice de însemnătate diferită, atât liniare (aproximativ 400 de coridoare cu o lungime totală de 4.970 km) cât și de suprafață, precum 62 de poligoane cu o suprafață totală de 22.850 ha (dintre care cel mai mare coridor multifuncțional este Tisa cu suprafața de aproximativ 19.650 ha). În cadrul acestor coridoare ecologice de importanță internațională (Dunărea, Tisa, Sava) și regional-națională (coridoarele Slatin-Stepe din Banat și Bačka, coridoarele fluviale ale cursurilor mici de apă și rețeaua de canale HS DTD), pe lângă cele protejate și pentru protecția ținuturilor planificate, habitate spațial identificate și desemnate.³²

Rețeaua ecologică NATURA 2000 include habitate cu specii special stabilite în țările UE. Identificarea lor reprezintă o sarcină științifică și profesională foarte solicitantă și responsabilă, care trebuie finalizată până la momentul în care Serbia va adera la UE. Trei proiecte naționale majore sunt în curs de desfășurare pentru protejarea biodiversității legate de crearea unei rețele ecologice, elaborarea unei cărți roșii a florei, faunei și a ciupercilor și înființarea unei rețele ecologice UE NATURA 2000,

---

³² Coridoarele ecologice, în afară de cele menționate mai sus, și elementele lor structurale nu se menționează nominal nici nu se prezintă grafic în PPRS.

Primul inventar al obiectelor de **patrimoniul geologic** al Serbiei (2005), care se inovează și extinde, acoperă aproximativ 650 de forme și fenomene reprezentative de structură geologică, relief, hidrografia terenului, acoperire pedologică și situri arheologice. Aproximativ 80 de obiecte de patrimoniu geologic au statutul de ținuturi (arii) individuale protejate, preponderent ca monumente ale naturii, majoritatea într-un grup de obiective speologice. Un număr semnificativ de obiective se află în limitele unor ținuturi protejate mai mari. Legea definește noțiunea de geoconservare și stabilește geoparcul ca o formă de protecție a patrimoniului geologic și de promovare a geoturismului. Geoparcul Đerdap (aproximativ 133.000 ha) este prima zonă din Serbia care a fost înscrisă în Rețeaua Mondială de Geoparcuri UNESCO (*Global Geoparks Network*) în 2020.

Potrivit Legii privind protecția naturii, **bunurile naturale protejate** sunt ținuturi protejate, speciile sălbatice protejate și documentele naturale mobile protejate.

1. Ținuturi (arii) protejate

Ținutul protejat este declarat de stat (Adunarea Națională sau Guvernul Republicii Serbia), provincia autonomă sau de unitățile autoguvernării locale (JLS) în funcție de tipul/costumul de protecție (7) și categoria de importanță (I, II și III), pe baza unui studiu realizat de Institutul pentru Protecția Naturii din Serbia. În jurul unui ținut protejat, legea prevede posibilitatea instituirii unei zone de protecție. Prin actul de proclamație se stabilesc regimurile de protecție și un administrator care, printre altele, elaborează și adoptă planuri de gestionare și alte documente. Regimurile sunt exprimate prin măsuri de prohibiție și restricții în termen de trei grade și regimul zonei de protecție, de la cel mai strict până la cel relativ liberal (gradul I – regim strict de protecție/regim sălbatic, gradul II – protecție activă – modul semi-sălbatic, nivelul III – protecție proactivă/regim de natură amenajată conservată și regim de zonă protejată - protecție selectivă liberală). Pentru 30 de ținuturi protejate (16 în AP Voivodina) au fost adoptate PPPPN (printre care pentru un ținut în procesul de protecție – Kučaj și pentru coridorul ecologic – Tisa), iar pentru 6 (4 în AP Voivodina) sunt în curs de elaborare.

Ținuturile protejate, stabilite în baza Legii privind protecția naturii și reglementările de măsurare care au precedat-o, au 473 și acoperă un total de 679.796 ha, sau 7,68% din teritoriul Republicii Serbia, potrivit datelor din *Registrul Central al Bunurilor Naturale Protejate* (CRZPD). Numărul și suprafața ariilor protejate în funcție de tipul/modelul de protecție sunt prezentate în Tabelul 18.

Cea mai mare suprafață unică au Parcurile Naturale Stara Planina (114.330 ha), Golija (75.180 ha), Radan (41.310 ha) și Zlatibor (41.920 ha), Parcul Național Đerdap (63.790 ha) și Rezervația Naturală Specială Deliblatska Peščara (34.830 ha). Peste 1.000 de hectare au 43 de arii protejate, dintre care 16 au o suprafață mai mare de 10.000 ha. Suprafața din clasa 100-1000 ha au 54, iar în clasa 1-100 ha 154 ținuturi protejate. Din celelalte 220 de bunuri, cu o suprafață mai mică de 1 ha sunt 164 și fără o suprafață stabilită în conformitate cu Legea privind protecția 56 (deși este în general mai mică de 1 ha). Din cele 149 de monumente botanice și dendrologice și 15 monumente fizice și geografice ale naturii cu o suprafață mai mică de 1 hectar, 100 au o suprafață mai mică de 10 ari (1000 m²). Printre monumentele naturii (fără suprafață) se numără 5 așa-numite documente naturale mobile, care au fost protejate în perioada 1957/73, pentru care nu s-a efectuat auditul protecției.

Pentru o duzină de ținuturi protejate, actul proclamației a stabilit zone de protecție cu suprafața totală de aproximativ 240.000 ha, din care cea mai mare și numai în centrul Serbiei este zona de protecție a Rezervației Naturale Speciale Uvac (cu suprafața de 148.000 ha; un nou studiu pentru protejarea acestei rezervații, pe baza căruia în anul 2019 a fost demarată procedura, nu a fost specificată ca zonă de protecție), iar restul se află pe teritoriul Voivodinei (cca 92.000 ha) dintre care sunt cele mai mari zone de protecție Parcul Național Fruška Gora (56.650 ha) și Rezervația Naturală Specială Obedska Bara (19.610 ha).

Tabelul 18. Prezentare generală a ținuturilor protejate ale RS (situația din 30.06.2020)

Ținuturi (arii) protejate	RS	CS	PA Voivodina	PA KiM ³³	Suprafața Ha
Parc național	5	3	1	1	150.225
Parc natural	18	6	11	1	298.088
Parc regional natural*	1	0	1	0	
Parc natural	17	6	10	1	
Peisaj cu caracteristici excepționale	22	17	4	1	68.481
Peisaj de o frumusețe naturală deosebită*	5	5	/	/	
Peisaj cu caracteristici excepționale	17	12	4	1	
Rezervații naturale	70	39	25	6	146.702
Rezervație naturală specială*	1	/	/	1	
Rezervație naturală strictă *	24	12	8	4	
Rezervație de cercetare științifică*	3	1	1	1	
Rezervație naturală special	30	14	16		
Rezervație naturală strictă	7	7	/	/	
Rezervație generală natural	4	4	/	/	
Habitat protejat	6	3	3	/	2.728
Monument al naturii	317	190	92	35	11.453
SP Botanic-dendrologic	243	134	88	21	
SP Obiecte de geopatrimoniu	72	55	3	14	
Zone naturale cu patrimoniu cultural și istoric	36	28	3	5	2.119
Monument natural memorial*	20	12	3	5	
Spațiul natural din jurul bunului cultural imobil*	16	16			
Total:	473	285	138	49	679.796

*Tip de ținut protejat conform legilor înainte de anul 2009

Din suprafața totală a ținuturilor protejate, aproximativ 5,0% este în regim de protecție strictă de gradul I (aproximativ 33.820 ha), aproximativ 25,0% în regim de protecție activă II (aproximativ 170.730 ha) și aproximativ 67,0% în regim de protecție proactivă III (aproximativ 454.450 ha). Peste 3,0% din totalul suprafeței protejate (aproximativ 20.800 ha) nu a fost stabilită oficial și explicit în niciunul dintre cele trei regimuri de protecție specificate, deoarece în aceste ținuturi protejate nu a efectuat niciun audit nici conformarea cu legislația în vigoare. În cele mai mari zece ținuturi protejate, cu o suprafață totală de 457.800 ha (peste două treimi

³³ Pe teritoriul AP KiM, potrivit datelor din Registrul central al bunurilor naturale protejate ținut de Institutul pentru Protecția Naturii din Serbia, există 49 de ținuturi protejate pe o suprafață totală de aproximativ 29.350 ha (2,69% din teritoriul KiM). În 2012, instituțiile provizorii de pe teritoriul AP KiM prin legi speciale din 2012, au proclamat Parcul Național Prokletije (*Parkulcombetar "Bjeshkete Nemuna"*), cu o suprafață de 62.488 ha și Parcul Național Šar Planina (*Parkcombetar "Sharri"*), cu o suprafață de 53.469 ha, sau cu 33.664 ha mai mult decât cel declarat de Legea parcurilor naționale (unde Parcul Național Šar Planina este de o suprafață de 22.805 ha). Conform Legii kosovare privind protecția naturii din 2010, aplicate de instituțiile provizorii și în baza legilor anterioare, pe teritoriul AP KiM au fost declarate 184 de ținuturi protejate (2 parcuri naționale, 1 parc natural, 5 peisaje protejate, 19 rezervații și 155 de monumente ale naturii, majoritatea arbori protejați). Suprafața totală protejată, excluzând suprafețele rezervațiilor naturale și monumentelor acoperite de granițele parcurilor naționale, este de 126.120 ha (11,56% din teritoriul AP KiM), ceea ce este cu 135 de ținuturi protejate și cu 96.770 ha mai mult decât conform datelor din Registrul central al bunurilor naturale protejate din Serbia. Cu aceste date, suprafața totală a ariilor protejate de pe teritoriul Republicii Serbia este de aproximativ 775.010 ha (8,76% din teritoriul Serbiei), dar în suprafața arealului protejat este inclusă în bilanț doar suprafața ținuturilor protejate înregistrate în RS CRZPD.

treimi din ariile protejate ale Serbiei), suprafețe în regim de protecție sunt: gradul I - 6,1%, gradul II - 22,3% și gradul III - 71,6%, iar raportul dintre terenurile de stat și cele private este 55,3%:44,7%.

În aproximativ 115 ținuturi protejate până în 1991 (înainte de adoptarea primei Legi privind Protecția Mediului), nu au fost stabiliți în mod oficial administratori și nici tipurile și regimurile de protecție în conformitate cu prevederile nou-adoptate.

Pentru 55 de ținuturi, cu suprafață totală de 245.970 ha a fost inițiată procedura pentru protecție, conform Legii privind protecția naturii (s-a făcut un studiu de protecție de către Institutul pentru Protecția Naturii, ministerul de resort a informat publicul cu privire la inițierea procedurii), fapt prin care, atunci când va fi declarată, se va majora suprafața protejată totală cu 212.340 de hectare. Acestea sunt considerate protejate în conformitate cu legea, iar până la adoptarea actului de proclamare, se aplică măsurile prevăzute în studiu de protecție.

2. Specii sălbatice protejate

Regulamentul privind proclamarea și protecția speciilor sălbatice de plante, animale și ciuperci strict protejate și protejate ("Monitorul Oficial al RS", nr. 5/2010, 47/2011, 32/2016 și 98/2016), a stabilit 1783 de specii sălbatice strict protejate și 860 protejate. Un număr mare de specii de plante (aproximativ 1210) și majoritatea speciilor de mamifere, păsări, amfibieni și reptile sunt protejate, iar multe sunt nevertebrate (aproximativ 760 de specii). Mai mult de jumătate din numărul speciilor strict protejate se află pe listele convențiilor internaționale și ale directivelor UE, cele mai multe pe listele Convenției de la Berna privind conservarea florei și faunei sălbatice europene și a habitatelor naturale, a Convenției de la Bonn privind conservarea speciilor de animale sălbatice migratoare și a Directivei privind protecția păsărilor. Unele specii sunt strict protejate numai la altitudini de peste 500 m, unele numai pe teritoriul Voivodinei. Se lucrează la revizuirea listelor de specii protejate, cu mutarea speciilor dintr-o categorie de protecție în alta și eventuala reducere a numărului acestora.

Din lista speciilor protejate, Regulamentul privind punerea sub control a utilizării și comercializării florei și faunei sălbatice ("Monitorul Oficial al RS", nr. 31/05, 45/05 - corecție, 22/07, 38/08, 9 din 26/10, 69 din 19/11 și 95/18 - altă lege) acoperă un total de 97 de specii sălbatice. Protecția și utilizarea speciilor de vânătoare (animale sălbatice) de mamifere și păsări enumerate în regulament (peste 20 de specii) este reglementată de Legea privind fauna sălbatică și vânătoarea ("Monitorul Oficial al RS" nr. 18/10 și 95/18 – altă lege) iar protecția peștilor (sterlet, plătică, avatul, mreana vânăată, păstrăv, lipanul, scobarul, barbel, porcușor comun, văduvița, amurul, jucastru, știuca, mihalț, bibanul european, șalău, loștrița, somn etc.) Legea privind protecția și utilizarea durabilă a Fondului piscicol ("Monitorul Oficial al RS", nr. 128/2014 și 95/18 – altă lege).

3. Documente naturale mobile protejate

Acestea sunt specimene de valori geologice, paleontologice și biologice care au o semnificație științifică și educațională deosebită. Documentele naturale mobile protejate, atunci când sunt amenințate, sunt declarate protejate de bunuri naturale. În Republica Serbia, există o serie de colecții naturale semnificative (geologice, zoologice și vegetale) și doar câteva sunt protejate ca bun natural, respectiv document natural mobil. Printre acestea se numără faimoasa colecție de minerale și cristale a minei Rudnik "Trepča" din Stari Trg.

4. Ținuturi semnificative la nivel internațional

Cu excepția ținuturilor din rețeaua ecologică care sunt importante în temeiul acordurilor internaționale confirmate (ținuturile Emerald și Ramsars) și al programelor (IBA, IPA, PBA, PHA), a Geoparcului Đerdap ca primul ținut de geoconservare recunoscută la nivel internațional din Serbia, două ținuturi (1. Golijska - Studenica, suprafață de aproximativ 53.800 ha și 2. Bačka Podunavlje, cu suprafața de aproximativ 176.640 ha) au primit statut semnificativ la nivel internațional de rezervații ale biosferei în cadrul programului UNESCO Omul și Biosfera (MAB – *Man and Biosphere*). Din cele 11 ținuturi Ramsar (1. Lacul Ludaška, 2. Obedska Bara,

3. Stari Begej – Carska Bara, 4. Gornje Podunavlje, 5. Koviljsko-Petrovaradinski rit, 6. Peštersko Polje, 7. Labudovo okno, 8. Slano Kopovo, 9. Zasavica, 10. Vlasina și 11. Đerdap), cel mai lung stagiu internațional (din 1977) au Obedska Bara și Lacul Ludaško, iar cel mai tânăr și cel mai mare ținut de Ramsar este ținutul Đerdap (în 2020, 66.525 ha).

Serbia nu are bunuri naturale pe Lista patrimoniului mondial, iar pe lista preliminară (*UNESCO Tentative List*) se află de câteva decenii cinci arii protejate (Đerdap, Deliblatska Peščara, Tara, Đavolja Varoš, Šar Planina). Ca parte a modelului, așa-numitele, nominalizări în serie, în 2020 au fost pregătite și depuse documente pentru nominalizarea a cinci situri cu păduri de fag conservate (în parcuri naționale, Fruška Gora, Tara și Kopaonik) pentru bunul natural existent al Patrimoniului mondial, cu titlul „Păduri antice și intacte de fag din Carpați și din alte regiuni ale Europei”.

Câteva ținuturi fac obiectul cooperării transfrontaliere actuale sau planificate (Gornje/Bačko Podunavlje, Đerdap, Tara etc.).

1.6.5.3.1.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul de protecție, amenajare și utilizare durabilă a valorilor naturale se bazează juridic și în mare parte a practicii pe sistemul bine stabilit de licențiere ecologică, natural-protectoare a activităților de dezvoltare, în primul rând prin institute de condiții de protecție ale naturii și evaluarea admisibilității, dar și prin alte legi s-au stabilit forme de evaluare a impactului activităților și planurilor, programelor și proiectelor asupra naturii (și mediului înconjurător). Stabilirea precisă și detaliată a granițelor externe în majoritatea ținuturilor protejate și a unităților spațiale cu regimuri de protecție diferite; în mod consecvent, în condițiile legii, s-au constituit administratorii, s-au organizat și dotat servicii de pază și s-au adoptat documente de gestionare în ținuturile protejate de importanță națională și în alte ținuturi protejate declarate după anul 2009. A fost construit un sistem de finanțare a ținuturilor protejate; progresul este vizibil în realizarea proiectelor de amenajare și prezentare, monitorizare, protecție tehnică și biologică, precum și progrese în dezvoltarea funcției științifice și educaționale. S-a asigurat un sprijin public puternic pentru numeroase acțiuni de contestare a anumitor proiecte de dezvoltare pentru care nu se oferă o protecție ecologică adecvată. Reglementarea este extrem de detaliată și amplă/cuprinzătoare, prin lege și acte sublegislative privind protecția și utilizarea speciilor din lumea vie și a reprezentanților și habitatelor lor sălbatice, dar în conformitate cu experiența și legislația internațională. Există o puternică promovare publică a scopurilor, obiectivelor și rezultatelor protecției lumii vii și a habitatelor acestora, crearea și funcționarea a numeroase grupuri și asociații puternic angajate în protejarea biodiversității. Pentru diversitatea geologică, un pandan formal respectabil este prevăzut cu termenul biodiversitate prin reglementări, publicistică publică de specialitate, științifică și populară și comunicare publică de masă. Este instituit primul geoparc care nu este un ținut protejat, ci reprezintă o concentrație specifică de geo-conținut; o serie de obiecte geo-patrimoniale au fost amenajate, în special în cadrul altor ținuturi protejate, sub formă de trasee geologice și profile structurale stratigrafice individuale; legea reglementează problema titularului, respectiv proprietarul obiectivelor speologice, modul de protejare și înregistrare a acestor obiective. Potențialul este de a asigura o cooperare egală între entitățile de protecție și cele din domeniul turismului în ceea ce privește armonizarea intereselor conflictuale în vederea realizării unei dezvoltări durabile și a unei gestionări mai eficiente a ținuturilor protejate și a destinațiilor turistice.

Limitarea protecției, reglementării și utilizării durabile a valorilor naturale este, în parte, o construcție intenționată și planificată și, în cea mai mare parte, construcții ilegale neplanificate în domeniul turismului, infrastructurii, energiei și al altor obiective comerciale și rezidențiale care pun în pericol sau deteriorează și reduc valorile naturale ale ținuturilor protejate. Problema o reprezintă și prevederile liberale din Legea legalizării clădirilor, care

permit legalizarea clădirilor în ținuturi protejate. Incompletă sau inadecvată este amenajarea ținuturilor protejate, în special a părților urbanizate ale așezărilor și spațiilor centrelor turistice, cu prevederea inconsecventă a măsurilor de ordine internă prescrise. Pentru o serie de ținuturi protejate, nu s-a făcut nicio armonizare (auditare) cu Legea privind protecția naturii în ceea ce privește tipul și regimul de protecție și modul de gestionare, inclusiv punerea în aplicare a procedurii de încetare (radiere); identificarea granițelor pe teren și în planurile cadastrale nu a fost efectuată. Eliminarea necontrolată și nereglementată a deșeurilor, inclusiv a apelor reziduale (ape menajere, atmosferice și fecale, undeva și ape industriale), fapt de care nu sunt scutite nici parcurile naționale. Excesivă sau improprie din punct de vedere al locației și tehnologic-construcțional este exploatarea resurselor naturale, în care utilizarea apei, a materiilor prime naturale și a pădurilor, inclusiv a speciilor de plante și animale, este deosebit de dăunătoare din punct de vedere ecologic și social, contrar obiectivelor de conservare sau a măsurilor de protecție a naturii prescrise. Un exemplu clar de utilizare din punct de vedere ecologic a apei sunt numeroasele hidrocentrale mici de tip derivare, construite sau planificate, împotriva cărora s-a stabilit o rezistență puternică în comunitățile locale și publicul științific și de specialitate. Valorile naturale sunt amenințate de dezastrele naturale cauzate de apă, zăpadă și îngheț, în special de incendii ca factori din punct de vedere ecologic nocivi pentru mediu. Există o mare disproporție între măsurile de protecție prescrise (interdicții și restricții), pentru care nerespectarea este amenințată cu sancțiuni, și posibilitățile reale de a se identifica periclitarea a majorității speciilor și habitatelor protejate și descoperirea faptuitorului al activităților ilegale. Efectele măsurilor în controlul și suprimarea speciilor invazive alohtone sunt incomplete. Imprecis sunt determinate anumite granițe ale ținutului și coridorului rețelei ecologice de pe cea mai mare parte a teritoriului Serbiei și lipsesc datele spațiale corespunzătoare privind habitatele semnificative. Un sistem complicat și birocratic de reglementare a protecției speciilor și habitatelor este în contradicție cu un cerc extrem de larg de subiecți care, din ignoranță și neglijență, dăunează și distrug speciile și habitatele. Există rezultate modeste în protejarea siturilor geologice speciale, adică în proclamarea, reglementarea și prezentarea obiectelor strategigrafice, petrologice, structurale, paleontologice de geo-patrimoniu în afara altor ținuturi majore protejate; cadastrul obiectivelor speologice din Serbia nu s-a făcut; în unele obiective geo-patrimoniale, protejate în cea mai mare parte ca monumente ale naturii de primă categorie (de importanță excepțională) nu se acordă suficientă atenție monitorizării proceselor naturale, în special sub influența omului într-o vizită turistică sau în desfășurarea activității, iar în unele nu s-au implementat proiecte de monitorizare a regimului de lucru. Din punct de vedere juridic și organizatoric, problemele legate de gestionarea bunurilor naturale și dezvoltarea durabilă a turismului (și a activităților complementare) nu au fost rezolvate. Conflictele dintre protecția valorilor naturale și dezvoltarea turismului sunt nerezolvate, în special la regimurile de gradul II și III de protecție în destinațiile turistice montane. Cooperarea subiecților din domeniul protecției și turismului lipsește în elaborarea studiilor privind documentele de protecție și planificare a ținuturilor protejate, precum și pentru determinarea sprijinului financiar pentru protecția de către entitățile de turism.

1.6.5.3.2. Evaluarea generală a stării de protecție, amenajării și utilizării patrimoniului cultural

1.6.5.3.2.1. Analiza și evaluarea situației

Serbia se caracterizează printr-un patrimoniu cultural bogat și o diversitate culturală, precum și un sistem dezvoltat pentru protecția bunurilor culturale.

Potrivit informațiilor disponibile de la Institutul Republicii Serbia pentru Protecția Monumentelor Culturale în anul 2020, în Registrul Central au fost înregistrate 2.598 de bunuri

culturale imobile, dintre care 2.236 monumente culturale, 89 de unități culturale și istorice spațiale, 194 de situri arheologice și 79 de locuri celebre. Bunurile culturale imobile clasificate sunt 783, dintre care 201 sunt de o importanță excepțională și 582 de mare importanță. Printre bunurile culturale imobile de o importanță excepțională se numără 155 monumente culturale, 12 unități culturale și istorice spațiale, 18 situri arheologice și 16 situri de referință, iar printre bunurile culturale imobile de mare importanță 512 monumente culturale, 28 de unități culturale și istorice spațiale, 25 situri arheologice și 17 locuri celebre. În Serbia există 12 bunuri culturale imobile care sunt (în cadrul a 4 nominalizări) incluse pe lista Patrimoniului Mondial UNESCO: ansamblul cultural și istoric spațial Stari Ras cu Sopoćani (Biserica Sf. Petru și Pavel din Ras, Mănăstirea Đurđevi Stupovi, Cetatea Ras-Gradina și Mănăstirea Sopoćani), 4 monumente culturale medievale ale Bisericii Ortodoxe Sârbe din Kosovo și Metohia (mănăstirile Dečani, Patriarhia Peć, Gračanica și Biserica Maicii Domnului din Ljeviška din Prizren), situl arheologic de la Gamzigrad și trei situri arheologice de pietre funerare medievale – „stećak“ (Mramorje în Perućac și Ristište și Grčko groblje/Cimitir grecesc din satul Hrta) În plus, Lista preliminară de înregistrare include încă 11 situri de patrimoniu, din care 1 mănăstire (Manasija), 1 sit arheologic (Caričin grad), 1 peisaj cultural (Bač), 1 întreg cultural și istoric spațial (Berăriile din Negotin), 1 cetate (Smederevo) și o nominalizare internațională în serie (Granița Imperiului Roman – Limesul Dunărean în Serbia).

PPRS din 2010, și documentele de planificare în domeniul amenajării teritoriului și de planificare de urbanism au promovat obiectivele unei abordări integrate a protecției și planificării patrimoniului cultural, abordarea interministerială și intersectorială și observarea patrimoniului cultural în contextul mai larg din împrejurimea acestuia. În perioada de după 2010, obiectivele promovate nu au fost în mare parte atinse din cauza următoarelor trasee nerezolvate de protecție și amenajare a bunurilor culturale: patrimoniul cultural nu a fost articulat ca resursă de dezvoltare; nu s-a format un sistem juridic și financiar eficient; nici o strategie națională și program de conservare și prezentare a patrimoniului cultural; nu sunt definite instrumentele de îmbunătățire a activității serviciilor de protecție și a legăturii acestora cu domeniul de planificare; nu s-a realizat nicio legătură și armonizare a politicilor de protecție, amenajare și utilizare a patrimoniului cultural și natural, în special în cazul peisajelor culturale; ținuturile culturale cu tratament special al anumitor zone și elemente de patrimoniu cultural nu sunt definite; nu a fost dezvoltat un sistem de itinerarii culturale internaționale, trasee culturale de importanță statală și conexiuni locale ale patrimoniului cultural; patrimoniul nematerial nu este inclus în protecție ca parte integrantă a patrimoniului arhitectural și a ambianței naturale. Eșecul obiectivelor este legat de marginalizarea culturii în procesul decizional politic și de alocarea de fonduri de la buget.

Cadrul instituțional și juridic pentru protecția patrimoniului cultural nu sprijină realizarea obiectivelor de planificare. Legea bunurilor culturale din 1994 este încă în vigoare, care nu este conformată cu recomandările internaționale, aceasta nu recunoaște categoriile de peisaj cultural și peisaj urban (Recomandarea UNESCO privind peisajul urban istoric din 2011 nu a fost încă ratificată). Documentele relevante care ar îmbunătăți în mod semnificativ sistemul de protecție, conservare și utilizare a bunurilor culturale imobile (*Strategia de dezvoltare a culturii a Republicii Serbia și Legea privind bunurile culturale imobile*) sunt în proces de elaborare, care durează mai mulți ani.

În condițiile legii, monumentele individuale domină Registrul central al bunurilor culturale imobile. Procesul de proclamare a bunurilor culturale este lent și îngreunat de prevederea că bunurile care nu au fost proclamate în termen de doi ani își pierd statutul protejat, indiferent de valorile de fapt pentru care au fost nominalizate. Includerea obiectivelor și unităților care nu se află sub protecție instituțională este o recomandare, nu o obligație legală, ceea ce se reflectă în tratarea patrimoniului cultural în documentele de planificare. Documentele

de planificare includ în principal date privind numărul și categoria bunurilor culturale, precum și măsuri de protecție a acestora, obținute de la serviciile de protecție competente. Deoarece acestea nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic, lipsesc cercetări suplimentare care ar evidenția patrimoniul arhitectural și urban care nu se află sub protecție instituțională, ar revizui granițele bunurilor protejate, ar proteja întregurile ambientale.

În plus, evidența bunurilor care se bucură de protecție prealabilă nu se ține în același mod în toate serviciile de protecție. În unele regiuni (Belgrad, Voivodina) au fost înregistrate mai multe bunuri sub protecție anterioară, iar datele sunt actualizate periodic, ceea ce este asociat cu capacități financiare și de personal mai mari decât serviciile responsabile de alte regiuni. Acest lucru nu corespunde stării reale a structurii teritoriale a patrimoniului cultural și trebuie efectuate cercetări suplimentare în ținuturile și regiunile subdezvoltate din punct de vedere economic și pentru a consolida măsurile de protecție referitoare la urbanism în cazul în care nu există protecție instituțională. Comunitățile locale nu sunt suficient de interesate de patrimoniu (nici măcar de cel inclus pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO), ceea ce reprezintă un alt aspect al tratării inadecvate a patrimoniului cultural. Printre altele, acest lucru se datorează interpretării, animării și medierii subdezvoltate în siturile NKD și instituțiile culturale.

Cele mai frecvente conflicte de dezvoltare sunt construcțiile necontrolate din preajma bunurilor protejate și expansiunea urbană care încalcă percepția și integritatea bunurilor culturale, spațiile rezervate pentru instalații mari de infrastructură și minerit în zona siturilor arheologice etc. Există o lipsă de planuri de gestionare a bunurilor culturale care să ofere orientări semnificative pentru documentele de amenajare a teritoriului și a sectorului. Pe lângă aceasta, importanța clasificării tipologice și a caracterizării peisajelor culturale ar trebui pusă în aplicare pentru teritoriul Serbiei și care ar fi o bază de informare importantă în determinarea și reevaluarea NKD și în elaborarea planurilor spațiale.

Tratarea patrimoniului cultural în planurile spațiale și urbanistice și în documentația tehnică (de exemplu, pentru facilitățile de infrastructură, complexe și instalațiile miniere etc.) este diferită și depinde de nivelul de cooperare cu serviciile de protecție, care nu au încă o influență suficientă în procedurile de planificare. Rolul serviciilor de protecție este marginalizat, deoarece termenul de depunere a condițiilor este de numai 15 zile, ceea ce nu este suficient pentru a realiza un studiu adecvat care să actualizeze situația de pe teren și să ofere condiții detaliate și precise în consecință. Chiar și așa, condițiile generale nu sunt respectate, ele sunt doar încorporate formal în plan sau în documentația tehnică, iar în practică nu sunt puse în aplicare tocmai din cauza lipsei elementelor juridice care îl reglementează. Categoria protecției prealabile este, printre altele, neglijată.

Absența unei activități uniforme pentru protecția și tratarea patrimoniului cultural în documentele de planificare afectează în mod negativ afirmarea potențialului cultural al Serbiei și utilizarea durabilă a acestuia. Lipsește o platformă comună pentru o cooperare eficientă în domeniul protecției, planificării și gestionării patrimoniului cultural. Acesta ar trebui să includă o bază de date formată în prezent din Registrul central, împreună cu o hartă a patrimoniului cultural – distribuția spațială pe teritoriul Serbiei, care este actualizată periodic și poate fi filtrată prin diferite atribute ale bunurilor culturale. O parte a acestei platforme comune ar trebui să conștă în documente juridice, de planificare și toate documentele informale emise de entități individuale – servicii de protecție și planificare.

1.6.5.3.2.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Principalele **potențiale** în protejarea și planificarea patrimoniului cultural în Serbia sunt: ratificarea mai multor carti internaționale în domeniul protecției patrimoniului cultural; creșterea treptată a mediului protejat stabilit pentru NKD proclamat; tendința de creștere continuă a numărului de bunuri culturale protejate de importanță excepțională și deosebită (Registrul central al NKD); creșterea numărului de PKIC în unele centre urbane; bunuri înscrise și nominalizate pentru înscrierea pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO; exemple bune de protecție, valorificare, prezentare și gestionare a NKD (Viminacium, Lepenski Vir, Golubački Grad); este demarat proiectul "Digitalizarea patrimoniului cultural imobil" (MKIS și SANU); disponibilitatea tehnologiilor digitale pentru integrarea datelor privind bunurile culturale într-o bază de date unică, centrală; sistem dezvoltat de protecție a bunurilor culturale; dezvoltat gradul de conștientizare a publicului științific și profesionist cu privire la scopul culturii și protecției patrimoniului cultural; reprezentarea Serbiei în programe și proiecte de reabilitare a patrimoniului arhitectural și arheologic al Europei de Sud-Est, sub auspiciile Consiliului Europei și ale Comisiei Europene; cooperarea culturală internațională – proclamarea orașului Novi Sad ca capitală culturală europeană pentru anul 2021; participarea orașelor Belgrad, Novi Sad, Sremska Mitrovica și Smederevo la Programul UE pentru cultură – Europa Creativă.

Limitările de bază privind protecția și planificarea patrimoniului cultural în Serbia sunt: învechirea temeiului juridic privind bunurile culturale și nealinieria la temeiul juridic privind planificarea și construirea spațiului; neconformarea cadrului instituțional și juridic pentru protecția patrimoniului cultural cu recomandările, convențiile și cartele internaționale ratificate; procese îndelungate de determinare a bunurilor culturale, în special a celor aflate sub protecție precedentă; organizarea teritorială necorespunzătoare a rețelei instituțiilor de protecție a patrimoniului cultural imobil; tratarea necorespunzătoare a bunurilor culturale imobile în documentele de planificare – lipsa analizei contextuale și a valorificării fondului de construcții, verificările spațiale ale locațiilor individuale, precum și definirea unor măsuri concrete; tipologia structurii urbane insuficient recunoscută în documentele de urbanism; în procedurile de planificare și gestionare a dezvoltării urbane, recunoașterea și diferențierea insuficientă a caracteristicilor importante ale structurii urbane care reprezintă elemente ale identității și potențialului său de dezvoltare; baza de date subdezvoltată privind bunurile culturale; noua tipologie care încalcă identitatea așezărilor urbane, datorită dominării interesului economic al investitorilor – construcții parțiale, construcții ilegale etc.; subdezvoltarea economică a ținuturilor cu potențial cultural important; lipsa de cooperare între profesiile implicate în locurile de muncă în domeniul de protecție, planificare și gestionare a patrimoniului cultural – lipsa ghidurilor și metodologiilor practice; capacități insuficiente și de sprijin financiar pentru serviciile de protecție a patrimoniului cultural; într-un mod incomplet, sistemul descentralizat de protecție a patrimoniului cultural imobil nu oferă o abordare uniformă a protecției patrimoniului în conformitate cu semnificația culturală și istorică a anumitor ținuturi; cooperarea insuficientă între instituțiile care se ocupă de protecție și planificare și deschiderea insuficientă pentru modernizarea procedurilor de protecție și planificare; interpretare, animare și mediere subdezvoltate în siturile NKD și instituțiile culturale; imposibilitatea Serbiei de a participa în mod egal la toate programele și proiectele internaționale din cauza procesului neterminat de integrare în UE.

1.6.5.3.3. Evaluarea generală a stării de protecție, amenajării și utilizării peisajului

1.6.5.3.3.1. Analiza și evaluarea situației

În perioada de planificare până în 2010, principalul punct de plecare în analiza și interpretarea peisajului a fost protecția. Peisajul ar putea fi interpretat prin diferite articole ale legii, și anume: Legea privind protecția naturii, Legea privind protecția mediului, Legea bunurilor culturale, Legea privind evaluarea impactului asupra mediului și Legea privind evaluarea strategică a impactului asupra mediului. În PPRS din anul 2010, principiile de bază ale abordării peisagistice moderne în planificarea dezvoltării spațiale – conceptul spațial și soluțiile de planificare au fost aplicate tuturor peisajelor (urbane, rurale și naturale). Au fost stabilite măsuri de planificare și instrumente pentru punerea în aplicare a abordării peisagistice.

În perioada anterioară de planificare (2010-2020), aplicarea abordării peisagistice și afirmarea valorii caracterului peisajului a avut succes în partea care a vizat introducerea publicului profesionist în terminologia și caracterul actual al peisajului ca valoare integrală în spațiu, precum și în dezvoltarea conceptului în două documente de planificare de ordin inferior (PPPPN peisaj cultural Sremski Karlovci și PPPPN pentru realizarea proiectului de exploatare și prelucrare a mineralului jadarite din zăcămintul "Jadar"). Cu toate acestea, mecanismele de punere în aplicare a abordării peisagistice în sistemul de reglementare și planificare nu au fost atinse, iar prioritatea strategică nu a fost realizată – elaborarea Studiului privind tipurile de peisaje din Serbia, ca document cadru care oferă o bază de informare pentru aplicarea ulterioară a abordării peisagistice, subsidiar la niveluri mai scăzute de planificare.

Peisajul diversității este una dintre caracteristicile de bază ale teritoriului Serbiei. Combinația hibridă de caracteristici (proprietăți) biotice și abiotice ale spațiului, modul de utilizare a terenurilor, schemele de teren și tipurile de așezări, a creat modele unice și diferite de peisaj – caractere ale peisajului. Valoarea peisajului Serbiei este o mare diversitate de caractere regionale și locale ale peisajului care sunt purtătorii identității culturale. În structura, funcționarea, schimbările și semnificația diferitelor caractere ale peisajului, se sublimează legătura cu trecutul bogat (istoricismul), patrimoniul natural și cultural prețios (valoros) și biodiversitatea ridicată.

Diversitatea regională a caracterelor peisagistice din teritoriul Republicii Serbia este demonstrată prin două mari unități geografice regionale: macroregiunea Voivodansko-Panonsko-Podunavska (Voivodineană-Panonică-Carpatică), de omogenitate structurală relativ ridicată și macroregiunea centrală *Srpsko-Balkanska* (Sârbo-Balcanică), incomparabil mai complexe structuri, iar apoi la nivelul a șase macroregiuni: Panonska (Panonică), Subpanonska (Subpanonică), Starovlaško-Raška visija (Vechia Câmpie Valahă), Serbia de Est, Serbia de Sud-Vest și Kosovo și Metohia. Prin analiza compoziției și configurației peisajului, spațiul este diversificat în 15 tipuri de unități peisagistice a căror structură prezintă diferite niveluri de sensibilitate la schimbările din spațiu.

Spațiul Republicii Serbia se află într-un proces continuu de transformare rezultat din activități planificate și neplanificate în care valorile peisajului nu sunt luate în considerare, nu determină calitatea țintă și nu evaluează sensibilitatea peisajului. Schimbările în structura peisajului sunt definite de conceptele de omogenizare, fragmentare și degradare a peisajului Serbiei, care, ca procese de lungă durată, duc la pierderea identității și caracterului în peisajele naturale urbane, rurale. Extinderea necontrolată a ținuturilor de construcții, ocuparea terenurilor agricole și împădurite, transformarea urbană inadecvată schimbă permanent relația dintre elementele construite și cele naturale în structura peisajelor urbane (ținuturile metropolitane Belgrad și Novi Sad și ținuturile urbane din Niš și Kragujevac). Gradul de deschidere a structurii peisajului urban și conectivitatea dintre elementele naturii din ținutul urban a fost

Redus, conexiunile cu *hinterland*-ul său periurban au fost întrerupte, ceea ce prezintă unul dintre principalii indicatori ai reducerii calității mediului și a eficienței serviciilor ecosistemice. Acest lucru creează peisaje urbane structural homogene și dezintegrate din punct de vedere funcțional, în care calitatea vieții populației este scăzută, iar mediul este suprasolicitat și degradat. Prin depopulare, creșterea naturală negativă și abandonarea modului tradițional de utilizare a terenurilor, dispare modelul distinctiv al peisajului și structura mozaicului în ținuturile rurale ale Serbiei. Construcția intensivă a infrastructurii de transport, energetică și turism, acumulările hidro și ținuturile de exploatare a minereurilor reduc nivelul de deschidere, coerență și complexitate a structurii spațiilor periurbane și a peisajelor rurale. Distrugerea habitatelor naturale și fragmentarea ecosistemelor conduc la scăderea biodiversității la toate nivelurile (peisaj, ecosistem, specific și genetic).

Procesele de mai sus sunt cauzele profunde ale pierderii identității peisajului pe care localnicii l-au moștenit și creat într-o perioadă lungă de timp ca parte a identității lor culturale.

1.6.5.3.3.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialul prezintă: temeiul juridic (legile privind confirmarea Convenției europene asupra peisajului care obligă aplicarea abordării peisagistice în planificarea dezvoltării spațiale; bunurile culturale și protecția naturii) și continuitatea în realizarea obiectivelor și priorităților din perioada de planificare anterioară (2010-2020); peisaj de mare diversitate, care se caracterizează prin diferite caractere regionale ale peisajului din Serbia cu bunuri naturale și culturale protejate; îmbunătățirea identității Republicii Serbia printr-o interpretare contemporană a valorilor caracterului peisajului; abordarea modernă a soluționării problemelor și utilizarea potențialului dezvoltării spațiale durabile și a modalităților de adaptare la schimbările climatice, care sunt interpretate cumulativ (multifuncțional) ca servicii ecosistemice la nivel peisagistic; și aplicarea experiențelor mondiale de gestionare a peisajului ca resursă multifuncțională.

Limitarea prezintă armonizarea insuficientă a cadrului legislativ național cu reglementările europene; punerea în aplicare neadecvată a Legii privind confirmarea Convenției europene asupra peisajului; incoerența intersectorială, discrepanța în sensul termenilor și abordărilor privind planificarea, protecția și utilizarea durabilă a peisajului. Metodologie neajustată de analiză și evaluare a caracterului peisajului (caracterizarea peisajului) cu procesul de elaborare a documentelor de planificare, precum și procesele de realizare a studiilor (elaboratelor) de protecție a bunurilor naturale și culturale și a planurilor de gestionare a ținuturilor (ariilor) protejate. Problemă este lipsa tipologiei peisagistice naționale (*Studiul peisagistic al Serbiei – Atlasul tipurilor de peisaje din Serbia*) și subdezvoltarea bazei de informare pentru planificarea și gestionarea terenurilor. Urbanizarea spontană și neplanificată pe termen lung a așezărilor și eșecul mecanismului nefuncțional de sancționare a evenimentelor negative ale construcției stihice și creării de depozite de deșeuri sălbatice degradează structura și imaginea peisajelor naturale, rurale și urbane (în special în ținuturile periurbane). Procesul de depopulare în ținuturile predominant rurale dăunează caracterului peisajului rural. Toate aceste fenomene și procese prezintă cele mai mari efecte negative în întregurile peisagistice cu un grad ridicat de sensibilitate la schimbările din spațiu (munții din Serbia de Est, Munții Stari Vlah și Prokletije, Kopaonik, munții Serbiei Centrale și de Sud, munții Serbiei de Sud-Est și Șar Planina).

1.6.5.4. Evaluarea generală a stării de adaptare la schimbările climatice (condiții climatice modificate)

1.6.5.4.1. Analiza și evaluarea situației

Domeniul schimbărilor climatice în Republica Serbia este reglementat prin punerea în aplicare a unui număr de convenții ratificate și obligații internaționale, care sunt puse în aplicare în continuare prin temeuri juridice. Legea privind schimbările climatice ("Monitorul Oficial RS", nr. 26/2021) a instituit un sistem de monitorizare, raportare și verificare a emisiilor de gaze cu efect de seră și de adaptare la condițiile climatice modificate. Adoptarea acestei legi îndeplinește obligațiile care decurg din Convenția-cadru a ONU privind schimbările climatice și din Acordul de la Paris (2016) și armonizează parțial legislația internă cu acquis-ul UE. Legea prevede adoptarea a două documente-cheie – strategii de dezvoltare cu emisii scăzute de carbon, cu un plan de acțiune care stabilește direcțiile strategice de acțiune și de politică publică referitoare la limitele emisiilor de GHG, precum și Programul de adaptare la condițiile climatice revizuite, care definește obiectivele și activitățile prioritare în domeniul adaptării și obligațiile ministerelor și ale unităților de autoguvernare locală (JLS) în raportarea contribuțiilor la atingerea acestor obiective.

Explorarea schimbărilor climatice în Serbia are o importanță deosebită, având în vedere poziția sa între condițiile climatice mediteraneene și cele continentale. S-a observat o creștere pronunțată a temperaturii aerului la majoritatea stațiilor meteorologice. În ultimii zece ani (2008-2017) abaterea temperaturii medii anuale a fost mai mare de 1,5° C în cea mai mare parte a Serbiei, în timp ce în părțile de vest și de est abaterea este mai mare de 2° C. Numărul de zile de îngheț (zi în care temperatura minimă este sub 0°C) în Serbia în perioada 1998-2017, a scăzut cu 5 până la 10 zile. Modificarea numărului de zile de vară (zilele în care se observă temperatura maximă peste 25 ° C) arată că, în perioada 2008-2017, temperatura maximă a fost mai mare de 25°C, au existat, în medie, peste 25 de zile de vară într-o mare parte a Serbiei, comparativ cu valoarea perioadei de referință (1961-1990).

În analiza riscurilor de temperaturi ridicate și de periclitate a ecosistemelor, economiei și sănătății umane, durata valurilor de căldură și frecvența acestora este deosebit de importantă. În medie, în ultimii 10 ani, au existat peste 20 de zile de valuri de căldură pe an, iar o creștere de peste 30 de zile a fost observată în vestul și centrul Serbiei. În perioada 2008-2017, numărul mediu de valuri de căldură extremă a crescut cu 2-3 pe an față de perioada de referință, cu cea mai mare frecvență de apariție în vestul și sud-vestul Serbiei, unde creșterea a fost de peste 4 valuri de căldură.

Serbia a înregistrat o creștere a intensității ploilor abundente față de perioada de referință, cu schimbări mai pronunțate în ultimul deceniu. Numărul zilelor cu precipitații foarte abundente (zile cu precipitații de peste 20 mm) a crescut în medie de 1-2 ori. Frecvența unui eveniment meteorologic mai extrem (zile cu precipitații de peste 40 mm) în unele părți ale Serbiei a crescut de peste 5 ori față de perioada de referință. Tendința de reducere a precipitațiilor, precum și tendința programelor de precipitații sezoniere din Serbia pot avea consecințe asupra proceselor ecologice, economice, agricole și sociale.

Capacitatea actuală de adaptare a Republicii Serbia la schimbările climatice nu poate fi considerată adecvată. Dezvoltarea sistemului de adaptare la schimbările climatice nu a fost până în prezent suficient recunoscută în politicile sectoriale, precum nici în planurile spațiale și urbane adoptate pe teritoriul Republicii Serbia. În ultimii ani, capacitatea de planificare strategică și de analiză a problemei schimbărilor climatice a început să se consolideze. Activitățile se concentrează pe procesele necesare pentru a reduce cauzele schimbărilor climatice (mitigare), iar luarea în considerare a adaptării la schimbările climatice se actualizează

prin temei juridic. Pe lângă aceasta, Serbia și-a îmbunătățit în mod semnificativ capacitățile în domeniul monitorizării schimbărilor climatice, în special prin îmbunătățirea bazelor de date.

1.6.5.4.2. Evaluarea potențialului și limitărilor

Potențialele sunt: existența unui sistem de monitorizare și anunțarea timpurie a fenomenelor meteorologice extreme (*Climate Watch System - CWS*) și a bazelor de date geospațiale ale datelor climatice obținute prin modele climatice; și definite zonele cele mai amenințate de schimbările climatice pe teritoriul Serbiei.

Limitările sunt: includerea lentă a problemei schimbărilor climatice în documentele de planificare la nivel național, regional și local; capacitatea modestă de adaptare a Republicii Serbia în ceea ce privește schimbările climatice; nivelul insuficient de protecție împotriva inundațiilor, în special în planificarea, construcția și întreținerea sistemelor de apărare împotriva inundațiilor; orientarea energetică a țării către sursele tradiționale de energie și o mică pondere din sursele regenerabile de energie în raport cu nevoile energetice totale ale țării; nearmonizarea politicii sectoriale cu politicile și cadrele strategice în domeniul schimbărilor climatice; o cooperare regională și internațională insuficient de eficace în domeniul schimbărilor climatice, în special în domeniul adaptării la schimbările climatice.

1.6.5.5. Evaluarea generală a stării reducerii riscului de dezastre și a gestionării situațiilor de urgență

Sistemul de reducere a riscului de dezastre și de gestionare a situațiilor de urgență este de interes special pentru Republica Serbia și face parte din sistemul de securitate națională. Teritoriul Republicii Serbia este în pericol de dezastre naturale și accidente tehnice și tehnologice, iar gradul de pericolitate este diferit în funcție de tipul de dezastru. Poate provoca consecințe substanțiale, poate pune în pericol sănătatea și viața oamenilor, mediul și poate provoca daune mai mari bunurilor materiale și infrastructurii critice. Planificarea și amenajarea teritoriului din punctul de vedere al asigurării protecției împotriva dezastrelor naturale și a accidentelor tehnice și tehnologice face parte integrantă din planificarea, amenajarea și protecția spațiului în conformitate cu evaluările riscului de dezastre, planurile de reducere a riscului de dezastre JLS, AP Voivodina și Planul național de reducere a riscurilor de dezastre și planurile de gestionare a situațiilor de urgență.

Având în vedere caracteristicile naturale ale teritoriului Serbiei, ca cele mai importante riscuri potențiale generate de dezastre naturale, cauzate de factori naturali și antropogeni, determinând următoarele: litosferă (seismică, eroziune, alunecări de teren, grohotișuri), atmosferă (vijelii cu grindină, precipitații cumulative și intense, secetă), hidrosferă (inundații și inundații torențiale) și biosferă (incendii forestiere). Pe lângă dezastrelor naturale, accidentele tehnice și tehnologice intervin pe teritoriul Serbiei în instalații industriale și în desfășurarea activităților de producție, depozitare și transport de materiale periculoase, care au o pondere semnificativă în consecințele asupra sănătății umane, a bunurilor materiale, a infrastructurii critice și a mediului.

Cea mai mare intensitate a gradului VIII este legată de zonele cu hazard seismic de bază ridicat și condiții nefavorabile ale solului local (26,58% din suprafața totală). Jumătate din teritoriul Republicii Serbia (58,07%) se află în zone de la VII la VIII grade. Pericolul seismic este cel mai scăzut în estul Serbiei și într-o parte din Bačka în Voivodina.

Toate categoriile de eroziune a solului sunt reprezentate pe teritoriul Republicii Serbia. Categoria mijlocie de eroziune se manifestă pe o suprafață de 9.518,33 km², respectiv 10,76% din teritoriul Republicii Serbia este un ținut potențial de eroziune (producția de material de

eroziune cuprinsă între 10 și 20 t/ha pe an). Ținuturile de eroziune predictate care pot fi definite ca hazard natural explicit ocupă 13,32% din teritoriul Republicii Serbia, respectiv, 11.776,27 km².

Reprezentarea suprafețelor sub alunecări de teren cu statut de activitate diferită în raport cu teritoriul total al Serbiei este de aproximativ 20-25%. Alunecările de teren din Serbia au de obicei o adâncime de 5-10 m, însă pot fi și mai adânci (până la 25 m, de ex. Umka). Un pericol foarte mare din cauza procesului de alunecare este reprezentat de 11,9% din teritoriul Serbiei, în principal în regiunile muntoase, dar mai mult în Serbia de Vest, Kosovo și partea de nord a estului Serbiei. Riscul ridicat al procesului de alunecare este reprezentat în 23,6% din teritoriu, în principal în regiunile deluroase și muntoase: Serbia de Vest, Donje Podunavlje, partea de nord din estul Serbiei, Pešter și Kosovo.

Ținuturile potențial inundabile din Serbia acoperă 16% din teritoriul total, respectiv o suprafață de aproximativ 14.146 km² și cuprind aproximativ 500 de așezări mai mari și 515 obiective industriale. În afară de aceasta, 680 km de linii de cale ferată și aproximativ 4.000 km de drumuri sunt amenințate de inundații.

Analiza evidenței incendiilor forestiere în ținuturile forestiere în perioada 2009-2016 arată că cele mai mari suprafețe au fost afectate de incendiul din estul și sud-estul Serbiei, în special în ținutul forestier Timok – Boljevac, respectiv în comuna Knjaževac. În perioada specificată, pe teritoriul comunei Knjaževac au avut loc 7 incendii și un total de 558 ha de păduri arse.

Pe baza datelor disponibile furnizate până în prezent de operatorii instalațiilor/complexelor SEVESO, s-a stabilit că pe teritoriul Republicii Serbia există 103 complexe, dintre care 49 sunt complexe "de ordin superior" și 54 complexe "de ordin inferior".

1.6.6. Evaluarea sintetică a potențialului, limitărilor și problemelor-cheie ale dezvoltării spațiale a Republicii Serbia

Începând cu analiza generală și evaluarea stării din secțiunile 1.4 – 1.6. PPRS, se prezintă o evaluare sintetică a potențialului, limitărilor și problemelor-cheie ale dezvoltării spațiale a Republicii Serbia.

Potențialele-cheie pentru dezvoltarea spațială durabilă a Republicii Serbia sunt următoarele:

- consolidarea cooperării regionale și de vecinătate și a integrării spațiale a Republicii Serbia într-o împrejurime mai largă;
- o mai bună utilizare a capitalului său teritorial (solid și soft) și a poziției geostrategice;
- orientarea dezvoltării celor mai mari structuri teritoriale – ținuturi puternic urbanizate, cu o dezvoltare socio-economică intensă; și ținuturi urbanizate substandardizate cu dificultăți în dezvoltarea socio-economică;
- potențialul unui contingent muncitoresc și al unei populații înalt calificate, presupunând o piață a muncii mai puternică și mai flexibilă în așezările urbane și dezvoltarea economiei rurale;
- potențialul de migrație „de înlocuire” care ar putea fi atins prin întoarcerea în țara de origine sau prin imigrația unei forțe de muncă străine, pentru a compensa sau a atenua depopularea, îmbătrânirea și pierderea forței de muncă;
- posibilitatea reducerii disparităților de dezvoltare și a integrării funcționale a unităților teritoriale ale Serbiei prin activarea impactului aglomerărilor urbane asupra ținuturilor urbane și dezvoltarea unor centre urbane specifice din ținuturile rurale și de graniță;
- îmbunătățirea infrastructurii de transport, energetică și de gospodărire a apei, viteza traficului de telecomunicații și accesul la serviciile universale în bandă largă;

- condiții pedoclimatice favorabile pentru producția vegetală și animalieră diferențiată spațial și diversă în sistemele de producție convențională, integrală și organică;
- tradițiile, cunoștințele și afinitatea populației satului față de agricultură; producția și protecția originii produselor locale tradiționale în concordanță cu dezvoltarea turismului rural și ecoturismului și a altor activități complementare în ferme și în economia locală;
- stabilitatea macroeconomică și îmbunătățirea mediului de afaceri pentru atragerea investițiilor, cu creșterea activităților de investiții pe segmentul întreprinderilor autohtone și accelerarea investițiilor străine directe;
- creștere economică relativ favorabilă și crearea unei noi valori (adăugate) pe lângă noi locuri de muncă;
- dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii și a magazinelor și a sprijinului de stat pentru crearea de întreprinderi mari (autohtone);
- capacități economice construite; afaceri și infrastructură industrială inovatoare; capitalul social, științific și instituțional; cultura antreprenorială, corporativă și de planificare; climatul de afaceri; capacități de gestionare, dezvoltare și instituționale;
- potențialul resurselor naturale (terenuri agricole, păduri, apă și materii prime minerale) și teritorii cu mediu înconjurător conservat și de calitate, patrimoniu natural și cultural pentru dezvoltarea spațială durabilă la nivel local și regional;
- resurse turistice naturale și antropogene pentru dezvoltarea de produse turistice și spații turistice diversificate;
- oportunități substanțiale pentru reconstrucția urbană, cu revitalizarea fondului de construcții prost întreținut și a unei multitudini de situri brownfield;
- conectivitatea transporturilor, dezvoltarea și buna dotare a infrastructurii rezidențiale/comunale și acoperirea cu facilitățile de servicii publice din ținuturile urbane;
- fondul disponibil pentru construcții în sectorul locuințelor și în toate sectoarele serviciilor publice;
- utilizarea terenurilor disponibile dotate cu infrastructură în comunitățile locale pentru construcția de locuințe și îmbunătățirea calitativă a fondului locativ existent prin programe de reconstrucție și reabilitare energetică a clădirilor;
- rețele generale bazate pe tehnologii digitale care vor subverta distanțele fizice (în sensul abaterii de la proximitatea necesară a legăturii elementelor, capitalului și proceselor) și deschiderea unor noi perspective de legătură spațială;
- îmbunătățirea eficienței energetice în toate sectoarele și utilizarea surselor regenerabile de energie;
- creșterea numărului organizațiilor economice cu sisteme certificate de management de mediu și aplicarea conceptului de producție mai curată;
- utilizarea deșeurilor ca resursă în conformitate cu principiile economiei circulare;
- creșterea adaptabilității la schimbările climatice prin creșterea nivelului de împădurire la optim și reducerea efectelor gazelor cu efect de seră, prin realizarea hărților de pericolitate și a hărților riscului de inundații, planificare integrală etc.

Limitările-cheie privind dezvoltarea spațială durabilă a Republicii Serbia sunt următoarele:

- cadrul instituțional și social insuficient instituit și armonizat și neoliberalizarea sporită a planificării (orientarea dominantă către mecanismele pieței), ceea ce duce la afectarea relațiilor și la dezechilibrele dintre interesele publice și private în utilizarea spațiului;

- scăderea rapidă a populației, inegalitatea drastică în ceea ce privește inegalitatea în dislocarea teritorială a populației și disparitățile dintre structurile spațialo-demografice;
- migrații dinamice, care au condus la descărcarea demografică a majorității ținuturilor muntoase, de graniță și a altor mai puțin accesibile;
- conectivitatea spațială și funcțională insuficientă și accesibilitatea teritoriului Republicii Serbia;
- nivelul scăzut de dezvoltare totală și numeroasele sale implicații spațiale;
- disproporții economice regionale și declinul capacității sociale regionale în Republica Serbia;
- dominația regiunilor subdezvoltate (peste 120 de JLS sub-dezvoltare medie), în special în ținuturile epuizate demografic;
- efectele polarizării urbanizării manifestate prin concentrații demografice și economico-funcționale în centrele urbane mai mari, fără nivelul necesar de integrare a împrejurimii mai puțin dezvoltat;
- accesibilitatea redusă a traficului din partea predominantă a teritoriului Republicii Serbia, în primul rândul al majorității satelor montane și de altor așezări, a spațiilor turistice de frontieră și naturale și a decalajului general al acestora în ceea ce privește dezvoltarea infrastructurii economice, sociale și de utilități;
- rămasă în urmă dezvoltarea rețelei de căi ferate și de căi navigabile în raport cu potențialele și; dezvoltarea inadecvată a traficului feroviar, de apă și intermodal;
- reforme ale pieței neterminate, un sector public netransformat, sarcini fiscale ridicate și acces insuficient la finanțare pentru MSP; subdezvoltarea piețelor financiare și structura nedispersivă a sistemului financiar pentru activitățile de investiții în economie;
- competitivitate scăzută; deficiențe structurale și încetinirea dezvoltării MSP; deficitul de personal calificat; rămânerea în urmă în ceea ce privește aplicarea progresului tehnic și a noilor tehnologii; parteneriatul insuficient cu sectorul public; nivel scăzut al investițiilor, în special în inovare, tehnologie, cunoaștere, cercetare și dezvoltare;
- diferențe regionale semnificative la nivelul de dezvoltare a industriei, polarizarea spațială și concentrarea dominantă a industriei în ținutul metropolitan Belgrad și Novi Sad;
- rămasă în urmă construcția infrastructurii de afaceri și inovatoare; resurse financiare limitate pentru înființarea și construirea IZ și IP;
- valorificarea inadecvată și utilizarea irațională a resurselor naturale (terenuri agricole, păduri, apă și materii prime miniere);
- potențialul neexploatat al patrimoniului natural și cultural pentru dezvoltarea spațială durabilă și gestionarea necorespunzătoare a ținuturilor (ariilor) protejate;
- oferta turistică subdezvoltată și valorificarea necorespunzătoare a potențialului turistic natural și antropogen, discrepanțele în planificarea turismului spațial și sectorial și restricțiile privind regimurile de protecție a naturii;
- consum ridicat și utilizare irațională a energiei, însoțite de o eficiență energetică scăzută;
- creșterea urbană insuficient controlată și extinderea ținuturilor de construcție ale așezărilor, utilizarea irațională a spațiului, transformarea necontrolată a unor suprafețe substanțiale de terenuri agricole și forestiere în terenuri de construcții;
- construcții ilegale în masă și un nivel foarte scăzut de legalizare a clădirilor construite ilegal;
- servicii publice subdezvoltate și disponibile inegal;

- nivel scăzut de locuințe la prețuri accesibile; nedirecționarea politicilor funciare în centrele urbane în vederea furnizării de terenuri dotate pentru construirea de locuințe la prețuri accesibile; ineficiența punerii în aplicare a politicilor locative;

- poluarea excesivă a aerului, a apei și a solului; ponderea teritoriilor cu mediu degradat și infrastructură insuficientă pentru tratarea deșeurilor menajere și periculoase;

- capacitatea modestă de adaptare a Republicii Serbia în ceea ce privește schimbările climatice; creșterea efectului negativ de seră din cauza silviculturii insuficiente (31%) față de optim (41% din teritoriu); și impactul schimbărilor climatice în viitor asupra alimentării cu apă, protecției împotriva inundațiilor, generării de energie electrică, eroziunii solului, secetei, așezărilor, agriculturii, pădurilor, turismului etc.

Problemele-cheie în realizarea dezvoltării spațiale durabile a Republicii Serbia sunt următoarele:

1. tendința continuă de îmbătrânire a populației, de depopulare, creșterea migrației și distribuția inegală a diferitelor contingente funcționale, emigrarea din ce în ce mai accentuată a forței de muncă de cea mai bună calitate ca provocări pentru stabilirea unei dezvoltări economice și regionale mai echilibrate;

2. utilizarea insuficientă a capitalului teritorial, în special în ceea ce privește poziția geostrategică a Republicii Serbia;

3. creșterea dezechilibrelor regionale; procese subliniate de concentrare spațială și polarizare versus procese exprimate de fragmentare teritorială; transformarea convergenței regionale în divergențe; creșterea diferențelor regionale; reducerea lentă a șomajului; noi modele de comerț și industrie la nivel mondial; dezindustrializare puternică și reindustrializare inițială; rămânerea în urmă în continuare a ținuturilor subdezvoltate și devastate și diferențe uriașe în dezvoltare și calitatea vieții la nivel subregional și local;

4. inegalitățile sociale și sărăcia, majorarea riscului de sărăcie sau excluziune socială, în special a grupurilor tinere și vulnerabile;

5. structuri și procese spațiale nesustenabile și iraționale, structuri ale sistemului urban dezechilibrate și slăbirea legăturilor dintre ținuturile urbane și rurale; slăbirea bazei economice și a structurii sociale a centrelor urbane;

6. utilizarea irațională și protecția insuficientă a resurselor naturale, ineficiența resurselor de producție și consum;

7. apariția repetată a încălcărilor calității și a nivelului de poluare a mediului în raport cu creșterea și dezvoltarea economică; utilizarea necorespunzătoare și protecția insuficient de eficace a resurselor naturale, a mediului, a biodiversității, a patrimoniului natural și cultural și a peisajului; dezvoltarea neglijată a infrastructurii verzi;

8. dezvoltarea necontrolată și pierderea identității ținuturilor urbane, ca urmare a extinderii accelerate și iraționale a ținuturilor de construcții (în principal pe cele mai fertile terenuri agricole); înstrăinarea proprietății publice (în special a terenurilor de construcții în locații atractive) și însușirea necontrolată a spațiilor publice și a bunurilor în scopuri private; extinderea în continuare a clădirilor construite ilegal în ținuturile urbane, rurale, chiar și în cele protejate; dotarea insuficientă cu utilități a așezării; prezența a numeroase brownfield-uri;

9. slăbirea rezilienței spațiului la schimbările climatice, dezastre și presiuni/conflicte în utilizarea spațiului;

10. lipsa capitalului privat intern pentru investiții, dependența ridicată de SDI, puține surse alternative de finanțare, reducerea oportunităților de intervenție publică pentru sprijinirea și direcționarea dezvoltării spațiale;

11. lipsa resurselor de management și a aparatului instituțional; dezvoltarea sectorială necoordonată ca sursă de conflicte spațiale; lipsa nivelului regional de guvernare (cu excepția regiunii Belgrad și AP Vojvodina); puterea efectivă scăzută a majorității instituțiilor locale în ceea ce privește resursele financiare, competențele personalului și capacitatea de a rezolva problemele de dezvoltare;

12. continuitatea crizei economice și financiare globale, exacerbată de potențiala apariție a pandemiei.

Problemele-cheie ale dezvoltării spațiale au apărut în parte ca urmare a problemelor de dezvoltare pe termen lung, marginalizării rolului de planificare și management.

Condiția prealabilă pentru realizarea unei dezvoltări teritoriale de succes și coerente a Serbiei este de a lua în considerare noile provocări internaționale identificate ca fiind importante pentru următoarele decenii în sistemul de planificare și instituțional (impactul pandemiilor, aspecte politice, de sănătate, climatice și de altă natură, procesul globalizării și deglobalizarea în creștere ca urmare a închiderii multor economii în timpul pandemiei, perspectiva unei noi crize economice mondiale, creșterea exponențială a tehnologiilor, impactul teritorial al proceselor demografice negative, noi paradigme energetice, cerințe ecologice și schimbări climatice). Principalele provocări teritoriale se referă la modul în care fragmentarea teritorială și interdependențele de dezvoltare sunt gestionate în viitor, în condițiile discursului neoliberal.

2. OBIECTIVELE ȘI SOLUȚIILE DE PLANIFICARE

2.1. SCENARIUL DE DEZVOLTARE SPAȚIALĂ A REPUBLICII SERBIA PÂNĂ ÎN 2035 AN

În ceea ce privește scenariile de dezvoltare, la nivel strategic de stat al planificării, este obișnuit să se elaboreze trei grupe de scenarii și anume:

1. Scenariul existent, care este posibil, dar incomplet, deoarece, în ciuda numeroaselor rezultate de dezvoltare, reprezintă o continuare a tendințelor existente în mare parte negative de dezvoltare spațială;

2 . Scenariul optimist, care este posibil și de dorit, dar greu de atins, deoarece implică valorificarea tuturor potențialelor, realizarea definiției dure a dezvoltării durabile, atingerea standardelor europene în toate sectoarele și domeniile. Acest tip de scenariu, deși de dorit, nu are sens să luăm în considerare, deoarece nu este realizabil în orizontul de timp al PPRS; și

3 . Scenariul realist, care este posibil, de dorit și realizabil, și include schimbări în direcția unei dezvoltări spațiale mai echilibrate și a îmbunătățirii calității vieții populației.

Prin urmare, în PPRS în ceea ce privește scenariile de dezvoltare, sunt avute în vedere două scenarii, și anume: scenariul existent, al "continuării tendințelor nefavorabile existente și al rezultatelor pozitive ale dezvoltării spațiale", și cel realist al "schimbărilor către o dezvoltare spațială mai echilibrată și îmbunătățirea calității vieții populației".

Un **scenariu realist** a fost dezvoltat în soluțiile de planificare PPRS.

2.1.1. Scenariul existent

Scenariul existent este o combinație de tendințe moștenite, în mare parte negative, de dezvoltare spațială și rezultate pozitive dezvoltare a activităților și construcțiilor obținute în temeiul dispozițiilor PPRS din 2010, și altor decizii luate privind dezvoltarea.

Tendințele predominant negative de dezvoltare spațială sunt::

– crește orientarea către piață a planificării (în primul rând de urbanism) în raport cu interesele publice în utilizarea, organizarea și protecția spațiului;

– emigrarea continuă și scăderea populației continuă inegalitățile în distribuția teritorială a populației și disparitățile în structurile spațial-demografice se manifestă din ce în ce mai mult, majoritatea ținuturilor muntoase, de graniță și alte ținuturi mai puțin accesibile sunt epuizate demografic;

– concentrații demografice și economico-funcționale în câteva centre urbane mari și împrejurimea lor funcțională în raport cu restul teritoriului Republicii Serbia;

– conectivitatea, accesibilitatea și dotările insuficiente și inegale ale unor părți ale teritoriului cu infrastructura de trafic, de utilitate și socială, în prim-planul depopulării și al majorității spațiilor montane, de graniță și protejate (cu resurse și valori naturale);

– există diferențe regionale mari în ceea ce privește nivelul de dezvoltare a industriei, polarizarea spațială și concentrarea dinamică a industriei în ținutul metropolitan Belgrad și Novi Sad, în parte și în ținutul aglomerărilor Niš, Priština și Pomoravlje de Vest.

– utilizarea rațională insuficientă a resurselor naturale (terenuri agricole, păduri, apă și materii prime miniere);

- insuficient utilizat potențialul ținuturilor cu mediu înconjurător conservat și de calitate, patrimoniu natural și cultural pentru dezvoltare spațială durabilă;
- dezvoltarea ofertei turistice a centrelor turistice existente a încetinit, iar partea predominantă a destinațiilor turistice primare este inactivată;
- continuă creșterea urbană necontrolată, extinderea ținuturilor de construcție a așezărilor, utilizarea irațională a spațiului și conversia necontrolată a unor suprafețe substanțiale de terenuri agricole și forestiere în terenuri de construcții;
- servicii publice subdezvoltate și inegal accesibile în raport cu nevoile populației;
- nivelul nesatisfăcător de accesibilitate a locuințelor; dezechilibru între cererea și oferta de terenuri dotate pentru construirea de locuințe la prețuri accesibile în zonele de concentrare demografică;
- degradarea calității mediului din diferite surse continuă;
- decalajul capacității de adaptare a teritoriului la schimbările climatice în raport cu optimul pădurilor sale afectează negativ alimentarea cu apă, protecția împotriva inundațiilor, producția de energie electrică, așezările, agricultura, turismul etc.

Conform scenariului existent, în dezvoltarea spațială a Serbiei se pleacă de la continuarea tendințelor manifestate care variază în funcție de modificările ritmului de creștere economică, ceea ce înseamnă mai mult sau mai puțin fonduri pentru acțiuni specifice în spațiu, și în funcție de alegerile dintre indulgența neoliberală și neinterventionismul moderat.

Unele dintre aceste tendințe negative au fost atenuate și încetinite de eforturile statului de a redresa economia, dezvoltarea socială și construcția infrastructurii (în special de transport), dar sistemul de dezvoltare spațială moștenit rămâne inconsistent pentru a fi un scenariu pentru dezvoltarea pe termen lung a Republicii Serbia.

2.1.2. Scenariul realist

Scenariul realist conduce la schimbări în direcția unei dezvoltări spațiale mai echilibrate și a îmbunătățirii calității vieții populației și permite realizarea dezvoltării spațiale durabile a Republicii Serbia pe termen lung.

Conform scenariului realist:

- crește rolul planificării și guvernării în articularea și protejarea intereselor publice în utilizarea, organizarea și protecția spațiului;
- consolidarea cooperării regionale și de vecinătate și a integrării spațiale a Republicii Serbia într-o împrejurime mai largă;
- se îmbunătățește utilizarea capitalului teritorial și poziția geostrategică a Republicii Serbia;
- emigrarea, în special a persoanelor tinere și calificate se liniștește, baza de resurse umane se consolidează;
- consolidarea competitivității regionale și a dezvoltării regionale a economiei, dezvoltarea economică și socială regională este mai uniformă, se reduce ponderea ținuturilor subdezvoltate;
- sprijinirea dezvoltării policentrice a structurilor urbane și rurale, se atenuază concentrarea activităților și a populației în marile centre urbane și se consolidează rolul altor centre și așezări urbane în împrejurimea lor funcțională;
- îmbunătățirea conectivității, accesibilității și dotării unor părți ale teritoriului prin infrastructura de transport, de utilități și socială, în prim-planul al ținuturilor cu resurse naturale strategice și potențiale de dezvoltare;

- dezvoltarea și construirea IZ și IP ca instrumente de stimulare în dezvoltarea regională și policentrică a industriei și se realizează dezvoltarea unui număr de centre industriale existente și noi pe teritoriul Republicii Serbia;
- se realizează utilizarea rațională și înțeleaptă, gestionarea și protecția resurselor naturale (terenuri agricole, păduri, apă și materii prime miniere);
- se activează și utilizează potențialul patrimoniului natural și cultural pentru dezvoltarea spațială durabilă;
- se promovează oferta turistică atractivă de destinații turistice primare, trasee turing și centre și locuri turistice, precum și spații turistice secundare;
- creșterea urbană este controlată, extindere minimă sau rămâne în cadrul existent al zonei de construcție a așezării, îmbunătățind amenajarea spațiului urban și periurban;
- se egalează disponibilitatea serviciilor și dezvoltarea de noi modalități de servicii publice adaptate nevoilor populației;
- se îmbunătățește nivelul de accesibilitate a locuințelor cu o dezvoltare economică sporită; crește ponderea ofertei de terenuri pentru construcții de locuințe; se îmbunătățește utilizarea fondului locativ disponibil pentru locuințe și în alte scopuri;
- se activează și revitalizează siturile brownfield din ținuturile urbane și rurale;
- se majorează capacitatea de adaptare la schimbările climatice a spațiului și a așezărilor, se asigură alimentarea fiabilă cu apă, protecția împotriva inundațiilor, dezvoltarea agriculturii și a turismului etc.;
- îmbunătățirea calității mediului prin reabilitarea și revitalizarea ținuturilor poluate, degradate și cu mediul înconurător periclitat, precum și conservarea ținuturilor cu mediu de bună calitate.

2.1.3. Scenariul de dezvoltare spațială a Republicii Serbia până în 2035

Determinarea PPRS până în 2035 este de a elabora un "scenariu realist de schimbări în direcția unei dezvoltări spațiale mai echilibrate și mai durabile și a îmbunătățirii calității vieții populației" a Republicii Serbia. Scopul acestui scenariu este de a evidenția soluțiile optime de planificare realistă și efectele acestora în viitor, precum și de a prezenta politicile, măsurile și direcțiile care trebuie puse în aplicare în acest sens. Scenariul se bazează pe o analiză a tendințelor de dezvoltare din Serbia și a limitărilor, incertitudinilor, avantajelor și posibilităților caracteristice ale acestora.

Scenariul de dezvoltare spațială include patru dimensiuni esențiale: geografice (o opțiune între alegerea structurilor de locații care determină concentrarea sau, dimpotrivă, dispersia așezării și a activității); dimensiunea politică (implementarea sau neimplementarea politicilor sectoriale și planificării spațiale la nivelul Serbiei); dimensiunea economică (creștere economică puternică sau slabă); și utilizarea rațională a resurselor naturale și protecția mediului.

Combinarea aspectelor pozitive ale acestor trei dimensiuni este cea mai cuprinzătoare viziune asupra viitorului posibil al teritoriului Serbiei – ca un spațiu predominant echilibrat și uniform dezvoltat, în care calitatea vieții populației este îmbunătățită. A fost selectat un scenariu de dezvoltare spațială care duce la schimbări reale în societate, în ceea ce privește structura și raportul său față de spațiu, în conformitate cu determinarea sa că soluțiile PPRS reprezintă o schimbare un pas înainte în raport cu politicile anterioare în spațiu, precum și o nouă inițiativă în domeniul planificării spațiului la nivel național. Sunt prevăzute: atenuarea diferențelor regionale și un grad mai mare de coeziune teritorială pentru îmbunătățirea calității vieții; dezvoltare bazată pe întreprinderi mici și mijlocii; îmbunătățirea competitivității, accesibilității

și conservării capitalului teritorial și a identității spațiului; realizarea rețelelor și facilităților de circulație; încetinirea proceselor demografice nefavorabile și crearea condițiilor pentru ca tinerii să rămână în țară; reconstrucția și dezvoltarea infrastructurii; creșterea producției de energie electrică și creșterea eficienței energetice; dispersie organizată în jurul ținutului metropolitan și a centrelor urbane de dimensiuni medii și mici, respectiv, policentrismul care pe termen lung favorizează dezvoltarea durabilă sub toate aspectele; forme mai inventive de cooperare și parteneriate între ținuturile rurale și urbane; creșterea calității serviciilor, cu tendința restabilirii statului de bunăstare socială și îmbunătățirii calității vieții populației.

Realizarea acestui scenariu ar înlocui sau ar neutraliza în timp tendințele de dezvoltare existente de dezvoltare ale teritoriului Serbiei, în care într-o parte mai mică sunt situate centrele urbane dinamice, puternice din punct de vedere economic și competitive la nivel internațional, opuse unor ținuturi subdezvoltate mai mari. În ciuda creării unor cadre favorabile pentru dezvoltarea pieței, rolul statului va continua să fie în asigurarea sprijinului și asistenței necesare ținuturilor vulnerabile cu potențial și resurse neexploatate, prin solidaritate teritorială și realizarea de soluții prioritare de planificare. În prima etapă a realizării scenariului (până în 2025), accentul s-ar pune pe statul care s-ar strădui în mod legitim să-și atingă rolul de reglementare și management și poziția de stakeholderi ai dezvoltării teritoriale în numele solidarității naționale, coeziunii teritoriale, protecției mediului și altele în contextul integrării europene. În a doua etapă, până în 2030, inițiativa de a crea valori economice și socio-culturale s-ar multiplica treptat la diferite niveluri teritoriale, formând numeroase entități eterogene care colaborează între ele la proiecte tematice, creând valoare nouă și adăugată. Statul s-ar regăsi în rolul de mediator în conflictele cu care se confruntă teritoriile și actorii participanți, precum și stakeholderi-cheie pentru realizarea activităților de dezvoltare și protecția mediului, a resurselor naturale și a patrimoniului, consolidându-și astfel rolul în conectarea și cooperarea tuturor entităților de dezvoltare și a factorilor spațiali.

Scenariul de dezvoltare spațială selectat, datorită punerii în aplicare a unor instrumente semnificative de planificare spațială și socială și de redistribuție economică și socială, ar avea efecte mai mari printr-un sistem urban mai echilibrat, conexiuni mai bune între ținuturile rurale și urbane și crearea condițiilor de ședere și de întoarcere în ținuturile rurale. Ar trebui să existe o schimbare generală a direcției de mișcare, atât a populației cât și economic, care să includă crearea condițiilor pentru consolidarea acestor tendințe pornind din partea centrală spre marginile teritoriului Republicii Serbia, inclusiv AP KiM. Acest scenariu deschide posibilitatea activării centurilor secundare de dezvoltare, care se întind în paralel sau transversal (în principal de-a lungul Toplica etc.) în raport cu centurile primare sau de-a lungul ținuturilor de frontieră (Banat, Podrinje, Timok etc.), care sunt zone de interes special pentru Republica Serbia.

Definirea, elaborarea și realizarea unui "scenariu realist de schimbare spre o dezvoltare spațială mai echilibrată și chiar și mai bună a calității vieții populației" nu va depinde doar de soluțiile de planificare PPRS, ci este influențată în mare măsură de instrumentele de politici publice din afara planificării spațiale, în special de dezvoltare, economică, regională, inovatoare etc. Acesta reprezintă un proces care depinde de aplicarea măsurilor și politicilor care, deși derivă din abordarea integrală a PPRS, vor fi puse în aplicare prin diferite strategii și programe sectoriale adaptate situației, termenelor și mijloacelor disponibile. Procesul de implementare, pe lângă acțiunile și politicile definite de PPRS (care vor avea putere de lege), va depinde de diferitele modalități de acțiune colectivă ale tuturor părților interesate în domeniul planificării spațiale și gestionării dezvoltării teritoriale.

2.2. PRINCIPIILE DEZVOLTĂRII SPAȚIALE A REPUBLICII SERBIA

PPRS a fost realizat în conformitate cu principiile legale în domeniul sistemului de planificare și construcție a spațiului, precum și cu alte legi relevante ale Republicii Serbia și documente internaționale în domeniul planificării spațiului.

Principiile-cheie ale dezvoltării spațiale a Republicii Serbia sunt:

- integritatea în planificarea și realizarea dezvoltării spațiale durabile;
- promovarea coeziunii teritoriale;
- consolidarea competitivității și a eficienței dezvoltării spațiale;
- integrarea spațial-funcțională, conectivitatea transfrontalieră și transnațională cu vecinii, mediul european și mai larg;
- policentricitatea dezvoltării spațiale;
- îmbunătățirea accesibilității traficului, a dotărilor de infrastructură și a disponibilității tuturor ținuturilor în ceea ce privește serviciile publice de bază;
- specializarea funcțională și diversificarea dezvoltării spațiale;
- conservarea specificului peisagisticii și identității culturale a unităților teritoriale și realizarea conectivității ecologice (spațiale sau funcționale) a peisajelor naturale valoroase și conservate;
- protecția prioritară a interesului public, a bunurilor publice și a spațiului public;
- relativizarea conflictelor și creșterea efectelor soluțiilor de planificare asupra sustenabilității dezvoltării spațiale;
- dezvoltarea durabilă a comunităților locale.

Abordarea dezvoltării spațiale a Republicii Serbia ține seama în mod corespunzător și de principiile europene de bază ale dezvoltării spațiale durabile, care includ:

- principiul promovării și realizării coeziunii teritoriale printr-o dezvoltare socială și economică echilibrată a regiunii și o mai bună competitivitate;
- principiul încurajării dezvoltării generate de funcții urbane și al îmbunătățirii legăturilor dintre ținuturile urbane și rurale, cooperării și parteneriatului urban-rural;
- principiul promovării disponibilității echilibrate;
- principiul economiei circulare;
- principiul dezvoltării accesului la informații, cunoștințe și surse de finanțare;
- principiul precauției în protecția mediului;
- principiul reducerii impactului nociv asupra mediului;
- principiul protecției resurselor naturale și a patrimoniului natural;
- principiul creșterii fondului patrimoniului cultural ca factor de dezvoltare;
- principiul dezvoltării resurselor energetice (menținând în același timp siguranța);
- principiul încurajării turismului durabil de înaltă calitate;
- principiul limitării impactului dezastrelor naturale și adaptării la schimbările climatice.

Principiile de bază pe care se bazează PPRS sunt:

- relevanță și fiabilitate – ceea ce subînțelege faptul că datele pe baza cărora se desfășoară procedura de planificare și sunt definite soluțiile de planificare, sunt obținute din surse relevante și fiabile prin intermediul instituțiilor publice competente și al organelor de stat;
- consistență și conformitate (orizontală și verticală) – care subînțelege conformitatea reciprocă a conceptelor și soluțiilor de planificare, conformitatea conținutului și a formelor declarațiilor de planificare, precum și armonizarea cu obligațiile internaționale ale Republicii Serbia;
- continuitatea planificării – care implică ciclicitatea procesului de planificare și revizuirea și evaluarea rezultatelor realizării documentelor de planificare anterioare;

– prevenție și precauție – ceea ce implică faptul că soluțiile de planificare sunt determinate și implementate într-un mod care previne sau minimizează efectele negative ale evenimentelor și proceselor care fac obiectul planificării;

– transparență și democrație – care implică dezbateri ample, participarea publicului și cât mai multe subiecte posibil atunci când se decide cu privire la dezvoltarea spațială;

– utilizarea și îmbunătățirea sistemelor de informații geografice – care contribuie la îmbunătățirea procedurilor de planificare, prelucrare, stocare și utilizare a datelor, prezentarea soluțiilor de planificare și luarea deciziilor privind dezvoltarea spațială, precum și monitorizarea realizării dezvoltării spațiale planificate.

2.3. VIZIUNEA ȘI OBIECTIVELE DEZVOLTĂRII SPAȚIALE A REPUBLICII SERBIA

2.3.1. Viziunea dezvoltării spațiale a Republicii Serbia

Viziunea dezvoltării spațiale pe termen lung a Republicii Serbia este:

Teritoriu dezvoltat mai echilibrat al Republicii Serbia pe principiile coeziunii economice, sociale și teritoriale, cu o calitate mai mare și mai uniformă a traiului de viață și a mediului, identitate conservată și diversitate a spațiului adaptat la schimbările climatice.

2.3.2. Obiectivele generale și speciale ale dezvoltării spațiale a Republicii Serbia

2.3.2.1. Obiectivele generale și speciale ale dezvoltării spațiale a Republicii Serbia

Obiectivul general este dezvoltarea spațială durabilă și mai uniformă, atenuarea diferențelor regionale și un grad mai mare de coeziune teritorială pentru îmbunătățirea calității vieții, încetinirea proceselor demografice nefavorabile și crearea condițiilor pentru ca tinerii să rămână în țară, îmbunătățind în același timp competitivitatea, accesibilitatea, consolidând capitalul teritorial și păstrând identitatea spațiului, adaptând activitățile din spațiu și așezările la schimbările climatice.

Obiectivele speciale ale dezvoltării spațiale sunt:

1. o mai bună utilizare a capitalului teritorial al Serbiei, cu scopul de a valorifica beneficiile poziției sale geostrategice ca țară centrală a Balcanilor;

2. ritmul/dinamica atenuată a depopulării și o distribuire teritorială mai uniformă a populației;

3. o organizare spațială mai echilibrată, cu o structură policentrică a sistemelor urbane și un grad mai ridicat de coeziune economică și socială a ținuturilor urbane și rurale, conexiuni urbane și regionale mai eficiente și parteneriat între așezările urbane și rurale;

4. distribuție spațială mai organizată a economiei (la nivel național și regional) pentru a-și consolida rolul de motor al creșterii socio-economice dinamice, mai egale și mai favorabile incluziunii, al ocupării forței de muncă și al obținerii unei calități mai ridicate a vieții;

5. o mai bună conectivitate a teritoriilor cu împrejurimea balcanică/vecină, europeană și mai largă, accesibilitate și dotare cu rețele de infrastructură (în special de trafic, energetică și digitală);

6. conservarea identității și consolidarea rezilienței spațiului la schimbări și presiuni, prin utilizarea durabilă și protecția resurselor naturale, a mediului, biodiversității, patrimoniului natural și cultural, a dezvoltării și amenajării peisajelor și a infrastructurii verzi.

Obiectivul general implică un viitor pentru Serbia bazat pe dezvoltarea durabilă, precum și: consolidarea capitalului teritorial al Serbiei; dezvoltarea regională echilibrată pentru integrarea națională și coeziunea socio-economică și teritorială; dezvoltarea policentrică a structurilor spațiale, urbane și rurale; optimizarea folosinței și consumului de terenuri, energie, apă și alte resurse naturale și create în raport cu rezultatele planificate/proiectate; o mai bună accesibilitate la transport, infrastructură, servicii sociale și utilități și integrarea infrastructurii; o calitate mai ridicată a vieții; dezvoltarea și funcționarea tuturor/activităților-cheie bazate pe durabilitate, dezvoltare circulară și atenuarea impactului provocărilor climatice, cu un grad adecvat de teritorializare a obiectivelor.

Obiectivele speciale includ: reducerea diferențelor teritoriale în ceea ce privește nivelul de dezvoltare, în special în ceea ce privește teritoriile critice subdezvoltate, recesive și epuizate demografic; atenuarea fluxurilor demografice negative pe termen lung, în special reducerea emigrării tinerilor, a persoanelor calificate; prevenirea fragmentării și dezintegrării spațiului, în special a spațiilor subdezvoltate, integrarea mediului mai puțin dezvoltat, în paralel cu dezvoltarea ținuturilor cele mai dezvoltate; traficul, infrastructura, conectarea economică și culturală a Serbiei cu mediu vecin/balcanic, european și mai larg; încurajarea dezvoltării unor ținuturi rurale mai perspective; oprirea și legalizarea construcțiilor ilegale ori de câte ori este posibil; limitarea extinderii ținuturilor de construcție/terenurilor din așezările și centrele urbane; schimbarea destinației unei părți a sitului brownfield; conservarea identității regionale, urbane și rurale; dezvoltarea și aplicarea treptată a economiei circulare; protecția resurselor culturale și naturale (terenuri agricole, păduri, resurse de apă, biodiversitate).

2.3.2.2. Obiectivele generale și speciale ale dezvoltării spațiale pe domenii tematice

2.3.2.2.1. Obiectivele de protecție și utilizare a terenurilor agricole și dezvoltarea agriculturii și pescuitului

Obiectivele generale în domeniul protecției și utilizării terenurilor agricole și în dezvoltarea pisciculturii sunt:

- conservarea permanentă a suprafețelor și a calității terenurilor agricole în bune condiții agricole și ecologice pentru furnizarea în siguranță a cantităților suficiente de alimente cu valoare ridicată pentru sănătate pentru nevoile interne;

- consolidarea și integrarea resurselor de dezvoltare agricolă cu potențialul sectorului de prelucrare;

- creșterea eficienței utilizării terenurilor și a altor resurse în procesele de producție alimentară, biocombustibili și alte materii prime agrare, pentru creșterea continuă și stabilă a veniturilor fermierilor și pescarilor, recunoscând în același timp importanța asocierii producătorilor primari și a îmbunătățirii poziției acestora în lanțul pieței valorice.; și

- acordarea de sprijin pentru dezvoltarea dinamică a pisciculturii, în conformitate cu beneficiile și constrângerile eterogene spațiale.

Pe această bază, se stabilesc următoarele **obiective speciale**:

1. consolidarea orientării către piață și a competitivității producției agricole, recunoscând în același timp importanța cercetării științifice, a tehnologiei și a digitalizării;

2. prevenirea efectelor negative ale agriculturii și pisciculturii asupra calității solului și a apei, biodiversității și a altor condiții de mediu;

3. creșterea contribuțiilor agricole la conservarea și îmbunătățirea funcțiilor ecosistemice ale solului ca resursă naturală integrală și practic neregenerabilă;

4. îmbunătățirea sistemelor de prevenire a condițiilor meteorologice și de gestionare a riscurilor în agricultură și piscicultură, inclusiv reducerea efectelor nocive ale schimbărilor climatice asupra randamentelor și calității produselor agricole și alimentare;

5. direcționarea sectorului agricol - alimentar către reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră și activități economice rezistente la schimbările climatice.

2.3.2.2.2. Obiectivele de protecție și utilizare a pădurilor, a terenurilor forestiere și dezvoltarea silviculturii și a vânătorii

– **Obiectivele generale** în domeniul utilizării durabile a pădurilor și al dezvoltării silviculturii și vânătorii sunt:

– îndeplinirea funcțiilor ecologice, economice și sociale ale pădurilor, prin furnizarea lemnului ca resursă regenerabilă de energie și materii prime pentru industria prelucrării și mobilei, obținerea efectelor recreative și culturale și oferirea de beneficii proprietarilor de păduri, cu activități permanente de monitorizare a pădurilor în vederea protejării și conservării sănătății resurselor;

– utilizarea multifuncțională a pădurilor și a potențialelor de vânătoare, asigurând în același timp o gospodărire durabilă pentru populațiile de animale sălbatice și habitatele acestora într-un mod și în măsura în care se menține și îmbunătățește permanent vitalitatea populațiilor de animale sălbatice, capacitatea de producție a habitatelor și diversitatea biologică.

Pe această bază, au fost stabilite următoarele **obiective speciale**:

1. îmbunătățirea stării pădurilor prin creșterea calității și stabilității pădurilor înalte prin completarea și forțarea pădurilor mixte, transformarea (conversia) pădurilor de crângu în păduri înalte, prin ameliorarea pădurilor degradate în arborete foarte productive, în funcție de potențialul natural, meliorizarea pădurilor din lăstari proprii de slabă calitate și reconstruirea pădurilor degradate de slabă calitate în păduri de înaltă calitate, susținerea regenerării naturale și protecția sănătății pădurilor, menținerea capacității naturale ca unul dintre cei mai importanți factori productivi;

2. creșterea suprafețelor împădurite – reîmpădurire în conformitate cu raionizarea și clasificarea spațiului, până în 2035 aproximativ 900 km² pe terenuri forestiere din ținuturile împădurite afectate de eroziune, defrișări ale zonelor de versante ale bazinelor și acumulărilor de apă, precum și ridicarea centurilor forestiere de protecție câmpii, a pădurilor suburbane, pădurilor de protecție pentru reducerea emisiilor din centrele industriale și circulație, prin recultivarea sterilelor și carierelor de suprafață;

3. dezvoltarea durabilă a silviculturii și a vânătorii ca ramuri economice – prin creșterea contribuției sectoarelor forestiere și cinegetice la dezvoltarea economică și socială; îmbunătățirea gospodăririi forestiere durabile și a faunei cinegetice; armonizarea obiectivelor de gestionare a pădurilor și a faunei cinegetice cu scopul de a proteja valorile naturale din ariile protejate; conservarea și îmbunătățirea biodiversității în ținuturile forestiere și de vânătoare prin protejarea habitatelor, a speciilor și a potențialului genetic; conservarea, îmbunătățirea, utilizarea durabilă și valorificarea funcțiilor de protecție, sociale, culturale și de reglementare

ale pădurilor; prin conservarea și îmbunătățirea numărului și a calității populațiilor de animale sălbatice prin punerea în aplicare a unor măsuri adecvate de planificare, gestionare și control;

4. conservarea și consolidarea capacității forestiere, precum și a defrișării și a marginilor pădurilor, permițând creșterea rezilienței, adaptarea și atenuarea schimbărilor climatice, prevenirea incendiilor; protecția biodiversității; diversitatea peisajului și îmbunătățirea serviciilor ecosistemice forestiere.

2.3.2.2.3. Obiectivele de protecție și utilizare a apei și a infrastructurii în domeniul gospodăririi apelor

Obiectivul general este de a trata Republica Serbia ca pe un spațiu unic de gospodărire a apelor, pentru a permite o fiabilitate ridicată a sistemului. Obiectivele anumitor domenii ale activităților de gospodărire a apelor sunt:

- instituirea unui sistem integrat adecvat de gospodărire a apelor;
- asigurarea cantităților necesare de calitate corespunzătoare pentru diferite forme de utilizare a apei;
- atingerea stării/potențialului ecologic și chimic bun al corpurilor de apă din apele de suprafață și a unei stări chimice și cantitative bune a corpurilor de apă din apele subterane, prin implementarea raționalizării utilizării, purificării și reciclării apelor uzate din așezări, industrie și minerit;
- asigurarea protecției împotriva apelor exterioare și interioare și protecția împotriva eroziunii și torenților.

Obiectivele speciale pentru protecția și utilizarea apei și dezvoltarea infrastructurii în domeniul gospodăririi apelor sunt următoarele:

1. realizarea livrării solicitate a apei din sisteme integrale către consumatori (așezări, agricultură, industrie etc.) cu cerințe ridicate de fiabilitate;
2. raționalizarea consumului de apă în localități și industrie, reducând în același timp pierderile de apă din alimentarea publică cu apă;
3. protecția tuturor surselor de apă potabilă de importanță locală și regională;
4. atingerea unui grad de protecție împotriva apelor mari exterioare (apă din valurile de inundații din râuri) și a apelor interioare mari (ape care se formează în ținuturile apărate) care sunt adecvate pentru importanța socială, economică și urbană a a ținutului apărat;
5. cartografierea zonelor de risc de inundații și integrarea strictă a acestor date în toate documentele de planificare care au un impact asupra utilizării spațiului;
6. exploatarea tuturor potențialelor hidroenergetice care se încadrează în categoria economic utilizabile, respectiv acele potențiale care prin măsurile de protecție pot fi integrate armonios în mediile sociale, urbane, ecologice și de altă natură;
7. crearea posibilităților de ameliorare hidrotehnică – drenaj și irigare pe toate terenurile agricole adecvate irigațiilor (cca 1.900.000 ha);
8. reconstrucția, finalizarea și îmbunătățirea performanței de lucru a sistemelor de canale multifuncționale (HS DTD și HS Bačka Nord, HS Nadela) pe teritoriul AP Vojvodina;
9. asigurarea debitelor ecologice favorabile pe toate tronsoanele din aval de acumulări și capturi de apă din râuri.

2.3.2.2.4. Obiectivele de protecție și utilizare a materiilor prime minerale și de dezvoltare minieră

Obiectivul general este utilizarea durabilă a resurselor minerale și menținerea poziției de lider regional al Republicii Serbia în industria minieră, ca unul dintre fundamentele economiei naționale și securității energetice, cu participarea industriei miniere de 5% din produsul intern brut (BDP) total al Republicii Serbia până în 2030. În acest sens, ar trebui să subliniem necesitatea de a

asigura condiții economice, sociale și de mediu pentru supraviețuirea populațiilor locale din ținuturile miniere și includerea acestora în procesele decizionale privind gestionarea materiilor prime minerale etc.

Obiectivele speciale pentru protecția și utilizarea resurselor minerale și dezvoltarea mineritului sunt:

1. Consolidarea instituționalizării și modernizării cadrului legal în funcția de gestionare durabilă al resurselor minerale și protecția mediului;
2. asigurarea unui mediu macroeconomic stabil și a investițiilor pentru cercetare geologică și activități miniere în vederea continuării activităților de valorificare a potențialului și durabilității dezvoltării miniere durabile;
3. Aplicarea celor mai bune tehnologii moderne în cercetarea și exploatarea geologică în scopul utilizării raționale și al utilizării economice a zăcămintelor MC și al aplicării BAT în prelucrarea MC (în special în metalurgia feroasă și neferoasă);
4. asigurarea aprovizionării capacităților industriale (centrale termice, centrale de încălzire, rafinării, topitorii, fabrici de ciment și var etc.) și a pieței din Republica Serbia cu materiile prime minerale necesare;
5. Protecția MC ca resursă strategică și neregenerabilă prin planificarea utilizării terenurilor pentru a asigura disponibilitatea și exploatarea viitoare în condiții de siguranță, care este în conformitate cu protecția altor resurse naturale, a patrimoniului natural și cultural, ca una dintre prioritățile în planificarea spațială și sectorială;
6. Instituirea unui sistem fiabil de protecție a mediului prin dezvoltarea unor metode ecologice de minerit (în toate etapele, de la cercetare până la faza post-exploatare), utilizarea eficientă a energiei, reciclarea și utilizarea celor mai bune tehnici disponibile;
7. asigurarea gestionării adecvate a deșeurilor miniere, remedierea și recultivarea suprafețelor devastate, aplicarea economiei circulare în minerit
8. utilizarea materiilor prime tehnogene, a apelor reziduale ș.a.

2.3.2.2.5. Obiective de dezvoltare demografică

Obiectivul general este de a stabili o dezvoltare demografică durabilă și o dezvoltare spațială care să încurajeze o distribuție teritorială mai uniformă a populației, depunând în același timp eforturi continue pentru a atenua tendințele demografice nefavorabile și atenuarea disproporțiilor demografice spațiale.

Atingerea obiectivului de bază presupune necesitatea atingerii următoarelor **obiective speciale**:

1. sprijin activ pentru reînnoirea demografică prin definirea priorităților strategice în domeniul nașterii, respectând în același timp abordarea specifică regională pentru teritoriile cu prioritate de punere în aplicare a măsurilor pronatale și pentru ținuturile cu prioritate de punere în aplicare a măsurilor de politică în domeniul migrației;
2. realizarea unei distribuții spațiale mai uniforme a populației prin încetinirea concentrării în ținuturile de așezare intensivă, în principal în centura Dunăre-Sava și zona Moravei, prin dezvoltarea unui model policentric de urbanizare și încurajarea dezvoltării în ținuturile de emigrare și subdezvoltate;
3. gestionarea migrației populației în vederea reducerii volumului și intensității mișcărilor de emigrare, consolidând în același timp legăturile cu diaspora și încurajând întoarcerea și migrarea circulară, creând condiții pentru reducerea emigrării experților cu studii superioare și creând programe specifice pentru capacitatea economică a populațiilor tinere;
4. aplicarea unei abordări integrale a îmbătrânirii active prin respectarea fenomenului de îmbătrânire în toate aspectele politicii de dezvoltare, optimizând în același timp oportunitățile pentru o viață sănătoasă, de calitate a persoanelor în vârstă și participarea acestora în societate;

5. realizarea optimizării forței de muncă și a utilizării integrale a contingentului de lucru, care include atingerea unei rate de ocupare a forței de muncă de 70% până în 2035 (de la 49,7 % în 2019) și o reducere a diferențelor regionale în ceea ce privește ratele de ocupare a forței de muncă, precum și crearea de noi locuri de muncă de calitate (*decente jobs*), în conformitate cu standardele internaționale de muncă, protecția socială și drepturile fundamentale ale muncii;

6. investiții în capitalul uman prin îmbunătățirea sa continuă și prin distribuire mai uniformă.

2.3.2.2.6. Obiective de dezvoltare a sistemului urban și de amenajare a așezărilor urbane

Obiectivul general al dezvoltării este optimizarea sistemului urban existent prin îmbunătățirea funcțiilor centrelor și consolidarea capacității demografice, în special în ceea ce privește calitatea forței de muncă, îmbunătățirea dotărilor de infrastructură și utilizarea locației geografice pentru specializare funcțională și competitivitate.

Dezvoltarea **sistemului urban** este condiționată de realizarea următoarelor **obiective speciale**:

1. centru urban cu mediu dependent funcțional, adică ținutul urban este unitatea structurală de bază a organizării spațiale;
2. stabilirea unei ierarhii a sistemelor și centrelor urbane bazate pe subsidiaritate prin descentralizarea funcțiilor centrelor;
3. dezvoltarea policentrică a aglomerațiilor ca instrument de concentrare controlată;
4. transformarea centrelor urbane mai mici din mediul rural în centre rurale progresive și prospere;
5. dimensionalizarea funcțiilor centrelor urbane în funcție de numărul total de utilizatori de spațiu și servicii, care include numărul de rezidenți permanenți și alți utilizatori permanenți și intermitenți.

Pentru **dezvoltarea și amenajarea așezărilor urbane** individuale, următoarele **obiective speciale** sunt deosebit de importante:

1. aplicarea principiilor de sustenabilitate, reziliență și creativitate în planificarea integrală a dezvoltării urbane (care să conducă la un "oraș durabil", "oraș rezilient", "oraș creativ" și "oraș inteligent")³⁴ ;
2. consolidarea dezvoltării economice și încurajarea inovării, prin creșterea în continuare a sectorului de servicii și reindustrializarea așezărilor urbane;
3. protecția absolută a interesului public și a spațiului public în așezările urbane, cu respectarea strictă a standardelor și parametrilor urbani pentru îmbunătățirea calității vieții, ordinii și atractivității spațiului;
4. stoparea extinderii și reglementării stricte a posibilității de extindere a ținuturilor de construcții cu aspirația de a atinge obiectivul "fără a ocupa terenuri noi" până în 2035 cu o sferă mai mare de extindere a reînnoirii urbane și a implicării locațiilor brownfield, adică o abordare mai atentă și mai rațională și limitarea extinderii investițiilor greenfield;
5. furnizarea de locuințe la prețuri accesibile cu reabilitarea așezărilor substandard și neigienice;
6. reafirmarea identității așezărilor urbane și protejarea patrimoniului cultural;
7. creșterea calității de dotare așezărilor urbane cu rețele și facilități de transport, utilități și infrastructură socială publică, îmbunătățirea mobilității și asigurarea disponibilității rezidenților în toate părțile ținutului urban;
8. îmbunătățirea stării mediului, punerea în aplicare a măsurilor de adaptare la schimbările climatice și creșterea rezistenței la incidente și dezastre naturale și antropice;

-----
³⁴ A se vedea explicația în glosarul PPRS

9. îmbunătățirea mecanismelor de management al dezvoltării urbane prin afirmarea participării cetățenilor și aplicarea conceptului de oraș inteligent;

10. îmbunătățirea și elaborarea cadrului care reglementează domeniul terenurilor pentru construcții, inclusiv utilizarea durabilă, finanțarea și gestionarea terenurilor de construcție și reînnoirea resurselor instituționale și resurselor umane locale pentru gestionarea terenurilor de construcție.

2.3.2.2.7. Obiectivele dezvoltării rurale și amenajării satului

Obiectivul general este de a îmbunătăți condițiile economice și sociale de viață din mediul rural prin modernizarea gospodăriilor agricole, consolidarea competitivității industriei agricole, protejarea și conservarea mediului și a valorilor rurale, dezvoltarea unei economii rurale neagricole și construirea infrastructurii.

În consecință, se stabilesc următoarele **obiective speciale**:

1. furnizarea de formare profesională, cunoștințe de mediu și informații de piață angajaților din producția, prelucrarea și comerțul cu produse agricole, în special în ceea ce privește introducerea de tehnologii sigure pentru sănătate și de noi produse și servicii, bazate pe inovare și cunoștințe;

2. conservarea și îmbunătățirea potențialului agricol al ținuturilor cu terenuri de bonitate înaltă care sunt de interes strategic pentru securitatea alimentară a țării și pentru creșterea contribuției sectorului agrar la dezvoltarea economică regională și generală;

3. evaluarea cuprinzătoare a contribuției multifuncționale a gospodăriilor familiale la dezvoltarea spațială durabilă, în special în ținuturile afectate de depopulare, cu terenuri agricole cu înaltă valoare naturală și condiții de muncă dificile în agricultură, precum și terenuri de importanță geopolitică deosebită;

4. îmbunătățirea organizării rețelei de așezări și infrastructură, utilități, condiții socio-economice, de mediu și de alte condiții pentru îmbunătățirea calității locuirii în ținuturile rurale;

5. acordarea de sprijin pentru diversificarea economiei rurale, definirea măsurilor diferențiate spațial pentru sprijinirea promovării antreprenoriatului, înființarea și dezvoltarea microîntreprinderilor, dezvoltarea turismului rural și dezvoltarea serviciilor de bază pentru economia și populația rurală;

6. contribuie la reconstrucția demografică a satului, menținerea populației tinere la sat, reducerea sărăciei rurale, incluziunea socială, îmbunătățirea poziției femeilor și la atingerea altor obiective generale de dezvoltare socială;

7. prevenirea efectelor negative ale producției agricole și ale altor activități economice rurale asupra calității terenurilor și a apei, modernizarea standardelor sanitare pentru construirea clădirilor rezidențiale, grajduri și alte facilități economice în mediul rural, promovarea concomitentă a normelor adecvate de bună practică agricolă și direcționarea sectoarelor agroalimentare și forestiere către reducerea emisiilor de carbon și economie rezistentă la schimbările climatice;

8. contribuie la creșterea suprafețelor silvice de calitate și la dezvoltarea durabilă a silviculturii;

9. conservarea ecosistemelor legate de agricultură și silvicultură, biodiversitate, a trăsăturilor tradiționale a peisajelor rurale, precum și a patrimoniului natural și cultural.

2.3.2.2.8. Obiectivele dezvoltării serviciilor publice și dezvoltării sociale

Obiectivul general al dezvoltării sociale este de a consolida incluziunea și coeziunea socială, de a spori ocuparea forței de muncă și securitatea muncii, prin aplicarea standardelor minime de calitate a serviciilor de interes public (servicii de bază și servicii de nivel superior) pentru toți cetățenii și prin îmbunătățirea disponibilității și a calității serviciilor publice (în special în zonele rurale, în ținuturile cu densitate scăzută a populației și pentru categoriile vulnerabile/sensibile de populație).

Obiectivele speciale ale dezvoltării serviciilor publice sunt:

1. creșterea gradului de acoperire a copiilor cu învățământ și educație preșcolară;
2. acoperirea integrală a copiilor cu învățământ primar obligatoriu;
3. îmbunătățirea condițiilor pentru continuarea învățământului secundar și superior pentru tineri;
4. creșterea acoperirii și calității asistenței medicale și sociale de bază;
5. îmbunătățirea funcționării și structurii organizatorice a rețelei instituțiilor de asistență medicală primară și conectarea cu alte servicii publice și sectoare compatibile la nivel local;
6. încurajarea înființării și funcționării centrelor polivalente și a diverselor servicii de centre și activități cotidiene în domeniul protecției sociale, culturii și a altor programe în comunitățile locale;
7. creșterea incluziunii și acoperirea grupurilor sensibile din punct de vedere social cu programe specializate;
8. corelarea activităților și programelor sportive cu sectoare conexe și compatibile, cum ar fi educația (toate nivelurile), turismul ș.a.
9. încurajarea sportului de masă și îmbunătățirea spațiului pentru sport și recreere la nivelul comunității locale.

2.3.2.2.9. Obiectivele dezvoltării locuirii

În domeniul dezvoltării locuirii, se determină următoarele **obiective generale**:

1. asigurarea locuirii adecvate și durabile pentru toți cetățenii, cu sprijinul și implicarea statului și a comunităților locale; și
2. îmbunătățirea condițiilor de locuire în ansamblurile de locuințe informale și sublocate, cu integrarea în așezările existente.

În conformitate cu obiectivele de bază, se stabilesc **obiectivele speciale** de dezvoltare a locuirii:

1. îmbunătățirea capacității de gestionare eficientă și dezvoltare durabilă a locuirii la nivel național și la nivelul autogovernării locale;
2. creșterea accesibilității locuințelor și îmbunătățirea sistemului existent de sprijin locativ pentru gospodăriile care nu pot asigura locuințe adecvate pe cont propriu;
3. îmbunătățirea și menținerea calității fondului locativ existent prin reconstrucție și întreținere;
4. crearea de condiții prealabile pentru monitorizarea cuprinzătoare și continuă a nevoilor locative, a calității locuirii și a periclității locative a gospodăriilor; precum și condițiile locuirii în așezările informale;
5. reglementarea legală, reabilitarea și amenajarea așezărilor informale prin integrarea în localitățile urbane sau rurale, limitând în același timp extinderea acestora și împiedicând formarea de noi ținuturi construite ilegal;
6. îmbunătățirea condițiilor de locuit pentru rezidenții din așezările substandard și enclavale române, încurajând în același timp integrarea și incluziunea socială.

2.3.2.2.10. Obiectivele dezvoltării regionale

Obiectivul general al dezvoltării regionale a Serbiei este o creștere economică regională mai intensă și consolidarea competitivității regionale în funcție de o dezvoltare mai uniformă și un grad mai mare de coeziune economică, socială și teritorială, de conservare a patrimoniului natural și de protecție a mediului.

Obiectivele speciale ale dezvoltării regionale sunt:

1. reducerea disparităților regionale și spațiale în ceea ce privește gradul de dezvoltare;
2. specializarea regională a economiei și stabilirea rezistenței structurii economice la șocurile externe;
3. construirea cadrului instituțional de dezvoltare regională a Serbiei;
4. coordonarea și sincronizarea nevoilor de dezvoltare regională, districtuală și locală cu prioritățile naționale;
5. realizarea Programului de dezvoltare "Podrinja".

2.3.2.2.11. Obiectivele dezvoltării antreprenoriatului, investițiilor și finanțării

Obiectivul general al dezvoltării socio-economice în perioada următoare este de a majora dinamica creșterii peste nivelul actual de aproximativ 5 % creștere produs intern brut (BDP) anual.

Obiectivele speciale ale antreprenoriatului, investițiilor și dezvoltării finanțelor sunt:

1. crearea unei mase critice de MSPP și a sprijinului calitativ;
2. creșterea eficienței activității economice;
3. creșterea competitivității;
4. fuzionarea exporturilor și importurilor;
5. atingerea a 25 % de participare a investițiilor la produsul intern brut (BDP);
6. creșterea nivelului economiilor interne;
7. îmbunătățirea infrastructurii instituționale și legislative;
8. menținerea stabilității macroeconomice;
9. dezvoltarea piețelor financiare și a instituțiilor financiare nebancale.

2.3.2.2.12. Obiectivele dezvoltării industriei

Obiectivul general al dezvoltării industriei este de a spori capacitatea competitivă în vederea consolidării rolului său de motor a creșterii socio-economice incluzive și durabile, al ocupării forței de muncă și al unui nivel de trai mai bun în Republica Serbia, precum și al distribuției sale spațiale echilibrate.

Obiectivele speciale ale dezvoltării industriale sunt:

1. reindustrializare în continuare - creșterea competitivității, productivității și investițiilor, creșterea valorii adăugate, creșterea exporturilor, asigurarea unor condiții generale, de infrastructură și spațiale favorabile, personal calificat, dezvoltarea de noi MMSP;
2. încurajarea inovării și coexistenței sectorului de producție tradițional și nou transformat digital – transformarea tehnologică a unei părți a industriei tradiționale către digitalizare, automatizare și industrie 4.0 (cu creșterea participării ramurilor de high-tech tehnologie, producție cu emisii reduse de carbon, circulară, eficiență din punctul de vedere al utilizării resurselor energetice);
3. încurajarea unei mai bune utilizări a potențialului industrial și inovativ, dezvoltarea tehnologică, includerea dezvoltării domeniilor prioritare ale *Strategiei de specializare inteligentă a Serbiei*, respectiv determinarea și dezvoltarea de produse și servicii inovatoare;

4. atenuarea dezvoltării și dislocării inegale a industriei prin încurajarea organizării spațiale eficiente, dezvoltarea afacerilor și a infrastructurii inovatoare și a noilor forme de alocare industrială;

5. stabilirea unui nivel adecvat de conformitate cu obiectivele ONU privind industria durabilă, inovarea și infrastructura până în 2030.

2.3.2.2.13. Obiectivele dezvoltării turismului

Obiectivul general este dezvoltarea spațială durabilă a turismului, integrată în dezvoltarea economică, socială, culturală și ecologică a unităților teritoriale, a așezărilor și infrastructurii urbane și rurale, ceea ce contribuie la consolidarea competitivității internaționale, naționale și regionale, activarea și protejarea spațiilor turistice.

Obiectivele speciale de dezvoltare spațială a turismului sunt::

1. finalizarea ofertei turistice existente, crescând în același timp calitatea și intensitatea utilizării acesteia, consolidând produsele turistice existente și introducând noi produse turistice, în conformitate cu cerințele pieței externe și interne; amenajarea peisagistică, utilități și servicii a spațiilor turistice și construcția infrastructurii turistice, de transport și tehnice; îmbunătățirea cooperării transfrontaliere în domeniul turismului;

2. rezervarea, protecția, gestionarea și activarea de noi ținuturi cu resurse turistice naturale dominante, care constituie în același timp principalele potențiale de dezvoltare ale ținuturilor subdezvoltate;

3. creșterea semnificativă a efectelor socio-economice ale economiei turismului, care se bazează în principal pe cooperativele cetățenilor, întreprinderile mici și mijlocii, odată cu formarea unor firme mai mari cu capital național și/sau străin;

4. stimularea funcțiilor turismului social, în special în domeniile recreației, sportului și educației copiilor și tinerilor, precum și recrearea sanitară a persoanelor în vârstă;

5. structurarea spațial-funcțională a teritoriului Serbiei în zonele turistice de clustere turistice cu spații primare de destinații turistice, trasee turing și urbane, balneare și montane și locuri, precum și cu spații turistice secundare;

6. îmbunătățirea parteneriatului public-privat-nonguvernamental în dezvoltarea turismului și armonizarea conținutului infrastructurii, serviciilor publice, serviciilor, recreației și sportului cu nevoile simultane ale turiștilor și rezidenților locali;

7. armonizarea dezvoltării spațiale sectoriale și integrale a turismului între ele și cu protejarea patrimoniului natural și cultural.

2.3.2.2.14. Obiectivele dezvoltării traficului și infrastructurii de trafic

Obiectivul general este de a crește accesibilitatea traficului și calitatea serviciilor de transport pe teritoriul Republicii Serbia. Atingerea acestui obiectiv implică o dezvoltare spațială mai uniformă a infrastructurii de transport și îmbunătățirea poziției în transportul internațional, cu accent pe dezvoltarea transportului rutier, feroviar, pe apă și intermodal pe coridoarele internaționale, armonizând în același timp diferitele forme de trafic pentru o intermodalitate de succes.

Obiective speciale de dezvoltare a traficului și a infrastructurii de transport sunt:

1. Redistribuirea a 30% din transportul rutier de marfă la distanțe mai mari de 300 km către alte moduri de transport, cum ar fi transportul feroviar sau pe apă până în 2030 și peste 50% până în 2050, pe coridoare de transport de marfă eficiente și ecologice;

2. creșterea transportului feroviar de călători pe rutele pe distanțe medii până în 2050 după finalizarea rețelei feroviare europene de mare viteză;

3. stabilirea unei "rețele de bază" TEN-T pe deplin funcționale și multimodale până în 2030, și rețele de înaltă calitate și capacitate până în 2050, cu setul adecvat de servicii de informare;

4. conectarea aeroportului la rețeaua feroviară de bază, de preferință de mare viteză și, dacă este posibil, cu sistemul de căi navigabile interne;

5. aplicarea inovațiilor, a noilor tehnologii și a soluțiilor digitale pentru a îmbunătăți utilizarea infrastructurii, a reduce impactul negativ al traficului asupra mediului, a crește eficiența energetică și a obține o mai mare securitate.

În conformitate cu cele anterioare, obiectivele de dezvoltare de bază și speciale sunt stabilite pentru toate formele de trafic și infrastructură de transport.

Obiectivul general al dezvoltării traficului **rutier** și a rețelei rutiere este de a permite mobilitatea durabilă a populației și a economiei printr-un sistem de transport mai echilibrat și un mod îmbunătățit de utilizare a traficului rutier și a rețelei rutiere.

Obiectivele speciale ale dezvoltării traficului rutier și ale rețelei rutiere sunt:

1. modernizarea și furnizarea unui nivel mai ridicat de servicii pe rutele rutiere importante pentru circulația de tranzit și internațională, respectiv pe drumurile cu intensitate mai mare a fluxurilor de trafic;

2. reconstrucția, reabilitarea, modernizarea și îmbunătățirea rețelei existente de drumuri de stat de clasa I și II, drumuri și străzi comunale, precum și dezvoltarea monitorizării, controlului și gestionării fluxurilor de trafic;

3. construcția, construcția suplimentară și îmbunătățirea calității căilor rutiere și îmbunătățirea organizării traficului rutier prin implementarea unor soluții moderne în reglementarea fluxurilor de trafic în așezările populate;

4. formarea/îmbunătățirea transportului public interurban, suburban și urban cu scopul satisfacerii de bună calitate a nevoilor utilizatorilor;

5. aplicarea tehnologiilor moderne destinate controlului, supravegherii și gestionării traficului rutier și a rețelei rutiere;

6. îmbunătățirea locurilor existente și formarea de noi locuri de racordare a traficului rutier și a rețelei rutiere cu alte forme de trafic;

7. creșterea nivelului traficului rutier și al serviciilor de rețea rutieră pentru utilizatori prin aplicarea unor elemente tehnice îmbunătățite (vehicule și părți ale rețelei rutiere) și prin utilizarea comunicării bidirecționale între sistem și utilizatori;

8. îmbunătățirea și realizarea unei determinări instituționale eficiente, organizare, conectivitate și responsabilitate în procesele de gestionare a planificării, proiectării, execuției, exploatării și implementării proiectelor de dezvoltare;

9. aprecierea schimbărilor climatice ca factori la planificare, proiectare, executare, exploatare și întreținere a rețelei rutiere și a traficului rutier.

Obiectivul general al dezvoltării și modernizării infrastructurii **feroviare** este de a forma o rețea de căi ferate care, în funcție de performanța lor, va fi în concordanță cu dezvoltarea planificată a traficului feroviar și a întregului trafic din Republica Serbia.

Un obiectiv special în dezvoltarea rețelei feroviare este finalizarea tuturor activităților pe întregul Coridor X, cu viteza de proiect de până la 200 km/h, cu introducerea și aplicarea unor sisteme moderne de gestionare și exploatare în condiții de siguranță a traficului feroviar, precum și integrarea rețelei regionale globale în cadrul rețelei transeuropene mai largi.

Un obiectiv special în dezvoltarea rețelei feroviare este finalizarea tuturor activităților pe întregul Coridor X, cu viteze de proiect de până la 200 km/h, cu introducerea și aplicarea unor sisteme moderne de gestionare și funcționare în condiții de siguranță a traficului feroviar, precum și integrarea rețelei regionale cuprinzătoare în cadrul rețelei transeuropene mai largi.

Obiectivul principal al traficului **aerian** al Republicii Serbia este integrarea în continuare în sistemul aviatic european, crescând în același timp nivelul de calitate și competitivitate și conectivitate multimodală a transportului, precum și formarea unei rețele aeroportuare care va influența în mod pozitiv dezvoltarea spațială mai uniformă.

Obiectivele speciale ale dezvoltării traficului aerian și a rețelei de aeroporturi sunt:

1. punerea în aplicare și realizarea planului de acțiune și a programului național de dezvoltare a aeroporturilor în Republica Serbia;

2. formarea unei rețele de aeroporturi economice, eficiente, durabile din punctul de vedere al mediului și competitive, ușor accesibile tuturor utilizatorilor;

3. definirea precisă și realistă a planurilor de dezvoltare pentru o rețea de aeroporturi existente și planificate pe baza cererii, a activităților economice, a fluxurilor de bunuri și a serviciilor;

4. deschiderea de noi linii, refacerea și mărirea flotei, investiția în dezvoltarea și modernizarea aeroporturilor existente pentru traficul internațional;

5. trafic de conectare multimodală la nodurile de cale ferată ca urmare a creșterii cererii și ofertei de bunuri și servicii, a vitezei de transport și livrare;

6. creșterea numărului de zboruri în traficul aerian de pasageri și de marfă.

Obiectivul general al dezvoltării transportului pe apă și a infrastructurii navigabile este de a se integra în mod sistematic în întregul sistem de trafic prin valorificarea beneficiilor transportului pe apă și creșterea calității serviciilor în infrastructura însoțitoare, permițând în același timp un nivel mai ridicat de integrare a tuturor formelor de trafic.

Obiectivele speciale ale dezvoltării transportului pe apă și a căilor navigabile sunt:

1. creșterea traficului (transport intern, import și export) pe căile navigabile interne ale Republicii Serbia și formarea unei flote naționale moderne;

2. realizarea condițiilor pentru libera navigație pe Dunăre;

3. verificarea posibilităților de extindere a navigabilității râurilor;

4. întreținerea stării fizice a râurilor și canalelor în vederea îndeplinirii cerințelor fizice privind utilizarea rețelei de transport pe apă;

5. dezvoltarea liniilor de tranzit de-a lungul căilor navigabile;

6. dezvoltarea transportului de pasageri;

7. îmbunătățirea infrastructurii portuare.

Obiectivul general al transportului **intermodal** este de a realiza utilizarea optimă a tuturor formelor de transport din lanțul de transport din aspecte tehnice, economice, de mediu și sociale, crescând în același timp calitatea serviciilor și reducând costurile totale.

Obiectivele speciale ale dezvoltării transportului intermodal sunt:

1. să asigure o bază tehnică pentru aplicarea tehnologiei de transport intermodal prin crearea unei rețele de terminale intermodale și centre logistice pe teritoriul Republicii Serbia;

2. optimizarea rețelei de transport prin utilizarea tuturor resurselor naturale și de infrastructură disponibile pe principiul intermodalității.

Obiectivul general este formarea unei rețele și a unui sistem integrat de gestionare a **trecherilor de frontieră**, care să permită instituirea și menținerea pe termen lung a tuturor funcțiilor de trecere a frontierei în ceea ce privește asigurarea condițiilor pentru fluxul de persoane și mărfuri, cu acțiuni preventive și prevenirea tuturor activităților care pot reprezenta amenințări la adresa siguranței cetățenilor și a societății în ansamblu, respectând în același timp normele, standardele și recomandările Uniunii Europene.

Obiectivele speciale de dezvoltare și gestionare a trecherilor de frontieră sunt:

1. dezvoltarea unei cooperări și coordonări eficiente a serviciilor competente cu aplicarea documentelor valabile în cadrul cooperării internaționale;

2. dezvoltarea organizării și gestionării punctelor de trecere a frontierei;

3. definirea unor proceduri transparente și eficiente pentru instituirea unui sistem integrat de gestionare a frontierelor, precum și a procedurilor de acțiune în circumstanțe extraordinare;

4. construcția de instalații la punctele de trecere a frontierei și aplicarea echipamentelor în conformitate cu standardele internaționale;

5. dezvoltarea sistemelor de comunicații, a sistemelor informatice și tehnologice și a infrastructurii de telecomunicații.

2.3.2.2.15. Obiectivele de dezvoltare a comunicațiilor electronice și a traficului poștal

Obiectivul general este de a stabili o rețea de comunicații electronice modernă, stabilă și fiabilă pe întreg teritoriul Republicii Serbia, care va permite comunicații de calitate și utilizarea eficientă a unei game largi de servicii în bandă largă. Scopul principal al dezvoltării traficului poștal este de a realiza acoperirea spațială și de a permite disponibilitatea serviciilor pentru toți utilizatorii, îmbunătățind și modernizând în același timp modul în care aceștia operează.

Obiectivele speciale ale dezvoltării comunicațiilor electronice și a traficului poștal sunt:

1. asigurarea condițiilor pentru dezvoltarea uniformă a comunicațiilor electronice și a traficului poștal pe întreg teritoriul Republicii Serbia;
2. asigurarea disponibilității serviciului universal pentru toți cetățenii Republicii Serbia,
3. asigurarea interconectării rețelelor și serviciilor de comunicații electronice ale operatorilor în condiții egale și reciproc acceptabile;
4. asigurarea unei îmbunătățiri continue a calității serviciilor de comunicații electronice, asigurarea siguranței și integrității rețelelor publice de comunicații și creșterea calității serviciilor de telecomunicații;
5. introducerea de noi tehnologii pentru a acoperi mai eficient regiunile slab acoperite cu semnal digital;
6. extinderea rețelelor de telefonie mobilă (construcția de infrastructură și noi stații de bază) și extinderea rețelelor de transfer de date;
7. crearea de oportunități pentru transmiterea eficientă, rapidă, stabilă și fiabilă a datelor, statutului și semnalului către companiile străine care operează sau au fabrici în Republica Serbia;
8. furnizarea de servicii de guvernare electronică tuturor cetățenilor Republicii Serbia, asigurarea unui mediu pentru dezvoltarea serviciilor la distanță la toate nivelurile de educație și furnizarea serviciilor de e-sănătate.

2.3.2.2.16. Obiectivele de dezvoltare energetică, infrastructură energetică și eficiență energetică

Obiectivul general al dezvoltării spațiale a energiei și infrastructurii energetice este aprovizionarea consumatorilor cu energie în condiții de siguranță și tranziția energetică, care include protecția potențialului energetic, utilizarea sporită a surselor regenerabile de energie, cercetarea noilor surse de energie, sistemul energetic eficient (producție, distribuție și consum de energie) și distribuția spațială optimă a instalațiilor energetice și a infrastructurii energetice, asigurând în același timp protecția mediului și a sănătății publice.

Obiectivele speciale de dezvoltare a energiei sunt:

1. raționalizarea cercetării, producției și consumului de combustibili convenționali și o mai mare utilizare a surselor regenerabile de energie;
2. reducerea pierderilor și creșterea nivelului de eficiență energetică, producția, transportul, transferul, distribuția și utilizarea energiei;
3. îmbunătățirea eficienței energetice a clădirilor, a utilităților, a dispozitivelor de utilizare a energiei și a capacităților energetice de producție locală;
4. reducerea impactului negativ asupra mediului și a sănătății publice, ceea ce include modernizarea instalațiilor energetice, inclusiv revitalizarea și îmbunătățirea tehnologică a protecției mediului, datorită atingerii standardelor, normelor UE definite de acordurile internaționale și legislației ratificate/complementare din Serbia și respectării corespunzătoare a reglementărilor naționale privind schimbările climatice;
5. Armonizarea dezvoltării rețelei electrice cu nevoile de utilizare a OIE;

6. Stabilirea unei abordări cuprinzătoare și coordonate a raționalizării consumului de energie și a creșterii eficienței energetice totale în sectoarele clădirilor, transporturilor, industriei și serviciilor de utilități.

Aceste obiective sunt elaborate în continuare prin obiective speciale de dezvoltare pe sectoare:

1. în sectorul energiei electrice:
  - 1.1. furnizarea sigură și fiabilă de cărbune pentru termocapacitatea electroenergetică;
  - 1.2. creșterea capacităților/coridoarelor portabile prin teritoriul Serbiei care au o importanță regională și paneuropeană;
  - 1.3. reducerea pierderilor în rețelele portabile și de distribuție;
2. în sectorul economiei petroliere:
  - 2.1. explorarea de noi zăcăminte de petrol și gaze naturale;
  - 2.2. menținerea unor niveluri cât mai ridicate ale producției de țiței și gaze;
  - 2.3. reducerea dependenței de import și diversificarea rutelor de aprovizionare;
3. în sectorul economiei gazelor naturale:
  - 3.1. diversificarea surselor și direcțiilor de aprovizionare cu gaze naturale;
4. în sectorul energiei termice:
  - 4.1. creșterea eficienței energetice în producția, distribuția și utilizarea energiei termice;
  - 4.2. o mai mare utilizare a surselor regenerabile de energie;
5. în sectorul energiei din surse regenerabile:
  - 5.1. cercetare, protecția locațiilor și utilizarea sporită a surselor regenerabile de energie;
6. în sectorul eficienței energetice:
  - 6.1. revitalizarea și modernizarea instalațiilor energetice;
  - 6.2. asigurarea condițiilor pentru îmbunătățirea eficienței energetice a clădirilor;
  - 6.3. îmbunătățirea eficienței energetice în ținuturile cu distribuție spațială favorabilă a surselor regenerabile de energie;
  - 6.4. dezvoltarea unei infrastructuri eficiente de încălzire și răcire, care să permită aplicarea cogenerării;
7. în sectorul apei geotermale:
  - 7.1. explorarea de noi depozite de apă geotermală pe teritoriul AP Vojvodina;
  - 7.2. utilizarea ca surse regenerabile de energie;
  - 7.3. utilizarea în scopuri balneologice și recreative.

2.3.2.2.17. Obiectivele de protecție a mediului

Obiectivul general este protecția preventivă și îmbunătățirea calității mediului și protecția sănătății populației în aglomerări, cu reabilitarea și revitalizarea ținuturilor periclitare și degradate.

Obiectivele speciale de protecție și îmbunătățire a mediului sunt:

1. îmbunătățirea eficienței managementului dezvoltării spațiale și implementarea măsurilor de planificare (diferențiere spațială, distanțe de protecție, zonarea ecologică a ținutului etc.) pentru protecția spațiului și a mediului;
2. utilizarea durabilă a resurselor și a spațiului, luând în același timp măsuri preventive pentru a proteja factorii de mediu de bază (apă, aer, sol și biote);
3. reabilitarea celor mai periclitare spații și a punctelor ecologice "negre" (hot spots) și revitalizarea suprafețelor degradate;
4. decontaminarea locațiilor contaminate, reabilitarea, recultivarea și remedierea minelor abandonate și a haldelor de deșeuri miniere;

5. integrarea protecției mediului în planificarea și proiectarea sectorului prin instrumente de evaluare a impactului (implementarea SEA, EIM și IPPC pentru programele de dezvoltare);

6. Aplicarea unor soluții tehnologice mai moderne, a celor mai bune tehnologii disponibile (BAT) și a conceptelor de producție mai curată la implementarea proiectelor care pot avea un impact negativ asupra calității mediului;

7. Îmbunătățirea sistemului de informare a publicului privind poluarea și protecția mediului și includerea în procesele decizionale.

2.3.2.2.18. Obiectivele de gestionare a deșeurilor

Obiectivul general este de a dezvolta un sistem durabil de gestionare a deșeurilor pentru a reduce poluarea mediului și degradarea spațiului.

Obiectivele speciale ale gestionării deșeurilor sunt:

1. Construirea infrastructurii de gestionare a deșeurilor menajere pe baza conceptului spațial rațional de gestionare a deșeurilor și de stabilire a selecției deșeurilor primare în unitățile de autogovernare locală (JLS);

2. Construirea instalațiilor de tratare și eliminare a deșeurilor periculoase și a fluxurilor speciale de deșeuri;

3. Închiderea și reabilitarea haldelor de deșeuri menajere existente și a locațiilor de deșeuri periculoase contaminate, cu revitalizarea spațiului.

2.3.2.2.19. Obiectivele de protecție a patrimoniului natural și cultural și a peisajului

2.3.2.2.19.1. Obiectivele de protecție, reglementare și utilizare a patrimoniului natural

Obiectivul general al dezvoltării spațiale în domeniul protecției, amenajării și utilizării patrimoniului natural este protejarea, conservarea și promovarea bunurilor naturale, a diversității biologice și a geopatrimoniului, în conformitate cu cunoștințele și experiențele contemporane, interesul național general al dezvoltării durabile și obligațiile internaționale acceptate.

Obiectivele speciale de dezvoltare spațială în domeniul protecției, reglementării și utilizării patrimoniului natural sunt:

1. creșterea responsabilității sociale generale pentru protecția naturii, în special pentru stabilirea granițelor și regimurilor de arii protejate și punerea în aplicare a măsurilor de protecție;

2. îmbunătățirea eficienței sistemului de gestionare și finanțare a zonelor protejate și semnificative din punct de vedere ecologic, simplificarea și debirocratizarea sistemului de protecție a bunurilor naturale în conformitate cu cunoștințele profesionale, experiențele practice și nevoile reale de interes public;

3. înființarea unei noi rețele ecologice naționale și rețele ecologice NATURA 2000;

4. creșterea suprafeței totale a ariilor protejate și extinderea Rețelei de situri Ramsar, rezervații a biosferei, geoparcuri și înscrierea bunurilor naturale în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO.

2.3.2.2.19.2. Obiectivele de protecție, reglementare și utilizare a patrimoniului cultural

Obiectivul general al dezvoltării spațiale în domeniul protecției, reglementării și utilizării patrimoniului cultural este afirmarea patrimoniului cultural ca valoare și resursă a dezvoltării durabile și factor al identității naționale și regionale, urbane și rurale.

Obiectivele speciale de dezvoltare spațială în domeniul protecției, reglementării și utilizării patrimoniului cultural sunt:

1. dezvoltarea unei abordări integrale și teritoriale în ceea ce privește protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a patrimoniului cultural în conformitate cu reglementările internaționale;

2. introducerea abordării contextuale ca element al îmbunătățirii metodologiei de planificare în ariile protejate și în jurul bunurilor culturale protejate;

3. extinderea referinței de protecție a bunurilor culturale imobile, și anume includerea unor noi categorii de patrimoniu cultural care nu sunt definite de documentele juridice naționale, dar sunt în conformitate cu reglementările internaționale;

4. introducerea abordării tipologice și caracterizarea spațiului la nivelul ținuturilor, așezărilor și unităților mai mici;

5. Sensibilizarea cu privire la importanța și valoarea patrimoniului cultural pentru societate, în special pentru comunitățile locale, prin consolidarea participării la procesul de planificare;

6. încurajarea cooperării transfrontaliere, intraregionale și interregionale în ceea ce privește protecția și prezentarea patrimoniului cultural și dezvoltarea turismului cultural.

2.3.2.2.19.3. Obiectivele de protecție și de reglementare a peisajelor

Obiectivul general al protecției, reglementării și utilizării durabile a peisajului Serbiei este de a atinge calitatea-țintă a peisajului ca bun public, pe baza determinării și afirmării valorii caracterului peisagistic de importanță pentru direcția dezvoltării spațiale durabile. Prin realizarea acestui obiectiv se vor conserva peisajele urbane, rurale și naturale diverse, de calitate și reziliente, care contribuie la calitatea vieții populației și vor crea baza pentru dezvoltarea economică și socială, în conformitate cu capacitatea și sensibilitatea peisajului.

Obiectivele speciale de protecție, reglementare și utilizare durabilă a peisajului sunt:

1. integrarea abordării peisagistice (afirmarea valorilor de caracter ale peisajului și integrarea calității țintă a peisajului) în temeiul juridic și sistemul de planificare spațială (planuri spațiale și urbanistice) și de planificare sectorială (dezvoltare urbană și rurală, trafic, turism, silvicultură, agricultură, energetică etc.), precum și formarea unui sistem eficient de măsuri și instrumente pentru punerea în aplicare ;

2. Dezvoltare spațială și economică durabilă aliniată la valorile recunoscute ale caracterului peisagistic (calitatea țintă, capacitatea și sensibilitatea structurii peisagistice) care realizează conservarea și îmbunătățirea celor existente, crearea de noi valori în peisaj;

3. recunoașterea peisajelor culturale ca valori naturale și culturale integrate ale identității naționale, regionale și locale.

2.3.2.2.20. Obiectivele privind schimbările climatice

Obiectivul general în domeniul schimbărilor climatice este de a se adapta la condițiile climatice revizuite și la schimbările preconizate până în 2035, precum și reducerea emisiilor de GHG la nivel național, în conformitate cu contribuția națională preconizată, sprijinită de sistemele de planificare spațială și sectorială și de dezvoltare a unui sistem durabil de gestionare a riscului schimbărilor climatice în Republica Serbia, precum și adaptarea, adică conformarea la condițiile deja revizuite și la schimbările climatice preconizate până în 2035.

Obiectivele speciale în domeniul schimbărilor climatice sunt:

1. determinarea riscurilor și măsurilor de adaptare și/sau mitigare în anumite sectoare afectate (agricultură, resurse de apă și managementul apei, silvicultură, biodiversitate, infrastructură energetică și energetică, traficul și infrastructură de trafic) în legătură cu scenariile viitoare privind schimbările climatice;

2. consolidarea cooperării regionale și internaționale în domeniul schimbărilor climatice;

3. abordarea regională și locală în planificarea adaptărilor la schimbările climatice;

4. îmbunătățirea sistemelor existente de monitorizare, cercetare și prognoză a condițiilor meteorologice extreme și a dezastrelor naturale;

5. definirea zonelor cele mai amenințate de schimbările climatice pe teritoriul Republicii Serbia și măsuri de adaptare, protecție și utilizare durabilă a resurselor naturale și antropogene;

6. integrarea conceptului de așa-numita infrastructură verde și albastră în planificarea dezvoltării durabile a așezărilor urbane și rurale și utilizarea durabilă a resurselor;

7. reducerea riscurilor cauzate de schimbările climatice prin consolidarea capacității de adaptare la condițiile climatice revizuite a celor mai vulnerabile grupuri sociale și sectoare ale economiei.

Obiectivele speciale în domeniul schimbărilor climatice **pe sectoare** sunt:

– agricultură – îmbunătățirea sistemului de irigații ca stimulente pentru dezvoltarea viitoare a agriculturii, cu respectarea principiului managementului integral al apei;

– gestionarea resurselor de apă și gospodărirea apei – interzicerea construcției de noi obiective în zonele inundabile; îmbunătățirea protecției apei lângă așezări mari și includerea unor măsuri active de protecție (retenții); drenajul și întreținerea utilităților de apă;

– silvicultură – împădurirea ca măsură de atenuare a schimbărilor climatice și de îmbunătățire a calității pădurilor;

– diversitatea biologică – creșterea suprafețelor sub protecție; protecția și îmbunătățirea ecosistemelor forestiere și acvatic; monitorizarea și controlul răspândirii speciilor invazive;

– infrastructura energetică și energetica – îmbunătățirea eficienței energetice utilizând cogenerarea și sursele regenerabile de energie în sistemele de producere a energiei electrice, încălzirea la distanță, industria, gospodăriile și sectorul terțiar; îmbunătățirea infrastructurii pentru utilizarea surselor regenerabile de energie;

– infrastructura de trafic și transport – reconstrucția parcului auto pentru transportul de pasageri, îmbunătățirea eficienței parcului auto și utilizarea vehiculelor; utilizarea sporită a transportului public și a transportului nemotorizat în orașe, utilizarea combustibililor alternativi și a biocombustibililor în circulație;

– turismul – adaptarea ofertei turistice de iarnă și de vară și a infrastructurii turistice la posibilele schimbări climatice.

2.3.2.2.21. Obiectivele de reducere a riscului de dezastre

Obiectivul general al reducerii riscurilor de dezastre și al gestionării situațiilor de urgență este de a consolida prevenirea dezastrelor și eficiența în gestionarea situațiilor de urgență, planificarea și reglementarea teritorială și punerea în aplicare a măsurilor de protecție în conformitate cu evaluările riscurilor și planurile de gestionare a situațiilor de urgență.

Obiectivele speciale în ceea ce privește reducerea riscului de dezastre și gestionarea situațiilor de urgență definite prin documentația de planificare includ consolidarea măsurilor preventive bazate pe principii: prevenirea, mai degrabă decât răspunsul; coexistența cu dezastre elementare și de altă natură în loc de confruntare; selectarea scopurilor și activităților optime ale terenurilor în locul apărării constante, construirea de instalații de protecție și măsuri tehnice, găsirea așa-numitelor "soluții inspirate de natură" pentru atenuarea efectelor negative ale dezastrelor³⁵ ș.a.

---

³⁵ Soluțiile inspirate de natură, în ceea ce privește protecția împotriva inundațiilor, torenților, eroziunilor și a altor fenomene, includ dezvoltarea de retenții/lacuri de acumulare pentru a accepta valuri mari de apă, reglarea albiei prin expansiune naturală în ocoliri, măsuri antierozive în cursurile superioare ale bazinelor și altele asemenea.

2.4 . STRATEGIA DE DEZVOLTARE SPAȚIALĂ PE TERMEN LUNG A REPUBLICII SERBIA

Acest PPRS este un cadru strategic general pentru dezvoltarea spațială strategică pe termen lung și pentru amenajarea, utilizarea și protecția viitoare a spațiului, precum și un cadru general de reglementare pentru gestionarea dezvoltării spațiale.

Determinarea strategică pe termen lung a dezvoltării spațiale până în 2035 și, după aceasta, este o extindere a armonizării și introducerii acelor soluții instituționale ale UE care sunt utile Serbiei și sunt compatibile cu prioritățile dezvoltării și posibilitățile sale reale. Interesul strategic al Republicii Serbia este de a consolida diferite forme de cooperare regională vecină (în cadrul strategiilor comune, al cooperării economice și al comerțului, al proiectelor de infrastructură, al mediului, culturii, al schimbărilor climatice ș.a.) și de a consolida cooperarea cu partenerii strategici existenți și noi din spațiul mai larg.

Pentru **poziționarea** geostrategică a Republicii Serbia, este de importanță crucială să profite de poziția sa de țară balcanică centrală. Serbia are cel mai mare potențial pentru o poziționare geostrategică mai bună pentagonală Constanța (coasta de vest a Mării Negre) – Budapesta – Marea Adriatică de Sud/parte de nord a Mării Ionice – golful Salonic – Istanbul, dar numai dacă își activează și folosește la maxim capitalul său teritorial, pentru care este deosebit de importantă intersectarea mai multor căi de circulație importante care leagă Europa Centrală și de Sud-Est și realizeze cea mai scurtă legătură între Europa și Asia (Orientul Apropiat).

Dezvoltarea durabilă a **populației** va fi susținută de politici de populație bazate pe naștere, de măsuri de tranziție spre imigrație netă care ar putea atenua efectele fertilității scăzute și de măsuri de îmbunătățire a calității resurselor umane. Consolidarea bazei de resurse umane prin dezvoltarea capitalului uman, creșterea calității educației și distribuția din punct de vedere teritorial optimă a capitalului uman vor fi principala resursă de dezvoltare și progres a Republicii Serbia. Investițiile în capitalul uman vor contribui la stimularea economiei, la reducerea sărăciei, a șomajului și a inegalității. Este deosebit de important să se stimuleze noi locuri de muncă, în primul rând a tinerilor din țară, și să se ofere stimulente pentru cei care reușesc să se întoarcă și să angajeze tineri repatriați, în primul rând în ținuturile cu probleme speciale și potențiale de dezvoltare. Pe termen scurt, cele mai bune efecte vor fi o reducere a emigrației și o posibilă creștere a imigrației, în timp ce rezultatele politicii în vederea creșterii fertilității pot fi așteptate numai după orizontul de timp al acestui PPRS.

Dezvoltarea socială care face bunăstarea publică și prosperitatea atinsă mai echitabilă și mai accesibilă pentru toți membrii societății este determinarea strategică pe termen lung a Serbiei. Aceasta se bazează pe aplicarea pilonului european al drepturilor sociale, pe sprijinirea unor locuri de muncă de calitate și a unor locuințe la prețuri accesibile, a educației, a dobândirii de competențe, a incluziunii sociale și a accesului egal la asistență medicală și la alte servicii de interes public. Pentru dezvoltarea spațială a Republicii Serbia, este deosebit de important să se sporească și să se îmbunătățească disponibilitatea spațială a serviciilor publice, ceea ce va contribui la reducerea excluziunii sociale, la creșterea coeziunii sociale și la îmbunătățirea calității vieții. Acest lucru se va realiza prin dezvoltarea unor modalități adecvate și personalizate, noi și îmbunătățite de organizare a serviciilor în vederea creșterii disponibilității și calității acestora și prin aplicarea unor standarde minime de calitate a serviciilor de interes public (servicii de bază și servicii de nivel superior) pentru toți cetățenii.

Integrarea spațială și conectivitatea funcțională a unităților regionale sunt necesare pentru realizarea unei **coeziuni teritoriale** mai mari a Republicii Serbia, pentru consolidarea capacităților de dezvoltare și pentru o mai mare competitivitate a tuturor părților sale componente. Rolul-cheie vor avea sistemele și centrele urbane de-a lungul centurilor de

dezvoltare sau în hub-urile acestora, care au fost deja formate sau așteptate în viitor. În acest sens, cele opt centuri de dezvoltare vor avea un rol principal (Dunăre – Sava, de-a lungul unor părți ale Coridorului X – nord, Velika Morava, Morava Sud și Nišava, Morava Vest, Kolubara și Toplica – Kosovo – Metohia), în timp ce 15 centuri de dezvoltare vor avea un rol secundar. Pentru centrele și aglomerările urbane mai mari din Serbia, vor exista provocări globale din ce în ce mai semnificative prezente în mediu mai larg și în Europa în ceea ce privește conectivitatea regională, tendințele de dezvoltare și demografice și aspectele legate de securitatea urbană. Dezvoltarea dinamică a centrelor urbane din Belgrad, Novi Sad, Niš și Priština va avea un impact pozitiv asupra altor ținuturi urbane și rurale din împrejurime. Cu ținutul metropolitan și sistemele urbane de-a lungul centurilor primare și secundare de dezvoltare a conexiunii funcționale, se vor dezvolta și consolida alte ținuturi în care se află centre urbane medii și mici, care dispun de resurse semnificative și capital teritorial (TK). Acest lucru se referă în primul rând la centrele cu funcții specifice situate în ținuturile subdezvoltate, depopulate, rurale de frontieră (Serbia de Sud, Stara Raška, Timok, Podrinje, precum și comunele de contact și comunitățile sârbe din regiunea AP KiM).

O altă prioritate pe termen lung în realizarea coeziunii teritoriale este coeziunea economică, care include, printre altele, soluții de dezvoltare pe termen lung bazate pe locație, în conformitate cu capitalul teritorial disponibil, îmbunătățirea infrastructurii tehnice naționale și regionale, precum și construirea unei infrastructuri de afaceri inovatoare pentru alocarea de noi proiecte de dezvoltare, în special așa-numitele economii inteligente și circulare. Trebuie stabilită o mai mare dezvoltare regională a structurii economice pentru a fi adaptată la provocările globale ale celei de-a Patra revoluții industriale, climatice, energetice și alte provocări externe.

Adaptarea la noul cadru global și la principiile celei mai recente strategii industriale europene în condițiile concrete ale Serbiei se va realiza prin sprijinirea procesului de **reindustrializare** de export (creșterea participării unui grup de sectoare/ramuri prioritare și a produselor inovatoare la produsul intern brut (BDP), exporturi și ocuparea forței de muncă, și anume dezvoltarea și plasarea pe piața globală a unor produse și servicii inovatoare de top). Conceptul de reindustrializare de export se bazează pe capacități reale de dezvoltare, capacitate tehnologică limitată și alte oportunități industriale disponibile pentru aplicarea cadrelor inovatoare în Serbia. Dezvoltarea industrială ar trebui să permită o cotitură radicală de la un model dominant de competitivitate la costuri reduse la o mai mare participare a modelelor de competitivitate bazate pe inovare. Aceasta implică aplicarea tehnologiilor inovatoare și a producției industriale de nivel superior cu valoare adăugată în blocurile și lanțurile de afaceri din rețea, integrând producția și serviciile, care reprezintă baza creșterii industriale, a competitivității exporturilor și a noilor locuri de muncă. Consolidarea transformării tehnologice a industriei către digitalizare și automatizare implică adaptarea industriei la schimbările structurale în vederea dezvoltării sectoarelor inovatoare (producție ”verde”, cu emisii scăzute de carbon, circulară, eficientă din punctul de vedere al utilizării resurselor și al energiei, aplicarea noilor tehnologii și creșterea participării ramurilor *high-tech*). În structura spațială a industriei, rolul principal va fi în continuare jucat de centrele urbane din ținutul mai dezvoltat, cu capital teritorial mai mare (centre urbane industriale existente și centuri de dezvoltare), stimulând în același timp înființarea IZ și IP în ținuturile subdezvoltate care încurajează dezvoltarea locală, ocuparea forței de muncă și atenuarea depopulării.

Dezvoltarea **agricolă** și rurală durabilă se va baza pe o abordare multisectorială pentru soluționarea problemelor complexe legate de îmbunătățirea condițiilor socio-economice de viață în mediul rural, de dotarea infrastructurii și de activarea economică a ținuturilor rurale, pe de o parte, și de interesele sociale generale în domeniul politicii demografice, protecției mediului și conservării terenurilor și a altor resurse în funcție de producția alimentară și de materiile prime agricole, pe de altă parte. Sunt prevăzute patru direcții de acțiune de bază: (1) asigurarea siguranței alimentare, respectiv asigurarea disponibilității și accesibilității alimentelor; (2)

creșterea ocupării forței de muncă și a veniturilor în mediul rural pentru a elimina sărăcia; (3) protecția resurselor naturale și a mediului, în conformitate cu caracterul multifuncțional al agriculturii; și (4) consolidarea coeziunii economice, sociale și teritoriale a ținuturilor urbane și rurale la nivel local, regional și național. În conformitate cu obiectivele pe termen lung de dezvoltare a agriculturii din Republica Serbia, aceasta va oferi sprijin de stat diferențiat spațial pentru creșterea volumului fizic al producției agricole, stabilizarea veniturilor producătorilor agricoli, creșterea eficienței economice a sectorului agricol și, astfel, consolidarea rezilienței acestuia la provocările globale ale competitivității, atât la nivelul producției și al prelucrării, cât și în ceea ce privește schimbările climatice.

Dezvoltarea spațială durabilă a **turismului**, integrată în dezvoltarea economică, socială, culturală și ecologică a unităților teritoriale de ansamblu, a așezărilor și infrastructurii urbane și rurale, va contribui la consolidarea competitivității internaționale, naționale și regionale, la activarea și protecția spațiilor turistice. Aceasta se bazează pe completarea ofertei turistice existente, creșterea calității și intensității utilizării acesteia, cu consolidarea produselor turistice existente și introducerea de noi produse turistice, în conformitate cu cerințele piețelor externe și interne. Activarea prevăzută a unor noi ținuturi cu resurse turistice naturale dominante va permite o creștere semnificativă a efectelor socio-economice ale economiei turismului asupra dezvoltării ținuturilor subdezvoltate. Dezvoltarea spațială a turismului se bazează pe diferențierea spațiilor turistice în zonele de cluster turistic (Voivodina, Belgrad cu împrejurimea, Serbia de Est, Serbia Centrală, Serbia de Vest și Kosovo și Metohia). Spațiile turistice care au grupat semnificativ resursele naturale și turistice create, în funcție de cantitatea, calitatea și disponerea lor spațială, stau la baza structurii spațial-funcționale a Republicii Serbia în domeniul turismului. În funcție de condițiile și resursele disponibile pentru turism, aceste spații sunt: (1) spații turistice primare de importanță internațională și națională – ansamblu spațial-funcțional de destinații montane (în special ținuturile munților înalți Kopaonik, Stara Planina, Šar Planina ș.a.) și destinații turistice de vale-apă; coridoare liniare ale drumurilor de tranzit/turing și ale traseelor turistice navigabile; și aglomerări concentrate/punctate ale centrelor și locurilor turistice urbane, balneare și montane; și (2) spații turistice secundare de importanță națională și regională – împrejurimi mai semnificative ale centrelor turistice orășenești și ale ansamblului în jurul valorilor naturale și culturale segregate, precum și locuri turistice de produse turistice regionale (în continuare: locuri regionale), trasee de tranzit ș.a. Prioritatea strategică este delimitarea durabilă a ariilor protejate și zonelor centrelor turistice, pentru a evidenția, pe de o parte, ținuturile cu cele mai sensibile și mai valoroase ansambluri naturale și coridoare verzi din punct de vedere ecologic și, pe de altă parte, ținuturi identificate cu beneficii semnificative pentru dezvoltarea destinațiilor turistice naționale.

Următoarea determinare strategică pe termen lung este dezvoltarea durabilă a **mineritului** prin aplicarea tehnologiilor moderne orientate spre utilizarea rațională a zăcămintelor MC și protecția mediului. Dezvoltarea sectorului minier în domeniul materiilor prime minerale energetice se va orienta spre continuarea producției de cărbune de lignit în trei bazine – Kolubara (pe cinci cariere de suprafață Câmp (Polje) C, Câmp D-Aripa de Sud, Tamnava - Câmp Vest și Câmp G) Kostolac (Câmp Drmno) și Bazinul Kosovo-Metohija. Dezvoltarea sectorului minier în domeniul materiilor prime minerale metalice se va baza pe dezvoltarea în continuare a exploatarei și producției existente de metale de cupru și metale conexe în Bazinul Bor și pe producția de metale de plumb și zinc, apoi pe resurse materii prime de importanță mondială și pe potențialul economic al litiului, precum și pe potențialul de

producție viitoare de antimoniu, molibden și nichel. Pentru dezvoltarea viitoare a sectorului de materii prime minerale nemetalice și pentru sectorul minier în ansamblu, poate fi o exploatare potențială semnificativă de jadarite și extracția de borat în bazinul Jadar și exploatarea boratului în bazinul Jarandol.

Organizarea spațială se bazează pe creșterea calității **conexiunii teritoriului** Serbiei și mediul balcanic/vecinat, european și mai larg și dotat cu infrastructură strategică și rețele digitale. Ridicarea calității conectivității și accesibilității teritoriului Republicii se va realiza prin dezvoltarea rețelelor de facilități infrastructurale de transport, apă, energie, utilități și comunicații, precum și prin dezvoltarea rețelelor de utilități și servicii publice. Vor fi dezvoltate, îmbunătățite și conectate rețelele utilităților infrastructurale de toate nivelurile de importanță (de la nivel internațional la local). În PPRS sunt rezervate coridoarele pentru sistemele de infrastructură de importanță internațională și națională, cu care sunt conectate rețele de utilități de nivel inferior de importanță. Pentru creșterea integrării spațial-funcționale a spațiului, se consideră importantă armonizarea dezvoltării rețelei de sisteme de infrastructură cu dezvoltarea planificată a sistemelor urbane, a ținuturilor rurale și a tuturor activităților economice, precum și cooperarea teritorială a acestuia cu mediul european și mai larg. O importanță deosebită este alinierea dezvoltării rețelei de utilități, calitatea serviciilor și disponibilitatea spațială a serviciilor publice la dezvoltarea planificată a sistemelor urbane, a așezărilor urbane și rurale.

Creșterea accesibilității traficului se va baza pe o dezvoltare spațială mai echilibrată a **infrastructurii de transport** și pe îmbunătățirea poziției în transportul internațional, cu accent pe dezvoltarea transportului feroviar, pe apă și intermodal pe coridoarele internaționale, armonizând în același timp diferite forme de trafic pentru o intermodalitate de succes. Finalizarea și dezvoltarea infrastructurii rutiere și feroviare planificate în Coridorul X și coridoarele mai scurte de pe teritoriul Republicii Serbia vor continua, de-a lungul centurilor de dezvoltare primară și secundară (în special pe rutele transversale est-vest). Dezvoltarea spațială a infrastructurii aeroportuare se bazează pe realizarea în continuare a proiectelor de dezvoltare a aeroporturilor internaționale și a altor aeroporturi, planificarea și conectarea cu alte forme de transport prin crearea de noduri multimodale. Dezvoltarea transportului pe apă și a căilor navigabile include construirea de noi porturi, dezvoltarea subsistemelor tehnice și tehnologice de bază, integrarea cu împrejurimea și alte forme de trafic în rețeaua de transport națională și internațională, îmbunătățirea căilor navigabile internaționale ale Dunării, Sava și Tisa și realizarea de proiecte pentru abilitarea căilor navigabile. Rețeaua globală de centre logistice va include: centre logistice de importanță internațională – pe coridoarele X și "Rin – Dunăre", în marile hub-uri economice Belgrad, Novi Sad, Niš, Subotica, Smederevo, Prahovo și Dimitrovgrad – Pirost; centre logistice de importanță internațională – Kragujevac, Sremska Mitrovica și Sombor – Apatin; și alte centre logistice.

Orientarea de bază a dezvoltării industriei **energiei electrice** a Republicii Serbia se bazează pe intensificarea dezvoltării și utilizarea rațională a potențialelor energetice interne care asigură independența energetică, punând în aplicare în același timp o tranziție energetică treptată. Aceasta se va baza pe producția de energie electrică de la centralele existente și noi, în principal termice și hidrocentrale, pe baza utilizării raționale a resurselor interne și a tehnologiilor moderne cu impact minim asupra mediului. Tranziția energetică, și anume schimbările în structura energenților de producere a energiei electrice care merg către participarea semnificativă a surselor regenerabile de energie (potențial hidroenergetic, energie eoliană și solară, potențial geotermal) și gaze naturale, retragerea centralelor vechi și ineficiente și eliberarea de noi centrale termice cu lignit mai eficiente, reducerea pierderilor în distribuția și transportul energiei electrice și dezvoltarea rețelei de gazoduct va duce la o emisie specifică mai redusă de GHG din acest sector. Având în vedere limitările ecologice asupra viitoarei

producții interne de cărbune și nevoia tot mai mare de energie, pe termen lung este necesar să se ia în considerare justificarea introducerii centralelor nucleare în sistemul energetic al Serbiei. Dezvoltarea sistemului de transport al energiei electrice în perioada următoare se va baza pe introducerea unei rețele de 400kV în Regiunea Serbiei de Vest și Centrală (construirea așa-numitului Coridor Trans-Balcanic pentru a crește capacitatea de interconectare a Balcanilor de Vest) și va consolida legăturile interconective cu vecinii, în principal cu România, Muntenegru, Bosnia și Herțegovina, Croația și Bulgaria. Acest lucru asigură un nivel ridicat de siguranță a energiei electrice pentru consumatorii de pe întreg teritoriul Republicii Serbia.

Una dintre preferințele strategice de bază ale PPRS se referă la economii, utilizarea rațională și protecția **resurselor naturale**, în special a celor deficitare și importante din punct de vedere strategic pentru dezvoltarea și calitatea vieții în Republica Serbia. Bilanțul total al resurselor de apă, precum și distribuția lor spațială și temporală necesită o utilizare și o reglementare extrem de atentă a apei și un sistem complet asigurat de protecție împotriva poluării și a inundațiilor, precum și împotriva utilizării neplanificate a apei și a solului acvifer. Printre preferințele prioritare se numără protecția terenurilor agricole, precum și conservarea calității și fertilității naturale a terenului. Aceeași importanță este acordată împăduririlor, restaurării și îmbunătățirii calității pădurilor și rolului acestora în atenuarea schimbărilor climatice. Este necesar să se stabilească un control eficient al planificării de conversie a tuturor terenurilor naturale în scopul construcției, metodelor și intensității utilizării și reglementării terenurilor pentru construcții și să se stabilească norme și standarde de construcție, echipamente utilitare, salubritate și amenajare peisagistică, în special în ceea ce privește posibilitatea implementării conceptului european *"no net land-take"*/fără a ocupa terenuri noi până în 2035 (pe baza aplicării conceptului de nouă politică urbană și politici de construcție a terenurilor – revitalizarea selectivă și schimbarea destinației a siturilor brownfield). Pentru rezervarea și protejarea în timp util a spațiului pentru construcția și utilizarea rațională a facilităților/ținuturilor de interes public de importanță națională, protecția spațiului pentru construcția acumulărilor de apă (cu bazine hidrografice ale resurselor de apă regionale), spațiul bunurilor culturale naturale și imobile, coridoarele pentru construcția sistemelor de infrastructură, ținuturi de exploatare a materiilor prime minerale și a resurselor energetice, precum și spațiile prioritare ale destinațiilor turistice.

În efortul de se îmbunătăți calitatea vieții în Republica Serbia, un accent deosebit este pus pe îmbunătățirea calității și **protejarea mediului**. De o importanță deosebită sunt protecția, utilizarea durabilă și conectarea patrimoniului natural valoros, biodiversitatea și geopatrimoniul, conservarea și amenajarea ariilor protejate și a peisajelor cu valori naturale, construirea mai rapidă și amenajarea infrastructurii verzi și albastre. În domeniul protecției patrimoniului cultural, accentul se pune pe aplicarea protecției integrative, a utilizării durabile, a reglementării și prezentării bunurilor culturale cu împrejurimea lor și pe respectarea tratării patrimoniului cultural ca resursă pentru dezvoltarea durabilă și consolidarea identității culturale a unităților teritoriale, a destinațiilor turistice, a așezărilor urbane și rurale. Conectarea spațială a bunurilor culturale se va realiza prin definirea ținuturilor culturale și a rutelor culturale la nivel internațional, național, regional și local.

O mai bună utilizare a **capitalului teritorial** va îmbunătăți competitivitatea și accesibilitatea Serbiei, va conserva specialitățile biologice, culturale și de altă natură, diversitatea și identitatea spațiului și va îmbunătăți flexibilitatea (reziliența) acesteia, în special în ceea ce privește adaptarea la schimbările climatice, prevenirea și reducerea riscului de dezastre etc. Principalele activități pentru îmbunătățirea capitalului teritorial al Serbiei sunt:

(1) consolidarea capacității instituționale (capital instituțional); (2) îmbunătățirea comunicării publice în discutarea oportunităților de dezvoltare și luarea deciziilor de dezvoltare și a amenajării spațiului; (3) îmbunătățirea cercetării strategice, a opiniei și a gestionării dezvoltării spațiale, în special la nivel regional și local; (4) îmbunătățirea eficienței sistemului de planificare pentru dezvoltarea durabilă a spațiului, luarea și realizarea deciziilor de planificare și dezvoltare; (5) protejarea intereselor publice importante pentru dezvoltarea spațială și urbană durabilă și protecția spațiilor publice și a proprietății publice împotriva acțiunii necontrolate a mecanismelor de piață; etc.

Strategia de dezvoltare spațială pe termen lung a Republicii Serbia va fi realizată în timpul și după orizontul de timp al acestui PPRS. Realizarea unei strategii, concepte și soluții de planificare pe termen lung PPRS permite o dezvoltare spațială competitivă, integrată și coerentă, părți ale teritoriului mai uniform dezvoltate și amenajate, cu o calitate mai ridicată a vieții și a mediului, conservarea identității și diversității spațiului Republicii Serbia.

Implementarea și elaborarea strategiei pe termen lung, a conceptelor și soluțiilor de planificare a PPRS în documentele de planificare a dezvoltării, politicile publice, planurile spațiale și urbane vor permite realizarea obiectivelor naționale și a angajamentelor strategice de dezvoltare spațială. Armonizarea intereselor naționale, regionale și locale și a priorităților de dezvoltare va fi pusă în aplicare prin elaborarea documentelor de planificare la nivel regional și local, în care soluțiile și prioritățile de planificare vor fi elaborate în continuare în conformitate cu liniile directoare ale PPRS.

2.5. SOLUȚIILE DE PLANIFICARE PE DOMENII TEMATICE

2.5.1. Protecția și utilizarea durabilă a resurselor naturale

2.5.1.1 . Terenurile agricole, agricultura și piscicultura (*Hartă de referință 1*)

2.5.1.1.1 . Utilizarea terenurilor agricole și dezvoltarea agriculturii

2.5.1.1.1.1. Punctul de plecare pentru utilizarea terenurilor agricole și dezvoltarea agriculturii

Protecția și îmbunătățirea stării terenurilor agricole constituie o condiție fundamentală pentru dezvoltarea durabilă a agriculturii din punct de vedere socio-economic, tehnologic și de mediu. Pe această bază sunt identificate trei grupe de soluții de planificare referitoare la: (1) conservarea suprafețelor și creșterea productivității terenurilor agricole; (2) creșterea producției, eficienței economice și securității privatizării în sectorul agrar; și (3) priorități eterogene din punct de vedere spațial care sprijină dezvoltarea durabilă a agriculturii.

Utilizarea inadecvată a terenurilor, exploatarea excesivă și schimbările climatice contribuie la reducerea succesivă a capacității naturale a solului pentru producția de biomasă, epuizarea biodiversității, poluarea apei, dispariția caracteristicilor surselor peisajelor rurale, punerea în pericol a condițiilor generale de mediu ș.a. Este necesară o **gestionare durabilă a terenurilor**, care, conform definiției FAO, combină tehnologiile, politicile publice și activitățile pentru a conecta motivele socio-economice cu preocupările legate de mediu. Obiectivul principal este conservarea, creșterea și îmbunătățirea cantității de resurse funciare sănătoase și productive, în conformitate cu prioritățile dezvoltării socio-economice. În conformitate cu așa-numitul "concept de neutralitate a degradării solului", precum și conceptul de "siguranță a solului", calitatea și cantitatea resurselor funciare necesare pentru menținerea funcțiilor ecosistemului și asigurarea producției de alimente, ar trebui să rămână stabile sau îmbunătățite în anumite condiții spațiale și meteorologice.

Conservarea suprafețelor și îmbunătățirea fertilității terenurilor agricole, precum și crearea unui sistem eficient de gestionare a resurselor funciare, prezintă preferințele strategice pe termen lung ale politicii agricole a Republicii Serbia. Acestea reprezintă, de asemenea, o prioritate de durată a Politicii comune a UE, care, pentru următoarea perioadă de programare (2021-2027), sunt redefinite din punctul de vedere al activităților legate de schimbările climatice, al creșterii preocupărilor legate de mediu și al conservării peisajului și biodiversității, în contextul dezvoltării durabile.

Adoptarea și punerea în aplicare a strategiei, planurilor și programelor de dezvoltare agricolă și rurală durabilă a Republicii Serbia se încadrează în domeniul politicii agrare și economice generale. Rolul acestui segment al PPRS este de a asigura sprijin pentru atingerea obiectivelor stabilite, în special în ceea ce privește relativizarea conflictelor dintre aspectele economice, ecologice și sociale ale utilizării terenurilor agricole, bazându-se pe principiul dezvoltării policentrice, ceea ce implică implementarea unor măsuri diferențiate în sprijinul dezvoltării durabile a agriculturii, în conformitate cu condițiile naturale și socio-economice eterogene spațiale.

2.5.1.1.1.2 . Protecția și utilizarea terenurilor agricole

Conform soluțiilor de planificare, terenul agricol este privit din punct de vedere al solului, ca un strat de suprafață al litosferei, care are trei dimensiuni spațiale, inclusiv modificări dinamice și o a patra dimensiune, temporală. Următoarele soluții de planificare sunt propuse în consecință.

1. Încetinirea, adică oriunde s-ar afla în interesul social general, oprirea completă a tendinței dinamice de ocupare a terenurilor agricole pentru construcții rezidențiale, formarea de noi zone de afaceri și industriale și satisfacerea altor nevoi neagricole de dezvoltare socio-economică, prin: stabilirea unor criterii și sisteme stricte de control al extinderii ținuturilor (zonelor) de construcții ale așezărilor, precum și a ținuturilor de exploatare și prelucrare a resurselor miniere; asigurarea condițiilor pentru dezvoltarea durabilă a agriculturii în zonele de impact ale coridoarelor de transport, ale instalațiilor industriale etc.; sancționarea interzicerii legale a degradării solului și a poluării apelor și aerului prin construirea unor depozite de deșeuri miniere, industriale și menajere necorespunzătoare; și luarea de măsuri pentru revitalizarea și activarea siturilor brownfield, cu sprijin adecvat de planificare la nivel local.

2. Recompensarea imediată a anilor de întârziere în recultivarea și revitalizarea spațiului ocupat temporar de exploatarea de suprafață a zăcămintelor de lignit, a materiilor prime minerale metalice și nemetalice, precum și în implementarea ameliorației terenurilor agricole degradate de impactul siturilor contaminate cu petrol, industria chimică, alimentară și militară, mineritul, energetica, metalurgia, transportul comercial și de pasageri, haldele de deșeuri și alte activități industriale și comerciale.

3. Operaționalizarea conceptului de degradare neutră a solului (LDN – *Land Degradation Neutrality*) în perioada 2021-2035, atât în legătură cu așa-numitele terenuri contaminate și degradate istoric, precum și în cazurile în care este necesară ocuparea în continuare a terenurilor agricole pentru a satisface alte priorități neagricole ale dezvoltării socio-economice. Acest lucru înseamnă practic că trebuie stabilit un echilibru pe un anumit teritoriu într-o perioadă de timp între cantitățile de teren degradat și cantitățile de teren care au fost restaurate/îmbunătățite în privința stării agricole și ecologice.

4. Creșterea prioritară a investițiilor în extinderea sistemelor de siguranță pentru mediu, pentru irigații, reglementarea sistemelor de drenaj și creșterea securității împotriva inundațiilor, cu respectarea strictă a condițiilor stabilite în Planul de dezvoltare a infrastructurii hidrotehnice. Sistemele de irigații pot fi formate numai pe baza unor proiecte speciale și a unei documentații tehnice corespunzătoare, cu măsuri obligatorii de definire a controlului cantităților și a modului de utilizat apa, în conformitate cu caracteristicile solului și cu nevoile anumitor culturi de plante. În acest sens, trebuie acordată o atenție deosebită construirii unei infrastructuri primare bune, care să permită o tehnologie de irigare mai eficientă (de exemplu, trecerea la aspersoare și irigare cu sisteme picătură-cu-picătura), pe de o parte, și creșterea rezistenței la perturbările asociate evenimentelor meteorologice, pe de altă parte. Conceptul greșit de irigare ar putea provoca degradarea solului.

5. Planul de direcționare a utilizării și conservării funcțiilor ecosistemice și de producție a terenurilor arabile necultivate și a altor terenuri agricole neutilizate, prin schimbarea destinației acestora în terenuri forestiere, în conformitate cu dispozițiile corespunzătoare din Legea privind terenurile agricole, respectiv traducerea ogorurilor pârloage în pajiști sau pășuni, cu introducerea obligației de cosit regulat a acestora, la nivelul minim 1-2 per an, sau pășunat regulat, în conformitate cu condițiile de protecție a biodiversității. Rezolvarea acestei probleme necesită o reglementare complexă și inovarea temeiului juridic adecvat, introducerea de sancțiuni restrictive, măsuri progresive de politică fiscală și consolidarea supravegherii inspecțiilor.

6. Consolidarea asistenței informaționale și consultative pentru transferul și aplicarea celor mai bune cunoștințe disponibile pentru îmbunătățirea celor existente și dezvoltarea de noi

proceduri agrotehnice, hidrotehnice, de informare și de altă natură care sporesc potențialul de producție și economic al terenurilor, fără a pune în pericol mediul înconjurător, și anume, promovarea conceptului de așa-numita agricultură înțeleaptă /inteligentă.

7. Identificarea siturilor contaminate și definierea/hotarelor ținuturilor în care este necesară implementarea unor programe de protecție împotriva tuturor formelor de eroziune, reducerea conținutului de materie organică, sărarea, condensarea, pierderea biodiversității, conversia terenurilor în scopuri neagricole, inundațiile și alunecările de teren, cu prioritizarea măsurilor preventive și curative, termene de execuție, competențe, indicatori pentru efectele de monitorizare și surse reale de finanțare.

8. Amenajarea drumurilor locale și a drumurilor de câmp, în primul rând în funcție de efectuarea lucrărilor de câmp în termene agrotehnice optime, inclusiv și îmbunătățirea condițiilor de infrastructură pentru Managementul integrat al fertilității terenurilor (*Integrated Soil Fertility Management — ISFM*).

9. Sprijinirea aplicării metodelor de conservare a prelucrării solului, care includ rotația culturilor, introducerea semănăturilor de protecție/acoperire în culturile existente, reducerea aratului, mulcirea, arderea, acoperirea suprafețelor marginale ale ogorurilor cu iarbă, întreținerea pajiștilor și pășunilor, precum și reciclarea *input*-elor în producția combinată vegetal-animală;

10. Acordarea de sprijin financiar, de afaceri și tehnologic pentru dezvoltarea digitalizării și a altor soluții inovatoare în funcție de utilizarea durabilă a resurselor în sectoarele agriculturii și producției alimentare. Digitalizarea este unul dintre elementele importante ale conceptului de intensificare durabilă a agriculturii, în special în ceea ce privește stabilirea sistemelor automate de protecție antigrindină și aplicarea măsurilor preventive de prevenire a degradării solului, precum și pentru monitorizarea periodică a condițiilor de cultură și planificarea activităților agricole pe baza datelor de la sateliți, stații meteo, drone și rețele de diferite tipuri de senzori.

2.5.1.1.2. Sprijinul pentru dezvoltarea agriculturii

În conformitate cu obiectivele pe termen lung de dezvoltare a agriculturii din Republica Serbia, prin soluțiile de planificare se oferă sprijin diferențiat spațial pentru creșterea volumului fizic al producției agricole, stabilizarea veniturilor producătorilor agricoli, creșterea eficienței economice a privatizării în sectorul agrar și, astfel, consolidarea rezilienței acestuia la provocările globale ale competitivității, atât la nivelul producției și prelucrării, cât și în ceea ce privește schimbările climatice. Determinarea strategică constă în realizarea unei mai mari compatibilizări a alocărilor bugetare cu modelul UE și, prin urmare, o distribuție mai uniformă a asistenței pentru politici publice pe tipuri de utilizatori și regiuni, ceea ce include o considerație mai mare pentru aspectele spațiale ale dezvoltării și abordarea pericolelor concurenței globale, expansiunea agriculturii industrializate și schimbările climatice. În acest context, următoarele măsuri de sprijin sunt prevăzute pentru dezvoltarea agriculturii:

1. Îmbunătățirea sistemului de prevenire și eliminare a dezastrelor naturale în funcție de stabilizarea veniturilor agricole și a ofertei de piață a produselor agricole și alimentare, în conformitate cu nevoile alimentare ale țării, atât în ceea ce privește cantitățile, cât și calitatea alimentelor și a materiilor prime agrare.

2. Asigurarea unor ipoteze instituționale și materiale pentru activitatea eficientă a serviciului agricol consultativ și modernizarea organizării serviciilor veterinare, în primul rând, pentru a consolida asistența profesională în aplicarea regulilor bunelor condiții agricole și de mediu (GAEC), precum și pentru respectarea altor reglementări privind protecția fitosanitară și calitatea generală a mediului, protecția sănătății publice, sănătății animalelor și plantelor, bunăstarea animală și a terenurilor agricole.

3. Accelerarea procesului de înlocuire a generațiilor de proprietari, adică a administratorilor de gospodării familiale, prin stabilirea beneficiilor pentru fermierii tineri și educați printr-un sistem de plăți directe de la Bugetul agrar, facilități fiscale și alte măsuri de credit, investiții și politici regionale, inclusiv dreptul prealabil de a cumpăra, respectiv închiria terenuri, în conformitate cu legea.

4. Creșterea rentabilității producției agricole în fermele mici și mijlocii care dețin parte dominantă a resurselor agrare din Republica Serbia (formarea producătorilor pentru aplicarea noilor cunoștințe și abilități în producția, prelucrarea și comercializarea bunurilor agricole și alimentare, consolidarea exploatațiilor și parcelelor funciare, modernizarea tehnică și tehnologică și specializarea fermelor familiale, cofinanțarea investițiilor în proprietatea fizică a fermelor agricole, standardizarea producției de semințe și materiale de plantare, îmbunătățirea compoziției de sortare și creșterea randamentului, introducerea și certificarea sistemelor de calitate și siguranță a alimentelor, îmbunătățirea pieței și a instituțiilor și mecanismelor de credit ș.a.).

5. Formarea lanțurilor scurte de aprovizionare cu alimente, în special în ținuturile (zonele) periurbane. Acest sistem alimentar alternativ include diferite forme de distribuție, caracterizate printr-un număr mic (sau absență completă) de intermediari între producători, prelucrători și consumatori, distanțe geografice scurte și relații sociale strânse între aceștia. Este foarte potrivit pentru vânzarea online a unor cantități mici de produse de calitate neuniformă, disponibile fermelor mici.

6. Consolidarea competitivității agriculturii și a producției animaliere în sistemul de agricultură convențională intensivă cu capital, ajustată prin respectarea standardelor de mediu, protecția sănătății umane, animale și vegetale, bunăstarea animalelor și protecția terenurilor agricole, în fermele mari în ținuturile de câmpie, mizând pe sancționarea obligației de a menține terenurile în bune condiții agricole și ecologice (BCAM), îmbunătățirea producției interne de semințe, implementarea standardelor de calitate și altele asemenea.

7. Consolidarea competitivității tuturor ramurilor producției animaliere prin orientarea spre câștigarea de noi piețe, concentrarea producției, îmbunătățirea geneticii și a nutriției, aplicarea standardelor moderne de igienă și sanitare pentru adăpostul de grajd, respectarea calității produselor și procedurilor în producție, prelucrarea și plasarea; precum și prin exploatarea facilităților locale pentru obținerea de produse animaliere cu caracteristici calitative deosebite în sistemul tradițional, de creștere semiintensivă a vitelor la pășune.

8. Reorientarea direcției de producție a creșterii bovinelor în ținuturile montane și în altele slab populate, care au suprafețe mari de pășune, la producția de carne, introducerea raselor de îngrășat și sisteme "vacă – vițel".

9. Creșterea plantațiilor pomicole, cu prioritate, în ținuturile deluroase și muntoase din sudul, vestul și estul Serbiei, precum și în alte terenuri adecvate din punct de vedere agroecologic, paralel cu construirea capacităților de stocare și a centrelor de distribuție, consolidarea sprijinului informațional pentru producători pentru dezvoltarea unor mecanisme tehnologice și de gestionare inovatoare care contribuie la crearea unui nivel superior de prelucrare, obținerea mărcii adecvate prin includerea în scheme de calitate și lanțuri de aprovizionare, precum și formarea diferitelor forme de asociații, în vederea consolidării poziției de negociere în cadrul răscumpărării, și anume creșterea securității plasamentelor și a competitivității pe piață.

10. Dezvoltarea viticulturii și vinificației în podgoriile tradiționale, pe baza avantajelor de marketing oferite de raionizarea ținuturilor geografice de producție viticolă și a schemei de calitate a vinului definit legal ca marcă de origine geografică controlată (*PDO - Protected Designation of Origin*) și indicație geografică (*PGI - Protected Geographical Indication*).

11. Introducerea în masă a conceptului integral și organic de producție în zootehnie, legumicultură și pomicultură, precum și prin utilizarea selectivă a beneficiilor agroecologice și socio-economice locale pentru producția de plante medicinale și aromatice, semințe certificate și materiale de pepinieră, introducerea unor sisteme de calitate și o utilizare mai eficientă a potențialului de producție de legume în spațiul protejat, precum și pentru cultivarea plantelor medicinale, producția de biocombustibili, etc.

12. Restabilirea legăturilor circulare tradiționale dintre agricultură și producția animalieră în sistemul agriculturii tradiționale, în special în fermele agricole mici și mijlocii din ținuturile (zonele) agricole cu condiții de muncă dificile în agricultură precum și în ținuturile agricole cu valoare naturală ridicată.³⁶

13. Dezvoltarea activităților în domeniul depozitării, prelucrării și comercializării produselor agricole și alimentare locale, care multiplică performanța economică a producției agricole primare și contribuie în mod semnificativ la dezvoltarea regională.

14. Includerea capacităților neagricole (păduri, cursuri de apă, obiective de construcție insuficient utilizate, deșeuri de materiale organice și alte surse) în programe atractive pentru export de producție de ciuperci comestibile, plante medicinale și aromatice, colectarea și prelucrarea fructelor sălbatice și a altor plante comestibile, stăpânirea noilor tehnologii de producere a biocombustibililor etc.

15. Supraviețuirea fermelor familiale în ținuturile montane și altele cu constrângeri naturale, de infrastructură și economice pentru gestionarea producției agricole profitabile, prin respectarea deplină a rolului lor multifuncțional în conservarea resurselor naturale, a biodiversității, a sistemelor de alimentare cu apă, a caracterului peisajului și a altor valori non-market ale spațiului rural.

2.5.1.1.3. Aspectele ecologice ale dezvoltării agricole

Modelul european de dezvoltare agricolă și rurală marchează conceptul de agricultură multifuncțională care asigură securitatea alimentară, disponibilitatea alimentelor de o calitate și o siguranță sanitară adecvate, conservarea resurselor naturale, a biodiversității și a peisajelor rurale, protecția mediului înconjurător și o serie de alte beneficii publice care nu au un preț de piață și în interesul cărora societatea intervine cu subvenții respectiv compensații pentru beneficii diminuate care decurg din regimurile instituite de protecție a naturii. Este vorba despre așa-numitele servicii agroecologice, care trebuie plătite în mod corespunzător din fonduri comune (bugetare) prin introducerea unor compensații pentru respectarea restricțiilor de producție care decurg din instituirea unor regimuri speciale de utilizare a terenurilor în ținuturile de bunuri naturale protejate, în ținuturile montane și altele specifice cu restricții semnificative asupra dezvoltării agricole, precum și pentru punerea în aplicare a conceptului de bunăstare a animalelor, dezvoltarea producției organice și aplicarea altor măsuri agroecologice și climatice.

Prin urmare, potențialele efecte negative ale agriculturii asupra resurselor naturale, agromediului și biodiversității nu pot fi ignorate, care sunt în mare parte asociate cu producția intensivă, monoculturală, înalt mecanizată pe terenuri mari de câmpie. Spre deosebire de agricultura tradițională extensivă, care de-a lungul secolelor a participat la conservarea

---

³⁶ Acest sistem contribuie la stabilirea asolamentului de rotație a culturilor, menținerea activității biologice a terenului, reciclarea input-urilor într-o ordine coordonată, reducerea eroziunii, creșterea randamentelor culturilor, minimizarea deșeurilor, creșterea veniturilor agricole, îmbunătățirea calității alimentației gospodărești și altele asemenea.

biodiversității și la modelarea peisajului, intensificarea excesivă și inadecvată a producției agricole reduce biodiversitatea, pune în pericol habitatele naturale și perturbă caracteristicile tradiționale ale peisajelor rurale, prin extinderea terenurilor, a procedurilor ameliorative, îndepărtarea gardurilor vii, a păduricelor și împrejmuirilor, prin abandonarea unor parcele de terenuri mici respectiv marginale.

Pornind de la cele prezentate, soluțiile de planificare prevăd consolidarea sprijinului pentru prevenirea efectelor externe negative ale producției agricole asupra resurselor de apă, sol, aer, biodiversitate, peisaj și schimbări climatice, prin aplicarea următoarelor măsuri:

1. Stabilirea unor relații mai optime din punct de vedere ecologic între culturile agricole (terenuri arabile, plantații de pomi și podgorii), peluze permanente (pajiști și pășuni), păduri și vegetație de mlaștină (trestie ș.a.), împădurire, respectiv acoperire cu iarbă a terenurilor agricole slab productive și erodate, în conformitate cu legea, factorii edafici și condițiile de protecție a naturii, cu respectarea intereselor comunităților locale, pe de o parte, și impactul pozitiv al pădurilor asupra protecției culturilor agricole de efectele vântului, schimbările climatice și îmbunătățirea condițiilor generale de mediu, pe de altă parte.

2. Prevenirea proceselor reciproc conditionate de degradare fizică, chimică și biologică a solului, cu obligativitatea de luare a măsurilor de protecție împotriva eroziunii.

3. Controlul nivelului emisiilor de gaze nocive și mirosuri neplăcute din fermele de creștere a animalelor, prin dotarea adecvată a adăposturilor de grajd și a instalațiilor auxiliare, selectarea nutrețului pentru animale și a metodelor de creștere a vitelor, în special în zona de locuire și a facilităților turistice.

4. Eliminarea surselor de poluare a aerului cu praf (eroziunea eoliană, circulația mașinilor și a utilajelor agricole pe terenuri uscate, transportul și aplicarea unor tipuri de îngrășăminte minerale, lucrări de recoltare ș.a.), unde trebuie acordată o atenție deosebită menținerii acoperirii plantelor pe terenurile arabile pentru o perioadă anuală cu durata maximă de timp, prin majorarea suprafețelor sub semănăturile de iarnă, prin introducerea de culturi de protecție/acoperire, etc.

5. Protecția enclavelor naturale sau semi-naturale (bălți, mlaștini, pădurițe, câmpuri protejate, pădurice, cer, ș.a.), crearea rețelelor de terenuri agricole în diferite forme de verdeață protecoare (centuri forestiere de protecție câmpii, antierozive, respectiv garduri vii pentru protecția apei, hotarelor și alte habitate naturale ale florei și faunei sălbatice de-a lungul drumurilor de câmp, rețelelor de canale, cursurilor râurilor ș.a.), în funcție de configurația terenului, de condițiile hidrologice, modul de utilizare a terenului, etc.³⁷

6. Prevenirea efectelor negative ale irigațiilor intensive și ale agrotehnicii inadecvate la nivelul apelor subterane și a regimului de apă-aer din sol. Irigarea și drenajul distrug habitatele naturale, atât în ținuturile mlăștinoase, cât și în cele de stepă. Prelucrarea inadecvată a solului poate contribui nu numai la uscarea solului, ci și la inundații, reducând nivelul de absorbție a apei (compresia solului, drenaj, îndepărtarea gardului viu ș.a.).

2.5.1.1.4. Prioritățile eterogene spațiale care sprijină dezvoltarea agriculturii

Orientarea producției existente a agriculturii în Republica Serbia se caracterizează printr-un nivel relativ ridicat de respectare a facilităților și constrângerilor naturale, dar și a numeroaselor deficiențe care amenință conservarea resurselor funciare în bune condiții agricole

---

³⁷ Biodiversitatea dezvoltată asigură agriculturii protecție împotriva dăunătorilor și buruienilor și conservă resursele genetice importante pentru agricultură, iar centurile de protecție a agriculturii, gardurile vii și terasele, pe lângă faptul că sunt elemente valoroase ale peisajului, protejează culturile de vânturile reci și de eroziune.

și ecologice, pe de o parte, și influențează menținerea unei eficiențe scăzute, a productivității și a competitivității producției agricole, pe de altă parte. Pentru remedierea acestor deficiențe, cauzate de interacțiunea unor factori istorici, socio-economici, tehnici și tehnologici complecși, de piață și sistemici și politici, este necesar să se asigure sprijin diferențiat spațial pentru dezvoltarea agriculturii durabile (tabelul 19).

Tabelul 19. Prioritățile în sprijinul dezvoltării spațiale durabile a agriculturii

NSTJ 1, NSTJ 2, NSTJ 3 (NUTS)		Activitățile prioritare și măsuri de sprijin
Republica Serbia -total		Protecția terenurilor agricole împotriva conversiei în suprafețe artificiale, a eroziunii și a altor forme de degradare. Managementul integrat al fertilității solului. Construirea unui sistem de irigații. Prevenirea dezastrelor naturale și punerea în aplicare a măsurilor de adaptare la schimbările climatice. Accelerarea punerii în aplicare a conceptului de bunăstare a animalelor în producția agricolă și în dezvoltarea rurală.
REGIUNEA SERBIA NORD		Creșterea competitivității producției agricole durabile pentru consumul și exportul de masă, în conformitate cu nevoile de materii prime ale industriei prelucrătoare la nivel regional.
I	Regiunea Belgrad/district	Recultivarea terenurilor degradate și susținerea promovării conceptului de agricultură urbană, dezvoltarea producției ecologice de legume, fructe și lapte pentru piața locală, creșterea participării femeilor și tinerilor la proprietatea asupra terenurilor. Conservarea biodiversității. Stabilirea unor lanțuri scurte de aprovizionare și a unor sisteme de calitate a alimentelor.
II	Regiunea Voivodina	Ridicarea centurilor de siguranță. Ameliorări hidrotehnice. Consolidarea competitivității producției convenționale de plante și animale pentru piața de masă, respectând în același timp standardele de mediu, sănătatea umană și bunăstarea animalelor. Îmbunătățirea compoziției rasiale a vitelor. Dezvoltarea producției de semințe, tehnologii inovatoare și digitalizare.
1	Districtul Bačka de Nord	Îmbunătățirea condițiilor sanitare în fermele mari de vite. Controlul aplicării standardelor moderne de protecție a apei împotriva poluării cu nitrați, a compușilor fosforului și a altor poluanți din agricultură. Consolidarea competitivității, introducerea schemelor de calitate.
2	Districtul Banatul Central	Protecția biodiversității, în special a habitatelor umede și sprijinirea dezvoltării zootehniei mixte, a producției și prelucrării plantelor medicinale ș.a.
3	Districtul Banatul de Nord	Diversificarea producției agricole și vegetale, dezvoltarea producției organice, producția de plante medicinale, podgorii, pomicultură și creștere semiintensivă de animale de pășunat.
4	Districtul Banatul de Sud	Refacerea podgoriilor și exploatarea mai completă a potențialului de dezvoltare a pomiculturii, a producției animaliere organice și a creșterii ovinelor
5	Districtul Bačka de Vest	Sprijin pentru supraviețuirea, modernizarea și mărirea fermelor familiale, precum și pentru dezvoltarea podgoriilor.
6	Districtul Bačka de Sud	Promovarea conceptului de agricultură urbană, lanțuri scurte de aprovizionare și sisteme de calitate. Dezvoltarea producției ecologice de legume, fructe și lapte pentru piața locală.
7	Districtul Srem	Dezvoltarea viticulturii și a vinificației. Înființarea livezilor cu pomi fructiferi. Introducerea subvențiilor pentru serviciile agroecologice pe baza contribuțiilor la protecția bunurilor naturale și culturale de o valoare deosebită
REGIUNEA SERBIA SUD		Restructurarea sectorului agricol în vederea unei utilizări mai eficiente a potențialului uman, creșterea productivității solului și eficacitatea economică a factorilor de dezvoltare materială implicați.
III	Regiunea Šumadija și Serbia de Vest	Consolidarea proprietăților funciare ale fermelor de familie. Sprijin pentru tinerii fermieri. Prevenirea dezastrelor naturale și a schimbărilor climatice. Asigurarea condițiilor pentru introducerea dinamică în producția agricolă a tehnologiilor sigure pentru sănătate, digitalizarea și noi produse și servicii bazate pe inovare și cunoaștere. Introducerea unor sisteme de calitate în

NSTJ 1, NSTJ 2, NSTJ 3 (NUTS)		Activitățile prioritare și măsuri de sprijin
		pomicultură și zootehnie.
1	Districtul Zlatibor	Subvenții pentru întreținerea pajiștilor montane și a pășunilor și sprijinirea dezvoltării producției organice de căpșuni și alte fructe, plante medicinale, apicultură și creșterea vitelor de pășune. Sprijinirea întreprinderilor mici, a tinerilor fermieri și a lanțurilor scurte de aprovizionare pentru piața turistică locală. Împădurirea terenurilor arabile degradate. Ameliorarea pajiștilor și a pășunilor montane.
2	Districtul Kolubara	Extinderea sistemului automatizat de protecție anti-construcție și îmbunătățirea altor măsuri de prevenire împotriva dezastrelor naturale. Dezvoltarea producției organice de plante și animale. Refacerea creșterii ovinelor la pășune.
3	Districtul Mačva	Sprijinirea asociației fermelor agricole în vederea îmbunătățirii condițiilor de plasare a bunurilor produse și diversificării ofertei de piață a alimentelor în conformitate cu condițiile naturale eterogene. Modernizarea tehnico-tehnologică și consolidarea fermelor familiale.
4	Districtul Moravica	Sprijinirea supraviețuirii fermelor mici, a tinerilor fermieri și a înființării plantațiilor de pomi, introducerea unor scheme de calitate a ofertei de piață pentru fructe și produse animaliere. Înființarea asociațiilor de producție.
5	Districtul Pomoravlje	Modernizarea tehnico-tehnologică și augmentarea fermelor familiale. Fuziunea producătorilor pe bază de dobândă. Introducerea unor sisteme de calitate pentru produsele agricole și alimentare. Dezvoltarea producției de pepinieră. Aplicarea metodelor de conservare a prelucrării solului. Protecția agrobiodiversității și a peisajelor rurale.
6	Districtul Rasina	Dezvoltarea podgoriilor și vinificației, a șeptelului de pășunat, a producției de pepinieră, a producției de fructe și alimente organice. Îmbunătățirea resurselor umane. Îmbunătățirea poziției economice a întreprinderilor mici.
7	Districtul Raška	Protecția naturii, a peisajelor tradiționale și a patrimoniului cultural. Creșterea veniturilor întreprinderilor mici. Creșterea eficienței economice a creșterii vitelor la pășune. Restaurarea podgoriilor tradiționale și dezvoltarea pomilor fructiferi. Reintroducerea - adică conservarea raselor și tulpinilor indigene de animale. Cultivarea soiurilor vechi de cereale și legume. Includerea în sistemul de lanțuri de aprovizionare de calitate și scurte pentru nevoile turistice locale și online.
8	Districtul Šumadija	Îmbunătățirea resurselor umane, modernizarea fermelor, creșterea calității produselor, prevenirea și eliminarea dezastrelor naturale. Dezvoltarea pomiculturii și creșterii animalelor. Înființarea asociațiilor de producători. Includerea în sistemele de calitate. Protecția biodiversității.
IV	Regiunea Serbia de Sud și Est	Compensarea agroecologică a proprietarilor pentru respectarea regimurilor speciale de utilizare a terenurilor în zonele de bunuri naturale protejate. Împădurirea terenurilor arabile neutilizate cu valoare de bonitate scăzută. Protecția și reglementarea ecosistemelor de pășunat.
1	Districtul Bor	Implementarea programelor de ameliorare a terenurilor degradate prin exploatarea și prelucrarea cuprului. Împădurirea terenurilor arabile erodate. Dezvoltarea podgoriilor, pomiculturii și instituirea unui sistem integrat de producție animalieră și vegetală la ferme.
2	Districtul Braničevo	Preocupare sporită pentru menținerea terenurilor agricole în bune condiții de producție și ecologice. Formarea centurilor de protecție de câmp. Protecția biodiversității. Dezvoltarea producției organice și integrale. Dezvoltarea apiculturii. Sprijin pentru diversificarea producției agricole în conformitate cu condițiile naturale eterogene.
3	Districtul Zaječar	Implementarea programelor de ameliorare a terenurilor degradate prin exploatarea și prelucrarea cuprului. Sprijin sporit pentru serviciile agroecologice în domeniul protecției valorilor naturale. Creșterea participării femeilor la proprietatea asupra terenurilor. Restaurarea podgoriilor tradiționale.
4	Districtul Jablanica	Sprijin pentru supraviețuirea și îmbunătățirea poziției economice a fermelor

NSTJ 1, NSTJ 2, NSTJ 3 (NUTS)		Activitățile prioritare și măsuri de sprijin
		agricole mici și mijlocii. Refacerea creșterii vitelor la pășune, dezvoltarea podgoriilor, vinificației și pomiculturii. Reintroducerea speciilor autohtone de plante cultivate și rase de vite. Protecția resurselor naturale, a ecosistemelor și a peisajelor. Formarea lanțurilor scurte de aprovizionare cu alimente.
5	Districtul Nišava	Sprijin pentru creșterea participării femeilor și a tinerilor la proprietatea asupra terenurilor, supraviețuirea și modernizarea producției agricole în fermele mici. Dezvoltarea podgoriilor, a vinificației, a pomiculturii și a creșterii tradiționale de vite la pășune. Includerea în schemele de calitate.
6	Districtul Pirot	Sprijin pentru creșterea participării femeilor și a tinerilor la proprietatea asupra terenurilor, supraviețuirea și modernizarea producției agricole în fermele mici. Dezvoltarea podgoriilor, pomiculturii și creșterii vitelor la pășune. Amenajarea și ameliorarea pășunilor montane.
7	Districtul Dunării	Prevenirea poluării apei cu nitrați și alți agenți nocivi de origine agricolă. Menținerea terenurilor agricole în bune condiții de producție și de mediu. Stabilirea unor lanțuri scurte de aprovizionare cu alimente. Dezvoltarea podgoriilor și a vinificației.
8	Districtul Pčinja	Sprijin pentru supraviețuirea și îmbunătățirea poziției economice a fermelor agricole mici și mijlocii. Refacerea creșterii vitelor la pășune. Conservarea speciilor autohtone de culturi de plante și rase de vite. Dezvoltarea producției organice. Împădurirea terenurilor agricole necultivate.
9	Districtul Toplice	Sprijin pentru supraviețuirea, modernizarea și îmbunătățirea poziției economice a fermelor agricole mici și mijlocii. Utilizarea eficientă din punct de vedere economic a beneficiilor eterogene pentru dezvoltarea podgoriilor, a pomiculturii, a producției organice și a creșterii vitelor la pășune.
V	Regiunea Kosovo și Metohia	Sprijin pentru supraviețuirea, modernizarea și îmbunătățirea poziției economice a fermelor agricole mici și mijlocii, promovarea practicilor care contribuie la menținerea bunelor condiții agricole și ecologice, precum și la protejarea patrimoniului natural și cultural.

În general, în ținuturile cu potențial natural ridicat pentru o producție competitivă de produse agricole de bază pentru consumul de masă, industria alimentară și export, care sunt reprezentate dominant în Regiunea Serbia de Nord, și în bună parte a peisajelor de câmpie din majoritatea districtelor, nu numai în Regiunea Šumadija și Serbia de Vest, ci și în Regiunea Serbiei de Sud și de Est, proiectele prioritare se concentrează pe: difuzarea accelerată a noilor cunoștințe, tehnologii și competențe în producția agricolă, în special din punctul de vedere al măsurilor de adaptare la schimbările climatice; îmbunătățirea sistemelor de irigare și drenaj; protecția terenurilor, a apei și a biodiversității împotriva metodelor inadecvate de producție agricolă intensivă; ridicarea centurilor de protecție a terenurilor și aplicarea altor măsuri de protecție împotriva eroziunii; consolidarea terenurilor și modernizarea tehnică și tehnologică a fermelor familiale; standardizarea producției de semințe și material săditor ; introducerea și certificarea sistemelor de calitate și siguranță a alimentelor; formarea asociațiilor de producători; și îmbunătățirea pieței și a instituțiilor și mecanismelor de credit. Accentul ar trebui pus pe consolidarea activităților care vizează gestionarea durabilă a terenurilor, protecția mediului și îmbunătățirea peisajului (adoptarea și aplicarea normelor privind bunele condiții agricole și ecologice, recultivarea terenurilor utilizate pentru exploatarea materiilor prime minerale, remedierea solului contaminat, ameliorarea solului degradat, gestionarea integrală a aplicării produselor agrochimice, producția de biocombustibili, conservarea habitatelor și a valorilor peisagistice ale spațiului deschis, ș.a.).

În ținuturile cu potențial agroecologic scăzut, structurile agricole subdezvoltate și bunurile naturale conservate, care sunt situate în cea mai mare parte în districtele montane, proiectele prioritare se concentrează pe: dezvoltarea cooperării intersectoriale și interregionale active, sprijinirea stabilirii de parteneriate ale părților interesate din sectorul public și civil în determinarea și punerea în aplicare a strategiilor de dezvoltare integrală/programelor de

dezvoltare rurală la nivel național, regional și local, rolul multifuncțional al agriculturii în dezvoltarea spațială durabilă; exploatarea nișelor de piață pentru a crește competitivitatea producției, prelucrării și plasării produselor locale de înaltă calitate, inclusiv a produselor tradiționale de origine geografică cunoscută, în paralel cu activitățile privind gestionarea durabilă și protecția resurselor naturale și dezvoltarea capacităților locale de prelucrare și a altor activități de sprijin, în primul rând turismul rural. Acestea sunt activități care se încadrează în principal în domeniul sprijinului pentru dezvoltare rurală.

2.5.1.1.5. Pescuitul și acvacultura

2.5.1.1.5.1. Punctele de plecare pentru dezvoltarea pescuitului și acvaculturii

Dezvoltarea pescuitului în Republica Serbia se va baza pe îmbunătățirea competitivității, punând în același timp accentul pe gestionarea durabilă a resurselor. Pentru implementarea eficientă a conceptului de dezvoltare durabilă a pisciculturii, o importanță excepțională este organizarea și punerea în aplicare a supravegherii apelor de pescuit, precum și controlul eficient al pieței tuturor produselor pescărești, inclusiv importurile și exporturile de pește și subvenționarea acvaculturii.

Conceptul de dezvoltare a acvaculturii se bazează pe menținerea și planificarea noilor iazuri în cadrul sistemelor fluviale integrale, în depresiuni, cu căi navigabile mai mari, pe terenuri agricole necultivate, precum și pe râuri montane mai mici de calitate satisfăcătoare (iazuri de păstrăv). Pe lângă creșterea producției pe unitatea de suprafață a apei (îmbunătățirea tehnologiei de producție, introducerea de accesorii tehnice ș.a.), creșterea volumului de apă, reconstrucția instalațiilor existente, adică revitalizarea unei părți a iazurilor abandonate, dezvoltarea acvaculturii include îmbogățirea sortimentului de pești crescuți și introducerea unor tehnologii inovatoare în acvaculturi interioare închise, cu igienă strict controlată, microclimat și alte condiții de creștere pește.

Conceptul de dezvoltare a creșterii peștilor în apele deschise se bazează pe exploatarea durabilă a resurselor de pescuit, pe creșterea competitivității și a sustenabilității economice a pescarilor profesioniști, asigurând în același timp subvenții pentru protecția și îmbunătățirea fertilității naturale a peștilor. În acest domeniu, cea mai importantă măsură pentru conservarea și îmbunătățirea fondului piscicol este protecția și îmbunătățirea fertilizării naturale a peștilor.³⁸

2.5.1.1.5.2. Dezvoltarea pescuitului și acvaculturii

Conform *Strategiei de Management al Apelor*, până în 2034, în Republica Serbia se intenționează activarea și reconstrucția iazurilor de crap pe o suprafață de 1.650 de hectare și construirea de iazuri noi pe o suprafață de 5.500 de hectare, necesitând cantități de apă cu aproximativ 50% mai mari decât nevoile actuale pe o perioadă de zece ani, respectiv de două ori mai mari în 2034. În cazul iazurilor de păstrăv pentru activarea și reconstrucția obiectivelor existente (2,4 hectare) și construirea de iazuri noi (11 ha), este necesar la sfârșitul perioadei de zece ani să se asigure aproape de două ori mai mare cantitate de apă decât cea de astăzi, iar în 2034 de 3,5 ori mai mare.

Selectarea localizărilor pentru construcția iazului este determinată de următoarele elemente: calitatea terenului și modul de utilizare anterioară a acestuia, poziția în raport cu sursa

---

³⁸ Aceasta include nivelarea de la terasamentul defensiv sau de la revărsarea apei până la țârm, drenarea adecvată la retragerea apei pentru a retrage simultan puii de pește care au început să înoate și păstrarea diversității morfologice și fitocenologice (pajiști, stuf de trestie, sălcii, etc.) pentru depunerea cu succes a cât mai multe ouă de icre cu cerințe diverse de fertilizare. Este necesar să se faciliteze fluxul adecvat de apă în zona de reproducere la nivelul apei în perioada selectată a anului când condițiile meteorologice sunt potrivite pentru depunerea icrelor, precum și amenajarea zonei de reproducere astfel încât peștii fitofili să găsească cel mai bun substrat pentru depunerea icrelor.

de alimentare cu apă, nivelul apei din iaz, posibilitatea de a asigura cantitatea și calitatea corespunzătoare a apei, permeabilitatea terenului etc. Ar trebui să se acorde o atenție deosebită evitării construcției de iazuri în pășunile rurale și imășuri, precum și pe habitatele sărate de o importanță deosebită pentru protecția naturii.

Proiectarea, construcția și exploatarea iazurilor se vor desfășura în conformitate cu condițiile de utilitate publică a apei, conform opiniei Institutului Hidrometeorologic al Republicii Serbia, iar în cazul în care ținutul de construcție a iazurilor este locuit de specii de plante sau animale periclitate, în conformitate cu condițiile institutului competent pentru protecția naturii. Apa de suprafață va fi utilizată pentru alimentarea cu apă și numai în cazuri excepționale, apa subterană. Apele uzate din iazuri trebuie reduse la calitatea prescrisă.

Prevenirea reducerii fondului autohton de specii pește necesită soluții sistemice la nivel de stat. În perioada următoare, în conformitate cu posibilitățile spațiale, ar trebui să urmărim formarea zonelor incubatoare de reproducere pentru speciile indigene de pești în care se produc puii de pește pentru repopularea cursurilor și a iazurilor locale.

Creșterea peștilor în cuști nu este permisă în acumulări care sunt destinate ca surse pentru alimentarea cu apă a așezărilor.

Pe baza caracteristicilor geofizice și climatice, a potențialelor naturale, a sistemelor organizaționale existente, a condițiilor socio-economice și a factorilor de dezvoltare politico-administrativă, se disting două direcții de bază ale politicilor de dezvoltare, diferențiate spațial, direcționarea dezvoltării și îmbunătățirea acvaculturii, care nu sunt obligatorii, ci de orientare:

- dezvoltarea iazurilor calde în Regiunea Serbia de Nord, parte dominantă în depresiune, precum și în apropierea râurilor și canalelor mai mari din Regiunea Serbia de Sud, în conformitate cu posibilitățile spațiale și calitatea satisfăcătoare a terenului (de exemplu, permeabilitatea terenurilor ș.a.), cantitatea corespunzătoare și calitatea satisfăcătoare a apei și alte caracteristici naturale; și

- dezvoltarea iazurilor reci în Regiunea Serbia – Sud, în principal pe râuri de clasa I de calitate în ținuturile muntoase (Raška, Studenica, râurile munților Starovlaška, izvoarele carstice din Serbia de Est etc.).

Utilizarea durabilă a fondului piscicol în ape deschise se va realiza în 17 ținuturi (zone) de pescuit, iar pescuitul comercial în 8 zone de pescuit: "Sava", "Belgrad", "Velika Morava 2", "Mlava", "Dunărea", "Banat", "Srem" și "Bačka", în conformitate cu programele de gestionare a acestor ținuturi de pescuit. Apele de pescuit din ținuturi de pescuit și măsurile de protecție prevăzute și utilizarea durabilă a fondurilor piscicole sunt înregistrate în cadastrul piscicol ținut de ministerul competent pentru protecția și utilizarea durabilă a fondului piscicol.

Pescuitul recreativ și sportiv se va desfășura în toate apele de pescuit ale Republicii Serbia, în condițiile stabilite în programul de gestionare a ținuturilor de pescuit.

2.5.1.2. Pădurile, terenurile forestiere, silvicultura și vânătoare (Hartă de referință 1)

Protecția și utilizarea pădurilor și dezvoltarea silviculturii și a vânătorii se vor desfășura în conformitate cu principiul utilizării durabile a resurselor naturale într-o măsură și într-un mod care să nu pună în pericol diversitatea și funcționarea sistemelor și proceselor naturale.

2.5.1.2.1. Utilizarea pădurilor și dezvoltarea silviculturii

Gospodărirea pădurilor se va baza pe criteriile paneuropene universale, ca parte a următoarelor soluții de planificare:

1. Sustenabilitatea și planificarea și gestionarea adaptivă a pădurilor și creșterea corespunzătoare a resurselor forestiere pe termen lung (optim) la 41% din suprafața Republicii Serbia și cu aproximativ 900 km² sau 32% până în 2035, având în vedere impactul pozitiv

asupra schimbărilor climatice, o reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră cu aproximativ 15% și o utilizare multifuncțională mai completă a pădurilor;

2. Îmbunătățirea și menținerea sănătății și vitalității ecosistemelor forestiere care sunt amenințate în permanență de factori de risc biotici și abiotici, a căror intensitate este uneori în pragul unui dezastru natural, cu efecte de a pune în pericol stabilitatea bioecologică, potențialele de producție, autoreînnoirea și managementul continuu multifuncțional al pădurilor;

3. Menținerea și încurajarea funcțiilor de producție forestieră cu potențial de aproximativ 6,3 milioane m³ de lemn în gospodărirea intensivă;

4. Menținerea, conservarea și creșterea corespunzătoare a diversității biologice în ecosistemele forestiere;

5. Menținerea și extinderea corespunzătoare a funcțiilor de protecție ale pădurilor (în special a solului și a apei), precum și extinderea suprafețelor sub păduri prin recultivarea minelor cu exploatare de suprafață și a haldelor de steril;

6. Menținerea și creșterea suprafețelor sub copaci și păduri din zonele urbane ca factori importanți în reziliența centrelor urbane la schimbările climatice (reducerea impactului extremelor climatice cu 30%, impactul asupra răcirii aerului până la 8 ° C etc.);

7. Menținerea altor funcții și condiții ale pădurilor care au un caracter estetic, recreativ, cultural și educațional.

Planul de împădurire în ceea ce privește funcțiile și efectele preconizate asupra mediului, precum și redistribuirea spațială este prezentat în tabelele 20 și 21 (Harta tematică 2). Acesta va fi definit mai îndeaproape în documentele de politică publică în domeniul silviculturii.

Tabelul 20. Prezentarea suprafețelor din Republica Serbia care urmează să fie împădurite până în 2035³⁹

Clase de bonitate - km ²			Păduri de protecție - km ²						Păduri suburbane km ²	Σ km ²
6	7	Σ	Eroziune	Drumuri	Imisiune	Agricultură	Ape	Diverse sterile		
170	70	240	200	20	46	40	268	40	48	902

Tabelul 21. Planul de creștere a suprafețelor împădurite

Ținut NSTJ 1, NSTJ 2, NSTJ 3 (NUTS) (district)	Suprafața totală (km ²)	Suprafața păduri (km ²)	Fond forestier %	Fond forestier optim %	Suprafața păduri 2035 (km ²)
Republica Serbia	88.499	27.334	30,9	41	28.236 (32%)
Serbia de Nord	24.839	2.048	8,3	16	2468
Regiunea Belgrad/district	3.234	508	15,7	27,3	566
PA Voivodina	21.605	1.540	7,1	14,3	1.902
Bačka de Nord	1.785	4.400	2,4	10,1	108
Banatul Central	3.254	6.400	1,9	13,1	128
Banatul de Nord	2.328	2.800	1,2	10,1	82
Banatul de Sud	4.252	32.800	7,7	17,9	408
Bačka de Vest	2.490	17.200	6,9	10,1	197
Bačka de Sud	4.026	29.200	7,5	12,2	332
Srem	3.471	61.200	16,4	19,8	647
Serbia de Sud	63.646	25.286	39,7	46	25.765
Šumadija și Serbia de Vest	26.492	10.020	37,4	44	10.258
Mačva	3.271	98.000	30,0	37,0	982

Ținut NSTJ 1, NSTJ 2, NSTJ 3 (NUTS) (district)	Suprafața totală (km ²)	Suprafața păduri (km ²)	Fond forestier %	Fond forestier optim %	Suprafața păduri 2035 (km ²)
Kolubara	2.473	72.800	29,0	34,0	791
Pomoravlje	2.614	71.600	27,9	37,5	729
Šumadija	2.386	54.400	23,1	30,0	550
Moravica	3.017	124.800	40,5	40,5	1.278
Zlatibor	6.141	258.800	42,6	70,5	2.638
Raška	3.922	199.600	51,2	60,2	2.049
Rasina	2.667	122.000	40,8	42,7	1.241
Serbia de Sud și Est	26.254	10.456	40,3	45	10.695
Podunavska	1.251	6.000	4,9	15,5	62
Braničevo	3.864	126.000	32,3	35,5	1.275
Zaječar	3.625	162.800	44,0	51,0	1.652
Bor	3.505	162.800	46,3	60,0	1.656
Nišava	2.729	91.200	37,7	45,4	936
Toplice	2.231	109.200	50,4	50,1	1.115
Pirot	2.761	115.600	42,1	53,2	1.190
Jablanica	2.770	132.400	48,0	66,4	1.362
Pčinja	3.520	139.600	39,7	66,4	1.447
PA KiM	10.900	4.810	44,2	52,7	4.812

Măsurile prioritare privind reînnoirea, îngrijirea și protecția pădurilor sunt prezentate în Tabelul 22.

Tabelul 22. Măsurile prioritare privind reînnoirea, îngrijirea și protecția pădurilor

Nr.	Tip activități (la nivel anual)	Unități de măsură
1.	Împădurire	6.000 ha
2.	Îngrijirea noilor plantații	12.800 ha
3.	Ridicarea centurilor de protecție	500 ha
4.	Defrișarea pădurilor	4.700.000 m ³
5.	Reînnoirea pădurilor înalte	24.914 ha
6.	Reînnoirea salcâmului	600 ha
7.	Creșterea plantațiilor de plopi	750 ha
8.	Reînnoirea pădurilor selective	1.800 ha
9.	Cultivarea pădurilor înalte	131.496ha
10.	Cultivarea plantațiilor intensive	200 ha
11.	Completarea arboretelor înalte rărite	24.900ha
12.	Remedierea arboretelor pe cale de dispariție	23.685 ha
13.	Conversiunea indirectă a pădurilor de crâng	115.300 ha
14.	Conversia directă a pădurilor de crâng și reconstruirea pădurilor foarte degradate	18.320 ha
15.	Producția de lăstari	20.000.000ком.
16.	Îmbunătățirea stării de sănătate a pădurilor (măsurile preventive și represive)	2.252.400 ha
17.	Construirea drumurilor forestiere	1.571 km
18.	Protejarea și conservarea solului forestier de eroziune și protecția apei	25.215 ha

Măsurile și activitățile cu caracter sectorial mai larg pentru sprijinirea gestionării durabile a pădurilor sunt prezentate în Tabelul 23

Tabelul 23. Măsuri și activități de sprijinire a gestionării durabile pădurilor

P. Бр.	Activitățile care asigură operaționalitatea obiectivelor privind gestionarea durabilă a pădurilor
1.	Sprijin pentru dezvoltarea proprietarilor privați de păduri
2.	Sprijin pentru dezvoltarea afacerilor și TR în silvicultură
3.	Amenajarea pădurilor (planuri strategice și operaționale)
4.	Promovarea și dezvoltarea gestionării adaptive și gospodărirea pădurilor aproape de natură
5.	Dezvoltarea sistemului informatic integrat
6.	Sprijin pentru furnizarea de materiale forestiere de reproducere
7.	Măsuri de conservare a valorii naturale și a biodiversității pădurilor și de utilizare durabilă a fructelor forestiere
8.	Monitorizarea permanentă a habitatelor forestiere
9.	Măsuri de îmbunătățire și conservare a funcțiilor sociale ale pădurilor
10.	Dotarea infrastructurii în raport cu aspectul multifuncțional de utilizare
11.	Consolidarea posesiunii forestiere
12.	Consolidarea instituțiilor și dezvoltarea educației și a formării permanente
13.	Cercetare de bază și aplicată în silvicultură
14.	Cooperare, comunicare și promovare
15.	Cooperarea intersectorială
16.	Cooperarea internațională
17.	Consolidarea instituțională la nivelul administratorilor și utilizatorilor de păduri

Realizarea soluțiilor de planificare în domeniul silviculturii, în primul rând în ceea ce privește conservarea și creșterea suprafețelor forestiere, va avea următoarele efecte:

- protecția și creșterea biodiversității forestiere,
- creșterea efectului de producție și a importanței pădurilor ca sursă de energie regenerabilă,
- adaptabilitatea la efectele schimbărilor climatice: prin reducerea efectelor negative ale eroziunii (în special de apă din centrul Serbiei și eoliene din Voivodina); creșterea rezilienței centrelor urbane; reducerea riscului producției agricole etc.;
- protecția surselor de apă de suprafață și subterane pentru a reduce inegalitatea debitelor, a spori uniformitatea acviferelor, puritatea și calitatea apei;
- refacerea spațiului pentru destinații umane prin recultivarea minelor cu exploatare de suprafață și a haldelor de steril (bazinele miniere Bor, Kostolac, Kolubara etc.);
- reducerea impactului negativ al coridoarelor infrastructurii de transport și al zonelor economice prin ridicarea centurilor forestiere de protecție.

2.5.1.2.2. Dezvoltarea vânătorii

Ca parte a revitalizării și îmbunătățirii vânătorii în Republica Serbia, sunt prevăzute următoarele măsuri și activități pentru realizarea, menținerea și îmbunătățirea numărului, genului și structurii de vârstă a populațiilor de specii de reproducere a faunei sălbatice mici și mari la o scară care va asigura variabilitatea lor pe termen lung:

- în zona Republicii Serbia la sud de Dunăre și Sava – îmbunătățirea stării generale a populațiilor de specii vulnerabile, cum ar fi capra sălbatică, cerbul, iepurele european, potârnichea poloneză și căprioară al căror număr este sub capacitatea de habitat;
- pe teritoriul AP Voivodina – luarea de măsuri pentru dezvoltarea, conservarea și îmbunătățirea populațiilor de cerbi europeni, căprioare, iepuri, fazani europeni, precum și pentru reînnoirea și îmbunătățirea stării potârnichei cenușii;

– pe teritoriul AP KiM – luarea de măsuri pentru dezvoltarea, conservarea și îmbunătățirea populațiilor de caprise, cocoș negru mare, iepure, potârnichea și fazani;

– îmbunătățirea habitatului faunei sălbatice prin activități de îmbunătățire a potențialului de hrănire a habitatelor, de conservare și formare a adăposturilor pentru animale sălbatice, de furnizare a apei și a păcii în terenurile de vânatoare și întreprinderea altor activități profesionale de gestionare;

– prevenirea daunelor pe care fauna sălbatică le poate provoca oamenilor pe terenurile agricole, apă, în așezări și păduri;

– prevenirea pagubelor cauzate de persoana fizică și juridică și animalul sălbatic faunei sălbatice, precum și a pagubelor suferite ca urmare a factorilor de risc (inundații, cutremure, secetă, incendiu) în zona de vânatoare;

– definirea ținuturilor de importanță excepțională pentru Republica Serbia, unde (pentru cerbii europeni, caprise, muflon, cerb lopătar, cocoș de munte etc.) vor fi stabilite terenuri de vânatoare cu destinație specială.

Ipotezele pentru realizarea unui program pe termen lung de protecție și îmbunătățire a faunei sălbatice sunt:

– biologice – conservarea și îmbunătățirea populațiilor de reproducție a faunei sălbatice, aducerea faunei sălbatice din locurile de reproducere în terenurile de vânatoare și îmbunătățirea condițiilor de habitat, consolidând în același timp adaptabilitatea și capacitatea de adaptare a faunei sălbatice și a habitatelor la riscurile asociate dezastrelor climatice și naturale;

– tehnice – construirea obiectivelor tehnice pentru crescătoriile de vânat și vânatoare;

– economico-financiare și organizationale; și

– formarea - școlarizarea personalului, instructajul și trainingul anual, extinderea cercetării științifice, îmbunătățirea capacităților tehnologice ale sectorului de vânatoare și încurajarea inovării.

Este necesar să se îmbunătățească sprijinul global pentru eforturile de combatere a braconajului și a comerțului cu specii protejate, cu condiția ca acesta să crească capacitatea comunităților locale pentru o dezvoltare economică durabilă și protecția naturii.

Măsurile prioritare pentru dezvoltarea durabilă a ținuturilor de vânatoare sunt:

1. menținerea și creșterea numărului (cu 15 % până în 2035) faunei sălbatice mari și mici și prevalența naturală a populațiilor speciilor de vânatoare în conformitate cu dispozițiile privind starea de conservare favorabilă;

2. menținerea diversității genetice a populațiilor (adică subpopulației) speciilor de vânatoare în conformitate cu dispozițiile stării favorabile de conservare;

3. îmbunătățirea stării de conservare atunci când este nefavorabilă pentru speciile de vânatoare;

4. creșterea și îmbunătățirea diversității specifice comunității biologice la care specia de vânatoare aparține (urs, caprisă, cocoș negru, dropie etc.) și alte faune (șoimi, vulturi, berze etc.);

5. creșterea și îmbunătățirea diversității habitatului comunității biologice la care tipul de vânatoare aparține;

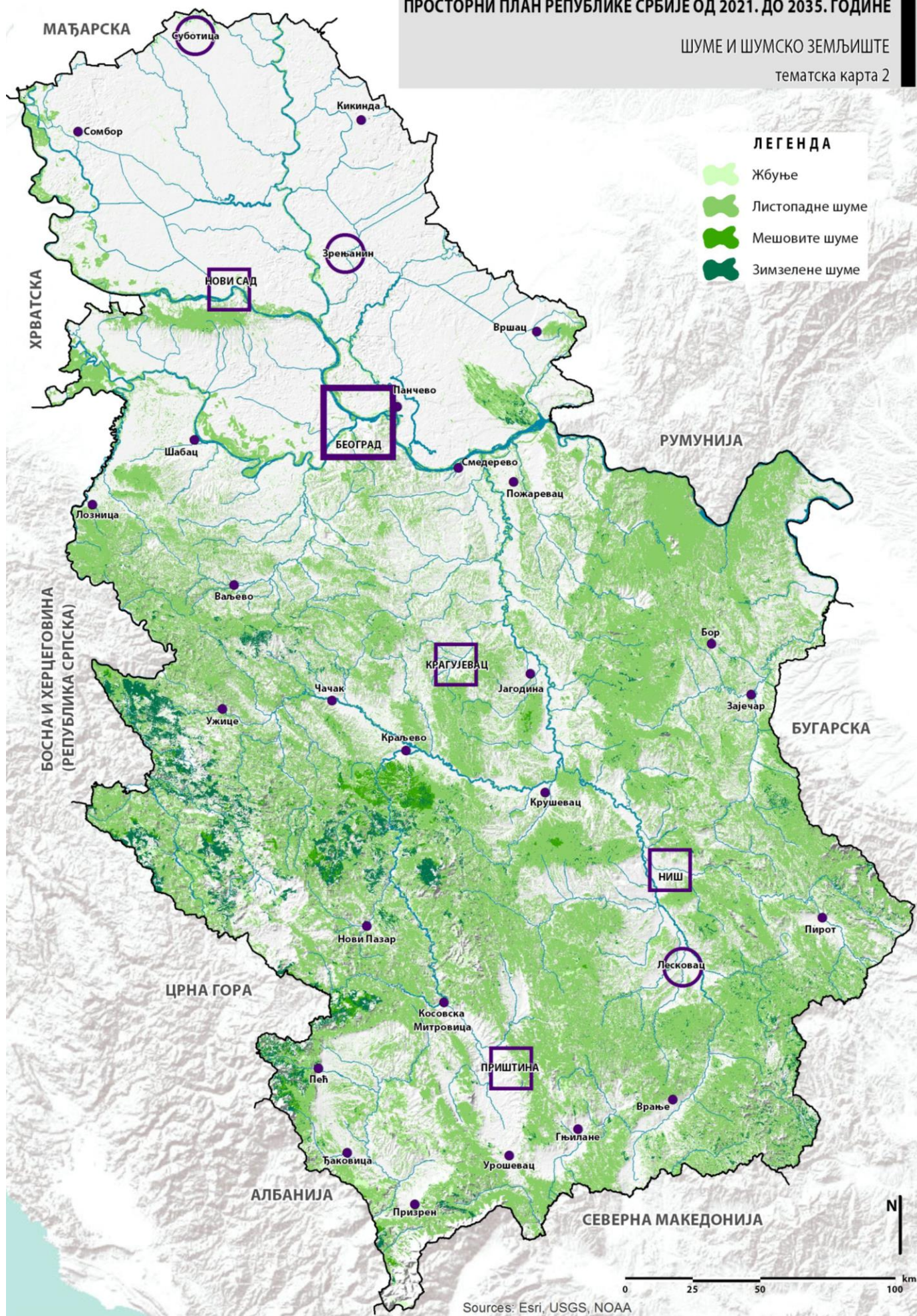
6. conservarea stării de sănătate, protecția biologică și juridică, atât a speciilor protejate în sezonul de vânat închis cât și a speciilor sălbatice protejate permanent; și

7. îmbunătățirea condițiilor naturale de habitat în terenurile de vânatoare, în special pentru specii sălbatice cultivate.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ШУМЕ И ШУМСКО ЗЕМЉИШТЕ

тематска карта 2

2.5.1.3 . Apele și infrastructura în domeniul gospodăririi apelor (Harta de referință 36)

2.5.1.3.1 . Punctele de plecare pentru dezvoltarea infrastructurii în domeniul gospodăririi apelor

Cele mai importante puncte de plecare pentru dezvoltarea infrastructurii de apă, în conformitate cu documentele de planificare strategică de bază ale dezvoltării gospodăririi apelor (*Strategia de gospodărire a apelor pe teritoriul Republicii Serbia până în 2034 și Baza de gospodărire a apelor a Republicii Serbia, 2002*), precum și soluțiile de planificare din cele două PPRS anterioare (1996, 2010), sunt următoarele:

1. Din punctul de vedere al planificării, Serbia este un spațiu unic de gospodărire a apei.
2. Utilizarea rațională, reglementarea și protecția apelor sunt soluționate prin sisteme multifuncționale integrale. Datorită raționalizării utilizării apei și datorită economiei investițiilor, acestea au fost defalcate în două clase de sisteme:

- 18 sisteme regionale de furnizare a apei pentru așezări și pentru tehnologii care necesită cea mai înaltă calitate a apei;

- 11 sisteme fluviale pentru utilizarea, reglarea și protecția apelor⁴ °.

Instalațiile comune ale sistemelor fluviale și regionale sunt acumulări multifuncționale care optimizează obiectivele ambelor clase de sisteme (alimentarea cu apă, obiectivele de apărare împotriva inundațiilor, reglarea regimului apei, energia, protecția apei etc.).

3. În sistemele regionale de alimentare cu apă potabilă, prioritate are utilizarea surselor locale de apă de bună calitate. Principiul este că numai cantitățile de apă care lipsesc sunt furnizate din sistemele regionale, care se bazează pe surse protejate de ape subterane și de suprafață de importanță națională.

4. Sursele locale și regionale de apă potabilă trebuie să fie strict protejate în conformitate cu reglementările, și trebuie asigurată aplicarea deplină a măsurilor de protecție.

5. Apele subterane de cea mai înaltă calitate pot fi utilizate numai pentru aprovizionare așezări și acele industrii care necesită calitatea apei potabile.

6. Constrângerile cantitative privind exploatarea resurselor de apă sunt:

- Din cursurile apelor - după captare - trebuie să rămână un debit egal sau mai mare decât debitul ecologic⁴ 1, care este determinat pentru fiecare secțiune a cursului apelor în conformitate cu metodologia prescrisă;

- pentru apele subterane – exploatarea se realizează astfel încât să nu pună în pericol starea cantitativă bună a corpurilor de apă subterană, cu controlul construcției ilegale de fântâni și al utilizării necontrolate a apelor subterane.

7. Regimurile nefavorabile de apă necesită acumulări pentru utilizarea apelor de suprafață. În acest PPRS, ca și în cele două PPRS anterioare, locațiile acumulărilor potențiale sunt definite pentru a rezerva și proteja aceste spații în scopul propus.

8. În raioanele de șes, în care resursele de teren sunt de cea mai înaltă calitate și în care trebuie folosite apele de tranzit, soluțiile se bazează pe sisteme de canale multifuncționale din ce în ce mai complexe cu destinație polivalentă.

---

⁴ °Sistemul fluvial este un sistem hidrografic al unui bazin hidrografic mai mare, cunoscut geografic, dar este și o unitate de management care este gestionată în mod unic, în conformitate cu postulatul cheie al gospodăririi apelor că apele trebuie gestionate la nivelul bazinelor hidrografice mai mari. În Serbia, sistemele fluviale de utilizare, reglare și protecție a apei se formează la nivelul bazinelor hidrografice, cu excepția cursurilor de apă Dunăre și Sava, care datorită importanței lor se remarcă ca un întreg special de planificare și gestionare. Configurațiile de bază ale unsprezece sisteme fluviale pentru utilizarea, reglare și protecția apei au fost deja formate, iar obiectivele multifuncționale cheie prezentate în tabelul 24 sunt evidențiate din punct de vedere funcțional și de gestionare.

⁴ 1În legea apelor acest debit este numit "minim sustenabil"

9. În scopuri industriale, apa este captată din cursurile apelor (cu excepția a acelor industrii care se alimentează cu apă din sistemul de alimentare cu apă a așezărilor) cu solicitarea de a respecta cerințele reglementărilor privind prevenirea și controlul integrat al poluării și cu obligația reciclării și utilizării multiple a apei pentru nevoile tehnologice.

10. Nu este permisă construirea de noi sisteme de răcire cu flux de TE și a altor instalații cu sisteme de răcire, deoarece capacitățile termice chiar și a cursurilor mai mari de apă au fost deja utilizate.

11. Asigurarea livrării de apă este adecvată cerințelor utilizatorilor. Asigurarea de alimentare cu apă a așezărilor este de aproximativ 98% în sistemele regionale, iar pentru cerințele tehnologice ale industriilor de bază și ale centralelor termice, în sistemele de alimentare cu apă ar trebui să fie peste 95%, iar 80% în sistemele de irigații. În așezări și sisteme tehnologice în perioadele de restricții de alimentare cu apă, trebuie să se asigure că cantitatea de apă furnizată să nu fie sub 70% în raport cu cantitatea de apă solicitată.

12. Sarcina acumulărilor este de a regla denivelările debitului și de a crea condiții pentru utilizarea apei, precum și de a îmbunătăți regimurile de apă – pentru a reduce valorile de ape mari și a crește debitele în timpul perioadelor de ape mici.

13. Raționalizarea consumului de apă și utilizarea cu recirculare multiplă a apei purificate reprezintă o cerință strategică esențială.

14. Utilizarea hidropotențialului ca cea mai curată sursă de energie regenerabilă din punct de vedere ecologic are prioritate și se realizează în cadrul sistemelor fluviale integrale, cu aplicarea tehnologiilor moderne și respectarea tuturor principiilor de protecție a apei, a cursurilor apelor și a mediului ecologic.

15. Protecția populației și a proprietății sale împotriva efectelor nocive ale apei se realizează în conformitate cu procesele hidrologice, protecția valorilor naturale și justificarea economică a nivelului de protecție. Gradul de protecție depinde de importanța și valoarea conținutului protejat.

16. Protecția împotriva apelor exterioare (inundații) se realizează simultan prin aplicarea a trei seturi de măsuri:

- protecție pasivă – sisteme de protecție a liniei (diguri, reglarea jgheaburilor și reglarea liniilor de protecție în orașe folosind principiile așa-numitelor "regularizări urbane");

- măsuri de protecție active – atenuarea valorilor de inundații în acumulări, retenții și sisteme de canale;

- aplicarea măsurilor non-investiționale – organizatorice și de planificare, care previn creșterea potențialelor pagube provocate de inundații.

17. Protecția împotriva apelor interioare se realizează cu sisteme adecvate de drenaj și canale. În mediul urban, acestea sunt introduse în practica metodelor de control al cantităților și calității scurgerii de apă pluvială (reducerea ponderii suprafețelor impermeabile, infiltrarea, retenția etc.).

18. Protecția apei împotriva poluării este planificată și realizată în cadrul gestionării integrale a apei, prin:

- principiile reducerii poluării la punctul de creare, adică reducerea cantității de materiale periculoase la sursa poluării, punerea în aplicare a măsurilor necesare pentru protejarea apei împotriva poluării și controlul funcționării stațiilor de epurare a apelor uzate;

- abordare combinată, care se realizează prin măsuri de control al emisiilor de poluare (standard de emisii) și măsuri de control al calității mediului (standard de calitate a prizei de apă), luând un criteriu mai strict decât cele două;

- Principiile "poluatorul plătește", care obligă poluatorii să suporte costul măsurilor de eliminare/reducere a poluării;

– principiile celor mai bune tehnici disponibile, obligând toate entitățile, participanți la activități legate de apă, să aplice cele mai bune tehnici disponibile.

19. Întreținerea căilor navigabile pe Dunăre, Sava și Tisa se realizează în conformitate cu mai multe acorduri internaționale ratificate.

20. Toate procedurile privind amenajarea și utilizarea apelor de suprafață sunt de așa natură încât schimbările morfologice și presiunile asupra corpurilor de apă sunt reduse la minimumul necesar.

21. Exploatarea nisipului și pietrișului se desfășoară sub control și în conformitate cu proiectele aprobate, care ar trebui să fie conforme din punct de vedere funcțional cu proiectele de regularizare și utilizare a spațiului fluvial și de analiză a bilanțului fluxului de aluviuni și care fac obiectul unor proceduri de auditare și supraveghere în timpul lucrărilor.

22. Toate sistemele de apă ar trebui să fie încorporate în mod optim în împrejurimea ecologică, socială și de altă natură. În planificarea și exploatarea sistemelor de apă, trebuie luată în considerare unitatea proceselor în natură, a cărei componentă semnificativă este apa, din care provine conectarea și interdependența ecosistemelor acvatice și costiere.

23. Următoarele principii se aplică în ceea ce privește prețul apei și serviciilor din sectorul apei:

– nivelul real (economic) al prețului apei se stabilește pe baza principiului recompensării integrale a costurilor și cu aplicarea principiului "utilizatorul plătește" și "poluatorul plătește". Prețul apei ar trebui să includă toate costurile de protecție a sursei de apă;

– pentru utilizarea bunului de apă și a sistemelor de gospodărire a apei care sunt bunuri de interes general, se plătește prețul real (principiul "utilizatorul plătește");

– entitățile care cauzează poluarea apei ar trebui să suporte costul măsurilor de eliminare sau reducere a acestei poluări (principiul "poluatorul plătește");

– nivelul real (economic) al apei și al serviciilor ar trebui introdus treptat, în conformitate cu statutul economic și social al utilizatorilor serviciilor.

2.5.1.3.2. Terenul acvifer

Terenul de apă de-a lungul râurilor acoperă o suprafață acoperită de încetinire a apei mari cu o probabilitate de 1% crescută de centuri de-a lungul ambelor maluri de până la 10-20 m lățime în zonele care nu sunt apărate de inundații, iar în râurile care se apără de apă veche de o sută de ani cu diguri, terenul acvifer/VZ este o zonă întreagă în cadrul digului, precum și un spațiu nu mai îngust de 50 m de limita cea mai îndepărtată de piciorului terasamentului din interiorul părții apărate. Dacă digurile sunt monitorizate de sistemele de drenaj ale terenului acvifer, acestea includ, de asemenea, acele canale și puțurile de drenaj însoțitoare. Dacă unele zone (casete) de-a lungul râului sunt prezise ca posibile retensiuni ocazionale pentru atenuare și protecție împotriva inundațiilor – aceste suprafețe sunt, de asemenea, tratate ca teren acvifer/VZ. Terenul acvifer include un jgheab abandonat și molid de nisip și pietriș care ocazional se inundă și solul care se inundă din cauza lucrărilor din spațiu (compartimentarea apelor curente, exploatarea materiilor prime minerale ș.a.).

În cazul lacurilor, acumulărilor și mlaștinilor (cele protejate conform Convenției Ramsar) – terenul acvifer/VZ acoperă o suprafață de 10-20 m de la cel mai ridicat nivel înregistrat al apei. În cazul acumulării, limita terenului acvifer/VZ se calculează de la cota de calcul a apei mari pe care sunt proiectate barajul și instalațiile de evacuare.

Construcția oricăror obiective permanente, cu excepția facilităților de gospodărire a apelor, este interzisă pe terenuri acvifere/VZ. Cu o posibilă restricționare în utilizarea substanțelor chimice, terenul acvifer/VZ poate fi utilizat pentru producția agricolă, plantații, suprafețe sportive și de agrement – fără obiective care împiedică dezvoltarea sistemelor de protecție a apei și punerea în aplicare a măsurilor de apărare.

2.5.1.3.3. Sistemele regionale pentru alimentarea așezărilor cu apă

În Serbia, este planificată dezvoltarea a 18 sisteme regionale de alimentare cu apă a așezărilor și industriilor care necesită apă de cea mai înaltă calitate (tabelul 24, Harta tematică 3). Unele dintre aceste subsisteme nu sunt încă conectate la sisteme de ordin superior, dar conceptul de agregare/augmentare treptată a acestora este păstrat, deoarece acest lucru este în conformitate cu cerințele de fiabilitate privind cantitatea și calitatea apei livrate utilizatorilor. Documentația studiului și documentele de planificare ale ordinului inferior vor specifica detaliile și domeniul de aplicare al dezvoltării anumitor sisteme regionale de alimentare cu apă în orizontul de timp PPRS, precum și relațiile dintre sistemele de alimentare cu apă locale și regionale.

Tabelul 24. Sistemele regionale și subsisteme pentru alimentarea cu apă a așezărilor

Sistem	Subsistem (PS), Sursă de apă (I): PV – ape subterane, ak. - acumulări, așezări (N)
Gornje Pomoravlje-sud	PS: Vranje-Pčinja; I: ak. Prvonek, Prohor - Pčinja, aluvioni moravene; N: Vranje, Bujanovac, Preševo, Trgovište.
	PS: Lacul Vlasina; I: Vlasina, Lisina N: Vladičin Han, Surdulica.
Donje Pomoravlje-sud	PS: Toplički- I: ak. Selova N: Kuršumlja, Prokuplje, spre Niš.
	PS: Nišava – surse de apă + ak. Selova N: Niš.
	PS: Vlasinski, I: ak. Svođe - Vlasina.
	PS: Jablanički; I: ak. Barje, Brestovac, Ključ N: Leskovac, Lebane, Medveđa.
Morava Vest-Uvac	PS: Moravica; I: ak. Bovan N: Aleksinac, Sokobanja, Ražanj.
	PS: T+Rzav; I: ak. Cvrackovo, Roge, Velika Orlovača N: Arinje, Požega, Lučani, Čačak, Gornji Milanovac, în perspectivă conectarea cu Kosjerić și Ivanjica (ak. Skrapež, ak. Nošnica).
	PS: Morava Vest; I: ak. Vrutci, ak. Zlatibor N: Užice, Čajetina.
Ibar-Šumadija	PS: Uvac; I: Uvac, Kokin Brod (în perspectivă conectare cu Velika Rzava); N: Sjenica, Prijepolje, Nova Varoš, Priboj, în perspectivă spre valea Moravei Vest și Šumadija.
	PS: Studenica-Lopatnica; I: ak. Studenica, Lopatnica, Gruža, aluvioane ale Moravei Mare și de Vest, Ibar N: Kraljevo, Vrnjačka Banja, Šumadija până la Rača și Arandelovac, posibil și Trstenik
Rasina-Pomoravlje	PS: Raška; I: Raška (izvor), Vučinić, Bela Voda (Ljudska r.), ak. Ribariće – Ibar, ak. Barakovo, Raška N: Novi Pazar.
	I: ak. Čelije, aluvioane, Ravna r. și ak. Zabrege N: Kruševac, Aleksandrovac, Varvarin, Paraćin, Čuprija, posibil și Trstenik.
Timok	PS: Bor, Zaječar; I: ak. Grište, Bogovina, izvoare, aluvioane N: Boljevac, Bor, Zaječar, Negotin, posibilă conectarea pentru PS Knjaževac.
	PS: Knjaževac; I: PV, ak. Žukovac N: Knjaževac și valea Beli, Svrljig Timok și Trgovište Timok
Morava—Mlava	PS: Morava – Млава; I: aluvioane (Šalinac, Godomin, aluviuni moravene), ak. Vitman și Gradac N: Smederevo, Grocka, Petrovac, Malo Crniće, Požatrevac, Žabari, Veliko Gradište, Golubac, Velika Plana, Smederevska Plana.
	PS: Kučevo – Bukovska reka N: Kučevo și Majdanpek.

Sistem	Subsistem (PS), Sursă de apă (I): PV – ape subterane, ak. - acumulări, așezări (N)
Kolubara	I: ak. Stubo-Rovni, izvoare, aluviuni N: Valjevo, Ub, Mionica, Ljig, Lajkovac, Lazarevac. Soluții tranzitorii în cursul realizării REIS Kolubara – sisteme de drenaj.
Sava-Belgrad	I: aluviuni, râul Sava N: Belgrad, Grocka, Sopot și Mladenovac, posibil o parte din Stara Pazova și Indiija.
Mačva	I: aluviuni Mačva, Podrinje și Posavina N: Bogatić, Šabac, Loznica.
Banatul de Sud	I: izvoare locale și aluviuni Kovin – Dubovac N: Pančevo, Kovin, Opovo, Kovačica, Alibunar, Vršac, Plandište, B. Crkva. Mai târziu: transferul apei de pe malul drept al Dunării.
Srem	I: aluviuni ale râului Sava (Jarak-Klenak) N: Sremska Mitrovica, Ruma, Irig, Pećinci, posibil Stara Pazova și Indiija (cu sau fără conectarea la sistemul Belgradului).
Novi Sad	I: PV (aluviuni ale Dunării, Tisa, OBC/OVS), după necesitate apele Dunării N: Novi Sad, Beočin, Bački Petrovac, Bačka Palanka, Temerin, Žabalj, Zrenjanin.
Bačka	I: aluviuni ale Dunării și mai târziu apele Dunării N: Apatin, Sombor, Odžaci, Bač, Kula, M.Đoš, B.Topola, Vrbas, Srbobran, Bečej.
Sistem Gornje Potisje	I: ape subterane OBC și aluviuni Dunăre (Bezdan-Bogojevo) N: Subotica, Kanjiža, Novi Kneževac, Senta, Čoka, Kikinda, Ada, Nova Crnja. OBC numai pentru așezări. Mai târziu: procesarea apei fluviale și aducerea apelor din sud.
Metohia	PS: Peć-Istok-Klina; I: PV, ak. Mova-Klina.
	PS: Radonjić; I: OV, ak.Radonjić N: Dečani, Đakovica, Orahovica.
	PS: Metohia de Sud; I: PV N: Prizren, Suva Reka. Transfer apă la Kosovo.
Priština-Mitrovica	I: ak. Gazivode, Gračanka, Batlava. Transfer apă din bazinul râului Beli Drim (acumulare Mova și Dobroševac) N: Priština, Kosovo Nord cu Kosovska Mitrovica.
Kosovo Sud-Binačka	I: PV, ak. Pe Lepenac, ak. Kremenata N: Uroševac, Štimlje, Vitina, Gnjilane, N.Brdo, Kosovska Kamenica.

În scopuri industriale, apa este captată din cursurile de apă, cu excepția industriilor care furnizează apă din sistemul de alimentare cu apă.

Sistemele publice centrale comunale (orașanești) se vor extinde și vor include un număr tot mai mare de locuitori din ținuturile rurale care au avut până în prezent alimentare individuală de apă sau au fost conectați la sisteme de apă locale mai mici (așa-numite rurale) care nu îndeplinesc standardele sanitare și tehnice necesare.

Spațiile în care sursele de apă regionale și locale trebuie rezervate cu documentație de planificare numai în aceste scopuri. La toate sursele regionale se planifică tratarea și dezinfectarea apei în instalațiile de preparare a apei potabile (PPV) cu tehnologii robuste și fiabile care garantează o calitate ridicată a apei prelucrate.

Sarcina prioritară și continuă a tuturor sistemelor de alimentare cu apă este consumul rațional de apă și reducerea pierderilor de apă.

2.5.1.3.4 . Sistemele fluviale de utilizare, reglare și protecție a apei

Sistemele fluviale de utilizare, reglare și protecție a apei^{4 2} se formează la nivelul bazinelor hidrografice, cu excepția cursurilor Dunării și Sava, care datorită importanței lor se remarcă ca entitate specială de planificare și gestionare. Configurațiile de bază a celor unsprezece sisteme fluviale pentru utilizarea, reglarea și protecția apei au fost deja formate, iar în ceea ce privește funcționalitatea și managementul, ies în evidență instalațiile polivalente cheie prezentate în Tabelul 25 și Harta tematică 3.

Tabelul 25. Sisteme fluviale de utilizare, reglare și protecție a apei

Sisteme fluviale	Acumulări și instalații principale existente	Acumulări principale noi, instalații și măsuri
Morava Sud	Vlasina - HE Vrla 1-4, Zavoј, Prvonek, Barje, Selova, Bovan, Brestovac, Bresnica	Svode, Končulj, Vlasina: creștere decelarație, cascada MHE pe Nišava, PPOV în aglomerații ¹⁾
Morava Vest	Gazivode, Gruža, Čelije, Vrutci, Batlava, Međuvršje, Svrackovo (în construcție)	Ribariće + Barakovo, Ibarska kaskada, Roge, Velika Orlovača, Skrapež, Studenica, Lopatnica, Nošnica, aducere din Uvac în Veliki Rzav și acumularea Velika Orlovača
Velika Morava	Reglare albie, 22 casete de protecție	Moravska kaskada HE + amenajarea integrală a văii, PPOV în aglomerații
Kolubara	Stubo-Rovni, Paljuvi Viš (faza finală), regularizarea râului	Mutare Kolubara, Kladnice, Peštan, PPOV în aglomerații
Drina cu Lim și Uvac	Bajina Bašta, Zaovine, Zvornik, Uvac, Kokin Brod, Radoinja, Potpeć	Sisteme: Srednja i Donja Drina, RHE Bistrica + acum. Klak în locul Radonje, Cascada Lim, legătura sistemul pe Uvac cu Veliki Rzav ak. Velika Orlovača
Тимочки	Grlišće, Borska reka	Bogovina, Okolište, Žukovac, PPOV în aglomerații
Cursurile Dunării și Savei în Serbia	HE Porțile de Fier 1 și 2, amenajarea cursului și coastei + sisteme de protecție	Majorare putere HE, protecție suplimentară a coastei, amenajarea căii navigabile pe Sava
Banat	HS Banat DTD, Barajul pe Tisa, regularizarea fluvială	Majorarea debitului HS DTD, MHE la ecluze, regularizare, PPOV așezări și industrie
Bačka	HS Bačka DTD, HS Bačka Nord, PPOV	Reconstrucție + majorare debit HS DTD, HE Bačka Nord, PPOV în aglomerații
Srem	Canal Galovica și alte mici acumulări pe Fruška Gora	Revitalizarea acumulărilor în Fruška Gora și canale, PPOV în aglomerații
Beli Drim si Lepenac	Radonjić - Prue, sisteme de ameliorare	Acumulări pe Klina, Drenica, Lepenac + apele Šar, transfer parte apă din Metohia spre Kosovo săracă în apă

¹⁾ În domeniul protecției apelor împotriva poluării, termenul "aglomerație" este definit în Legea apelor, art. 3. după cum urmează: "aglomeratia este o zonă în care populația și/sau activitățile de producție sunt suficient de concentrate încât apele uzate comunale să poată fi colectate și transpuse la stațiile de epurare a apelor uzate sau la punctul final de evacuare."

^{4 2} Sistemele fluviale pentru utilizarea, reglarea și protecția apelor sunt stabilite prin Baza gospodării a apelor a Republicii Serbia (în vigoare, concomitent cu Strategia de de gospodărire a apelor pe teritoriul Republicii Serbia pentru perioada 2016 – 2034), precum și în primul și al doilea PPRS. Modificările și completările bazei legale prin care se stabilesc sistemele fluviale și rolul lor în managementul integrat al apei este prevăzută la 3.2.1. PPRS.

Sistemul fluvial este un sistem hidrografic al bazinului fluvial, termen geografic bine cunoscut, dar totodată prezintă și entitate administrată în mod unic în conformitate cu postulatul cheie al gospodării apelor conform căruia apa trebuie administrată la nivelul bazinelor mari.

În sistemele fluviale, instalațiile și măsurile sunt realizate pentru a asigura funcționarea lor polivalentă. Acolo unde există condiții, cele mai importante instalații sunt acumulările, iar în câmpie sunt dezvoltate sisteme de canale care permit gestionarea regimului de apă (HS DTD, HS Bačka Nord, HS Nadela etc.).

Partea inseparabilă a sistemelor fluviale din Voivodina sunt HS DTD și HS Bačka Nord. HS DTD ar trebui revitalizat cât mai curând posibil. HS Bačka de Nord, cu mai multe acumulări mai mici și o rețea de canale principale și stații de pompare, pentru alimentarea cu apă în zona cea mai deficitară din Serbia – Bačka Nord, este parțial construită, iar finalizarea sa are o prioritate ridicată.

Tabelul 26. Acumulări planificate și potențiale de prim nivel importante

Nr.	Acumularea	Râu	JLS	V _{max} (10 ⁶) m ³	KNU (mmm)	Destinație	
						De bază	Altele
1	Prohor Pčinjski	Pčinja	Trgovište	58	510	V	E,N,O,P,T
2	Svođe **)	Vlasina	Crna Trava	80	400	V	I,E,N,P,O,R,T
3	Ključ **)	Šumanka	Lebane	21	495	V	P,O,R,T,E
4	Zebice **)	Vel. Kosanica	Kuršumlja	17	560	V	E,P,O,R,T
5	Kremenata	Kremenata	K. Kamenica	23	590	V	E,P,O,R,T
6	Binač	Golema Reka	Vitina	22	595	V	E,P,O,R,T
7	Končulj ¹⁾	Bin.Morava	Bujanovac	230	445	V	I,E,N,P,O,R,T
8	Slatina+Carići	Lepenac	Štrpce	19	742	V	I,E,N,P,O,R,T
9	Dobroševac	Drenica	Glogovac	45	574	V	I,E,N,P,O,R,T
10	Mova	Klina	Klina	50	560	V	I,E,N,P,O,R,T
11	Svračkovo *)	Veliki Rzav	Arilje	27	418,2/4 21	V	E,O,R,T
12	Roge	Veliki Rzav	Arilje	162	512,5	V	I,E,N,P,O,R,T
13	Orlovača ^{2) **)}	Veliki Rzav	Arilje	770	690	V	I,E,N,P,O,R,T
14	Seča Reka	Skrapež	Korijerić	17	465	V	I,E,P,O,R,T
15	Rokci	Nošnica	Ivanjica	83	640	V	I,E,N,P,O,R,T
16	Ribarići ^{8) **)}	Ibar	Tutin	51	795	V	E,P,O,R,T
17	Barakovo ^{8) **)}	Jošanica, Raška	Novi Pazar	57	695	V	E,I,P,O,R,T,
18	Vučiniće ^{6) **)}	Ljudska Reka	Novi Pazar	45	667	V	I,E,P,O,R,T
19	Bela Voda ^{6) **)}	Ljudska Reka	Sjenica	60	880	V	O, E, R, T
20	Preprana ³⁾	Studenica	Kraljevo		665	V	E,P,O,R,T
21	Bela Stena **)	Lopatnica	Kraljevo	65	460	V	E,P,O,R,T
22	Zabrege **)	Crnica	Paraćin	25	335	V	I,E,P,O,R,T
23	Drezga	Uglješnica	Kragujevac	12,9	277	V	I,P,O,R,T

^{4 3}Sub termenul de acumulare se subînțelege un baraj cu acumulare.

^{4 4} Sub termenul sistem de canale se subînțelege un sistem de hidromeliorizare.

^{4 5} Tabelul 26 enumeră acumulările planificate și potențiale de importanță pentru Republica Serbia, care reprezintă o determinare de termen lung (dintre care majoritatea în Strategia de gospodărire a apelor sunt enumerate ca potențiale). Pentru toate acumulările, dezvoltarea PPPPN (cu elaborarea detaliată a zonei I și protecția sanitară a sursei de apă) și documentația proiectului care va determina cadrul de planificare pentru amenajare și utilizare, destinația terenurilor, respectiv regimuri de protecție, restricții și posibilități de construcție. Până la elaborarea PPPPN este posibilă planificarea și construirea de utilități de uz public compatibile cu funcțiile industriei apei, adică nu sunt contrare și nu pun în pericol realizarea acumulărilor planificate și potențiale.

24	Beljanica	Resava	Depostovac	40	560	V	I,E,N,P,O,R,T
25	Vitman + Gradac	Mlava	Petrovac	12,5	203/25 1	V	E,P,O,R,T
26	Kučevo	Bukovska Reka	Kjučevo	28	250	V	I,E,O,R,T
27	Okolište	Okoliška r.	Svrljig	15	520	V	E,P,O,R,T
28	Odorovci ⁹⁾	Jerma	Babušnica	56	598	V	E,P,O,R,T
29	Žukovac	Aldinačka r.	Knjaževac	17	330	V	E, P,O,R,T
30	Bopovina ^{**)}	Crni Timok	Boljevac	47,5	266	V	I, P, O, R,T,E
31	Brodarevo ⁷⁾	Lim	Brodarevo			E	O, R, T
32	Klak ⁴⁾	Uvac	Nova Varoš	30	815	E	O, R, T
33	Srednja Drina ⁵⁾	Drina	Baj.Bašta			E	N, P, O, R, T
34	Gornja Ljuboviđa	Ljuboviđa	Ljubovija	11	535	V	V, E, O, R, T

Explicarea abrevierilor pentru scopurile din ultima coloană a tabelului: V – alimentarea cu apă a populației, I – alimentarea industriei, E - energetică, N - irigații, P - protecția împotriva inundațiilor, O - înobilarea apelor mici, R - piscicultura (la acumulări care sunt surse de alimentare cu apă regională nu sunt permise creșterea peștilor în cușcă, precum nici utilizarea navelor cu motoare), T - turism durabil (strict în conformitate cu legislația și reglementările inovatoare privind protecția apei).

Explicația asteriscurilor și numerelor din prima coloană a tabelului:

*) Baraj în construcție.

**) Facilități prioritare din punct de vedere al nevoilor pe termen scurt, pentru care trebuie făcută documentația necesară dezvoltării PPPN în vederea definirii și rezervării spațiului pentru realizarea acestora.

¹⁾ Acumulare frontală extrem de importantă pentru reglarea apei din Morava de Sud, cu posibila reducere a volumelor la doar aproximativ 100×10^6 m³. Realizarea sa este incertă, dar este citată ca o posibilitate, în cazul altor posibilități de luare a deciziilor.

²⁾ Acumulare necesară ca rezervă strategică de apă a Serbiei în direcția Velika Morava și Morava Vest. Intră în instalații prioritare, pentru definirea documentației necesare PPPN și pentru rezervarea spațiului pentru realizare.

³⁾ Spațiu rezervat până la adoptarea soluției de concepție a utilizării apei râului Studenica.

⁴⁾ Barajul Uvac, în aval de ak. Radoinja, pentru realizarea RHE Bistrica. Cota sa de lucru trebuie menținută până la aproximativ 814 mm, astfel încât aquatoriul de acumulare Klak să nu fuzioneze cu aquatoriul ak. Radoinja, până când problemele cu calitatea apei și deșeurile plutitoare de pe râul Lim (ak. Potpeć) nu sunt rezolvate, din care apa este pompată în ak. Klak.

⁵⁾ Potezul Srednja Drina nu a fost încă dispozițional rezolvată, dar este planificată să fie rezolvată printr-o cascadă de scări joase de HE colectate, cu o încetinire care nu va depăși cotele apei mari istorice (încadrată $Q_{0,1\%}$).

⁶⁾ Acumulările Vučiniće și Bela Voda pe Ljudska Reka sunt importante pentru dezvoltarea Novi Pazar și ar trebui să se facă documentația necesară dezvoltării PPPN, în baza căreia să se determine prioritatea de timp dintre cele două.

⁷⁾ Potezul râului Lim în amonte de la Brodarevo la granița cu Muntenegru va fi rezolvată cu două trepte, cu încetinire care persistă în albia de apă mare. Încetinirea treptei din amonte nu este transferată în ținutul Muntenegrului.

⁸⁾ Acumularea Ribarić este una dintre cele mai importante acumulări polivalente planificate ale Serbiei, cu cota dată (spațiu de rezervare de până la 798 mmm), care permite realizarea foarte importantă a HS Ibar – Jošanica (afluent r. Raška) – ak. Barakovo pe Jošanica - r. Raška. Acest HS ar trebui să permită introducerea gravitațională a cantităților necesare de apă în zona Novi Pazar – Raška. Prioritate este elaborarea documentației care să permită dezvoltarea PPPN pentru acest hidrosistem, cu ambele acumulări.

⁹⁾ Având în vedere că spațiul considerat are rangul de SRP, KNU declarat, este definit doar ca o zonă rezervată pentru sursa de apă, iar ulterior se va căuta o soluție pentru a crea condiții complet acceptabile din punct de vedere ecologic pentru utilizarea acestei părți a Jerma ca sursă de apă.

Cote de încetinire normală în Tabelul 26 au fost date de orientare până la pregătirea documentației tehnice și de planificare corespunzătoare care determină soluția definitivă a utilităților și a zonelor de protecție a acumulării.

În timp, poate interveni o schimbare a priorității utilizatorilor anumitor acumulări polivalente (destinația prevăzută în tabelul 26), deoarece este sigur că o importanță tot mai mare va juca rolul în furnizarea apei în așezări, în utilizarea acumulărilor pentru apărarea activă împotriva inundațiilor și pentru creșterea ecologică a apei mici în perioadele de criză.

Tabelul 26 a furnizat date principale despre acumulările planificate de prim nivel. Experiențele anterioare cu regimuri de apă foarte nereglementate arată că toate acumulările planificate în aceste sisteme sunt necesare și ar trebui păstrate și în soluțiile viitoare, cu rezervarea strictă a spațiului în aceste scopuri.

O semnificație strategică specială pentru Serbia:

- în sistemul de acumulare frontală Morava Sud – Lacul Vlasina (prin creșterea volumului de acumulare întru terenul acvifer prin instalarea ecluzei pe deversor) și Lacul Zavoj (aducând o parte din apele mari din râul Toplodolska, pentru a readuce aceste ape la cursul râului Temštica în perioade de ape mici în cantități bilanțiere nemicșorate, ca formă de "înnobilare" a apelor mici ale râului Temštica);

- în sistemul Morava de Vest – acumulări Velika Orlovača și Roge;

- în sistemul Kolubara – acumularea de Stuborovni, cu ani de reglare a debitului;

- în sistemul Timok – acumularea Bogovina pe Crni Timok (artera sistemului regional de alimentare cu apă și un obiectiv important de apărare activă împotriva inundațiilor din valea Timokului);

- în sistemul Drina și Lim – obiective pe Lim, Srednja și Donja Drina;

- o semnificație strategică deosebită are HS Gornji Ibar – Raška – prin construirea acumulării Ribariće pe Gornji Ibar (imediat în amonte de îndepărtarea acumulării Gazivode există condiții pentru a traduce o parte a sistemului gravitațional în acumularea Barakovo pe râul Josanica, afluent de dreapta al râului Raška, și astfel să furnizeze apa deficitară pentru ținutul districtului Raška în zona Novi Pazar).

Acumulările planificate de al doilea nivel de importanță vor fi determinate mai îndeaproape de planurile spațiale regionale.

În ceea ce privește navigația pe căile navigabile interioare, din punctul de vedere al gospodăririi apelor, este important ca toate capturile din albiile râurilor care vizează securizarea navigației și construirea de infrastructuri de trafic fluvial să funcționeze, de asemenea, în conformitate cu Legea apelor și convențiile adoptate.

2.5.1.3.5. Ameliorări hidrotehnice

Drenajul este prima măsură de reabilitare hidrotehnică, și prin urmare, este de multe ori mai dezvoltată în ceea ce privește acoperirea suprafeței decât sistemele de irigare. Aproximativ 400 de sisteme de drenaj protejează aproximativ 2 milioane ha din aproximativ 2,1 milioane de hectare care urmează să fie drenate. Prioritatea este reconstrucția și revitalizarea sistemelor existente și apoi extinderea acestora. O prioritate deosebită este reconstrucția HS DTD, a cărei capacitate proiectată în unele secțiuni a fost redusă semnificativ din cauza neîntreținerii, încărcării albiilor și utilizării necorespunzătoare a sistemelor de evacuare a apelor uzate și chiar a deșeurilor de nămol. Aceasta ar trebui să se facă într-un mod ecologic. Prioritatea este reconstrucția sistemelor de drenaj care au fost construite în cadrul proiectului HE Porțile de Fier 1 și 2, deoarece multe dintre ele sunt acum de o eficiență semnificativ redusă. Acest lucru a fost deosebit de pronunțat pe suprafețele care ar fi trebuit protejate prin facilități suplimentare și măsuri după ridicarea cotelor de decelerație la HE Porțile de Fier 1 pentru a-și crește producția.

Dezvoltarea sistemelor de **irigații** rămâne cu mult în urma nevoilor și posibilităților. Din aproximativ 1.900.000 ha de teren convenabil pentru irigații fără restricții, sistemele de irigații sunt construite pe doar aproximativ 105.500 ha (aproximativ 5,5% din suprafețele corespunzătoare). Prioritatea este reconstrucția a aproximativ 280 de sisteme de irigații

existente. Având în vedere durata prelungită a secetei, este de așteptat să crească treptat suprafețele sistemelor care sunt funcționale, în special în domeniul pomiculturii, deoarece crește interesul pentru plantații pomicole moderne irigate "picătură cu picătură" și dotate cu plase de protecție. Pentru conservarea resurselor prețioase de apă subterană de la OVS, a utiliza apele de suprafață și, prin urmare, a intensifica reconstrucția și extinderea rețelei de sisteme de canale. Reconstruirea rețelei HS DTD are prioritate absolută.

Pentru supraviețuirea economică, irigarea nu ar trebui tratată doar ca o măsură suplimentară de stabilizare a producției agricole în structura sa actuală și la nivelul actual de organizare. În agrar, condițiile economice și organizatorice ar trebui create pentru a transforma întregul sector agricol și toate domeniile sale de sprijin (creșterea animalelor, răscumpărare, prelucrare până la cele mai înalte niveluri de finalizare, cifră de afaceri, exporturi etc.) în conformitate cu producția primară care este îmbunătățită prin irigare. Agricultură cu irigații implică condiții pentru o producție intensivă și stabilă, în special a acelor produse care pot justifica din punct de vedere economic și pot face sistemele de irigații foarte profitabile.

2.5.1.3.6. Hidroenergetica

Hidrocentralele sunt cele mai mari și mai profitabile instalații din cadrul sistemelor fluviale și, prin urmare, se tinde să facă parte din toate sistemele multifuncționale. Au existat schimbări în lume care au transformat cea mai mare parte a potențialului avantajabil din punct de vedere tehnic în categoria potențialului avantajabil din punct de vedere economic^{4 6}. Datorită noilor relații economice și energetice, aproape tot potențialul hidroenergetic tehnic al Serbiei s-a aflat în categoria potențialului avantajos din punct de vedere economic în cadrul sistemelor multifuncționale în care hidroenergetica este unul dintre utilizatorii profitabili. Cele mai importante sisteme planificate sunt (Harta tematică 3):

- Două sisteme de pe Drina, care urmează să fie realizate împreună cu Republica Srpska: (a) Sistemul Donja Drina, care este planificat cu 4 trepte în albia de bază a râului, ca parte a unui proiect de regularizare a albiei râului acum foarte instabilă a cursului inferior al Drinei, până la gura de vărsare în Sava, cu canale reciproce pentru reglarea regimurilor de apă ale malului; și (b) Sistemul Drina Centrală, care ar trebui planificat cu instalații în albia de bază, fără efecte nedorite asupra mediului social, urban și de împrejurime ecologică.

- Sistem de amenajare integrală a cursului de apă și a văii Velika Morava, cu o cascadă de trepte joase MHE care sunt realizate în albie pentru apă mare. Din variantele cu 5, 6 și 7 trepte ar trebui selectată cea mai potrivită dispoziție. La elaborarea tuturor facilităților, sunt prevăzute locuri pentru construcția ecluzelor de nave, dar acestea nu ar trebui să fie construite până când nu se găsește un utilizator interesat. Sistemul este însoțit de: (a) regularizările necesare, în special în zonele așezărilor pentru legătura lor urbană armonioasă cu noile acvatorii stabile; (b) sisteme de protecție împotriva apelor exterioare și interioare; (v) reglementarea și protejarea tuturor surselor; și (g) amenajarea peisagistică a locurilor de exploatare a materialelor fluviale. Acel sistem este un proiect de dezvoltare integrală a utilizării, reglementării și protecției întregii văi a Velika Morava.

---

^{4 6} Cele mai importante motive pentru aceasta sunt: (1) din punctul de vedere al impactului asupra reducerii gazelor cu efect de seră (GHG), hidrocentralele sunt cea mai bună sursă de energie regenerabilă și ecologică; (2) în condițiile unei creșteri mari a puterii generatoarelor eoliene și a centralelor solare, care au o componentă aleatorie foarte pronunțată a disponibilității, importanța rolului de reglementare al centralelor hidroelectrice, în special al celor cu acumulare, este în creștere; (3) din aceleași motive, rolul centralelor hidroelectrice reversibile a fost sporit drastic; (4) dezvoltarea de echipamente pentru HE extinde gama de utilizare economică a potențialului și a râurilor cu mici scăderi.

- Sistemul în cascadă de pe râul Ibar, cu 10 HE cu flux colectat în albia apei mari care nu pun în pericol împrejurimea, ci prezintă o parte integrantă a amenajării integrale a văii râului.

- Realizarea cascadei de hidrocentrale mici (MHE) pe cursul Nišava cu instalații care se află numai în albia de apă mare. Instalațiile de încetinire realizate cu baraje pneumatice tipice permit utilizarea ecologică foarte favorabilă a acestei părți a cursului de apă Nišava, ca parte a amenajării integrale a văii râului său.

- Morava de Vest este potrivită pentru realizarea cascadei MHE cu facilități exclusiv în albia pentru apă mare. Lucrările de regularizare a acesteia (cu dislocarea cursului apei) din cauza construcției autostrăzii, ar trebui să fie utilizate pentru a cascada MHE tipic într-un mod rațional și ecologic de dorit pentru a utiliza secțiunea râului de-a lungul viitoarei rute de autostradă.

- Realizarea MHE pe lângă toate acumulările multifuncționale existente și viitoare, prin care în acumulările destinate alimentării cu apă MHE va consuma energetic numai excesul de apă din acumulare și nu va perturba regimul de captare și evacuare a apei din acumulare. De asemenea, sunt permise MHE: 1) dacă sunt realizate cu derivații deschise care nu interferează cu alte sisteme de infrastructură; 2) pe cursurile apelor medii unde poate fi realizată ca o cascadă de MHE curgătoare într-o albie de apă mare, de preferință cu aceeași dispoziție tipică a instalației de încetinire și echipamentul (folosind tipul de ecluze care se deschid pentru a nu interfera cu debitul la sosirea apelor mari); 3) pe sisteme portabile ale cursurilor regionale și ale altor sisteme de apă în locuri în care este necesară scăderea presiunii; 4) pe sistemele de canale în care există denivelări de nivel din motive funcționale (de exemplu, HS DTD); 5) în locurile fostelor mori de apă, folosindu-se vadul de admisie și drenare al acestora; și 6) și în alte cazuri care nu sunt enumerate în prezentul document, cu condiția ca Institutul pentru Protecția Naturii și Direcția pentru Ape a Republicii Serbia să emită aviz pentru realizarea unui astfel de MHE.

- Realizarea RHE Bistrica și RHE Porțile de Fier 3, în vederea creșterii capacității disponibile pentru asigurarea rezervelor terțiare și balansare, ceea ce ar avea un efect benefic asupra securității sistemului existent și ar crea condiții pentru construirea de noi capacități OIE.

2.5.1.3.7. Protecția împotriva inundațiilor de apele exterioare

Protecția împotriva inundațiilor se realizează în cadrul a 11 sisteme fluviale integrale, utilizând măsuri active, pasive și organizatorice:

1. Măsuri active

Pe parcursul perioadei de planificare, vor fi încurajate măsurile active de protecție împotriva inundațiilor prin utilizarea acumulărilor și retențiilor, a canalelor de degajare și circumferențiale pentru reducerea valurilor de inundații, precum și prin formarea de noi retenții naturale, după caz și cu deplasarea digurilor spre zonele apărate. Toate acumulările care au fost construite în ultimele decenii, precum și acumulările viitoare, au un volum rezervat care este destinat acceptării și atenuării valurilor de ape mari. Reconstrucția HS DTD este necesară, crescând în același timp debitul și modernizarea gestionării prin utilizarea modelelor matematice de control. Este necesar să se restabilească și să se mențină regulat canalul circumferențial Cer, care protejează Mačva de inundațiile torențiale.

2. Măsuri pasive

Litoralul marilor fluvii (Dunărea, Sava, cursul inferior al Velika Morava, Tisa) era în mare parte protejat de așa-numitele "ape mari centenare" (probabilitate 1%). Acest nivel de securitate trebuie revizuit, deoarece s-a înregistrat o deteriorare a regimului de ape mari. Gradul de protecție atins nu este o categorie persistentă, deoarece se schimbă în funcție de schimbările regimului de formare a apelor mari. Prin urmare, este necesar să se examineze ocazional prin analize hidrologice nivelul de protecție, realizat în mod realist, prin diguri pe anumite secțiuni de râuri, în special în apropierea așezărilor mari de pe râuri, precum și în zona de conținuturi

tehnologice care sunt foarte sensibile la inundații (mine de suprafață, centrale termice mari, industrii bazice). Se vor aplica măsuri și lucrări suplimentare pentru a asigura un nivel adecvat de protecție (sisteme mobile de protecție împotriva inundațiilor în orașe, reconstrucția utilităților).

Gradele-cadru de protecție, până la elaborarea și aplicarea hărților zonelor cu risc de inundații, în conformitate cu Directiva UE privind inundațiile:

- suprafețele agricole din afara zonelor de ameliorare sunt protejate de 20 de ani de apă mare (în unele cazuri de producție intensivă și de apă de 50 de ani);

- așezările de până la 20.000 de locuitori și zonele industriale medii semnificative sunt protejate de 50 de ani de apă prin instalații și construcții (terasamente ș.a.), iar prin sisteme suplimentare (sisteme mobile ș.a.) ar trebui să fie securizate de apele mari de 100 ani.;

- așezările de 20.000 până la 50.000 de locuitori și zonele industriale semnificative sunt protejate de apă de 100 de ani prin instalații și construcții (terasamente ș.a.), iar prin sisteme suplimentare (sisteme mobile ș.a.) ar trebui securizate de ape mari de 500 de ani;

- orașele mai mari de 50.000 de locuitori sunt protejate de apă de 100 de ani prin instalații și construcții (terasamente ș.a.), iar prin sisteme suplimentare (sisteme mobile etc.) ar trebui să fie securizate de apele mari vechi de 1000 de ani;

- malul râurilor mari sunt protejate de apele mari 100 de ani prin construcții (terasamente);

- sistemele economice de un nivel înalt de semnificație sunt protejate de ape mari de 500 de ani, pentru a evita perturbările de mari proporții ale lanțului de producție;

- centralele termice și industriile bazice sunt protejate în cea mai îngustă locație de apele mari de 1000 de ani.

3. Măsuri non-investiționale și organizatorice

Din ce în ce mai importante sunt măsurile neinvestiționale, ceea ce înseamnă că statul ar trebui să dezactiveze activitățile de construcție în zonele amenințate de inundații cu aparatul său de reglementare și control pentru a preveni o creștere constantă a potențialelor daune cauzate de inundații. Elaborarea hărților de risc de inundații este prioritară, în conformitate cu Directiva UE privind inundațiile. Zonele albastre ar trebui să fie incluse în toate documentele de planificare, de la planurile de amenajare a teritoriului unităților de autoguvernare locală până la planurile de regularizare detaliate, ale zonelor albastre și ale zonelor cu risc de inundații. Instrucțiunile practice pentru așezări și persoane fizice cu privire la modul de comportare în timpul inundațiilor pentru a se proteja pe ei înșiși și patrimoniul lor, ar trebui să contribuie în mod semnificativ la reducerea riscului și a daunelor cauzate de inundații. Populația ar trebui să fie educată să întreprindă doar măsuri preventive adecvate pentru propria protecție și protecția proprietății lor, iar asigurarea bunurilor în zona afectată poate fi un factor semnificativ în reducerea riscului financiar al persoanelor fizice, al întreprinderilor și al societății în ansamblu, prin urmare ar trebui să fie încurajat. Sectorul apelor răspunde doar pentru acele daune cauzate de valuri de inundare mai mari decât cele care au fost relevante pentru dimensionarea instalațiilor și sistemelor de protecție împotriva apelor externe, cu condiția ca acestea să fie bine întreținute. Riscurile rămase sunt suportate de proprietarii și beneficiarii de proprietăți din zonele potențial albastre.

2.5.1.3.8. Protecția apelor împotriva poluării

Scopul principal al protejării apelor împotriva poluării este conservarea sănătății umane și a mediului înconjurător, prin atingerea și conservarea stării bune a apelor subterane și de suprafață (starea ecologică / potențială și starea chimică), reducerea presiunilor hidromorfologice asupra corpurilor naturale de apă, prevenirea și controlul poluării apei și utilizarea rațională a resurselor disponibile. Protecția apelor se face în cadrul a 11 sisteme

fluviale integrale, utilizând criteriile precum maximizarea efectelor îmbunătățirii calității apei la capturi de apă, reducerea emisiilor de poluare, nivelul de pregătire a proiectului pentru realizare și altele.

Pe termen lung, construcția sistemelor de colectare a apelor uzate și a așezărilor PPOV va acoperi toate aglomerările mai mari de 2.000 de locuitori echivalenți (ES). Un total de 398 de aglomerări au fost identificate pe teritoriul Republicii Serbia, fără KiM, care vor purifica apele proprii uzate în peste 350 PPOV cu o capacitate totală de aproximativ 7,1 milioane ES. Pentru unele aglomerări, sunt prevăzute câteva PPOV (de exemplu, 4 instalații sunt planificate la Belgrad), iar unele PPOV pot purifica apele uzate din mai multe aglomerări (Vrbas – Kula, Užice – Sevojno, posibil și Požega – Arilje – Kosjerić – Ivanjica, Paraćin – Čuprija, Nova Pazova – Stara Pazova – Inđija etc.). Majoritatea PPOV-urilor existente vor fi reconstruite și modernizate pentru a îndeplini cerințele prescrise. Capacitățile noului PPOV vor fi în concordanță cu dezvoltarea sistemelor de canalizare în așezări. Eficiența purificării apelor reziduale pe PPOV, respectiv calitatea apei purificate, trebuie să corespundă cerințelor temeiului juridic, în cazul în care tratarea biologică – secundară este prescrisă ca tratament minim și terțiar (îndepărtarea nutrienților și posibila îndepărtare suplimentară a altor substanțe) se va aplica PPOV care eliberează ape uzate purificate în corpuri de apă sensibile la eutrofizare sau în cazul în care este necesară o apă uzată purificată de înaltă calitate pentru a atinge o stare bună a corpurilor de apă. Toate PPOV trebuie să dispună de o prelucrare adecvată a nămolurilor reziduale, iar eliminarea finală sau utilizarea finală a acestora trebuie rezolvată. Este necesar să se extindă și să se reconstruiască canalizarea în așezări, de regulă ca o canalizare de separare la care 85% din toți locuitorii ar fi conectați. În ținutul AP KiM sunt planificate PPOV pentru Prizren, Gjilane, Priština, Mitrovica, ș.a.

Republica Serbia nu va putea în continuare să dispună doar prin mijloace proprii pentru a realiza lucrările enumerate de colectare și purificare a apelor uzate ale așezărilor în perioada de planificare. Prin urmare, va utiliza surse internaționale de finanțare (fonduri UE, credite), dar chiar și atunci nu va fi posibilă punerea în aplicare a tuturor măsurilor prevăzute în Directiva UE privind apele în perioada de planificare, ci trebuie făcută prioritizarea proiectelor pentru realizare.

Construcția canalizării atmosferice trebuie să însoțească urbanizarea completă a așezării și nu trebuie să se permită să rămânem în mod semnificativ în urmă în construcția sa în ceea ce privește sistemele de canalizare pentru apele uzate. La construirea acestor sisteme, ar trebui aplicată o abordare modernă, care să includă o serie de măsuri și lucrări pe întreaga suprafață a apei, de la punctul de origine a cursului apei până la recipient în vederea protecției împotriva efectelor nocive ale apei și de protecție a apei împotriva poluării. Măsurile prevăzute ar trebui să fie încorporate în normele de construcție (reducerea ponderii suprafețelor impermeabile, infrastructura verde, acoperișuri verzi și alte măsuri).

Reglementarea apelor uzate din industrie include reducerea aportului de poluare în apă provenită de la instalațiile industriale, care se realizează prin aplicarea integrală a Legii privind prevenirea și controlul integrat al poluării mediului ("Monitorul Oficial al RS", nr. 135/04 și 25/15), precum și aplicarea celor mai bune tehnologii disponibile (BAT) sau a celor mai bune tehnici accesibile care nu necesită costuri excesive (BATNEEC). Principalele măsuri sunt introducerea unor pre-tratamente adecvate în industriile conectate la canalizările așezărilor și construcția unor industrii PPOV cu destinație specială care devarsă apele uzate direct în cursurile de apă.

Reglementarea depozitelor de deșeuri menajere și industriale ar trebui să se realizeze în conformitate cu practicile și standardele moderne ale UE, ceea ce va reduce impactul acestor surse potențiale de poluare asupra apei.

Pentru cursurile de apă al căror teren acvifer și albie sunt degradate ecologic prin poluarea extremă pe termen lung a apei și a malurilor, se efectuează remediarea necesară ca o formă de protecție a râului, a terenului acvifer și a împrejurimii costiere ecologice.

Protecția în zonele de protecție sanitară a surselor de apă locale existente și controlul și conservarea calității corpurilor de apă utilizate pentru recreere și înbăiere vor fi puse în aplicare de unitatea de autovernaire locală (JLS) competentă, cu acordul sectorului apelor, în timp ce în zonele destinate captării apei pentru consum uman vor fi puse în aplicare măsuri de protecție de către sectorul apelor, inclusiv și protecția suplimentară a corpurilor de apă din apele subterane identificate ca surse de apă potențiale ale sistemelor regionale (rezerve strategice).

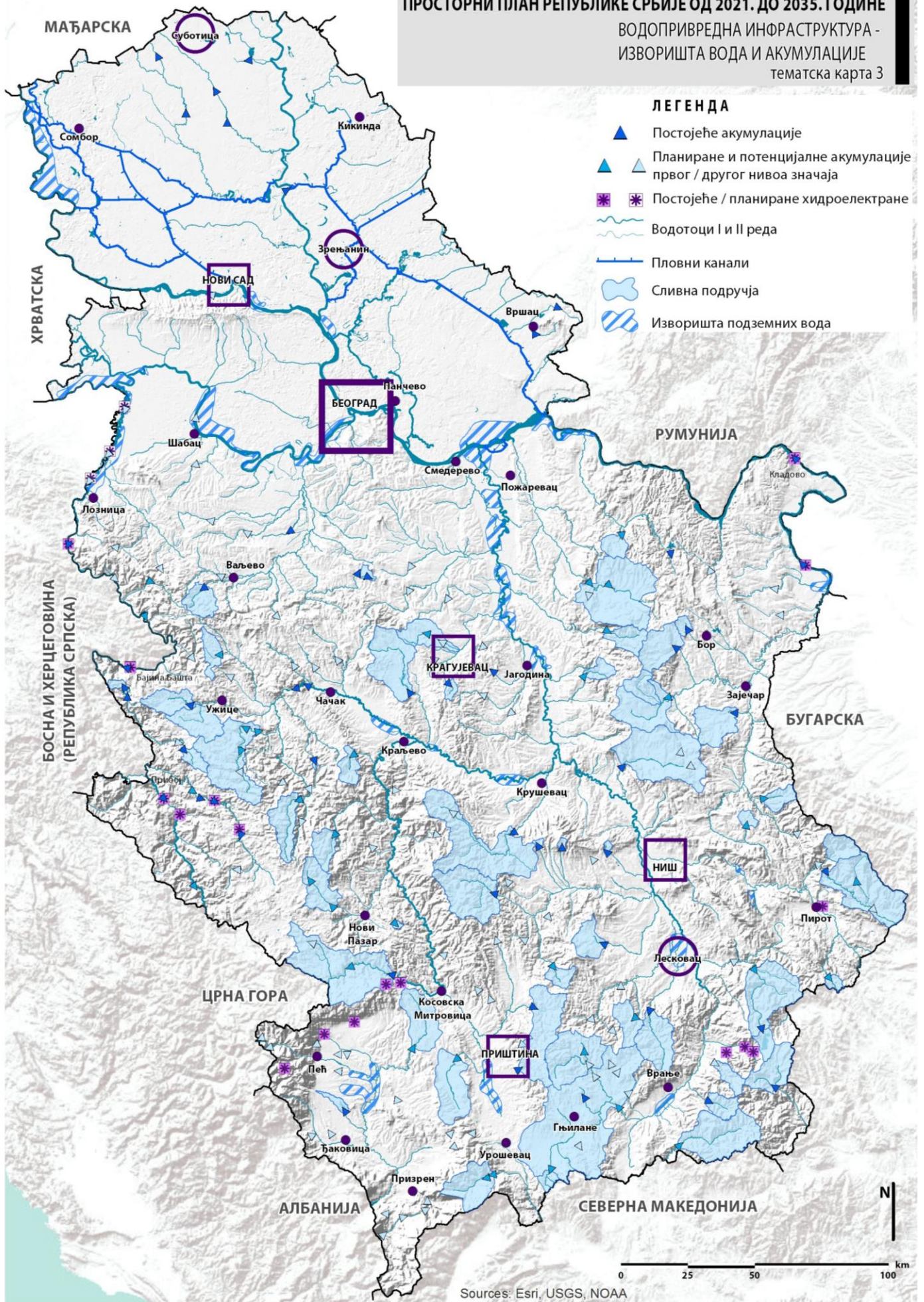
Cerințe de calitate a efluenților definite prin reglementări, datorită abordării combinate a protecției apei (aplicarea unor criterii mai stricte decât următoarele două criterii: valori limită de emisie a efluenților și standarde de calitate a mediului), în cazul unor regimuri de apă nefavorabile (valori scăzute ale apei, durata lungă a apei mici) și standardele de calitate pot fi înăsprite pentru a menține o stare bună a apei. O mare importanță este îmbunătățirea regimurilor de apă mică prin evacuarea intenționată a apei din acumulări, iar atunci când se gestionează, se acordă prioritate protecției ecosistemelor și a alimentării cu apă a așezărilor.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ВОДОПРИВРЕДНА ИНФРАСТРУКТУРА - ИЗВОРИШТА ВОДА И АКУМУЛАЦИЈЕ тематска карта 3

ЛЕГЕНДА

- ▲ Постојеће акумулације
- ▲ Планиране и потенцијалне акумулације првог / другог нивоа значаја
- * Постојеће / планиране хидроелектране
- Водотоци I и II реда
- Пловни канали
- Сливна подручја
- Изворишта подземних вода

2.5.1.4. Resursele minerale și mineritul (Hărți de referință 1 și 3b)

2.5.1.4.1. Punctele de plecare pentru utilizarea, protecția și gestionarea resurselor minerale și dezvoltarea mineritului

Utilizarea durabilă, protecția și gestionarea resurselor minerale (MS) și dezvoltarea minieră în Republica Serbia se vor baza pe soluții de planificare, măsuri și politici care vizează interacțiunea deplină a materiilor prime minerale ca bunuri naturale neregenerabile, mineritul ca activitate economică și planificarea utilizării terenurilor, protecția mediului și dezvoltarea durabilă a comunităților locale, ceea ce necesită:

- Consolidarea instituționalității și modernizarea cadrului legislativ, precum și elaborarea actelor sublegislative și a planurilor sectoriale care lipsesc (*Strategia de gestionare a resurselor minerale a Republicii Serbia și Politica în domeniul mineralelor a Republicii Serbia*), care trebuie să permită o mai mare valorificare a potențialului general al sectoarelor MS miniere și participarea adecvată a acestora la dezvoltarea economică și socială a statului. Gestionarea strategică a resurselor minerale trebuie pusă în aplicare la niveluri inferioare de gestionare, unde se poate aplica un model pentru bazinele miniere pentru care sunt dezvoltate programe de exploatare pe termen lung. Această modalitate de diversificare a gestionării strategice a resurselor minerale ar trebui să permită o planificare spațială mai eficientă, o utilizare mai eficientă și o protecție fiabilă a resurselor minerale.

- Punerea în aplicare a abordării integrale a dezvoltării spațiale și a utilizării durabile a terenurilor și a resurselor minerale în planificarea spațială și și sectorială. Este necesar să se stabilească o mai bună sincronizare și un proces permanent de cercetare și planificare în domeniul utilizării resurselor minerale, al dezvoltării spațiale și al managementului de mediu, deoarece mineritul, respectiv exploatarea (și prelucrarea) resurselor minerale este o activitate dinamică cu dificultăți în prevederea dezvoltării, mai ales pe termen lung.

- Continuarea cercetărilor geologice de bază a resurselor minerale (MS) pentru a răspunde nevoilor societății, economiei interne dar și plasării pe piața mondială, în primul rând pe piața europeană. În ceea ce privește resursele minerale interne și nevoile UE în următoarea perioadă de planificare, cercetarea geologică a resurselor de metale neferoase și prețioase cu asocierea însoțitoare a elementelor rare, este deosebit de importantă, iar pentru cercetarea geologică pe piața internă a resurselor minerale nemetalice, în principal toate tipurile de argilă, magnezit, minerale de bor, agregate de piatră și materii prime de siliciu. În domeniul resurselor (MS) energetice, trebuie continuată cercetarea privind cărbunele, petrolul, gazele și energia geotermală. Trebuie efectuate cercetări geologice sistematice ale șisturilor petrolifere pentru a evalua în mod realist potențialul acestora ca materii prime energetice și ca materii prime în alte ramuri industriale.

- Informații publice în timp util și obiective privind cercetările geologice și activitățile miniere, includerea autoguvernării locale (JLS) și a localnicilor în procesele decizionale. Cele mai multe dintre aceste probleme se rezolvă prin adoptarea și implementarea unor planuri spațiale adecvate ale ariilor cu destinație specială care conțin: propuneri de planificare la nivel strategic și la nivel de soluții de reglementare; programe de dislocare a populației din zona de activități miniere; măsuri de protecție a mediului, de recultivare și de remediere a spațiului degradat; și linii directoare pentru implementarea propunerilor de plan.

2.5.1.4.2. Dezvoltarea sectorului minier în domeniul materiilor prime minerale energetice (Harta tematică 4)

Posibilitatea producerii cărbunelui de lignit implementat de JP Elektroprivreda Srbije se referă la două bazine pe cinci mine cu exploatare de suprafață („Câmp C”, „Câmp E”, „Tamnava – Câmp Vest”) și „Radljevo” în bazinul Kolubara și „Drmno” în bazinul Kostolac. În următoarea perioadă de planificare, capacitatea disponibilă necesară pentru alimentarea capacităților de energie termică existente și noi/moderne este de aproximativ 48 Mt de cărbune, și anume până la 36 Mt din bazinul Kolubara și aproximativ 12 Mt din bazinul Kostolac. Există posibilitatea ca în bazinul Kolubara, capacitatea planificată să fie realizată până în 2025 pe carierele de suprafață menționate, iar începând deja din 2021/2022 în noua carieră de suprafață „Radljevo Nord” cu finalizarea producției pe suprafața „Câmp G”. După anul 2025, până la sfârșitul perioadei de planificare, producția de cărbune din bazinul Kolubara poate fi realizată în partea de est a bazinului pe cariera de suprafață „Câmp E” și în partea de vest a bazinului pe cariera de suprafață „Tamnava – Câmp Vest” și „Radljevo Nord”. Capacitățile de producție a cărbunelui din bazinul Kolubara sunt destinate nevoilor de aprovizionare a TE „Nikola Tesla” și, eventual, pentru TE „Kolubara B”. Dezvoltarea exploatării cărbunelui în bazinul Kostolac se bazează în prezent pe producția de cărbune numai din mina de suprafață „Drmno”, cu creșterea treptată a capacității anuale optime disponibile la aproximativ 12 Mt de cărbune până în 2021. Capacitatea minelor de suprafață „Drmno” este în funcție de alimentarea blocurilor termoenergetice existente, precum și a noului bloc B3 de 350 MW TE „Kostolac”, fără nicio rezervă pentru creșterea capacității.

Având în vedere potențialul de resurse al cărbunelui, dezvoltarea generală a industriei de energie electrică poate include dezvoltarea exploatării cărbunelui de suprafață pe noi cariere de suprafață în partea de vest a bazinului Kostolac cu o capacitate de 9 Mt și în zăcămintul carbonifer de lignit Kovin cu o capacitate de aproximativ 6 Mt de cărbune. Aceste resurse permit independența energetică a Republicii Serbia. Pe termen lung, rezervele bilanțiere de cărbune din bazinul Kosovo-Metohia, sunt estimate la aproximativ 12,5 miliarde de tone de lignit.

Dezvoltarea exploatării subterane a cărbunelui în următoarea perioadă de planificare nu are o perspectivă exprimată și este legată în primul rând de hotărârea statului de a lega rezervele acestor mine de construirea unei noi capacități moderne de energie termică HELE (*High Efficiency Low Emission*) la locul minei de cărbune Stavalj. Investițiile necesare și costurile de producție ale exploatării subterane sunt un factor limitativ pentru utilizarea acestui potențial, cel puțin până în 2025.

Creșterea producției de petrol și gaze în următoarea perioadă de planificare este foarte incertă, deoarece nu poate fi realizată doar prin aplicarea noilor tehnologii și prin creșterea ritmului de epuizare a zăcămintelor existente, ci este posibilă numai dacă se realizează o creștere a rezervelor în perioada următoare pe baza rezultatelor pozitive ale cercetării începute, respectiv descoperirea de noi zăcăminte de petrol. În caz contrar, rezervele bilanțiere interne vor fi suficiente doar pentru a menține producția existentă în următoarea perioadă de planificare, dar nu și pentru a satisface nevoile energetice ale Republicii Serbia.

Evaluările actuale ale potențialului energetic al resurselor geotermale sugerează că, printr-un program intensiv de cercetare și utilizare geotermală în perioada de planificare, s-ar putea realiza anual înlocuirea a cel puțin 500.000 de tone de combustibili lichizi importați, iar prin utilizarea directă a pompelor de căldură geotermale, s-ar putea reduce consumul de energie electrică cu peste 1.200 MW. Dezvoltarea cercetării și a utilizării energiei geotermale și distribuția spațială a surselor geotermale ar avea cu siguranță un efect benefic asupra dezvoltării economice durabile globale a unităților de autoguvernare locală (JLS).

2.5.1.4.3 . Dezvoltarea sectorului minier în domeniul materiilor prime minerale metalice (Harta tematică 4)

Dezvoltarea sectorului minier în domeniul SM metalice în următoarea perioadă de planificare se bazează pe dezvoltarea în continuare a exploatării și producției de cupru și a metalelor însoțitoare în bazinul Bor și producția de plumb și metale de zinc, apoi pe materiile prime de importanță mondială și pe potențialul economic al litiului, precum și pe potențialul de producție viitoare de antimoniu, molibden și nichel.

Posibilul plan strategic de dezvoltare a producției de cupru se bazează pe rezerve geologice certificate de minereu de cupru de peste 2,5 miliarde de tone, pe posibilitatea creșterii capacității de exploatare a minereului prin achiziționarea de noi utilaje miniere de mare capacitate, reconstrucția și achiziționarea de noi echipamente de flotilă, reconstrucția topitoriilor și construirea unei noi fabrici de acid sulfuric, obținând astfel rezultate tehnologice mai efective și mai eficiente. În perioada până în 2025, trebuie puse în aplicare planuri de creștere a producției de la cele aproximativ 70.000 t/g existente la aproximativ 150.000 t/g de cupru catod, cu o creștere corespunzătoare a producției de metale însoțitoare.

Dezvoltarea exploatării plumbului și zincului în perioada de planificare se poate concentra, în primul rând, pe zăcămintele în care se desfășoară exploatarea subterană în centrul Serbiei –Rudnik, Grot, Lece, Veliki Majdan, precum și pe zăcămintele care au potențial de exploatare a resurselor. Dezvoltarea viitoare se poate concentra, de asemenea, pe modernizarea instalațiilor miniere, în special a instalațiilor de prelucrare, în funcție de consolidarea capacităților, de o mai bună utilizare a zăcămintelor și de finalizare a producției de metal. În perioada până în 2025, este posibilă o ușoară creștere a producției de plumb și zinc și metale asociate în minele existente, precum și o privire asupra potențialului de exploatare în zăcămintele care nu sunt exploatare în prezent.

Rezolvarea problemei relocării populației din satele vulnerabile, încurajarea activităților economice ale acestora și definirea și/sau implementarea politicilor sociale ale cetățenilor care au rămas fără mijloace de existență prin ocuparea sau deteriorarea patrimoniului lor, se vor realiza prin adoptarea planurilor spațiale a ținutului pentru zonele cu destinație specială și a programelor de dislocare.

Rezerve geologice de aproximativ 1,4 miliarde de tone (rezerve bilanțiere de minereu de aproximativ 1,09 miliarde de tone în zăcămintele de cupru porfir în zona metalogenetică Bor, în care molibden apare ca o componentă însoțitoare, și aproximativ 300 Mt de minereu în zăcămintele Mačkatica), resurse de minereuri aliate naturale de fier cu nichel și crom natural (tip laterită) cu potențial mineral de peste 1 miliard de tone (resursele din ținutul Mokra Gora se ridică la peste 240 Mt), precum și resursele de antimoniu (în special în Podrinje) reprezintă un potențial semnificativ pentru dezvoltarea minieră în timpul perioadei de planificare. Resursele menționate mai sus de molibden și nichel sunt un astfel de potențial încât prin valorificarea lor Republica Serbia poate deveni un exportator semnificativ al acestor metale.

Pe lângă resursele minerale metalice geogenice examinate ale Republicii Serbia, pentru dezvoltarea minieră un loc semnificativ ca bază mineralo-materie primă și un factor de reducere a impactului negativ asupra mediului, au resursele minerale metalice tehnogenice, create ca produs secundar pe lângă activitatea de exploatare și preparare a resurselor minerale metalice în extracția acestora. În perioada până în 2025, este posibilă începerea activităților miniere pe haldele de steril de flotație și haldele de zgură din Bazinul Bor.

2.5.1.4.4. Dezvoltarea sectorului minier în domeniul materiilor prime minerale nemetalice (Harta tematică 4)

Pentru dezvoltarea sectorului MS industrial nemetalic și pentru sectorul minier în ansamblu, poate exista o exploatare potențială semnificativă exploatarea de jadarite și extracția de borat în Bazinul Jadar și exploatarea de borat în Bazinul Jarandol. Acest lucru este deosebit de important, deoarece astăzi, cu excepția industriei construcțiilor, exploatarea MS nemetalice pentru prelucrarea industrială în Serbia este aproape inexistentă. În viitor, în conformitate cu cerințele pieței, se preconizează că sectorul va avea o dezvoltare intensă și se va lua măsuri de dezvoltare fără intervenția statului. În țările dezvoltate, consumul de produse din sortimentul acestui sector este de peste 7 tone pe an pe locuitor, iar în Serbia undeva în jur de 2,5 până la 3 tone, indicând oportunități majore de dezvoltare a unui sector relevant pentru dezvoltarea economică generală a țării.

Exploatarea este precedată de elaborarea documentației în conformitate cu temeiul juridic care reglementează protecția mediului înconjurător, protecția naturii, protecția bunurilor culturale, planificarea și construcția, mineritul etc. Posibila începere a exploatării va fi decisă în special, în conformitate cu principiile acceptării sociale, durabilității ecologice și justificării economice.

2.5.1.4.5. Apele subterane (Harta tematică 4)

Apele subterane pentru alimentarea cu apă reprezintă una dintre cele mai periclitate resurse minerale și resurse semnificative din punct de vedere strategic pentru existența populației și dezvoltarea durabilă. Până în anul 2025, dinamica cercetării și dezvoltării hărții hidrologice de bază a Republicii Serbia trebuie accelerată semnificativ, trebuie să se stabilească monitorizarea calității regimurilor de apă subterană și protecția sanitară adecvată a acestora. Evenimentele și zăcămintele de ape minerale și termominerale înregistrate până în prezent sunt suficiente pentru a obține o imagine a prevalenței lor și, pe această bază, pot fi evaluate posibilitățile de a descoperi altele noi, precum și perspectivele în acest sens. Va crește utilizarea lor pentru turism balnear și recreere, încălzirea așezărilor și serelor etc.

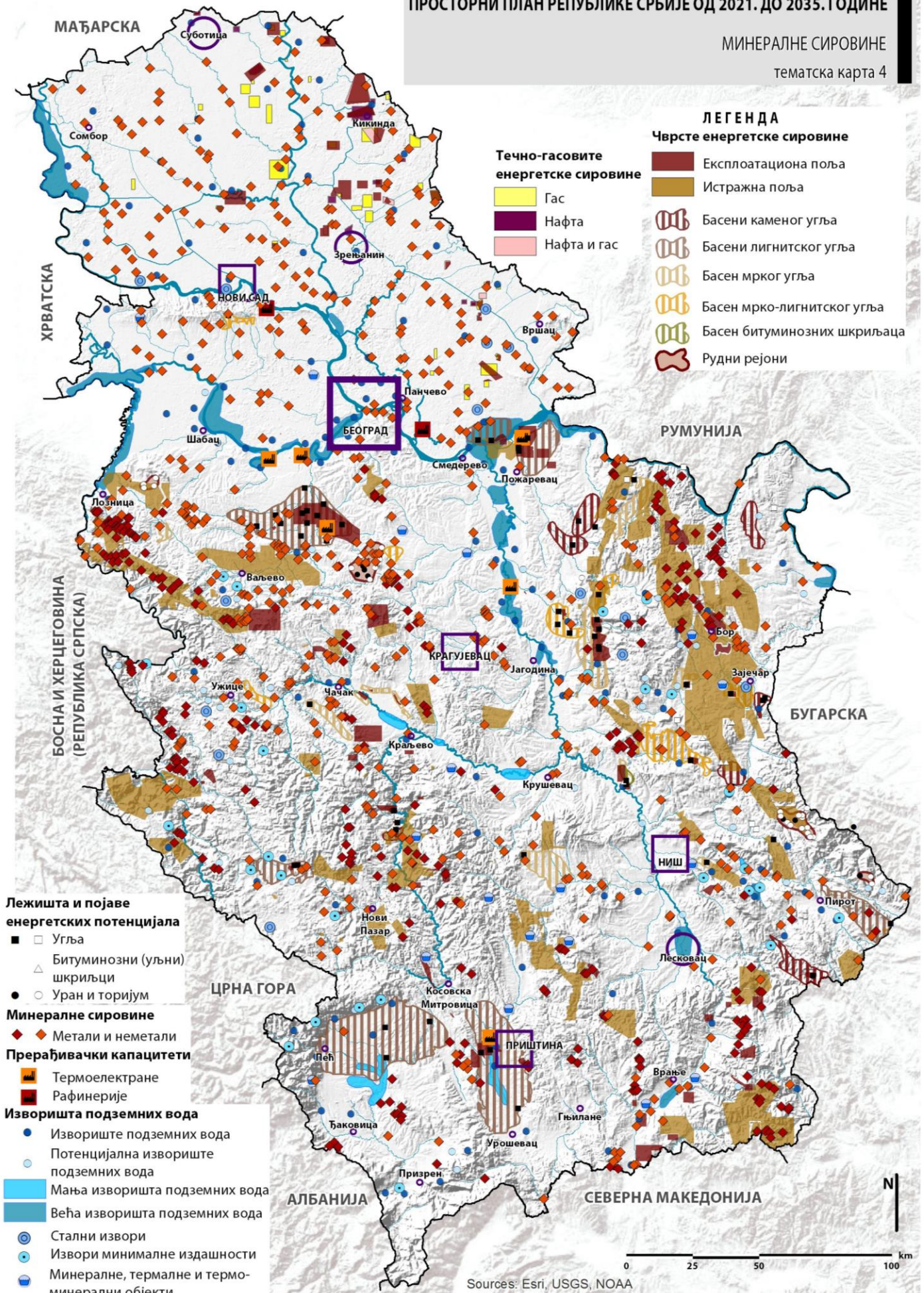
2.5.1.4.6. Protecția mediului, reabilitarea și remedierea instalațiilor miniere

Pentru a îmbunătăți mediul înconjurător, reabilitarea și remedierea instalațiilor miniere abandonate și a depozitelor de deșeuri, steril (deșeuri miniere) și pentru a elimina și a atenua consecințele nocive ale activităților miniere din perioada anterioară, este necesar să se dezvolte un Cadastru al minelor abandonate și al instalațiilor miniere din Republica Serbia, precum și un plan spațial special pentru zonele cu destinație specială. Reabilitarea și remedierea instalațiilor miniere abandonate vor include activități de utilizare a materiilor prime minerale tehnologice din haldele de flotilă și din locurile de eliminare a zgurii și cenușii, cu măsuri de protecție împotriva scurgerii necontrolate a apei. Având în vedere tradiția îndelungată a exploatării subterane în Republica Serbia, există un număr mare de spații subterane construite cu o lungime de câteva sute de kilometri. Această infrastructură subterană permite utilizarea pentru destinații speciale (depozitare, destinații turistice etc.).

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

МИНЕРАЛНЕ СИРОВИНЕ

тематска карта 4

2.5.2. Populația și dezvoltarea socială

2.5.2.1. Dezvoltarea demografică

2.5.2.1.1. Conceptul de dezvoltare spațială-demografică și managementul migrației

Conceptul de dezvoltare demografică stabilă și stabilirea unei distribuții mai uniforme a populației, care sunt obiective permanente ale dezvoltării spațiale a Republicii Serbia, ar trebui să plece de la principiul durabilității acestora. Scenariile anterioare ale viitorului demografic al Republicii au arătat în mod clar nesustenabilitatea pe termen lung a dezvoltării demografice actuale, scăderea continuă a populației totale și îmbătrânirea intensivă a populației, care nu poate fi oprită nici în cel mai favorabil curs al evenimentelor. Este clar că țara se află la o răscruce vorbind de fluxurile populației și că perioada următoare poate fi destul de provocatoare din punct de vedere demografic. Proiecțiile arată că ne așteptăm o nouă realitate demografică, care stabilește noi premise cu privire la planificarea dezvoltării spațiale și socio-economice, și că conceptul de dezvoltare spațială trebuie plasat într-un cadru realist din perspectiva potențialului demografic.

Aceasta implică mai multe niveluri de acțiune:

- Nu putem vorbi de echilibrarea spațială a dezvoltării demografice fără a căuta în același timp răspunsuri la problemele nașterilor insuficiente. Nivelul nașterilor sub nevoia de simplă înlocuire a generațiilor, care durează încă de la mijlocul secolului trecut, este factorul de bază în accelerarea depopulării și îmbătrânirii populației, și contribuie permanent la întărirea dezechilibrului spațial și demografic. Există o teamă reală că Serbia, cu o rată de fertilitate multianuală de aproximativ 1,5 copii sau mai puțin, va cădea în „capcana fertilității scăzute” și se va confrunta cu provocări demografice serioase. De aceea conceptul de dezvoltare durabilă a populației Serbiei ar trebui să susțină două direcții de acțiune – o acțiune cât mai promptă în direcția măsurilor de politică populațională în direcția nașterii, dar și o tranziție pe termen lung spre imigrația netă, care ar putea atenua efectele fertilității scăzute.

-În faza de post-tranziție a dezvoltării demografice a Serbiei, migrațiile populației sunt un factor determinant important al schimbărilor în distribuția spațială a potențialului populației. Tendințele de concentrare a populației migrante continuă să se adâncească, ceea ce indică indirect că acesta este și cazul altor segmente ale populației, care se află sub influența indirectă sau, mai ales, directă a factorilor migrației. Acest lucru impune în mod clar necesitatea unei acțiuni urgente pentru reducerea efectelor adverse ale migrației la nivel regional și teritorial inferior, creând condiții adecvate pentru încurajarea migrației interne pentru echilibrarea distribuției spațiale a populației, prin dezvoltarea structurilor urbane policentrice și îmbunătățirea măsurilor socio-economice și a programelor economice în scopul valorificării optime a resurselor locale. Politică față de acest tip de migrație, ca parte integrantă a politicii de dezvoltare regională mai echilibrată, ar trebui să reducă efectele negative ale emigrării în regiunile mai puțin dezvoltate, rurale, muntoase, de frontieră sau periferice ale Serbiei.

Migrația internațională are un potențial de dezvoltare semnificativ, care se reflectă prin promovarea migranților circulari și returnați – „import de inteligență”, „circulația inteligenței”, precum și prin valorificarea capitalului economic și social al emigranților, în primul rând prin dezvoltarea antreprenoriatului transnațional. Prin urmare, este necesar să se ia măsuri în primul rând pentru atenuarea emigrării populației, dar și pentru întărirea legăturilor cu diaspora pentru a îmbunătăți fluxul de informații și a promova oportunitățile de investiții. Este importantă

promovarea aplicării unui concept relativ nou de tranziție migrațională în domeniul migrației externe, care să creeze, pe termen lung, condiții pozitive pentru o eventuală creștere a imigrației. Este necesară o politică de stat activă față de refugiații și persoanele strămutate din anii 1990 și refugiații din perioada anului 2015.⁴⁷

Premisa pentru managementul reușit al proceselor de migrație este formularea unei strategii clare și coerente, crearea unui cadru legal și instituțional de implementare, implementarea consecventă și atotcuprinzătoare a măsurilor și activităților și asigurarea unei coordonări eficiente între toți actorii implicați. Crearea documentelor de politici publice care se referă indirect și direct la fenomenele migraționale este condiționată de dorința de a le recunoaște determinanții de bază, dar și de intenția de a le evidenția prioritatea strategică în continuarea procesului de integrare în UE și armonizarea cadrului legislativ și administrativ cu Standardele Uniunii Europene.⁴⁸

Având în vedere certitudinea reducerii populației totale a Republicii Serbia până în anul 2030 la aproximativ 7,8 milioane (reducerea populației totale este de așteptat în toate regiunile, inclusiv în regiunea Belgrad), și îmbătrânirea demografică în continuare a acesteia (populația în vârstă de 65 de ani și peste va fi cea mai numeroasă până în anul 2030), baza pentru direcționarea dezvoltării spațiale-demografice a Serbiei ar trebui căutată în conceptul că dezvoltarea socio-economică nu se poate baza pe creșterea cantitativă a resurselor umane, ci pe îmbunătățirea calității acestora, ceea ce este sarcina sistemului educațional. Investiția în educație subînțelege și investiția în distribuția optimă teritorială a capitalului uman în Serbia. Un astfel de concept este tot mai prezent în strategiile europene de dezvoltare, iar scopul principal este consolidarea bazei resurselor umane, prin dezvoltarea capitalului uman și creșterea calității educației, care este principala resursă de dezvoltare și progres.

Îmbunătățirea sistemului de învățământ trebuie desprinsă de sintagma de armonizare cu nevoile pieței muncii. Dacă planificarea dezvoltării și îmbunătățirii capitalului uman s-ar baza doar pe principiul armonizării (care are sens doar în economiile dezvoltate, cu o piață a muncii diversificată și flexibilă), educația în Serbia s-ar reduce la rezultate de învățare foarte modeste, care nu pot duce la creșterea și dezvoltarea economică. Este necesară ridicarea calității sistemelor educaționale existente și investiții mai mari în planificarea de noi tipuri de industrii (high-tech) și de noi tipuri de servicii (servicii de producție bazate pe cunoștințe), respectiv consolidarea sincronă a ofertei de muncă (competențele absolvenților) și a ofertei activităților de calitate care corespund acestor competențe. Accentul pe crearea de locuri de muncă noi și

---

⁴⁷Refugiații/migranții conform Legii privind azilul și protecția temporară („Monitorul Oficial al RS”, nr. 24/18) și solicitanții de azil sunt prezenți pe teritoriul Serbiei în număr mai mare din anul 2015 și sunt considerați persoane în tranzit, teritoriul Serbiei nefiindu-le o destinație finală. Cu toate acestea, a fost adoptat un set de documente care reglementează statutul acestora și s-au înregistrat progrese semnificative în consolidarea capacității instituționale de monitorizare a acestor fluxuri de migrație pentru a răspunde în timp util și a adopta măsuri adecvate pentru un management mai eficient al acestora.

⁴⁸ Includerea migrației în documentele strategice a inclus câteva direcții prioritare: (a) managementul migrației (adoptarea *Strategiei de management al migrației*), (b) migrația și dezvoltarea (adoptarea *Strategiei privind Migrația Economică a Republicii Serbia 2021-2027*) și (c) migrația iregulară (*Strategia privind Migrația Iregulară*). Organismul de Coordonare pentru Monitorizarea Fluxurilor în Domeniul Migrației Economice în Republica Serbia, înființat în anul 2019, a lansat inițiativa de adoptare a *Strategiei privind Migrația Economică a Republicii Serbia pentru perioada 2021-2027* („Monitorul Oficial al RS”, nr. 21/20), pentru rezolvarea acestor probleme în mod sistemic și intersectorial în acest domeniu, prin revizuirea situației în domeniul migrației economice și găsirea soluțiilor pentru îmbunătățirea acestui domeniu, în vederea atenuării plecării în viitor a cetățenilor din Republica Serbia în străinătate și a încurajării întoarcerii experților din diasporă, precum și crearea mediului de afaceri și economic pentru sosirea studenților străini și a experților. Elaborarea Planului de acțiune, care va defini pașii necesari pentru atingerea obiectivelor generale și a celor șase obiective speciale ale acestei strategii, este în curs de desfășurare.

mai bune este un punct cheie al Strategiei europene de ocupare a forței de muncă, care este parte integrantă a *Strategiei Europa 2020*, în care ocuparea deplină a forței de muncă, afacerile de calitate și productive, precum și coeziunea și incluziunea socială sunt cele trei obiective principale. Pentru atingerea acestor obiective este necesară reducerea inegalităților regionale de pe piața muncii, în special între piața muncii din capitală și mai multe regiuni dezvoltate cu o poziție geografică favorabilă, pe de o parte, și restul țării, pe de altă parte. Aducerea muncii mai aproape de lucrători devine un mecanism potențial mai eficient pentru stabilirea echilibrului regional pe piețele muncii, chiar mai eficient decât migrația internă.

Toate cele menționate indică faptul că conceptul de dezvoltare spațială a populației trebuie să fie cuprinzător, pe termen lung, strategic și implementat în toate sferele dezvoltării sociale, economice și regionale. Pe termen scurt, cele mai bune efecte poate oferi scăderea emigrației și creșterea eventuală a imigrației, în timp ce rezultatele politicii de creștere a fertilității s-ar putea aștepta abia după o perioadă mai îndelungată.

Problematika dezvoltării demografice și a direcționării și implementării acesteia este planificată și susținută programatic prin definirea și adoptarea mai multor documente de dezvoltare strategică și ca atare este necesară implementarea acestora în documente de dezvoltare teritorială la toate nivelurile teritoriale, pentru a se asigura condițiile de realizare a acestora. Disproporțiile în structura spațio-demografică a Serbiei pot fi reduse doar prin implementarea activă și sinergică a tuturor documentelor de program strategic importante pentru dezvoltarea populației, precum și a tuturor măsurilor și mecanismelor politicii populației, armonizate și implementate prin politica generală de dezvoltare spațială, economică și regională durabilă, de la nivelul național până la cel local.

2.5.2.1.2. Posibile scenarii de dezvoltare demografică până în anul 2035

Schimbările în volumul și structurile demografice ale fiecărei populații depind de trei componente ale dinamicii populației - nașteri, decese și migrații și, în funcție de tendințele presupuse ale mișcării acestora, se formulează scenarii de dezvoltare viitoare a populației din Serbia. Acestea diferă în ceea ce privește ipoteza fertilității în perioada următoare, în timp ce formularea ipotezei mortalității nu definește un scenariu alternativ datorită schimbărilor relativ stabile ale acestei componente, mai ales în perioada relativ mai scurtă proiectată de orizontul de proiecție. În ceea ce privește migrația, există doar unul, așa-zisul scenariul „preconizat”, având în vedere calitatea limitată și disponibilitatea datelor de intrare și incertitudinea mult mai mare cu privire la tendințele viitoare de migrație în comparație cu componentele mișcării naturale a populației. Prin combinarea diferitelor ipoteze privind mișcarea componentelor dinamicii populației, au fost formulate două scenarii de posibilă dezvoltare a populației Serbiei până în anul 2035 - preconizat și optimist, în timp ce scenariul pur teoretic „fără migrație” a servit drept reper pentru evaluarea impactului migrației la interpretarea proiecției rezultatelor care arată posibilele scenarii (Tabelul 27).

Tabelul 27. Ipoteze în scenariile dezvoltării populației Serbiei până în anul 2035.

Scenariul	Fertilitatea	Mortalitatea	Migrațiile
Preconizat	Preconizată	Preconizată	Preconizate
Optimist	Optimistă	Preconizată	Preconizate
Fără migrații	Preconizată	Preconizată	Fără migrații

Scenariul preconizat este un scenariu de referință al dezvoltării demografice. Pentru formularea sa, pe lângă materialul empiric, s-au folosit cunoștințele teoretice disponibile despre factorii schimbărilor în mișcarea celor trei componente ale dezvoltării populației. Astfel, se încorporează cunoștințele teoretico-empirice conținute în modelul ONU, care presupun că districtele cu fertilitate scăzută de-a lungul planetei ar trebui să experimenteze o recuperare post-tranziție, ușoară până la moderată, a ratei totale de fertilitate. Referitor la ipoteza migrației internaționale, aceasta se bazează pe un concept teoretico-empiric bazat pe istoria recentă a modelelor de migrație a țărilor europene. Pornind de la conceptul general *push and pull*, ipoteza a fost formulată în conformitate cu „modelul ciclului migrației”. Și anume, s-a presupus că modelul ciclului migrației, care prevede practic transformarea întregii Europe într-un continent de imigrație, reprezintă cel mai bun cadru pentru stabilirea ipotezelor despre migrația netă și în Serbia. Din punctul de vedere al acestui concept, datele indică faptul că Serbia, precum și întreaga regiune a fostei Iugoslavii, cu excepția Sloveniei, care intră în faza de tranziție, este în prezent „blocată” în faza inițială, de pretranziție. Aderarea Serbiei la UE este stabilită ca un pivot în ipoteza tranziției migrației, în primul rând datorită transformării socio-economice pe care o implică aderarea la UE și din care apar posibilitățile de transformare a modelului de migrație al țării. În acest sens, anul 2030 a fost considerat un punct de cotitură simbolic în procesul de tranziție din Serbia, ceea ce presupune că țara noastră ar trebui să devină parte a UE până atunci. După 2030, ar trebui să urmeze faza medie sau de tranziție, care coincide cu actualele proiecții EUROSTAT pentru membrii UE 2018-2100.

2.5.2.1.2.1. Ipotezele care stau la baza proiecțiilor

Ipoteza fertilității – Scenariul preconizat se bazează pe seria temporală SUF din Serbia publicată de RZS, a cărui început datează din anul 1950 vorbind de nivelul Serbiei Centrale și Voivodinei. Mediana intervalului de predicție obținut pe baza modelului ONU a fost utilizată pentru a prognoza SUF a unui district concret. Acest lucru a dus la o prognoză a acestui indicator de 1,41-1,51 pentru districtele al căror nivel de preproiecție al SUF a fost sub media națională (1,45), și al căror nivel a fost peste media națională cu prognoza de 1,55-1,72 în anul 2035. La nivel regional, districtele din estul țării care sunt deja recunoscute ca nucleu de fertilitate scăzută, precum și câteva districte din Voivodina, ar rămâne în așa-numita „capcană de fertilitate scăzută” (SUF sub 1,5), în timp ce valorile maxime ale SUF ar fi atinse în districtele din vestul și sud-vestul regiunii Šumadija și Serbia de Vest.

Scenariul optimist al mișcării ratei totale a fertilității prevede o creștere semnificativă a acestui indicator până în anul 2035, respectiv 20–35% în funcție de district, ceea ce este în concordanță cu obiectivele *Strategiei de stimulare a Nașterii* („Monitorul Oficial al RS”, nr. 25/18), care prevede atingerea SUF la nivel național de 1,85 în perioada până în anul 2035. Deoarece nu a existat o bază realistă pentru a prezice o creștere constantă a ratei totale a fertilității în toate districtele, în primul rând datorită nivelului său actual extrem de scăzut în unele districte din estul țării (sub și în jurul valorii de 1,3), intervalul presupus de SUF în Serbia în 2035 este 1,70-1,85. Trebuie avut în vedere faptul că, dacă valorile proiectate ale ratei totale a fertilității din scenariul optimist sunt plasate în contextul intervalului probabilistic de prognoză utilizat pentru definirea scenariului preconizat (modelul ONU), rezultă că probabilitatea de realizare a Strategiei de stimulare a nașterii în 2035 este de 5-10% în funcție de district.

Ipoteza mortalității - scenariul preconizat, ca și în cazul fertilității, se bazează pe modelul ONU, care a pornit, de asemenea, de la seria de preproiecții pentru durata vieții preconizate la nașterea vie (e_0) la nivel de district în ultimii 30 de ani. În funcție de nivelul de preproiecție, creșterea e_0 între 2018 și 2035 ar fi de la 1,83 până la 2,11 ani pentru femei. În cazul bărbaților, creșterea e_0 până în anul 2035 ar fi de la 2,19 până la 2,53 ani.

Ipoteza migrațiilor interne – scenariul preconizat, pleacă de la premisa că diferențele regionale și subregionale, și mai ales decalajul tot mai mare dintre cele mai mari centre urbane și restul țării, nivelul de dezvoltare economică, diversificarea și oferta de locuri de muncă, condițiile locative, protecția sănătății, calitatea generală a vieții, dar și experiența subiectivă a oportunităților de atingere a obiectivelor vieții personale, determină direcțiile și intensitatea migrației interne. Pe de o parte, acestea sunt, în primul rând, Belgrad și Novi Sad, ca poli principali de atragere a migranților interni, și pe de altă parte, majoritatea celorlalte districte care prezentau de ani de zile zone de emigrare, în special în regiunea Serbiei de Sud și de Est și în părțile regiunii Šumadija și Serbia de Vest care cuprind cel mai mare procent de ținuturi extrem de subdezvoltate și devastate ale țării. Conform unicului scenariu (preconizat) de migrație, se prevede că în toate cele 20 de districte în care s-a înregistrat un sold negativ al migrației interne la începutul proiecției, rata soldului migrațional va scădea treptat cu 20% până în anul 2035. În același timp, ponderea districtului Belgrad și a districtului Bačka de Sud, ca doi poli proeminenți de atragere a populației, în soldul general pozitiv de migrație din țară ar fi ușor redusă în detrimentul creșterii puterii de atractivitate a districtului Niš, Šumadija și Bačka de Nord. O astfel de ipoteză rezultă din doi factori. Primul este estimarea scăderii preconizate a ponderii celor mai migratoare grupe de vârstă în conformitate cu tendința observată la începutul acestui secol, cauzată de declinul și îmbătrânirea populației. Al doilea este rezultatul continuării preconizate a întăririi treptate a capacității de atractivitate a celor trei mari centre urbane rămase, în conformitate cu implementarea reușită a politicilor care vizează o dezvoltare mai echilibrată a țării.

Ipoteza migrației internaționale - scenariul preconizat, pleacă de la evaluarea soldului migrațional negativ mediu anual al Serbiei de -20.692 de locuitori în perioada 2011-2018. Evaluarea a fost adoptată în mod arbitrar ca punct de plecare și, cu siguranță, este o evaluare foarte grosieră a acestui indicator, dar reprezintă totuși un anumit punct de plecare care este mult mai aproape de realitate decât orice scenariu care ignoră componenta migrațională sau se bazează pe o subestimare semnificativă a emigrației din rezultatele recensământului. Pentru a evalua distribuția acestui sold pe districtele Serbiei, a fost utilizată distribuția persoanelor aflate la locul de muncă și reședința în străinătate conform Recensământului 1991-2011. Evaluarea finală a distribuției soldului migrației internaționale pe districte la începutul proiecției a fost obținută prin ipoteza că ponderea celei mai vechi zone de emigrare, din Serbia de Est, în soldul migrațional negativ total al țării a scăzut cu 25-30% datorită creșterii noilor zone de emigrare, pe lângă cele două din sud-vestul și sud-estul țării înregistrate la recensământ, includ și alte districte netradiționale de emigrare. Motivul acestei ipoteze, pe lângă factorii corectivi, este reducerea potențialelor de migrație în zona tradițională de emigrare, respectiv cunoașterea ultimelor zone de emigrare - din centrele urbane mai mari din întreaga țară și din comunele de frontieră din nord și din est unde majoritatea populației este de etnie maghiară respectiv bulgară, ceea ce a fost inițiat prin aderarea Ungariei și Bulgariei la UE.

Ipoteza de bază a scenariului preconizat cu privire la migrație subînțelege că Serbia, în conformitate cu determinarea strategică a politicii sale externe, va deveni membră a UE până în anul 2030. O astfel de ipoteză implică o ipoteză migrațională formulată prin analogie cu experiențele recente și actuale de emigrare din majoritatea țărilor foste socialiste imediat după aderarea la UE. În orice caz, atât istoria emigrațională a Serbiei, cât și creșterea actuală de „pre-aderare” a emigrației indică concluzia că un exod intens este aproape imposibil de evitat în anii imediat după aderarea la UE, chiar nici în anii premergători, ceea ce indică relaxarea politicii de emigrare față de Serbia în destinațiile principale, precum Germania. Cu alte cuvinte, chiar și

Într-un scenariu care nu ar implica neapărat aderarea definitivă a Serbiei la UE, este greu de evitat ipoteza care nu prezice o emigrare intensivă atâta timp cât există un decalaj marcat în nivelul de trai între Serbia și cele mai dezvoltate țări din Europa, precum și cererea crescătoare a forțelor de muncă în aceste țări datorită intensificării îmbătrânirii populației.

Având în vedere motivarea menționată, dar și o anumită reducere a potențialului de migrație al Serbiei datorită îmbătrânirii populației, precum și creșterea preconizată a nivelului de trai pe calea atingerii condițiilor pentru aderarea la UE, se presupune că deteriorarea maximă a soldului migrațional mediu anual negativ ar ajunge la 15%. O astfel de prognoză este rezultatul unei ipoteze formulate anterior a soldului migrațional la nivel regional, care prevede că cea mai mare parte a poverii totale va fi suportată de districtele nerecunoscute ca puternic emigraționale la recensămintele recente, astfel că soldul migrațional negativ în fiecare dintre acestea 18 ar crește cu 25% față de anul 2018, în timp ce în celelalte șapte ar rămâne neschimbat.

În conformitate cu presupunerea generală a ipotezei migrației internaționale bazată pe conceptul de tranziție migrațională, respectiv trecerea treptată pe termen lung a Serbiei de la un stat de emigrare la un stat de imigrare, se prevede că soldul migrațional negativ total va scădea după anii 2030.

2.5.2.1.2.2.Scenariul viitorul preconizat

Prognoza populației totale - Până în anul 2030, respectiv până când Serbia ar trebui să adereze la UE, populația totală conform acestui scenariu ar fi de aproximativ 6 milioane. Scăderea ar continua și după 2030, deși într-un ritm mai lent datorită tranziției de la emigrația netă la imigrația netă și o ușoară creștere a natalității, ceea ce în 2035 ar duce la scăderea populației în Serbia cu 17,8% comparativ cu cea prezentă (Tabelul 28). În Regiunea Belgrad, scăderea populației totale între 2018 și 2035 ar fi minimă (3,2%), în Regiunea Vojvodina puțin mai mică decât media națională (16%), în timp ce Regiunea Sumadija și Serbia de Vest ar pierde aproape un sfert din populație (24,2%), iar Regiunea Serbiei de Sud și Serbiei de Est puțin mai mult de un sfert (28,5%). Cea mai dramatică pierdere a populației până în 2035 este prevăzută în zonele cu emigrare marcată, districtele de emigrare tradițională, precum districtul Braničevo și districtul Bor, fiind reduse la aproape jumătate. Pe de altă parte, cu excepția districtului Belgrad, reduceri mai mici decât media națională se prognozează doar pentru districtele ale căror centre sunt cele mai mari centre urbane - districtul Bačka de Sud (6,2%), districtul Niš (14,7%), districtul Bačka de Nord (14,6%) și districtul Šumadija (17,2%). Reducerea în jurul mediei naționale este prevăzută încă doar pentru districtul Raška (18,5%), districtul Moravica (18,6%) și districtul Srem (18,6%).

Tabelul 28. Prognoza numărului total al locuitorilor din Regiunile și districtele Serbiei, conform scenariului preconizat, 2020-2035.

Regiunea/Districtul	2020	2025	2030	2035
Republica Serbia	8.517.120	8.199.682	7.829.365	7.428.944
Serbia Nord	3.479.955	3.392.106	3.283.587	3.164.329
Regiunea/districtul Belgrad	1.675.378	1.667.867	1.648.876	1.623.012
P.A. Vojvodina	1.804.577	1.724.239	1.634.711	1.541.317
Districtul Bačka de Nord	173.697	166.403	158.633	150.711
Districtul Bačka de Vest	165.628	152.761	139.463	126.044
Districtul Bačka de Sud	609.299	601.023	588.482	573.991
Districtul Banatul de Nord	131.104	121.792	112.130	102.464
Districtul Banatul Central	168.719	157.575	145.723	133.589
Districtul Banatul de Sud	267.555	251.195	233.299	214.834

Regiunea/Districtul	2020	2025	2030	2035
Districtul Srem	288.575	273.490	256.981	239.684
Serbia Sud	5.037.165	4.807.576	4.545.778	4.264.615
Regiunea Sumadija și Serbia de Vest	1.824.629	1.696.000	1.560.254	1.421.758
Districtul Kolubara	157.439	147.821	137.887	127.581
Districtul Mačva	263.475	242.061	218.639	194.510
Districtul Zlatibor	253.181	231.963	209.145	185.475
Districtul Moravica	194.329	183.776	173.038	161.739
Districtul Šumadija	272.800	259.231	244.806	230.144
Districtul Pomoravlje	184.777	167.152	149.402	131.983
Districtul Raška	288.168	272.746	256.135	239.456
Districtul Rasina	210.460	191.250	171.202	150.870
Regiunea Serbia de Sud și de Est	1.408.831	1.288.180	1.164.054	1.041.429
Districtul Podunavlje	177.500	163.751	149.629	135.236
Districtul Braničevo	145.775	123.471	100.470	78.443
Districtul Bor	101.174	86.676	71.822	57.441
Districtul Zaječar	100.820	90.018	79.582	69.642
Districtul Pirot	81.498	75.192	69.086	63.064
Districtul Niš	351.658	336.623	320.704	304.820
Districtul Toplica	81.152	75.373	69.690	64.031
Districtul Jablanica	191.915	177.887	163.422	148.765
Districtul Pčinja	177.339	159.189	139.649	119.987
AP KiM	1.803.705	1.823.396	1.821.470	1.801.428

Proгноzele pentru AP KiM sunt date conform informațiilor disponibile ale Instituțiilor Provizorii de Autogovernare din Priština, KAS. Prognoza pentru Republica Serbia și Serbia-Sud este suma prognozelor făcute pentru toate districtele și regiunile pentru care datele demografice sunt furnizate de Institutul de Statistică al Serbiei și variantele corespunzătoare ale proiecției pentru AP KiM puse la dispoziție de către KAS. La interpretarea rezultatelor, trebuie să ținem cont cu strictețe de sursele metodologic diferite pentru prognozele exprimate la nivelul Republicii și Serbiei-Sud.

Prognoza numărului de născuți-vii – Conform acestui scenariu, numărul născuților-vii din Serbia ar scădea cu mai bine de un sfert (28%), iar această scădere s-ar încetini după 2030 datorită condițiilor de migrație mai favorabile sub forma încetării unei emigrări pronunțate postaderare cu o ușoară creștere a natalității. La nivel regional, cele mai mari scăderi se preconizează în districtele cu emigrare intensă și mai mici decât media națională în doar cinci districte cu cele mai mari centre urbane. Totuși, este extrem de avertizător pentru factorii de decizie că numărul mediu anual al născuților-vii în întreaga Regiune a Serbiei de Sud și de Est ar putea fi de doar 6,6 mii în 2035, respectiv ar putea scădea cu aproape 40% față de nivelul actual. În același timp, districtele Braničevo și Bor ar atinge practic limita de supraviețuire cu doar aproximativ 200 de născuți-vii anual. Fiind evident că există deja trei districte cu mai puțin de 1.000 de născuți-vii anual, este deosebit de îngrijorător faptul că numărul unor astfel de districte s-ar putea tripla până în anul 2030 astfel încât numărul anual al născuților-vii în patru districte ar putea fi chiar sub 500. Având în vedere diferențele relativ mici în rata fertilității totale, este clar că cauza diferențelor mari în reducerea procentuală a numărului de născuți-vii între districte este – migrația, atât în sens direct cât și indirect (pierderea potențialilor descendenți ai emigranților).

Prognoza contingentului de muncă (20-64 ani) - Nu are nicio îndoială că populația totală, inclusiv cel mai important segment din punct de vedere productiv și reproductiv, va îmbătrâni din punct de vedere demografic. Ambele regiuni de sud ale Serbiei sunt mai vulnerabile în ceea ce privește scăderea preconizată a populației în vârstă de muncă actuală, comparativ cu nordul țării (Tabelul 29). Până în 2035, contingentul de muncă se va reduce cel mai probabil cu aproximativ o treime în Regiunea Serbiei de Sud și de Est (35,1%), respectiv Regiunea Šumadija și Serbia de Vest (32,4%), și cu o cincime în Regiunea Vojvodina (22,1%), în timp ce cea mai mică reducere se preconizează în Regiunea Belgrad (7,7%). În același timp, se preconizează scăderea numărului locuitorilor în vârstă de muncă sub 100 de mii în chiar 18 din cele 25 de districte, dintre care în cinci care se află în estul și sud-estul țării chiar sub 50 de mii.

Tabelul 29. Prognoza contingentului de muncă (20-64 ani) în regiunile și districtele Serbiei, conform scenariului preconizat, 2020-2035.

Regiunea/Districtul	2020	2025	2030	2035
Republica Serbia	5.021.286	4.734.241	4.452.454	4.198.637
Serbia Nord	2.095.448	1.978.366	1.890.728	1.821.758
Regiunea/districtul Belgrad	1.008.036	972.670	955.374	947.534
AP Vojvodina	1.087.412	1.005.696	935.354	874.224
Districtul Bačka de Nord	105.043	97.752	91.541	86.426
Districtul Bačka de Vest	98.687	88.208	77.973	68.567
Districtul Bačka de Sud	371.152	356.659	345.959	337.793
Districtul Banatul de Nord	78.810	70.788	63.424	57.012
Districtul Banatul Central	100.691	90.568	81.473	73.134
Districtul Banatul de Sud	159.264	144.035	131.225	119.238
Districtul Srem	173.765	157.686	143.759	132.054
Serbia Sud	2.925.838	2.755.875	2.561.726	2.376.879
Regiunea Sumadija și Serbia de Vest	1.063.527	948.334	846.670	752.184
Districtul Kolubara	93.514	83.840	75.307	67.985
Districtul Mačva	155.862	135.636	116.858	99.865
Districtul Zlatibor	147.224	127.586	108.732	91.403
Districtul Moravica	113.286	102.621	93.790	86.045
Districtul Šumadija	161.144	146.867	136.639	127.954
Districtul Pomoravlje	105.563	92.025	79.959	68.813
Districtul Raška	166.300	154.375	143.851	132.306
Districtul Rasina	120.634	105.384	91.534	77.813
Regiunea Serbia de Sud și de Est	820.320	730.107	642.399	557.123
Districtul Podunavlje	104.698	93.666	84.539	75.336
Districtul Braničevo	80.655	65.260	50.025	35.035
Districtul Bor	57.184	46.155	35.753	26.223
Districtul Zaječar	55.524	48.332	42.113	36.334
Districtul Pirot	46.993	42.200	37.742	33.707
Districtul Niš	207.325	194.163	182.970	172.449
Districtul Toplica	46.691	42.743	38.601	34.509
Districtul Jablanica	113.399	102.952	91.912	80.988
Districtul Pčinja	107.851	94.636	78.744	62.542
AP KiM	1.041.991	1.077.434	1.072.657	1.067.572

Prognozele pentru AP KiM sunt date conform informațiilor disponibile ale Instituțiilor Provizorii de Autogovernare din Priština, KAS. Prognoza pentru Republica Serbia și Serbia-Sud este suma prognozelor făcute pentru toate districtele și regiunile pentru care datele demografice sunt furnizate de Institutul de Statistică al

Republicii Serbia și variantele corespunzătoare ale proiecției pentru AP KiM puse la dispoziție de către KAS. La interpretarea rezultatelor, trebuie să ținem cont cu strictețe de sursele metodologic diferite pentru prognozele exprimate la nivelul Republicii și Serbiei-Sud.

Prognoza numărului de vârstnici (65+) - Informația cheie bazată pe prognoza numărului de persoane peste 65 de ani, conform scenariului preconizat, este că acest segment al populației Serbiei va atinge cel mai mare număr în perioada de proiecție până în anul 2030, când va începe treptat să scadă. Motivul este că, în conformitate cu previziunile privind speranța de viață, impactul generațiilor mari de *baby-boom* asupra mărimii populației mai în vârstă va dispărea treptat după 2030, când generațiile semnificativ mai mici, născute începând cu anii 1960, vor juca un rol crucial în mărirea acestui segment. Când este vorba de populația mai în vârstă, importanța migrației pentru structura de vârstă este mai ales pronunțată la nivel regional, în condițiile natalității insuficiente pentru înlocuirea generațiilor. În majoritatea districtelor din țară se preconizează o creștere a numărului de persoane peste 65 de ani până în 2030, cu o creștere deosebit de mare în districtul Pčinja (24,2%) ca urmare a unei perioade mult mai lungi de natalitate foarte ridicată în comparație cu toate celelalte districte. Scăderea numărului de vârstnici este prognozată în aproape toate districtele după 2030, fiind pronunțată mai ales în zonele de emigrare. Doar în districtul Bačka de Sud și districtul Belgrad, datorită afluxului continuu de populație în cea mai activă vârstă tipică doar pentru aceste două districte, tendința de creștere ar continua în acea perioadă, deși lent, adică stagnant.

Prognoza coeficientului potențial de întreținere (20-64/65+) - Conform scenariului preconizat, s-a prognozat scăderea numărului de persoane în vârstă de muncă pe o persoană mai în vârstă cu 28,6% față de nivelul întregii Serbiei, de la 2,9 în prezent la 2,1 în anul 2035. Unele districte foarte emigraționale ar fi afectate în mod deosebit, cum ar fi districtul Braničevo și districtul Bor, unde se preconizează că numărul persoanelor în vârstă va fi egal cu numărul persoanelor în vârstă de muncă, ceea ce indică nesustenabilitatea regimului demografic actual pe termen lung. Pe de altă parte, scăderea nivelului actual al acestui coeficient, precum în districtul Belgrad și districtul Bačka de Sud, este mult mai pronunțată decât scăderea volumului de persoane în vârstă de muncă, deoarece creșterea numărului de vârstnici este continuă. Acest rezultat arată că pentru a preveni reducerea drastică a numărului de persoane în vârstă de muncă pe o persoană mai în vârstă, pe lângă soldul migrațional pozitiv, este necesară și realizarea creșterii ratei natalității.

2.5.2.1.2.3. Scenariul viitorul optimist

Prognoza populației totale - și conform scenariului optimist, este inevitabilă scăderea vizibilă a populației Serbiei, deși se preconizează o creștere semnificativă a ratei totale de fertilitate față de scenariul preconizat până în anul 2035, până la nivelul de 1,70-1,85 în funcție de district. Conform scenariului preconizat, populația totală a Serbiei va scădea cu 1,2 milioane până în anul 2035, în timp ce implementarea măsurilor de încurajare a nașterilor, în conformitate cu scenariul optimist, ar atenua această pierdere cu doar 52 de mii (Tabelul 30). Realizarea *Strategiei de stimulare a nașterii* a fost evaluată de modelul ONU ca fiind improbabilă – sub 10% până în anul 2035 în toate districtele, ceea ce înseamnă că și scăderea numărului locuitorilor, prezentată în Tabelul 27, este cea mai mică care se poate realiza prin aplicarea politicii de pronatalitate în condiții de emigrare pronunțată. Cu alte cuvinte, chiar nici obiectivele greu realizabile ale Strategiei nu pot schimba semnificativ ritmul preconizat al depopulării în Serbia.

Tabelul 30. Prognoza numărului total de locuitori din regiunile și districtele Serbiei, conform scenariului optimist, 2020-2035.

Regiunea/Districtul	2020	2025	2030	2035
Republica Serbia	8.573.882	8.380.150	8.150.041	7.908.593

Regiunea/Districtul	2020	2025	2030	2035
Serbia Nord	3.479.982	3.396.069	3.297.562	3.193.795
Regiunea/districtul Belgrad	1.675.223	1.668.875	1.653.962	1.634.956
AP Vojvodina	1.804.759	1.727.194	1.643.600	1.558.839
Districtul Bačka de Nord	173.731	166.755	159.659	152.724
Districtul Bačka de Vest	165.627	152.952	140.107	127.350
Districtul Bačka de Sud	609.317	601.944	591.463	580.069
Districtul Banatul de Nord	131.132	122.091	112.954	103.993
Districtul Banatul Central	168.734	157.824	146.457	135.000
Districtul Banatul de Sud	267.595	251.622	234.512	217.180
Districtul Srem	288.623	274.006	258.448	242.523
Serbia Sud	5.093.900	4.984.081	4.852.479	4.714.798
Regiunea Sumadija și Serbia de Vest	1.824.566	1.697.361	1.565.384	1.432.529
Districtul Kolubara	157.432	147.948	138.383	128.638
Districtul Mačva	263.427	242.077	218.999	195.431
Districtul Zlatibor	253.134	231.959	209.437	186.245
Districtul Moravica	194.315	183.866	173.497	162.799
Districtul Šumadija	272.779	259.504	245.840	232.377
Districtul Pomoravlje	184.796	167.464	150.307	133.675
Districtul Raška	288.215	273.076	257.012	241.103
Districtul Rasina	210.468	191.467	171.909	152.261
Regiunea Serbia de Sud și de Est	1.408.953	1.290.254	1.170.233	1.053.210
Districtul Podunavlje	177.492	163.961	150.381	136.792
Districtul Braničevo	145.777	123.601	100.826	79.007
Districtul Bor	101.186	86.799	72.125	57.933
Districtul Zaječar	100.821	90.134	79.947	70.357
Districtul Pirot	81.513	75.348	69.518	63.876
Districtul Niš	351.727	337.333	322.746	308.802
Districtul Toplica	81.159	75.452	69.936	64.516
Districtul Jablanica	191.951	178.272	164.498	150.770
Districtul Pčinja	177.327	159.354	140.256	121.157
AP KiM	1.860.381	1.996.466	2.116.862	2.229.059

Proгноzele pentru AP KiM sunt date conform informațiilor disponibile ale Instituțiilor Provizorii de Autogovernare din Priština, KAS. Prognoza pentru Republica Serbia și Serbia-Sud este suma prognozelor făcute pentru toate districtele și regiunile pentru care datele demografice sunt furnizate de Institutul de Statistică al Republicii Serbia și variantele corespunzătoare ale proiecției pentru AP KiM puse la dispoziție de către KAS. La interpretarea rezultatelor, trebuie să ținem cont cu strictețe de sursele metodologic diferite pentru prognozele exprimate la nivelul Republicii și Serbiei-Sud.

Prognoza numărului de născuți-vii - Dacă ignorăm șansele modeste de realizare, vestea bună conform scenariului optimist se referă la numărul de născuți-vii, scăderea cărora până în 2035 ar fi mai mică decât în scenariul preconizat - 17,8% față de 28,0 %. Chiar și un astfel de scenariu improbabil nu ar afecta în mod semnificativ districtele cele mai periclitare emigrațional din estul țării. Aceasta arată că implementarea măsurilor în domeniul politicii de fertilitate nu are aproape niciun efect dacă nu influențează componenta migrațională, care distruge continuu populația în anii cei mai importanți în sens reproductiv. Este izbitor că cea mai mică scădere a numărului de născuți-vii se poate preconiza doar în districtele de pe centura de dezvoltare Dunărea și Morava în care sunt concentrate cele mai mari centre urbane, respectiv teritoriile care realizează și în care se preconizează un sold migrațional pozitiv. Pe de altă parte, sunt periclitare aproape toate regiunile de frontieră care se confruntă cu emigrarea pe termen lung,

deoarece structura lor nefavorabilă de vârstă reprezintă o limitare directă a dezvoltării durabile a populației. În contextul atingerii unui nivel de trai mai înalt implicat de aderarea preconizată la UE, legătura dintre fertilitate și dezvoltarea economică poate deveni pozitivă și la nivel subregional.

În ceea ce privește cadrul demografic al contingentului de forță de muncă până în 2035, implementarea reușită a măsurilor prevăzute de *Strategia de stimulare a nașterii* nu poate aduce niciun beneficiu în lipsa oricăror alte stimulente care să aibă efecte, în primul rând în domeniul migrației. Principalul efect al implementării reușite a acestei strategii este recuperarea structurii de vârstă, în primul rând a contingentului fertil, pe termen mediu, în timp ce efectele favorabile ale politicii de pronatalitate asupra populației în vârstă de muncă pot fi preconizate doar pe termen lung, respectiv, în afara orizontului de proiecție prevăzut în PPRS.

2.5.2.1.2.4. Scenariul „Soldul migrațional zero”.

Față de cele două scenarii posibile anterioare ale viitorului demografic al Serbiei până în 2035, scenariul care exclude efectul migrației ar duce la cea mai mică scădere a populației totale a Serbiei (11,3%), ceea ce nu surprinde având în vedere că în perioada orizontului de proiecție în cele două scenarii emigrația este caracteristica dominantă a profilului migrațional al țării noastre. Contrar scenariului preconizat, scăderea populației totale la nivel regional ar avea o imagine complet diferită. Procentul scăderii ar fi mult mai uniform, deoarece, mai presus de toate, impactul migrației interne s-ar pierde. Prin urmare, cele mai mici reduceri ale populației nu ar fi exclusiv în districtele celor mai mari centre urbane ca în scenariul preconizat.

Totuși, chiar și în acest viitor pur ipotetic, cea mai mare scădere până în 2035 ar fi experimentată de districtele tradiționale emigraționale din estul țării (Bor, Braničevo și Zaječar), dar ar fi de doar aproximativ 20%, ceea ce este drastic mai puțin decât în ambele scenarii posibile. Un astfel de rezultat arată cât de mult emigrarea pe termen lung a afectat negativ structura de vârstă, respectiv a redus dimensiunea contingentului fertil.

Prognoza numărului de născuți-vii, conform scenariului fără migrație, este, probabil, cel mai bun indicator al importanței componente migraționale pentru dinamica populației la nivelurile teritoriale inferioare, precum și al necesității implementării urgente a politicilor în sfera migrației. Conform acestui scenariu, scăderea prognozată a numărului actual de născuți-vii până în 2035 este de 15,1%, conform scenariului optimist, care presupune implementarea politicii de încurajare a nașterilor, este de 17,8%, iar conform scenariului preconizat, 28,0%. Conform acestui scenariu, practic nu ar exista o scădere a numărului de născuți-vii numai în districtele extrem de emigraționale, inclusiv și zona tradițională emigrațională din estul țării. Concluzii similare se aplică prognozei populației mai tinere.

Față de scenariul preconizat, scenariul fără migrație aduce o distribuție mult mai uniformă a scăderii proiectate a populației în vârstă de muncă la nivel de districte. Reducerea acestui contingent de populație până în 2035 nu ar depăși 25% în niciun district, în timp ce în majoritatea ar fi sub 20% în conformitate cu tendința generală de depopulare. Astfel, scenariul fără migrație indică importanța crucială pe care o poate avea implementarea politicilor cu efect în domeniul migrației și dezvoltării regionale și subregionale echilibrate a Serbiei pentru menținerea „masei critice” a populației în vârstă de muncă în districtele extrem de emigraționale.

Importanța impactului componente migraționale asupra diferențierii cu privire la cei mai importanți indicatori demografici la nivel subnațional este evidențiată de exemplul coeficientului de dependență totală de vârstă (număr de persoane sub 20 și peste 65 de ani per persoană în vârstă de muncă). Spre deosebire de scenariul fără migrație în care intervalul dintre districtele cu cea mai mică și cea mai mare valoare a acestui coeficient este aproape neschimbat

în 2035 (0,71–0,86) față de 2018 (0,64–0,82), acesta este triplat până la sfârșitul proiecției în scenariul preconizat (0,70–1,24).

2.5.2.1.2.5. Scenariul pentru AP KiM

Datorită istoriei lungi de fertilitate extrem de ridicată, tipică pentru societățile dinainte de tranziție, și faptului că SUF a scăzut doar recent sub 2,1, este rezonabil de a preconiza că „impulsul demografic” va permite creșterea în continuare a populației în AP KiM în deceniile următoare, dar durata acestei creșteri poate fi scurtată semnificativ din cauza impactului opus al componentei migraționale asupra dinamicii populației, după cum arată tendințele din anii 1990. Conform informațiilor disponibile de la Instituțiile temporare de autoguvernare din Priština, KAS, de la sfârșitul anului 2017, varianta medie, ca contrapartidă la scenariul preconizat pentru Serbia Centrală și Vojvodina, în această regiune a Serbiei se presupune o reducere rapidă a ratei fertilității totale și egalizarea cu nivelul prognozat în Serbia Centrală și Vojvodina deja până în 2030, respectiv se presupune o rată de emigrare relativ ridicată ca în întreaga Republică până la sfârșitul perioadei de proiecție, ceea ce este o ipoteză mult mai pesimistă în comparație cu proiecția KAS din 2013.

Pe de altă parte, varianta ridicată a proiecției KAS, ca contrapartidă la scenariul optimist pentru Serbia Centrală și Vojvodina, prezice doar o scădere ușoară a ratei totale de fertilitate până în anul 2035 în AP KiM, la un nivel puțin sub cel necesar pentru reproducere simplă, rata puțin mai mare decât cea prevăzută prin implementarea reușită a *Strategiei de Stimulare a Nașterii* pe teritoriul Serbiei Centrale și Voivodinei în următorii 15 ani conform scenariului optimist. De asemenea, scenariul optimist al KAS în AP KiM prezice tot timpul proiecției, inclusiv începutul acesteia în 2017, un sold migrațional constant pozitiv de până la 5.000 de persoane pe an, care, conform tuturor studiilor și estimărilor internaționale disponibile, inclusiv datele oficiale KAS, se poate evalua ca o prognoză practic imposibilă cel puțin până în 2035.

2.5.2.1.3. Prognoze orientative ale populației totale a Republicii Serbia

Cercetările cele mai recente au arătat că măsurile prevăzute de *Strategia de Stimulare a Nașterii* nu sunt ineficiente și/sau inadecvate în ceea ce privește impactul potențial, ci că implementarea lor trebuie să fie integrală și continuă, cu un termen mult mai mare decât orizontul proiectat, având în vedere că primul efect al acestora îmbunătățește structura de vârstă, și că impactul pozitiv asupra întregii populații este de așteptat abia în deceniile de după recuperarea contingentului fertil. Acest lucru a confirmat rezultatele altor studii că măsurile în domeniul politicii migrației sunt urgente, nu numai din cauza dimensiunii și vitalității populației în vârstă de muncă, ci și din cauza situației demografice a populației generale. Semnificația acestor studii este că ele indică în mod explicit că amploarea depopulării regionale și subregionale, care apare la orizont, chiar și în cazul scenariului optimist al ratei natalității în creștere, cum prevede *Strategia de Stimulare a Nașterii*, este mult mai alarmantă decât situația deja gravă la nivel național, fiindcă în unele districte din estul și sud-estul țării, volumul contingentului în vârstă de muncă ar putea scădea sub 50.000 persoane în 10-15 ani. Prin urmare, este evidentă urgența adoptării unor documente strategice adecvate în domeniul reducerii impactului negativ al migrației internaționale, care este foarte selectivă la nivel regional. Spre deosebire de măsurile cruciale pe termen lung, dar insuficient de eficiente pe termen scurt și mediu, măsurile în domeniul stimulării nașterilor, politicilor reușite de stimulare a creșterii migrației nete dau rezultate aproape imediate.

Prognozele indicative ale populației totale din Republica Serbia (Tabelul 31) se ridică la 7.428.944 de locuitori în 2035 (scenariul preconizat), respectiv 7.908.593 de locuitori (scenariul optimist). Aceste scenarii ale viitorului demografic sunt rezultatul colectării a două surse metodologice diferite de proiecții din cauza lipsei unei surse unice de date demografice pentru

întregul teritoriu al Republicii Serbia. Prin urmare, această limitare importantă ar trebui avută în vedere atunci când se interpretează cifrele proiectate la nivelul Republicii. Scenariul pur analitic „fără migrații”, care arată cum ar arăta dinamica populației din Serbia până în anul 2035 exclusiv sub influența nașterilor și a deceselor, se referă doar la populația din Serbia Centrală și Voivodina și se ridică la 6.069.622 de locuitori, deoarece proiecția KAS nu include o astfel de analiză.

Tabelul 31. Prognoza populației totale după trei scenarii, 2025 și 2035.

Regiunea/Districtul	Preconizat		Optimist		Fără migrații (nu sunt disponibile datele pentru AP KiM)	
	2025	2035	2025	2035	2025	2035
Republica Serbia	8.199.682	7.428.944	8.380.150	7.908.593	6.541.031	6.069.622
Regiunea /districtul Belgrad	1.667.867	1.623.012	1.668.875	1.634.956	1.636.597	1.545.740
AP Voivodina	1.724.239	1.541.317	1.727.194	1.558.839	1.755.447	1.627.927
Šumadija și Serbia de Vest	1.696.000	1.421.758	1.697.361	1.432.529	1.783.087	1.652.946
Serbia de Sud și de Est	1.288.180	1.041.429	1.290.254	1.053.210	1.365.900	1.243.009
AP KiM	1.823.396	1.801.428	1.996.466	2.229.059	-	-

S-au făcut previziuni orientative ale contingentului de muncă (Tabelul 32) pentru scenariul preconizat (4.198.637 persoane capabile de muncă 2035) și pentru scenariul fără migrații (3.455.752 persoane capabile de muncă 2035).

Tabelul 32. Prognoza contingentului de muncă (20-64) cu și fără impact asupra migrațiilor, 2025 și 2035.

Regiunea/Districtul	Preconizat *		Fără migrații (nu sunt disponibile datele pentru AP KiM)	
	2025	2035	2025	2035
Republica Serbia	4.734.241	4.198.637	3.779.546	3.455.752
Regiunea /districtul Belgrad	972.670	947.534	949.700	893.470
AP Voivodina	1.005.696	874.224	1.028.787	936.749
Šumadija și Serbia de Vest	948.334	752.184	1.012.919	920.042
Serbia de Sud și de Est	730.107	557.123	788.140	705.491
AP KiM	1.077.434	1.067.572	-	-

Prognozele pentru AP KiM sunt date conform informațiilor disponibile ale Instituțiilor Provizoriei de Autogovernare din Priština, KAS. Prognoza pentru Republica Serbia în scenariul preconizat este suma prognozelor făcute în acest studiu pentru toate districtele și regiunile pentru care datele demografice sunt furnizate de Institutul de Statistică al Republicii Serbia și variantele de proiecție corespunzătoare pentru AP KiM puse la dispoziție de către KAS. La interpretarea rezultatelor, trebuie să ținem cont cu strictețe de sursele metodologic diferite ale prognozei exprimate la nivelul Republicii. Totodată, scenariul „fără migrații” este prezentat doar pentru populația de pe teritoriul Serbiei Centrale și Voivodinei, deoarece proiecția KAS nu oferă o variantă similară.

2.5.2.2. Sistemele urbane și amenajarea așezărilor urbane (Harta de referință 2)

2.5.2.2.1. Puncte de plecare pentru dezvoltarea sistemelor urbane

Dezvoltarea sistemului urban al Serbiei se va baza pe următoarele categorii spațio-funcționale:

- centrul urban este o așezare multifuncțională care este centrul unității autoguvernării locale;
- așezarea urbană este de asemenea multifuncțională, dar nu are funcție administrativă, iar majoritatea populației desfășoară activități non-agricole;
- așezarea rurală este în general monofuncțională, majoritatea populației desfășoară activități agricole, dar și alte activități bazate pe resursele locale ale ținutului rural;
- ținutul urban este un teritoriu de acoperire variabilă și de diferite manifestări morfologice și fizionomice, care, pe lângă centrul urban, este format din așezări înconjurătoare și teritorii rurale, care sunt conectate cu centrul migrației zilnice a forței de muncă și a altor mișcări ale populației datorită dependenței funcționale de centru. În funcție de dimensiunea demografică, accesibilitatea traficului și capacitatea funcțională, teritoriile urbane sunt organizate ierarhic. În funcție de numărul centrelor urbane conectate funcțional, teritoriile urbane pot fi și policentrice, și recunoscute morfologic ca ținut metropolitan (sistem complex și dinamic al așezărilor urbane de ierarhie multistratificată și grad înalt de conectivitate funcțională și spațială), aglomerări urbane (centre urbane conectate morfologic și funcțional cu capacitate funcțională), teritorii urbane cu diferite zone de influență și centre urbane ale teritoriilor rurale;
- teritoriile rurale sunt spații din afara teritoriilor urbane, de regulă, cu densitate scăzută a populației, care constă în așezări rurale independente sau în rețea cu un centru urban local (prelucrate în secțiunea 2.5.2.3 PPRS);
- sistemul urban este format din centre urbane, așezări urbane și rurale ca părți integrante ale teritoriilor urbane și rurale;
- capacitatea funcțională este măsura tuturor funcțiilor centrului urban, a numărului de utilizatori ai acestor funcții (rezidenți permanenți, migranți zilnici și sezonieri etc.) și ai legăturilor de trafic dintre centrul urban și împrejurime.

Centrele urbane cu împrejurimea funcțional dependentă reprezintă unitatea structurală de bază a organizării spațiale a sistemului urban. Dezvoltarea spațială pe termen lung a centrelor și așezărilor urbane se va baza pe utilizarea capitalului urban, dezvoltarea și amenajarea integrală a teritoriilor urbane și periurbane, utilizarea rațională a terenurilor, îmbunătățirea calității vieții locuitorilor acestora, a mediului, a structurii fizice și arhitectura, identitatea și imaginea așezărilor urbane și a peisajelor urbane și conservarea patrimoniului cultural și a diversității.

Dezvoltarea spațio-funcțională a sistemului urban al Serbiei se va baza pe modelul teritoriilor urbane de diferite sfere funcționale și teritoriale, care are rolul de instrument de dezvoltare spațială, demografică, economică și socială generală mai uniformă și rațională. Aceasta va contribui la crearea condițiilor pentru o economie stabilă și la îmbunătățirea calității vieții populației.

Este necesară transformarea sistemelor urbane dintr-un model ierarhic de centre urbane într-un model de teritorii urbane cu „context urban general”, conform căruia teritoriile și centrele urbane care îl construiesc sunt calitativ egale în asigurarea condițiilor necesare pentru calitatea vieții populației și complementare în ofertele și serviciile de muncă, atât pentru populația rezidentă, cât și pentru migranții zilnici și alți migranți. Aceasta înseamnă că elementele calității vieții urbane (set de bază de servicii și infrastructură de calitate) și securitate se resimt în aproape fiecare așezare a sistemului urban, indiferent de distanța acestuia față de centru și de dimensiunea demografică. Precondițiile sunt în dezvoltarea unui transport interurban eficient și descentralizarea funcțiilor, a infrastructurii publice sociale și a instituțiilor, care să încurajeze mobilitatea zilnică și generală a populației. Acest lucru se referă în special la teritoriile urbane din Belgrad, Novi Sad, Niš, Kragujevac, Priština, precum și aglomerația Moravei de Vest.

Dezvoltarea sistemului urban al Serbiei se bazează pe transformarea unor spații esențial diferite:

- centre urbane mai mari și mai avansate, teritorii metropolitane și aglomerări cu împrejurime directă;
- centre urbane medii și mai mici din teritoriile rurale subdezvoltate, zone deluroase sau de frontieră cu potențiale inactivate.

Accentul dezvoltării sistemului urban al Serbiei este pe reducerea și echilibrarea diferențelor (în special în domeniul infrastructurii publice și sociale), astfel încât să continue dezvoltarea teritoriilor urbane cu avantaje semnificative ca „motoare” ale întregului sistem urban național, cu extinderea impactului asupra altor teritorii urbane și rurale ierarhic inferioare din zonă și activarea unor centre urbane mai mici a căror dezvoltare se va baza pe resurse specifice și subutilizate.

Integrarea spațială și conectarea funcțională a centrelor urbane și a unităților regionale, necesare pentru coeziunea teritorială, stimularea economică și competitivitatea tuturor părților Republicii Serbia va fi intensificată și realizată prin centuri de dezvoltare și coridoare de trafic, care sunt deja formate sau preconizate pentru viitor.

2.5.2.2.2. Dezvoltarea sistemului urban al Republicii Serbia

Coloana vertebrală a sistemului urban al Serbiei este formată din centre urbane mai mari și teritorii urbane cu o ierarhie clar stabilită a centrelor, care sunt conectate prin centuri de dezvoltare, de la Belgrad la Novi Sad, prin Zrenjanin, Požarevac, Jagodina, Niš, Kruševac, Kraljevo, Čačak, Užice, Valjevo, Šabac, Sremska Mitrovica etc. Principalii factori de coeziune sunt: partea foarte urbanizată a centurii de dezvoltare Dunăre-Sava cu dominația sferelor de influență Belgrad și Novi Sad, precum și teritoriile urbane Niš, Kragujevac și Priština cu sferelor lor influente. În sud-vest, un rol dominant au teritoriile urbane din Užice, Čačak, Kraljevo și Kruševac în centura de dezvoltare a Moravei de Vest. La nord, ținutul urban Subotica are un rol dominant cu centrele mai mici din jur în zona de suprapunere a sferelor influente Novi Sad și Subotica, iar la sud-est ținutul urban Leskovac, ambele în centura de dezvoltare de-a lungul Coridorului X. La sud, pe lângă Priština, iasă în evidență și alte centre urbane precum Kosovska Mitrovica, Prizren și Peć. În cadrul sistemului urban al Serbiei, cele mai intense conexiuni vor fi realizate între centrele urbane și teritoriile din centurile de dezvoltare, în special acolo unde proximitatea spațială și de trafic, coridoarele de traversare, caracteristicile geografice naturale, infrastructura de trafic, etc. permit acest lucru. În imediata vecinătate a acestor teritorii urbane se află centre mai mici ale teritoriilor rurale subdezvoltate ale căror potențiale sunt orientate spre: agricultura intensivă foarte productivă, dezvoltarea industriei prelucrătoare, creșterea ocupării forței de muncă prin dezvoltarea activităților neagricole la sat (turism, întreprinderi mici de prelucrare, servicii, etc.) și diversificarea producției agricole.

O parte importantă a sistemului urban vor fi centrele medii și mici din teritoriile rurale subdezvoltate și părțile de frontieră, zonele deluroase-muntoase și slab accesibile, care au potențial de dezvoltare, dimensiune suficientă a populației, capital uman și infrastructură publică relativ dezvoltate, continuitate în dezvoltarea urbană, identitate culturală etc., și care au la bază centuri de dezvoltare secundară și coridoare de circulație prin care se integrează spațial și funcțional și stabilesc legături cu alte teritorii și aglomerări în împrejurimile regionale. Acestea sunt în primul rând Sombor, Kikinda și Vršac, Vranje, Pirot, Zaječar și Bor, Loznica, Prijepolje, Priboj, Novi Pazar și Prokuplje. Intrând în rețea cu centrele urbane mici din teritoriile rurale (părțile Podunavlje și teritoriile deluroase și muntoase din sudul, estul, sud-estul și sud-vestul Serbiei), toate aceste centre ar trebui să încurajeze dezvoltarea economică, complementaritatea agriculturii și turismului, să asigure accesul la serviciile de bază vârstnicilor, atragerea investițiilor, folosirea sezonieră a facilităților pentru turism etc. În același timp, aceste centre au un potențial semnificativ pentru conexiuni transfrontaliere și acțiuni comune / integrare de interese cu spațiile din interiorul și din afara Serbiei. Programele

europene și fondurile de dezvoltare permit și motivează astfel de forme de cooperare. Următoarele teritorii sunt deosebit de promițătoare, care sunt insuficient integrate: Sombor - Apatin - Osijek (Republica Croația); Kikinda - Szeged (Ungaria) - Timișoara (România); Vranje - Kumanovo - Skopje (Republica Macedonia de Nord); Ljubovija - Loznica - Zvornik - Bijeljina (Bosnia și Herțegovina) etc. Vor fi importante alte centre urbane din centurile de dezvoltare primară și secundară, după cum urmează: de la Šabac spre Loznica, Ljubovija și Zvornik (în centura de dezvoltare Podrinje); de la Niš spre Knjaževac, Zaječar, Negotin și Kladovo (în centura de dezvoltare Timok); de la Niš spre Pirot (în centura de dezvoltare Niš); centre urbane din centurile de dezvoltare Morava de Sud, Ibar, Pešter și alte centuri de dezvoltare.

În părțile rețelei centurilor de dezvoltare de nivel primar și secundar, în unitățile geospațiale din jurul acestora, zonele de frontieră și de trafic mai puțin conectate, se vor dezvolta centre de concentrare urbană locală insuficient activate.

Sistemul urban al Republicii Serbia va consta din (Harta tematică 5):

1. Ținutul metropolitan format din teritoriile urbane Belgrad și Novi Sad cu numeroase subcentre de diferite ranguri. Acest teritoriu policentric este cel mai promițător din punct de vedere al dezvoltării, pornind de la cea mai mare capacitate funcțională și potențial demografic, conexiuni de trafic excelente și infrastructură solidă. Condiționat, deține centrele de la Bačka Palanka până la Smederevo și de la Pančevo până la Lazarevac. Concentrarea funcțiilor, populației, utilizatorilor spațiului și economiei va continua în acest ținut. Ținutul metropolitan va deveni, de asemenea, destinația turistică dominantă în Serbia. Efectele suburbanizării se vor manifesta și ca o consecință a deteriorării calității vieții (calității mediului) în părțile centrale, cele mai dens populate ale ținutului metropolitan. Este o oportunitate de dezvoltare pentru centrele locale mai mici, în special în partea ținutului metropolitan Srem și Banat.

2. Teritoriile urbane Priština și Niš, centrele urbane din valea Moravei de Vest (Užice, Čačak, Kraljevo și Kruševac) și Kragujevac se manifestă sub formă de aglomerări - centre urbane conectate morfologic și spațial-funcțional cu capacitate funcțională semnificativă, conexiuni de circulație bune, dar cu capacitate demografică periclitată datorită efectului ținutului metropolitan. Teritoriile directe de influență ale aglomerației au peste 500.000 de locuitori. Au nevoie de dotări de infrastructură mai bune, precum și de extinderea ofertei de servicii, iar accentul trebuie să fie pus pe economia care are nevoie de o forță de muncă foarte educată și de calitate, cu dezvoltarea cercetării științifice și a capacităților tehnico-tehnologice. Totodată, acestea sunt precondiții pentru stoparea tendințelor de emigrare spre ținutul metropolitan.

3. Teritoriile urbane cu o zonă de impact cu peste 100.000 de locuitori se formează în jurul Subotica, Zrenjanin și Leskovac. Trebuie să continue creșterea și dezvoltarea economică, în special în domeniul industriilor de înaltă tehnologie, iar apoi dezvoltarea serviciilor și instituțiilor cu caracter regional, pentru a stopa emigrația spre ținutul metropolitan și străinătate.

4. Teritoriile urbane cu o zonă de impact cu peste 40.000 de locuitori sunt: Sombor, Vršac, Kikinda, Valjevo, Šabac, Loznica, Novi Pazar, Jagodina, Bor, Zaječar, Vranje, Pirot, Prizren, Uroševac, Peć, Đakovica, Gžilane și Kosovska Mitrovica. Trebuie să-și îmbunătățească în mod prioritar capacitatea funcțională, în special în domeniul economiei, serviciilor și instituțiilor publice. Au o mare șansă și ca centre de rețea ale centrelor mici din teritoriile rurale care le înconjoară. Unele dintre centre au perspective semnificative în cooperarea transfrontalieră (Sombor, Vršac, Kikinda, Loznica, Pirot etc.).

5. Centrele urbane ale teritoriilor rurale - majoritatea centrelor urbane mici din împrejurimea rurală. Trebuie să se adapteze oscilațiilor sezoniere ale numărului de utilizatori ai spațiului și să se concentreze pe produsele și serviciile oferite de un mediu rural bogat în resurse, potențial turistic și un mediu predominant de înaltă calitate. Fondurile UE disponibile fac ca aceste teritorii să fie considerate priorități principale ale dezvoltării spațiale a statului.

Este realist să ne așteptăm ca până în 2035 să fie consolidate funcțiile, dezvoltarea economică și noile roluri integratoare ale anumitor centre urbane mai mici, în special cele din ținutul metropolitan și din aglomerări.

Pe teritoriul Republicii Serbia se vor dezvolta următoarele **centuri de dezvoltare** (Harta tematică 5):

1. centurile **primare** de dezvoltare -se întind prin teritoriile cu cea mai mare concentrare a populației și a activităților economice, precum și de-a lungul coridoarelor de infrastructură internaționale și naționale. Rețeaua acestor centuri este un factor important în coeziunea teritorială a Serbiei. Centurile primare de dezvoltare sunt:

1.1. centura Dunăre-Sava (de-a lungul unor părți ale coridoarelor X și VII) - are o semnificație cheie de dezvoltare pentru Serbia și pentru integrarea cu țările UE. Cuprinde centre urbane și industriale din următoarele centuri de dezvoltare, care leagă orașele și comunele din împrejurimile:

– de-a lungul Dunării (de la Apatin, Sombor, Bačka Palanka și Novi Sad, spre Belgrad și mai departe spre Veliko Gradište, etc.);

– de-a lungul râului Sava (de la Šid, Sremska Mitrovica spre Belgrad), respectiv conectând porturilor internaționale de pe Sava și Dunăre (Belgrad, Novi Sad, Sremska Mitrovica, Smederevo, Pančevo, etc.);

1.2. de-a lungul unor părți ale Coridorului X:

– centura nordică - de la Novi Sad spre Subotica și Ungaria (Budapesta);

– centura Velika Morava - de la Belgrad spre Niš, care trece de la nord spre sud de la câmpie spre ținuturile deluroase și montane, calmând presiunea asupra ținutului metropolitan Belgrad;

– centura Morava de Sud - de la Niš spre Leskovac, Vranje, Macedonia de Nord și Grecia (spre Skopje și Salonic);

– centura Niš – de-a lungul brațului Coridorului X, pe direcția de la Niš spre Pirot, Dimitrovgrad și Bulgaria (Sofia);

1.3. centura Morava de Vest - de-a lungul Moravei de Vest, de la Užice spre Čačak, Kraljevo, Kruševac și Coridorul X, care oferă posibilitatea integrării spațiale în direcția BșiH la Vest și mai departe peste centura Timok în direcția spre Bulgaria și Coridorul IV la Est;

1.4. centura Kolubara - în direcția de la Belgrad spre Obrenovac, Valjevo, Gornji Milanovac și Čačak, care oferă posibilitatea integrării spațiale în direcția centurii Morava de Vest și mai departe peste centura Pešter-Golija spre Muntenegru la Sud;

1.5. centura Toplica - Kosovo - Metohija - în direcția de la Niš spre Prokuplje, Kuršumlija, Priština, Prizren și Albania (Dures);

1.6. centura Kragujevac - în direcția de la Batočina / Lapovo spre Kragujevac și Čačak /Kraljevo, ca un braț ipsisilon de la Coridorul X, de la centura Velika Morava spre centura Morava de Vest, care oferă o poziționare mai bună a orașului Kragujevac, precum și posibilitatea integrării spațiale a centurilor primare și secundare de dezvoltare (Zlatibor, Ibar și Golija-Pešter spre Sud, respectiv centura Šumadija și Kolubara la Nord);

2. centurile **secundare** de dezvoltare – se întind prin ținuturile subdezvoltate cu potențiale semnificative naturale și create. Prin dezvoltarea planificată și direcționată li se va îmbunătăți poziția și accesibilitatea din punct de vedere al traficului, infrastructura și echipamentele suprastructurale, dezvoltarea demografică și economică. Centurile secundare de dezvoltare sunt:

2.1. centura Bačka - în direcția de la Coridorul X spre Vrbas și Sombor, cu două brațe spre Ungaria (prin Apatin și Bački Breg) la Nord și spre Croația la Vest;

2.2. centura Tisa - în direcția de la Coridorul X spre Bečej, Mol, Ada, Senta și Kanjiža și mai departe spre Ungaria la Nord;

2.3. centura Banat - în trei direcții, în direcția A. de la Pančevo spre Zrenjanin și Novi Sad, în direcția B. de la Zrenjanin spre Kikinda și România și în direcția C. de la Pančevo spre Vrșac și România;

2.4. centura Fruška Gora - Mačva – în direcția de la Novi Sad spre Coridorul X, Ruma și Šabac și mai departe spre Podrinje și Bosnia și Herțegovina (Republica Srpska) la Sud;

2.5. centura Drina-Šumadija-Homolja - în direcția de la Loznica spre Valjevo, de la Valjevo spre Topola și Markovac (Coridorul X) și de la Markovac spre Bor;

2.6 centura Šumadija - în direcția de la Kragujevac spre Topola, Arandelovac, respectiv Coridorul X;

2.7. centura Podrinje - în direcția de la Šabac spre Loznica, Ljubovija, Bajina Bašta, respectiv spre Bosnia și Herțegovina (Republica Srpska - Višegrad și Trebinje) și Muntenegru;

2.8. centura Braničevo - Podunavlje - în direcția de la Coridorul X spre Požarevac, Veliko Gradište, Golubac, Donji Milanovac și Kladovo (România);

2.9. centura Zlatibor - cu două direcții, în direcția A. de la Užice spre Bosnia și Herțegovina (Republica Srpska - Višegrad) și în direcția B. de la Užice spre Čajetina, Nova Varoš și Prijepolje, respectiv spre Muntenegru;

2.10. centura Golija - Pešter - în direcția de la Požega spre Arilje, Ivanjica și Sjenica respectiv spre Muntenegru (Bar) și mai departe spre Italia (Bari);

2.11. centura Timok - cu două direcții, în direcția A. de la Coridorul X, Paraćin spre Zaječar și Bulgaria și în direcția B. de la Coridorul X, Niš spre Knjaževac, Zaječar, Negotin (Bulgaria), Prahovo și Kladovo (legătura cu centura Braničevo-Podunavlje);

2.12. centura Ibar - în direcția de la Kraljevo spre Raška, Novi Pazar, Kosovska Mitrovica și Priština;

2.13. centura Pešter - Lim - în direcția de la Novi Pazar spre Sjenica, Nova Varoš și Priboj (Bosnia și Herțegovina), cu brațul de la Sjenica spre Prijepolje (legătură cu direcția B. a centurii Zlatibor și Muntenegru);

2.14. centura Kosovo - Morava de Sud - în direcția de la Priština și Uroševac spre Gnjilane și Bujanovac până la Coridorul X;

2.15. centura Metohija - în direcția de la Priština spre Klina, Peć și Muntenegru, cu brațul de la Klina spre Đakovica și Albania;

3. centurile terțiare de dezvoltare care se stabilesc mai detaliat prin planurile regionale spațiale.

2.5.2.2.3. Liniile directoare pentru amenajarea așezărilor urbane

Amenajarea așezărilor urbane ar trebui să permită:

- utilizarea eficientă, finanțarea și gestionarea terenurilor destinate construcției ca cea mai mare resursă urbană;

- îmbunătățirea calității amenajării și identității zonelor urbane centrale, spațiilor publice, clădirilor și unităților de patrimoniu cultural, arhitectural și urban;

- îmbunătățirea calității, accesibilității, capacității și nivelului serviciilor de infrastructură de transport, ținând cont de raționalizare, dar și de aspectele de impact asupra mediului, de acordarea priorității modurilor de transport alternative, ecologice și mai eficiente;

- îmbunătățirea calității mediului, sănătății și siguranței locuitorilor din așezările urbane și realizarea unui grad înalt de adaptare a teritoriilor urbane la schimbările climatice prin protejarea suprafețelor verzi existente și planificarea noilor suprafețe verzi și acvatice apropiate naturii.

Determinarea strategică față de dezvoltarea și amenajarea așezărilor urbane este că reabilitarea părților neplanificate ale ținutului urban și periurban și reinnoirea și îmbunătățirea părților planificate ale așezărilor urbane au o importanță egală. Reabilitarea situației se realizează

prin elaborarea planurilor urbanistice cu scopul stabilirii ordinii urbane, satisfacerii infrastructurii tehnice și sociale care lipsește, etc.

PPJLS va defini în mod clar domeniul de aplicare și va limita extinderea teritoriilor de construcție a așezărilor urbane, așezărilor rurale și a ansamblurilor, în primul rând de-a lungul celor mai aglomerate drumuri. Baza de planificare pentru consolidarea și îmbunătățirea legăturilor rural-urbane și creșterea accesibilității ținutului rural, va fi determinată prin stabilirea serviciilor ecologice ale ținutului rural pentru dezvoltarea așezărilor urbane și a JLS, precum și asigurarea serviciilor de transport, comunale și a infrastructurii publice-sociale și altor servicii în ținutul rural.

În planurile urbanistice generale și în planurile generale de reglementare a așezărilor urbane pentru care nu se elaborează un plan urbanistic general, se va acorda o atenție deosebită revizuirii și reducerii sferei de acoperire a teritoriului de construcție, în scopul opririi extinderii și dispersării iraționale a centrelor urbane și a așezărilor urbane.

Conform *Strategiei de Dezvoltare Urbană Durabilă a Republicii Serbia până în 2030*, teritoriile prioritare de intervenție în așezările urbane pot fi: zonele industriale/economice și comerciale și siturile *brownfield*, extinderea urbană construită ilegal (*urban sprawl*) și teritoriile rurale degradate; structurile urbane periclitate, matricele urbane și zonele urbane centrale; părțile așezărilor urbane cu o concentrare a problemelor de incluziune socială și sărăcie; așezările sau părțile așezărilor cu probleme de protecție a mediului și schimbări climatice; și unitățile spațiale cu moștenire culturală și arhitecturală și caracteristici importante ale dezvoltării culturale și istorice. În conformitate cu această strategie, JLS vor adopta strategii locale de dezvoltare urbană integrală pentru centrele urbane și așezările urbane și proiectele de dezvoltare urbană. Pentru teritoriile prioritare de intervenție definite prin strategiile locale de dezvoltare urbană integrală, JLS vor adopta sau armoniza planurile urbanistice valabile.

În elaborarea planurilor urbanistice pentru așezările urbane și teritoriile urbane, prioritate vor avea temele:

- reînnoirea urbană, reciclarea siturilor *brownfield*, și construcția în cadrul matricei urbane deja existente, transformarea siturilor în alte funcții urbane, de preferință în scop cultural, educațional, incubatoare de *start-up* sau în scop comercial, dacă este posibil zone rezidențiale (inclusiv și *loft living*), dar cu conservarea elementelor de patrimoniu industrial și de istorie a locului; este, de asemenea, posibilă transformarea unor astfel de spații în suprafețe publice de parcuri verzi, în special în părțile așezărilor urbane unde acestea lipsesc, păstrând în același timp verdețea existentă de calitate;

- protecția și conservarea spațiilor publice existente și planificarea noilor spații publice și conectarea la o rețea unică și continuă, gradarea de la niveluri micro până la macro (de la buzone urbane până la piețe principale ale orașului), proiectarea și evidențierea identității spațiilor publice, utilizarea și amenajarea spațiilor neglijate, promovarea locațiilor sigure și disponibile;

- protecția și conservarea suprafețelor verzi existente și planificarea noilor suprafețe verzi, conectarea suprafețelor fragmentate într-un spațiu unic și continuu, utilizarea și amenajarea spațiilor neglijate (zone de coastă, trasee de căi ferate abandonate etc.), promovarea mișcărilor *urban gardens*, păstrarea unicității locațiilor precum pădurile urbane;

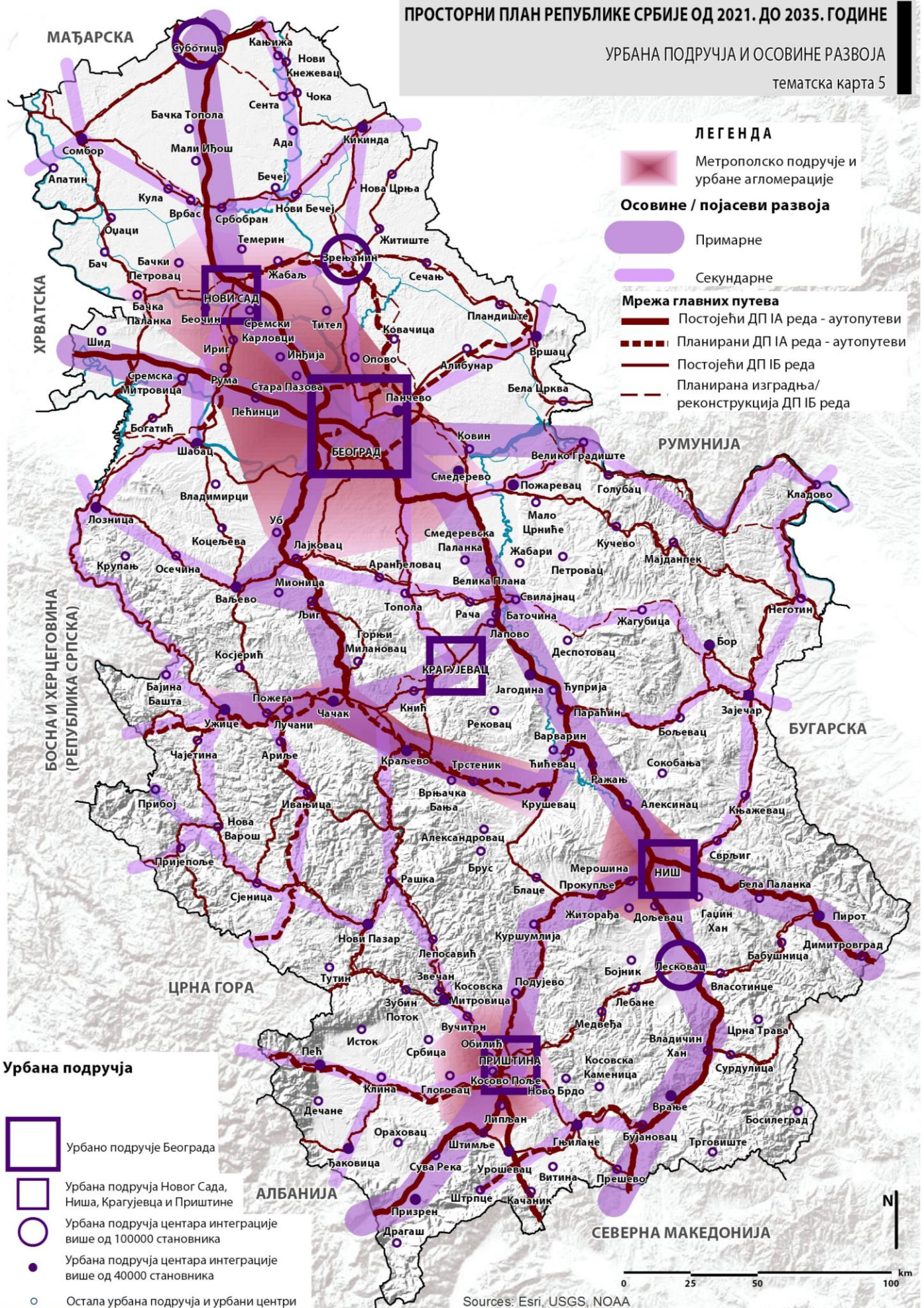
- respectarea principiilor urbomorfologice și peisagistice și păstrarea siluetelor și vederilor urbane caracteristice, prioritate pentru zone și ansambluri cu moștenire culturală și arhitecturală și trăsături importante ale dezvoltării culturale și istorice;
- armonizarea capacității de trafic și a infrastructurii comunale cu densitățile planificate, intensitatea activităților și volumul de construcție;
- reafirmarea și aplicarea consecventă a standardelor de planificare urbană;
- afirmarea și operaționalizarea institutului de comasare urbană.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

УРБАНА ПОДРУЧЈА И ОСОВИНЕ РАЗВОЈА

тематска карта 5

2.5.2.3. Dezvoltarea rurală și amenajarea satelor (Hartă de referință 2)

2.5.2.3.1. Punctele de plecare ale dezvoltării rurale și ale amenajării satelor

Abandonarea agriculturii și a satului, ca o consecință a dezvoltării economice, atrage după sine dezechilibre demografice profunde și pierderea unor resurse productive. Rezolvarea reușită a multor probleme care apar în acest domeniu necesită sinergie și o bună coordonare a tuturor politicilor care au contact cu spațiul rural și cu resursele acestuia. Planul dezvoltării spațiale și amenajării teritoriilor rurale este compatibil cu soluțiile date în secțiunea privind protecția și utilizarea terenurilor agricole și dezvoltarea agriculturii. De asemenea, a fost acceptat că planurile de dezvoltare a infrastructurii de apă, trafic și comunicații, precum și a energiei și a infrastructurii energetice, în mod adecvat și realist țin cont de nevoile relevante ale spațiului rural.

Secțiunea 2.5.2.2. PPRS determină structura sistemului urban al Serbiei și liniile directe pentru conectarea satelor în sistemul de centre rurale (nuclee de microdezvoltare) cu funcții publico-sociale dezvoltate și infrastructură pentru dezvoltarea sectorului serviciilor și a altor tipuri de diversificare a economiei rurale. Astfel sunt asigurate și premisele de bază de planificare pentru integrarea satelor în dezvoltarea socială, economică și culturală, ceea ce înseamnă consolidarea coeziunii economice, sociale și teritoriale a teritoriilor urbane și rurale la nivel local, regional și național. Rolul și funcțiile centrelor rurale în rețeaua de așezări din teritoriile urbane și rurale sunt determinate de elaborarea PPRS în alte tipuri de planuri spațiale.

Operaționalizarea soluțiilor de planificare se bazează pe modelul de sprijin pentru dezvoltarea rurală, care este implementat în cadrul Politicii Agricole Comune a Uniunii Europene și la care se adaptează și politica agricolă a Republicii Serbia. Creșterea veniturilor, prin crearea ocupării forței de muncă în activități non-agricole la sat, este un element necesar al dezvoltării spațiale durabile. Prin *Strategia Agriculturii și Dezvoltării Rurale pentru perioada 2014-2024*, a fost oferită viziunea de a gestiona resursele naturale, mediul și moștenirea culturală a zonelor rurale în conformitate cu principiile dezvoltării durabile, pentru a face din mediul rural un loc atractiv de locuit și muncă pentru tineri și alți locuitori. Având în vedere noile modalități de angajare în muncă oferite de tehnologiile informației și comunicațiilor, nu este nerealist să ne așteptăm la inițierea unor mișcări migratorii ale populației cu studii superioare, creative, din mediul urban spre cel rural, tocmai datorită calității deosebite a vieții în mediul natural.

Pentru a realiza viziunea expusă a renașterii teritoriilor rurale, este planificată implementarea măsurilor de sprijin diferențiate spațial în trei domenii de bază:

- dezvoltarea economică prin îmbunătățirea competitivității în lanțul alimentar, creșterea ocupării forței de muncă în mediul rural și accelerarea transferului de cunoștințe și inovare;
- protecția ecosistemelor rurale și concentrarea agriculturii și silviculturii pe reducerea emisiilor de carbon și rezistența la schimbările climatice; și
- dezvoltarea și amenajarea integrată a satului și hotarelor.

2.5.2.3.2. Aspectele economice ale dezvoltării rurale

Activarea factorilor endogeni de dezvoltare economică a teritoriilor rurale, prin care se construiește piața locală a muncii și încetinește migrația, necesită un sprijin financiar concret care va fi asigurat prin utilizarea direcționată, sincronizată și controlată a fondurilor din Bugetul Agrar, Fondul de Dezvoltare și alte fonduri bugetare. al Republicii Serbia (pentru ape, drumuri etc.), programele IPARD și alte instrumente de preaderare de asistență și fonduri UE pe bază de concursuri, donații internaționale, fonduri bugetare JLS și alte surse interne și externe, în conformitate cu legea. Având în vedere schimbările dificil previzibile ale factorilor externi, în

special incertitudinile aduse de schimbările climatice, activitățile de implementare a soluțiilor de planificare vor fi armonizate dinamic cu programele de dezvoltare rurală adoptate de Guvernul Republicii Serbia, de regulă, pentru perioade de trei ani.

În cadrul politicii de dezvoltare rurală a Republicii Serbia, sunt implementate o serie de măsuri în domeniul îmbunătățirii competitivității în lanțul alimentar, sprijinirea ocupării forței de muncă în mediul rural și transferul de cunoștințe și inovare. Măsurile recente se concentrează pe îmbunătățirea sustenabilității economice a fermelor mici, a antreprenorilor și a persoanelor juridice, pe creșterea ocupării forței de muncă și pe reducerea sărăciei și a inegalității în mediul rural. Îmbunătățirea infrastructurii rurale, sub forma construcției de drumuri locale, rețele de energie electrică, alimentare cu apă, precum și investiții în instalații de protecție a mediului, ar trebui să contribuie la creșterea nivelului de dezvoltare rurală și la creșterea numărului de capacități de producție și procesare, creând astfel condiții prealabile pentru creșterea ocupării forței de muncă a populației rurale. Prin reglementarea pieței produselor agricole în conformitate cu reglementările UE, piețele vor fi reglementate într-un mod unic pe sectoare, cu accent pe introducerea standardelor în producție și formarea organizațiilor de producători. Dezvoltarea și îmbunătățirea sistemului de protecție a indicațiilor geografice (originea geografică) pentru produsele agricole și alimentare, în conformitate cu sistemul european, va contribui la creșterea interesului pentru producția de alimente și băuturi cu valoare adăugată. Ambele măsuri vor contribui la o utilizare mai eficientă a resurselor din lanțul alimentar.

Programul Reformei Politicii Ocupării Forței de Muncă și a Politicii Sociale include cofinanțarea măsurilor din planurile locale de acțiune pentru ocuparea forței de muncă, precum și pentru încurajarea angajării tinerilor din mediul rural. *Strategia de Dezvoltare a Rețelelor de Nouă Generație până în 2023*⁴⁹ recunoaște de asemenea importanța investițiilor referitoare la un acces în bandă largă pentru dezvoltarea turismului, agriculturii și a altor activități economice la sat.

2.5.2.3.3. Aspectele ecologice ale dezvoltării rurale

Protecția, îmbunătățirea și utilizarea durabilă a ecosistemelor (forestiere, montane, acvatice și umede, sensibile, agro și alte ecosisteme) reprezintă una dintre setările fundamentale ale dezvoltării spațiale a teritoriilor rurale și a amenajării satului. Implementarea măsurilor și activităților adecvate pentru păstrarea compoziției naturale, structurii, funcției, integrității și echilibrului acestora se bazează pe prevederile Legii privind protecția naturii. În consecință, conservarea diversității biologice și peisagistice a habitatelor din cadrul agroecosistemelor și altor ecosisteme neautonome și semiautonome se va realiza în primul rând prin conservarea și protejarea habitatelor marginale, gardurilor vii, granițelor, arborilor individuali, grupurilor de arbori, iazurilor și pajiștilor, precum și a altor ecosisteme cu vegetație lemnoasă, tufișă, de pajiște sau de iaz conservată sau parțial alterată. Cu prilejul măririi terenurilor agricole, se va ține cont de păstrarea habitatelor existente și de crearea noilor habitate marginale.

Pentru îmbogățirea diversității biologice și peisagistice în managementul pădurilor, o atenție deosebită trebuie acordată conservării luminișurilor forestiere (pajiști și pășuni etc.) și marginilor pădurilor. În ecosistemele umede și acvatice cu centură de coastă sunt interzise acțiunile și activitățile care pun în pericol fenomenul hidrologic sau supraviețuirea și conservarea diversității biologice.

⁴⁹ „Monitorul Oficial al RS”, nr. 33/18

Legea cu privire la stimulente în agricultură și dezvoltare rurală prevede în principiu sprijin pentru programele referitoare la conservarea și îmbunătățirea mediului și a resurselor naturale. În cadrul pregătirii *Programului de Dezvoltare Rurală pentru perioada 2021-2027*, este planificat un studiu care să analizeze măsurile agro-ecologice existente și să propună altele noi, inclusiv calcule pentru sprijinirea fermelor care aplică practici speciale agro-ecologice, în conformitate cu regulile UE.

Aceste probleme devin din ce în ce mai importante în fața schimbărilor climatice care erodează agro-ecosistemele, provocând consecințe tangibile și intangibile care pot afecta teritoriile rurale, întreaga populație rurală și societatea. Pe de altă parte, agricultura, silvicultura și alte utilizări ale terenurilor (*Agriculture, Forestry and Other Land Us - AFOLU*) se numără printre sectoarele care sunt importante în ceea ce privește emisiile de gaze cu efect de seră (GHG). Pentru acest sector, se preconizează reducerea emisiilor de GHG până în anul 2050 prin implementarea următoarelor măsuri: schimbarea sistemului de creștere a animalelor, descompunerea anaerobă a gunoiului de grajd și producerea de biogaz, extinderea rotației culturilor cu o pondere mai mare de leguminoase, intensificarea rotației culturilor prin culturi intercalate, îmbunătățirea utilizării îngrășămintelor minerale și organice, modificarea dietei bovinelor și porcilor și îmbunătățirea calității hranei pentru animale.⁵⁰ *Planul de acțiune al propunerii Strategiei de dezvoltare cu emisii reduse de carbon (2020)* definește următoarele obiective speciale în agricultură și silvicultură și măsurile pentru realizarea acestora până în anul 2030:

- reducerea emisiilor de GHG în agricultură cu 15% până în anul 2030 față de anul 2010, care se va realiza prin: creșterea culturilor de acoperire de iarnă, creșterea ponderii leguminoaselor în suprafețele zootehnice și selecția pentru producție mai mare de lapte;

- creșterea abisurilor (absorbție și stocare) sau epuizarea carbonului în păduri cu 17% până în anul 2030 față de anul 2010, prin împădurire, gestionare prietenoasă a pădurilor și abordare inteligentă a silviculturii din punct de vedere climatic, conversia suprafețelor de lăstari și drajoni în păduri înalte, ridicarea plantațiilor forestiere cu rotație scurtă, regenerarea arboretelor (fag), elaborarea liniilor directe pentru reducerea factorilor negativi de risc de origine biotică și abiotică și prin implementarea programelor de cercetare etc.;

- menținerea potențialului măsurilor de creștere a rezistenței la schimbările climatice prin adaptarea tehnicilor de cultivare la schimbările climatice (selectarea speciilor și măsurilor agrotehnice).

2.5.2.3.4. Linii directoare pentru amenajarea satului

Dezvoltarea și amenajarea satului trebuie tratată integral cu organizarea și amenajarea hotarului rural ca spațiu al condițiilor directe de dezvoltare și al resurselor așezării rurale.

Dezvoltarea spațială și amenajarea așezărilor rurale este determinată de planurile spațiale ale unităților autoguverării locale (cu baze de amenajare pentru centrele rurale și alte așezări rurale), precum și de planurile spațiale ale ținutului cu destinație specială (în cazul în care așezările rurale sunt afectate de dezvoltarea turismului, mineritului, energiei etc.) și, dacă este cazul, și de planul urbanistic adecvat. Reglementarea dezvoltării spațiale și amenajării așezărilor rurale este determinată prin stabilirea regulilor de amenajare și regulilor de construcție, care sunt exprimate prin sistem de norme și standarde urbane și arhitecturale, cum

---

⁵⁰Raportul al doilea al Republicii Serbia pentru Convenția cadru a Națiunilor Unite privind schimbările climatice (UNFCCC) se referă la vulnerabilitatea agriculturii și silviculturii, identificând măsurile de adaptare ale acestor sectoare la condițiile climatice din domeniile: scăderea riscului, politicile, monitorizarea și cercetarea și dezvoltarea capacității și conștientizării.

ar fi scopul, coeficientul de construcție, înălțimea facilităților, distanța față de drumuri și de alte facilități, orientarea etc. Luând în considerare diferitele condiții de origine, existență și dezvoltare continuă sau stagnare, nu pot fi aplicate tuturor așezărilor rurale aceleași principii și reguli de amenajare și construcție. Este necesară o abordare diferențiată a dezvoltării legăturilor urban-rurale, a transformării rețelei de așezări rurale, construirii și amenajării așezărilor.

PPRS oferă următoarele linii directoare de bază pentru amenajarea tipurilor de bază ale așezărilor rurale, care sunt elaborate în continuare în alte tipuri de planuri spațiale, după cum urmează:

1. Așezările rurale de tip disperat, deși sunt de obicei la limita existenței demografice și economice, merită o atenție deosebită ca potențial de dezvoltare a turismului rural și subiect al patrimoniului cultural și peisagistic de mare valoare (materială și imaterială). Pentru acest tip morfologic de așezări, în care locuirea și munca sunt bine coordonate și raționalizate, se planifică păstrarea relației existente între structurile construite în zona hotarului. Nu sunt planificate intervenții majore în zonă, cu excepția cazului de necesitate de reconstrucție și construcție de facilități de infrastructură, precum și de adaptare la peisaj a facilităților turistice și de producție.

2. Normele codificate ale reglementărilor urbane sunt greu de aplicat și așezărilor rurale de tip compact. Așezările de acest tip merită o atenție deosebită în formularea măsurilor prin care se direcționează dezvoltarea spațială ulterioară a acestora. Caracteristica unor astfel de sate este un anumit sit care servește drept centru al așezării, unde se află funcțiile mai importante ale satului și unde se desfășoară viața publică a localnicilor. Prin întocmirea unei documentații de amenajare corespunzătoare se impune păstrarea compactității a acestor așezări, în special prin definirea și amenajarea centrului așezărilor și a suprafețelor publice pentru infrastructura de trafic și alte infrastructuri, precum și prin restrângerea extinderii teritoriului de construcții al așezării (în detrimentul terenului agricol), cu excepția cazului în care se constată necesitatea în baza unei analize detaliate.

3. Așezările rurale planificate și așezările cu coridoare stradale și suprafețe publice reglementate sunt situate în principiu în zonele de câmpie sau de-a lungul drumurilor și văilor râurilor. În structura așezărilor se disting clar teritoriile de construcție cu funcție locativă și facilitățile economice, separate fizic de suprafețele agricole. O astfel de organizare a așezărilor asigură condiții favorabile pentru planificarea și amenajarea rațională a infrastructurii comunale și de circulație, precum și pentru amenajarea spațiilor verzi comune. Conținutul siturilor cu funcții centrale ar trebui ajustat la nevoile utilizatorilor și reglementat la nivelul spațiilor publice urbane. Satele planificate se caracterizează printr-o mai bună dotare a facilităților de serviciu public al căror scop trebuie păstrat, ajustând în același timp calitatea și modalitățile de prestare a serviciilor la nevoile utilizatorilor. Prin întocmirea documentației de planificare corespunzătoare, este necesar să se păstreze organizarea de planificare a acestor așezări și să se limiteze extinderea zonei de construcție a așezării (în detrimentul terenurilor agricole), cu excepția cazului în care se constată necesitatea în baza unei analize detaliate.

4. O grupă specifică de așezări rurale de structură compactă cu condiții de locuit mai puțin favorabile sunt așezările care se răspândesc spontan, sub forma împrăștierii necontrolate a structurilor construite, nerespectând regulile de bază de construcție și amenajare prevăzute de documentele de urbanism în vigoare. Acestea sunt adesea în linie de-a lungul drumurilor sau sunt compacte în văile râurilor, unde densitatea construcției și a populației afectează calitatea vieții și perturbă condițiile de bază de igienă, de mediu și de construcție. În interesul stabilirii unei forme urbane durabile și al minimizării efectelor și consecințelor tendințelor negative existente, aceste așezări trebuie abordate prin cazuri individuale în ceea ce privește căutarea unor modele alternative de amenajare urbană și spațială pentru care, în contextul reglementărilor

existente, se vor stabili norme urbanistice adecvate care, folosind caracteristicile peisajului, vor influența formarea sau ameliorarea calitativă a identității acestor așezări. Normele de urbanism trebuie implementate prin definirea limitelor terenului de construcție (zona de construcție a așezării cu restricția extinderii acestuia), liniilor directe și regulilor pentru amenajarea și reabilitarea spațiilor degradate, definirea scopului suprafețelor, în primul rând al suprafețelor publice pentru drumuri, infrastructura comunală și servicii publice, precum și al suprafețelor cu alte scopuri. Stabilirea modelelor alternative de planificare (de ex. folosirea valorii caracterului peisajului ca substructură pentru dezvoltarea așezării), necesită identificarea proiectelor care ar avea cel mai mare efect asupra înființării unei structuri de așezare organizate și reglementate.

Dotarea infrastructurală cu infrastructură de apă și energie electrică, rețea de comunicații electronice în bandă largă, drumuri și străzi locale, este o activitate prioritară în amenajarea așezărilor rurale, în conformitate cu caracteristicile acestora. Toate parcelele de construcție din teritoriile de construcție ale așezărilor trebuie să îndeplinească condițiile referitoare la racordarea adecvată la drumul așezării (acces pietonal și auto), alimentare cu apă, canalizare, energie electrică și rețea de comunicații electronice.

În amenajarea așezărilor rurale se va acorda o atenție deosebită standardelor igienico-sanitare moderne pentru amenajarea curților rurale și a clădirilor locative, în special grajdurilor și a altor dotări economice, în conformitate cu procedura de armonizare cu legislația UE referitoare la dotarea comunală a așezărilor rurale, inclusiv standardele de bunăstare a animalelor.

Pentru toate tipurile de așezări, este necesar să se păstreze elementele structurii fizice care participă la păstrarea și formarea caracterului locului și contribuie la crearea „spiritului specific locului”. Identitatea așezărilor rurale ar trebui să se bazeze pe păstrarea și revitalizarea arhitecturii tradiționale a fondului de construcție existent, precum și pe construcții noi care să respecte caracterul rural specific al structurii fizice și să reflecte procesele de geneză și dezvoltare a așezărilor. Dezvoltarea așezărilor rurale trebuie privită și prin interacțiune și integrare în modelul peisagistic al ținutului rural, pentru realizarea dezvoltării spațiale durabile și dezvoltarea economiei locale. Este necesar să se stabilească interconectarea și să crească amenajarea structurilor existente ale patrimoniului natural și cultural, în special în funcția de turism rural. Caracteristicile geomorfologice și hidrografice moștenite, care sunt elemente importante ale compoziției caracterului unui loc, trebuie să aibă o semnificație deosebită în implementarea intervențiilor în spațiu.

2.5.2.3.5. Liniile directe pentru amenajarea hotarelor rurale

Determinarea strategică de bază este ca toate așezările rurale și districtele rurale cu resurse naturale disponibile, biodiversitate și caracteristici peisagistice să fie spații cheie pentru asigurarea existenței și supraviețuirii întregii comunități, în special în condițiile schimbărilor climatice, dezastrelor și situațiilor de urgență. Aceasta înseamnă că sprijinul diferitelor politici sectoriale este necesar pentru dezvoltarea așezărilor cu perspectivă și conservarea altor așezări rurale, indiferent de numărul locuitorilor permanenți și utilizatorilor ocazionali. Principiul cheie este păstrarea simbiozei așezării și a împrejurimii acesteia – peisaj natural, ca una dintre caracteristicile de bază ale ținutului rural.

Modificările în structura economică a satului ca urmare a sprijinirii dezvoltării activităților non-agricole nu trebuie să pună în pericol potențialele agroecologice și alte potențiale naturale ale satului. Prin urmare, prioritățile care ar trebui să se acorde sunt:

- protejarea terenurilor agricole de conversie în scopuri de construcție și de alte impacturi negative ale dezvoltării afacerilor non-agricole în mediul rural, prin direcționarea locațiilor noilor fabrici de producție și a altor facilități spre așa-numitele terenuri brownfield;

- identificarea măsurilor necesare de investiții, informare și alte suporturi în ceea ce privește dezvoltarea infrastructurii comunale, de transport, hidrotehnice, energetice și de piață;
- determinarea suprafețelor de teren agricol pe care este necesar să se efectueze reabilitarea, împădurirea, protecția antierozivă și reabilitarea hidrotehnică și agrotehnică, precum și luarea de măsuri cuprinzătoare pentru protecția terenurilor și apelor;
- modernizarea și mărirea fermelor familiale, accelerarea procesului de preluare a fermelor de către tinerii fermieri, îmbunătățirea activității serviciului de consultanță, modernizarea procesării și comercializării produselor agricole;
- gruparea voluntară a terenurilor, care se realizează pe teritoriul întregii comune cadastrale sau pe teritoriul unei părți a acestuia la propunerea a cel puțin zece proprietari de terenuri; și
- amenajarea, folosirea durabilă și protecția imajinilor și pășunilor care au fost restituite satelor spre folosință, în conformitate cu legea.

Comasația terenurilor ar trebui să fie armonizată spațial și temporal cu activitățile de planificare și amenajare a așezărilor rurale. În procedura comună de comasație și planificare, ar trebui stabilite măsuri care în masa de comasație a terenurilor (suprafețe agricole, forestiere și alte suprafețe dintr-un anumit teritoriu) asigură: crearea de terenuri mai mari și mai regulate cu reducerea numărului acestora și redistribuirea dreptului de proprietate asupra acestora; proiectarea rațională, construcția și refacerea drumurilor de câmp și forestiere, sistemelor de irigații, centurilor forestiere și alte măsuri de protecție împotriva eroziunii; cultivarea mai economică a terenurilor agricole, respectiv implementarea măsurilor adecvate de îngrijire și protecție a pădurilor; și gestionarea mai eficientă a utilizării durabile a terenurilor.

Planurile spațiale ale unităților autoguvernării locale și planurile spațiale ale teritoriilor cu destinație specială ar trebui să identifice suprafețele contaminate cu arsen, metale grele, pesticide, produse petroliere și alți agenți nocivi asupra sănătății umane și asupra altor organisme vii (cum ar fi uraniul sărăcit și bombele cu dispersie rămasă ca consecința agresiunii NATO), asupra cărora trebuie aplicate tehnologii fitosanitare adecvate; ecoremedierea solului și a apelor subterane sau bioremedierea, pe baza unor proiecte speciale. Alegerea metodelor și măsurilor adecvate depinde în primul rând de tipul, intensitatea și amploarea poluării, cu prioritatea aplicării tehnologiilor inovatoare bazate pe cele mai bune cunoștințe disponibile, care sunt durabile și sigure din punct de vedere ecologic, au un impact negativ minim asupra mediului, un consum redus de energie și de resurse neregenerabile, sunt rentabile din punct de vedere economic și acceptabile din punct de vedere social. În cazul unei poluări mai puternice a terenurilor agricole, utilizarea acestora ar trebui redirecționată spre producția de biocombustibili respectiv alte tipuri de biomasă nealimentară.

În amenajarea hotarelor, o atenție deosebită trebuie acordată protecției biodiversității, prin aplicarea următoarelor măsuri de sprijin: întreținerea și utilizarea rațională a enclavelor de ecosisteme naturale pe terenuri agricole (răzor, tufişuri, garduri vii, pădurice și rezervații naturale, pajiști umede, etc.); formarea, respectiv păstrarea coridoarelor liniare verzi; respectarea funcțiilor ecologice ale habitatelor umede; protecția și folosirea pe scară largă a pajiștilor și pășunilor permanente; extinderea sortimentului de culturi de câmp cultivate, legume, pomicole și viticole, material săditor, plante ornamentale etc. Pentru conservarea florei și faunei, în special a speciilor migratoare, este necesară asigurarea legăturii reciproce a coridoarelor de vegetație și a legăturii cu zonele forestiere și zonele umede apropiate și asigurarea depășirii barierelor (culoare de circulație). În acest cadru ar trebui promovată și înființarea sistemelor agrosilvicole care să aibă efecte pozitive asupra menținerii fertilității solului, capacității de reținere a apei, controlului eroziunii, biodiversității, stocării carbonului și controlului emisiilor de nitrați în geomediu.

În contextul protecției biodiversității, sprijinul pentru dezvoltarea silviculturii prin fonduri destinate dezvoltării rurale ocupă o poziție extrem de importantă. Amenajarea și

îmbunătățirea pădurilor existente și creșterea suprafețelor de pădure se vor baza pe elaborarea programelor speciale, proiectelor de investiții și documentației tehnice corespunzătoare în conformitate cu legea.⁵¹ Din punctul de vedere al conservării caracteristicilor spațiale diverse ale peisajelor rurale care sunt rezultatul unei combinații specifice pe bază geologică, topografie, proprietăți hidrologice, vegetație, utilizarea istorică a terenurilor și dezvoltarea așezărilor, este important ca documentele de planificare adecvate să definească liniile directe pentru:

- protecția, respectiv reînnoirea și îmbunătățirea pentru peisajul dat al modelelor tipice de utilizare a terenului, relațiile dintre spațiul construit și cel deschis, regulile de construire și amenajare a spațiului, arhitectura tradițională, agricultura tradițională etc.;

- prevenirea extinderii așezărilor și oprirea construcției neplanificate, stimularea reînnoirii și valorificării fondului de construcție existent, armonizarea construcției coridoarelor și dotărilor de infrastructură cu caracterul și capacitatea ecologică a peisajului;

- conservarea și afirmarea elementelor caracteristice naturale și formate istoric în imaginea peisajului (relief, cursuri de apă, păduri, garduri vii, plantații, așezări, facilități etc.), precum și crearea de noi simboluri peisagistice (repere).

La planificarea pădurilor de protecție și a altor suprafețe verzi, este obligatoriu să se țină cont de creșterea esteticii peisajului, armonizarea elementelor naturale ale compoziției peisajului (configurația terenului, apa, speciile de plante însoțitoare) cu funcțiile eterogene din punct de vedere spațial ale siturilor individuale.

2.5.2.3.6. Priorități eterogene din punct de vedere spațial ale sprijinului dezvoltării rurale

Expunerea de bază planificată este ca teritoriul limitat concret și populația acestuia să fie elemente cheie în implementarea unei politici eficiente de dezvoltare rurală. Acest lucru este de o importanță fundamentală în Republica Serbia datorită gradului ridicat de eterogenitate al spațiului rural, atât cu privire la caracteristicile geomorfologice și la alte caracteristici naturale, tendințele demografice, infrastructura, piața și condițiile socio-economice generale pentru dezvoltarea agriculturii și a altor activități economice, cât și cu privire la dimensiunea și morfologia așezării, caracteristicile culturale etc. Pentru o mai bună înțelegere a specificului regional și local relevant pentru nevoile implementării PPRS, a fost realizată o tipologie a ținuturilor rurale la nivelul NSTJ 3 conform indicatorilor demografici, agroecologici și socio-economici de bază. În majoritatea cazurilor, liniile de demarcație de diferențiere spațială a spațiului rural, în special în Regiunea Serbia Sud, nu depășesc limitele districtelor stabilite de nomenclatorul unităților teritoriale statistice. Prin urmare, au fost utilizate ulterior evaluări calitative, iar în cazul Regiunii Kosovo și Metohija și datele pentru întregul teritoriu, care ar trebui verificate și identificate spațial la elaborarea planurilor regionale spațiale și a altor planuri și programe de dezvoltare de nivel inferior. În primul rând este vorba de diferențele demografice și de alte diferențe socio-economice între părțile ținuturilor rurale din apropierea centrelor urbane și așezările rurale îndepărtate, greu accesibile.

---

⁵¹ La elaborarea și implementarea acestor proiecte, o atenție deosebită trebuie acordată funcțiilor de protecție și celor recreative ale pădurilor, în special cu privire la: atenuarea climei din jurul așezărilor și protecția împotriva diverselor efecte de imisie, praf și radiații; protecția cursurilor de apă împotriva eroziunii fluviale și pluviale, efectele torențelor și inundațiile terenurilor; protecția suprafețelor agricole împotriva temperaturilor extreme și împotriva efectelor excesive ale vântului; protecția împotriva zgomotului; protecție vizuală pentru a ascunde facilitățile care perturbă aspectul peisajului sau pentru a proteja aceste facilități de vederi nedorite; protecția drumurilor și asigurarea siguranței în trafic; etc. Implementarea măsurilor planificate de îngrijire și protecție a pădurilor, în special protecția împotriva incendiilor, și gestionarea durabilă a potențialului total al suprafeței împădurite este practic imposibilă fără existența unei rețele de comunicații forestiere adecvate. La planificarea construcției de drumuri forestiere rigide și moi, reconstrucția drumurilor existente și întreținerea rețelei de drumuri existente, trebuie avut grijă să se asigure condițiile de utilizare a pădurilor în scopuri sportiv-recreative și în alte scopuri socio-culturale.

Prin încrucișarea indicatorilor selectați, au fost evidențiate **șapte tipuri de raioane rurale**, cu următoarele caracteristici (Tabelele 33-35) și priorități de suport de planificare spațială (Harta tematică 6):

1. Centura rurală Podunavlje cuprinde părțile rurale ale districtelor Podunavlje, Belgrad, Bačka de Sud și Srem. Are o densitate medie a populației relativ ridicată și, cu excepția părții de nord a districtului Bačka de Sud, toate celelalte caracteristici ale zonei rurale periurbane cu numeroase conflicte între nevoile activităților nonagricole cu privire la spațiu și interesele sociale pe termen lung pentru producția agricolă continuă. Sunt în special periclitate terenurile de bonitate superioară de-a lungul coridoarelor magistrale de circulație, care sunt cele mai atractive pentru înființarea de noi zone comercial-industriale, depozite etc.. Aceste conflicte trebuie rezolvate prin măsuri restrictive de planificare urbanistică, în paralel cu instituirea unui sistem de control al standardelor de mediu și al siguranței sănătății și al calității alimentelor.

Se acordă prioritate sprijinului pentru formarea profesională a fermierilor, îmbunătățirea organizării lanțului alimentar, bunăstarea animalelor și managementul riscurilor în agricultură, precum și creșterea ponderii tinerilor și femeilor în proprietatea asupra terenurilor și dezvoltarea antreprenoriatului și a afacerilor. Pe lângă producția comercială dezvoltată a plantelor și a animalelor pentru industria alimentară și exporturi, proximitatea marilor centre de consum, infrastructura dezvoltată și facilitățile naturale ale teritoriului metropolitan Belgrad și Novi Sad indică dezvoltarea intensivă a producției legumelor, fructelor și a producției de animale, prelucrarea în fermele proprii și promovarea diverselor modele de afaceri de agricultură periurbană. Este de cea mai mare importanță prevenirea conversiei terenurilor agricole în terenuri de construcție și a construcțiilor neplanificate.

2. Raionul cu potențial agricol ridicat se extinde în părțile rurale din districtele Bačka de Vest, Bačka de Nord, Banatul de Nord și Mačva. Are condiții pedologice și climatice extrem de favorabile, pondere mare a fermelor mai mari (59,8% cu 20 de hectare și mai mult de KPZ) în structura utilizării terenurilor agricole (circa 80%), potențial demografic satisfăcător, nivel relativ ridicat de educație agricolă a deținătorilor fermelor, producție agricolă intensivă în capital, infrastructură bună și conexiune cu industria prelucrătoare, prin urmare, și numeroase avantaje ale economiei de scară în oferta concretă a produselor agricole de bază pentru piața de masă, industria alimentară și export.

În acest raion care este de importanță strategică pentru securitatea alimentară a țării, măsurile prioritare de dezvoltare rurală ar trebui să includă: îmbunătățirea transferului de cunoștințe și inovații în producția agricolă și afacerile rurale non-agricole; menținerea terenurilor agricole în condiții bune de producție și ecologice; susținerea eficienței utilizării resurselor umane și a factorilor materiali de dezvoltare; concentrarea sectorului agroalimentar pe reducerea emisiilor de carbon și producția rezistentă la schimbările climatice; prevenirea riscurilor de mediu și de sănătate legate de producția intensivă, monocultură și puternic mecanizată, în același timp îmbunătățirea sistemelor de irigare, dezvoltarea sistemelor de producție biologică, reciclarea inputurilor, reducerea consumului de îngrășăminte minerale și pesticide; creșterea randamentelor medii; prevenirea nitrificării apei; utilizarea rațională a energiei și dezvoltarea surselor regenerabile de energie.

3. Raionul cu producție agricolă diversificată cuprinde părțile rurale din districtele Pomoravlje și Šumadija. Se caracterizează prin relief deluros și de vale, care este acoperit majoritar cu terenuri de o fertilitate excelentă, potrivite pentru o varietate de producție de plante și animale, care este în mod tradițional extrem de armonizată cu facilitățile și limitările naturale.

Culturile de câmp și legume sunt cultivate pe terenuri aluviale și alte terenuri de văi-căldări, în timp ce câmpiile inundabile sunt sub pașiști umede. Podișurile de pe laturile văii sunt sub livezi de pomi fructiferi, iar pantele blânde sub vii. Peisajele Rudnik, Kotlenik și munții Gledičke sunt acoperite cu pășuni și păduri.

Acest raion rural are o situație demografică relativ stabilă și numeroase facilități infrastructurale pentru dezvoltarea activităților nonagricole în mediul rural. Datorită fragmentării mari a proprietăților funciare, care sunt deținute preponderent de gospodăriile cu surse de venit neagricole, s-a păstrat aspectul mozaic al peisajului, format din parcele mici sub diverse culturi, despărțite de pașiști, gard viu, terase și șanțuri, linii de copaci și păduri. Aceasta contribuie la protecția biodiversității și creează o bază adecvată pentru aplicarea măsurilor corespunzătoare agrotehnice și de altă natură de adaptare la schimbările climatice, precum și pentru reorientarea spre producția organică.

Totuși, din cauza orientării de decenii a populației locale de a abandona producția agricolă, mai mult prin angajarea în centrele industriale din apropiere decât prin migrație constantă, astăzi o parte semnificativă a terenului agricol disponibil nu este cultivată, în special în districtul Pomoravlje (9,8% conform Recensământului Agricol din 2012). Prin urmare, este necesară acordarea sprijinului pentru deturnarea terenurilor și a altor fonduri agricole către gospodăriile care și-au pierdut interesul de a se angaja în producția agricolă, în mâinile unei populații mai tinere și orientate spre antreprenariat. Accentul trebuie pus pe promovarea agriculturii ecologic adecvate (*Environmentally friendly*), care contribuie la conservarea mediului natural, a patrimoniului rural, a valorilor peisagistice și a altor bunuri agroecologice specifice local, printre altele, și în funcția de valorificare turistică adecvată a multor fenomene naturale, culturale, istorice și etnologice ale raionului respectiv. Este vorba de funcțiile care reprezintă un bun public, care este protejat de așa-numitele măsuri agroecologice esențiale pentru păstrarea diversității naturale, a frumuseții peisajului și a mediului sănătos. Principalii beneficiari ai acestor măsuri sunt fermele mici, care mențin practici de producție agricolă de mare valoare naturală. În Republica Serbia se stabilesc mecanisme de finanțare a unor astfel de activități prin fonduri de preaderare UE, dar până când acestea devin viabile, ar trebui asigurate fonduri naționale și cooperare intersectorială pentru a integra nevoile ecologice cu prioritățile economice.

4. Raionul structurilor agrare rigide se extinde în părțile rurale ale districtelor Kolubara, Moravica, Rasina și Toplica. Se caracterizează printr-o pondere ridicată a teritoriilor muntoase în suprafața teritoriului total și, în consecință – printr-o diferențiere puternică a condițiilor agroecologice, demografice și infrastructurale ale dezvoltării rurale între părțile fertile de vale-căldare, de regulă, părțile dens populate ale teritoriului și așezărilor periferice, montane afectate de îmbătrânirea populației agricole, majoritatea și de depopulare. Are condiții agroecologice extrem de favorabile pentru dezvoltarea pomiculturii și zootehniei, numeroase podgorii, o pondere mare a fermelor familiale în numărul total de gospodării (60%) și încă rezerve mari de forță de muncă subutilizată. Activarea economică a acestor potențiale este blocată de o structură foarte fragmentată a utilizării terenului (suprafața medie a KPZ pe fermă este de 3,6 ha, iar ponderea fermelor cu 20 ha + în totalul terenurilor agricole utilizate este de doar 10,9%), în structura managerilor fermelor dominează fermierii mai în vârstă cu nivel general și profesional scăzut de educație, orientarea tinerilor din mediul rural spre angajarea în centrele urbane și migrația zilnică. Aceste structuri nu sunt pregătite să accepte schimbările rapide cu care se confruntă teritoriile rurale astăzi. Acest lucru se poate schimba doar prin stimularea generației tinere să trăiască și să lucreze la țară. Este necesară acordarea sprijinului financiar semnificativ tinerilor la preluarea, modernizarea și mărirea fermei, respectiv la demararea propriei afaceri non-agricole în mediul rural. De asemenea, trebuie luat în considerare rolul cheie al fermelor mici cu surse mixte de venit în conservarea densității populației rurale și a valorilor agroecologice ale spațiului, inclusiv

biodiversitatea și peisajul. În același timp se necesită sprijinul înființării și dezvoltării organizațiilor de producători, consolidarea lanțului pieței, dezvoltarea diferitelor forme de educație continuă și dobândirea de noi calificări, diversificarea economiei rurale și îmbunătățirea condițiilor generale de viață la sat.

5. Raionul structurilor rurale degradate se extinde în părțile rurale ale districtelor Banatul Central, Banatul de Sud, Bor, Braničevo, Zaječar, Niš și Jablanica. Are tendințe demografice negative pronunțate și este eterogen multidimensional. Pe lângă diferențierea reciprocă puternică cu privire la condițiile agroecologice, infrastructurale și socio-economice generale de dezvoltare, aceste districte se caracterizează și prin diferențe interne extrem de mari în caracterul potențialului și limitărilor de dezvoltare rurală durabilă, în primul rând între așezările greu accesibile și depopulate, care se află în teritorii montane, respectiv de frontieră și așezările din apropierea sistemelor urbane, care sunt în mare măsură atunci când este vorba de resurse și în sens demografic devastate de impactul specific local al modelului monofuncțional de dezvoltare industrială, exploatarea și prelucrarea resurselor minerale, migrația intensivă a forței de muncă slab calificate în străinătate, construcția haotică a locuințelor și extinderea neplanificată a așezărilor, prin favorizarea excesivă a agriculturii tip de combinat, care în ultimul timp s-a transformat în agricultură exclusiv orientată spre profit a marilor corporații alimentare, nerespectând contribuția agriculturii multifuncționale la protecție și valorificare economică a patrimoniului natural și cultural extrem de bogat etc. Este vorba de probleme care nu pot fi rezolvate fără implicarea și participarea activă a populației locale în alocarea fondurilor de sprijin pentru atingerea unui obiectiv strategic specific, la definirea căruia ar trebui să participe toți actorii principali care conduc activitățile din mediul respectiv.

6. Raionul rural montan include părțile rurale din districtele Zlatibor, Raška, Pirot și Pčinja. Are un patrimoniu natural și cultural unic (arii protejate, mănăstiri, stațiuni balneare, patrimoniu etno etc.), potențial turistic mare și poziție geopolitică extrem de importantă, dar infrastructură rurală subdezvoltată, densitate medie scăzută a populației, rate ridicate ale sărăciei rurale și ale șomajului, și mai ales parțial (cu excepția comunei Tutin) și tendințe demografice negative pronunțate. Perspectivele optimiste privind inversarea tendințelor negative anterioare în dezvoltarea socio-economică de ansamblu oferă activitățile populației locale referitoare la ocuparea terenurilor agricole și forestiere pentru construirea facilităților recreative și turistice, opoziția față de construcția de mici hidrocentrale etc. Aceasta este un bun punct de plecare pentru formarea și înregistrarea grupurilor de acțiune locală (LAG), precum și pentru crearea de rețele și includerea în rețele la nivel regional, național și internațional.

Conservarea terenurilor agricole, a pădurilor și a altor resurse naturale ale acestui raion montan este condiționată de introducerea așa-numitei plăți agroecologice, pe de o parte, și de oferirea condițiilor pentru dezvoltarea agriculturii organice și a producției produselor agricole cu indicații geografice de origine, turism durabil, meșteșuguri vechi și alte activități rurale nonagricole ca surse importante de creștere economică locală și de reducere a șomajului și a sărăciei, pe de altă parte. O atenție deosebită ar trebui acordată dezvoltării infrastructurii rurale, economiei digitale și comerțului electronic, consolidării antreprenoriatului, în special a femeilor și tinerilor, dar și a sănătății și protecției sociale a persoanelor în vârstă și a celor săraci.

7. Ținutul rural cu probleme multiple cuprinde partea absolut predominantă a teritoriului Regiunii Kosovo și Metohija, în afara marilor centre urbane precum Priština, Kosovska Mitrovica și Uroševac în districtul Kosovo, Peć, Đakovica și Prizren în Pomoravlje Metohija și Gjilane în Pomoravlje Kosovo. Întinzându-se la o altitudine de 297 până la 2.656 m și cu 83,4% din teritoriul total la 500 m și peste altitudine medie are un caracter pronunțat montan, cu excepția a două platouri fertile - bazinul Metohija în vest și căldarea Kosovo în est. Aproape jumătate din teritoriul total este acoperit de păduri (40,0%) cu arborete foarte degradate și arbuști de valoare economică scăzută (9,4%). Sub culturile agricole intensive se află 23,6% din totalul teritoriului (de la 17,1% în districtul Kosovska-Mitrovica până la 30,9% în districtul Peć), iar sub pajiști 19,7% (de la 11,8% în districtul Peć până la 28,2% în districtul Prizren). Acest ținut se caracterizează printr-o densitate medie mare a populației de 162,6 locuitori la 1 km², ceea ce este semnificativ peste media din restul Republicii Serbia, cu excepția Regiunii Belgrad. Din anul 2010, s-a înregistrat o scădere constantă a populației totale, care este în mare parte săracă și foarte dependentă de agricultură. Dimensiunea medie a unei ferme este de aproximativ 3,2 ha, din care 1,6 ha teren arabil, de regulă împărțit în 6-8 loturi. Zootehnia este de asemenea fragmentată și extinsă. O parte semnificativă a terenului a fost degradată de exploatarea zăcămintelor de lignit, plumb și zinc, dar majoritatea spațiului rural are o biodiversitate bogată și bunuri naturale și culturale extrem de valoroase.

Prioritatea dezvoltării rurale a Regiunii Kosovo și Metohija este stabilirea dialogului și parteneriatului în formarea și înregistrarea Grupurilor de Acțiune Locală, cu sprijinul tuturor părților interesate, de la nivel internațional și național până la nivel regional și local, pentru adoptarea și implementarea locală a Strategiei de dezvoltare prin abordarea LEADER. În același timp, o atenție deosebită trebuie acordată valorificării pe deplin a potențialului de promovare a practicii agriculturii de mare valoare naturală, pe de o parte, și conservării/reabilitării peisajelor autentice, a patrimoniului natural și cultural, pe de altă parte. Acestea sunt, de asemenea, precondiții importante pentru dezvoltarea turismului rural și a altor tipuri de turism și a activităților complementare nonagricole în mediul rural, care au un impact decisiv asupra îmbunătățirii condițiilor economice de viață ale populației rurale.

Din punct de vedere al gospodăririi durabile a terenurilor, ca resursă de bază a ținuturilor rurale, prioritățile sunt: prevenirea și sancționarea construcției ilegale cu protecția maximă a proprietății publice complete (ținuturi și coridoare protejate, peisaje, patrimoniu natural și cultural, spații publice din cadrul așezărilor, clădiri publice etc.); decontaminarea, remedierea, recultivarea și reabilitarea ținuturilor celor mai periclitate din punct de vedere ecologic (spațiul dintre Kosovska Mitrovica și Obilić); împădurirea terenurilor periclitate de eroziunea excesivă și refacerea pădurilor distruse datorită exploatării forestiere necontrolate și incendiilor forestiere; perfecționarea viticulturii și vinificației, în primul rând în Metohija (Landovica, Orahovac, Suva Reka etc.); mărirea proprietăților funciare din Valea Kosovo în vederea creșterii economiei producției agricole și a legumiculturii, cu o utilizare mai deplină a instalațiilor de irigare oferite de sistemul hidro Ibar-Lepenac, un bun management al pășunilor pentru a asigura hrana de calitate a animalelor și a păstra biodiversitatea. În acest cadru, ar trebui să se acorde sprijin special pentru introducerea schemelor de calitate a alimentelor, în primul rând pentru vinuri (PDO și PGI), precum și promovarea caracteristicilor speciale de calitate ale specialităților tradiționale controlate (TSG) din ținutul Parcului Național Šar Planina și alte situri importante din punct de vedere ecologic și istoric.

Tabelul 33. Indicatorii demografici ai eterogenității spațiale a ținuturilor rurale la nivelul NSTJ 3

	Numărul locuitorilor / km ² - 2011	% populației rurale 2011	Indicele numărului populației rurale 2011/1948	% ferme familiale în numărul total de gospodării 2011/12	% administratorilor fermelor familiale cu vârsta de 55 +, 2012	% femeilor administratori ai fermelor familiale 2012
Republica Serbia	47,1	47,8	75,7	49,8	63,2	15,9
Serbia Nord	59,7	36,3	90,2	34,0	55,2	16,6
Regiunea/districtul Belgrad	71,5	8,6	93,6	46,0	64,0	13,2
Regiunea Vojvodina	58,5	60,1	89,8	32,6	53,8	17,1
Serbia Sud	41,7	59,3	68,9	60,2	66,1	15,7
Regiunea Šumadija și Serbia de Vest	48,0	60,6	78,7	61,3	65,1	14,8
Regiunea Serbia de Sud și de Est	35,4	57,6	58,9	58,6	67,4	17,0
Tipurile de bază ale ținuturilor rurale ale Republicii Serbia la nivelul NSTJ 3						
Centura rurală Podunavlje	80,1	29,1	110,3	34,8	57,9	14,9
Districtul Podunavlje	105,5	60,5	91,8	45,6	63,7	11,9
Districtul Belgrad	71,5	8,6	93,6	46,0	64,0	13,2
Districtul Bačka de Sud	79,4	46,7	110,8	28,2	53,5	17,9
Districtul Srem	77,3	83,3	135,6	31,8	54,0	15,2
Raionul cu potențial agricol ridicat	55,9	61,1	74,0	43,6	56,1	16,8
Districtul Bačka de Vest	63,8	74,7	84,2	31,1	55,7	18,5
Districtul Bačka de Nord	51,4	43,5	69,0	32,4	52,6	22,5
Districtul Banatul de Nord	51,3	74,2	68,4	30,1	51,3	20,8
Districtul Mačva	55,7	57,1	73,0	71,6	58,4	13,7
Raionul cu producție agricolă diversificată	62,6	59,6	79,0	48,9	67,8	14,2
Districtul Pomoravlje	63,6	75,2	78,1	43,2	69,2	14,4
Districtul Šumadija	61,5	48,2	80,0	55,5	66,5	14,1
Raionul structurilor agrare rigide	45,2	63,6	68,2	67,3	67,6	15,3
Districtul Kolubara	44,9	61,9	62,7	73,7	64,3	14,1
Districtul Moravica	44,5	61,7	78,2	62,4	67,7	16,1
Districtul Rasina	60,4	64,4	78,0	64,8	68,5	14,7
Districtul Toplica	28,7	68,9	47,8	72,6	70,8	16,8
Raionul resurselor rurale degradate	37,1	56,6	64,4	50,0	64,9	17,4
Districtul Banatul de Sud	44,8	59,4	79,1	40,3	55,8	14,8
Districtul Banatul Central	35,3	57,1	60,8	38,9	51,4	15,0

	Numărul locuitorilor / km ² - 2011	% populației rurale 2011	Indicele numărului populației rurale 2011/1948	% ferme familiale în numărul total de gospodării 2011/12	% administratorilor fermelor familiale cu vârsta de 55 +, 2012	% femeilor administratori ai fermelor familiale 2012
Districtul Braničevo	36,7	75,9	60,3	59,0	64,4	18,5
Districtul Bor	26,3	72,7	68,3	36,9	69,9	22,3
Districtul Niš	53,3	35,6	64,3	59,9	72,3	15,4
Districtul Zaječar	22,9	68,2	50,6	55,6	73,4	24,1
Districtul Jablanica	47,1	56,7	64,6	61,7	66,3	15,4
Raionul rural montan	31,9	60,3	68,2	65,7	64,3	15,7
Districtul Zlatibor	37,2	79,1	87,6	62,5	65,0	16,4
Districtul Raška	36,6	44,2	91,0	59,2	64,8	14,2
Districtul Pirot	17,8	52,0	33,0	54,4	78,5	18,1
Districtul Pčinja	28,8	62,7	51,0	93,6	56,3	14,6
Ținutul rural cu probleme multiple	–	–	–	–	–	–
Districtul Kosovo	–	–	–	–	–	–
Districtul Peć	–	–	–	–	–	–
Districtul Prizren	–	–	–	–	–	–
Districtul Kosovska Mitrovica	–	–	–	–	–	–
Districtul Kosovo-Pomoravlje	–	–	–	–	–	–

Sursa: prelucrarea autorului

Tabelul 34. Indicatorii agroecologici ai eterogenității spațiale a ținuturilor rurale la nivelul NSTJ 3

	Suprafața totală a teritoriului rural km ²	Ponderea ruralului în totalul teritoriului %	Ponderea în totalul teritoriului rural în%			Ponderea livezilor de pomi, viilor și plantațiilor permanente în KPZ în%	KPZ mediu pe fermă ha
			Culturi agricole intensive	Suprafețe cu iarbă	Ținuturi montane		
Republica Serbia	72973,2	94,1	41,5	11,1	35,9	5,4	5,4
Serbia Nord	21823,0	87,9	79,2	3,5	0,0	2,1	9,7
Regiunea/districtul Belgrad	1988,9	61,5	70,8	17,6	0,0	9,9	4,1
Regiunea Vojvodina	19834,1	91,8	80,0	2,1	0,0	1,4	10,9
Serbia Sud	51150,2	80,4	30,4	18,6	51,3	9,0	3,8
Regiunea Šumadija și Serbia de Vest	25670,1	96,9	26,8	15,0	51,7	9,9	3,9
Regiunea Serbia de Sud și de Est	25480,1	97,1	23,9	13,8	50,8	7,6	3,6
Regiunea Kosovo și Metohija	10900,0 ¹	–	23,6	19,7	83,4	–	1,6 ²
Tipurile de bază ale ținuturilor rurale ale Republicii Serbia la nivelul NSTJ 3							
Centura rurală Podunavlje	10117,6	84,4	74,5	5,3	0,0	4,2	6,4
Districtul Podunavlje	1144,3	91,5	69,1	6,7	0,0	9,6	3,8
Districtul Belgrad	1988,9	61,5	70,8	17,6	0,0	9,9	4,1

	Suprafața totală a teritoriului rural km ²	Ponderea ruralului în totalul teritoriului %	Ponderea în totalul teritoriului rural în%			Ponderea livezilor de pomi, viilor și plantațiilor permanente în KPZ în%	KPZ mediu pe fermă ha
			Culturi agricole intensive	Suprafețe cu iarbă	Ținuturi montane		
Districtul Bačka de Sud	3620,9	89,9	82,5	1,6	0,0	1,4	9,0
Districtul Srem	3363,4	96,9	70,0	1,3	0,0	2,8	7,8
Raionul cu potențial agricol ridicat	8982,7	91,0	74,6	3,0	3,7	2,7	7,6
Districtul Bačka de Vest	2200,6	88,4	85,5	2,0	0,0	0,8	10,5
Districtul Bačka de Nord	1579,6	88,5	95,5	2,6	0,0	2,4	12,4
Districtul Banatul de Nord	2138,1	91,8	83,5	1,4	0,0	0,9	12,5
Districtul Mačva	3064,4	93,7	49,8	5,2	10,9	7,2	3,6
Raionul cu producție agricolă diversificată	4835,5	96,7	40,4	7,5	14,0	8,2	3,9
Districtul Pomoravlje	2539,0	97,1	37,0	6,1	21,4	5,9	3,7
Districtul Šumadija	2296,5	96,2	44,2	9,1	5,8	10,1	4,2
Raionul structurilor agrare rigide	10136,8	97,6	27,3	12,9	47,2	14,4	3,5
Districtul Kolubara	2406,2	97,3	34,6	14,8	20,6	11,0	4,5
Districtul Moravica	2945,9	97,6	21,8	15,9	64,5	12,4	3,5
Districtul Rasina	2580,0	96,7	29,5	10,5	36,1	18,0	2,7
Districtul Toplica	2204,7	98,8	24,1	9,8	66,2	19,9	3,2
Raionul resurselor rurale degradate	22890,6	95,4	41,9	8,6	36,6	3,2	6,5
Districtul Banatul de Sud	3896,5	91,6	77,9	3,8	0,0	1,3	12,5
Districtul Banatul Central	3035,0	93,3	76,4	1,5	0,0	0,5	15,8
Districtul Braničevo	3799,8	98,3	28,3	14,3	15,3	3,5	5,1
Districtul Bor	3457,3	98,6	23,4	10,8	23,8	3,7	5,8
Districtul Niš	2516,1	92,2	36,2	9,8	35,9	8,7	2,6
Districtul Zaječar	3566,0	98,4	22,2	11,0	55,6	5,4	5,1
Districtul Jablanica	2620,0	94,6	25,0	8,7	59,0	12,4	2,4
Raionul rural montan	16009,9	98,0	10,6	22,9	91,1	8,0	3,9
Districtul Zlatibor	6100,1	99,3	12,4	24,2	94,9	9,2	4,8
Districtul Raška	3738,0	95,3	11,1	20,4	84,1	7,5	3,7
Districtul Pirot	2702,4	97,9	9,6	24,8	92,3	4,7	4,3
Districtul Pčinja	3469,4	98,6	7,8	22,0	91,1	7,2	2,4
Ținutul rural cu probleme multiple	10900,0	–	23,6	19,7	83,4	–	1,6³
Districtul Kosovo	3113	–	25,0	17,2	99,5	–	–
Districtul Peć	2057	–	17,1	22,9	58,4	–	–
Districtul Prizren	1408	–	19,5	23,0	69,5	–	–
Districtul Kosovska-Mitrovica	2421	–	30,9	11,8	98,0	–	–
Districtul Kosovo-Pomoravlje	1901	–	22,1	28,2	88,3	–	–

Sursa: prelucrarea autorului; 1) conform: datelor GIS pentru întreg teritoriul, RGZ, Belgrad, 2020; 2) conform Recensământului Agriculturii din anul 2012; 3) suprafața arabilă conform: Agricultura durabilă pentru Balcanii durabili, www.sasb-eu.org/sr/

Tabelul 35. Indicatorii socio-economici ai eterogenității spațiale a ținuturilor rurale la nivelul NSTJ 3

	Sursele de venit din numărul total de gospodării din ținuturile rurale în %					Ponderea fermelor cu 20 + ha în KPZ în total – în %	Ponderea terenului necultivat din terenul disponibil – în %	Rata șomajului populației 15+ (districtul în total)
	Câștigul și alte venituri din munca în agricultură	Câștigul și alte venituri din munca în afara agriculturii	Pensiile, beneficiile sociale etc.	Veniturile mixte	Fără venit			
Republica Serbia	5,6	21,2	37,5	33,2	2,5	44,1	7,9	12,7
Serbia Nord	4,6	25,1	38,1	29,9	2,3	70,0	3,7	10,7
Regiunea/districtul Belgrad	2,4	24,8	35,0	35,3	2,5	36,4	4,8	10,9
Regiunea Vojvodina	4,9	25,1	38,5	29,3	2,3	72,8	3,5	10,5
Serbia Sud	6,3	18,7	37,1	35,4	2,6	17,3	11,2	14,8
Regiunea Šumadija și Serbia de Vest	7,6	19,2	34,3	36,5	2,4	14,5	7,6	13,8
Regiunea Serbia de Sud și de Est	4,5	18,0	40,7	33,9	2,9	21,5	16,8	16,2
Regiunea Kosovo și Metohija	–	–	–	–	–	–	–	–
Tipurile de bază ale ținuturilor rurale ale Republicii Serbia la nivelul NSTJ 3								
Centura rurală Podunavlje	3,8	26,1	35,4	32,3	2,5	61,0	3,4	(...)
Districtul Podunavlje	4,4	21,8	35,2	35,2	3,4	20,5	4,7	18,8
Districtul Belgrad	2,4	24,8	35,0	35,3	2,5	36,4	4,8	10,9
Districtul Bačka de Sud	3,6	27,5	37,2	29,5	2,1	83,4	3,7	11,4
Districtul Srem	4,5	26,9	33,5	32,5	2,5	60,8	1,5	12,3
Raionul cu potențial agrar ridicat	7,9	21,3	38,9	29,6	2,3	59,8	3,1	(...)
Districtul Bačka de Vest	3,6	21,8	43,9	28,7	2,1	76,1	2,8	6,9
Districtul Bačka de Nord	6,3	24,6	40,5	26,8	1,9	75,7	2,9	12,3
Districtul Banatul de Nord	6,9	25,3	41,4	24,6	1,7	72,4	3,8	10,5
Districtul Mačva	13,6	15,9	31,4	35,9	3,1	12,7	2,8	10,9
Raionul cu producție agricolă diversificată	4,4	19,6	37,5	35,6	3,0	13,1	7,2	(...)
Districtul Pomoravlje	3,6	18,9	39,5	34,7	3,3	15,1	9,8	18,0
Districtul Šumadija	5,2	20,3	35,2	36,6	2,6	11,4	4,1	14,1
Raionul structurilor agrare rigide	8,1	17,8	34,8	37,2	2,1	9,8	6,8	(...)
Districtul Kolubara	14,6	16,3	28,6	38,9	1,6	9,3	4,9	7,6
Districtul Moravica	6,4	21,0	34,2	36,7	1,7	8,7	7,5	7,5
Districtul Rasina	7,2	16,6	34,1	39,5	2,6	7,6	5,4	16,1
Districtul Toplica	2,6	16,6	47,8	30,7	2,3	17,1	12,9	12,6
Raionul resurselor rurale degradate	5,4	18,8	39,7	33,2	2,8	52,6	10,1	(...)
Districtul Banatul de Sud	5,6	23,3	37,4	30,8	2,9	74,8	6,1	9,5
Districtul Banatul Central	6,3	22,1	42,2	26,9	2,4	80,6	2,2	10,1
Districtul Braničevo	3,8	22,2	41,6	29,0	3,5	23,8	10,4	13,5

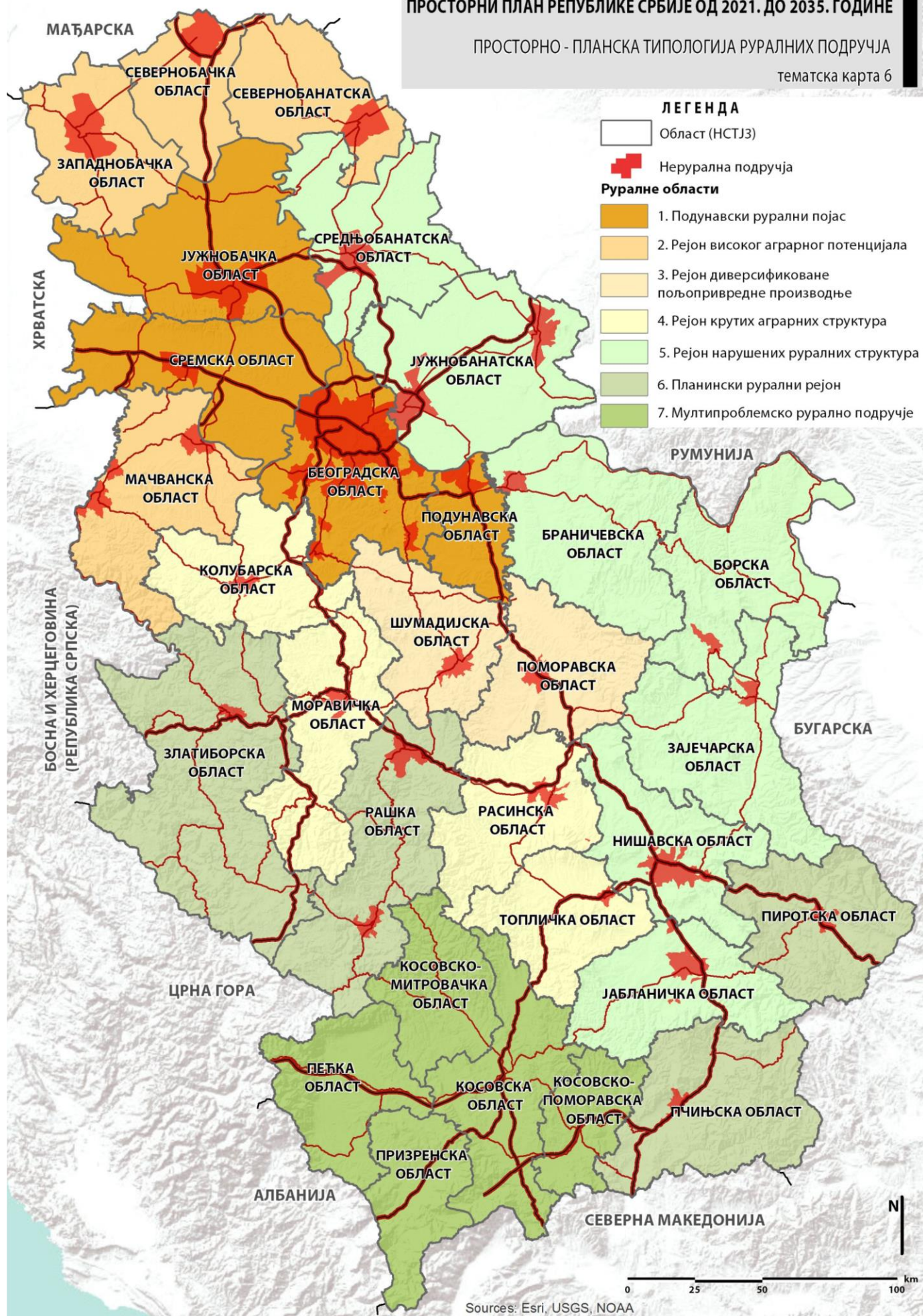
	Sursele de venit din numărul total de gospodării din ținuturile rurale în %					Ponderea fermelor cu 20 + ha în KPZ în total – în %	Ponderea terenului necultivat din terenul disponibil – în %	Rata șomajului populației 15+ (districtul în total)
	Câștigul și alte venituri din munca în agricultură	Câștigul și alte venituri din munca în afara agriculturii	Pensiile, beneficiile sociale etc.	Veniturile mixte	Fără venit			
Districtul Bor	6,1	15,6	36,3	37,9	4,2	25,0	16,6	15,2
Districtul Niš	3,2	17,1	43,5	33,5	2,6	14,3	11,4	17,1
Districtul Zaječar	5,1	14,6	42,0	36,3	2,0	19,3	21,7	12,7
Districtul Jablanica	7,6	14,1	37,1	39,1	2,0	13,4	17,9	13,0
Raionul rural montan	5,0	21,4	37,9	33,6	2,2	24,5	15,0	(...)
Districtul Zlatibor	6,7	22,3	33,8	35,3	1,9	24,9	11,0	9,7
Districtul Raška	4,6	20,7	36,8	35,5	2,5	16,4	10,1	26,1
Districtul Pirot	2,1	17,1	54,5	24,5	1,8	46,4	24,8	15,2
Districtul Pčinja	3,3	22,7	38,6	32,5	3,0	18,0	30,0	24,2
Ținutul rural cu probleme multiple	–	–	–	–	–	–	–	–
Districtul Kosovo	–	–	–	–	–	–	–	–
Districtul Peć	–	–	–	–	–	–	–	–
Districtul Prizren	–	–	–	–	–	–	–	–
Districtul Kosovska-Mitrovica	–	–	–	–	–	–	–	–
Districtul Kosovo-Pomoravlje	–	–	–	–	–	–	–	–

Sursa: prelucrarea autorului, conform Recensământului Populației din 2011 și Recensământului Agriculturii din 2012

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ПРОСТОРНО - ПЛАНСКА ТИПОЛОГИЈА РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА

тематска карта 6

2.5.2.4. Rețeaua de servicii publice și dezvoltarea socială

2.5.2.4.1. Punctele de plecare ale organizării spațiale a serviciilor publice

Dezvoltarea socială cuprinde diverse aspecte ale calității vieții cetățenilor, precum și normele și instituțiile sociale al căror scop este de a face bunăstarea publică și bunăstarea obținută mai echitabile și mai accesibile tuturor membrilor societății. Fundamentele dezvoltării sociale sunt instituțiile organizate și eficiente și buna conexiune și cooperarea diverșilor actori în scopul de a realiza consolidarea incluziunii sociale, reducerea sărăciei și accesul uniform la serviciile de interes public. O astfel de abordare dezvoltării sociale cuprinde serviciile publice și incluziunea socială, iar accentul se pune pe dimensiunea spațială a dezvoltării acestora.

Serviciile de interes public reflectă interesul public triplu: 1) dreptul tuturor cetățenilor de a accesa bunurile și serviciile publice de bază; 2) promovarea și construirea coeziunii economice, sociale și teritoriale; și 3) realizarea dezvoltării durabile (aspect economic, social și ecologic).

Organizarea și distribuția spațială a serviciilor publice se bazează pe corpusul de drepturi ale omului pe care statul le garantează cetățenilor săi și care se realizează în cadrul serviciilor de interes public. Pentru tema serviciilor legate de drepturile sociale, *Pilonul European al Drepturilor Sociale (European Pillar of Social Rights, Comisia Europeană, 2017)* are o importanță deosebită în corpusul documentelor europene recente, prin care se confirmă faptul că corpusul drepturilor sociale din domeniul educației, sănătății și protecției sociale este o condiție pentru exercitarea drepturilor fundamentale ale omului.

Politica serviciilor publice se bazează pe următoarele puncte de plecare de importanță pentru organizarea lor spațială: (a) serviciul este orientat spre utilizator și este stabilit în funcție de nevoile utilizatorului; (b) calitatea serviciilor are dimensiuni diferite și include instituirea sistemului de licențe și certificate ale prestatorului de servicii, evaluarea adecvării, disponibilității și accesibilității serviciilor pentru diferite categorii de utilizatori; (v) flexibilitatea serviciilor se realizează prin adaptarea/redefinirea conținutului și tipului de servicii în funcție de nevoile utilizatorilor și ale comunității locale; și (g) transparența și responsabilitatea serviciilor subînțeleg deschiderea, publicitatea și implicarea actorilor interesați în procesul decizional în alegerea programului/serviciului și a prestatorului de servicii.

Aspectele principale ale organizării serviciilor publice sunt:

- aspectul teritorial/spațial – include schimbările demografice, dimensiunea așezărilor și accesibilitatea traficului. De impact deosebit sunt: migrațiile, îmbătrânirea populației și structura de vârstă a populației și a gospodăriilor din așezările/comunitățile locale, situația economică a gospodăriilor și riscul de sărăcie și excluziune socială. Modificările numărului de locuitori, procesele de depopulare și/sau concentrare, necesită ajustarea constantă a formei serviciilor în concordanță cu caracteristicile sociale, economice și tehnologice;

- aspectul financiar - creșterea cererii de servicii, ceea ce necesită extinderea surselor de finanțare; pe lângă sectorul public, este necesară încurajarea continuă a altor surse (fundații, donații, participarea utilizatorilor, formarea citoriiilor etc.);

- aspectul organizatorico-managerial - dezvoltarea diferitelor forme de implicare a cetățenilor și a comunităților locale în procesul decizional privind serviciile de interes public, respectiv conectarea prestatorilor de servicii (sectorul de stat, sectorul privat și organizațiile societății civile) și utilizatorilor de servicii în luarea deciziilor privind stabilirea sau redefinirea serviciilor în comunitatea locală;

- aspectul tehnico-tehnologic - aplicarea noilor tehnologii de telecomunicații și tehnologii informaționale are o importanță deosebită pentru îmbunătățirea serviciilor publice (servicii la distanță). Acest lucru se referă în special la îmbunătățirea disponibilității serviciilor în comunitățile mai puțin dezvoltate și comunitățile locale, creșterea diversității serviciilor, creșterea calității serviciilor, îmbunătățirea interactivității și a comunicării dintre utilizatorii și prestatorii de servicii, îmbunătățirea eficienței de timp și a vitezei de răspuns și a altor modalități de îmbunătățire a calității, tipului și disponibilității serviciilor.

2.5.2.4.2. Clasificarea și disponibilitatea spațială a serviciilor

Având în vedere complexitatea sectorului serviciilor publice, una din posibilele clasificări este: **serviciile de bază și serviciile de rang superior**:

- serviciile de bază - în cadrul acestor servicii se realizează drepturile sociale de bază garantate de Constituție: învățământul primar, inclusiv preșcolar, protecția de bază a sănătății și protecția socială. La aceasta se adaugă centrele de zi ca formă de prestare a diverselor servicii non-staționare în domeniul protecției sociale în imediata vecinătate a locului de reședință. Având în vedere creșterea ponderii grupurilor vulnerabile în totalul populației, organizarea unor astfel de centre devine din ce în ce mai importantă (populație în vârstă, gospodării cu proprietari în vârstă, persoane cu dizabilități, persoane cu boli și dizabilități cronice, copii ai străzii etc.). Serviciile de bază sunt, de regulă, disponibile la locul de reședință.

- serviciile de rang superior - sunt finanțate din fonduri publice și deci ar trebui să fie disponibile persoanelor care aparțin unui anumit grup țintă în conformitate cu criteriile stabilite. Această grupă de servicii include învățământul secundar (care cu timpul, prin prelungirea anilor de învățământ obligatoriu, respectiv prin introducerea învățământului secundar obligatoriu, va intra în categoria serviciilor de bază), învățământul superior, asistența medicală (ospitalizare) și serviciile medicale de specialitate, anumite tipuri de protecție socială a grupurilor sociale vulnerabile, precum și activitățile și serviciile în domeniul culturii, sportului și recreerii.

Accesibilitatea spațială este una dintre dimensiunile cheie ale dezvoltării sociale și ale serviciilor publice, respectiv ale serviciilor de interes general / public. Creșterea/îmbunătățirea disponibilității spațiale a serviciilor în domeniul dezvoltării sociale reduce excluziunea socială, îmbunătățește calitatea vieții și reprezintă unul dintre factorii cheie în creșterea coeziunii sociale. Disponibilitatea acestor servicii pentru cetățenii din localitățile rurale și din centrele urbane mai mici poate fi asigurată într-o măsură mai mare prin utilizarea diferitelor mecanisme adaptate caracteristicilor și condițiilor specifice care există în astfel de comunități locale.

Descentralizarea liniară a serviciilor din domeniul educației, protecției medicale și sociale și culturii va agrava situația cetățenilor care au deja puțin sau deloc acces la serviciile publice, chiar și la cele de bază (învățământul primar/obligatoriu și asistența medicală de bază), ceea ce va continua consolidarea excluziunii lor sociale și creșterea sărăciei. Prin urmare, este necesar să se stabilească standarde minime obligatorii pentru serviciile publice, inclusiv măsuri de creștere a accesibilității lor spațiale și să se stabilească mecanisme corective de subvenționare a serviciilor de interes public din ținuturile subdezvoltate, ținuturile cu risc demografic și așezările din afara zonei de gravitație zilnică a centrelor municipale/urbane. Trebuie stabilit un sprijin adecvat la nivel de stat pentru consolidarea capacității și conectarea așezărilor situate în zonele periferice ale unei sau mai multor JLS. Aceste așezări nu dispun de resurse proprii suficiente (umane, instituționale și materiale) pentru a se organiza într-un mod adecvat și, de regulă, sunt neglijate de administrațiile locale ale JLS din care fac parte.

Creșterea disponibilității spațiale a serviciilor se poate realiza în diferite moduri în funcție de tipul/natura serviciului:

Creșterea ținutului gravitațional al serviciului/instituției – prin organizarea de activități și conținuturi complementare care extind teritoriul din care provin utilizatorii instituției/serviciului. Exemplele unor astfel de conținuturi complementare sunt: căminele și internatele studențești, oferta organizată și introdusă în rețea, de cazare privată cu licență pentru elevii școlilor medii, pensiuni pentru elevi, campusuri liceale și universitare, centre staționare mai mici cu centre de sănătate pentru cazarea pe termen scurt a cetățenilor din așezările îndepărtate etc. Scopul organizării unui astfel de conținut este extinderea ținutului din care provin utilizatorii serviciilor și creșterea numărului/concentrarea utilizatorilor serviciilor, oferind în același timp condițiile necesare pentru desfășurarea de calitate a serviciilor.

Utilizarea serviciilor mobile („serviciul spre client”) – care măresc oferta și îmbunătățesc calitatea serviciului în așezările care sunt deficitare în furnizarea serviciilor de bază și al căror număr și concentrare de utilizatori nu sunt suficiente pentru a asigura raționalitatea permanentă și clasică (staționară) a unui serviciu organizat. Serviciile mobile pot acoperi o gamă largă de servicii în învățământul primar, programe de calificări suplimentare, și recalificare, asistență medicală preventivă și primară, protecție socială, cultură și alte domenii. Fiecare așezare ar trebui să aibă o facilitate/clădire corespunzătoare ca un mic centru multifuncțional în scopul desfășurării acestor activități.

Introducerea și utilizarea noilor tehnologii în prestarea serviciilor (servicii la distanță) – modelele de servicii inovatoare bazate pe potențialul tehnologiilor digitale moderne pot îmbunătăți semnificativ disponibilitatea serviciilor pentru utilizatori, în special în comunitățile locale mai puțin dezvoltate și slab populate. În domeniul educației, un număr mare de școli din lume oferă programe organizate de „învățare la distanță”. În Republica Serbia, Legea privind învățământul primar și educația („Monitorul Oficial al RS”, nr. 55/2013) a creat o condiție legală pentru învățământul fără impedimente la distanță, care poate fi realizat la cererea părinților. De asemenea, școala decide asupra învățământului la distanță pe baza fondurilor disponibile, necesare acestui tip de învățământ și educație. Modelele inovatoare în domeniul sănătății și protecției sociale includ tratamente la distanță (telemedicină, tratament și consiliere, monitorizare la distanță, întâlniri și consultații la distanță etc.). Introducerea serviciilor digitale subînțelege găsirea de noi soluții inovatoare, stabilirea unei infrastructuri naționale pentru serviciile digitale și noi modele de servicii în care cetățenii își pot asuma și o responsabilitate mai mare. În același timp, trebuie avut în vedere faptul că vârsta, structura educațională și economică a gospodăriilor din așezările rurale și ținuturile deluroase și montane limitează adesea utilizarea noilor tehnologii, atât din cauza sărăciei, cât și din cauza dificultăților de depășire a utilizării tehnologiilor moderne și a dispozitivelor de comunicare.

Aplicarea modelelor diversificate de organizare a serviciilor – poate fi realizată în mai multe moduri. Funcționarea paralelă a sectorului public și a sectorului privat în serviciile publice poate fi depășită prin: formarea unei piețe pentru servicii, introducerea concurenței prin finanțarea programelor, stabilirea dreptului utilizatorilor de a alege ofertanții serviciilor, evaluarea publică a calității programelor realizate și a efectelor pentru utilizatori, programe comune și dezvoltarea diferitelor forme de relații de parteneriat între două sectoare. Conectarea sectorului privat și sectorului public și a actorilor în organizarea serviciilor de interes public ar obține rezultate semnificativ mai bune, atât cu privire la îmbunătățirea calității și diversității serviciilor, cât și cu privire la utilizarea și întreținerea mai rațională a facilităților. Un astfel de parteneriat ar permite formarea, utilizarea funcțională și întreținerea adecvată a centrelor multifuncționale mai mici din comunitățile locale, respectiv a numeroaselor facilități ale comunităților locale și a căminelor culturale, care pot fi pregătite pentru diverse activități în comunitățile locale prin reconstrucție corespunzătoare. Prin urmare, este important să se definească în mod clar statutul de proprietate al acestor facilități, regimul lor de utilizare,

modalitățile de finanțare și întreținere și ceea ce este deosebit de important, este prevenirea conversiei acestora într-o destinație care nu asigură interesul public și bunăstarea cetățenilor din comunitatea locală.

Implicarea noilor actori în domeniul serviciilor publice necesită o revizuire critică a standardelor și normelor existente de organizare a serviciilor de interes public, având în vedere că multe dintre standardele actuale sunt extrem de solicitante și adaptate organizațiilor mari (numărul și structura salariatilor, suprafața, dimensiunile și dotarea spațiului/facilităților, etc.).

De o importanță deosebită pentru creșterea capacității serviciilor în comunitățile locale, în special în așezările mai puțin dezvoltate, departe de centrele urbane, este consolidarea sprijinului pentru inițiativele civice locale și organizațiile locale care reprezintă pilonul coeziunii sociale, îmbunătățirea siguranței cetățenilor, identificarea grupurilor expuse riscului și implicarea acestora în diverse programe. Aceasta include mobilizarea persoanelor care aparțin grupurilor vulnerabile, a îngrijitorilor acestora și a membrilor familiei/gospodăriei, cu sprijin pentru activitățile care rezultă din acea mobilizare.

Pentru a reduce depopularea demografică și declinul economic în ținuturile rurale, pe lângă creșterea disponibilității serviciilor publice în ținuturile rurale, este importantă și creșterea mobilității sociale și a traficului. Creșterea mobilității sociale a tinerilor (de exemplu, prin aplicarea așa-numitului model al tipografiei de progres social) poate avea un impact pozitiv asupra întoarcerii cetățenilor tineri și educați în așezările rurale. Îmbunătățirea accesibilității serviciilor publice și a conectivității de trafic (rețea) a așezărilor rurale modifică morfologia socială și crește bunăstarea socială și sustenabilitatea socială a ținuturilor rurale, contribuind astfel la reducerea decalajului dintre mediul urban și cel rural. Aspectele sociale și de transport ale mobilității se concentrează pe: (1) transportul public accesibil; (2) dezvoltarea, ordinea și regularitatea transportului public pe drumurile capilare și rețeaua de drumuri locale; (3) conformitatea liniilor de transport public cu programul de lucru al instituțiilor de serviciu public; (4) adaptarea tehnică a transportului la condițiile și nevoile locale - folosirea microbuzelor, vehiculelor de teren etc.

2.5.2.4.3. Liniile directoare și recomandările pentru creșterea disponibilității și a calității serviciilor pe sectoare

În organizarea **instituțiilor preșcolare** (învățământ și educație), stabilirea obligației de a asigura admiterea la grădiniță pentru fiecare copil se bazează pe armonizarea finanțării instituțiilor preșcolare, participarea părinților la costurile șederii copiilor în instituție, criteriile mai stricte de subvenții și controlul continuu cu rapoarte public disponibile. Capacitățile instituțiilor preșcolare pot fi sporite prin închirierea (pe termen lung) de unități private, stimularea ctitoriilor, utilizarea spațiului excedentar în școlile generale/primare și în alte instituții publice.

Una dintre principalele direcții strategice de dezvoltare a învățământului preșcolar în *Strategia de Dezvoltare a Educației până în 2020* este diversificarea instituțiilor și programelor preșcolare pentru a răspunde mai bine diferitelor nevoi ale familiilor și copiilor. Problema diversificării se observă prin crearea și desfășurarea de programe speciale și specializate care sunt în funcție de creșterea disponibilității învățământului preșcolar pentru copiii care nu sunt incluși în sistem, și copiii din grupurile vulnerabile.

În grupul de programe speciale se dezvoltă *Grădinița itinerantă și Educatorul itinerant*.⁵² Ambele programe sunt destinate educației organizate a copiilor în medii în care nu există o formă sau program organizat, sau nu există posibilitatea de transport organizat al copiilor până la grădiniță.

Îmbunătățirea calității și a condițiilor de învățământ în clasele inferioare **ale școlii elementare** este posibilă: (a) prin introducerea transportului de elevi specializat la școala din așezarea vecină sau (b) îmbunătățirea calității predării în școala ținutului prin utilizarea echipelor didactice mobile; a sălilor de clasă mobile, a învățământului la distanță etc. Soluția sub (b) este mai funcțională pentru comunitatea locală, fiindcă se păstrează școala ca o instituție socială și culturală importantă. Creșterea disponibilității și calității educației în clasele mai mari (5-8) ale școlii elementare se poate realiza și prin deschiderea de școli-internat în cadrul școlilor elementare din centrele urbane, pentru copiii din așezările mai îndepărtate care nu locuiesc la o distanță zilnică acceptabilă de școala elementară. Utilizarea spațiului școlar pentru alte tipuri de activități compatibile este una dintre modalitățile de colectare de fonduri pentru amenajarea clădirii școlii și buna funcționare a acesteia. Acest lucru este deosebit de important pentru așezările mai mici și ținuturile cu o populație mai mică, precum și pentru ținuturile cu deficit de spațiu/facilități pentru organizarea altor servicii.

Creșterea ținutului gravitațional **al școlilor medii/liceale și instituțiilor de învățământ superior** se bazează pe o ofertă complexă de predare, cazare, hrană, spații pentru învățare și sport, îngrijire medicală și activități culturale. Spațiile pentru astfel de centre pot fi asigurate prin amenajarea spațială planificată și reglementarea urbanistă corespunzătoare. Centrele de învățământ secundar, în special de specializare și de învățământ superior și centrele de cercetare științifică pot deveni una dintre mărcile comerciale ale așezărilor urbane, inclusiv și ale așezărilor cu o populație mai mică. Cazarmele militare nefolosite reprezintă un spațiu valoros pentru organizarea de campusuri și alte activități importante pentru dezvoltarea socială și culturală a comunității locale.

Punctul de plecare al **asistenței medicale** eficiente și rentabile este asistența medicală primară, care este coloana vertebrală a sistemului de sănătate. Asigurarea accesibilității și creșterea concomitentă a calității serviciilor și a dotării asistenței medicale primare va reduce nevoia de servicii de sănătate de nivel secundar și terțiar. Este deosebit de important ca rețeaua instituțiilor de asistență medicală primară să ofere servicii de calitate și accesibilitate grupurilor deosebit de vulnerabile (femei de vârstă reproductivă, copii mici, preșcolari și școlari, vârstnici, persoane cu dizabilități, grupuri social marginalizate). Disponibilitatea nivelurilor superioare de asistență medicală (nivel secundar și terțiar) se poate ameliora prin îmbunătățirea conectivității transporturilor (rețeaua rutieră și transportul în comun) și prin organizarea adecvată a instituției sanitare care va facilita admiterea pacienților din interiorul țării astfel încât toți locuitorii să poată să utilizeze serviciile medicale prezente numai în centrele urbane mai mari.

Orientarea generală în reforma **protecției sociale** este constituirea rețelei de forme non-instituționale de protecție și dezvoltarea programelor preventive și complementare destinate utilizatorului, care contribuie la o mai bună protecție și o mai bună calitate a vieții grupurilor sociale și persoanelor deosebit de vulnerabile și susțin viața în comunitate. Încurajarea formelor de protecție socială nonstaționară și neinstituționalizată are avantaje semnificative față de formele staționare. Astfel de servicii sunt organizate la mică distanță de locul de reședință al familiei și includ organizarea diferitelor tipuri de îngrijire de zi pentru persoanele care au nevoie de tipul adecvat de protecție și îngrijire în timp ce membrii familiei sunt la locul de muncă, într-o călătorie scurtă etc. (copii cu nevoi speciale și dizabilități de dezvoltare, membrii vârstnici ai familiei etc.). Astfel de spații pot prelua și alte funcții, precum pregătirea mâncărilor/meselor la prețuri

---

⁵² Determinate în Regulamentul privind tipurile, modalitatea de realizare și finanțare a programelor speciale, de specialitate și a altor forme de muncă și servicii efectuate de instituția preșcolară („M. Oficial al RS”, nr. 26/2013).

subvenționate, prestarea anumitor tipuri de servicii la prețuri non-profit/necomerciale. Este posibilă și organizarea activităților de voluntariat ale diferitelor generații și încurajarea diferitelor tipuri de comunicare intergenerațională și intragenerațională, solidaritate și sprijin.

În ținuturile cu densitate scăzută a populației, utilizarea serviciilor mobile poate îmbunătăți protecția socială. Aceste servicii pot fi combinate cu serviciile medicale mobile, ceea ce ar permite economii adecvate și o acoperire mai mare a ținuturilor subdezvoltate. Având în vedere insuficiența fondurilor publice, se pot căuta soluții în angajarea organizațiilor societății civile, încurajarea organizațiilor locale și asociațiilor cetățenilor, a programelor comune de servicii sociale și de sănătate, închirierea în condiții favorabile a spațiului în comunitățile locale (în proprietatea JLS) pentru organizarea serviciilor pe principiul non-profit.

Determinarea strategică este descentralizarea **culturii**. Se va baza pe dezvoltarea formelor de conectare și cooperare a instituțiilor de importanță de stat cu instituțiile și actorii culturali din alte centre urbane, în special mai mici. Formarea asociațiilor instituțiilor culturale (sectorul public, organizațiile societății civile, sectorul privat) în comunitățile locale cu instituțiile dezvoltate, dotate și pregătite profesional din Belgrad și din încă câteva centre urbane mai mari este una dintre formele de descentralizare și dispersare a culturii în Republică. Astfel de asociații permit folosirea, reținerea, formarea profesională a personalului local, schimbul de programe, diverse forme de turnee, expoziții și spectacole itinerante, organizarea de programe specializate pentru tineret, organizarea de cluburi pentru copii și alte modalități de răspândire a valorilor și programelor culturale în așezări mai mici. Descentralizarea culturii presupune: (a) modificarea repartizării fondurilor destinate culturii direcționându-le spre instituțiile și programele culturale din centrele și așezările urbane mai mici; și (b) încurajarea instituțiilor înființate de Republică să-și organizeze activitățile prin programe în unitățile mai puțin dezvoltate, în special în JLS periferice și subdezvoltate (turnee, expoziții, programe educaționale etc.). Accentul dezvoltării culturii în comunitățile locale (în așezări mai mici, cartiere urbane) este pe îmbunătățirea activităților culturale pentru toate generațiile, respectiv pe înțelegerea culturii ca standard al vieții cotidiene. Aceasta subînțelege asigurarea spațiului pentru activități culturale la chirii accesibile și disponibilitatea spațiului în sens economic (regim non-profit și stimularea/subvenționarea anumitor activități și programe) și organizatoric, precum și în raport cu cerințele și prioritățile părților interesate din comunitatea locală.

Dezvoltarea **sportului** se va focaliza asupra asigurării unei infrastructuri sportive accesibile, dotate adecvat, sigure și accesibile din punct de vedere economic pentru toate segmentele populației și diferite grupuri. Accentul este pus pe sporturile recreative în cluburile sportive, școlile preșcolare, școlile elementare și școlile medii/liceale, precum și pe suprafețele publice deschise. Este necesară îmbunătățirea semnificativă a sportului școlar și universitar, dezvoltarea conștientizării privind necesitatea dobândirii obiceiurilor de către tineri cu privire la sport, încurajarea dotării școlilor și spațiilor publice cu echipamente adecvate. În special trebuie evaluate posibilitățile și întreprinse acțiuni de îmbunătățire a spațiului pentru sport și recreare în școlile primare până la clasa a IV din așezările rurale, care sunt aproape fără excepție slab echipate și nu au facilități sportive (sau sunt în stare proastă).

Disponibilitatea serviciilor publice pe lângă dimensiunea organizatorică (doar existența respectiv organizarea serviciului public în așezare fie sub formă staționară, fie mobilă) are și o dimensiune de trafic - dezvoltarea și calitatea infrastructurii rutiere locale și a altor infrastructuri (telefonie, căi ferate, telecomunicații) și linii regulate de transport în comun.

2.5.2.4.4. Disponibilitatea serviciilor publice în funcție de caracteristicile spațiului-așezării (categoria așezării)

Pe baza criteriilor de accesibilitate spațială, utilizatorii serviciilor publice pot fi clasificați în următoarele categorii în funcție de tipul așezării (Tabelul 36):

1. cetățenii care locuiesc într-un ținut urban construit continuu în centre urbane mari (Belgrad, Novi Sad, Niš, Kragujevac), care, la o distanță mai mică de 45-60 de minute pe jos, cu bicicleta și/sau cu transportul (în comun sau privat) au acces la serviciile de calitate din ambele grupuri (servicii de bază și servicii de rang superior);

2. cetățenii care locuiesc în zonele periferice ale marilor centre urbane, care au acces la serviciile din ambele grupuri, la o distanță mai mare și cu utilizarea autovehiculelor private pentru confortul serviciilor și/sau transportului în comun nu întotdeauna de calitate și frecvență satisfăcătoare;

3. cetățenii care locuiesc în ținuturile urbane cu zonă de impact cu peste 100.000 de locuitori, care au acces la serviciile de bază și la majoritatea serviciilor de rang superior, la o distanță mai mică de 45-60 de minute;

4. cetățenii din ținutul urban cu zonă de impact cu peste 40.000 de locuitori și centre urbane din mediul rural care au acces la servicii de bază și la un număr mai mic de servicii de rang superior; diversitatea ofertelor programelor culturale și de altă natură este posibilă prin turnee, schimburi de invitații, precum și activități și programe de încurajare ale asociațiilor și grupurilor locale;

5. cetățenii așezărilor rurale din apropierea marilor centre urbane cărora disponibilitatea serviciilor este condiționată de rețeaua și de calitatea drumurilor locale și de calitatea transportului în comun, iar distanța depășește de obicei limita de 45-60 de minute; disponibilitatea serviciilor publice pentru cetățenii din acest grup poate fi îmbunătățită semnificativ prin îmbunătățirea transportului în comun, utilizarea serviciilor mobile, prin diverse forme de turnee și cooperare în implementarea programelor, în special în domeniul culturii, precum și îmbunătățirea calității rețelei de drumuri locale;

6. cetățenii așezărilor rurale din ținuturile periferice ale JLS și din satele deluroase-montane și izolate, cu servicii de bază deficitare și substandard, din cauza distanței de la locul prestării serviciilor și/sau lipsei transportului, nu pot folosi serviciile publice în centrul comunei sau în alt centru urban. În astfel de medii, este necesară aplicarea unor modalități personalizate de organizare a serviciilor care s-au dovedit funcționale și acceptabile din punct de vedere economic (servicii mobile, programe specializate), inclusiv construirea de noi infrastructuri rutiere locale și îmbunătățirea celor existente;

7. persoanele care aparțin grupurilor sociale izolate și marginalizate din punct de vedere social care trăiesc în enclavile din ținuturile urbane, de obicei nu au posibilitatea de a utiliza serviciile publice din cauza diverselor bariere (fără acte de identitate, distanță etnică, stigmatizare, situație familială disfuncțională) și din cauza sărăciei, condițiilor precare de locuire, deficit complet de capital uman, inițiative insuficiente și sprijin slab pentru organizarea și îmbunătățirea condițiilor și a calității vieții în astfel de comunități locale. Aceștia sunt cetățenii care locuiesc în mediul urban, dar sunt invizibili pentru împrejurimea lor și se confruntă cu privațiuni multiple și cu lipsa aproape totală a condițiilor de integrare în mediul social. Condițiile de viață ale cetățenilor din astfel de enclave pot fi îmbunătățite prin programe complexe multidimensionale (servicii integrate) care vor fi organizate și realizate în comun de sectorul public (instituții de stat), organizațiile specializate și calificate ale societății civile, asociațiile locale și cetățenii din aceste enclave.

Tabelul 36. Recomandări pentru îmbunătățirea organizării serviciilor publice conform ierarhiei nivelului așezărilor

	Ținuturile urbane din Belgrad, Novi Sad, Niș, Kragujevac și Priština	Ținuturile urbane cu o zonă de impact cu peste 40.000 și 100.000 de locuitori	Centrele urbane	Așezările rurale
I – Educație				
Educație preșcolară			X	X, XXX
Învățământ primar - clasa I-IV			X	X, XX, XXX
Învățământ primar - clasa V- VIII			X	X, XX
Învățământ liceal/școala medie		X(K)	(X), XX, (K)	
Învățământ superior și universitar	X(K)	(X)(K)	(X)(K)	
II – Asistența medicală				
Ambulanță, stație sanitară, serviciu medical mobil			X	X, XXX
Centru de Sănătate			X	XX, XXX
Spital general		X	(X)	
Spitale speciale, instituturi, instituții	X	(X)		
Centru clinic	X			
Farmacii			X	(X)
Stație veterinară			X	XXX
III – Protecție socială				
Centre de zi			X	X
Centre staționare pentru grupuri vulnerabile	X	(X)	(X)	
Servicii/asistență pentru vârstnici zilnic la domiciliu			X	XXX
Centre de asistență socială			X	
IV – Cultura				
Spații/facilități multifuncționale pentru diferite tipuri de programe culturale, educaționale și sociale			X	X
Biblioteci și librării			X	(X), XXX

Notă: Este definit nivelul cel mai scăzut de organizare obligatorie a conținutului, iar pentru nivelurile care îl depășesc aplicarea se subînțelege.

Schema modificată utilizată în PPRS în 1996 și 2010

Explicarea semnelor: X - obligatoriu în așezare, tip staționar; XX - în cazul în care nu se poate organiza în așezare, deoarece nu sunt condiții necesare (număr potențial de utilizatori, fonduri de construcție etc.), este obligatoriu asigurarea transportului organizat până la localitatea învecinată unde există conținut (autobuze școlare, transport în comun adaptat, hărți subvenționate etc.); XXX - utilizarea echipelor mobile; (X) - dacă există un interes și o bază economică pentru organizarea conținutului, fie în cadrul sectorului de proprietate publică, fie privată (K) - asigurarea capacităților necesare a căminelor pentru elevi și studenți și a altor servicii extrașcolare

2.5.2.5. Locuirea

2.5.2.5.1. Punctele de plecare pentru dezvoltarea durabilă a locuirii

Locuirea corespunzătoare (sau locuirea adecvată) este un element al dreptului la un standard de trai adecvat în legislația internațională fundamentală a drepturilor omului,⁵³ în documentele internaționale recente care tratează locuirea adecvată și durabilă ca cadru normativ pentru politicile locative⁵⁴, precum și în legislația existentă și în cadrul de planificare al Republicii Serbia⁵⁵.

Locuirea durabilă joacă un rol-cheie în îmbunătățirea calității generale a vieții deoarece are un impact pozitiv asupra nivelului de confort locativ și asupra sănătății umane, contribuie la dezvoltarea economică și socială, inclusiv la reducerea sărăciei și a disparităților sociale, precum și la păstrarea mediului. Conceptul locuirii durabile cuprinde și conceptul „locuirii adecvate pentru toți”, extinzându-se prin definirea complexă a dimensiunii economice, sociale, culturale și economice a dezvoltării.

- Punctele de plecare pentru dezvoltarea locuirii în Republica Serbia sunt:
- dezvoltarea sectorului locativ se bazează pe principiile democrației, subsidiarității, integrativității (verticale și orizontale) și participativității, armonizării cu politicile de dezvoltare urbană și rurală și în special pe respectarea și încurajarea incluziunii și coeziunii sociale;
- dezvoltarea durabilă a locuirii presupune dezvoltarea atotcuprinzătoare și armonizarea reciprocă a elementelor de durabilitate economică, socială și culturală și de protecție a mediului și este orientată spre satisfacerea nevoilor generațiilor actuale și viitoare;
- locuirea adecvată și accesibilă tuturor cetățenilor, cu un sistem de stat dezvoltat de sprijin locativ pentru toate gospodăriile cu acces dificil la piața imobiliară, unde se acordă prioritate celor mai vulnerabile grupuri;
- reglementarea și îmbunătățirea așezărilor existente, defavorizate, informale și substandard într-un mod durabil, cu integrarea în cadrul socio-spațial al așezărilor urbane/rurale și prevenirea extinderii și formării acestora în ținuturi noi, contribuie la dezvoltarea urbană și rurală durabilă, pe termen lung, la dezvoltarea economică și socială și la protecția mediului;
- diversitatea opțiunilor de locuire adecvată oferă un cadru pentru integrarea socială și culturală a diferitelor grupuri sociale și prevenirea segregării.

Soluțiile de planificare sunt grupate în patru teme de bază:

1. Îmbunătățirea capacității de asigurare a locuirii adecvate și durabile;
2. Dezvoltarea durabilă a sprijinului locativ;
3. Îmbunătățirea durabilă a fondului locativ existent; și
4. Reglementarea și îmbunătățirea ținuturilor informale și substandard.

---

⁵³ Declarația universală privind drepturile omului (*Universal Declaration of Human Rights*, 1948), Convenția Internațională privind drepturile economice, sociale și culturale (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 1966) și Carta Socială Europeană revizuită (*The European Social Charter*, 1996) pe care Serbia nu a ratificat-o.

⁵⁴ Carta Națiunilor Unite privind locuirea durabilă (*The Geneva UN Charter on Sustainable Housing*, 2015), Agenda Nouă Urbană (*New Urban Agenda*, 2016); Agenda Urbană pentru Uniunea Europeană (*Urban Agenda for the EU*, 2016); Agenda ONU 2030 (*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*).

⁵⁵ Legea privind locuirea și întreținerea clădirilor (2016), *Strategia Națională privind Locuirea Socială* (2012) și *Strategia Dezvoltării Urbane Durabile a Republicii Serbia până în 2030* (2019) se bazează pe respectul valorilor și obiectivelor dezvoltării durabile și pe promovarea dreptului la o locuire adecvată pentru toți cetățenii.

2.5.2.5.2. Îmbunătățirea capacității pentru asigurarea locuirii adecvate și durabile

Crearea condițiilor preliminare pentru dezvoltarea durabilă a locuirii și asigurarea locuirii adecvate pentru cetățenii Republicii Serbia implică îmbunătățirea prioritară a tuturor capacităților (instituționale, organizaționale, financiare, juridice etc.) necesare pentru implementarea eficientă a politicii locative la toate nivelurile, ceea ce este reprezentată și în *Proiectul Strategiei Locative Naționale din anul 2020 până în anul 2030*.

Soluțiile planificate pentru locuirea adecvată și durabilă sunt următoarele:

1. construirea imediată a noilor și îmbunătățirea capacităților instituționale și organizaționale existente în sectorul locativ, la nivel național și în special la nivelul JLS. Aceasta include sprijinirea dezvoltării organizațiilor locative non-profit, ca actori cheie în implementarea politicii locative la nivelul JLS, precum și construirea capacității adecvate a acestor instituții din punct de vedere al personalului, profesional și tehnico-tehnologic;

2. stabilirea sistemului de finanțare durabilă a locuirii la toate nivelurile și consolidarea instrumentelor de finanțare a sprijinirii locative pentru cele mai sărace grupuri sociale, inclusiv încurajarea parteneriatului public-privat. Pentru finanțarea dezvoltării durabile a locuirii și a programelor de sprijin locativ va fi importantă atragerea și utilizarea fondurilor internaționale disponibile de donații și a fondurilor de credite favorabile;

3. îmbunătățirea reglementărilor și standardelor naționale care guvernează domeniul locuirii (și domeniile relevante pentru locuire) prin armonizarea cu definițiile internaționale, standardele și liniile directoare referitoare la dezvoltarea durabilă a locuirii și asigurarea de locuire adecvată. Aceasta subînțelege și armonizarea reciprocă a documentelor juridice existente din punct de vedere terminologic și aplicarea lor consecventă în documentele de planificare spațială și urbanistică;

4. elaborarea cadrelor metodologice pentru determinarea durabilității locuirii și a „locuirii adecvate”, într-un mod care să permită măsurarea acestora prin indicatori clar definiți și aplicarea în înregistrarea și cercetarea condițiilor și calității locuirii în Republica Serbia;

5. dezvoltarea instrumentelor de monitorizare atotcuprinzătoare și continuă a nevoilor locative ale populației, ceea ce include monitorizarea vulnerabilității locative a gospodăriilor și a pieței imobiliare, prin cooperare verticală și intersectorială. În acest context, este necesară elaborarea instrumentelor pentru înregistrarea corectă a problemelor locative ale grupurilor sociale vulnerabile și în special a apariției persoanelor fără adăpost (aplicarea metodologiei ETHOS);

6. întărirea responsabilității instituțiilor competente ale JLS pentru implementarea politicii locative, ceea ce include monitorizarea continuă a situației în domeniul locuirii și adoptarea periodică a strategiilor locative locale cu planuri de acțiune și programe de sprijin locativ;

7. încurajarea investițiilor în cercetare și dezvoltare a inovației în toate aspectele locuirii durabile.

2.5.2.5.3. Dezvoltarea durabilă a sprijinului locativ

Sistemul dezvoltat de sprijin locativ este o verigă importantă în locuirea durabilă și unul dintre factorii cheie ai dezvoltării spațiale durabile a Republicii Serbia, datorită impactului său direct asupra reducerii inegalităților sociale și atingerii obiectivelor de incluziune și coeziune socială.

Dezvoltarea durabilă a sistemului de sprijin locativ presupune soluționarea responsabilă, atotcuprinzătoare, consecventă și pe termen lung a problemelor locative ale gospodăriilor cu acces dificil la piața imobiliară, luând în considerare aspectele de dezvoltare socială și economică, adecvarea culturală și protecția mediului.

Având în vedere cele menționate, soluțiile planificate pentru dezvoltarea durabilă a sprijinului locativ sunt următoarele:

1. creșterea volumului total de soluții locative în domeniul sprijinului locativ, cu accent deosebit pe creșterea semnificativă a volumului fondului locativ în proprietate publică destinat închirierii în condiții nonprofit;

2. dezvoltarea instrumentelor pentru încurajarea acordării sprijinului locativ de partea cererii și ofertei, prin extinderea categoriilor țintă de beneficiari;

3. încurajarea asigurării terenurilor dotate infrastructural pentru construirea de locuințe pentru sprijinirea locativă în condiții nonprofit;

4. elaborarea și formalizarea unui cadru metodologic special pentru dezvoltarea durabilă a sprijinului locativ în conformitate cu liniile directe internaționale și specificul național, cu un set special de orientări și parametri pentru nivelul de planificare și proiectare urbană. Modelul stabilit ar trebui să permită aplicarea directă în practică, inclusiv evaluarea programelor și proiectelor de sprijin locativ din punctul de vedere al durabilității;

5. dezvoltarea modelelor noi de locuire nonprofit (cooperative locative, parteneriate public-privat, autoconstrucții reglementate etc.) și reglementarea și încurajarea aplicării sistematice a acestora pe baza testării prin proiecte pilot;

6. promovarea și operaționalizarea conceptului de locuire social mixte (cu locuințe pentru piață și sprijin locativ) care are ca scop încurajarea integrării sociale a grupurilor sociale vulnerabile și marginalizate, respectiv prevenirea segregării cauzate de sărăcia concentrată;

7. creșterea diversității ofertei tipologice de soluții locative în domeniul sprijinului locativ prin dezvoltarea, testarea și aplicarea practică a diverselor modele urbanistice-arhitecturale, cu respect deosebit pentru criteriile de adecvare culturală. Este posibil să se utilizeze instrumentul concursului public urban-arhitectural pentru a testa soluțiile model.

2.5.2.5.4. Îmbunătățirea durabilă a fondului locativ existent

Îmbunătățirea durabilă a fondului locativ existent în Republica Serbia este de importanță esențială pentru reducerea impactului negativ al sectorului locativ asupra mediului, soluționarea problemei sărăciei energetice și a lipsei de locuințe, păstrarea și creșterea valorilor imobiliare, dar și încurajarea dezvoltării economice. Prevenirea degradării fizice și reducerea valorii fondului locativ în mediile urbane și rurale necesită, pe de o parte, stabilirea unor mecanisme financiare care să asigure un management adecvat și întreținerea și renovarea la prețuri accesibile și, pe de altă parte, asigurarea monitorizării și păstrării continue a calității fizice și funcționale a locuințelor și a mediului acestora.

În conformitate cu cele menționate, soluțiile planificate pentru îmbunătățirea durabilă a fondului locativ existent sunt următoarele:

1. implementarea prioritară a programelor și proiectelor de îmbunătățire a infrastructurii a clădirilor, unităților și așezărilor rezidențiale existente fără sisteme de infrastructură comunală adecvate (alimentare publică cu apă, canalizare, încălzire);

2. implementarea programelor și măsurilor de îmbunătățire a eficienței energetice a locuințelor și unităților, cu accent deosebit pe îmbunătățirea performanței energetice a locuințelor de familie, care reprezintă partea dominantă a fondului total de locuințe al Republicii Serbia. Având în vedere problema pronunțată a sărăciei energetice, care este un efect secundar al nivelurilor scăzute de eficiență energetică a locuințelor, reabilitarea energetică este o măsură necesară de sprijin pentru locuințe pentru cele mai sărace gospodării;

3. implementarea programelor de reînnoire urbană durabilă și regenerare a locuințelor și unităților degradate fizic și nereglementate, inclusiv a celor cu probleme sociale pronunțate (în special în ansamblurile de locuințe sociale). În zonele de locuințe multifamiliale sau ansambluri de locuințe, măsurile de îmbunătățire ar trebui să includă atât dotări individuale de locuințe, cât și mediul lor imediat (facilități comune, spații comune deschise, suprafețe verzi etc.), care sunt importante pentru calitatea generală a mediului locativ (nivel de igienă, siguranță, pace, încurajarea integrării sociale) și să conțină o componentă socială adecvată;

4. investiția în îmbunătățirea fondului existent de locuințe multifamiliale sub aspectul accesibilității pentru persoanele cu nevoi speciale. Îmbunătățirile elementelor de accesibilitate fizică sunt necesare în cazul dotărilor locative utilizate în sistemul de sprijin locativ, având în vedere structura socială specifică a utilizatorilor acestora (OSI, populație în vârstă, părinți monoparentali etc.).

2.5.2.5.5. Reglementarea și îmbunătățirea așezărilor informale și substandard

Regularizarea reușită, îmbunătățirea durabilă și prevenirea noilor așezări informale, precum și integrarea acestora adecvată urbană, socială și economică, vor contribui la creșterea economică pe termen lung, la promovarea egalității sociale, a coeziunii și stabilității, la dezvoltarea spațială durabilă și echilibrată a Republicii Serbia.

Soluțiile planificate pentru reglementarea și îmbunătățirea așezărilor informale și substandard sunt următoarele:

1. asigurarea de fonduri din bugetele publice și din surse internaționale pentru implementarea continuă a programelor de regularizare și reînnoire a așezărilor informale și substandard;

2. crearea unei baze profesional-analitice, prin cercetarea unor modele aplicabile adecvate pentru reabilitarea și îmbunătățirea calitativă a așezărilor informale și substandard, cu respectarea liniilor directe și experiențelor internaționale, și folosind cunoștințele științifice și profesionale existente și rezultatele practicii la nivel național;

3. amenajarea teritorială a așezărilor informale și substandard prin elaborarea, revizuirea și actualizarea planurilor și programelor urbanistice de reabilitare și îmbunătățire a acestor așezări, implementarea procedurilor de comasare urbană și elaborarea proiectelor de construcție a infrastructurii lipsă. Implicarea populației locale în primele etape de planificare este crucială pentru succesul planificării urbane a așezărilor informale și substandard;

4. încurajarea asigurării securității juridice a proprietății în așezările informale prin legalizarea locuințelor, prin informarea și sprijinul administrativ al cetățenilor și îmbunătățirea capacității organelor competente ale JLS de a implementa procesul de legalizare;

5. implementarea prioritară a programului de regularizare și reînnoire a așezărilor de Romi substandard (și a altor așezări substandard). Îmbunătățirea condițiilor de locuire a locuitorilor așezărilor substandard și dacă e posibil asigurarea *in situ*, evitându-se totodată strămutarea și relocarea populației, cu excepția cazurilor excepționale când se constată că locația existentă nu este adecvată pentru locuire sau este planificată în scopuri publice. Programele de îmbunătățire a așezărilor substandard de Romi sunt implementate într-o manieră transparentă și participativă și prin cooperare transsectorială (locuință, protecție socială, sănătate, educație, cultură și ocupare a forței de muncă). Pe lângă locuirea adecvată, aceste programe asigură includerea socială și economică adecvată a Romilor în comunitatea mai extinsă;

6. acordarea sprijinului locativ gospodăriilor aflate în pericol social din aşezările informale și substandard pentru îmbunătățirea dotărilor locative (finalizarea construcției sau reabilitarea energetică);

7. construirea și îmbunătățirea traficului existent și a infrastructurii comunale în aşezările informale și substandard, inclusiv îmbunătățirea sistemului de gestionare a deșeurilor și a transportului în comun. Prioritatea este rezolvarea problemelor comunale care afectează direct nivelul de igienă și sănătatea umană (eliminarea deșeurilor, evacuarea apelor uzate etc.). Eficiența sistemului de transport în comun este unul dintre factorii cheie în integrarea aşezărilor informale suburbane în ținutul urban și prevenirea impacturilor negative asupra mediului cauzate de extinderea urbană;

8. implementarea unui program de asigurare a locuirii adecvate pentru locuitorii din aşezările informale și substandard strămutate din locațiile necorespunzătoare pentru locuire;

9. îmbunătățirea calității locuirii în aşezările informale prin intervenții urbane mai mici, încurajând totodată participarea activă a populației locale în toate fazele de implementare a proiectului;

10. Prevenirea viitoarelor construcții informale prin creșterea gradului de conștientizare cu privire la impactul acestora asupra dezvoltării economice și consolidarea cadrelor legale și de reglementare adecvate.

2.5.3. Dezvoltarea regională, antreprenoriatul, industria și turismul

2.5.3.1. Dezvoltarea regională

Realizarea dezvoltării regionale a Serbiei până în 2035 va depinde în primul rând de doi factori cheie: (a) rata creșterii economice și ritmul reformelor structurale în economie și (b) depășirea riscului unui proces mai rapid de integrare a Serbiei în UE.

Modelul unui sistem regional sustenabil, reglementat și integrat implică reformarea cadrului instituțional al Serbiei ca membră a UE, ceea ce include: soluții instituționale elaborate și armonizate în planificare și management; planificare și management strategic dezvoltat, semnificație integrativă definită și sistem eficient de planificare regională reglementat legal; aplicare eficientă și consecventă a aranjamentelor instituționale și organizaționale moderne; instituții, mecanisme și instrumente de piață dezvoltate; consolidare a controlului public și instituțional; sistem decizional descentralizat, capacități administrative semnificative consolidate pentru schimbări la toate nivelurile; comportament cooperant al actorilor; nivel înalt al instituțiilor de învățământ; consolidarea cooperării cu țările UE și cu mediul din împrejurime; etc.

În modelul de dezvoltare regională, este necesar să se stabilească un mecanism de stimulare complet nou pentru ținuturile subdezvoltate ale JLS, în primul rând în sudul Serbiei și în ținutul Stara Raška (24 de comuni subdezvoltate și de frontieră în perioada 1971-2020), inclusiv contactele JLS spre AP KiM, JLS și comunitățile sârbe dinn ținutul AP KiM și, dacă este cazul și alte JLS subdezvoltate și de frontieră din Serbia.

Politicile și măsurile eficiente de stimulare (fiscale, monetare, ajutor de stat etc.) ar trebui să se bazeze pe prioritățile de dezvoltare spațială a regiunii și a autoguvernărilor locale prin procesul de planificare strategică integrată. Planificarea spațială și planificarea dezvoltării economice regionale și locale este un proces sistemic prin care actorii din sectorul public, privat și nonguvernamental vor realiza împreună condiții mai bune pentru creșterea economică și vor îmbunătăți calitatea vieții pentru toți locuitorii din ținutul respectiv.

Circumstanțele schimbate după trecerea la o societate postindustrială au condiționat nevoia unor noi strategii de dezvoltare regională. La nivel cultural și politic, importanța regiunii se reflectă în consolidarea identității regionale. Numeroși factori influențează nivelul regional să devină din ce în ce mai important pentru dezvoltarea economică. Schimbarea de perspective se bazează pe conștientizarea că dezvoltarea economică a regiunii stă la baza atingerii obiectivelor economice naționale, că dezvoltarea națională depinde și de resursele regionale și de structura economică a acestora, ceea ce include și calitățile sale sociale și culturale. Noile circumstanțe de îmbunătățire a dezvoltării la nivel regional au afirmat trei concepte interdependente: dezvoltare regională endogenă, cooperativă și policentrică.

Numeroase analize arată că unul dintre cele mai eficiente modele de educație la nivelul mediu (regional) de guvernare din Serbia ar fi gruparea districtelor regionale. Coeficientul de variație al indicatorilor de bază arată o uniformitate destul de mare, dacă districtele Belgrad și Bačka de Sud sunt excluse din analiză. Dezvoltarea ulterioară a planificării spațiale regionale ar trebui să fie însoțită de introducerea nivelului mediu (regional) de management și planificare a dezvoltării economice, cu aplicarea principiilor flexibilității și descentralizării în contextul dezvoltării din ce în ce mai intense a noilor tehnologii de producție, informare și comunicare și de formare a noilor forme organizatorice structurale între sectoare/ ramuri și în cadrul acestora.

Dezvoltarea regională în statele membre UE, precum și în țările candidate este finanțată din fonduri structurale speciale. Responsabilitatea pentru implementare revine statelor membre, care trebuie să aibă o capacitate administrativă adecvată pentru a asigura o bună gestionare a proiectelor și o bună gestiune financiară. Armonizarea politicii de dezvoltare regională a Serbiei cu politica de coeziune a UE este importantă din multe puncte de vedere, ceea ce este confirmat nu numai de experiențele tuturor economiilor în tranziție care sunt acum membre UE, ci și de experiențele noastre regionale cu proiectele UE în perioada de tranziție precedentă. Având în vedere faptul că modelul regional al Serbiei este extrem de centralizat, nedezvoltat instituțional, cu efecte negative uriașe în spațiu, efectele aderării la UE capătă o dimensiune pozitivă deosebită. Pentru a inversa tendința negativă de deceniu a inegalităților regionale, importanța efectelor indirecte ale proceselor de integrare în UE asupra dezvoltării regionale a Serbiei este crucială. Aceasta se referă în primul rând la construcția infrastructurii instituționale regionale, care este un proces foarte lung și provocator.

Beneficiile conformării politicii de dezvoltare regională a Serbiei cu politica de coeziune a UE pot fi însumate după cum urmează:

- efect de dezvoltare - având în vedere necesitatea construirii infrastructurii și dezvoltării capacităților instituționale în Serbia cu ajutorul fondurilor UE;
- efect investițional - prin implementarea proiectelor de infrastructură;
- efect financiar suplimentar – în special cel legat de creșterea capacității sectorului public prin procesul de utilizare a fondurilor din fondurile structurale ale UE;
- dezvoltarea mai rapidă a regiunilor de frontieră – prin proiecte de cooperare transfrontalieră (în domeniul infrastructurii, al protecției mediului și al stimulării cooperării economice), care pe lângă efectele directe la nivel local are adesea efecte indirecte și multiplicatoare în alte domenii;
- consolidarea parteneriatului între sectorul public și cel privat;
- afirmarea planificării strategice regionale – cel mai puternic impact direct al fondurilor structurale UE, care se manifestă prin conceperea politicilor de dezvoltare și a programelor de investiții la nivel național și regional. În consecință, este necesar să se introducă planificarea strategică obligatorie și managementul proiectelor în unitățile autoguvernării locale (unități speciale);

– alegerea priorităților de dezvoltare - investițiile publice trebuie să fie atent identificate și planificate la toate nivelurile de guvernare, de la central la regional și local. Politica de coeziune a forțat autoritățile regionale și naționale să pună în aplicare conceptul de planificare strategică atotcuprinzătoare pe termen lung a dezvoltării economice, inclusiv bugetarea multianuală;

– reforma administrației publice – efectul indirect al politicii de coeziune a UE se reflectă în faptul că introducerea fondurilor structurale a îmbunătățit capacitatea de management a administrației la toate nivelurile. Este foarte important pentru Serbia să ridice capacitățile administrative și profesionale ale agențiilor de dezvoltare regională la un nivel superior.

2.5.3.2. Antreprenoriatul, investițiile și finanțele.

2.5.3.2.1. Încurajarea dezvoltării MSPP

Punctul de plecare pentru încurajarea dezvoltării MSPP este *Strategia de promovare a MSPP existentă și Planul de acțiune 2015-2020* cu următoarele priorități: construirea unui mediu de afaceri stimulant, accesul mai ușor la finanțe, încurajarea resurselor umane, creșterea nivelului de competitivitate, intrarea pe noi piețe și dezvoltarea antreprenoriatului⁵⁶.

Conceptul de bază al încurajării dezvoltării MSPP este o combinație de măsuri cantitative de sprijin, care asigură un mediu de afaceri atractiv pentru toți actorii, consolidând în același timp măsurile calitative care să încurajeze în primul rând societățile comerciale cu creștere rapidă / cea mai rapidă creștere, societățile industriale cu participarea peste medie a cunoștințelor, societățile ecologice și orientate spre export.

Printre măsurile cantitative de importanță deosebită ar fi încurajarea educației antreprenoriale (competența națională), îmbunătățirea sistemului de învățământ, dezvoltarea învățământului secundar dual, asigurarea și finanțarea instructajului, formarea antreprenorilor și a salariaților, crearea clusterelor, dezvoltarea zonelor libere, crearea de parcuri tehnologice, incubatoare „Ingeri de afaceri” (competența națională și locală, cu coordonare).

În cazul măsurilor de sprijin calitativ, prioritatea este construirea și dezvoltarea infrastructurii IT accesibile tuturor (nivel național și regional), coordonarea afacerilor mici și mari (nivel local) și cooperarea între antreprenoriat și știință (nivel național și local). La oferirea măsurilor financiare de stimulare care sunt direcționate prin Fondul de Dezvoltare al Republicii Serbia și Agenția pentru Asigurarea și Finanțarea Exporturilor (în continuarea textului: AOFI), este necesar să se încurajeze în perioada următoare îmbunătățirea productivității și a eficienței afacerii.

Măsurile prioritare pentru încurajarea creșterii și dezvoltării MSPP sunt următoarele:

- asigurarea monitorizării sistematice și măsurarea rezultatelor măsurilor de stimulare, în special în cazul resurselor financiare (nivel național, Fond de dezvoltare și AOFI, nivel regional, agenții și centre și nivel local);

- asigurarea diversificării surselor de finanțare (pe lângă accesul mai ușor la finanțare) prin dezvoltarea instituțiilor de microfinanțare subdezvoltate/inexistente, pieței financiare, leasing, factoring, „Ingeri de afaceri”, training, platforme și alte metode sofisticate, alternativ folosind fonduri europene (*Horizon 2020* sau *COSME* etc.) pentru a încuraja MSPP;

- un accent mai mare pe rezolvarea problemelor ecologice în practica antreprenorilor;

- îmbunătățirea direcționării fondurilor din Fondul de Dezvoltare și AOFI în direcția încurajării cooperării între MSPP și includerea acestora în lanțurile internaționale;

⁵⁶ Strategia de promovare a MSPP și Planul de acțiune 2015-2020, Ministerul Economiei al RS, 2015

- afirmarea celei de-a doua șanse pentru antreprenori și neutralizarea tratamentului anterior al eșecului antreprenorial;
- îmbunătățirea disponibilității achizițiilor publice pentru antreprenori.

2.5.3.2.2. Încurajarea economiilor și investițiilor interne

În domeniul consumului public, este necesară reducerea semnificativă a subvențiilor existente pentru societățile comerciale autohtone din sectorul public și societățile comerciale nerestructurate (foste societăți deținute în proprietate socială) și redirecționarea fondurilor consumului public spre o participare mai mare a investițiilor în transport, infrastructură comunală și infrastructură IT. De asemenea, este necesar să se asigure o limitare bugetară fermă a consumului public la toate nivelurile și să se oprească împrumuturile utilizatorilor bugetari de la băncile autohtone. În schimb, este necesar să se utilizeze parteneriatul public-privat ca modalitate de finanțare și plasarea titlurilor de creanță (obligațiuni) ca modalitate de finanțare a proiectelor publice. Ca o condiție pentru reducerea ponderii consumului public în produsul intern brut (BDP), este necesar să se asigure îmbunătățirea gestionării fondurilor publice, măsurarea și controlul eficienței utilizării fondurilor și o mai mare orientare (re-orientare) spre abordarea de proiect a finanțării.

La încurajarea economiilor și investițiilor interne, cea mai dificilă sarcină ar fi schimbarea modului de gândire al factorilor de decizie și adaptarea insuficientă la regulile jocului pieței. Respectiv, este necesar să se utilizeze toate rezervele pentru încurajarea economiilor interne și motivarea antreprenorilor să investească în dezvoltare, pentru a realiza sarcina strategică cu privire la participarea investițiilor de 25% în produsul intern brut (BDP).

În prim-plan se află eliminarea și/sau reducerea sarcinii fiscale asupra economiilor interne (eliminarea impozitului pe economii, eliminarea impozitului pe câștig de capital la tranzacționarea cu hârtii de valoare - în continuare textului: hârtii de valoare) și stimularea investițiilor (deduceri și scutiri de impozit) pentru investițiile în dezvoltare și creșterea bogăției naționale, cu diferențierea stimulentei în funcție de nivelul de dezvoltare al regiunii în care se realizează investiția. Este necesar să se transfere sprijinul veniturilor publice din producție și proprietate către consum și în acest sens este necesară recompunerea surselor fiscale de finanțare a consumului public și a ratelor acestuia. Este deosebit de important să se încurajeze noi angajări, în primul rând ale tinerilor, prin măsuri de stimulare, și să se asigure stimulente celor care reușesc să întoarcă și să angajeze tineri din străinătate.

Abia la prioritățile de rangul trei avem includerea statului, a surselor sale de finanțare, a donațiilor și a stimulentei din partea UE și a instituțiilor financiare internaționale și a donatorilor în aceste scopuri. În același timp, statul nu trebuie să asigure întreaga finanțare a proiectelor, ci doar să asigure stimulente inițiale pentru realizarea acestora.

A fost subutilizată oportunitatea care câștigă importanță în special la nivel local de dezvoltare spațială - asigurarea parteneriatului public-privat și astfel depășirea limitelor economiilor insuficiente. De asemenea, este necesară o susținere mai mare a finanțării proiectelor publice prin împrumuturi pe piața financiară, folosind plasarea titlurilor de creanță sau de credit - obligațiuni.

La investițiile străine directe, care compensează economiile și investițiile interne încă insuficiente, este necesară îmbunătățirea mediului general de afaceri, respectiv continuarea reformelor pieței, și nu acordarea subvențiilor pentru SDI fără criterii bazate pe decizii *ad-hoc* care ar trebui să fie complet desființate. În plus, politica de încurajare a investițiilor străine directe ar trebui schimbată în direcția deschiderii spațiului pentru investiții în producții mai complexe, de înaltă tehnologie, în detrimentul produselor și serviciilor de tehnologie scăzută și al produselor necomercializabile. În plus, ar trebui stimulate în primul rând SDI care se bazează pe producția de la furnizorii interni.

Printre priorități se numără și asigurarea unui acces mai ușor al sectorului privat la finanțare și creditare, cu scopul creșterii ponderii totale a împrumuturilor acordate sectorului privat în produsul intern brut (BDP) (la 80%). În acest scop, este necesară monitorizarea în special a structurii plasării creditelor băncilor (portofoliul de credite), a părții îndreptate spre MSPP. Este deosebit de importantă facilitarea costurilor de împrumut a antreprenorilor cu băncile (prin politica de dobânzi de referință scăzute și posibile subvenții ale dobânzii) și împrumuturile prin furnizarea de scheme de garantare. Diversificarea și dezvoltarea instituțiilor financiare precum dezvoltarea pieței financiare, instituțiilor de microfinanțare, leasing-ului, factoring-ului, capitalului *venture* (de risc), fondurilor de capital privat și companiilor de administrare, liberalizare a reglementărilor care ar îmbunătăți aceste tipuri de finanțare și ar deschide spațiul pentru modalități sofisticate de acces digital.

2.5.3.2.3. Dezvoltarea sectorului financiar

Condiția prealabilă pentru dezvoltarea sectorului financiar este păstrarea stabilității macroeconomice. În domeniul politicii fiscale, este necesar să se asigure implementarea unei politici de limitări bugetare stricte în consumul public la toate nivelurile, cu o politică restrânsă, transparentă și eficientă, cu eforturi de reducere treptată a sarcinii. În sectorul bancar, prioritatea este finalizarea și rotunjirea procesului de restructurare bancară, încurajând totodată procesul de concentrare a sectorului, prin fuziuni și achiziții (fuziuni, achiziții și preluări). Nu mai puțin importantă este liberalizarea (în continuare) a reglementărilor bancare, care ar asigura spațiu pentru (re)înființarea și dezvoltarea instituțiilor financiare mai mici, cum ar fi băncile de economii, organizațiile de economii și împrumut și cooperativele.

Pentru a întări concurența cu băncile și a restrânge caracteristicile sistemului financiar centrat pe bancă, este necesară încurajarea dezvoltării instituțiilor financiare nebancale în domeniul asigurărilor, leasing-ului, factoring-ului, forfeiting-ului, dezvoltării fondurilor de pensii facultative, fondurilor de capital privat (*equity funds*) și companii de administrare a fondurilor.

Activitățile de factoring au un mare potențial de a accelera dezvoltarea pe baza cererii mari pentru aceste servicii, unde, printre altele, este necesară liberalizarea reglementărilor și un tratament fiscal diferit, în baza cărora este posibilă prin acest tip de plată amânată să se acorde finanțare pentru companii din lanțuri internaționale de producție sau rambursarea finanțării.

În domeniul leasing-ului se prevede doar leasing-ul financiar, de aceea este necesară liberalizarea reglementărilor, care să folosească potențialul de dezvoltare a acestui tip de serviciu, cu tratament fiscal diferit și care să permită leasing-ul operațional.

Este necesar să se utilizeze potențialul pentru dezvoltarea fondurilor de capital privat și formarea și dezvoltarea unor societăți corespunzătoare pentru administrarea fondurilor. De o importanță deosebită ar fi dezvoltarea unor fonduri specifice de capital de risc (*venture capital*), orientate spre finanțarea antreprenorilor începători (*start-ups*) și a companiilor cu creștere rapidă din sectorul IT. Ca prim pas, este necesar să se adopte o lege adecvată privind modalitățile alternative de investiție (care este în pregătire).

De o importanță deosebită este angajamentul statului în încurajarea dezvoltării piețelor financiare.

2.5.3.3. Industria

2.5.3.3.1. Determinări strategice pe termen lung de dezvoltare industrială

Dezvoltarea strategică și distribuția spațială a industriei implică ajustarea națională la noul cadru global și condițiile specifice din Republica Serbia, prin sprijinirea procesului de reindustrializare a exporturilor. Sarcina strategiei industriale este de a propune: conceptul și modul de transformare a unei părți a industriei tradiționale în industria secolului XXI, conceptul de dezvoltare industrială nouă în cadrul celei de-a patra revoluții industriale (4IR) și globalizare, priorități strategice, măsuri și instrumente de implementare în procesul care creează oportunități mai mari de încadrare în muncă de calitate și crește competitivitatea generală pe baza durabilității, respectiv prin dezvoltarea producției circulare.

Dezvoltarea teritorială și distribuția industriei în PPRS se bazează pe: 1) cadrul *Strategiei de dezvoltare industrială a Serbiei 2011-2020*, *Strategia de politică industrială a Republicii Serbia din 2021 până în 2030* și *Strategia de specializare inteligentă a Serbiei din 2020- 2027 / RIS3*; 2) parte a cadrului *Noii Strategii Industriale pentru Competitivitate Globală, Europa Verde și Digitală* (martie 2020); 3) conceptul de 4IR și Industrie 4.0; și 4) capacități reale de dezvoltare, capacități tehnologice limitate și alte posibilități disponibile ale industriei sârbe pentru aplicarea cadrelor inovatoare.

Prima determinare strategică a dezvoltării industriale este de a contribui la rezolvarea problemelor cheie de dezvoltare, economice, sociale, urbane și de altă natură în Republica Serbia. Aceasta în determinarea dezvoltării spațiale a industriei Serbiei include ajustarea și integrarea cu cadrul politicilor naționale de dezvoltare (industrială, inovatoare, regională etc.) și cu noua politică industrială europeană. Conform *Strategiei de politică industrială a Serbiei în perioada 2021-2030*, determinarea strategică de bază este de a crește competitivitatea industriei până în 2030.⁵⁷

Determinarea de bază a *Strategiei de specializare inteligentă a Serbiei în perioada 2020-2027 / RIS3* este dezvoltarea și plasarea produselor și serviciilor inovatoare de top pe piața globală.⁵⁸ *Noua agendă de creștere a Serbiei până în 2030 / Serbia's New Growth Agenda* și analiza și rapoartele (Banca Mondială, 2019) sugerează o strategie care ar putea contribui la o creștere pe termen lung a produsului intern brut (BDP) la 7% pe an, dublând BDP -ul în 10 ani și angajând aproximativ 100.000 de lucrători pe an.⁵⁹ Noua strategie industrială pentru

⁵⁷Creșterea competitivității industriei: 1) prin creșterea ponderii valorii adăugate brute (BDV) în sectorul de prelucrare la 22% în BDV; 2) prin creșterea valorii adăugate brute (BDV) per salariat de 2,6 ori până în 2030; 3) prin creșterea eficienței tehnice cu 20% (de la 58% la 70%); 4) prin creșterea ponderii investițiilor în produsul intern brut (BDP) la 25%; 5) prin acoperirea completă a importurilor cu exporturile din industriile de tehnologie medie și înaltă; 6) prin rata de utilizare a resurselor circulare de 10% (2030). *Strategia de politică industrială a Serbiei 2021-2030* se bazează pe șase domenii de intervenție: consolidarea personalului, inovarea, investițiile, digitalizarea, internaționalizarea și economia circulară, dar nu conține un concept și o strategie de dezvoltare industrială. Noua politică industrială a Serbiei este un mijloc de depășire a crizei, de provocări de dezvoltare și de sprijinire a dezvoltării durabile, ale cărei linii directoare sunt stabilite în conformitate cu Legea privind sistemul de planificare al Republicii Serbia.

⁵⁸Cadrul metodologic al Centrului Comun de Cercetare pentru Specializare Inteligentă în țările vizate de procesul de extindere a UE și țările vecine UE, adoptat de Uniunea Europeană în 2018 (ca obligatoriu și pentru țările candidate), a fost aplicat în dezvoltarea RIS3 Serbia. *Strategia de specializare inteligentă a Republicii Serbia în perioada 2020-2027* este una dintre condițiile pentru închiderea Capitolului 20: Antreprenoriatul și Politica Industrială în Procesul de Aderare la UE. RIS3 se concentrează pe investițiile de dezvoltare în domenii în care există o masă critică de cunoștințe, capacități și competențe și potențial de inovare pentru competitivitatea și poziționarea globală. Conform *Strategiei/RIS3*, sectorul industriei high-tech va angaja 8% din muncitorii industriali în 2027 (4,5% în 2019), cu o creștere a ponderii exporturilor industriei high-tech în total exporturi de la 1,9% la 3% în 2027. Investițiile în cercetare și dezvoltare vor ajunge la 1,3% din produsul intern brut (BDP) în 2027.

și angajând aproximativ 100.000 de lucrători pe an.⁵⁹ Noua strategie industrială pentru *competitivitatea globală, Europa verde și digitală (2020)* se bazează pe consolidarea pieței unice europene și pe un nou tip de guvernare care realizează o dublă tranziție a dezvoltării industriale – spre o producție neutră din punct de vedere climatic și leadership digital.⁶⁰

A doua determinare strategică a dezvoltării industriale este aceea de a permite o schimbare semnificativă de la modelul dominant de competitivitate cu costuri reduse la modelul de competitivitate bazată pe inovație. Noul concept presupune ajustarea la politica industrială a UE (ca o parte a condițiilor pentru aderarea Serbiei la UE - Capitolul 20. Politica industrială și antreprenoriatul), cu introducerea soluțiilor care sunt compatibile cu prioritățile de dezvoltare ale Serbiei.⁶¹ De asemenea, presupune ajustarea la obligațiile din Capitolul 27 (mediul și schimbările climatice), care poate fi și o nouă sursă de creștere industrială a Republicii Serbia, în special în domeniul surselor regenerabile de energie, reciclării, gestionării deșeurilor și eficienței energetice.

A treia determinare strategică a dezvoltării industriale este aplicarea tehnologiilor inovatoare și producerea unor niveluri mai ridicate de valoare adăugată în blocurile de afaceri ale lanțurilor, care stau la baza creșterii industriale, a competitivității exporturilor și a noilor locuri de muncă. Dezvoltarea industriei include investiții în cercetare, inovare, personal, cunoștințe, abilități de muncă, tehnologie, precum și infrastructură digitală, fizică, de afaceri, inovare și socială, cu sprijinul investițiilor publice și private interne și al SDI. Creșterea productivității, îmbunătățirile tehnologice și inovarea în industrie necesită cercetare dezvoltată, relevantă și integrată, susținută din fonduri publice.

A patra determinare strategică a dezvoltării industriale este de a crește dorința actorilor publici (statele antreprenoriale) de a-și asuma riscuri în procesul de descoperire antreprenorială, crearea în comun de noi inovații orientate spre misiune, noi servicii și piețe și asumarea riscurilor de experimentare și dezvoltare a inovației. O implicare mai mare a publicului în fiecare etapă a lanțului de inovare trebuie echilibrată cu structuri de guvernare eficiente și flexibile, care să permită o mai bună coordonare intersectorială și instituțională. O astfel de abordare ar trebui să atragă investiții private și alte surse de finanțare către activități inovatoare extrem de incerte și cu risc ridicat. Competitivitate scăzută și resurse limitate pentru

⁵⁹Documentul indică faptul că Serbia este bine poziționată din punct de vedere macroeconomic pentru a deveni o economie modernă, sofisticată și cu creștere rapidă, care, condusă de sectorul privat, compensează rapid diferențele cu țările din Europa Centrală și de Est și converge cu UE. Precondițiile de bază pentru atingerea obiectivelor sunt transformările în șapte domenii: 1) încurajarea investițiilor; 2) finanțarea companiilor în creștere; 3) calificarea lucrătorilor; 4) creșterea productivității; 5) creșterea exporturilor; 6) facilitarea afacerilor (cadru de reglementare mai bun); și 7) stimularea competitivității.

⁶⁰Accentul se pune pe inovarea industrială, investiții, abilitățile de muncă și transformarea semnificativă a producției, cu stimularea inovației bazate pe locație, experimentarea și o abordare circulară a producției. Pentru a evita concurența industrială neloială (de exemplu, în ceea ce privește aplicarea unor standarde sau principii diferite), în 2021 vor fi adoptate reguli globale privind subvențiile industriale. Uniunea Europeană propune un nou Mecanism de tranziție industrială echitabilă pentru regiunile cu emisiune intensă de carbon în procesul de transformare, modernizare și decarbonizare a industriilor consumatoare de energie și sprijin pentru industriile durabile și „inteligente” (pentru sprijin tehnic și consultativ pentru regiunile și industriile care utilizează cantități mari de combustibili fosili, de importanță pentru ajustări în Serbia). Acest lucru este esențial pentru creșterea siguranței producției industriale din cauza dublării proiectate a cererii de materii prime în Europa până în 2050, a cererii de neutralitate climatică, a consolidării reciclării și a utilizării materiilor prime secundare.

⁶¹ Recomandările Comisiei Europene pentru Capitolul 20 prevăd ca Serbia să pregătească și să lanseze o strategie industrială atocuprinzătoare bazată pe principiile UE și pe utilizarea practicilor de specializare inteligentă, consolidarea capacității administrative de a implementa politicile antreprenoriale și industriale (cu un mediu de afaceri adecvat) precum și conectarea la Capitolul 8. Politica de concurență. Acest lucru a fost realizat prin adoptarea *Strategiei politicii industriale a Republicii Serbia din 2021 până în 2030* și a *Strategiei de specializare inteligentă a Serbiei în perioada 2020-2027 / RIS3*. Raportul Comisiei Europene pentru Serbia din 2019 a subliniat că Serbia este moderat pregătită pentru politica de dezvoltare a întreprinderilor și politica industrială, că este necesar să se conecteze contextul intern și internațional prin stabilirea de obiective realiste, măsuri clare și indicatori măsurabili, sprijin financiar și un mecanism structurat de implementare, monitorizare și evaluare.

aplicarea determinărilor strategice ale dezvoltării industriale, în special inovațiile de înaltă tehnologie în producție, implică faptul că Serbia nu poate fi în grupul „liderilor” în dezvoltarea inovării, ci în grupul „adeptilor”, ceea ce subînțelege în principal transferul de noi tehnologii inferioare din lume.⁶²

Potrivit estimărilor, dacă se realizează o tendință dinamică de creștere industrială ca un imperativ al dezvoltării Serbiei (investiții mari în modernizarea tehnologică, inovare, creștere semnificativă a producției de înaltă tehnologie, investiții în educație și competențe), rezultatele pozitive ale reindustrializării s-ar putea preconiza abia peste 5-10 ani. Prin urmare, se poate aștepta aplicarea limitată a conceptului „elastic” ajustat la nivel local de reindustrializare a Serbiei, în primul rând din cauza spațiului de manevră îngust (resurse) și a stimulentei pentru SDI. Pentru realizarea determinărilor strategice menționate, este necesar să se asigure firmelor autohtone, în special MSP și celor din industria low-tech, să beneficieze de SDI prin programe antreprenoriale și de inovare. Astfel de programe pot include îmbunătățirea performanțelor de export ale societăților comerciale autohtone și consolidarea legăturilor cu companiile străine din țară și din străinătate. Programele de conectare a furnizorilor pot oferi asistență tehnică societăților comerciale autohtone și informații companiilor străine despre potențialii furnizori autohtoni. Programele care vizează creșterea inovației și a adoptării tehnologiei de către societățile comerciale autohtone pot contribui la obținerea unei productivități ridicate pentru a absorbi efectele de propagare ale SDI. Abordarea RIS3, ca obligatorie pentru Serbia, este potrivită și pentru modernizarea sectoarelor tradiționale. Conceptul de dezvoltare industrială trebuie să se bazeze pe coexistența și modernizarea sectoarelor tradiționale de producție și pe consolidarea sectoarelor de producție inovatoare, dezvoltate în medie și înaltă tehnologie.

A cincea determinare strategică a dezvoltării industriale presupune că viitoarea politică se bazează pe identificarea ramurilor și producției prioritare, sprijinirea prin diverse forme de subvenții și controlul direct de către instituțiile statale. Politica de dezvoltare industrială subînțelege producția și sectoarele țintite, cu toate că nu există suficienți indicatori dezvoltați pentru prioritizarea sectorului. Ministerul Economiei din Serbia a stabilit următoarele criterii pentru selectarea sectoarelor prioritare din industria prelucrătoare: posibilitatea de a exporta produse; competitivitatea la export; sustenabilitatea exporturilor; valoarea adăugată; avantajul comparativ; concentrarea agenților economici; succesul agenților economici și potențialul de efecte de debordare. Guvernul Republicii Serbia a identificat patru domenii prioritare în sectorul de producție: industria alimentară, industria lemnului și a mobilei, industria cauciucului și a plasticului, industria mașinilor și a echipamentelor. Pentru aceste domenii a fost definită sarcina pentru dezvoltarea politicilor sectoriale pentru minim următorii 5 până la 10 ani. În același timp, politica de specializare inteligentă promovează prioritizarea cu o combinație de sprijin vertical și orizontal („de sus în jos” și „de jos în sus”) în cercetare și inovare și „procesul de descoperire antreprenorială” ca dialog public-privat între sectorul academic - de cercetări, sectorul guvernamental, sectorul economiei și al societății civile.

2.5.3.3.2. Scenarii-cadru pentru dezvoltarea industrială

Punctele de plecare pentru determinarea scenariilor-cadru de dezvoltare industrială pe termen lung sunt: analiza preliminară *ex-post* a efectelor reformelor structurale implementate în domeniul industriei în Republica Serbia, indicatorii țintă din strategiile naționale de dezvoltare

⁶²Factorul limitativ pentru îndeplinirea acestor determinări strategice este faptul că Serbia are acces foarte limitat la majoritatea resurselor financiare, umane și instituționale pentru o nouă dezvoltare, în special industriile de înaltă tehnologie. Dezvoltarea noilor tehnologii este costisitoare și solicitantă, în timp ce așteptarea unor efecte semnificative poate fi atinsă doar pe termen lung. Competitivitatea industriei Serbiei este foarte scăzută și nu este realist să ne așteptăm că aceasta ar putea fi îmbunătățită semnificativ într-o perioadă mai scurtă. Serbia și țările din Europa de Sud-Est adoptă *Strategia comună de dezvoltare în Europa de Sud-Est 2020*, cu accent pe digitalizare și tehnologie înaltă în sectoarele de servicii, dar fără a anticipa dezvoltarea industrială.

industrială și specializarea inteligentă și ipoteze despre tendințele industriale până în anul 2035 în UE. Schița scenariilor propuse de dezvoltare industrială este legată de ipotezele despre mișcarea indicatorilor macroeconomici, cadrul de scenarii și proiecțiile *Strategiei fiscale a Serbiei 2020-2022* și cadrul *Noului Program de Creștere al Serbiei până în anul 2030* (Banca Mondială, 2019). Scenariile de dezvoltare industrială au inclus și dimensiunea ecologică, în timp ce scenariile de distribuție spațială a industriei au fost propuse în secțiunea 2.5.3.3.3. PPRS.

Elementele de bază ale scenariilor-cadru pentru dezvoltarea industrială a Serbiei sunt prezentate în Tabelul 37.

Tabelul 37. Scenarii-cadru pentru dezvoltarea industrială a Serbiei până în anul 2035.

Scenariu de continuare a tendințelor existente de dezvoltare a industriei (<i>așa cum este</i>)	Scenariu de dezvoltare inovatoare a ramurilor/produselor (<i>în conformitate cu politica industrială a UE</i>)	Scenariu “real” de dezvoltare a industriei (<i>cum ar trebui să fie</i>)
<ul style="list-style-type: none"> - bazat pe dezvoltarea industrială pe o abordare neoliberală (abordare ultra-profit) -dezindustrializarea și devastarea industriei prelucrătoare până în 2015 -creșterea indicelui intensității industrializării ca și în perioada 2015-2019. -dominația exprimată a ramurilor tradiționale ale sectorului prelucrător -dominația produselor cu valoare adăugată redusă și gradul de finalizare - prezența ramurilor intensive în forță de muncă și a capacităților de producție intensive în resurse și în capital -nivel scăzut al ponderii industriei în BDP -pondere mare a muncii precare și prost plătite -decalajul tehnologic al producției -dominația ramurilor de nivel tehnologic scăzut (> 43,4%) și mediu-scăzut (32,2%) -schimbări lente ale nivelului tehnologic și intensitate lentă a modernizării -competitivitate slabă la costuri reduse -nivel scăzut de dezvoltare industrială -dominația exportului de produse din stadii inferioare de prelucrare, materii prime și semifabricate -utilizarea insuficientă a capacității -rolul semnificativ al SDI, în special în export 	<ul style="list-style-type: none"> -misiune - creștere industrială orientată spre inovare cu sprijinul sectorului public (stat antreprenorial) -schimbarea paradigmei de dezvoltare a industriei și a producției -creșterea investițiilor în inovare, cercetare și cunoștințe -conceptul de dezvoltare a industriei 4.0 în cadrul 4IR în focusul de reindustrializare -creșterea competitivității bazate pe inovații -creșterea exponențială a tehnologiei -industrii digitalizate, sofisticate din punct de vedere tehnologic, eficiente din punct de vedere ecologic și energetic -schimbarea completă a conceptului de producție și management, trecând de la conceptul de „economii de scară” la „economii de serii mici”; digitalizarea (rețeaua tuturor actorilor din lanțul de producție, inclusiv actorii de pe piață); bazată pe revoluția cognitivă (idei, cunoștințe și inovații) - schimbarea paradigmei de producție de la producție centralizată la producție inteligentă descentralizată -inființarea platformelor regionale (orizontale) de producție 	<ul style="list-style-type: none"> -bazat pe dezvoltarea industrială pe o abordare mixtă - „capitalism liberal coordonat” și pe intervențiile unui stat puternic (abordare ultra-socială) în condiții foarte limitate și cu resurse insuficiente -reindustrializarea intensivă ca mijloc de creștere economică și de reînnoire a nivelurilor tehnologice anterioare, digitalizarea - ponderea sectorului de prelucrare cu 22% în BDV -provocările schimbărilor tehnologice 4IR necesită o direcționare puternică a producției noi, a transformărilor structurale și digitale ale industriei spre zone mai productive -creșterea investițiilor și schimbări structurale spre o mai mare participare a industriei 4.0 - tehnologii înalte și medii -creșterea participării industriei inovatoare bazată pe cunoștințe, industrii circulare, cu emisii scăzute de carbon și eficiente din punct de vedere energetic -sprijin pentru start-up-uri, MMSP inovatoare și cu creștere rapidă -sprijin pentru MMSP și instituțiile de cercetare în dezvoltarea de noi tehnologii, furnizori de firme inovatoare, MSP cu potențial de creștere -încurajarea inovației, dezvoltarea de noi produse și servicii, creșterea salariilor -creșterea competitivității, creșterea incluzivă și durabilă a BDP/BDV -creșterea competitivității bazată pe produse de mare valoare

Scenariu de continuare a tendințelor existente de dezvoltare a industriei (așa cum este)	Scenariu de dezvoltare inovatoare a ramurilor/produselor (în conformitate cu politica industrială a UE)	Scenariu “real” de dezvoltare a industriei (cum ar trebui să fie)
<ul style="list-style-type: none"> -investiții insuficiente ale sectorului privat autohton în producție -investiții insuficiente în inovare - investiții generoase ale sectorului public în stimulente și subvenții SDI -scăderea ponderii investițiilor în industria prelucrătoare în BDP -investiții mici în infrastructura inovatoare și de producție - investiții insuficiente în personal, cunoștințe și cercetare -conectare insuficientă a politicii industriale, educaționale , de cercetare și celei de dezvoltare - garanția creditelor la un nivel înalt -inegalități regionale și spațiale deosebite în alocarea industrială -dezindustrializarea în majoritatea ținuturilor Serbiei și centrelor urbane -reindustrializare lentă în mai multe ținuturi subregionale -cadru instituțional insuficient ajustat - cadru de reglementare subdezvoltat -lipsa de personal -acces dificil la resurse financiare -investiții insuficiente în măsuri de protecție a mediului -creșterea emisiilor de gaze cu efect de seră cu 3,2% până în 2030 -politica industrială și de inovare fragmentată -lipsa motivației pentru rezolvarea problemelor sociale 	<ul style="list-style-type: none"> -integrarea structurilor fizice de producție în rețelele informaționale -conectarea verticală în rețea a capacităților productive / sistemelor cu procese de afaceri în fabrici -conexiuni orizontale ale sistemelor productive cu rețelele furnizorilor, clienților, etc. -integrarea producției și serviciilor -crearea unui nou sistem funcțional de integrare orizontală și verticală a industriei -integrarea software-ului special și a platformelor de utilizatori în rețelele digitale -cerere mare de personal calificat, cunoștințe și competențe specifice, contribuție la creșterea muncii precare, reducerea generală a locurilor de muncă pentru lucrătorii slab calificați și lucrătorii din afara sferei digitale - transformare a standardelor sociale -bazat pe aplicarea deplină a principiilor economiei circulare - reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră în conformitate cu legislația UE -implicații uriașe și insuficient cercetate asupra dezvoltării urbane și teritoriale -noi platforme de investiții -noi mecanisme și instrumente pentru finanțarea industriei și a dezvoltării generale 	<ul style="list-style-type: none"> -modernizarea unei părți a sectorului productiv tradițional, a ramurilor-produselor prioritare special selectate -creșterea producției și modificarea structurii exporturilor -satisfacerea cererii autohtone de produse de bază -creșterea nevoilor și cerințelor de personal calificat și aptitudini - soluționarea problemei lipsei de personal calificat cu aptitudini necesare -dezvoltarea mai rapidă a educației și a aptitudinilor -consolidarea capacităților instituționale de sprijinire a industriei la toate nivelurile -îmbunătățirea cadrului de reglementare și a mediului de afaceri - networking cu companii străine din țară și străinătate -acces mai bun la sursele de finanțare -dezvoltarea platformelor productive regionale -înființarea platformelor de investiții pentru proiecte industriale -infiintarea platformelor de export -introducerea instrumentului de investiții integrate teritorial - măsurile de politică industrială în funcția de dezvoltare direcționată și prioritară a ramurilor -măsurile orizontale ale politicii industriale în vederea reducerii inegalității spațiale în dezvoltare și calitatea vieții -nivel uriaș de incertitudine al efectului 4IR la toate nivelurile spațiale - continuarea polarizării și concentrarea creșterii și prosperității în ținuturile cu capital teritorial mai mare -sprijinul eficient pentru politica industrială și de inovare - decarbonizarea parțială a producției anumitor producții conform obligațiilor asumate ale Serbiei și legilor (reducerea gazelor cu efect de seră cu 7-15% neacoperită de EU-ETS până în 2030) - creșterea eficienței energetice și a utilizării OIE în industrie cu 15% până în 2030 - rata de utilizare a resurselor circulare de 10%

Determinarea PPRS este de a implementa și elabora un scenariu „real” de dezvoltare a industriei, cu o evaluare comparativă preliminară a efectelor preconizate ale opțiunilor-cadru.

2.5.3.3.3. Conceptul de dezvoltare spațială a industriei

Conceptul de organizare spațială a industriei în Republica Serbia se bazează pe: (a) un scenariu cadru definit de dezvoltare reală a industriei (Tabelul 37); respectarea strategiilor naționale de dezvoltare industrială și specializarea inteligentă în conformitate cu principiile politicii industriale europene, ceea ce subînțelege dezvoltare selectivă cu reindustrializare bazată pe creșterea sectoarelor de producție inovatoare și pe transformarea tehnologică și digitală a sectoarelor tradiționale, industrie cu emisii scăzute de carbon, industrie eficientă din punct de vedere energetic și al resurselor, introducerea ciclului de producție circulară durabilă, produse neutre din punct de vedere climatic și tehnologii mai curate; (b) premise globale de alocare industrială generate de schimbările în tehnologie, digitalizarea și conectarea în rețea a sistemelor de producție; (v) schimbările majore în dimensiunea locației și preferințele spațiale ale industriei, în special tehnologiile inovatoare (inteligente) și digitale, în special în centrele urbane; (g) utilizarea capitalului teritorial; (d) construirea unei infrastructuri industriale inovatoare și de afaceri ca mijloc de stimulare a dezvoltării industriale, în special prin utilizarea disponibilității rețelei transeuropene, drumurilor de stat categoria I și II, porturilor, aeroporturilor, IKT, terminalelor de transport și logistică și creșterea dotării a siturilor industriale; (đ) asigurarea disponibilității cunoștințelor și a infrastructurii regionale și urbane inovatoare; (e) stabilirea unei organizări spațiale policentrice a industriei bazată pe o rețea de centre urbane; (ž) sprijinirea dispersării producției; (z) dezvoltarea clusterelor regionale în sectoarele cheie de producție; (i) competitivitatea Belgradului și a centrelor urbane mai mari pentru dezvoltarea producției de înaltă tehnologie (cum ar fi Novi Sad, Niš, Kragujevac etc.); (j) extinderea limitată a noilor site-uri (greenfields) și a modelelor de locație industrială; (k) o mai bună utilizare a siturilor industriale existente și restaurarea lucrărilor brownfield.

Având în vedere dinamica probabilă a continuării procesului de concentrare spațială și polarizare a dezvoltării generale, provocările teritoriale cheie se referă la modul de gestionare a procesului de fragmentare teritorială și interdependențe de dezvoltare. Interdependențele tot mai mari de dezvoltare se bazează pe conectarea în rețea generală a capacităților/sistemelor fizice de producție, actorilor pieței, furnizorilor, clienților etc. Cuprind consecințele insuficient cunoscute ale tehnologiei digitale care vor subvertiza distanțele fizice în sens de deviație de la proximitatea fizică și legătura dintre capacitățile fizice, capital, persoane și procese. Conectarea în rețea a producției industriale va deschide noi perspective de conectivitate spațială (adesea pe piețele digitale și platformele online globale), crescând fluxurile între toate nivelurile, ceea ce va permite răspândirea efectelor și a economiilor externe pe plan extins.

Conceptul de dezvoltare teritorială a industriei include tendințele globale preconizate până în anul 2035. Aceasta se referă la: provocările globalizării și de-globalizării, financiarizarea, modelele noi de comerț și industrie globale, liberalizarea fluxurilor internaționale de capital, creșterea exponențială a noilor tehnologii și digitalizarea în 4IR, rolul tendințelor demografice, integrarea socială, noua paradigmă energetică, cerințele de producție circulară și protecția mediului, riscurile legate de schimbările climatice, creșterea mobilității persoanelor și a capitalului și soluționarea unor părți ale conflictelor de dezvoltare. Noile provocări contribuie la provocările existente, dintre care cele mai semnificative sunt creșterea disparităților regionale, oportunitățile limitate de activare a capitalului/resurselor teritoriale, calitatea vieții și a mediului.

În stabilirea conceptului de dezvoltare teritorială (cu scopul de a atenua diferențele regionale), s-a stabilit o legătură cu instrumentele și măsurile cheie ale politicii industriale și inovatoare și documentele de dezvoltare strategică, în special în ceea ce privește evaluarea realității soluțiilor de planificare. Aceasta include armonizarea cu proiecțiile bugetare pe termen mediu, proiecțiile macroeconomice, *Programul de management al reformei finanțelor publice*, *Programul de reformă economică*, *Programul creșterii noi a Serbiei până în 2030*, etc. Determinările strategice de dezvoltare spațială a industriei sunt armonizate cu strategiile naționale de dezvoltare industrială și specializare inteligentă și cu documentele strategice ale altor politici publice care promovează avantajele competitive și comparative ale spațiului.

Dezvoltarea teritorială inegală a industriei în Republica Serbia implică posibilitatea de a alege două abordări de bază: 1) conceptul de distribuție competitivă a industriei și 2) conceptul de distribuție coeză a industriei. Analizele arată că până acum a dominat concentrarea spațială și polarizarea dezvoltării industriale. Prin urmare, noul ciclu de dezvoltare a producției industriale necesită un concept de dezvoltare bazat pe o abordare bazată pe locație, cu sprijin pentru o mai mare distribuție policentrică a industriei și consolidarea coeziunii spațiale. Conceptul de dezvoltare spațială a industriei în Serbia susține forme policentrice de distribuție cu coeziune limitată în cadrul unui număr limitat de centre industriale, deși estimările indică o dominație mai probabilă a alocării spațiale a producției orientate spre competiție.

Sprijinirea oricărui nivel de dezvoltare teritorială policentrică (limitat, polinodal etc.) necesită armonizarea cu posibilitățile și instrumentele reale ale politicii de dezvoltare, regionale, industriale și de altă natură. Procesul de aderare a Serbiei la UE va deschide posibilitatea unei utilizări mai semnificative a fondurilor și programelor europene, precum și extinderea posibilității de utilizare mai mare a altor surse internaționale de finanțare. De regulă, fondurile pieței sunt direcționate spre centrele urbane mari, așa că, fără un mare sprijin ale fondurilor publice, nu se poate aștepta la o diversiune a investițiilor în producția din afara acestor ținuturi.

Structura spațială a industriei din Serbia este diferențiată multidimensional în: (a) zone de dezvoltare strategică și centuri (ținut dezvoltat, metropolitan, subdezvoltat, depresiv și de frontieră), (b) coridoare paneuropene de dezvoltare X și VII și alte centuri de dezvoltare și (v) centre industriale cu locații existente și preferate (brownfield și greenfield) și noi forme urbane de alocare inteligentă (difuzarea muncii în diverse locuri datorită digitalizării).

2.5.3.3.3.1. Scenarii preliminare de dezvoltare spațială a industriei

Pornind de la stadiul actual de dezvoltare industrială și de distribuție a capitalului teritorial endogen disponibil, obiective de bază și speciale, principii și determinări strategice preliminare ale dezvoltării industriale a Republicii Serbia, se conturează două scenarii de distribuție teritorială a industriei: „scenariul orientat spre competitivitate” și „scenariul orientat spre coeziune” cu diverse implicații teritoriale. Primul scenariu de dezvoltare spațială a industriei, bazat pe competitivitate, este compatibil cu toate cele trei scenarii preliminare de dezvoltare strategică a industriei: scenariul de continuare a tendințelor existente în dezvoltarea industrială, scenariul de dezvoltare inovatoare a ramurilor/produselor și scenariul „real” de dezvoltare a industriei. Cel de-al doilea, scenariul de coeziune al dezvoltării spațiale a industriei este mai puțin cert, cu accent pe atenuarea dezechilibrelor socio-spațiale și regionale și soluționarea imperativă a problemelor și incertitudinilor cheie de dezvoltare, economice, sociale și urbane. Îmbunătățirea dezvoltării teritoriale în conformitate cu obiectivele strategice necesită un concept flexibil de planificare pentru a crește simultan competitivitatea, coeziunea și sustenabilitatea. Abordarea planificată permite complementaritatea în consolidarea tuturor celor trei dimensiuni.

Scenariul competitiv al dezvoltării spațiale a industriei se bazează pe reținerea predominantă a structurii spațiale existente a industriei, continuând procesul de concentrare a producției în cadrul acestora datorită resurselor mari de inovare și potențialului de polarizare, în special în ținutul metropolitan al Belgradului și Novi Sad și aglomerările Niš (în principal în părțile Coridorului X), Priština și Morava de Vest. Doar o parte din așezările urbane din zona centurilor de dezvoltare sunt capabile să încurajeze noi investiții, efecte de polarizare și efecte ale revărsărilor. Scenariul presupune creșterea inegalităților spațiale și structurale la diferite niveluri, creșterea posibilă a problemelor economice și sociale, adâncirea dezechilibrelor teritoriale și diferențe mai mari în condițiile de viață. Poziția metropolitană și potențialul de inovare al marilor centre urbane, în special rolul lor în rețelele globale, le permite să rămână în cursă pentru inovare. Aceasta include sprijinul economiilor urbane specifice bazate pe cunoștințe, personal, educație, tehnologii, inovări și principalul capital „intangibil” al acestor ținuturi – economia de aglomerare. Ținuturile urbane se confruntă cu noi provocări în restructurarea matricei lor economice (multe centre urbane au înregistrat o scădere drastică a producției industriale și au dificultăți), așa că refacerea dezvoltării lor este un proces complex, în special având în vedere aplicarea conceptului de specializare inteligentă. Noile industrii și tehnologiile inovatoare necesită noi locații convenabile, în timp ce structurile existente continuă să fie transformate în situri de tip brownfield. Tendințele globale arată că periferizarea activităților industriale este nedorită și chiar riscantă pentru dezvoltarea ținuturilor urbane din cauza dezvoltării rapide a tehnologiilor. Periferizarea activității industriale, respectiv a economiei și a societății, subînțelege că conceptul neoliberal de dezvoltare, bazat pe privatizare radicală și pe strategia modernizării dependente, a produs societăți subdezvoltate, foarte divizate, conflictuale, riscante și dependente ale capitalismului periferic. Caracteristica esențială a majorității țărilor din Balcani (inclusiv Serbia) este „Periferizarea deschisă” a acestora, care include: nivelul scăzut de dezvoltare, sentimentul de periferizare a habitusului/locului și dezvoltarea modelelor comunitare specifice. Periferizarea presupune o poziție imperativă de dezvoltare-periferică/întârziată din punct de vedere al dezvoltării și o percepție pesimistă a rolului habitusului periferic rezultat din poziția geostrategică neglijată, capitalului teritorial neglijat și slăbirea economiei urbane/regionale. Înțelegerea insuficientă a proceselor moderne de producție și a noilor relații și conexiuni dintre centrul urban și sistemele și platformele de producție dezvoltate de înaltă și medie tehnologie necesită soluții noi. Scenariul presupune modernizarea tehnologică și digitalizarea producțiilor industriale tradiționale care nu sunt suficient de orientate spre export, cu dinamica incertă a acestui proces în condiții reale.

Scenariul dezvoltării spațiale coezive a industriei presupune dezvoltarea industriei în centrele industriale existente. Un grad mai mare de sprijin pentru dezvoltarea policentrică este crucial. Scenariul presupune dezvoltarea ținutului de integrare și în afara ținutului metropolitan (aparitia câtorva zone integrate periferice), orientat spre principalele centre industriale din partea subdezvoltată de-a lungul Coridorului X și spre alte centuri primare de dezvoltare. În cadrul Coridorului X, ca coloană vertebrală centrală a dezvoltării spațiale a Serbiei, toate JLS-urile dintre Belgrad și Niș sunt subdezvoltate (și din punct de vedere industrial), precum și la ambele brațe ale Coridorului X de la Niș spre Bulgaria și Macedonia. În ținutul Coridorului X în Voivodina (ca regiune dezvoltată), precum și într-o parte a altor centuri primare și secundare de dezvoltare, există un număr mai mare de JLS subdezvoltate. O atenție deosebită trebuie acordată ținuturilor afectate de tranziția industrială și ținuturilor caracterizate de dificultăți demografice. Practica actuală a planificării dezvoltării urbane indică aplicarea procesului de reînnoire urbană legată de conceptul de dezvoltare urbană inteligentă. Estimările realiste ale dezvoltării „inteligente” a producției materiale și a digitalizării unei game mai largi de servicii sunt adesea excluse. Impactul teritorial al coeziunii în acest scenariu poate contribui la reducerea disparităților de dezvoltare. Ținutul metropolitan și centrele industriale existente își vor continua dominarea, odată cu apariția noilor ținuturi de integrare industrială în ținutul marginalizat de dezvoltare și în teritoriul periferic.

Regiunile câștigătoare în ambele scenarii sunt diametral opuse: ținutul metropolitan și centrele urbane mari (în scenariul competitiv), respectiv ținuturile / regiunile dezvoltate și ținuturile periferice / subdezvoltate cu centrele urbane aferente (în scenariul de coeziune) – subdezvoltate, marginalizate din punct de vedere al dezvoltării, ținuturile fragmentate din punct de vedere al dezvoltării și ținuturile depresionare, respectiv spații neomogene din punct de vedere geografic. Scenariul de coeziune necesită un nivel semnificativ mai ridicat de intervenție publică, care este adesea asociat cu creșterea industrială, în special pentru cofinanțarea infrastructurii inovatoare și de afaceri și reconstrucția unor părți ale siturilor brownfield. Oportunitățile reale de investiții publice sunt foarte limitate pentru ambele scenarii.

În PPRS determinarea este pentru scenariul coeziv al dezvoltării spațiale a industriei, care necesită politici redistributive clare și adaptate la toate nivelurile.

Acest scenariu nu poate fi considerat singura opțiune din punctul de vedere al PPRS. Deși este mai de dorit din punctul de vedere al dezvoltării spațiale mai uniforme a Serbiei, este mai puțin cert datorită cerințelor de creștere simultană a competitivității, coeziunii și durabilității (respectiv costuri mai mari ale coeziunii teritoriale). Alegerea scenariului corespunde obiectivelor PPRS și presupune intervenții complexe ale statului pentru încurajarea noilor investiții productive în afara unui număr mai mic de centre atractive existente, respectiv dispersarea dezirabilă a investițiilor în centrele industriale din ținutul subdezvoltat și în partea ținutului rural care dispune de factori potriviți de amplasare și dezvoltare. Dezvoltarea spațială a industriei în acest scenariu necesită investiții suplimentare semnificative pentru a reduce disparitățile teritoriale în dezvoltare și pentru a sprijini coeziunea teritorială a Serbiei, spre deosebire de „scenariul competitiv” care este dominat de preferințele continue de piață, locație și polarizare, respectiv concentrarea în continuare a industriei într-un număr mai mic de centre existente fiind cele mai atractive din punct de vedere al locației și/sau părți ale centurii de dezvoltare.

2.5.3.3.3.2. Structură industrială inovatoare și de afaceri

Soluțiile de planificare a organizării spațiale a industriei determinate în PPRS din 2010 au fost în mare parte păstrate ca actuale și adecvate pentru adaptarea la noile condiții. În conformitate cu adaptarea națională la cadrele 4IR și digitalizarea tehnologiilor de producție și servicii, se include o nouă formă de infrastructură industrială inovatoare - stabilirea platformelor orizontale (naționale și regionale) productive (legături fizice și digitale), ca de ex.: platforme regionale pentru producție durabilă / circulară; platforme locale *online* (acces la produse și servicii); lanțuri productive și distributive; platforme de investiții; platforme digitale de marketing, vânzări și distribuție; platforme pentru consumatori; platforme de cooperare; platforme *freelancing*; platforme *peer-to-peer*. Se preconizează crearea rețelelor de noi clustere productive – de companii și alți agenți, de noi IZ high-tech, de parcuri eco-industriale, NTP, parcuri tehnologice - TP, centre inovative etc. De asemenea, se rețin modelele de locație existente ale industriei: IZ, IP, NTP, centre inovative, zone libere, incubatoare de afaceri, clustere MSP, zonă de dezvoltare aeroportuară, terminale logistice și altele, zone economice, mixte și portuare. Centrele urbane industriale existente vor continua să joace un rol principal în structura spațială a industriei, cu dezvoltarea potențială a unor noi centre mai mici în centurile de dezvoltare. Amplasarea planificată a IZ și IP pe ținutul Republicii Serbia se bazează pe structura spațială existentă a industriei, potențialele și limitările spațiale, precum și pe determinările strategice de dezvoltare.

Conform Registrului Zonelor Industriale (RZS, 2020), pe ținutul Republicii Serbia se află în total 371 de zone industriale, respectiv zone industriale existente și planificate și locații de investiții (greenfield și brownfield) cu o suprafață totală de 28.973 ha⁶³ distribuite în 133 JLS, dintre care 13.419 ha sunt în uz (Tabelul 37). Pe ținutul al 44 JLS, 64 IZ sunt în construcție cu o suprafață totală de 3.700 ha. În 36 JLS, se construiește câte o IZ, cu o suprafață totală de 1.777 ha, în timp ce construirea a 28 de IZ cu o suprafață de 1.923 ha se desfășoară în 8 JLS. Aproximativ 76% din JLS din Serbia dispun de spațiu pentru amplasarea noilor conținuturi planificate în IZ. Suprafața totală liberă (neutilizată) din IZ din Serbia este de 15.536 ha (Tabelul 38).

Conform datelor JLS (RZS, 2020), este planificată construcția IZ în 60 de unități ale autogovernării locale pe o suprafață de 4.623 ha, precum și amenajarea infrastructurală a zonelor industriale existente și a celorlalte zone, în timp ce 62 de JLS nu planifică construcția de IZ (Tabelul 38). În 2020, a fost lansată inițiativa pentru construirea parcului industrial IP sârb-chinez la Belgrad (Palilula), cu o suprafață de aproximativ 320 ha.

Nivelul mediu al dotării infrastructurale a IZ⁶⁴ în Serbia este relativ favorabil (factorul de dotare 5,71 dintr-un maxim de 8) cu diferențe spațiale locale și regionale. 95% din IZ au racorduri la infrastructura rutieră, 91% la rețeaua electrică, 79% la rețeaua de telecomunicații, 76% la alimentarea cu apă, 59% la sistemul de canalizare, 53% la conducta de gaz, 22% la calea ferată, în timp ce 54% din IZ au rezolvat gestionarea deșeurilor comunale. Aproximativ 41% dintre JLS au probleme în alimentarea cu apă a IZ, în timp ce doar 19% dintre JLS au soluții pentru eliminarea deșeurilor industriale, în principal în locațiile în care sunt generate.

⁶³Conform datelor Agenției de Dezvoltare a Serbiei (RAS), pe ținutul Serbiei au fost înregistrate 908 locații industriale și de investiții cu o suprafață totală de aproximativ 8.588 ha (<https://ras.gov.rs/podrska-investitorima/baza-investicionih-lokacija>)

⁶⁴Presupune numărul cerințelor infrastructurale îndeplinite din totalul de opt condiții infrastructurale (conexiune rutieră, linii electrice, gazoduct, rețea de telecomunicații, alimentare cu apă, canalizare, acces feroviar și gestionarea deșeurilor).

Cel mai scăzut nivel al dotării infrastructurale și comunale (≤ 5) au IZ din districtele Bačka de Sud, Belgrad, Niš, Pirot, Bor și Jablanica (Tabelul 38).

Una dintre problemele dezvoltării teritoriale a industriei este lipsa IZ în partea ținutului subdezvoltat al Serbiei, în special în districtele Pčinja, Raška, Rasina, Toplica, Podunavlje, Zaječar și Braničevo. În ultimii ani, procesul de alocare industrială în ținutul subdezvoltat a fost intensificat, în special în districtele Niš, Jablanica, Šumadija și Toplica. Stimularea siturilor IZ din ținutul subdezvoltat și depresionar nu limitează alocarea în centrele urbane din ținutul mai dezvoltat care dispune de un capital teritorial mai mare. Înființarea acestora în ținuturile subdezvoltate realizează o concentrare a activităților în locațiile care de altfel nu ar fi atractive pentru investitori, încurajează dezvoltarea locală, ocuparea forței de muncă și atenuază depopularea. Se preconizează/planifică o cofinanțare în continuare a IZ din buget.

În ținutul AP KiM se planifică înființarea zonelor economice (IP, TP, IZ, zone agroindustriale, zone libere și parcuri de afaceri) cu o suprafață totală de 489,85 ha. Înființarea acestora este o prioritate strategică de dezvoltare stabilită prin deciziile și documentele instituțiilor provizorii din Kosovo (Tabelul 38). Majoritatea acestor zone au fost realizate sau sunt în curs de înființare și construcție,⁷ cu cofinanțare din fonduri bugetare.

Tabelul 38. Suprafețele existente și planificate ale zonelor industriale din Serbia, NSTJ 3

Districtul	Locația IZ din JLS	Suprafața totală IZ (ha)	Suprafața în uz (ha)	Număr IZ	Suprafețe libere pentru dezvoltarea IZ (ha)	Factor dotare infr. IZ (max. 8)
Belgrad	Municipiul Belgrad	1.983	909	38	1.074	4,16
Bačka de Nord	Subotica, Bačka Topola, M. Idoš	120	59	4	61	7,00
Banatul Central	Zrenjanin, N. Bečeje, N. Crnja, Sečanj, Žitište	1.171	499	17	672	5,00
Banatul de Nord	Ada, Kanjiža, Kikinda, N. Kneževac, Čoka, Senta	540	250	11	289	5,50
Banatul de Sud	Bela Crkva, Vršac, Kovin, Opovo, Plandište, Pančevo	1.942	1.857	9	85	5,61
Bačka de Vest	Sombor, Apatin, Kula, Odžaci	940	106	12	875	7,50
Bačka de Sud	Novi Sad, Bečeje, Bački Petrovac, Bač, Titel, Beočin, Bačka Palanka, Vrbas, Srbobran	3.554	1.086	82	2.470	5,61
Srem	Ruma, Indija, Irig, Sremska Mitrovica, Šid, Pećinci, S. Pazova	5.944	3.044	27	2.900	6,03
Mačva	Šabac, Loznica, Vladimirci, Ljubovija, Krupanj, Koceljeva, Mali Zvornik	927	429	8	499	6,50
Kolubara	Valjevo, Lajkovac, Ub, Osečina	347	154	5	192	6,60
Podunavlje	Smederevo, V. Plana, S. Palanka	2.186	693	15	1.493	6,96

Districtul	Locația IZ din JLS	Suprafața totală IZ (ha)	Suprafața în uz (ha)	Număr IZ	Suprafețe libere pentru dezvoltarea IZ (ha)	Factor dotare infr. IZ (max. 8)
Braničevo	Požarevac, Kostolac, M. Crniće, Kučevo, V. Gradište, Petrovac na Mlavi	972	373	7	549	6,40
Šumadija	Kragujevac, Lapovo, Rača, Topola, Arandelovac, Batočina, Knić	2.422	867	22	1.555	5,38
Pomoravlje	Jagodina, Paraćin, Svilajnac, Čuprija	247	89	10	158	7,00
Bor	Bor, Majdanpek, Negotin, Kladovo	749	649	7	100	4,83
Zaječar	Zaječar, Knjaževac, Boljevac, Sokobanja	444	159	9	285	5,33
Zlatibor	Užice, Požega, Sevojno, Priboj, Prijepolje, Arilje, Čajetina, B. Bašta, N. Varoš	596	227	14	359	5,71
Moravica	Čačak	177	120	7	57	7,11
Raška	Kraljevo, Raška, N. Pazar, Vrnjačka Banja	585	373	7	212	5,17
Rasina	Kruševac, Čičevac, Trstenik	774	310	7	464	6,17
Niš	Niš, Aleksinac, Doljevac, Gadžin Han, Merošina	79	490	17	308	4,27
Pčinja	Vranje, Vladičin Han, Surdulica, Bujanovac, Preševo, Bosilegrad	608	349	9	259	5,61
Toplica	Prokuplje, Blace, Žitorađa	109	45	6	64	6,42
Pirot	Pirot, Dimitrovgrad, Babušnica	864	26	7	60	4,75
Jablanica	Leskovac, Vlasotince, Lebane, Bojnik	753	256	14	496	4,95
AP KiM *	IZ: Priština, Prizren, Đakovica, Peć, etc. IP: K.Mitrovica (48,25 ha), Lipljan (56,27 ha), Vitina (15,5 ha), Suva Reka/Široka (162,25 ha), Vučitrn (14,86ha), Drenica (60 ha), Prizren (12 ha), Orahovac (34,89 ha) Zona agroindustrială:	462,35		16		-

Districutul	Locația IZ din JLS	Suprafața totală IZ (ha)	Suprafața în uz (ha)	Număr IZ	Suprafețe libere pentru dezvoltarea IZ (ha)	Factor dotare infr. IZ (max. 8)
	Suva Reka (28 ha) Parc Tehnologic: Štimlje/Uroševac (10,7 ha), Srbica/ Klina (19,63 ha)					
Serbia în total (cu AP KiM)		29.435,3	13.419	387	15.998	-
Serbia fără AP KiM		28.973		371	15.536	5,71

Sursa: Date din Registrul zonelor industriale din Republica Serbia (RZS, noiembrie 2020).

* Conform informațiilor disponibile ale instituțiilor provizorii de autogovernare din Priština.

În Serbia există câteva NTP-uri - la Belgrad, Novi Sad, Niš și Čačak. Până în 2024, se preconizează extinderea rețelei NTP din Serbia. În ținutul Kragujevac, este planificată dezvoltarea unui parc științific și tehnologic și a unui parc industrial în cadrul „Mind Park”, cu o suprafață de 120 ha. Soluțiile de planificare includ alocarea industrială într-un număr mai mare de zone libere (14) care sunt uniform distanțate, respectiv în: Subotica, Novi Sad, Zrenjanin, Apatin, Šabac, Belgrad, Smederevo, Svilajnac, Kragujevac (două zone), Kruševac, Pirot, Vranje, Užice și Priboj (cu o suprafață totală de 2.143,7 ha). Majoritatea zonelor libere au un caracter de greenfield (11), în timp ce zonele de tip mixt (greenfield și brownfield) sunt situate în Novi Sad, Užice, Kruševac și Vranje. În componența unor zone libere se află și părți ale siturilor aferente din alte așezări urbane (de exemplu în Kikinda, Ruma, Plandište, Barič, Dimitrovgrad, Vrbas, Trstenik, Batočina, Despotovac, Sevojno, Merošina, V. Gradište, Babušnica, Bujanovac). Suprafețele neconstruite pentru amplasarea noilor facilități economice din zone reprezintă 978,5 ha (RZS, 2020). În ținutul AP KiM au fost înființate trei zone economice în Prizren, K. Mitrovica și Đakovica. Doar zona economică K. Mitrovica a finalizat procedurile juridico-administrative pentru construirea infrastructurii.

Incubatoarele de afaceri sunt instrumente de dezvoltare economică locală pentru atragerea *start-up*-urilor, MMSP-urilor și a antreprenorilor spre dezvoltarea inovatoare a produselor. În Serbia există peste 40 de incubatoare de afaceri, care sunt prezente în toate regiunile Serbiei. Pe lângă cele existente, Statul planifică și sprijină înființarea și dezvoltarea noilor centre regionale inovatoare de *start-up* în câteva centre urbane (Subotica, Užice, Gornji Milanovac, Arilje, Priboj, Svilajnac, Loznica etc.). În ținutul AP KiM sunt planificate trei incubatoare de afaceri (la Priština, Gračanica și Mališevo) conform deciziilor Instituțiilor Provizorii de Autogovernare din Priština. În martie 2020 a fost anulată înființarea zonei economice din Mališevo.

Distribuția regională a incubatoarelor de afaceri, a parcurilor științifice și tehnologice, a centrelor regionale inovative *start-up* și a formelor similare de locație industrială la nivelul NSTJ 2, JLS și la nivelul centrelor urbane este prezentată în Tabelul 39.

Tabelul 39. Incubatoare de afaceri, parcuri științifice și tehnologice și centre inovative start-up

	Locația/orașul/ JLS	Suprafața (m ²)	Statutul (P existent, PI planificat)	Număr salariați
AP Vojevodina				
Parcul Științific Tehnologic Novi Sad (Naučno-tehnološki park Novi Sad)	Novi Sad	29.000	P	-
Incubator de afaceri N. Sad srl (Poslovni inkubator N.Sad doo)	Novi Sad	840	P	4
Incubator de afaceri Subotica	Subotica	-	P	2
Incubator de afaceri Zrenjanin BIZ srl (Poslovni inkubator ZrenjaninBIZdoo)	Zrenjanin	1.200	P	2
Centrul Inovativ de Afaceri srl Bački Petrovac (Poslovni inovativni centar doo Bački Petrovac)	Bački Petrovac	369	P	1
Incubator de afaceri srl Senta (Poslovni inkubator doo Senta)	Senta	1.100	P	2
Infostud hub, Subotica	Subotica	-	P	2
Slovan progress-Incubator Agrobusiness srl (Slovan progres- Agrobiznis inkubator doo)	Selenca	-	P	-
Centrul Inovativ Startup Stara Pazova	Stara Pazova	350	P	2
Mokrin house, Mokrin	Mokrin	-	P	-
Centrul Regional Inovativ Startup Subotica *(Regionalni inovacioni startup centar Subotica)	Subotica	-	PI	-
Belgrad				
Parcul Științific Tehnologic Belgrad (Naučno-tehnološki park Beograd)	Belgrad	16.000	P	13
Incubatorul tehnologic de afaceri al facultăților tehnice Belgrad srl (Poslovno tehnološki inkubator tehničkih fakulteta Beograd doo)	Belgrad	600	P	3
Design incubator Nova iskra srl (Dizajn inkubator Nova iskra doo)	Belgrad	700	P	4
ICT hub Belgrad	Belgrad	500	P	15
Impact hub Belgrad	Belgrad	-	P	8
În Centrul Internațional srl (In Center International doo)	Belgrad	-	P	-
Startit Center	Belgrad	-	P	-
Centrul Start up (Start up centar)	Belgrad	80	P	2
Incubatorul Vinča, Institutul de Științe Nucleare (Inkubator Vinča, Institut za nuklearne nauke)	Belgrad	-	P	-
Regiunea Șumadija și Serbia de Vest				
Parcul Științific Tehnologic Čačak (Naučno-tehnološki park Čačak)	Čačak	259	P	2

	Locația/orașul/ JLS	Suprafața (m ²)	Statutul (P existent, Pl planificat)	Număr salariați
Business incubator srl Kruševac (Biznis inkubator doo Kruševac)	Kruševac	1.900	P	3
Centrul Inovativ Business srl (Biznis inovacioni centar Kragujevac doo)	Kragujevac	645	P	6
Centrul de Antreprenoriat Kragujevac Centar za preduzetništvo Kragujevac)	Kragujevac	-	P	3
Centrul Business și Dezvoltare Kragujevac (Razvojni biznis centar Kragujevac)	Kragujevac	-	P	4
Parcul științific, tehnologic și industrial MIND Group (Naučno- tehnološki i industrijski park MIND grupa)	Kragujevac	12.000	P și Pl	5000
Centrul Start-up (Start-up centar)	Loznica	803	Pl - în construcție	
Centrul business incubator Užice srl (Biznis inkubator centar Užice doo)	Užice	1600	P	4
Coffice Užice	Užice	-	P	-
Incubator de Afaceri Valjevo (Poslovni inkubator Valjevo)	Valjevo	400	P	4
NIT Novi Pazar	Novi Pazar	86	P	4
Centrul Regional Inovativ Startup Gornji Milanovac (Regionalni inovacioni startup centar Gornji Milanovac *)	Gornji Milanovac	-	Pl	-
Centrul Regional Inovativ Startup Užice (Regionalni inovacioni startup centar Užice *)	Užice	-	Pl	-
Centrul Regional Inovativ Startup Arilje(Regionalni inovacioni startup centar Arilje*)	Arilje	-	Pl	-
Centrul Regional Inovativ Startup Priboj(Regionalni inovacioni startup centar Priboj*)	Priboj	-	Pl	-
Regiunea Serbia de Sud și Serbia de Est				
Centrul Incubator Business Bor srl (Biznis inkubator centar Bor doo)	Bor	850	P	4
Centrul business incubator Kladovo srl(Biznis inkubator centar Kladovo doo)	Kladovo	1.000	P	2
Centrul business incubator Prokuplje srl (Biznis inkubator centar Prokuplje doo)	Prokuplje	1.650	P	4
Centrul business incubator Jumko srl (Biznis inkubator centar Jumko doo)	Vranje	2.400	P	-
Business incubator Majdanpek srl (Biznis inkubator Majdanpek doo)	Majdanpek	920	P	1
ZIP Centrul pentru tineri-Business incubator srl Pirot (ZIP Centar za mlade - biznis inkubator doo Pirot)	Pirot	420	P	2
Centrul Startup Niš, Centrul pentru Antreprenoriat Inovator (Centar Startup Niš, Centar za inovativno preduzetništvo)	Niš	600	P	3
Think innovative	Niš	3.500	P	35
Deli	Niš	120	P	3
No limit hub	Niš	-	P	-
NIKAT cluster (NIKAT klaster)	Niš	-	P	-
Spațiu pentru SCHIMBAREA POZIȚIEI(Prostor za POMAK)	Zaječar	220	P	6
Centrul Regional Inovativ Startup Svilajnac*(Regionalni inovacioni startup centar Svilajnac*)	Svilajnac	-	Pl	-

	Locația/orașul/ JLS	Suprafața (m ²)	Statutul (P existent, Pl planificat)	Număr salariați
AP KIM**				
Business incubator (Biznis inkubator)	Priština	/	Pl	
Business incubator (Biznis inkubator)	Mališevo (Stapanica/Lug)	2.404	Pl	
Business incubator (Biznis inkubator)	Gračanica	430	Pl	Planificat " "Gračanica întreprindere socială "

* Inițiative - centre regionale inovative startup în proces de formare în cadrul Programului de sprijin pentru înființarea centrelor regionale inovative startup ale Cabinetului de Miniștri fără portofoliu pentru inovare și dezvoltare tehnologică (aprilie 2020).

** Conform informațiilor disponibile ale instituțiilor provizorii de autoguvernare din Priština.

Pe baza datelor din contractele încheiate în perioada 2015-17.03.2020, din 93 de proiecte industriale subvenționate de stat, cel mai mare număr (7) se realizează la Niš. Cinci investitori au venit la Stara Pazova, câte 4 la Subotica și Čačak și câte 3 investitori la Prokuplje, Ruma, Leskovac, Smederevo și Kruševac. În 15 orașe au venit câte 2 investitori, iar în 29 de așezări urbane se direcționează câte un investitor. Până la sfârșitul anului 2019 au fost finalizate 35 de proiecte, iar în perioada 2020-2027 vor fi realizate 59 de proiecte (Tabelul 40).

Tabelul 40. Alocarea ramurală și spațială a proiectelor active ale industriei prelucrătoare pentru care au fost alocate fonduri de stimulare din 2015 până în 17 martie 2020 (realizate și planificate până în 2027)

Ramuri industriale	Realizat până în 2019	Planificat 2020-2027	Total
Fabricarea de autovehicule, remorci și semiremorci	7- N. Sad, Indija, Niš, S. Pazova, V. Han, Jagodina, Šabac	5 - Kruševac, Žitorađa, 2 la Čačak, Loznica	12
Fabricarea altor piese și accesorii pentru autovehicule	-	3 - Kragujevac, Subotica, Smederevo	3
Fabricarea de echipamente electronice și electrice pentru autovehicule	1- Bečej	5 - Čuprija, Paraćin, Trstenik, 2 la Pančevo	6
Fabricarea produselor din cauciuc și plastic	3 – Ruma, 2 în Subotica	4 - Ruma, S.Pazova, Čačak, Zrenjanin	7
Fabricarea echipamentelor electrice	5- Temerin, Smederevo, Prokuplje, N. Sad, Pećinci	7 - Vlasotince, Niš, Prokuplje, Leskovac, Mionica, Kikinda, Zrenjanin	12
Fabricarea componentelor electronice	-	1 – Niš	1
Fabricarea produselor metalice	2-Surdulica, S.Pazova	2 – Svilajnac	4
Fabricarea metalelor de bază	1 - Užice	3 - Ada, 2 în Obrenovac	4
Reparații și instalare utilaje și echipamente	2 - Prokuplje, Niš	-	2
Fabricarea calculatoarelor, produselor electronice și optice	-	1 – Niš	1
Fabricarea mașinilor și echipamentelor n.ca	-	1 - Smederevo	1
Fabricarea rulmenților, roților dințate și a elementelor de transmisie	-	2 - Niš, Svrljig	2
Reparații aeronave și nave spațiale	-	1 - S.Pazova	1
Producția derivaților din petrol	-	1 – Kruševac	1
Producția produselor chimice	-	1 - S.Pazova	1
Productia plasei de sticlă	1 - Subotica	1- Šid	2
Fabricarea articolelor de îmbrăcăminte	4 - Kragujevac, Leskovac, Niš, Bačka Palanka	5 - Prijepolje, Bela Palanka, Kraljevo, Vranje, Leskovac	9
Producția textilă	2 - Odžaci, Aleksinac	-	2
Producția de piei și articole din piele	3 - Knjaževac, 2 în Ub	2 - Svrljig, Vladičin Han	5
Producția de încălțăminte	-	2 - Vladimirci, Pećinci	2
Productia de mobilier	1 – Jagodina	-	1
Prelucrarea lemnului și a articolelor din lemn, plută, paie și materiale de împletit, cu excepția mobilierului	-	1 - Tutin	1
Fabricarea produselor din beton	1 – Indija	-	1

Ramuri industriale	Realizat până în 2019	Planificat 2020-2027	Total
Fabricarea produselor alimentare	1 – S. Mitrovica	5 - Čačak, Šid, Belgrad / Dobanovci, Sečanj, Ruma	6
Fabricarea produselor de cofetărie /ciocolată	-	1 – N.Sad	1
Prelucrarea și conservarea fructelor și legumelor	-	1 - Arilje	1
Producția sucurilor de fructe și legume	-	1 - Koceljeva	1
Prelucrarea și conservarea cărnii	1 – Čajetina	-	1
Prelucrarea ceaiului și cafelei	-	1 - Belgrad	1
Tipărirea și multiplicarea înregistrărilor audio și video	-	1 - G. Milanovac	1
Alte servicii de tehnologii informaționale	-	1 - Vršac	1
Total	35	59	94

Sursa: Ministerul Economiei al Republicii Serbia; Aprilie 2020 (pe baza datelor din contractele încheiate în perioada 2015 – 17 martie 2020)

Din 59 de proiecte industriale planificate pentru care sunt alocate fonduri de stimulente ale Republicii Serbia, care vor fi realizate în perioada 2020-2027, cel mai mare număr este în grupa de producție de autovehicule, remorci, piese și accesorii, echipamente electronice și electrice pentru autovehicule și reparații de avioane și nave spațiale (14) și câte 9 proiecte în grupa de producție de echipamente electrice, elemente electronice, calculatoare, produse electronice și optice, industria alimentară și producția de îmbrăcăminte, textile, piele și articole din piele și încălțăminte.

2.5.3.4. Turismul (*Harta de referință 4a*)

2.5.3.4.1. Puncte de plecare ale dezvoltării spațiale a turismului

Punctele de plecare pentru realizarea dezvoltării durabile, protejării și amenajării spațiilor turistice sunt:

- dezvoltarea durabilă a turismului realizată prin compromis cu activitățile și funcțiile sociale, economice, culturale și de mediu, contribuie la îmbunătățirea coeziunii teritoriale a țării și a legăturii acesteia cu mediul străin;

- realizarea unei economii turistice competitive pe plan internațional, asigurarea unei imagini pozitive și stimularea ofertei de interes pentru cerințele din străinătate, în paralel cu dezvoltarea turismului intern; îmbunătățirea ofertei și prezentarea ținuturilor turistice în conformitate cu standardele europene, cu utilizarea noilor tehnologii informaționale;

- dezvoltarea ofertei în baza valorificării complexe a potențialelor și a diversificării tipurilor de turism; încurajarea spațiilor turistice să prelungească sezonul; organizarea și instituționalizarea cooperării integrate regional;

- valorificarea impactului turismului asupra creșterii economice, a ocupării forței de muncă și a standardului social al populației locale și totale, asupra protecției naturii, a patrimoniului natural și cultural, asupra dezvoltării infrastructurii și serviciilor publice; asigurarea protecției și promovării interesului public și a bunurilor publice în turism;

- parteneriatul sectorului privat, public și neguvernamental, condiție pentru cooperarea eficientă a turismului cu sectoare complementare ale economiei și societății;

- armonizarea reglementărilor legale în sensul planificării dezvoltării funcționale și spațiale a turismului în mod reciproc, cu reglementările de protecție a bunurilor naturale și culturale și dezvoltarea activităților complementare;

- adoptarea prevederilor legale pentru elaborarea unei noi generații de planuri spațiale de amenajare a ținuturilor cu destinații speciale prin care se vor defini: soluții pentru depășirea conflictelor de dezvoltare a turismului, interesele comunităților locale (economia rurală și

fermele agricole) și protecția naturii (în special în zonele montane, cu coridoare de apă, etc.); reizuirea ținuturilor turistice existente și propuneri de noi ținuturi turistice cu facilități pentru dezvoltarea turismului de importanță internațională și națională și ținuturi(arii) noi protejate cu cele mai valoroase bunuri naturale; precum și reguli pentru delimitarea durabilă a bunurilor naturale pe zone de protecție în conformitate cu experiențele și recomandările UE; armonizarea redactării documentelor de planificare și a actelor de protecție a resurselor naturale; interzicerea construirii suprastructurii turistice înainte de dotarea cu infrastructura corespunzătoare, obligatoriu în ținuturile (ariile) protejate cu valoare naturală etc.;

– reglementarea planificată a legalizării, construirii și utilizării caselor de vacanță care nu reprezintă cazare turistică comercială (case de weekend cu o suprafață netă de până la 40 m² cu o capacitate de până la 4 paturi); stimularea comercializării caselor de vacanță mai mari cu obligativitatea înscrierii în categoria de cazare turistică complementară; demolarea tuturor caselor de vacanță ilegale din ariile protejate în care se află bunuri naturale și culturale și terenuri cu suprafețe acvatic.

2.5.3.4.2. Tipuri de turism/produse turistice

Produsele turistice au fost definite în conformitate cu *Strategia de dezvoltare a turismului în Republicai Serbia pentru perioada 2016-2025*.

În categoria turism de agrement și aventură vor fi reprezentate:

– turismul urban (vacanțe în oraș pe tot parcursul anului, turism de evenimente, divertisment etc., cu necesitatea completării pentru cererea externă);

– turism balnear (preponderent estival, turism balnear medico-recreativ și climatic, cu necesitatea prelungirii sezonului și îmbogățirii ofertei pentru atragerea cererii externe);

– turismul montan (pe tot parcursul anului în munții înalți, cu precădere în perioada estivală în munții cu înălțimi medii cu tendință de prelungire a sezonului și predominant estival în munții cu altitudine mică);

– turismul acvatic (turism nautic de vară/turism nautic pe râuri și canale navigabile și turism de riveran pe râuri mai mari și lacuri artificiale, cu necesitatea îmbogățirii ofertei);

– turism rutier (cu precădere circuite estivale și călătorii de tranzit pe tot parcursul anului);

– turismul rural (preponderent agroturism de vară și turism rural combinat cu activități turistice în imediata apropiere, cu tendință de prelungire a sezonului);

– turism de interese speciale (preponderent estival - recreativ, religios, monumental, etno, eco etc. și preponderent pe tot parcursul anului - sport și aventură în natură); și

-turismul cultural legat de diverse atracții culturale.

Categoria turismului de afaceri va include: călătorii de afaceri pe tot parcursul anului, întâlniri și evenimente, turismul de congrese, memoriale și alte tipuri de întâlniri și evenimente, combinate cu o parte din produsele turismului de agrement și aventură.

2.5.3.4.3. Structurarea spațio-funcțională a spațiilor turistice din Republica Serbia

Include diferențierea acestora în spații turistice primare și secundare în cadrul zonelor clusterelor turistice și selecția și ierarhizarea destinațiilor și unităților turistice primare și secundare, rute și trasee turistice rutiere și navigabile de tranzit/turing, centre și locuri turistice urbane, balneare și montane (Harta tematica 7) .

Spațiile turistice care dețin în mod semnificativ și grupat resurse naturale și resurse turistice create, în funcție de cantitatea, calitatea și distribuția spațială a acestora, stau la baza structurării spațiale și funcționale a Republicii Serbia în domeniul turismului.

Acestea sunt spații de munte, cu importante izvoare minerale și termominerale, cursuri de apă mai mari și lacuri artificiale, în cadrul ținutului valorilor naturale și culturale, alături de

importante căi rutiere și centre urbane. În funcție de condițiile și resursele disponibile pentru turism, aceste spații sunt împărțite în:

1. spații turistice primare - care cuprind unități spațio-funcționale ale destinațiilor turistice de munte și vale-apă de importanță internațională și națională mai pronunțată; coridoare liniare ale căilor rutiere de tranzit/turing și rute turistice navigabile internaționale și naționale importante; și aglomerări concentrate/punctuare de centre turistice urbane, balneare și montane și locuri de importanță internațională și națională semnificative; și

2. spații turistice secundare cu semnificație națională și regională - împrejurimile semnificative ale centrelor orașelor și ansamblului în jurul valorilor naturale și culturale separate, precum și trasee rutiere regionale și de tranzit/turism pe apă și locuri turistice.

2.5.3.4.3.1. Spații turistice primare și secundare

Selecția și ierarhizarea destinațiilor turistice primare, ca zone de ofertă integrată, existentă și potențială de importanță internațională și națională s-au efectuat conform criteriilor: (a) valorificarea anterioară și realizarea dezvoltării spațiilor turistice existente, (b) poziția geografică și de trafic (în special în raport cu cele mai mari orașe și cele mai importante rute de trafic) și (c) potențiale naturale și cele create în noi spații turistice.

Destinațiile includ propriile valori constitutive ale naturii, patrimoniului cultural, orașelor, stațiunilor balneare, satelor, terenurilor de vânătoare etc., cu centre tradiționale și noi, iar ca unități regionale pot fi împărțite în subunități - sub-destinații.

Pe baza potențialului pe durata sezonului turistic, destinațiile turistice primare sunt clasate în funcție de importanță în următoarele trei grupe (în ordinea importanței în cadrul grupelor):

1. Destinații cu o ofertă estivală dominantă:

- 1.1. Gornje Podunavlje,
- 1.2. Novi Sad - Fruška Gora,
- 1.3. Gornje Potisje,
- 1.4. Donje Potisje,
- 1.5. Deliblatska peșcara(Deșertul Deliblata)
- 1.6. Đerdap (Porțile de Fier)și
- 1.7. Munții Šumadije;

2. Destinații cu ofertă estivală cu participarea ofertei de iarnă:

- 2.1. Munții Kučaj - Beljanica,
- 2.2. Munții Podrinje - Valjevo - Drina,
- 2.3. Drina - Tara - Mokra Gora - Zlatibor, și
- 2.4. Zlatac - Peșter;

3. Destinații cu ofertă pe tot parcursul anului (ținuturi montane înalte cu acces direct la mediu):

- 3.1. Stara Planina (Muntele vechi)
- 3.2. Vlasina - Krajište,
- 3.3. Kopaonik,
- 3.4. Golija,
- 3.5. Prokletije, și
- 3.6. Šar Planina.

Promovarea spațiilor turistice secundare ca parte integrantă de ansamblu a ofertei integrate existente și potențiale de importanță națională și regională, include potențialele turistice ale așezărilor urbane mai mari, valorile naturale și culturale din afara destinațiilor turistice etc., cu oferta estivală și participarea ofertei de iarnă.

Acestea sunt (fără a fi redate în funcție de ordinea importanței): 1. împrejurimile Belgradului, 2. împrejurimile Prištinei, 3. Împrejurimile orașului Niš, 4. împrejurimile orașului Sokobanja, 5. împrejurimile orașului Novi Pazar, 6. împrejurimile orașului Čačak, 7. împrejurimile orașului Loznica, 8. ansamblul spațial integral Zaječar - Negotin, 9. ansamblul spațial integral Kruševac – Aleksandrovačka župa - Jastrebac. și 10. ansamblul spațial integral Leskovac - Radan.

2.5.3.4.3.2. Trasee turistice de tranzit/turing

Tranzitul rutier/traseele turistice sunt împărțite în funcție de criteriile de dispunere a rețelei rutiere existente și planificate, în raport cu spațiile turistice primare și secundare ale destinațiilor și ansamblurilor, centre urbane și balneare și alte valori, și sunt împărțite, în funcție de importanță, în primare (internaționale și naționale semnificative) și secundare (naționale și regionale). Această rețea susține toate tipurile de turism, cu activarea acelor potențiale care nu pot fi incluse fizic în spațiile turistice primare și secundare. Rețeaua are funcția de conexiune a traficului care leagă spațiile turistice, turismul de tranzit și circuite pe itinerarii cu scopuri ecologice, cultural-istorice, religioase, etnologice, sportive-recreative, gastronomice și de altă natură.

Destinațiile rutiere primare, internaționale și naționale semnificative cu ofertă pe tot parcursul anului se află pe coridoarele principalelor autostrăzi existente și planificate (drumuri naționale din categoria IA) iar pentru turism cele mai importante drumuri naționale din categoria IB (posibile autostrăzi sau drumuri expres etc.) de pe următoarele rute:

1. autostrada existentă A1 (E-75, DP IA categoria nr. 1): frontiera cu Ungaria - Subotica - Novi Sad - Belgrad - Niš - Leskovac - Vranje - frontiera cu Macedonia de Nord;

2. autostrada în construcție A2 (E-763, DP IA categoria nr. 2, finalizată pe tronsonul Belgrad - Preljina): Belgrad - Obrenovac - Čačak - Požega - Arilje - Ivanjica - Sjenica (Duga Poljana) - frontiera cu Muntenegrul;

3. autostrada existentă A3 (E-70, DP IA categoria nr. 3): frontiera cu Croația - Sremska Mitrovica - Ruma - Belgrad; și tronsonul autostrăzii planificate (E-70): Belgrad - Pančevo - Vršac - frontiera cu România;

4. autostrada existentă A4 (E-80, DP IA categoria nr. 4): Niš - Bela Palanka - Pirot - Dimitrovgrad - frontiera cu Bulgaria; tronsonul autostrăzii planificate (E-80): Nis - Prokuplje - Kuršumlja - Podujevo - Priština; și autostrada existentă: Priština - Suva Reka - Prizren - frontiera cu Albania;

5. tronsonul autostrăzii planificate A5 pe traseul: frontiera Bosnia / Republica Srpska - Užice - Čačak - Požega - Kraljevo - Trstenik - Kruševac - Pojate - A1; și drumul național cat.IB: Paraćin - Boljevac - Zaječar - frontiera cu Bulgaria;

6. drum național IB: Novi Sad - Ruma, tronsonul autostrăzii planificate: Ruma - A3 - Šabac și drum național categoria IB: Šabac - Koceljeva - Valjevo - Kosjerić - Požega;

7. Drum național categoria IB: frontiera cu Bosnia/ Republica Srpska - Loznica - Valjevo - A2, tronsonul autostrăzii planificate pe traseul: A2 - Lajkovac - Lazarevac - Arandelovac - Topola - Rača - A1 - Svilajnac - Despotovac - Bor și drumul național categoria IB: Bor - Zaječar

8. tronsonul autostrăzii planificate: Priština - Peć - frontiera cu Muntenegrul;

9. drum național categoria IB: Niš - Svrljig - Knjaževac - Zaječar - Negotin - Kladovo - frontiera cu România;

10. drum național categoria IB: Subotica - Sombor (conexiuni cu frontierele Ungariei și Croației) - Odžaci - Bačka Palanka - Novi Sad; și tronsonul autostrăzii planificate: Novi Sad - Zrenjanin - Belgrad;

11. drumul național categoria IB pe traseul: Užice - Čajetina / Zlatibor - Nova Varoš - Prijepolje - frontiera cu Muntenegru;

12. drumuri naționale categoria IB pe traseul: frontiera Muntenegrului - Prijepolje - Nova Varoš - Sjenica - A2 - Novi Pazar; și Ribariće - Zubin Potok - Kosovska Mitrovica;

13. drumuri naționale categoria IB pe traseul: A1 (Mali Požarevac) - Mladenovac - Topola - Kragujevac (cu legătura Kragujevac - Batočina - A1) - A5 - Kraljevo - Raška - Leposavić - Kosovska Mitrovica - Priština; și Raška - Novi Pazar - Ribariće - frontiera cu Muntenegru; autostrada existentă: Priština - Uroševac - frontiera cu Macedonia de Nord; și autostrada planificată pe traseul: A1 (Bujanovac) - Gnjilane - Uroševac.

Drumurile secundare, naționale și regionale cu ofertă predominant estivală se află pe coridoarele tuturor celorlalte drumuri naționale din categoria IB.

Traseele turistice navigabile de tranzit/turing sunt categorizate în funcție de criteriile importanței pentru turismul nautic și de poziție în raport cu destinațiile turistice văi-ape. Acestea sunt împărțite în trasee primare - internaționale și naționale și secundare importante - destinații naționale cu ofertă preponderent estivală.

Rutele principale sunt: 1) Dunărea, 2) Tisa și 3) Sava.

Rutele secundare sunt: 1) canalul Dunăre-Tisa-Dunăre, 2) celelalte canale navigabile din Vojvodina și 3) parțial cursurile râurilor Drina, Velika Morava, Zapadna Morava și Ibar pentru ambarcațiuni mici.

Pentru funcționalitatea turismului nautic este necesară construirea de porturi fluviale pe Dunăre, Tisa și Sava, precum și porturi și docuri adecvate pe căile navigabile internaționale.

Celelalte rute de tranzit care trec prin Serbia, în funcția turismului, sunt: traseele de biciclete *Euro Velo* (6, 8, 11 și 13)⁶⁵, și traseele pietonale europene E-4 (în direcția Kanjiža - de-a lungul Tisei - Belgrad - în partea de Est a Serbiei) și E-7 (în direcția Palić - Novi Sad - în partea de Vest a Serbiei spre Zlatibor - Kopaonik - Vlasina - Dukat), pentru a căror amenajare se va acorda atenția cuvenită.

2.5.3.4.3.3. Centre și locuri turistice urbane

Selecția și ierarhizarea centrelor și locurilor turistice urbane s-a făcut în funcție de criteriile mărimii, semnificației economice și culturale, traficului turistic realizat, infrastructurii, amenajărilor și dotărilor, ambientului urban, patrimoniului cultural, instituțiilor culturale, evenimentelor etc., precum și în funcție de poziția în raport cu destinațiile turistice, traseele de tranzit/turing etc.

Centrele și locurile turistice urbane sunt considerate părți constitutive importante ale zonelor turistice și lideri existenți sau potențiali de promovare a acestora în statutul de centre tradiționale. Sunt împărțite în primare - internaționale și naționale importante și secundare - naționale și regionale.

Centre turistice urbane primare cu importanță internațională și națională pronunțată și ofertă pe tot parcursul anului sunt: 1) Belgrad, 2) Novi Sad, 3) Priština, 4) Niš, 5) Kragujevac și 6) Subotica.

Centrele turistice urbane secundare de importanță națională cu ofertă preponderent pe tot parcursul anului și rolul de lideri ai zonelor turistice primare și secundare sunt: Sombor, Zrenjanin, Vršac, Kladovo, Valjevo, Užice, Pirot, Vranje, Kraljevo, Kosovska Mitrovica, Peć, Prizren, Loznica, Čačak, Kruševac, Zaječar, Leskovac și Novi Pazar.

Alte centre turistice urbane și locuri de importanță națională și regională sunt: Kikinda, Pančevo, Ruma, Sremska Mitrovica, Šabac, Smederevo, Požarevac, Jagodina, Gnjilane, Uroševac și Đakovica.

⁶⁵Traseele rutelor de biciclism *Euro velo* sunt descrise la capitolul 2.5.4.1.1. PPRS.

2.5.3.4.3.4. Centre și locuri turistice balneare

Selecția și ierarhizarea centrelor și locurilor turistice balneare s-a făcut în funcție de criteriile de dezvoltare (cifra de afaceri realizat, valorificarea resurselor naturale și create, infrastructură și amenajare), perspective în raport cu acoperirea destinațiilor turistice și poziției în funcție de rutele de tranzit/turing și centrele orașelor. Stațiunile balneare din Serbia sunt diferențiate în centre turistice balneare primare cu importanță națională distinctă și importanță internațională în perspectivă, stațiuni balneare secundare de importanță națională și alte stațiuni balneare de importanță regională.

Centrele balneare principale cu importanță națională și internațională pronunțată și ofertă pe tot parcursul anului sunt: 1) Vrnjačka Banja, 2) Sokobanja, 3) Niška Banja, 4) Vranjska Banja, 5) Bukovička Banja și 6) Banja Koviljača.

Dintre locurile balneare secundare de importanță națională, majoritatea cu o ofertă pe tot parcursul anului, se remarcă următoarele: Banja Gornja Trepča, Banja Palić, Banja Vrdnik, Prolom Banja, Selters Banja și Lukovska Banja.

Celelalte stațiuni balneare secundare de importanță națională cu ofertă preponderent estivală: Banja Kanjiža, Banja Junaković, Banja Rusanda, Banja Slankamen, Banja Vrujci, Ovčar Banja, Brestovačka Banja, Pribojska Banja, Bogutovačka Banja, Mataruška Banja, Novopazarska Banja, Kuršumlijska Banja, Ribarska Banja, Gamzigradska Banja, Bujanovačka Banja, Sijarinska Banja, Zvonačka Banja, Banja Banjska și Pečka Banja. Se impune renovarea stațiunilor balneare abandonate, datorită potențialului și funcțiilor acestora în cadrul destinațiilor turistice.

Celelalte stațiuni balneare sunt de importanță regională cu ofertă estivală.

2.5.3.4.3.5. Centre și locuri turistice montane

Selecția și clasarea centrelor și locurilor turistice montane, ca nucleu al destinațiilor montane, s-a făcut în funcție de criteriile de dezvoltare (cifra de afaceri, valorificarea resurselor și valorilor naturale, construcția și amenajarea suprastructurii și infrastructurii turistice etc.) și a perspectivelor în raport cu poziția și importanța destinațiilor. Acestea se diferențiază în centre turistice montane primare de importanță națională și cu perspectivă internațională pronunțată, destinații montane secundare de importanță națională și destinații montane de importanță regională.

Centrele montane cu o semnificație națională și internațională mai pronunțată cu ofertă pe tot parcursul anului sunt: 1) Kopaonik, 2) Stara Planina (Jabučko Ravnište și în perspectivă Golema reka), 3) Šar Planina (Brezovica), 4) Prokletije (în perspectivă centrul deasupra localității Peć), 5) Vlasina (Lacul Vlasina) și Krajište (în perspectivă Besna Kobila), 6) Golija (Ivanjica), 7) Zlatibor și 8) Tara.

Cele mai importante locuri montane secundare de importanță națională cu o ofertă predominant pe tot parcursul anului sunt: Munții Valjevo / Divčibare și, în perspectivă, Povlen, Zlatar și Mokra gora / Drvengrad.

Celelalte locuri montane secundare de importanță națională cu o ofertă parțial pe tot parcursul anului sunt: Rudnik, Kučajske Planine / Crni Vrh și în perspectivă Beljanica, Goč, Željin, loc de perspectivă sub Šatorica și Pilatovica pe Kopaonik, loc de perspectivă sub Mokra gora/Tutin etc.

Celelalte locuri montane sunt de importanță regională și națională în perspectivă, cu o ofertă preponderent estivală (Jastrebac, Radan, Rtanj, Suva Planina, Stol, Kukavica, Fruška Gora, Munții Vârșetului etc.)

2.5.3.4.3.6. Zone de clustere turistice

Împărțirea teritoriului Serbiei în zone de clustere turistice reprezintă o sinteză a structurării spațio-funcționale a teritoriului statului în domeniul turismului. Zonele de clustere turistice, ca ținuturi de bază ale dezvoltării turistice a Serbiei, reprezintă ansambluri spațio-funcționale de afaceri a ofertelor turistice existente și potențiale unificate.

Acestea includ toate spațiile primare ale destinațiilor turistice și toate spațiile secundare ale altor unități turistice, precum și centrele turistice urbane, balneare și montane incluse și locurile și segmentele de trasee turistice de tranzit/turing. Limitele zonelor cluster nu sunt administrative, ci funcționale, fără a modifica competențele administrative ale provinciilor autonome, orașelor și comunelor afectate în funcționarea clusterelor.

Delimitarea indicativă a teritoriului Serbiei s-a efectuat în următoarele șase zone de clustere turistice: 1) Vojvodina, 2) Belgrad cu împrejurimile sale, 3) Serbia de Est, 4) Serbia Centrală, 5) Serbia de Vest și 6) Kosovo și Metohija.

2.5.3.4.3.7. Cooperarea transfrontalieră în turism

Cooperarea transfrontalieră în turism se va organiza în cadrul euroregiunilor, existente și noi, de cooperare interstatală, după cum urmează:

1. *Cooperare demarată cu necesitatea completării:* Đerdap (Porțile de Fier) cu România; Stara Planina cu Bulgaria; și Drina - Tara - Zlatibor cu Bosnia / Republica Srpska;

2. *Cooperarea în perspectivă:* Gornje Podunavlje cu Croația și Ungaria; Gornje Potisje cu Ungaria; Deliblatska peșčara (Deșertul Deliblata) cu România; Fruška Gora cu Croația; Vlasina - Krajište cu Bulgaria și Macedonia de Nord; valea Pčinja cu Macedonia de Nord; Šar Planina cu Macedonia de Nord și Albania; Prokletije și Zlatar - Pešter cu Muntenegru; și Valjevo - Munții Podrinje - Drina cu Bosnia/Republica Srpska.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ ТУРИЗМА

тематска карта 7

ЛЕГЕНДА

●●●●● Зоне туристичких кластера

1. Војводина; 2. Београд; 3. Источна Србија;
4. Средишња Србија; 5. Западна Србија;
6. Косово и Метохија.

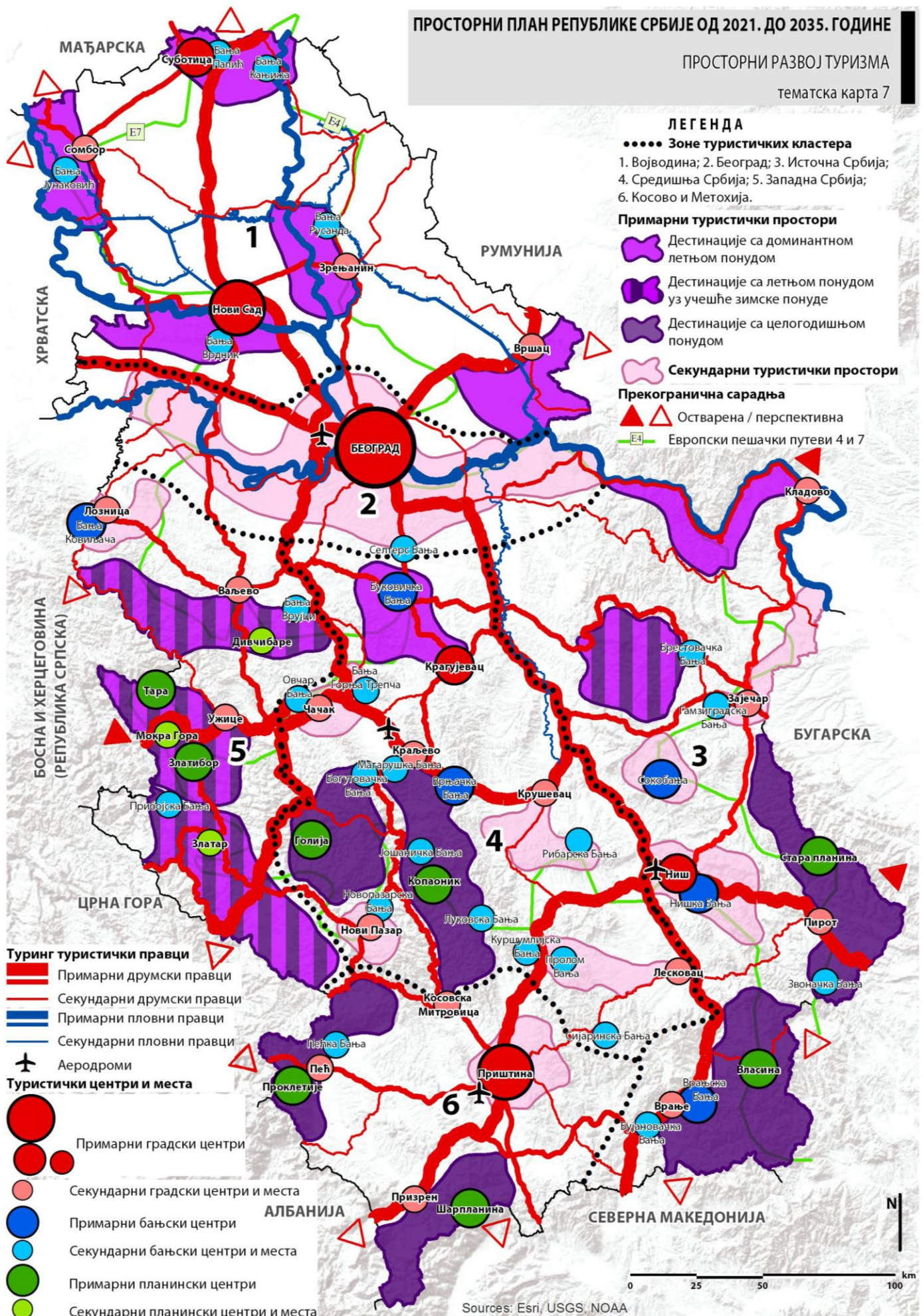
Примарни туристички простори

- Дестинације са доминантним летњом понудом
- Дестинације са летњом понудом уз учешће зимске понуде
- Дестинације са целогодишњом понудом

Секундарни туристички простори

Прекогранична сарадња

- Остварена / перспективна
- Европски пешачки путеви 4 и 7

Туринг туристички правци

- Примарни друмски правци
- Секундарни друмски правци
- Примарни пловни правци
- Секундарни пловни правци

Аеродроми

Туристички центри и места

- Примарни градски центри
- Секундарни градски центри и места
- Примарни бањски центри
- Секундарни бањски центри и места
- Примарни планински центри
- Секундарни планински центри и места

Sources: Esri, USGS, NOAA

2.5.4. Infrastructura

2.5.4.1. Traficul și infrastructura de transport (*Harta de referință 3a*)

2.5.4.1.1. Traficul rutier și rețeaua rutieră

În conformitate cu determinarea pe termen lung al Republicii Serbia privind investiții planificate intense în dezvoltarea traficului și în conformitate cu liniile directe clare pentru continuarea construirii și îmbunătățirii traficului rutier și a rețelei rutiere, criteriile pentru stabilirea nivelurilor de prioritate au fost definite luându-se în considerare aspectele efectelor pozitive preconizate și sunt împărțite în trei niveluri:

- primul nivel - aspectul economic primar și aspectul asigurării calității fluxurilor de tranzit;

- al doilea nivel – conexiunea primară în pe plan intern în Serbia, aspectul economic și social, aspectul unei mai bune cooperări inter-regionale și intra-regionale; și

- al treilea nivel - aspectul social al deschiderii oportunității unei conexiuni mai bune a regiunilor îndepărtate, periferice ale statului.

În unele cazuri, se impune necesitatea dezvoltării traficului rutier și a rețelei rutiere, ținând cont de toate cele 3 niveluri în paralel.

Primul nivel este legat în principal de activitățile de-a lungul rutelor și căilor rutiere de pe Coridorul X, cu tronsoanele corespunzătoare de pe teritoriul Republicii Serbia-drumuri naționale IA categoria 1 (GP Horgoš - Novi Sad - Belgrad - Niš - Vranje - GP Preševo, IA rândul nr. 3 (GP Batrovci - Belgrad), IA categoria nr. 4 (Niš - Pirot - GP Gradina).

Cele mai importante rute, majoritatea aparținând celui de-al doilea nivel sunt: IA categoria numărul 2 (Belgrad - Čačak - Požega), IA rândul numărul 5 (Pojate - Kruševac - Kraljevo - Čačak), extensiile Požega - Kotroman (frontiera cu Bosnia), Požega - Boljare (frontiera cu Muntenegru) și Niš - Priština (frontiera cu Albania), precum și dezvoltarea rețelei drumurilor naționale din categoria IB.

Conceptul de dezvoltare spațială a traficului rutier și a rețelei rutiere (sistemul de trafic rutier) se bazează pe două concepte de bază:

- fluxurile de trafic ale autovehiculelor cu toate caracteristicile și specificul acestora, cu existența unei componente fizice (conducători auto/utilizatori, vehicule, elemente destinate controlului, supravegherii și gestionării traficului, reglementarea circulației cu ajutorul indicatoarelor și a altor elemente de semnalizare și echipamente), etc.) și caracteristicile nemateriale, deopotrivă importante (viteza, structura și densitatea fluxului de trafic, modalități de gestionare a fluxurilor în funcție de situația actuală, implementarea diferitelor scenarii de organizare a traficului rutier ca urmare a modificării cerințelor utilizatorilor sau a condițiilor de pe rețeaua rutieră și de mediu, cererea și oferta de servicii de transport etc.);

- rețeaua de drumuri, componenta fizică cu caracteristicile și specificul ei, respectiv starea acesteia (starea șoselei și a șoselei ca structură fizică, necesitatea unor activități, periclitarea de către mediul înconjurător și/sau de către structura și volumul fluxurilor de trafic).

Dezvoltarea planificată a sistemului de transport rutier se bazează pe strategiile, planurile, studiile și proiectele sectoriale existente. Determinarea strategică de bază este de a analiza Republica Serbia ca entitate unică în ceea ce privește traficul rutier și rețeaua rutieră. Pe teritoriul Serbiei, centrele urbane ca titulare de funcții primare generează fluxuri de trafic și în consecință și dezvoltarea rețelei rutiere este concepută cu scopul de a sprijini dezvoltarea și satisfacerea necesităților de deplasare către sisteme și centre urbane.

Dezvoltarea spațială a traficului rutier și a rețelei rutiere se va baza pe:

-dezvoltarea traficului rutier și a rețelei rutiere care sprijină și este susținută de dezvoltarea economică și socială;

-planificarea, proiectarea și implementarea activităților care îmbunătățesc situația pe traseele rețelei rutiere din Coridorul internațional X;

-planificarea, proiectarea și implementarea activităților pentru dezvoltarea rețelei de drumuri în vederea unei mai bune conectări regionale a teritoriului Republicii Serbia;

-dezvoltarea sistemului de parteneriat public-privat în realizarea și organizarea traficului rutier;

-reconstrucția, reabilitarea, modernizarea și îmbunătățirea rețelei existente de drumuri naționale din categoria I și II, drumuri și străzi municipale;

-modernizarea și standardizarea sistemului de trafic rutier și continuarea armonizării cu standardele europene;

-planificarea, proiectarea, implementarea și monitorizarea proiectelor care vizează supravegherea, controlul și managementul traficului rutier;

-îmbunătățirea sistemului de transport public de pasageri în centrele urbane din Belgrad, Novi Sad, Niš, Priština și Kragujevac (și alte centre urbane), pe principiile orientării către necesitățile clienților respectând limitele și potențialele existente și necesitățile așteptate, cu scopul satisfacerii calitative a cererilor clienților și pentru facilitarea dezvoltării activităților economice;

-stimularea și implementarea proiectelor care valorifică avantajele transportului public de călători, ținând cont de numărul de locuitori care se ia în considerare, de dimensiunea așezării și de influența zonei gravitaționale și identificarea adecvată a tipurilor și categoriilor de vehicule destinate transportului; cu susținerea suplimentară a soluțiilor acceptabile din perspectivă ecologică și energetică; și

Soluțiile planificate pentru dezvoltarea traficului rutier și a rețelei rutiere sunt (Harta tematică 8):

-introducerea de noi tehnologii în supravegherea, controlul și managementul traficului, formarea de baze de date complete și accesibile;

-o mai bună gestionare prin îmbunătățirea planificării, proiectării și construcției, a exploatarei și întreținerii rețelei rutiere, o mai bună organizare și o mai mare siguranță a traficului rutier;

-activități privind formarea conținuturilor necesare pentru conectarea interactivă a sistemului de trafic rutier și a utilizatorilor, cu precădere de-a lungul Coridorului internațional X, cu ridicarea nivelului serviciilor (sisteme de supraveghere, control și management al traficului, completarea și îmbunătățirea conținuturilor anexe) și asigurarea condițiilor pentru realizarea centrelor de management al traficului (naționale și regionale);

-Reconstrucția și reabilitarea anumitor tronsoane din Coridorul X: frontiera cu Ungaria (punctul de trecere a frontierei/ GP Horgos) - Novi Sad - Belgrad - Niš - frontiera cu Republica Macedonia de Nord (GP Preševo) (IA nr. 1, E-75)); frontiera cu Republica Croația (GP Batrovci) - Belgrad (IA numărul 3, E-70);

-completarea tronsonului de pe centura din jurul Belgradului (sectoarele B4, B5 și B6) care face parte din Coridorul X: proiectarea și construirea sectorului C (Bubanj potok - Boleč – Starčevo - Pančevo Est - Pančevo Nord), conservarea coridorului ptr. partea de nord a centurii din jurul Belgradului, de pe autostradă (conexiunea IA numărul 1 - IB numărul 13 - IIA numărul 130 și/sau IIA numărul 131 - IB numărul 10 și în același timp capătul sectorului C, ieșirea Pančevo nord);

-finalizarea construcțiilor și activităților pe ruta autostrăzii 4 (SEETO): frontiera cu România - Vršac - Pančevo (IB nr. 10, E – 70) - Belgrad (centura Belgrad) - Čačak - Požega (IA

nr. 2 (E - 763) - Arilje - Ivanjica (IB numărul 21, E - 763) - Sjenica (Duga Poljana) - Boljare (frontiera cu Republica Muntenegru) (IIA numărul 197, E - 763);E-763);

- Finalizarea lucrărilor pe autostrada Pojate - Kruševac - Kraljevo - Čačak (IA nr. 5, E – 761) - Požega (IA nr. 2, E - 761 / E763) - Užice - Kotroman (frontiera cu Bosnia și Herțegovina) (IB Nr. 23, IB Nr. 28, E - 761);
- construirea autostrăzii Kuzmin - Sremska Rača (frontiera cu Bosnia și Herțegovina);
- construirea autostrăzii Belgrad - Zrenjanin (IB număr 13) - Novi Sad (IB număr 12);
- construirea tronsonului Novi Beograd - Surčin ca parte a autostrăzii E-763;
- activități pe traseul Sombor (legătura cu Ungaria și Republica Croația) - Bačka Palanka (IB număr 12) - ramificație spre Šid (Bačka Palanka - Neštin - Vizići - Kuzmin, pod nou peste Dunăre) (IB număr 19) și traseul spre Novi Sad (IB număr 12 Gložan - legătura cu IA număr 1, E-75);
- construcția drumului expres Novi Sad - Ruma (IB număr 21), în continuare autostrada Ruma - Šabac (IB număr 21) - cu ramificația drumului expres Šabac - Loznica (IB număr 26), legătura cu Bosnia și Herțegovina (și ramificația Slepčevići - trecerea frontierei Badovinci) și conectarea în continuare cu ruta existentă Šabac - Valjevo (IB număr 21) și Valjevo - Požega (IB număr 21);
- finalizarea construcției drumului expres, legătura cu drumul național IA număr. 1 - Batočina - Kragujevac (IB număr 24), urmat de construcția drumului rapid expres în direcția Kragujevac - Mrčajevci - conexiunea cu drumul național IA număr 5 (IB nr. 24, IB nr. 46);
- activități pe drumul expres Golubac - Donji Milanovac - Brza Palanka (IB număr 34) și Kladovo - Negotin (IB număr 35);
- activități pe traseul drumului Ostružnica - Obrenovac (IB număr 26);
- activități pe traseul Kraljevo - Ušće - Raška (cu ramificație spre Kosovska Mitrovica IB număr 31) - Novi Pazar - Ribariće (IB număr 22);
- activități pe drumul expres, traseul 5 (SEETO) Paraćin - Boljevac - Zaječar - Vrška Čuka (frontiera cu Bulgaria) (IB număr 36, E-761), ramificația Zaječar - Negotin (IB număr 35);
- Activități traseul 6 (SEETO): frontiera Muntenegrului - Ribarići - Kosovska Mitrovica - Priština (E-65, E-80, M-2);
- activități pe traseul autostrăzii 7 (SEETO) Niš - Prokuplje - Kuršumlija - Priština (IB număr 35, E-80) și în continuare pe traseul existent până la frontiera cu Republica Albania;
- activități pe traseul autostrăzii Priština - Peć - frontiera cu Republica Muntenegru;
- activități pe traseul autostrăzii Bujanovac - Končulj - Gjlane - Štrpce;
- construirea drumului expres pe traseul Iverak - Lajkovac (IB număr 27);
- activități pe traseul Kovin - Smederevo - conexiunea cu drumul național IA număr 1 (IB număr 14);
- activități la construirea drumului expres pe traseul Golubac - Požarevac (IB număr 34) - conexiunea cu drumul național IA număr 1 (IB număr 33);
- reconstrucția și construirea șoselei Gornji Milanovac - Klatičevo - Takovo (IIA număr 177);
- reconstrucția și construirea șoselei Novi Pazar - Duga Poljana - Sjenica (IB număr 29);
- finalizarea conexiunii nerealizate a drumurilor naționale IB categoria 23 și IB categoria 29, pe tronsonul Mileševo - Aljinovići (IIA număr 200);

- activități pe intersecția drumurilor naționale IA categoria 1 și 2 (coridorul alternativ al autostrăzii), traseul Lajkovac - Lazarevac (IB nr. 27 și 22) - Arandelovac (cu conexiunea spre Orašac și Mladenovac, IIA număr 151 și IB număr 25) - Topola (IB nr. 27 și 25) - Rača - Svilajnac (IB nr. 27) - Despotovac (IIA număr 160) - Bor;
- activități pe culoarul drumului național al tronsoanelor deja menționate - frontiera cu România - Kladovo - Negotin - Zaječar și tronsoanele Zaječar - Niš (IB număr 35) (coridor alternativ de autostradă);
- reconstrucția și construcția șoselei Osečina - Pecka - Ljubovija (IIA număr 141);
- reconstrucția, construcția și reabilitarea șoselei Tutin - Novi Pazar (IIA număr 203);
- activități pe șoseaua Sombor (legătura cu Ungaria și Republica Croația) - Subotica (legătura cu Ungaria) (IB număr 12, E - 662) - Senta (IIB număr 300) - Kikinda (legătura cu România) (IB număr 13);
- activități pe traseul Sombor (legătura cu Ungaria - GP Bački Breg și legătura cu Republica Croația - GP Batina) - Vrbas (IB număr 15, legătura cu IA număr 1, E-75) - Kikinda (legătura cu România) (IB număr 13), cu ramificația șoselei Kula - Odžaci (IIA număr 110) - Srpski Miletic (IB număr 12) - Bogojevo - frontiera cu Republica Croația (IB număr 17);
- activități pe șoseaua Kikinda (legătura cu România) - Zrenjanin (IB număr. 13) - Vršac - Bela Crkva (IB număr 18) și peste Dunăre legătura cu Zaječar (IB nr. 34 și 35) - legătura cu Bulgaria (IB număr 36), Knjaževac (IB număr 35) și Pirot (IIA număr 221) și legătura cu IA număr 4;
- activități pe șoseaua Đala - Novi Kneževac (legătura cu Ungaria) (IIA nr. 103) - Čoka - Kikinda - Zrenjanin (IB număr 13) - Pančevo (IIA număr 130) - Kovin (IB număr 14);
- activități pe șoseaua Bujanovac - Trgovište - Lesnica (legătura cu Republica Macedonia de Nord) (IIA nr. 233, 234, 235);
- activități pe șoseaua Kokin Brod - Priboj (legătura cu Bosnia și Herțegovinei) (IIA număr 194);
- activități pe direcția Pirot - Leskovac - Lebane - Priština (IB număr 39);
- activități pe direcția Mali Požarevac - Mladenovac - Topola (IB număr 25) - Rudnik (IIA număr 152) - legătură cu IA număr 2;
- activități pe traseul Požarevac - Kučevo - Majdanpek - frontiera cu Bulgaria (IB număr 33);
- activități pe șoseaua Ljig - Mionica - Divci (IIA număr 150);
- reconstrucția și reabilitarea șoselei Kragujevac - Rekovac - Kruševac (IIA număr 183);
- reconstrucția și reabilitarea șoselei Kragujevac - Gornji Milanovac (IIA număr 177);
- reconstrucția și construcția șoselei Vladičin Han - Surdulica (IB număr 40) - Bosilegrad - Ribarci (legătura cu Bulgaria) (IIA număr 231);
- reconstrucția podurilor și tunelurilor pe rețeaua primară;
- construirea centurilor în jurul centrelor urbane și ale comunelor;
- extinderea centurii autostrăzii din jurul orașului Subotica în profilul autostrăzii (trecerea frontierei Kelebija – ieșirea Subotica Sud) (IB număr 11).

Dezvoltarea spațială a traficului de biciclete și a rețelei de piste de biciclete se va baza pe activitățile desfășurate pe coridoarele pistelor de biciclete (conținând trasee principale și alternative) de pe teritoriul Republicii Serbia, pe direcția principală Nord-Sud cu conexiuni laterale și cu sistemul centrelor de dezvoltare a ciclismului, cu scopul realizării colaborării interstatale (în cadrul Rețelei Europene de Rute Cicliste – *EuroVelo*, respectiv:

- *EuroVelo 6*: Bački Breg (frontiera cu Ungaria) - Sombor - Apatin - Bogojevo - Bačka Palanka (legătura cu Republica Croația) - Novi Sad - Belgrad - Pančevo - Kovin - Stara Palanka, ramificație spre România: Stara Palanka - Bela Crkva – Kaluđerovo (frontiera cu România), ramificație spre Bulgaria: Stara Palanka - Ram - Veliko Gradište - Golubac - Donji Milanovac - Kladovo - Negotin - Mokranje (frontiera cu Bulgaria);

- *EuroVelo 11*: Horgoš (frontiera cu Ungaria) - Senta - Novi Bečej - Zrenjanin - Belgrad - Pančevo - continuarea traseului planificat *EuroVelo 6* - Smederevo - Požarevac - Svilajnac - Despotovac - Čuprija - Aleksinac - Niš - Leskovac - Vranje - Prohor Pčinjski (frontiera cu Republica Macedonia de Nord);

- *EuroVelo 13*: Kelebija (frontiera cu Ungaria) - Subotica - Bački Vinogradi (frontiera cu Ungaria), Đala (frontiera cu Ungaria) - Novi Kneževac - Kikinda - Srpska Crnja (frontiera cu România), Vatin (frontiera cu România) - Vršac - Bela Crkva - continuarea traseului planificat *EuroVelo 6* până la Mokranja - Zaječar - Knjaževac - Pirot - Dimitrovgrad - Gradina (frontiera cu Bulgaria);

- Traseul potențial care ar conecta traseele existente *EuroVelo 6* și *11* cu traseul *EuroVelo 8*, traseul Belgrad - Obrenovac - Lajkovac - Čačak - Požega - Užice - Višegrad - Sarajevo - Konjic - Mostar - Gabela - Hum - Bileća - Nikšić - Podgorica;

- „Ruta Sava” planificată: Belgrad - Boljevci - Kupinovo - Provo - Šabac - Sremska Mitrovica - Zasavica - Badovinci (spre Bosnia și Herțegovina și Croația);

- Pista de biciclete planificată de la Belgrad la Novi Sad.

În perioada de implementare a PPRS, este posibilă definirea traseelor suplimentare de biciclete în paralel cu pregătirea documentației corespunzătoare.

A fost definită, ca aspect aparte, dezvoltarea traficului în orașe, care presupune din perspectivă strategică, stimularea unor sisteme ecologice acceptabile (vehicule electrice pentru transportul în comun, mers pe jos, biciclete etc.), favorizarea transportului public de pasageri prin introducerea unor tehnologii avansate în supraveghere, control și management.

2.5.4.1.2. Traficul feroviar și rețeaua feroviară

Renovarea căilor ferate existente și construcția de căi ferate moderne pe cele mai importante coridoare vor permite dezvoltarea unei rețele feroviare moderne în Serbia.

Soluțiile de planificare se definesc pe baza importanței și rolului căilor ferate, conform categorizării oficiale a rețelei: magistrale feroviare, în special pe Coridorul X, soluționarea nodurilor de cale ferată, căi ferate regionale, construcția de noi căi ferate, gări de frontieră, căi ferate locale și manipulative.

Programul de dezvoltare Coridorul X este coordonat cu cel al țărilor vecine, statele din Europa de Sud-Est și țările membre ale Uniunii Europene. Volumul, importanța, investițiile financiare, impactul asupra mediului, propunerile de dezvoltare pe termen lung (compatibilitatea cu planurile de dezvoltare în regiune și pe plan mai larg) în cazul proiectelor de construcție (reconstrucție și modernizare) a căilor ferate pe Coridorul X au semnificație majoră pentru Republica Serbia, cu efecte asupra dezvoltării în toate domeniile.

Dezvoltarea traficului feroviar se bazează pe următoarele principii:

- Armonizarea cu documentele internaționale;

- organizarea instituțională;

- viabilitatea economică, justificarea socială și acceptabilitatea ecologică;

- dezvoltarea echilibrată a rețelei din perspectivă spațială, tehnică și tehnologică;
- orientarea către beneficiari, asigurând totodată accesibilitatea și competitivitatea;
- integrarea cu mediul înconjurător și alte moduri de transport; și
- îmbunătățirea inter-operabilității și a securității rețelei.

S-a planificat aplicarea următorilor parametri tehnico-tehnologici, standarde și conținuturi pentru dezvoltarea rețelei publice de căi ferate în Republica Serbia:

- profilul de marfă GC pe căile ferate magistrale ale Coridorului X și profilul de marfă GB pe căile ferate regionale;

- sarcină pe osie 22,5 tone/osie pe căile ferate magistrale ale Coridorului X, pe celelalte căi ferate magistrale și regionale;

- viteza pe calea ferată 200 km/h, pe unele tronsoane 160 km/h din motive tehnice și justificarea investiției, pe căile ferate magistrale ale Coridorului X unde sunt prezente intersecții denivelate cu infrastructura rutieră, precum și 120 km/h pe alte căi ferate magistrale și regionale, unde sunt planificate intersecții denivelate cu infrastructura rutieră în fazele finale de implementare, iar pe căile ferate locale, în funcție de starea căii ferate, până la 60 km/h;

- pe căile ferate ale Coridorului X, introducerea unui sistem european modern de management al traficului feroviar (ERTMS) și dotarea cu sistem GSM-R în ceea ce privește asigurarea funcționării ETCS nivel 2 și introducerea și dotarea cu sisteme adecvate pe celelalte căi ferate magistrale;

- lungimea compoziției feroviare 600 m pe căile ferate ale Coridorului X, cu menținerea planificării unui loc oficial prevăzut la fiecare 25 km cu șine pentru primirea compozițiilor feroviare cu lungime de 750 m pentru transport combinat, 600 m pe celelalte căi ferate magistrale, și 500 m pe căile ferate regionale;

- definirea unei soluții tehnico-tehnologice optime pe termen lung pentru nodurile feroviare care să satisfacă necesitățile de funcționalitate ale traficului feroviar, ale mediului urban, dezvoltării economice și a nevoilor cetățenilor;

- dotarea stațiilor de călători la maniera integrării în mediul urban, cu conținuturi de afaceri, comerciale, culturale și de altă natură care însoțesc traficul sau au legătură indirectă cu fluxul de călători;

- în stațiile deschise pentru traficul internațional, elementele și conținuturile infrastructurale de bază în funcția transportului de călători trebuie să îndeplinească condițiile, standardele și principiile definite prin documente obligatorii;

- terminalele de marfă în nodurile mari și în punctele de contact ale căilor ferate cu transportul rutier, aerian și pe apă se realizează sub forma unor centre logistice multimodale.

Soluțiile planificate pentru dezvoltarea traficului feroviar sunt (Harta tematică 9):

1. reconstrucția, construcția și modernizarea căilor ferate existente ale Coridorului X (E-70 și E-85) pe teritoriul Serbiei în căi ferate cu șine duble de înaltă performanță, electrificate, pentru viteze de 160-200 km/h, pentru trafic mixt (călători și marfă) și transport combinat:

- Belgrad - Novi Sad - Subotica - frontiera cu Ungaria (Kelebija);

- Belgrad - Niš (E-70 și E-85);

- Niš - Dimitrovgrad - frontiera cu Bulgaria (E-70) și construcția centurii ocolitoare feroviare în jurul orașului Niš;

- Belgrad - Šid - frontiera cu Croația (E-70);

- Niš - Preševo (E-85);

2. reconstrucția și modernizarea căii ferate Belgrad - Vrbnica – frontiera cu Muntenegru (Bar), tronsonul Valjevo - Vrbnica;

3. reconstrucția, modernizarea și electrificarea căii cu șine simple Belgrad - Pančevo – Vrsac - frontiera cu România, prin construcția șinelor duble, pentru o viteză de 160 km/h;

4. reconstrucția și modernizarea căii ferate cu șine simple Lapovo - Kraljevo - Lešak -

Kosovo Polje - Đeneral Janković - frontiera cu Macedonia de Nord, prin construirea de căi ferate cu șine duble pe tronsonul Lapovo - Kragujevac - Kraljevo și electrificarea și reconstrucția tronsonului Kraljevo - Rudnica;

5. reconstrucția și modernizarea căii ferate Subotica - Bogojevo - frontiera cu Croația și construirea unui triunghi în fața gării Bogojevo;

6. dezvoltarea nodurilor feroviare mari pe Coridorul X (nodurile feroviare Belgrad, Novi Sad, Subotica și Niš) și soluționarea traficului feroviar în centrele mai mari (Pančevo, Vrbas, Vršac, Ruma, Valjevo, Kraljevo, Kragujevac, Lapovo, Požega), reconstrucția și modernizarea căilor ferate și a gărilor în conformitate cu necesitățile și planurile de dezvoltare ale orașelor;

7. reconstrucția căilor ferate regionale - revitalizarea, modernizarea și electrificarea căilor ferate existente cu șine simple, prin consolidarea capacității de conectare a utilizatorilor semnificativi ai serviciilor feroviare:

– Stalać - Kraljevo - Požega, electrificare și centrale moderne SS și echipamente TK pe tronsonul Stalać - Kraljevo;

– Mala Krsna - Majdanpek - Bor - Rasputnica 2 - (Vražogrnac);

– Niš - Zaječar - Prahovo Pristanište;

– Ruma - Šabac - Rasputnica Donja Borina - frontiera cu Bosnia și Herțegovina;

– Novi Sad - Bogojevo;

– Pančevo - Zrenjanin - Kikinda - frontiera cu România;

– Banatsko Miloševo - Senta - Subotica;

– Novi Sad - Sajlovo - Rimski Šančevi - Orlovat;

– Niš - Doljevac - Kuršumlija - Kosovo Polje;

– Subotica - Horgos - frontiera cu Ungaria;

8. extinderea rețelei prin construirea de noi căi ferate

– centură feroviară pentru transport marfă Beli Potok - Vinča - Pančevo;

– continuarea construcției căii ferate Valjevo - Loznica;

– Subotica - Baja;

– Raška - Novi Pazar;

– Peć - frontiera cu Muntenegru;

– Sobovica - Lužnice - ramificația Batočina în Kragujevac;

– calea ferată cu șine duble Belgrad (Zemun) - aeroportul „Nikola Tesla”;

– definirea soluțiilor suplimentare de planificare referitoare la traseele căilor ferate existente și la formarea noilor conexiuni în cadrul soluțiilor planificate pentru construcția căilor ferate.

9. reconstrucția și construcția capacităților deficiente în stațiile transfrontaliere existente (Subotica, Horgos, Kikinda, Vršac, Bogojevo, Šid, Brasina, Preševo, Đeneral Janković, Vrbnica și Dimitrovgrad) și construirea unora noi, în conformitate cu planul de reconstrucție și revitalizare a căilor ferate și deciziile aparatului de stat;

10. Reconstrucția căilor ferate locale și manipulative în conformitate cu necesitățile de dezvoltare.

Sistemul de metrou din zona Belgrad este un proiect de importanță maximă pentru Republica Serbia, nu doar în ceea ce privește resursele financiare necesare pentru planificarea, proiectarea și realizarea sa, ci și în ceea ce privește efectele scontate asupra societății și spațiului, preconizate pe parcursul implementării acestor activități. Sistemul de metrou va reprezenta coloana vertebrală a transportului public de pasageri pe teritoriul Belgradului, cu impact semnificativ asupra dezvoltării spațiale.

2.5.4.1.3. Traficul aerian și infrastructura aeroportuară

Principiile dezvoltării traficului aerian includ: eficiența și siguranța managementului spațiului aerian, asigurarea celei mai bune oferte utilizatorilor, managementul economic, creșterea eficienței, implementarea standardelor și procedurilor în domeniul protecției mediului, conectarea multimodală a tuturor tipurilor de transport și aplicarea tuturor standardelor și procedurilor în sistemul de management al infrastructurii aeroportuare în vederea derulării în siguranță a traficului aerian.

Conceptul de bază al dezvoltării spațiale a infrastructurii aeroportuare se bazează pe dezvoltarea și dotarea aeroporturilor internaționale și implementarea în continuare a proiectelor în cadrul rețelei de aeroporturi care dețin licențe și aeroporturi care dețin autorizații (care din perspectivă teritorială alcătuiesc rețeaua de aeroporturi regionale). Apartenența aeroporturilor la categoria definită legal nu este constantă și în acest sens sunt posibile modificări în perioada de implementare a acestui PPRS.

Soluțiile de planificare pentru aeroporturile internaționale sunt (Harta tematică 10):

1. complexul existent al aeroportului „Nikola Tesla” din Belgrad - sunt planificate activități stabilite prin documentația de planificare existentă pentru aeroport și prin planuri de dezvoltare în zona Belgradului. Aceste activități includ: construirea de noi facilități de trafic și infrastructură; reconstrucția și extinderea obiectelor existente; trasarea spațială și definirea tehnică a legăturilor cu căile ferate și căile rutiere și sistemul de transport public; formarea complexelor Cargo și îmbunătățirea celor existente și și construirea de noi conținuturi aeroportuare în vederea creșterii capacității, în conformitate cu creșterea preconizată a numărului de pasageri și a volumului de transport de marfă;

2. aeroportul „Konstantin Veliki” din Niš – sunt planificate activități de îmbunătățire a serviciilor prin reconstrucția infrastructurii existente și realizarea unei noi infrastructurii, astfel încât aeroportul să treacă la categoria de centru intermodal;

3. aeroportul „Morava” din Kraljevo - activități planificate pentru îmbunătățirea serviciilor prin reconstrucția infrastructurii existente și realizarea unei noi infrastructurii, în scopul poziționării adecvate a destinației, conținutului, facilităților și modului de conectare a aeroportului la rețeaua de autostrăzi planificată (Coridorul Morava), etc.;

4. aeroportul din Priština - sunt planificate activități pentru îmbunătățirea serviciilor prin reconstrucția infrastructurii existente și realizarea unei noi infrastructurii. De asemenea, este planificată îmbunătățirea conexiunilor regionale prin stabilirea volumului necesar de trafic pe ruta Belgrad - Priština.

Soluțiile planificate pentru alte aeroporturi sunt (Harta tematică 10):

1. extinderea, modernizarea și dotarea locației aeroportului „Čenej” LYNS din Novi Sad;

2. construirea unui nou aeroport Kruševac - într-o locație situată la sud-est de Kruševac pe tronsonul Rosulje, cu codul 2B pentru zborul instrumental. Aeroportul existent „Koširsko polje” LYKS este în curs de închidere, având în vedere proximitatea sa de centrul orașului Kruševac și alte scopuri planificate;

3. finalizarea proiectului aeroportului „Srebrno jezero” din Veliko Gradište;

4. construirea unui nou aeroport Bor - într-o locație în afara zonei de impact a exploatareii miniere;

5. finalizarea proiectului și punerea în funcțiune a aeroportului „Pranjani”, Gornji Milanovac;

6. pe parcursul implementării PPRS, se impune elaborarea documentației adecvate în baza căreia să fie definite și stabilite suplimentar aeroporturile din rețeaua existentă care necesită modernizarea și revitalizarea funcțională cu scopul realizării în continuare a dezvoltării

regionale echilibrate, consolidării integrității teritoriale și dezvoltării sistemului de transport aerian;

7. se vor verifica suplimentar oportunitățile de utilizare a aeroporturilor militare existente din Sombor și Sjenica în scopuri civile.

2.5.4.1.4. Transportul pe apă

Dezvoltarea planificată a transportului pe apă include: construirea de noi porturi, porturi internaționale de pasageri și porturi pentru scopuri speciale - marine; implementarea de soluții care definesc Dunărea ca potențial strategic de dezvoltare și transport pe apă; implementarea conceptului de management și dezvoltarea subsistemelor tehnico-tehnologice de bază; integrarea cu mediul și alte tipuri de transport din rețeaua de transport național și internațional; activarea potențialului râurilor Sava și Tisa și implementarea proiectelor de dezvoltare a căilor navigabile. Se preconizează continuarea activităților de îmbunătățire a condițiilor de navigație și a capacităților portuare, redefinirea punctelor de trecere a frontierei pentru transportul pe apă și proceduri comune (Căpităniile portuare, Administrația Poliției de Frontieră și Administrația Vămilelor) pentru navele din transportul internațional pentru care portul de îmbarcare sau portul de destinație se află pe teritoriul Republicii Serbia.

Îmbunătățirea căilor navigabile presupune respectarea principiilor de protecție a mediului aferent coridoarelor ecologice de importanță internațională de pe râurile navigabile cu centurile lor costiere (Dunărea, Sava, Tisa etc.) și întocmirea documentației de studiu corespunzătoare pentru reglementarea căilor navigabile pe acele căi navigabile (râuri și părți ale rețelei de canale DTD) care în prezent nu îndeplinesc cerințele pentru navigația navelor care depășesc capacitatea de 1000 de tone.

Soluțiile planificate pentru dezvoltarea transportului pe apă și a căilor navigabile sunt (Harta tematică 11):

- reabilitarea căilor navigabile interne prin asigurarea curățării, adâncirii, semnalizării și întreținerii;
- introducerea tehnologiilor moderne de transport (transport intermodal, containerizare, trafic RO/RO, terminale *Hucke pack*, navigație fluvial-maritimă);
- lucrări hidrotehnice și de excavare pe sectoarele critice de pe Dunăre și Sava;
- adaptarea ecluzelor de la Hidrocentrala HEPS „Đerdap 1“ („Porțile de Fier 1”) și Hidrocentrala HE „Đerdap 2“ „Porțile de Fier 2”;
- îmbunătățirea condițiilor de trecere prin ecluză a navelor la barajul de pe Tisa din Novi Bečej;
- ranfluarea epavelor flotei germane din al Doilea Război Mondial (fluviul Dunărea);
- implementarea proiectelor sistemelor de transport inteligente în transportul intern pe apă (sistem de stații hidrometeorologice pe căile navigabile interne, introducerea sistemului VTS (*Vessel Tracking System*/ Serviciul de Management al Traficului Maritim) și sistemului auditiv VHF (*Very high frequency*/ Sistem de frecvență ultra înaltă), dezvoltarea instalațiilor sistemului de monitorizare a navigației și marcarea electronică a căii navigabile pe Dunăre și Sava – AtoNs (*Pilot for Aids to Navigation*/ Sprijin navigare);
- extinderea capacității portuare din Smederevo și realizarea infrastructurii feroviare și rutiere de acces;
- construirea de noi porturi la Belgrad, Šabac și Apatin;
- construirea de noi capacități portuare în Bogojevo, Smederevo, Sremska Mitrovica, Prahovo și Senta;
- reabilitarea, extinderea și modernizarea capacităților altor porturi, în conformitate cu cererea și posibilitățile comerciale;
- activități de revitalizare a flotei fluviale;

- în scopul îmbunătățirii ofertei turistice a fost stabilită o rețea de porturi de pasageri deschise traficului internațional, care include porturile existente precum și cele aflate în diferite faze de implementare: Belgrad, Zemun, Novi Sad, Apatin, Beždan, Bačka Palanka, Sremski Karlovci, Beočin (Banostor), Smederevo, Kostolac, Veliko Gradište, Golubac, Lepenski Vir, Donji Milanovac, Kladovo, Negotin, Šabac, Sremska Mitrovica, Titel, Bečej, Kanjiža și Senta;

- construirea de porturi pe rețeaua navigabilă și dezvoltarea turismului nautic;
- sprijinirea evenimentelor anuale sub formă de croaziere pe Dunăre, Sava, Tisa, Tamiș, navigație pe canale, rafting pe Drina, Ibar, Morava; și
- amenajarea organizată a zonelor riverane și a infrastructurii integrale care vizează manifestațiile turistice.

Pe parcursul implementării PPRS, se impune verificarea și, în funcție de necesități, efectuarea unei noi clasificări a porturilor și docurilor (porturi de importanță internațională, porturi naționale de importanță provincială și porturi naționale de importanță pentru autogovernarea locală).

Condițiile de bază, spațiale și operaționale, pentru porturile de importanță internațională și serviciile oferite sunt:

- să fie situat pe o cale navigabilă de categoria E și să aibă un ținut/o zonă portuară desemnată în condițiile legii;
- să dispună de productivitate tehnică pentru transbordare de minim 500.000 tone marfă anual;

- micro-locuția portului trebuie să permită conectarea la trei tipuri de transport și anume transport rutier-feroviar-naval intern, respectiv să fie conectat la principalele căi de transport rutier și feroviar care trebuie să îndeplinească standardele și caracteristicile tehnice definite în conformitate cu acordurile aplicabile;

- conținutul și activitățile sale nu trebuie să pună în pericol mediul;

Condițiile spațiale și operaționale de bază pentru porturile naționale de importanță provincială și serviciile furnizate sunt:

- să fie situat pe o cale navigabilă din categoria E și să aibă un ținut/o zonă portuară desemnată în condițiile legii;

- să aibă productivitate tehnică pentru transbordare de minim 300.000 tone marfă anual;

- microlocația portului național trebuie să permită conectarea la cel puțin două tipuri de transport și anume: transportul feroviar-naval intern și transportul rutier-naval intern;

- macrolocația portului național trebuie să fie conectată la căile rutiere magistrale;

- conținutul și activitățile sale nu trebuie să pună în pericol mediul;

Condițiile de bază, spațiale și operaționale, pentru porturile naționale de importanță pentru autogovernarea locală și serviciile furnizate sunt:

- să fie situat pe o cale navigabilă din categoria E și să aibă un ținut/o zonă portuară desemnată în condițiile legii;

- să aibă productivitate tehnică pentru transbordare de minim 150.000 tone marfă anual;

- micro-locuția portului național de importanță pentru autogovernarea locală trebuie să permită conectarea la cel puțin două tipuri de transport și anume: transportul feroviar-naval intern și transportul rutier-naval intern și să fie conectat la principalele căi rutiere;

- conținutul și activitățile sale nu trebuie să pună în pericol mediul;

Condițiile spațiale și operaționale de bază pentru docuri sunt :

- zona docurilor trebuie să fie desemnată în condițiile legii și să aibă capacitatea tehnică de a transborda minim 100.000 de tone marfă anual;

– portul trebuie să se afle la o distanță de cel puțin 20 km de cel mai apropiat port, pentru necesitățile proprii, cu excepția cazului în care este înființat pentru necesitățile de transbordare a cărbunelui obținut prin exploatarea din apă, precum și pentru depozitarea rezervelor obligatorii de petrol și derivate ale petrolului; și

– docul prin conținutul și activitățile sale nu trebuie să pună în pericol mediul sau să afecteze mediul.

2.5.4.1.5. Transport intermodal

Amplasările terminalelor de transport ar trebui să satisfacă trei grupe de cerințe: proprietățile fluxurilor logistice, pentru ca terminalele să fie construite pe locațiile explorate, strategice; tehnologie de operare a terminalelor cu capacitățile necesare; și teren disponibil cu mediul anex pentru construirea de terminale intermodale și centre logistice cu o suprafață cuprinsă între 10 și 100 de hectare.

La nivel funcțional, terminalele pot fi împărțite în trei niveluri: european, regional și local. Terminalele la nivel european sunt portuare (terminale *hub și gateway*) sau terminale mari intermodale (pentru container, *Hucke pake*, Ro-Ro) ca locuri cu cea mai mare concentrare a fluxurilor de marfă și echipamente tehnice, cu cea mai mare ofertă de servicii logistice, care dețin sau au în apropiere terminale auxiliare mai mici pentru tipuri speciale de mărfuri (vrac, Ro-Ro, container, marfă generală etc.) din care mărfurile sunt transportate către terminale mai mici, regionale, prin diverse tipuri de transport. La nivel regional, terminalele sunt amplasate pe principalele coridoare europene de transport, sunt conectate la diverse rețele internaționale de comerț și transport, au o funcție pronunțată de distribuție și transport și utilizează tehnologii moderne de transport intermodal. La nivel local se impune dezvoltarea unui număr mare de terminale în care să fie reprezentat un număr semnificativ mai mic de operațiuni tehnologice, în raport cu cele două categorii anterioare și prestarea de diverse servicii logistice.

Locațiile propuse pentru terminalele intermodale și centrele logistice din Republica Serbia, care vor face parte din rețeaua globală de centre logistice, sunt:

– se vor dezvolta centre logistice de importanță internațională pe coridoarele X și „Rin – Dunăre”, în marile centre economice Belgrad, Novi Sad, Niš, Subotica, Smederevo, Prahovo și Dimitrovgrad - Pirot;

– centrele logistice care ar putea avea importanță internațională sunt Kragujevac, Sremska Mitrovica și Sombor - Apatin;

– se vor dezvolta centre logistice de importanță națională și regională în zonele gravitaționale ale centrelor regionale și economice Kikinda, Zrenjanin, Vršac, Valjevo, Užice, Kruševac - Kraljevo, Preševo, Šabac, Jagodina, Čačak și Priština;

– centre logistice de importanță regională-subregională sunt Pančevo, Bački Petrovac, Vrbas, Bogojevo, Bačka Palanka, Novi Pazar, Leskovac și Vranje.

Această împărțire pe categorii nu reprezintă un obstacol în calea formării unor centre logistice de rang superior la nivelul implementării soluțiilor de planificare în locațiile planificate.

În marile centre economice din Republica Serbia există deja părți dezvoltate din infrastructura de transport, precum și sisteme logistice parțial construite și dezvoltate, care ar putea, în anumite condiții, să reprezinte elemente ale viitoarelor centre logistice.

Crearea de zone libere în cadrul centrelor logistice atrage în plus investiții și lansarea diferitelor activități economice care nu au legătură directă cu industria transporturilor, dar este o parte indispensabilă a acestora. Există, de asemenea, posibilitatea stabilirii unui parteneriat public-privat.

În Programul național de infrastructură feroviară publică pentru perioada 2017-2021 este planificată construirea de terminale pentru transportul intermodal în Belgrad, Novi Sad și Niș, pe lângă șantierele de triaj de marfă existente, ca parte integrantă a infrastructurii feroviare.

Printre proiectele aflate în faza de pregătire pentru execuție se numără construcția primului terminal intermodal modern la Belgrad, la Batajnica. Este prevăzută realizarea acestuia pe coridorul mediteranean estic/estic în locul intersecției principalelor linii internaționale de transport feroviar și rutier de marfă. Terminalul se va afla în zona industrială Belgrad, la intersecția liniilor internaționale de transport combinat: CE 70 Šid - Belgrad - Niș - Dimitrovgrad; CE 79 Belgrad - Bar (Ancona / Bari) și CE 85 Subotica - Belgrad - Niș - Preševo. Capacitatea de transbordare a terminalului va fi de 80.000 TEU pe an, cu posibilitate de extindere. Terminalul va permite reducerea timpilor de călătorie de-a lungul coridorului mediteranean estic/estic și va avea un impact semnificativ asupra transportului intern și internațional, a comerțului, integrării regionale, creșterii durabile și reducerii emisiilor de dioxid de carbon.

Pe lângă investiția planificată în construcția unui terminal intermodal la Batajnica, UE va finanța și alte măsuri menite să îmbunătățească conectivitatea în regiune, de-a lungul coridorului Rețelei Transeuropene de Transport.

Proiectele a căror documentația se află în faza de elaborare includ proiectul de construcție a Centrului de transport și marfă Belgrad, din Makiško polje (prima fază). La terminalul de containere sunt planificate lucrări la recepția și expedierea containerelor cu vehicule rutiere și feroviare, transbordarea, descărcarea și depozitarea containerelor.

Pregătirea documentației tehnice pentru prima fază de reconstrucție a capacității la stația Ranžirna din Belgrad pentru necesitățile de formare a unui terminal feroviar de containere cu capacitatea necesară de manipulare a containerelor, vase de transport interschimbabile și semiremorci, este în curs de finalizare.

Sunt în curs de pregătire proiecte pentru construirea de terminale pentru transport intermodal în Novi Sad și Niș. Sunt planificate ca proiecte strategice pentru concentrarea fluxurilor de mărfuri din zona gravitațională mai largă. Construcția acestora este planificată în apropierea stațiilor de triaj ale căilor ferate existente.

Potrivit unui document special al orașului Novi Sad, definiția și conținutul centrului logistic Novi Sad, ca centru logistic dominant în Vojvodina - Portul Novi Sad pentru terminalul de containere și traficul Ro-Ro, Stația de manevrare Novi Sad cu terminal pentru containere, depozite și trafic Ro-La și centrul logistic nou proiectat „Europa-Asia” ca terminal pentru containere și terminal de mărfuri în vrac.

La inițiativa unor unități ale autoguvernării locale și pe baza necesității de transport și a situației capacității infrastructurii, potențial de construire a terminalelor există în: Pirot, Apatin, Smederevo, Bačka Palanka, Šabac și Vršac. Pentru realizarea acestor proiecte este necesară demararea elaborării documentației de planificare și tehnice, pentru a defini toate elementele și conținutul terminalului și părțile lipsă ale infrastructurii.

Pe lângă terminalele care ar urma să fie administrate de căile ferate, în Republica Serbia se planifică construirea unor centre logistice care să aibă alte forme de management și care să fie conectate la cea mai apropiată cale ferată. Realizarea acestor proiecte este condiționată de posibilitatea asigurării resurselor financiare.

În conformitate cu conceptul de exploatare în mai mare măsură a căilor navigabile și a porturilor (ca centre logistice cu nivel adecvat de servicii) și încurajând utilizarea unor forme de transport ecologice, Ministerul Construcțiilor, Transporturilor și Infrastructurii și Agenția de Management Portuar implementează mai multe proiecte de realizare a capacităților portuare în Serbia pentru a facilita includerea acestora în lanțuri logistice mai largi, îmbunătățirea mobilității și multimodalității și creșterea transportului de mărfuri pe căile navigabile.

Dezvoltarea transportului intermodal prin construirea de terminale intermodale este prevăzută în planurile de dezvoltare a următoarelor porturi:

- construirea unui nou port la Belgrad (faza de realizare planificată), în structura noului port Belgrad pe Dunăre sunt prevăzute, printre altele, un terminal de containere, terminale de pachete Ro-Ro și *Hucke pack*;

- construirea și dezvoltarea unui terminal intermodal în portul Bogojevo;

- în portul Sremska Mitrovica, dezvoltarea în continuare a terminalului de containere;

- construirea unui terminal de containere în portul Bačka Palanka;

- în portul Novi Sad, construcția unui terminal de containere, Ro-Ro, precum și dezvoltarea subsistemelor logistice;

- în conformitate cu datele privind cantitățile de mărfuri, se va determina necesitatea terminalelor intermodale din Prahovo, Senta, Apatin și Šabac.

Este planificat un nou terminal de marfă pe Aeroportul „Nikola Tesla”, care va asigura tehnologie și echipamente moderne pentru deservirea transporturilor „*bulk*” și coletelor aeriene în unități moderne de transport intermodal (containere aeriene și de uz general).

În cadrul aeroportului „Konstantin Veliki” este planificată dezvoltarea „Celine G”, care reprezintă un complex pentru zona de dezvoltare logistică din Niš (suprafață de aproximativ 7,5 ha, iar zona de dezvoltare logistică în sine este de aproximativ 5,4 ha).

Centrele logistice propuse pot face parte, într-un sens mai larg, din spațiul logistic, de ex. Centrul logistic Subotica poate fi tratat în etapele ulterioare de dezvoltare ca parte integrantă a spațiului logistic Szeged (Kiskunhalas) - Subotica - Senta.

2.5.4.1.6. Trecerile de frontieră

Rețeaua trecerilor de frontieră va fi dezvoltată în conformitate cu dezvoltarea planificată a infrastructurii de transport și compatibilitatea cu soluțiile tehnice și tehnologice aplicate în țările învecinate. La planificarea noilor coridoare de infrastructură și rute de transport către țările vecine, se va avea în vedere construirea unui GP, pentru care se va monitoriza capacitatea infrastructurii de trafic existente și planificate.

Se impune dezvoltarea unui cadru de reglementare detaliat, inclusiv legi, prevederi legale și ordonanțe interne ale serviciului de frontieră, în conformitate cu modelele, standardele și recomandările UE pentru frontierele externe.

În condițiile creșterii volumului comerțului internațional și al turismului, este necesară o activitate eficientă a serviciului de frontieră pentru a nu împiedica fluxul de mărfuri, persoane și capital, dar și pentru a preveni criminalitatea organizată transfrontalieră și internațională, amenințările cu terorism internațional și altele. În acord cu serviciile de frontieră din țările vecine, este necesară raționalizarea și clasificarea GP. Ulterior raționalizării și clasificării GP, se impune stabilirea serviciilor care trebuie să fie prezente permanent și în ce categorie de GP, în conformitate cu standardele UE. Este necesar să se păstreze conceptul de coridoare verzi, care includ proceduri legale și sanitare accelerate în anumite GP și care sunt aplicate în circumstanțe excepționale și permit funcționarea în condiții speciale.

Soluțiile planificate includ construirea de noi puncte de trecere: GP Sremska Rača pe autostrada Kuzmin - Sremska Rača (ca punct comun de trecere a frontierei), GP Kotroman pe noul tronson de autostradă Požega - Kotroman și GP pe autostrada Požega - Boljare frontiera cu Muntenegru). În fazele ulterioare realizării proiectelor de transport rutier, sunt planificate activități la GP Vatin, GP Vrška Čuka, GP Đerdap II și altele. (Tabelul 41).

Tabelul 41. Activități planificate la GP din Republica Serbia

GP	Tipul de trafic	Trafic dominant / forma de transport	Activități în conformitate cu soluțiile planificate
Bački breg	Rutier	trafic transfrontalier sursă-țintă	reconstrucție și modernizare
Horgos	Rutier	tranzit și trafic interstatal sursă-țintă	reconstrucție și construcție
Vatin	Rutier	trafic transfrontalier și interstatal sursă-țintă	reconstrucție și construcție
Đerdap 2 (Kusjak)	Rutier	trafic transfrontalier sursă-țintă	reconstrucție și modernizare
Vrška Čuka	Rutier	trafic transfrontalier și interstatal sursă-țintă	reconstrucție și modernizare
Gradina	Rutier	tranzit și trafic interstatal sursă-țintă	reconstrucție și modernizare
Preševo	Rutier	tranzit și trafic interstatal sursă-țintă	reconstrucție și modernizare
Sremska Rača	Rutier	trafic interstatal sursă-țintă	construcție și reconstrucție
Batrovci	Rutier	tranzit și trafic interstatal sursă-țintă	upgrade și modernizare
Bezdan	Rutier	trafic transfrontalier sursă-țintă	Reconstrucție
Uvac	Rutier	trafic transfrontalier sursă-țintă	modernizare și reconstrucție
Subotica	Feroviar	mixt: pasageri și marfă	reconstrucție și construcție
Horgos (Roszke)	Feroviar	mixt: pasageri și marfă	modernizare și reconstrucție
Kikinda	Feroviar	mixt: pasageri și marfă	modernizare și reconstrucție
Vršac	Feroviar	mixt: pasageri și marfă	modernizare și reconstrucție
Dimitrovgrad	Feroviar	mixt: pasageri și marfă, gară comună de frontieră	reconstrucție și modernizare
Preševo	Feroviar	Preševo/ pasageri Ristovac/marfă gara comună de frontieră Tabanovci	construcție, reconstrucție și modernizare
Vrbnica / Prijepolje	Feroviar	Vrbnica pasageri / Prjepolje marfă gara comună de frontieră Bjelo Polje	reconstrucție și modernizare
Brasina	Feroviar	mixt: pasageri și marfă.	reconstrucție și modernizare
Šid	Feroviar	mixt: pasageri și marfă.	reconstrucție și modernizare
Bogojevo	Feroviar	mixt: pasageri și marfă.	reconstrucție și modernizare
Smederevo	Fluvial	control nave pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor	construcție / reconstrucție
Bačka Palanka	Fluvial	control nave în tranzit, control nave pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor	Construcție
Veliko Gradište	Fluvial	control nave în tranzit, control nave de pasageri, control nave supuse controlului fitosanitar si veterinar	construcție planificată
Prahovo	Fluvial	control la frontieră a iahturilor și a ambarcațiunilor de agreement	construcție și reconstrucție
Sremska Mitrovica	Fluvial	control nave în tranzit, control nave pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor, control la frontieră a iahturilor și a ambarcațiunilor de agreement	construirea de noi capacități portuare
Bogojevo	Fluvial	control nave pentru încărcarea și	construirea de noi capacități

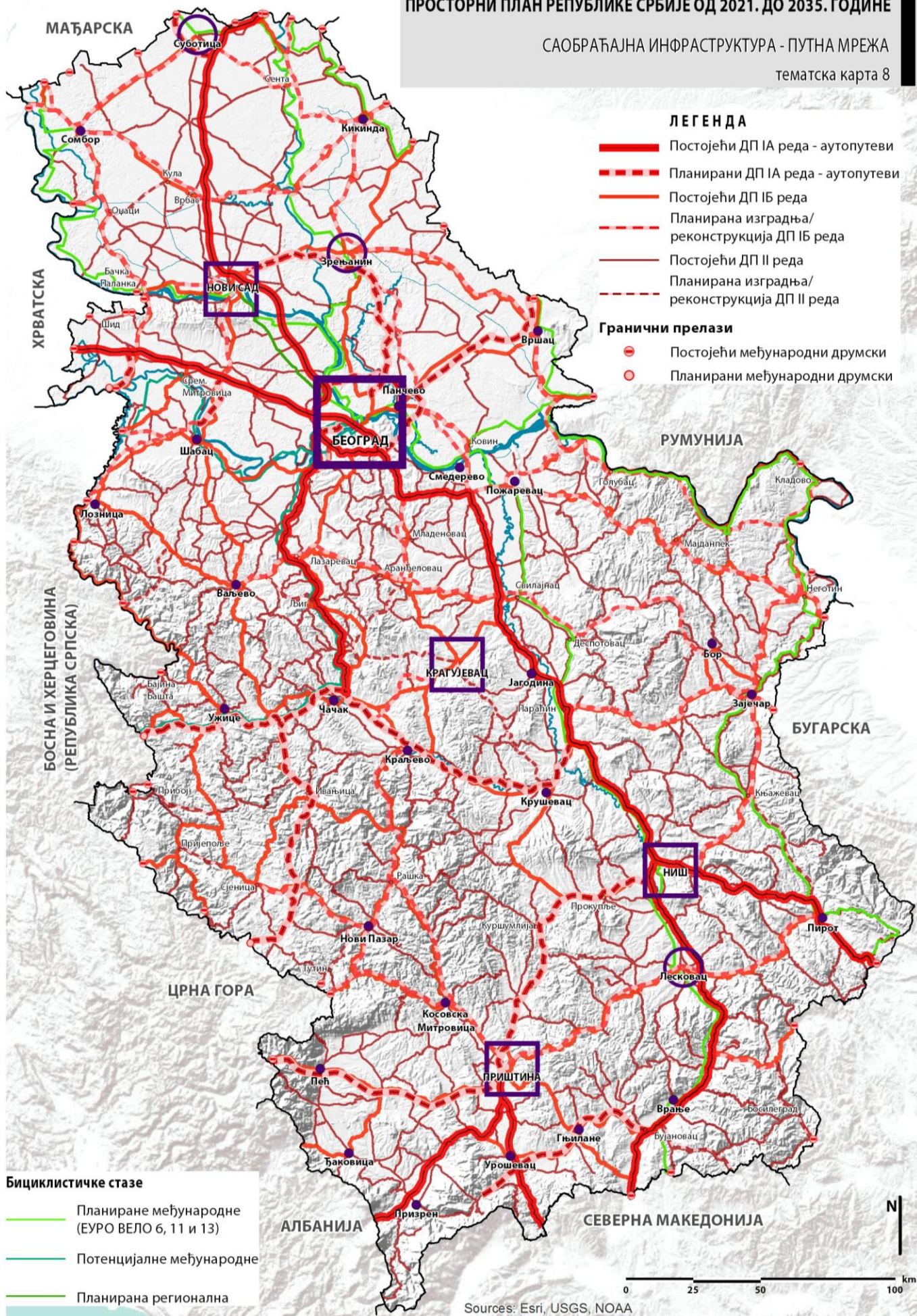
GP	Tipul de trafic	Trafic dominant / forma de transport	Activități în conformitate cu soluțiile planificate
		descărcarea mărfurilor, control nave supuse controlului fitosanitar și veterinar, control la frontieră a iahturilor și a ambarcațiunilor de agrement	portuare
Novi Sad	Fluvial	control nave pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor, control nave de pasageri	construcție și reconstrucție
Belgrad	Fluvial	control nave de pasageri	Construcție
Kanjiža	Fluvial	control nave în transit	Modernizare
Belgrad „Nikola Tesla”	Aerian	mixt: pasageri și marfă.	construcție și modernizare
Niš „Konstantin Veliki”	Aerian	mixt: pasageri și marfă.	construcție și modernizare
Kraljevo „Morava”	Aerian	mixt: pasageri și marfă.	construcție și modernizare
Priština	Aerian	mixt: pasageri și marfă.	construcție și modernizare

Sunt planificate activități în cadrul construcției punctelor rutiere de trecere a frontierei cu capacitate redusă, destinate traficului de pasageri: GP Vračev Gaj - Sokolovac (spre România), GP Novo Korito - Salaš (spre Bulgaria), GP Petačinci - Bankja (spre Bulgaria).), GP Trgovište - Ogut (spre Republica Macedonia de Nord), GP Vajska - Vukovar, GP Jamena - Račinovci, respectiv Jamena - Strošinci (spre Republica Croația) și activități pentru începerea lucrărilor la punctul comun GP Godovo - Vuča (frontiera cu Republica Muntenegru), cu elaborarea prealabilă a documentației corespunzătoare.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

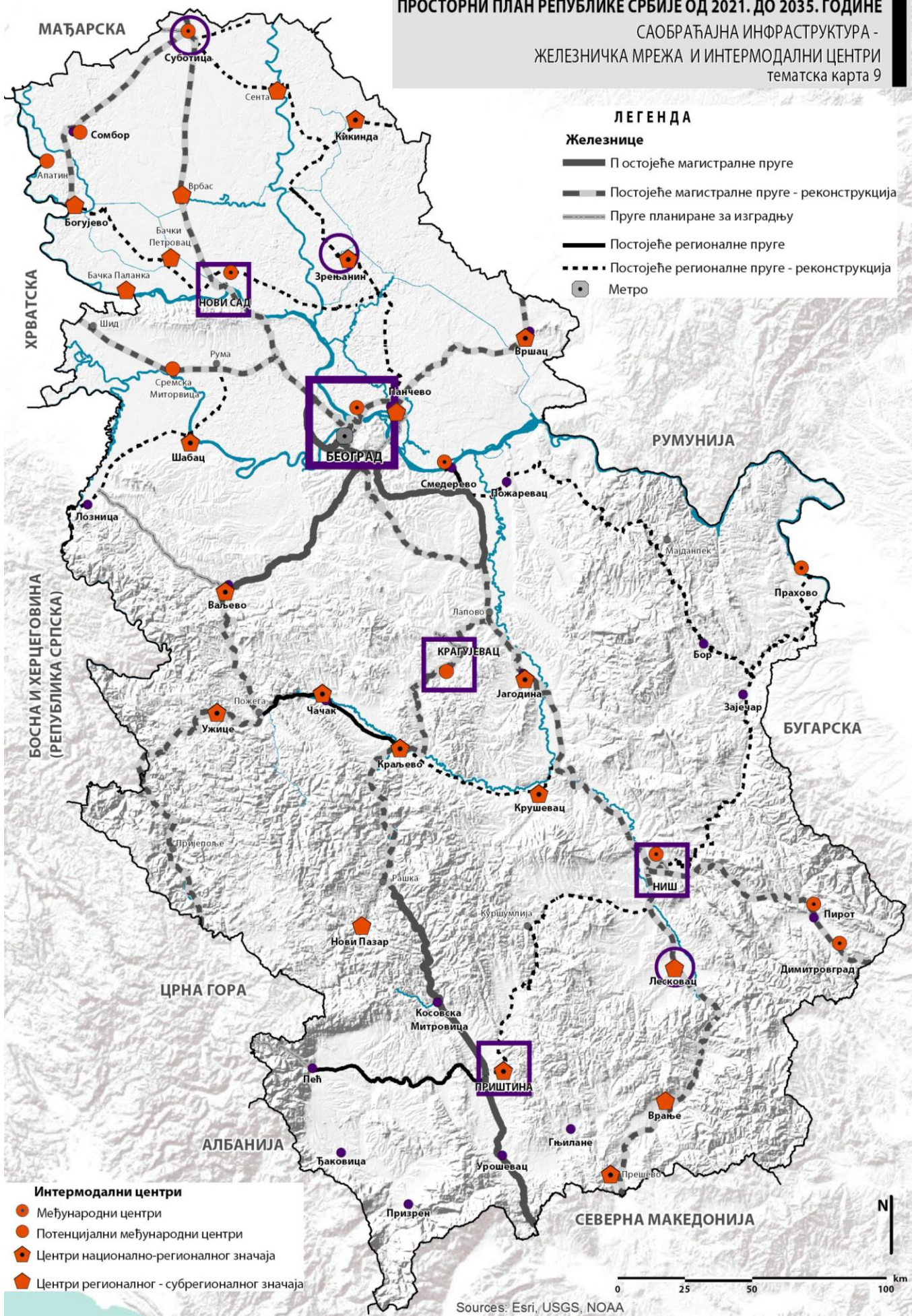
САОБРАЋАЈНА ИНФРАСТРУКТУРА - ПУТНА МРЕЖА

тематска карта 8

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

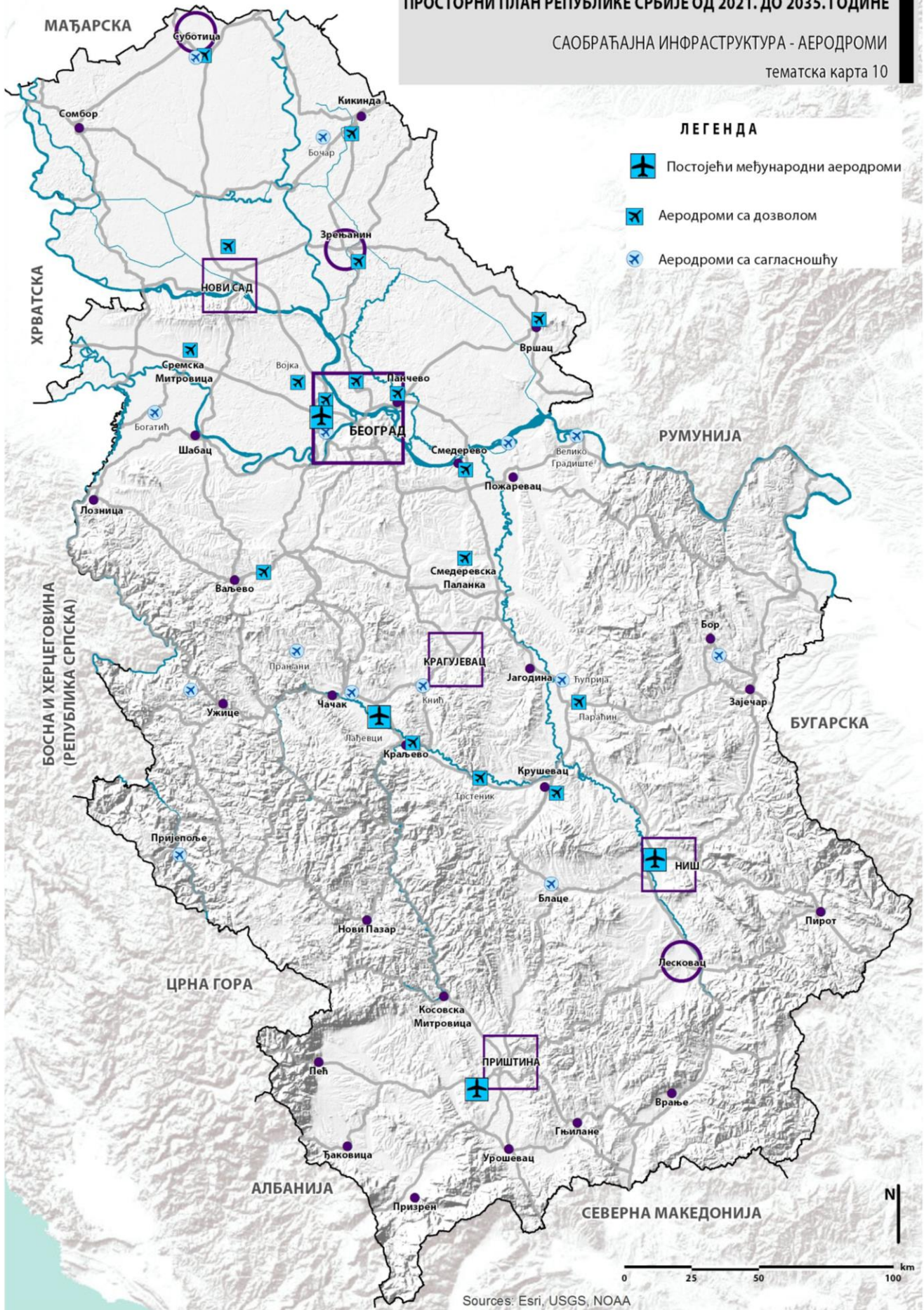
САОБРАЋАЈНА ИНФРАСТРУКТУРА - ЖЕЛЕЗНИЧКА МРЕЖА И ИНТЕРМОДАЛНИ ЦЕНТРИ тематска карта 9

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

САОБРАЋАЈНА ИНФРАСТРУКТУРА - АЕРОДРОМИ

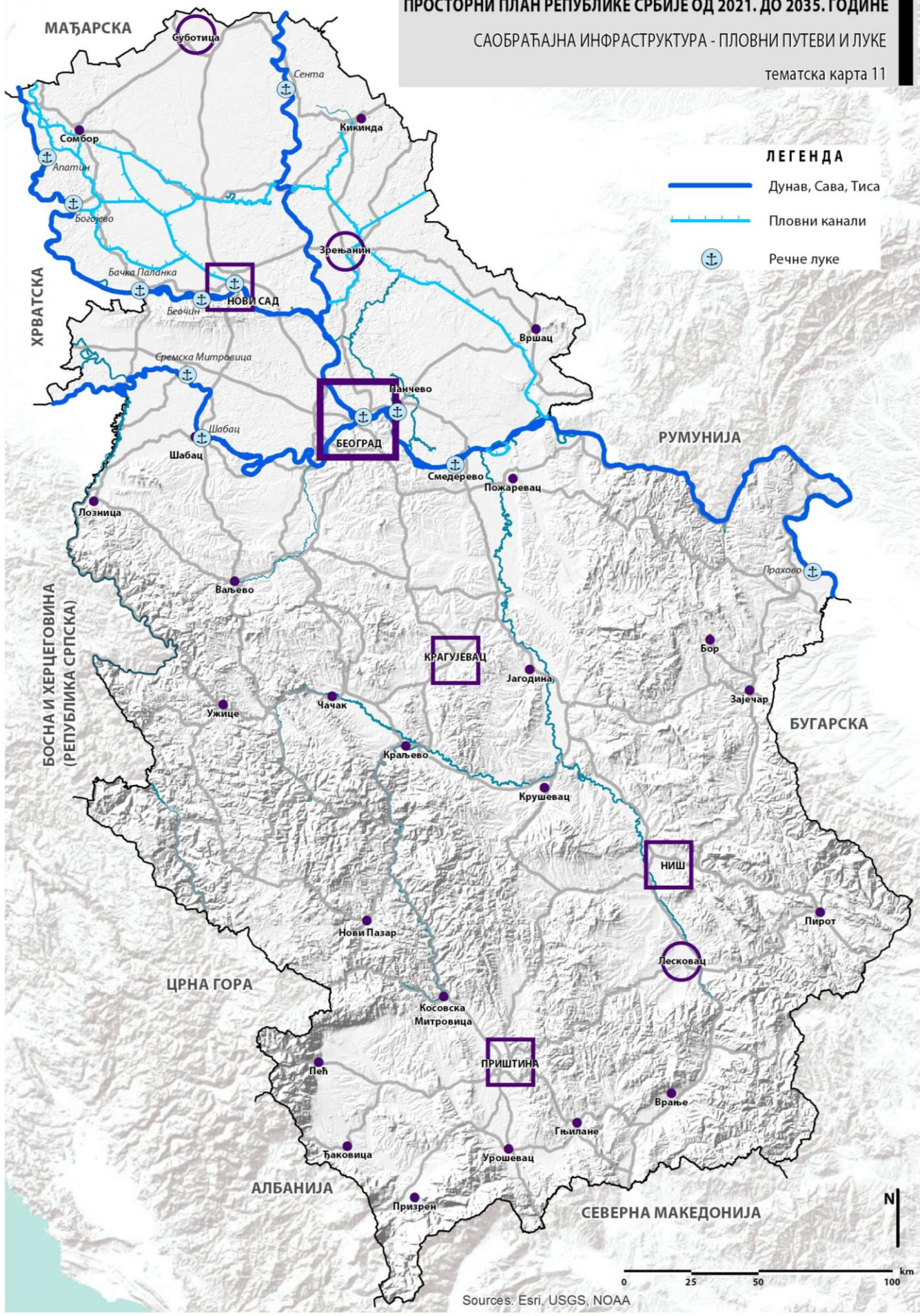
тематска карта 10

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

САОБРАЋАЈНА ИНФРАСТРУКТУРА - ПЛОВНИ ПУТЕВИ И ЛУКЕ

тематска карта 11

2.5.4.2. Comunicațiile electronice și traficul poștal (Harta de referință 3a)

Dezvoltarea potențialelor strategice va fi realizată în conformitate cu liniile directoare pentru integrarea funcțională a spațiului Serbiei și îmbunătățirea conexiunilor cu țările vecine și cu alte țări europene. Dezvoltarea planificată a rețelelor de comunicații electronice și a infrastructurii anexe, în conformitate cu documentele și programele de dezvoltare la nivelul Republicii Serbia și al operatorilor competenți, are în vedere construirea de capacități moderne de telecomunicații care să permită servicii de comunicații de calitate și conexiuni electronice la nivel național, regional și transfrontalier. Dezvoltarea se bazează pe modernizarea nodurilor de telecomunicații; crearea de platforme de acces multiservicii; construirea de rețele optice către utilizatorul final (*Fiber to the Home*, în continuare textului: FTTH), stații de bază și puncte de acces WiFi; implementarea sistemelor ITS pe căile rutiere și planificarea îmbunătățirii serviciilor poștale prin deschiderea de noi hub-uri de comunicații electronice, respectiv prin extinderea sistemelor de distribuție optică.

Determinarea strategică de bază sunt dezvoltarea serviciilor de telecomunicații, în special a serviciilor de telefonie, transmisia de date și utilizarea Internetului, care reprezintă unul dintre fundamentele societății moderne și ale unei economii de succes.

Soluțiile planificate pentru dezvoltarea comunicațiilor electronice sunt:

- îmbunătățirea calității și vitezei fluxului de semnal al sistemelor digitale de transmisie vocală, imagini și date, sisteme de transmisie optică FTTH;
- creșterea vitezei traficului de telecomunicații și extinderea gamei de servicii în bandă largă;
- pătrunderea tehnologiilor informaționale în procesele tehnologice, de producție și organizaționale;
- utilizarea exclusiv a conductorilor optici pentru sistemul de transmisie digitală la nivelul abonaților;
- integrarea serviciilor de comunicații, pentru un acces mai eficient, la baze de date și căutare pe Internet, creșterea numărului de canale pentru programe radio și TV, dezvoltarea rețelelor KDS pentru transmiterea semnalelor radio și TV;
- comercializarea rutelor de telecomunicații, a serviciilor și mass-media în sensul închirierii cablurilor de fibră optică, perechilor de cabluri de cupru, furnizarea serviciilor de transmisie a semnalelor radio și a datelor comerciale prin intermediul rețelei publice de comunicații;
- realizarea unui număr mare de stații de bază (toți operatorii prezenți);
- planificarea coridoarelor pentru accesul cablurilor optice la locațiile viitoarelor stații de bază și planificarea și realizarea punctelor de acces WiFi pentru a permite distribuirea semnalelor de internet fără fir.

Un segment aparte al telecomunicațiilor moderne, în serviciul siguranței traficului pe autostrăzi îl reprezintă sistemele ITS (Conceptul de dezvoltare ITS pe drumurile naționale) precum: telefonie SOS, supravegherea video a traficului, colectarea și afișarea datelor meteorologice, controlul accesului la obiectele tehnice din serviciul autostrăzii, măsurarea și restricționarea vitezei vehiculelor, detectarea circulației în contrasens, recunoașterea plăcuțelor de înmatriculare etc. Dezvoltarea acestor sisteme va contribui la o mai mare siguranță și la un management și control mai eficient al traficului, precum și la funcționarea optimă a zonelor de repaus și a parcarilor în ceea ce privește furnizarea de servicii de telecomunicații.

Dezvoltarea infrastructurii de bandă largă, fixă și mobilă, va permite introducerea tehnologiilor Internet of Things, ca suport pentru sistemele de inteligență artificială necesare tuturor ramurilor economiei.^{6 66}

Dezvoltarea sistemelor de comunicații electronice necesită realizarea unei infrastructuri adecvate de-a lungul tuturor căilor rutiere - sisteme optice primare de comunicații electronice pe autostrăzi și sisteme optice secundare de comunicații electronice pe toate celelalte căi rutiere, care să extindă rețelele de acces și să ofere Internet adecvat fiecărui utilizator.

S-a prevăzut, de asemenea, continuarea dezvoltării comunicațiilor și sistemelor electronice destinate transportului pe apă și pe căi navigabile (Servicii de informare fluvială - RIS), precum și altor tipuri de transport. Serviciile de informare fluvială sunt destinate armonizării serviciilor de telecomunicații și a sistemelor informaționale pentru a sprijini navigația internă și conectarea acestora la alte tipuri de transport (în conformitate cu Directiva UE RIS etc.), ceea ce reprezintă premisa integrării căilor navigabile interne internaționale din Serbia în rețeaua europeană de navigare, cu accent pe Coridorul European VII (fluviul Dunărea).

Soluțiile planificate în domeniul traficului poștal includ: construirea de noi obiecte în vederea completării rețelei existente, introducerea de noi tehnologii și extinderea serviciilor, modernizarea capacităților existente, în special a sectoarelor specifice a căror funcție vizează implementarea de soluții tehnologice avansate.

2.5.4.3. Energia, infrastructura energetică și eficiența energetică *(Harta de referință 36)*

2.2.1.1.1. Producția de energie electrică

Orientarea de bază a dezvoltării industriei energiei electrice din Serbia se bazează pe intensificarea dezvoltării și utilizării raționale a potențialelor energetice interne, cu accent pe realizarea celei mai mari economii posibile în producția din sistemul de energie electrică și independența energetică. La baza unei astfel de politici se află rezervele disponibile de lignit, ca sursă de bază pentru producerea de energie termoelectrică, precum și sursele hidroenergetice neutilizate și de energie regenerabilă.

Rezervele totale, exploatabile, de lignit din partea centrală a Serbiei, respectiv bazinele Kolubara și Kostolac de circa 4 miliarde de tone de lignit sunt semnificative și reprezintă o bază reală pentru dezvoltarea ulterioară a sistemului energetic pe termen lung, în special pentru producerea de energie termoelectrică. În plus, bazinul Kosovo-Metohija deține peste 75% din rezervele totale de cărbune din Serbia.

Utilizarea cărbunelui în producția de energie electrică poate provoca consecințe semnificative asupra mediului, iar revitalizarea centralelor termice existente și dezvoltarea de noi capacități sunt condiționate de aplicarea directivelor internaționale privind emisiile industriale de gaze nocive și măsurile de atenuare a schimbărilor climatice care vor fi adoptate de Republica Serbia.

Acest concept de dezvoltare se caracterizează prin modernizarea constantă a centralelor termice, creșterea eficienței activității acestora, captarea și stocarea CO₂ și creșterea gradului de protecție a mediului, ceea ce necesită îmbunătățirea din perspectivă ecologică a blocurilor termice existente (blocurile centralelor termice „Nikola Tesla” A1-A2, A3-A6, B1-B2, „Kostolac” A1-A2 și B1-B2). Se preconizează desființarea blocurilor existente sub 300 MW („Morava”, „Kolubara” A) până în 2024, precum și a termocentralei dezafectate „Kosovo” A

---

⁶⁶ În conformitate cu Strategia de Dezvoltare a Rețelelor de Nouă Generație până în 2023, precum și cu Planul de acțiune pentru perioada 2020-2022 pentru implementarea Strategiei de Dezvoltare a Inteligenței Artificiale în Republica Serbia pentru perioada 2020-2025 („Monitorul Oficial al RS”, nr. 81/2020).

(până la construirea noii TE (termocentrale) „Kosovo”), datorită vechimii medii de 45 de ani, a eficienței energetice medii sub 30%, precum și a emisiilor mari în aer. Pentru a asigura o distribuție sigură tuturor consumatorilor, indiferent de situația meteorologică și hidrologică, este posibilă introducerea în sistem a unor noi unități de producție a cărbunelui bazate pe tehnologii moderne de înaltă eficiență și cu emisii reduse de CO₂ (HELE).

Dezvoltarea spațială și generală a sectorului economiei energiei electrice și a producției de energie electrică în perioada de până în 2035, pe lângă creșterea capacității instalate la mai multe hidrocentrale existente, se poate baza pe asigurarea condițiilor pentru construirea de noi capacități potențiale de generare, conform *Strategiei de Dezvoltare Energetică actuală a Serbiei până în 2025, cu proiecții până în 2030* (Tabelul 42). Soluțiile de planificare în perioada inițială includ revitalizarea centralelor termice existente și construirea de noi blocuri la TE Kostolac B3 (350 MW) și TE Kolubara B (350 MW), cu eficiență mai mare și emisii admisibile de CO₂, SO₂, NO_x și particule.

Tabelul 42. Potențiale proiecte de construcție de noi capacități de producție în sectorul energiei electrice în perioada până în anul 2035

Denumirea proiectului/obiectului	Putere instalată
TENT B B3	750 MW
TE Kolubara B	2 x 375 MW
TE Kostolac B3	350 MW
TE Novi Kovin	2 x 350 MW
TE Štavalj	300 MW
TE Kosovo	450 MW
TETO Novi Sad	340 MW ^a
TETO pe gaz	860 MW ^{e a}
HE Velika Morava	147,7 MW ⁶
HE Ibar	117 MW ⁶
HE Srednja Drina	321 MW ⁶
RHE Bistrica	4 x 170 MW
RHE Đerdap 3 (I faza)	2 x 300 MW
Mini HE	387 MW

a – Puterea totală a mai multor TETO, b - Puterea totală a mai multor HE în cascadă

Sursa: Strategia de dezvoltare energetică a Republicii Serbia până în 2025 cu proiecții până în anul 2030

Poziția finală privind utilizarea noilor capacități potențiale de producție din Tabelul 42 va fi determinată de amendamentele existente și/sau adoptarea de noi documente de politici publice în domeniul energiei.

Rezervele existente de petrol și gaze naturale din Serbia se vor epuiza probabil până în 2035, ca atare, din potențialul energetic intern, vor rămâne cărbunele, sursele de energie regenerabilă și șisturile bituminoase. Modificări în structura surselor de energie pentru producția de energie electrică care merg în direcția unei participări mai mari a surselor regenerabile de energie și a gazelor naturale, retragerea centralelor vechi și ineficiente și în locul acestora punerea în funcțiune a unor noi centrale mai eficiente cu lignit, precum și reducerea pierderilor în distribuția și transportul energiei electrice, vor duce la reducerea semnificativă a emisiilor specifice de GHG din acest sector.

Menținerea unei ponderi ridicate a lignitului, ca unică sursă internă de energie în producția de energie electrică de bază, necesită introducerea celor mai performante tehnologii disponibile, atât pentru creșterea eficienței transformărilor energetice, cât și pentru managementul rațional al cărbunelui, cu protecția strictă a intereselor interne și respectarea normelor internaționale și a acordurilor privind protecția mediului și schimbările climatice, la

cea ce ar putea contribui realizarea producției de energie din „cărbune curat” în centrale termice de înaltă eficiență, cu tehnologii de colectare și stocare a CO₂.

Dezvoltarea utilizării surselor regenerabile de energie presupune introducerea de noi tehnologii pentru utilizarea acestora în sistemul energetic, care, alături de alte măsuri (dezvoltarea personalului și a producției de echipamente și elemente) ar încuraja creșterea semnificativă a utilizării energiei regenerabile în perioada de până în 2035.

Pentru a reduce emisiile de gaze cu efect de seră, pe lângă tehnologiile comerciale disponibile, măsurile de eficiență energetică și utilizarea în mai mare măsură a surselor de energie regenerabilă, se impune analizarea justificării posibilei introduceri a centralelor nucleare în sistemul energetic al Serbiei. În pofida deficienței condițiilor legale necesare și a numeroaselor restricții, posibilitatea construcției de centrale nucleare nu ar trebui să fie complet exclusă, având în vedere limitările ecologice pentru viitoarea producție internă pe bază de cărbune și cererea în creștere de energie. Poziția finală cu privire la utilizarea energiei nucleare va fi definită de amendamentele existente și/sau adoptarea de noi documente de politici publice în domeniul energiei.

2.5.4.3.2. Transportul și distribuția energiei electrice

Determinarea strategică urmărește ca dezvoltarea spațială a rețelei de transport și distribuție a energiei electrice să urmeze nevoile tot mai mari de energie electrică din Serbia, pentru a asigura o furnizare de energie electrică sigură, fiabilă, eficientă și de calitate.

Introducerea rețelei de 400 kV în Regiunea Serbiei de Vest și Serbiei Centrale rămâne conceptul pentru dezvoltarea sistemului de transport în perioada următoare, care, în paralel cu consolidarea legăturilor de interconectare cu statele vecine, în primul rând România, Muntenegru, Bosnia și Herțegovina, Croația și Bulgaria, asigură un nivel ridicat de securitate a aprovizionării cu energie electrică a consumatorilor de pe întreg teritoriul Serbiei. Proiectul de creștere a tensiunii în Vestul și Centrul Serbiei la 400 kV face parte din construcția așa-numitului Coridor Transbalcanic, care urmărește creșterea capacității interconexiunii din Balcanii de Vest pe direcția fluxurilor de energie de la Est la Vest și de la Nord la Sud.

Un astfel de concept implică următoarele soluții de bază în planificare (Harta tematică 12):

- 400 kV interconectare între Serbia, Muntenegru și Bosnia și Herțegovina;
- 400 kV linie de interconexiune între Serbia și Ungaria;
- 400 kV rețea de transport de înaltă tensiune de la Niș la Bajina Bašta și Bistrica;
- consolidarea capacității interconexiunii existente de 400 kV spre Bulgaria;
- stâlpi dubli de transport de înaltă tensiune de 400 kV între Obrenovac și Bajina Bašta cu creșterea tensiunii de la stația trafa din Valjevo la 400 kV și racordarea la rețeaua de transport de înaltă tensiune menționată (creșterea rețelei din Vestul Serbiei la nivelul de tensiune de 400 kV);
- stâlpi de înaltă tensiune de 400 kV între Serbia și Albania;
- construirea unui inel de 400 kV cu 4 stații trafa (TS) principale 400/110 kV (TS Kosovo B, TS Peć, TS Prizren și TS Uroševac) și conectarea directă a acestor stații cu sistemul electroenergetic din țările învecinate;
- creșterea tensiunii de la stațiile trafa existente de 220 kV în Serbia Centrală la nivelul de tensiune de 400 kV;
- linii duble de transport de înaltă tensiune 110 kV între Kraljevo și Novi Pazar (soluționează alimentarea în siguranță a districtului Raška și nordul AP KiM);
- rețea de transport de înaltă tensiune de 110 kV între Veliko Gradište și Bela Crkva (soluționează alimentarea în siguranță a districtului Banatul de Sud și permite conectarea viitoarelor parcuri eoliene din regiunea Banat).

Strategia pe termen lung de dezvoltare a sistemului de transport are în vedere înlocuirea treptată a rețelei de 220 kV întrucât va accentua durata de viață a liniei de transport la acest nivel de tensiune. Traseele liniei de transport de 220 kV vor fi utilizate, pe cât posibil, pentru viitoarele linii de transport de 400 kV și 110 kV. Rețeaua de 220 kV va rămâne în sfera de aplicare în volumul și în acele locuri în care alte soluții nu sunt justificate tehnico-economic.

La nivelul tensiunii de 110 kV, pe lângă proiectele rețelei interne de 110 kV și soluția de stații de transformare de distribuție 110/H kV alimentate radial, se preconizează conectarea sistemului de transport și distribuție, precum și conectarea obiectelor la Sistemul de transport al Serbiei și transmisia sa fiabilă și eficientă către clienții și consumatorii finali.

Tabelul 43. Soluții de planificare a sistemului de transport electroenergetic până în anul 2035

Planificare soluții/ proiecte de rețele de transport de interconectare	
1	DV /LEA (Linie de interconectare aeriană) 2x400 kV între Serbia, BșiH și Muntenegru
2	DV 400 kV între Serbia și Ungaria
3	DV kV între Serbia și România
4	DV 400 kV între Serbia și Croația
5	DV 400 kV între Serbia și Bulgaria
6	DV 110 kV TS Ljubovija – frontiera de stat – TS Srebrenica (BșiH)
7	DV 110 kV între Serbia și Muntenegru
Planificare soluti/proiecte rețele interne de transport de 400 kV	
1	Reconstrucție TS 220/110 kV Srbobran la TS 400/110 kV cu degruparea liniilor
2	DV 400 kV TS Kragujevac 2-TS Kraljevo 3 cu ridicarea nivelului de tensiune în TS Kraljevo 3 la 400 kV
3	DV 2x400 kV TS Obrenovac – TS Bajina Bašta cu ridicarea nivelului de tensiune în TS Bajina Bašta la 400 kV
4	DV 400 kV TS Jagodina 4 -RP Drmno
5	TS 400/110 kV Konatice
6	TS 400/110 kV Beograd 50
7	DV 400 kV DV Beograd 50-PRP Čibuk 1
8	TS 400/110 kV Vladimirovac 3
9	DV 400 kV TS Sombor 3– TS Srbobran
10	DV 400 kV TS Kraljevo 3 - RP Požega – Vardište – frontiere de stat
11	DV 400 kV TS Kraljevo 3 – Kruševac 1 – Niš 2
12	DV 400 kV TS Srbobran – TS Sremska Mitrovica 2
13	TS 400/110 kV Nikolinci
14	TS 400/110 kV la nord de Niš
15	TS 400/220 kV Kovačica
16	Introducerea DV 400 kV Nr.401/2 în TS Bor 2
17	Introducerea DV 2x400 kV TS Beograd 50–PRP Čibuk 1 în TS Kovačica
18	DV 400 kV TS Nikolinci - TS Kovačica
19	DV de 400 kV TS Kovačica - TS Zrenjanin 2, cu ridicarea nivelului de tensiune în TS Zrenjanin 2 la 400 kV
20	DV 400 kV TS Zrenjanin 2 – TS Novi Sad 3
21	Instalarea compensatoarelor de energie reactivă în TS 400/110 Vranje 4
22	Reconstrucția TS 400/110 kV Bor 2
23	Reconstrucția TS 400/110 kV Subotica 3
24	Creșterea capacității instalate în TS Sremska Mitrovica 2
25	Creșterea capacității instalate în TS Smederevo 3
Planificarea soluțiilor/proiecte rețele interne de transport de 220 și 110 kV	
	DV 110 kV TS Žabalj - TS Perlez
	Consolidarea rețelei de transport în ținutul Inđija și Stara Pazova

Înlocuirea tronsonului KB 110 kV TS Beograd 6–TS Beograd 45
Reconstrucția DV 110 kV TS Bor 2–TS Negotin
Dotarea unui alt sistem la DV 110 kV Bor 2–PRP Bor 4
DV 110 kV TS Jagodina 4 –TS Stenjevac
Înlocuirea tronsonului KB 110 kV TS Beograd 47 - TETO Beograd
DV 110 kV TS Kovin – TS Smederevo 4
DV 110 kV TS Tutin – EVP Brodarevo
Reconstrucția liniilor de 110 kV pe porțiunea de la Pančevo până la Belgrad
Reconstrucția DV 110 kV PRP Bor 4- Zaječar 2
Reconstrucția DV 110 kV Beograd 5-Beograd 2
DV 110 kV TS Prijepolje - TS Sjenica
Introducerea DV 110 kV TS Bor 1 - TS Majdanpek 1 în TS Majdanpek 2
Adaptare DV 110 kV TS Negotin - TS Prahovo
Reconstrucția DV de 110 kV TS Kosjerić-TS Cementara Kosjerić
Reconstrucția DV 110 kV TS Mali Zvornik-TS Lešnica
Redirecționarea DV 220 kV TS Beograd 3-TS Bajina Bašta
Redirecționarea DV de 220 kV TS Sremska Mitrovica 2-TS Bajina Bašta
DV 110 kV TS Koceljeva –TS Ub
Transport DV 220 kV Nr.204 și 213/1
Reconstrucția tronsonului DV de 110 kV Bor TS 1-TS Majdanpek 1
DV 110 kV TS Valjevo 3 –TS Ljig
DV 110 kV TS Vranje 4 – TS Preševo
Înlocuirea tronsonului KB 110 kV TS Beograd 14-TS Beograd 15
Înlocuirea tronsonului KB 110 kV TS Beograd 15-TS Beograd 17
DV 110 kV TS Kragujevac 23 –TS Kragujevac 20
Redirecționarea DV 110 kV TS Novi Sad 3 – TS Novi Sad 1
DV 110 kV TS Vlasotince – TS Jablanica (Lebane)
DV 110 kV TS Perlez – regiunea Banatului de sud
DV 110 kV TS Raška – TS Kopaonik
DV 110 kV TS Smedrevo 3 – TS Mladenovac
Reconstrucția RP de 110 kV Pančevo 1
Redirecționare DV 220 kV TS Srbobran-TS Sremska Mitrovica 2
Degruparea liniilor de înaltă tensiune la TS Konatica
Reconstrucția DV 110 kV nr. 114/3
Creșterea puterii instalate în TS 220/110 kV Zrenjanin 2
Introducerea DV 110 kV Nr. 104/10 TS Beograd 5-TS Beograd 9 în TS Beograd 5
Reconstrucția tronsonului și relocarea tronsonului DV 110 kV nr. 106 AB TS Valjevo 3-HE Zvornik
DV 110 kV RP Đerdap 2-VE Nikine Vode
TS 220/110 kV Bistrica cu degruparea liniilor
Reconstrucția DV 2x110 kV nr. 101 AB TS Beograd 3-TE Kostolac A
Reconstrucția DV 110 kV nr. 148/2 TS Bor 2-TS Zaječar 2 în linie electrică de înaltă tensiune cu două sisteme
Introducerea DV 110 kV Nr. 117/1 TS Beograd 2-TS Beograd 35 în TS Beograd 3
Reconstrucția DV 110 kV nr. 117/1 și DV 110 kV nr. 121/1 în linie electrică de înaltă tensiune cu două sisteme
RP 220/110 kV TE TO Pančevo cu degruparea liniilor
Reconstrucția DV 110 kV Nr. 142/1 TS Srbobran-TS Bečej în linie electrică dublă de înaltă tensiune
Introducerea transformării 220/110 kV între TS 400/220 kV Obrenovac și 110/6 kV TENT A SP
Înlocuirea tronsonului KB 110 kV nr. 171 TS Beograd 1 - TS Beograd 6
Degruparea liniilor electrice de înaltă tensiune de 110 kV la TS Niš 5
Reconstrucția DV 110 kV nr. 113/1 TS Niš 2-TS Niš 1 în linie electrică de înaltă tensiune cu două sisteme
Dotarea unui alt sistem (1188B) la DV 2x110 kV nr. 1188 AB TS Niš 10-TS Niš 13
KB 110 kV TS Novi Sad 5 - TS Novi Sad 7
DV 110 kV TS Ada – TS Kikinda 2
DV 110 kV TS Guča – TS Ivanjica
DV 2x110 kV TS Kraljevo 3 – TS Novi Pazar 1
Introducerea DV 110 kV nr. 105/2 TE Morava - TS Jagodina 4 în TS Jagodina 3

	KB 110 kV TETO Beograd - TS Beograd 45 (S.Amfiteatar)
	Reconstrucția 110 kV nr. 130/1/2/3 în linie de cablu
	Creșterea puterii instalate în TS 220/110 kV Valjevo 3
	Relocarea DV 110 kV nr. 153 HE Vrla 3 - TS Vranje 1 și DV 110 kV nr. j 1219/2 TS Vladičin Han - TS Vranje 4 în afara zonei centrului regional de gestionare a deșeurilor
Soluțiile planificate/proiectele pentru conectarea obiectelor ODS la obiectele OPS	
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Bela Palanka
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Leskovac 5
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Stara Planina
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Boljevac
	Linie de conectare pentru TS 110/x kV Niš 7
	Linie de conectare pentru TS 110/x kV Niš 9
	Linie de conectare pentru TS 110/x kV Toponica
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Sokobanja
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Despotovac
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Svilajnac
	Linie de conectare pentru TS 110/35/20 kV Koceljeva
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Novi Pazar 3
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Varvarin
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Trstenik 2
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Brus
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Paraćin 4
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Čačak 4
	Linie de conectare pentru TS 110/x kV Mionica
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Smederevska Palanka 2
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Kragujevac 22
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Kragujevac 23
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Kragujevac 24
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Sobovica
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Smederevo 5
	Linie de conectare pentru TS 110/35/20 kV Kragujevac 21
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Beograd 46
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Beograd 47
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Beograd 48
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Beograd 51
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Beograd 49
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Plandište
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Novi Sad 8
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Kać
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Beočin 2
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Niš 6 (R.Pavlović)
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Arandelovac 2
	Linie de conectare pentru TS 110/35/10 kV Ub
	Linie de conectare pentru TS 110/35/20 kV Tutin
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Ušće
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Gornji Milanovac 2
	Linie de conectare pentru TS 110/35/10 kV Požarevac 2
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Beograd 42 (Grocka)
	Linie de conectare pentru TS 110/35 kV Beograd 44 (Surčin)
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Perlez

	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Srbobran 2
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Pančevo 6
	Linie de conectare pentru TS 110/10 kV Nova luka Beograd
	Linie de conectare pentru TS 110/20 kV Bač

Dezvoltarea rețelei de distribuție include reconstrucția și modernizarea stațiilor trafo existente (înlocuirea echipamentelor energetice depășite, creșterea capacității, automatizarea elementelor instalațiilor etc.) și construcția stațiilor trafo și a liniilor deficiente, în principal niveluri de tensiune de 110 și 35 kV și rețele existente cu niveluri de tensiune mai mică (35 , 20, 10 și 0,4 kV) (Tabelele 44 și 45). Aceste măsuri vor reduce pierderile foarte mari înregistrate în prezent în sistemele de distribuție și vor crește eficiența acestora, vor atinge un nivel mai ridicat de fiabilitate a sistemului și vor asigura o mai bună calitate a furnizării de energie electrică clienților.

Tabelul 44. Soluțiile planificate pentru reconstrucția TS 110 / X kV până în anul 2035

1. Reconstrucția TS 110/35 kV „Požarevac 1” (puterea instalată 20 + 31,5 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA)
2. Reconstrucția TS 110/35 kV „Petrovac” (puterea instalată 20 + 31,5 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA)
3. Reconstrucția TS 110/35/10 kV „Lapovo” (puterea instalată 31,5 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA)
4. Reconstrucția TS 110/10 kV „Kragujevac 5” (puterea instalată 31,5 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA)
5. Reconstrucția TS 110/35 kV "Raška" (puterea instalată 31,5 + 20 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA,)
6. Reconstrucția TS 110/10 kV „Novi Pazar 2” (puterea instalată 31,5 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA)
7. Reconstrucția TS 110/10 kV „Paracin 3” (puterea instalată 31,5 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA)
8. Reconstrucția TS 110/35 kV „Ćičevac” (puterea instalată 31,5 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA)
9. Reconstrucția TS 110/35/10 kV „Lešnica” (puterea instalată și proiectată 2x20 MVA)
10. Reconstrucția TS 110/35 / 6,3 kV „Šabac 1” (puterea instalată 3x31,5 + 20 MVA, puterea proiectată 4x31,5 MVA)
11. Reconstrucția TS 110/35 kV „Gornji Milanovac 1” (puterea instalată și proiectată 2x31,5 MVA)
12. Reconstrucția TS 110/10 kV „Niš 5” (puterea instalată 20 MVA, puterea proiectată 2x20 MVA)
13. Reconstrucția TS 110/35 kV „Aleksinac” (puterea instalată 31,5 + 20 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA)
14. Reconstrucția TS 110/35 kV „Niš 1” (puterea instalată și proiectată 2x31,5 MVA);
15. Reconstrucția TS 110/10 kV „Ristovac” (puterea instalată 10 MVA, puterea proiectată 2x16 MVA)
16. Reconstrucția TS 110/35 kV „Piro 2” (puterea instalată 31,5 MVA, puterea proiectată 2x31,5 MVA)
17. Reconstrucția TS 110/35 kV „Vlasotince” (puterea instalată 31,5 MVA, , puterea proiectată 2x31,5 MVA)
18. Reconstrucția TS 110/35 kV „Bor 1” (puterea instalată și proiectată 2x31,5 MVA)
19. Reconstrucția TS 110/35 kV "Vranje 1" (puterea instalată și proiectată 2x31,5 MVA)
20. Reconstrucția TS 110/35 kV „Kuršumlija” (puterea instalată 31,5 MVA, , puterea proiectată 2x31,5 MVA)
21. Reconstrucția TS 110/35 kV „Zrenjanin 1” (puterea instalată și proiectată 2x31,5 MVA)
22. Reconstrucția TS 110/35 kV „Novi Sad 4” (puterea instalată și proiectată 2x63 MVA)
23. Reconstrucția TS 110/20 kV „Novi Sad 5” (puterea instalată și proiectată 2x31,5 MVA)
24. Reconstrucția TS 110/35/20 kV „Subotica 1” (puterea instalată și proiectată 2x31,5 + 20 MVA)
25. Reconstrucția TS 110/35 kV „Kikinda 1” (puterea instalată și proiectată 2x31,5 MVA)
26. Reconstrucția TS 110/10 kV "FOB" (puterea instalată și proiectată 2x31,5 MVA,)
27. Reconstrucția TS 110/35/10 kV „Beograd 1” (2x40 + 31,5 + 30 MVA, puterea proiectată 2x40 + 2x31,5 MVA)
28. Reconstrucția TS SS 110/35 kV „Beograd 6” (puterea instalată 63 + 60 MVA, puterea proiectată 2x63 MVA)

29. Reconstrucția TS 110/35 kV „Beograd 2” (puterea instalată 2x31,5 MVA, puterea proiectată 2x63 MVA)
30. Reconstrucția TS 110/35 kV „Beograd 9” (puterea instalată și proiectată 2x63 MVA)
31. Reconstrucția TS 110/35 kV „Beograd 7” (puterea instalată și proiectată 2x63 MVA)
32. Reconstrucția TS 110/35 kV „Beograd 10” (puterea instalată și proiectată 2x31,5 MVA)
33. Reconstrucția TS 110/35 kV „Mladenovac”
34. Reconstrucția TS 110/35 kV „Beograd 11”
35. Reconstrucția TS 110/20 kV „Indija 1”
36. Reconstrucția TS 110/20 kV „Debeljača”
37. Reconstrucția TS 110/20 kV „Indija 2”
38. Reconstrucția TS 110/20 kV „Stara Pazova”
39. Reconstrucția TS 110/20 kV „Begejci”
40. Reconstrucția TS 110/20 kV „Vrbas 1”
41. Reconstrucția TS 110/35 kV „Kikinda 1”
42. Reconstrucția TS 110/35 kV „Bačka Topola 1”
43. Reconstrucția TS 110/35 kV „Novi Sad 2”
44. Reconstrucția TS 110/20 kV „Novi Sad 9”
45. Reconstrucția TS 110/35 kV „Leskovac 1”
46. Reconstrucția TS 110/10 kV "Niš 10"
47. Reconstrucția TS 110/35 kV „Zaječar 2”
48. Reconstrucția TS 110/35 kV „Negotin”
49. Reconstrucția TS 110/10 kV „Preševo”
50. Reconstrucția TS 110/35 kV „Majdanpek 2”

Tabelul 45. Soluțiile planificate pentru construcția unei noi TS 110 / X kV până în anul 2035

1. TS 110/35 kV „Beograd“ 42 - Grocka (1x31,5 MVA)
2. TS 110/35 kV "Beograd 44" - Surčin (2x31,5 MVA)
3. TS 110/10 kV „Beograd 43” (Železnik (2x20 MVA)
4. TS 110/35 kV „Zbeg” (2x31,5 MVA)
5. TS 110/10 kV „Beograd na vodi” (2x40,0 MVA)
6. TS 110/10 kV „Nova Luka Beograd” (2x31,5 MVA)
7. TS 110/10 kV „Altina” (2x40 MVA)
8. TS x 110/10 kV „Padina” (2x40 MVA)
9. TS 110/10 kV „Niš 6” (2x31,5 MVA)
10. TS 110 / XkV „Bela Palanka“ (2x20 MVA)
11. TS 110 / XkV „Boljevac“ (2x31,5 MVA)
12. TS 110/10 kV „Leskovac 5” (2x31,5 MVA)
13. TS 110 / XkV „Stara Planina“ (2x31,5 MVA)
14. TS 110/20 kV „Srbobran 2” (1x31,5 MVA)
15. TS 110/20 kV „Perlez” (1x20 MVA)
16. TS 110 / XkV „Plandište“ (1x31,5 MVA)
17. TS 110/20 kV „Beočin” (2x31,5 MVA)
18. TS 110 / XkV „Novi Sad 8“ (1x31,5 MVA)
19. TS 110 / XkV „Užice 2“ (2x31,5 MVA)
20. TS 110 / XkV „Ub 2“ (2x31,5 MVA)
21. TS 110/20 kV „Tutin” (2x20 MVA)
22. TS 110/35/10 kV „Priboj” (2x31,5 MVA)
23. TS 110/20 kV „Arandelovac 2” (2x31,5 MVA)
24. TS 110/20 kV „Koceljeva” (1x31,5 MVA)
25. TS 110/20 kV „Svilajnac” (2x20 MVA)
26. TS 110 / x kV „Gornji Milanovac 2” (2x31,5 MVA)
27. TS 110/20 kV „Novi Pazar 3” (2x31,5 MVA)

28. TS 110/35 kV „Despotovac” (2x20 MVA)
29. TS 110 / XkV „Loznica 2“ (2x31,5 MVA)
30. TS 110/35/10 kV „Ušće” (2x31,5 MVA)
31. TS 110/35/20 kV "Kragujevac 21" - Nova Zastava (2x63 MVA)
32. TS 110 / XkV „Smederevo 5“ (2x31,5 MVA)
33. TS 110 / XkV "Kragujevac 22" - Centru (2x31,5 MVA)
34. TS 110/35 kV „Požarevac 2” (2x31,5 MVA)
35. TS 110 / XkV „Smederevska Palanka 2“ (1x31,5 MVA)
36. TS 110/20 kV "Pančevo 6"
37. TS 110/20 kV „Zrenjanin 5”
38. TS 110/20 kV "Pančevo 5"
39. TS 110/20 kV "Subotica 5"
40. TS 110/20 kV „Novi Sad centar”
41. TS 110/20 kV "Bač"
42. TS 110/20 kV „Gakovo”
43. TS 110/20 kV „Bački Petrovac”
44. TS 110/20 kV „Sremski Karlovci”
45. TS 110/35 kV "Niš 7"
46. TS 110/35 kV "Niš 9"
47. TS 110/35 kV "Toponica"

Un proiect important din punct de vedere strategic în sectorul distribuției de energie electrică este înlocuirea dispozitivelor de contorizare existente cu dispozitive de contorizare digitale moderne, care vor permite implementarea așa-numitei contorizări inteligente (*smart metring*), ceea ce presupune măsurarea și achiziționarea tuturor valorilor relevante de consum, mai exact citirea de la distanță, întreruperea de la distanță, managementul consumului etc. Este necesară și luarea altor măsuri legate de introducerea așa-zisului “concept inteligent” („Smart grid”), respectiv automatizarea rețelei de distribuție, care include introducerea de sisteme și aplicații SCADA pentru monitorizarea și controlul de la distanță a elementelor dispozitivelor de comutare existente și viitoare în rețeaua de distribuție, ceea ce este important pentru conectarea noilor producători de energie electrică din surse regenerabile de energie la rețeaua de distribuție și în plus contribuie la reducerea pierderilor în sistemul de distribuție.

2.5.4.3.3. Dezvoltarea industriei petroliere

Dezvoltarea sectorului industriei petroliere se va baza pe următoarele soluții:

- asigurarea de rezerve obligatorii de petrol și derivate ale petrolului (reabilitarea capacităților existente și construirea de noi capacități de stocare);
- cercetări suplimentare pentru identificarea de noi zăcăminte;
- menținerea celui mai înalt nivel posibil de producție de țiței;
- modernizarea în continuare a sistemului de procesare din rafinării;
- asigurarea unui transport mai eficient al derivatelor prin sistemul de conducte.

Acese aspecte presupun planificarea și construcția conductelor de petrol pentru transportul țițeiului, inclusiv stații de pompare, depozitare și alte facilități necesare pentru funcționarea conductei.

În domeniul cercetării și producției, dezvoltarea ulterioară se concentrează pe:

- creșterea bazei de resurse și a producției prin extinderea cercetării petroliere și geologice în partea de sud-est a Bazinului Panonic;
- realizarea volumului de producție planificat prin creșterea gradului de utilizare a zăcămintelor existente și măsuri de reducere a pierderilor de producție, prin forarea puțurilor de producție și aplicarea unor metode suplimentare de creștere a utilizării (injecție de CO₂); și
- exploatarea resurselor petroliere neconvenționale.

Producția de petrol va continua pe câmpurile de exploatare active: Jermenovci, Lokve, Janosik, Velika Greda sud, Elemir, Zrenjanin, Zrenjanin nord, Itebej, Boka, Rusanda, Mihajlovo, Srpska Crnja, Vojvoda Stepa, Turija nord, Čoka, Kikinda, Kikinda Varoš , Kikinda

Varos la sud, Kikinda Varos N, Majdan, Mokrin, Chantavir, Kelebija, Palic, Velebit, Sirakovo, Bradarac - Maljurevac și Kasidol. Producția este planificată și la zăcămintele de petrol nou descoperite: Kikinda V, Idjos, Rusanda N-E, Kikinda E, Vrbica Podlokanj, Crna Bara S, Kurjace și Obilicevo. În cazul identificării de noi zăcăminte de petrol și gaze, se prevede exploatarea în conformitate cu standardele și reglementările moderne de mediu, cu excepția zonelor în care există restricții speciale pentru acest tip de activitate.

Șisturile petroliere pot fi utilizate eficient pentru producția de petrol (extracție) din care ar putea fi obținut prin prelucrare (în rafinărie), în timp ce partea rămasă din șisturile petroliere extrase ar putea fi utilizată pentru producerea de energie electrică. Rezervele estimate de șisturi petroliere în Republica Serbia sunt de aproximativ 4,8 miliarde de tone și sunt situate în următoarele bazine: Aleksinac, Vranje, riftul tectonic Senon, Valjevo - Mionica, Morava de Vest, Kruševac, Babusnica, Kosanica, Niš și Levačka. Exploatarea și prelucrarea șisturilor petroliere are multiple efecte pozitive, cum ar fi valorificarea potențialului de minereu neexploatat până în prezent și creșterea producției interne de petrol, dar cu impact negativ asupra mediului. Poziția finală cu privire la utilizarea șisturilor bituminoase va fi stabilită de amendamentele existente și/sau adoptarea de noi documente de politici publice în domeniul energiei.

În domeniul rafinării, determinarea de bază în planificare îl reprezintă continuarea modernizării rafinării de petrol din Pančevo. A doua fază de modernizare a rafinării din Pančevo este construcția unei fabrici de procesare profundă, ceea ce va condiționa producția unei cantități mai mari din cele mai valoroase derivate ale petrolului (în primul rând motorina) și demararea producției interne de cocs, pe care în prezent Serbia îl importă. Cantitățile de cocs care sunt planificate pentru producție ar trebui să satisfacă nevoile pieței interne, dar să permită și plasarea acestui produs în afara Serbiei. Alte activități sunt legate de îmbunătățirea producției și creșterea eficienței energetice a instalațiilor de prelucrare și procesare.

În domeniul transporturilor, determinarea de bază de planificare este construirea unui sistem de conducte de produse (Harta tematică 13), care în prima fază presupune construirea tronsoanelor Pančevo - Smederevo și Pančevo - Novi Sad, ceea ce va permite o reducere semnificativă a pierderilor de combustibil în comparație cu modul actual de transport de la rafinării la centrele de distribuție. Construcția sistemului de conducte de produse pe teritoriul Serbiei asigură o modalitate economică eficientă și din perspectiva protecției mediului, a transportului de produse petroliere produse în rafinăria de petrol Pančevo și este un proiect de interes național și strategic deoarece contribuie la securitatea aprovizionării.

Pornind de la Pančevo, ca centru de furnizare a produselor derivate, se preconizează ca direcțiile sistemului de conducte de produse să se ramifice către Novi Sad și Sombor, Belgrad și Niș, prin Smederevo și Jagodina. În aceste orașe ar urma să fie amplasate terminale cu capacități adecvate ale rezervoarelor, stații de pompare (pre-pompe și pompe principale) și puncte de măsurare pentru măsurare comercială a cantităților de combustibili primite și livrate. Fiecare dintre terminale ar urma să fie echipat și cu o instalație de colectare a hidrocarburilor volatile și a componentelor aromatice din rezervoarele de benzină.

În perioada următoare se impune reabilitarea conductei de produse Pančevo - Timișoara. Prin conductele de produse reconstruite ar urma să fie transportate derivate de la Rafinăria de petrol Pančevo pe piața din România.

În scopul diversificării transportului țițeiului (în prezent) de pe singura rută de aprovizionare existentă prin conducta petrolieră Adriatică, se analizează și alte căi de aprovizionare, conducta de țiței de la granița cu România până la stația de colectare și expediere „Mokrin S”. În plus, ulterior pregătirii, țițeiul produs va fi transportat printr-o rețea de conducte până la terminalul Transnafta din Novi Sad, iar de acolo la Rafinăria Pančevo prin conducta de petrol existentă (Harta tematică 13).

În domeniul transporturilor, determinarea de bază este de a asigura rezerve obligatorii de petrol și derivate ale petrolului, adică de a asigura noi capacități de stocare. Este necesară modificarea structurii definite a rezervelor obligatorii, prin care cantitatea de rezerve de petrol ar crește de la 20.000 de tone la aproximativ 51.000 de tone și reducerea cantității de rezerve în derivate (construirea a două rezervoare de petrol cu o capacitate de 20.000 m³ în Novi Sad). Analizele indică faptul că Serbia nu deține spațiu de depozitare pentru formarea rezervelor necesare de aproximativ 155.000 de tone. Pentru formarea rezervelor necesare este în curs revitalizarea și punerea în funcțiune a unui anumit număr de depozite pentru derivate.

În perioada următoare vor fi definite cu precizie capacitățile necesare pentru rezervele obligatorii, în timp ce capacitatea rămasă ar urma să fie utilizată în scopuri de depozitare comercială.

2.5.4.3.4. Dezvoltarea industriei gazelor

Pentru a asigura o aprovizionare sigură și fiabilă cu gaze naturale, conceptul de dezvoltare ulterioară include cercetarea zăcămintelor de gaz, participarea la proiecte internaționale de transport de gaze naturale și conectarea regională cu țările învecinate.

Capacitățile existente de intrări și ieșiri din sistemul de gazoducte de transport satisfac cererea de gaze naturale, dar problema o reprezintă capacitățile unei părți de gazoducte care „strangulează” sistemul de transport. Soluția de bază de planificare, pentru a satisface cererea în perioada următoare, este construirea gazoductului Banatski Dvor - Pančevo - Belgrad Sud (zona cu cel mai mare consum de gaze) și a gazoductului Indjija - Mačvanski Prnjavor.

Realizarea gazoductului magistral Interconector - frontiera cu Bulgaria - frontiera cu Ungaria este de o importanță deosebită pentru sectorul gazelor din Serbia. Această conductă transnațională de gaze ar trebui să asigure Serbiei și unor părți din regiune, o aprovizionare sigură cu gaze naturale și în viitor. Punerea în funcțiune a gazoductului este planificată să demareze în 2021. Având în vedere tranzitul preconizat către Ungaria și Bosnia și Herțegovina, Serbia va deveni un important nod regional de gaze, cu venituri semnificative din tranzit. Pe lângă costurile de transport mai mici, se preconizează și o redistribuire a rutelor de alimentare cu gaze. Realizarea Interconectorului va facilita o utilizare mai semnificativă a gazelor naturale pentru producția combinată de căldură și energie electrică, în sectorul transporturilor (gaz natural comprimat), energie comunală, industrie etc.

Dezvoltarea spațială planificată a sistemului de gazoducte presupune construirea mai multor gazoducte magistrale, regionale și de distribuție în Serbia (Harta tematică 13), după cum urmează:

1. Gazoductele regionale și interstatale
  - gazoductul magistral Interconector – frontiera cu Bulgaria - frontiera cu Ungaria;
  - conectarea sistemelor de gazoducte din Serbia și Bulgaria la gazoductul magistral MG-10 Niš - Dimitrovgrad (frontiera cu Bulgaria);
  - conectarea sistemelor de gazoducte din Serbia și România la gazoductul magistral Mokrin - Arad (frontiera cu România);
  - conectarea sistemelor de gazoducte din Serbia și Croația la gazoductul magistral MG-08 Gospođinci (Futog) - Sotin (frontiera cu Croația);
  - conectarea sistemelor de gazoducte din Serbia și Bosniei și Herțegovina la gazoductul magistral Indjija - Mačvanski Prnjavor;
  - conectarea sistemelor de gazoducte din Serbia și Muntenegrul la gazoductele magistrale GRC Rasno - Berane și Prokuplje - Podujevo - Priština - Rožaje;
  - conectarea sistemelor de gazoducte din Serbia și Macedonia de Nord la gazoductul magistral Preševo - Kumanovo;
2. Gazoductele magistrale și de distribuție

- gazoductul de distribuție de la Kule (WG 04-02) la GMRS Ruski Krstur și GMRS Odzaci;
- gazoductul de distribuție Bačka Palanka - GMRS Obrovac - GMRS Bač;
- gazoductul de distribuție de la WG 04-15 la GMRS Dobro Polje;
- gazoductul de distribuție de la Šajkaš la GMRS Vilovo,
- gazoductul magistral MG-01 / II Itebej - Pančevo - Belgrad Sud;
- gazoductul de distribuție pentru Bela Crkva,
- gazoductul Mokrin - PSG Banatski Dvor;
- conectarea GRC Futog și GMRS Beočin;
- gazoductul de distribuție pentru Šid;
- gazoductul de distribuție pentru Bogatić,
- gazoductul de distribuție Šabac - Vladimirci - Koceljeva;
- gazoductul de distribuție Koceljeva - Osečina - Krupanj - Ljubovija;
- gazoductul de distribuție Belgrad - Barajevo - Obrenovac - Valjevo;
- gazoductul de distribuție - ramificație pentru GMRS Lazarevac;
- gazoductul de distribuție - ramificație pentru GMRS Lazarevac 2;
- gazoductul distribuție - ramificație pentru GMRS Mionica;
- gazoductul de distribuție RG 05-06 de la Valjevo la Loznica;
- gazoduct de distribuție - ramificație pentru Ub și Koceljeva;
- gazoductul de la MG05 la GMRS Bežanija;
- gazoductul de distribuție Smederevo - Osipaonica;
- gazoductul de distribuție GRC Osipaonica - Požarevac;
- gazoductul de distribuție Požarevac - Malo Crniće - Kobilje - Kaona - Kučevo;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Majdanpek și Donji Milanovac din GMRS Kučevo;
- gazoductul de distribuție Kobilje - Bare - Braničevo;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Golubac de la GMRS Braničevo;
- gazoductul de distribuție de până la 16 bar - ramificație pentru Veliko Gradište de la GMRS Braničevo;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Topolovnik de la GMRS Braničevo;
- gazoductul de distribuție Malo Crniće - Petrovac;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Žagubica de la GMRS Petrovac;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Žabare de la GMRS Petrovac;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Despotovac din GMRS Svilajnac;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Rača și Topola de la GMRS Smederevska Palanka 2;
- gazoductul magistral Velika Plana - Niš - gazoduct paralel;
- gazoductul de distribuție Kragujevac - Brešnica;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Rekovac din GMRS Jagodina;
- gazoductul de distribuție GRČ Bošnjane - Boljevac - Gamzigrad - Zaječar;
- gazoductul de distribuție Zaječar - Negotin - Prahovo - Kladovo;
- gazoductul de distribuție – ramificația pentru Rgotina și Bor;
- gazoductul de distribuție Zaječar - Knjaževac - Svrlijig - Niš;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar-ramificație ptr. Gajin Han din GMRS Niš 2;

- gazoductul de distribuție – ramificația pentru Babušnica;
- gazoductul de distribuție de la Aleksinac la Soko Banje;
- gazoductul magistral Niš - Doljevac - Leskovac,
- gazoductul de distribuție Doljevac - Prokuplje - Beljolin - Kuršumlija - Podujevo;
- gazoductul de distribuție Beljolin - Blace;
- gazoductul de distribuție Leskovac - Liban - Medveđa;
- gazoductul de distribuție Lebane - Bojnik;
- gazoductul magistral Leskovac - Grdelica - Predejane - Vladičin Han;
- gazoductul de distribuție pana la 16 bar - ramificatie pentru Vlasotince din GMRS Grdelica;
- gazoductul de distribuție pana la 16 bar - ramificatie pentru Crna Trava de la GMRS Predejane;
- gazoductul de distribuție pana la 16 bar - ramificatie pentru Surdulica din GMRS Vladičin Han;
- gazoductul magistral Vladičin Han - GRC Korbevac - Vranje - Bujanovac - Preševo;
- gazoductul de distribuție GRČ Korbevac - Bosilegrad;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Trgovište din GMRS Bujanovac;
- gazoductul de distribuție către GMRS Preševo;
- gazoductul de distribuție RG 09-04 / 2Aleksandrovac - Brus - Kopaonik - Raška - Novi Pazar - Tutin și municipalitatea din partea de nord a AP KiM ;
- gazoductul de distribuție – ramificație pentru municipiile din partea de nord a Provinciei Autonome Kosovo și Metohija - Raška - Lesak - Leposavić - Kosovska Mitrovica - Zubin otok;
- gazoductul de distribuție Kosjerić - Bajina Bašta;
- gazoductul de distribuție Zlatibor - Priboj - GRČ Bistrica - Prijepolje - Sjenica;
- gazoductul de distribuție GRČ Bistrica - Nova Varoš;
- gazoductul de distribuție GRČ Požega - Arilje;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Ivanjica;
- gazoductul de distribuție până la 16 bar - ramificație pentru Golija din Ivanjica;
- gazoductul de distribuție Sjenica - GRC Rasno - Novi Pazar.

Pentru a asigura o aprovizionare sigură a pieței inetren cu gaze naturale, se preconizează extinderea depozitului subteran de gaze naturale din Banatski Dvor de la capacitatea actuală de 450 milioane m³, la o capacitate de 800 milioane la 1 miliard m³, cu o capacitate tehnică maximă de producție de 9,96 milioane m³/zi (415.000 m³/h) și o capacitate tehnică maximă de injecție de 5,52 milioane m³/h (230.000 m³/h). Este necesară continuarea cercetărilor privind justificarea construcției de depozite subterane de gaze la Itebej, Ostrovo și Tilva.

Pe teritoriul AP KiM nu există un sistem de gazoducte funcțional. Este planificată realizarea de gazoducte de distribuție între Serbia Centrală și partea de nord a AP KiM. Se va analiza posibilitatea construirii gazoductelor magistrale Niš-Priština și extensia Priština-Skopje pentru a conecta sistemele de gazoducte din Serbia și Macedonia de Nord, precum și a gazoductelor magistrale în scopul conectării sistemelor de gazoducte Serbia-Albania, ca parte a ramurii de est a inelului de gaze al Comunității Energiei.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

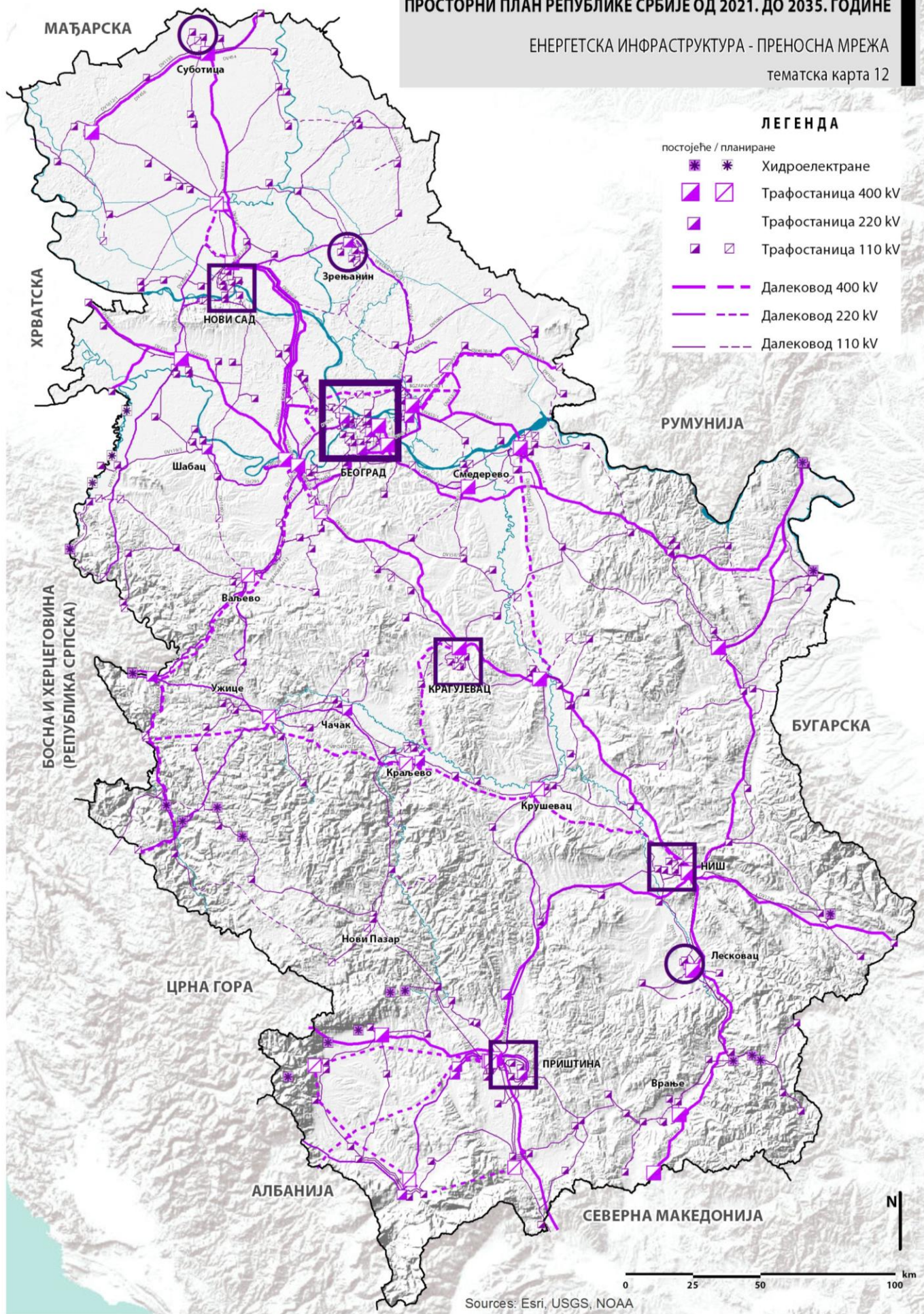
ЕНЕРГЕТСКА ИНФРАСТРУКТУРА - ПРЕНОСНА МРЕЖА

тематска карта 12

ЛЕГЕНДА

постојеће / планиране

-   Хидроелектране
-   Трафостаница 400 kV
- Трафостаница 220 kV
- Трафостаница 110 kV
- - - - Далековод 400 kV
- - - - Далековод 220 kV
- - - - Далековод 110 kV

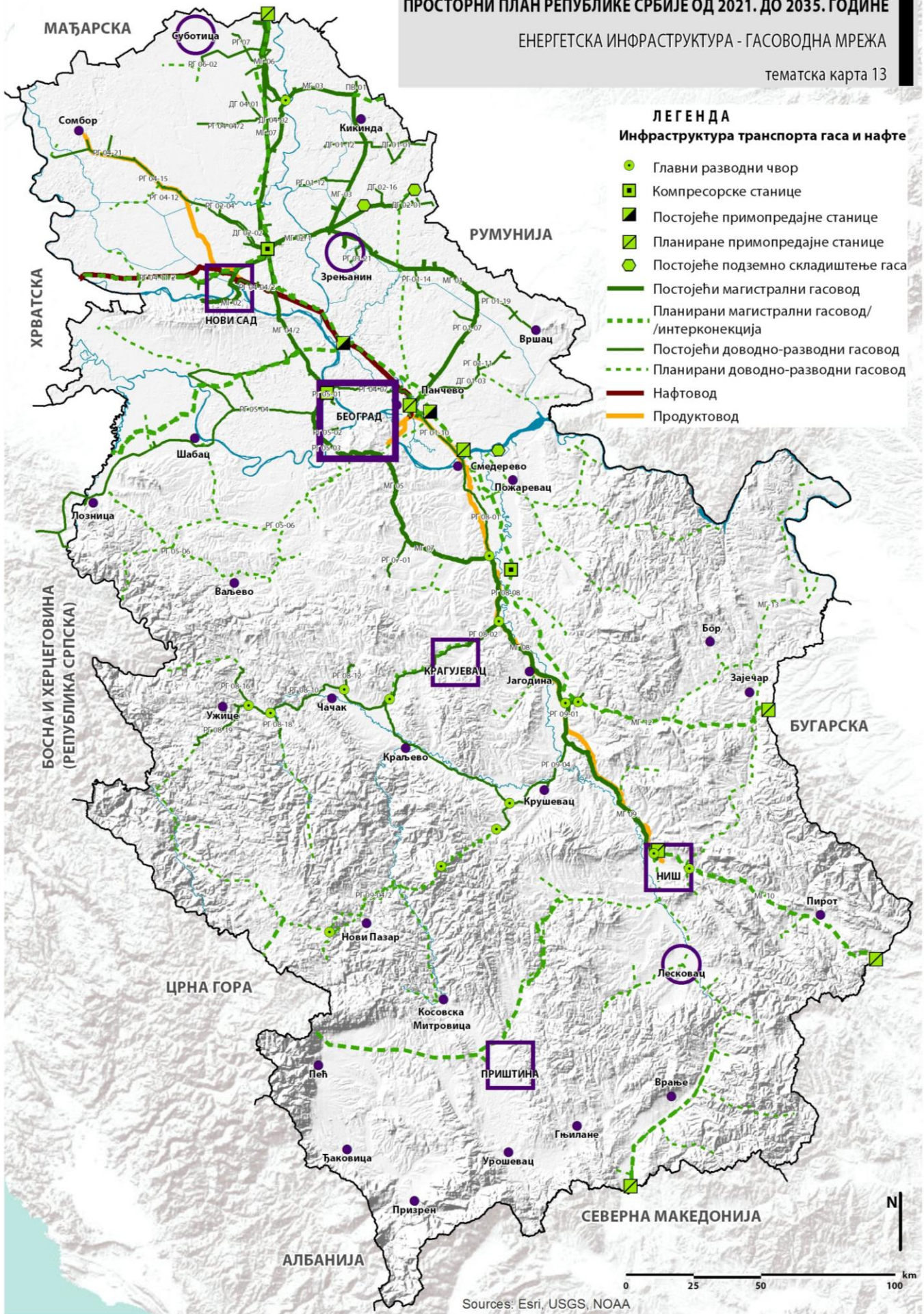

Sources: Esri, USGS, NOAA

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ЕНЕРГЕТСКА ИНФРАСТРУКТУРА - ГАСОВОДНА МРЕЖА

тематска карта 13

ЛЕГЕНДА

Инфраструктура транспорта гаса и нафте

- Главни разводни чвор
- Компресорске станице
- Постојеће примопредајне станице
- Планиране примопредајне станице
- Постојеће подземно складиштење гаса
- Постојећи магистрални гасовод
- Планирани магистрални гасовод/
/интерконекција
- Постојећи доводно-разводни гасовод
- Планирани доводно-разводни гасовод
- Нафтовод
- Продуктовод

Sources: Esri, USGS, NOAA

2.5.4.3.5. Utilizarea energiei termice

Necesitatea protecției mediului în orașe și a unui nivel de trai mai ridicat și utilizarea rațională a energiei, este facilitată de sistemele centralizate de alimentare cu căldură, mai ales dacă sursa este TE-TO pentru producerea combinată de căldură și energie.

Dezvoltarea ulterioară a sectorului termic se bazează pe următoarele soluții de planificare de bază:

- modernizarea sistemelor centralizate de alimentare cu căldură existente;
- extinderea sistemelor centralizate de alimentare cu căldură existente și creșterea numărului de utilizatori;
- construirea de noi sisteme de alimentare centralizată cu căldură în JLS mai mici;
- înlocuirea surselor de energie și utilizarea mai eficientă a acestora prin: reducerea ponderii combustibililor lichizi și cărbunelui; utilizarea mai mare a gazelor naturale și a surselor de energie regenerabilă, în special a biomasei (posibilă co-combustie în centralele termice existente pe cărbune); aplicarea producției combinate de energie electrică și căldură și utilizarea mai mare a centralelor industriale; utilizarea mai mare a apei calde sanitare datorită funcționării sistemului pe tot parcursul anului.

În perioada următoare este preconizată creșterea cu o rată de până la 2% pe an a consumului de căldură al sistemelor centralizate, creșterea numărului de utilizatori ai acestor sisteme și extinderea rețelei de încălzire în centrele urbane.

În perioada următoare, producția combinată de energie electrică și căldură în sisteme centralizate va deveni din ce în ce mai importantă. Pentru Belgrad, cel mai mare sistem de termoficare, realizarea proiectului liniei de transport termic Belgrad - Obrenovac este de mare importanță (folosirea căldurii din TENT A - 600 MWth în detrimentul reducerii puterii disponibile pentru producerea de energie electrică de circa 150 MWe), ceea ce permite o creștere a securității aprovizionării consumatorilor din Belgrad, o reducere a importului de gaze naturale și a emisiilor de gaze nocive de la centralele termice existente. Acest proiect ar trebui reanalizat din punctul de vedere al măsurilor viitoare în cadrul dezvoltării cu emisii scăzute de carbon a Serbiei. Furnizarea de energie termică va fi asigurată și de la instalația de cogenerare a incineratorului de reziduri din Vinča cu o capacitate termică de 56,6 MWth. Producția combinată de căldură și energie electrică ar trebui analizată și din perspectiva construirii de centrale electrice pe gaz cu ciclu combinat în marile centre industriale (Novi Sad, Niš, Kragujevac, Pančevo, Loznica, Bor etc.), atât datorită necesităților proceselor tehnologice, cât și pentru aprovizionarea utilizatorilor comunali.

Dezvoltarea de noi sisteme centralizate este planificată în centrele urbane mai mari din zona AP KiM.

2.5.4.3.6. Utilizarea surselor regenerabile de energie

Determinarea strategică este de a crește producția de energie din OIE pentru a proteja mediul înconjurător, a reduce dependența de import și a crește nivelul de securitate energetică. Era planificat ca Serbia să atingă o pondere de 27% din OIE până în 2020 din totalul consumului final brut de energie, din care cu o pondere de cel puțin 10% în transport, care va fi definită până în 2035 prin planuri de acțiune pentru acest sector.

Potențialul biomasei este estimat la 3.448 milioane tone și participă la potențialul total al surselor de energie regenerabilă cu 61%. Există oportunități pentru producția de bioetanol și biodiesel. Potrivit estimărilor, în Serbia există aproximativ 100.000 ha de teren marginal care pot fi folosite pentru cultivarea plantelor (de ex. sorg, anghinare etc.) care pot fi utilizate pentru producerea a circa 200.000 de tone de etanol pe an. Cultivarea semințelor oleaginoase pentru

biomotorină este posibilă pe 350.000 ha, ceea ce ar permite producerea a aproximativ 220.000 de tone de biomotorină.

Teoretic, potențialul hidroenergetic disponibil al apei este de aproximativ 25.000 GWh/an. Pe mai multe râuri din Serbia, potențialul hidroenergetic poate fi utilizat doar parțial, datorită priorității utilizării apei pentru gestionarea apei pe acele râuri care sunt planificate ca surse ale sistemelor regionale de alimentare cu apă. Potențialul tehnic utilizabil este de aproximativ 19,5 TWh/an, din care aproximativ 17,7 TWh/an se află în obiecte mai mari de 10 MW. Potențialul tehnic total al hidrocentralelor de până la 10 MW este estimat la aproximativ 1.800 GWh pe an.

Energia eoliană din Republica Serbia poate fi utilizată în zona Košava din sudul Banatului, estul Serbiei, estul Kopaonik, Zlatibor și Pešter și trecătorile montane la altitudini de peste 800 m, precum și în alte zone în care există o justificare pentru construcție (zona Bačka etc.). Următoarele centrale eoliene sunt în construcție (denumite în continuare: WPP): WPP Plandište 1, WPP Nikine Vode, WPP Kostolac, WPP Alibunar, WPP Alibunar 1, WPP Alibunar 2, WPP Kruščica, WPP Kula, WPP La Pikolina, WPP Kovačica, WPP Košava, VE Krivača, VE Bashaid și VE Čibuk. WPP-urile planificate sunt: WPP Bela Anta, WPP Banat, WPP Banat 2, WPP Elisio Ali 2, WPP Wind Green, WPP Torak, WPP Pupin, WPP Maestrle Ring în zona orașului Subotica din vecinătatea localității Čantavir, WPP Elisio Wind 01, WPP Block Wind 1 și VE Crni vrh.

Energia solară este un potențial care poate fi folosit pentru a produce căldură și/sau electricitate. În majoritatea regiunilor de pe teritoriul Serbiei, numărul de ore de lumină solară este semnificativ mai mare decât în multe țări europene (între 1.500 și 2.200 de ore pe an). Intensitatea medie a luminii solare pe teritoriul Serbiei variază de la 1,1 kWh/m²/zi în nord la 1,7 kWh/m²/zi în sud în cursul lunii ianuarie și de la 5,9 la 6,6 kWh/m²/zi în timpul lunii iulie. La nivel anual, valoarea medie a energiei solare este de la 1.200 kWh/m²/an în nord-vestul Serbiei până la 1.550 kWh/m²/an în sud-estul Serbiei, în timp ce în partea centrală este de aproximativ 1.400 kWh/m²/an. Potențialul energetic utilizabil din punct de vedere tehnic pentru conversia energiei solare în energie termică (pentru producția de apă caldă și în alte scopuri) este estimat la 0,194 Mtep pe an, presupunând utilizarea colectoarelor solare termice în 50% din obiectele din țară. În baza capacităților disponibile în prezent ale sistemului electro-energetic al Serbiei pentru asigurarea rezervelor terțiare, s-a constatat capacitatea maximă tehnică utilizabilă a centralelor solare, 450 MW, respectiv potențialul lor tehnic utilizabil de 540 GWh/an (0,046 Mtep/an)^{6 7}.

Potențialul geotermal indică clar existența unui număr mare de stațiuni balneare și izvoare naturale cu temperaturi ale apei mai mari de 30°C și grade diferite de randament natural. Pe baza măsurătorilor existente, debitul de căldură este peste media europeană (60 mW/m²), adică variază de la 80 la 120 mW/m². Surse naturale și artificiale de apă termală au fost identificate pe teritoriul a peste 60 de JLS. Temperatura apei se încadrează cel mai frecvent în intervalul de până la 40 ° C și numai pe teritoriul a șase JLS (Vranje, Šabac, Kuršumlija, Raška, Medveđa, Apatin) temperatura apei depășește 60° C. Debitul mediu de apă din izvoarele și puțurile existente sunt în medie de până la 20 l/s. În mai multe localități, debitul de apă depășește 50 l/s (Bogatić, Kuršumlija, Pribojska Banja, Niška Banja), iar într-o singură locație debitul de apă este de peste 100 l/s (Banja Koviljača). Puterea termică totală care ar putea fi obținută prin utilizarea tuturor surselor existente de apă termală este de aproximativ 216 MWt, cu o producție de energie termică de 180 mii tone.

^{6 7} Strategia de dezvoltare energetică a Republicii Serbia până în anul 2025 cu proiecții până în anul 2030 („Monitorul Oficial al RS”, nr. 101/15)

2.5.4.3.7. Eficiența energetică

Determinarea strategică de bază care decurge din directivele și obligațiile internaționale ale Serbiei este de a realiza economii cumulate de 7% din consumul final mediu de energie în scopuri energetice, din care are dreptul să excludă consumul de energie în transport.

Implementarea eficienței energetice și a economisirii energiei în clădiri, trafic, industrie și utilități în Serbia presupune definirea și implementarea unui număr de măsuri precum: îmbunătățirea izolației termice și construcția clădirilor în conformitate cu principiile construcției solare pasive, aplicarea eficienței energetice în mediul rural, creșterea eficienței energetice în zonele care nu dispun de sisteme centralizate de încălzire, creșterea investițiilor în domeniul eficienței energetice în clădiri, trafic și industrie, stabilirea sistemelor de transport eficiente energetic cu consum optim de energie etc.

Îmbunătățirea eficienței energetice în sectorul industriei cu consum energetic solicitant este în interesul economic, important pentru protecția mediului și pentru îmbunătățirea competitivității industriei din Serbia. Sectorul industrial trebuie să promoveze și să implementeze proiecte de eficiență energetică și să folosească cele mai bune tehnologii disponibile pentru a rămâne competitiv. De o importanță deosebită este îmbunătățirea eficienței energetice în întreprinderile mari, creșterea utilizării cogenerării și a surselor de energie regenerabilă și asigurarea standardelor de eficiență energetică a cazanelor sau a cogenerării.

În sectorul transporturilor, principalele direcții de îmbunătățire a eficienței energetice vizează: reînnoirea parcului de vehicule, promovarea transportului durabil de pasageri și marfă, îmbunătățirea eficienței parcului auto, promovarea transportului public și a transportului nemotorizat, precum și utilizarea combustibililor alternativi și a biocarburanților.

În sectorul clădirilor și utilităților, eficiența energetică include: dezvoltarea unei baze de date geospațiale; stabilirea distribuției spațiale a potențialelor energetice pentru creșterea eficienței energetice pe ramuri industriale, agricole și de transport; stabilirea criteriilor de utilizare sinergică a energiei în clădiri și servicii comunale; etc.

Creșterea eficienței energetice în toate sectoarele de producție și consum de energie va duce la: asigurarea aprovizionării cu combustibili și energie; reducerea impactului negativ asupra mediului; reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră; reducerea consumului de energie și a costurilor pentru utilizarea energiei în toate sectoarele; creșterea confortului în obiectele publice și de alt tip; îmbunătățirea nivelului serviciilor energetice; încurajarea utilizării surselor de energie regenerabilă pentru propriile nevoi, încurajarea eficienței energetice a clădirilor și a industriei; cartografierea, evaluarea potențialelor, efectelor (energetice și financiare) ale construcției și implementării măsurilor la niveluri ierarhice inferioare (JLS) etc.

2.5.5. Protecția mediului, a patrimoniului și a peisajului

2.5.5.1. Protecția și îmbunătățirea calității mediului

(Harta de referință 46)

2.5.5.1.1. Punctele de referință pentru protecția și îmbunătățirea calității mediului

Pentru realizarea dezvoltării și amenajării durabile a teritoriului Republicii Serbia, determinarea strategică este de a integra aspecte de impact asupra mediului în politicile de dezvoltare ale altor domenii, în primul rând energie, industrie, agricultură, transport, gospodărirea apelor etc.

Protecția și îmbunătățirea calității mediului în orizontul de timp până în 2035 se bazează pe implementarea următoarelor activități:

- conservarea tuturor elementelor mediului: apă, aer, pământ, patrimoniu natural și cultural, biodiversitate;
- planificare integrată pe principiile prevenirii conflictelor în spațiu și utilizării raționale a resurselor naturale (teren agricol și forestier, apă, materii prime etc.) respectând capacitatea spațiului și a mediului;
- prevenirea și remedierea prin aplicarea principiului precauției pentru activitățile care pot provoca o presiune mai mare asupra mediului sau incertitudine și prin aplicarea măsurilor de remediere în zonele degradate și poluate;
- definirea zonelor de protecție, a zonelor de influență și a distanțelor de protecție în jurul obiectelor și activităților care emit poluare semnificativă sau prezintă un risc pentru mediu și sănătatea umană;
- remedierea siturilor contaminate.

Activitățile prioritare vor fi axate pe zonele cu mediu extrem de poluat și presiuni mari asupra spațiului, resurselor, populației și mediului (zone urbane, industriale, miniere, de producție a energiei electrice și alte zone amenințate cu valori depășite ale poluanților din aer, apă și sol, faună și habitate pe cale de dispariție, sănătatea umană în pericol) și zone sensibile din punct de vedere al poluării și presiunilor asupra mediului (zone cu bunuri naturale și culturale protejate, precum și zone cu mediu de înaltă calitate, cu potențiale conservate și fără prezența surselor de poluare sau poluare mult sub limitele admise).

2.5.5.1.2. Diferențierea spațială a calității mediului

Diferențierea spațială a mediului, conform standardelor internaționale și exemplilor de bune practici, ținând cont de starea actuală a calității mediului, cuprinde patru categorii (Harta tematică 14), și anume:

1. Ținuturi cu mediu poluat și degradat (siturile care depășesc valorile limită de poluare, ținuturi urbane, aglomerări cu gradul al treilea de calitate a aerului, zone cu exploatare la suprafață de materii prime minerale metalice și nemetalice, mine și depozite abandonate, zone cu exploatare la suprafață a resurselor de lignit, depozite de steril, depozite regionale, centrale termice, coridoare de autostrăzi, cursuri de apă de clasa a IV-a și „în afara clasei”) cu impact negativ asupra populației, florei și faunei și calității vieții. Pentru această categorie ar trebui formulate soluții care să prevină continuarea degradării și să reducă efectele de limitare a dezvoltării. Este necesară reabilitarea și revitalizarea ecosistemelor degradate și pe cale de dispariție și reabilitarea altor consecințe ale poluării, pentru a crea un mediu mai bun, a păstra sănătatea umană și a îmbunătăți calitatea vieții.

Din această categorie, cele mai periclitare ținuturi sunt: Pančevo, Bor, Obrenovac, Smederevo, Belgrad, Novi Sad, Subotica, Loznica, Kostolac, Čačak, Lučani, Kruševac, Šabac, Kikinda, Prahovo, General Janković, așezări din bazinul Kolubara, coridoarele Belgrad- Novi

Sad - Subotica, Belgrad - Šid, Belgrad - Niš - Preševo, Belgrad - Čačak și Niš - Dimitrovgrad, inclusiv punctele de trecere a frontierei pe aceste coridoare. Cele mai mari emisii de SO₂, NO_x și particule în suspensie sunt în orașul Belgrad, urmat de districtul Braničevo, districtul Bor și districtul Banatul de Sud. Obrenovac, Lazarevac și Kostolac sunt cele mai mari colectoare de cenușă suspendată provenită din arderea cărbunelui în centralele termice. Zonele urbane care se încadrează în această categorie sunt: Zrenjanin, Ruma, Valjevo, Kosjerić, Novi Popovac, Kraljevo, Niš, Vranje, Zaječar, Majdanpek, Vrbas, Mladenovac, Smederevska Palanka, Požarevac, Sremska Mitrovica, Kragujevac, Gornji Milanovac, Trstenik, Prokuplje, Pirot, Novi Pazar, Leskovac, Jagodina, Paraćin, Priština, Obilić, Gračanica, Kosovska Mitrovica, Zvečan, Leposavić, Lipljan, Suva Reka, Peć. Această categorie include și terenurile contaminate și degradate din văile râurilor Kriveljska și Borska, Veliki Timok, Peka și Šaška, zonele cu depozite miniere abandonate, precum și cursurile de apă existente care se încadrează la clasa patru și „din afara clasei”.

2. Ținuturile cu mediu deteriorat (site-uri cu depășiri ocazionale a valorilor limită, zone suburbane ale așezărilor celor mai periclitare din categoria I, așezări rurale și de weekend, zone turistice cu încărcare spațială excesivă, spații de cercetare geologică intensivă, ținuturi de exploatare a materiilor prime minerale, drumuri naționale din categoria I și II, căi ferate, ferme mari, zone cu agricultură intensivă, aeroporturi, porturi fluviale, cursuri de apă din clasa a III-a) cu impact mai mic asupra populației, faunei sălbatice și calității vieții. În aceste zone ar trebui prevenită continuarea degradării ulterioare și asigurarea ameliorării situației existente, pentru a reduce impactul asupra mediului ca factor limitator de dezvoltare. Este necesar să se stabilească cele mai adecvate modalități de utilizare a resurselor naturale și a spațiului în vederea păstrării valorilor naturale și a îmbunătățirii mediului, angajarea în activități economice tradiționale, conservarea și îmbunătățirea calității vieții populației locale.

În această categorie se află: Sombor, Apatin, Crvenka, Kula, Odžaci, Bačka Palanka, Bajmok, Srbobran, Novi Kneževac, Čoka, Senta, Ada, Temerin, Bačka Topola, Kanjiža, Bečeaj, Titel, Bač, Bela Crkva, Kovin, Indjija, Stara Pazova, Šid, Kučevo, Požega, Ivanjica, Arilje, Guca, Raska, Cuprija, Negotin, Bujanovac, Dimitrovgrad, Knjazevac, Sjenica, Prijepolje, Ub, Osečina, Mionica, Krupanj, Petrovac, Žagubica, Svrljig, Bela Palanka, Golubac, Kladovo, Gjilan, Prizren; zone cu agricultură intensivă (Vojvodina, Stig, Braničevo, cea mai mare parte din Mačva și Pomoravlje), centre turistice la Kopaonik, Zlatibor și Divčibare, coridoare ale drumurilor naționale din categoria I și II și căi ferate, porturi fluviale (Apatin, Sombor, Bačka Palanka, Beočin, Novi Sad, Belgrad, Pančevo, Kovin, Bogojevo, Smederevo și Prahovo pe fluviul Dunărea, Senta pe fluviul Tisa, Sremska Mitrovica și Šabac pe râul Sava aeroporturile Belgrad și Niš. Regiunile în care se exploatează materii prime minerale includ: Kanjiža, Kikinda și Novi Bečeaj, Cerovo, Čikatovo -Glavica (Glogovac), Blagodat, Crnac, Suva ruda, Bela Stena, Zlatokop ș.a.m.d.

3. Ținuturi cu mediu de calitate (zone forestiere, zone turistice de dezvoltare controlată, zone agricole, pomicole și viticole, zone cu degradare naturală, pajiști și pășuni, zone de vânătoare și pescuit, cursuri de apă clasa a II-a) cu impact predominant pozitiv asupra populației, faunei și animalelor sălbatice, calității vieții. Pentru aceste ținuturi ar trebui asigurate soluții care să elimine sau să reducă sursele existente de impact negativ, respectiv să crească cele pozitive ca avantaj comparativ în planificarea dezvoltării. Este necesară rezervarea și protejarea ținuturilor împotriva poluării, din motive strategice.

În această categorie sunt: Sremski Karlovci, Grocka, Vrnjačka Banja, Sokobanja, Topola, Arandelovac, Ljig, Zlatibor, părți din masivul muntos Stara Planina, precum și zone suburbane cu case de vacanță, zone pomicole (Valjevska podgorina, Pocerina, ținuturile Loznica, Arilje, Kraljevo, Dragačevo, Požega și Grocka, Brankovina, Braničevo și alte raioane mai mici) și viticole (raionul Timok, raionul Nišava-Morava de Sud, raionul Morava de Vest, raionul Šumadija-Morava Mare, raionul Pocerski, Srem și Banat și raionul nisipos Subotica-Horgoš,

precum și teritoriile așezărilor rurale ale JLS care aparțin categoriei a II-a, ținuturile cu degradare naturală (suprafețe erodate, terenuri sărate, alunecări de teren, terenuri inundabile etc.).

4. Ținuturi cu mediu de înaltă calitate (ținuturi protejate și planificate pentru protecția resurselor naturale, ținuturi umede, ținuturi protejate prin convenții^{6 8} internaționale, vârfuri muntoase și terenuri greu accesibile, cursuri de apă din clasa I) în care domină efectele pozitive asupra populației și faunei sălbatice. Ar trebui asigurate astfel de soluții care să mențină starea existentă a calității mediului și să protejeze ecosistemele naturale valoroase și conservate.

Pe Harta tematică 14 și pe harta de referință 4b sunt indicate fabricile SEVESO care se încadrează la o categorie superioară. Măsurile de protecție pentru prevenirea riscului de accidente în toate fabricile SEVESO existente și noi includ: aplicarea măsurilor preventive pentru prevenirea accidentelor tehnologice, protecția împotriva zgomotului și cutremurelor care pot apărea în uzinele SEVESO; îmbunătățirea condițiilor instituționale, organizaționale, tehnologice, spațiale și de altă natură pentru protecția cu succes împotriva dezastrelor naturale și a altor dezastre; îmbunătățirea reglementărilor normative, standardelor tehnice și de altă natură în domeniul protecției; asigurarea coordonării activităților în acest domeniu, la nivel național, regional, local și corporativ; definirea zonei de potențial impact a fabricilor SEVESO la cel puțin 1000 m cu documente de planificare corespunzătoare, în conformitate cu directiva SEVESO și condițiile ministerului competent în domeniul mediului. Toți operatorii fabricilor SEVESO au obligația de a lua toate măsurile necesare pentru prevenirea unui accident chimic. Dacă, în pofida acestor măsuri, se produce un accident, operatorii sunt obligați să limiteze impactul acelui accident asupra vieții și sănătății umane și asupra mediului, pentru a crea condiții de gestionare a riscurilor. În consecință, este obligatorie întocmirea unui Raport de Siguranță, care să conțină identificarea și evaluarea sistematică a riscurilor majore și măsurile corespunzătoare de securitate, siguranța și fiabilitatea în proiectarea, construcția, operarea și întreținerea fiecărei instalații, spații de depozitare, echipamente de infrastructura aferente riscurilor mari, planuri de urgență interne și externe în cazul unor situații de urgență. Elaborarea Planului de Protecție împotriva Accidentelor este, de asemenea, obligatoriu, astfel încât, în conformitate cu acel document, operatorul uzinei SEVESO să poată lua măsuri pentru prevenirea accidentelor și limitarea impactului accidentelor și a consecințelor asupra vieții și sănătății umane, economiei și ecologiei, stabilității sociale și a mediului înconjurător.

---

^{6 8} Regiunile protejate, prevăzute și planificate pentru protecția valorilor naturale care sunt clasificate ca zone de mediu de înaltă calitate sunt enumerate în secțiunea 2.5.5.3.1. „Protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a patrimoniului natural” PPRS.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ

тематска карта 14

ЛЕГЕНДА

КАТЕГОРИЗАЦИЈА КВАЛИТЕТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Подручја веома квалитетне животне средине

- Заштићена подручја (национални парк, парк природе, специјални резерват природе, геопарк ...)
- Речни токови I класе
- Рамсарско подручје

Подручја квалитетне животне средине

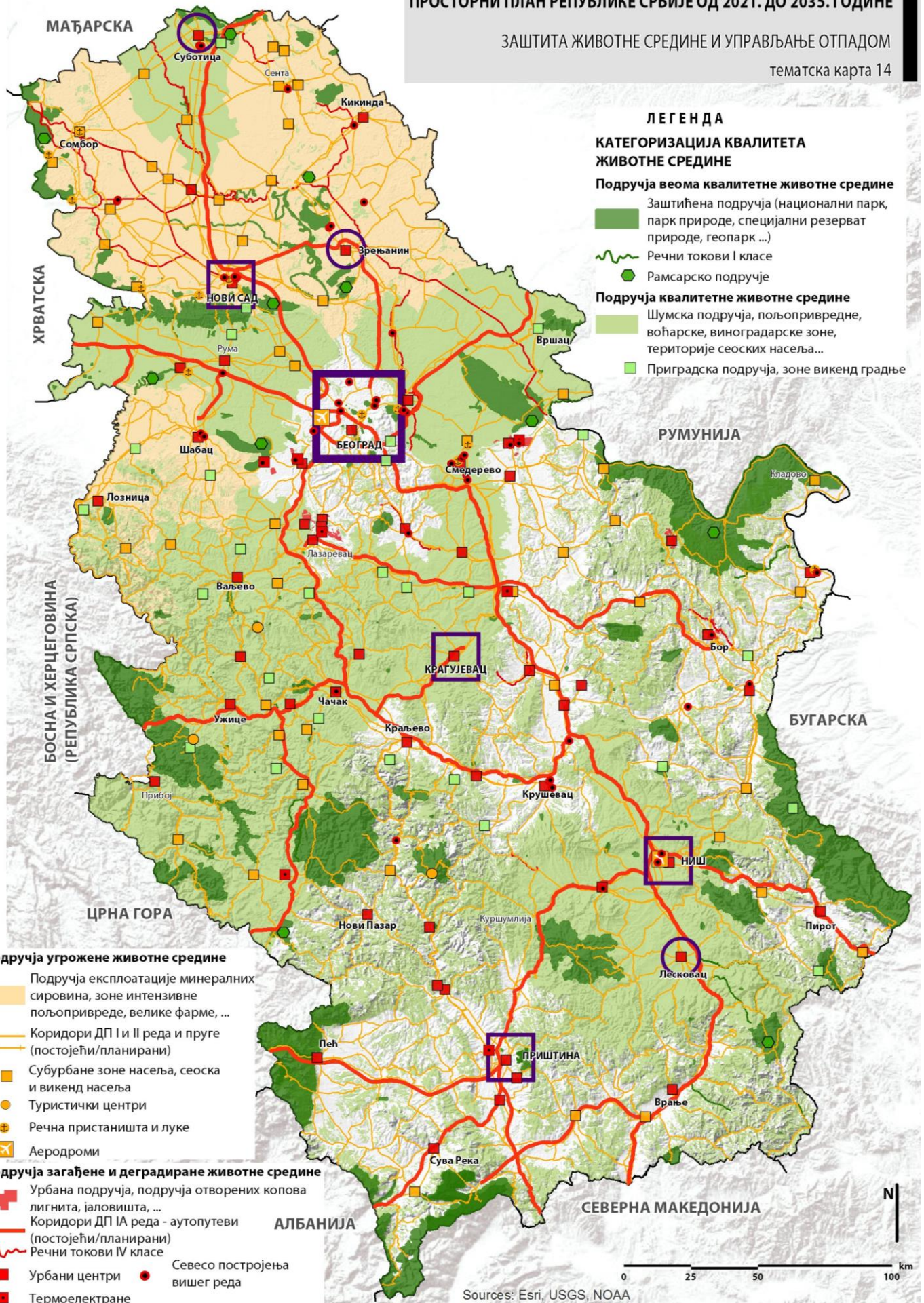
- Шумска подручја, пољопривредне, воћарске, виноградарске зоне, територије сеоских насеља...
- Приградска подручја, зоне викенд градње

Подручја угрожене животне средине

- Подручја експлоатације минералних сировина, зоне интензивне пољопривреде, велике фарме, ...
- Коридори ДП I и II реда и пруге (постојећи/планирани)
- Субурбане зоне насеља, сеоска и викенд насеља
- Туристички центри
- Речна пристаништа и луке
- Аеродроми

Подручја загађене и деградиране животне средине

- Урбана подручја, подручја отворених копова лигнита, јаловишта, ...
- Коридори ДП IA реда - аутопутеви (постојећи/планирани)
- Речни токови IV класе
- Урбани центри
- Термоелектране
- Свесло постројења вишег реда

Sources: Esri, USGS, NOAA

2.5.5.2. Gestionarea deșeurilor (*Harta de referință 46*)

Caracteristicile spațiului determină alegerea unui sistem adecvat de management al deșeurilor, respectiv organizarea spațială a acestuia, care se referă la alegerea locațiilor elementelor fizice ale sistemului, cum ar fi depozitele sanitare, stațiile de transfer, instalațiile de separare a deșeurilor reciclabile etc., proces în care caracteristicile fizico-geografice și antropice ale spațiului sunt de mare importanță. În raport cu acestea, se definesc soluțiile conceptuale ale sistemului de management al deșeurilor și se selectează locația instalațiilor de gestionare a deșeurilor.

Gestionarea deșeurilor în toate segmentele trebuie efectuată astfel încât să nu fie pusă în pericol sănătatea umană și să nu existe efecte nocive asupra mediului. Pentru stabilirea condițiilor de depozitare în spațiu și la selectarea locațiilor, este necesar să se țină cont de raportarea față de așezările care pot fi afectate (distanță, impact asupra microclimatului, stabilirea barierelor vizuale) și încadrarea în peisaj. La stabilirea amplasamentului instalațiilor de gestionare a deșeurilor ar trebui examinate posibilitățile și să se acorde prioritate utilizării spațiului deja degradat, respectiv posibilității de reconstrucție a depozitelor de deșeurii existente în raport cu ocuparea de noi zone. Locațiile depozitelor de deșeurii se stabilesc în conformitate cu Decretul privind depozitarea deșeurilor în depozitele de deșeurii („Monitorul Oficial al RS”, nr. 92/2010). Se aplică selectarea variantei optime pentru mediu, înființarea unei rețele integrate și adecvate de instalații pentru reutilizarea și eliminarea deșeurilor municipale mixte, ordinea priorităților în practica de gestionare a deșeurilor și aplicarea managementului regional al deșeurilor precum și principiile responsabilității și „poluatorul plătește,.. Ulterior construirii gropilor de gunoi regionale, JLS au obligația să închidă și să recultiveze vechile gropi de gunoi conform Regulamentului privind metodologia de întocmire a proiectelor de reabilitare și reabilitare („Monitorul Oficial al RS”, nr. 74/2015).

În toate unitățile autoguvernării locale vor fi înființate centre de colectare a deșeurilor, unde cetățenii își vor aduce propriile deșeurii ceea ce va permite sistemelor regionale să trateze fluxurile speciale de deșeurii, cum ar fi deșeurile voluminoase, mobilierul vechi, deșeurile de echipamente electrice și electronice, bateriile, deșeurile menajere periculoase ș.a.

Vor fi organizate centre regionale de management al deșeurilor cu toată infrastructura necesară. Se preconizează construirea depozitelor regionale nerealizate (Harta tematică 14), respectiv centrelor regionale (în zone cu cel puțin 250.000 de locuitori) pentru gestionarea deșeurilor în următoarele regiuni de gestionare a deșeurilor: Vranje, Belgrad, Novi Sad, Indija, Kruševac, Niš, Kraljevo, Valjevo, Zrenjanin, Nova Varoš, Sombor, Vršac, Zaječar, Smederevo, Kragujevac, Požarevac și Loznica. Între timp, s-a planificat ca toate comunele să depună deșeurile municipale la cele mai apropiate depozite sanitare regionale. Investițiile în construcția de centre regionale de gestionare a deșeurilor, respectiv depozitele regionale de gunoi, trebuie raționalizate și optimizate, iar regiunile definite anterior sunt supuse unor modificări pentru a rezolva mai eficient gestionarea deșeurilor la nivel local și a aborda standardele UE.

Construirea stațiilor de epurare mecanico-biologică este planificată în Novi Sad, Niš și Kragujevac.

S-a demarat construcția unei centrale pentru utilizarea energiei din deșeurii la Belgrad, printr-un parteneriat public-privat. Se impune aplicarea principiului recuperării integrale a costurilor pentru serviciile de colectare și eliminare a deșeurilor și introducerea de instrumente stimulative pentru reutilizarea și reciclarea deșeurilor.

Se planifică co-arderea combustibilului generat din deșeurii (RDF/SFR/CCS etc.) cu combustibilul de bază existent- lignitul, în termocentrale sau fabrici de ciment sau furnale în scop energetic și industrial pentru producerea de energie electrică și termică.

Se planifică realizarea capacității de gestionare a deșeurilor periculoase în Serbia. Se impune identificarea centrelor de colectare a deșeurilor menajere periculoase. Construcția sistemului de

management al deșeurilor periculoase presupune înființarea de centre de colectare și transport deșeurilor periculoase, construirea de depozite regionale centrale de deșeurilor periculoase în cinci regiuni din Serbia (Orașul Belgrad, Districtul Banatului Central, Districtul Podunavlje, Districtul Mačva și Districtul Nišava), construcția de instalații pentru tratarea fizico-chimică a deșeurilor periculoase, apoi construcția de incineratoare pentru incinerarea deșeurilor periculoase și medicale, precum și a casetelor pentru deșeurilor periculoase la depozitele sanitare regionale. În prezent, nu există locații aprobate pentru un nou depozit de deșeurilor periculoase în Republica Serbia și nici pentru construcția unei stații de tratare a deșeurilor periculoase. Astfel de amplasamente vor fi stabilite prin elaborarea PPRS în alte planuri spațiale. În districtele Raška, Rasina, Bor și Zaječar este planificată construcția de instalații pentru tratarea fizico-chimică a deșeurilor lichide periculoase și a nămolului combinat cu instalații pentru depozitarea fluxurilor speciale de deșeurilor industriale lichide și sub formă de pastă (cum ar fi solvenți, acizi, baze).

Prin înființarea unui sistem de gestionare a fluxurilor speciale de deșeurilor, se vor construi instalații de colectare și tratare a deșeurilor provenite de la baterii și acumulatori, anvelope, uleiuri, deșeurilor de produse electrice și electronice etc., în principal prin investiții din sectorul privat, în baza autorizațiilor de gestionare a deșeurilor,

Se preconizează reducerea generării de deșeurilor de ambalaje și încurajarea în continuare a reciclării, în special în gospodării, prin stabilirea selecției primare a deșeurilor. Este necesară o mai mare implicare a companiilor de utilități publice la nivel local în ceea ce privește selecția primară, precum și crearea de rețele a acestora, inclusiv operatorii existenți de gestionare a deșeurilor de ambalaje. Vor fi identificate locuri de colectare, va fi dezvoltată o rețea de stații de colectare și unități de tratare, iar consumatorii vor fi încurajați să arunce deșeurile provenite de la baterii și acumulatori în locațiile prealabil stabilite. Uleiurile uzate vor fi colectate în Centrele de Colectare a Deșeurilor cu mențiunea că este interzisă amestecarea acestora. Uleiul comestibil uzat trebuie colectat pentru producerea de biodiesel. Reciclarea anvelopelor uzate prezintă avantaje în raport cu incinerarea conform ierarhiei deșeurilor. Va fi dezvoltată o rețea de stații de colectare și stații de tratare a anvelopelor uzate. Se impune continuarea dezvoltării tratării vehiculelor uzate, ceea ce include dezamblarea și separarea obligatorie a materialelor și componentelor periculoase pentru tratarea ulterioară. Sistemul de colectare separată a deșeurilor din produse electrice și electronice va fi dezvoltat în continuare în vederea reciclării pieselor utilizabile, și va fi dezvoltată o rețea de stații de colectare și stații de tratare.

Se va asigura tratarea deșeurilor reziduale PCB, a echipamentelor contaminate și a deșeurilor de pesticide POPs, precum și depozite adecvate pentru colectarea deșeurilor PCB, a echipamentelor contaminate cu PCB care sunt scoase din uz și pentru deșeurile de pesticide.

În perioada următoare, este planificată construirea unei centrale de tratare termică a deșeurilor medicale infecțioase - incineratoare. Sistemul de gestionare a deșeurilor de origine animală include colectarea, clasificarea în funcție de gradul de risc (categorii), depozitarea temporară a deșeurilor în centre de colectare cu dispozitive de răcire, precum și tratarea în instalațiile existente, totul în conformitate cu programele de îmbunătățire a managementului subproduselor de origine animală.

Nămolul de la stațiile de epurare municipale va exercita o presiune suplimentară asupra depozitelor de deșeurilor, atunci când procentul de epurare a apelor uzate municipale crește, respectiv când se construiesc stații de epurare. Nămolurile de la tratare trebuie gestionate în conformitate cu reglementările UE. Se impune planificarea de instalații pentru tratarea acestui nămol, cu utilizare în scopuri energetice, oriunde este justificat din punct de vedere economic, sau depozite speciale pentru eliminare, și numai în ultimă instanță depunerea în depozitele regionale. Dacă întrunește caracteristicile adecvate, nămolul tratat poate fi folosit și în agricultură pentru îmbunătățirea calității solului.

Se va proceda la reciclarea deșeurilor din construcții și demolări pentru a reduce utilizarea resurselor naturale. Se vor stabili locații pentru eliminarea deșeurilor de construcții, se va introduce reciclarea obligatorie a deșeurilor din construcții și se vor adopta standarde de

calitate. Obiectivul vizat este de a ajunge la 70% din reciclarea deșeurilor din construcții și demolări până în 2035. Deșeurile care conțin azbest sunt o categorie specială și sunt colectate, depozitate și eliminate separat, în case special construite în acest scop, la depozitele sanitare care au autorizație de acceptare și eliminare a acestui tip de deșeuri.

Pentru a reduce deșeurile provenite din exploatarea materiilor prime minerale și deșeurile din energie, este necesar să se introducă principiile unei producții mai curate în timpul exploatarea materiilor prime minerale, cele mai bune tehnici disponibile și cele mai bune practici pentru mediu. Depozitele existente de cenușă și zgură provenite de la arderea cărbunelui în termocentrale vor fi recultivate, iar cenușa va fi folosită în construcția drumurilor, construcții și producția de materiale de construcție. Se vor lua măsuri pentru reducerea generării de deșeuri agricole prin introducerea unei producții mai curate în industria alimentară. Deșeurile agricole ar trebui folosite pentru obținerea energiei, alimentelor, produselor cosmetice și a altor produse. Se impune construirea de instalații pentru digestie anaerobă - producție de biogaz.

Locațiile tuturor fabricilor vor fi stabilite prin planuri de gestionare a deșeurilor și planuri spațiale și urbanistice adecvate.

2.5.5.3. Protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a patrimoniului natural și cultural și a peisajului

2.5.5.3.1. Protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a a patrimoniului natural

(Harta de referință 4a)

2.5.5.3.1.1. Ținuturi protejate *(Harta tematică 15)*

Ținuturi protejate declarate și ținuturile propuse să facă parte din categoria protejate (cu studii elaborate sau procedură de protecție inițiată) vor acoperi în perioada de planificare suprafața totală protejată de 921.940 ha (10,42% din teritoriul Serbiei), din care 40.880 ha în regim de protecție de gradul I (4,44 %) și în regimu de protecție gradul II , 231.200 ha (25,11%).

Se presupune, în mod rezonabil, că în suprafața prevăzută pentru cercetare și protecție a unei suprafețe totale de 440.000 ha în perioada de planificare vor fi declarate ținuturi/arii protejate în temeiul Legii cu privire la protecția naturii pe o suprafață de circa 220.000 ha (2,48% din Serbia), astfel încât suprafața totală protejată se ridică la aproximativ 1.141.940 ha, (12,9% din teritoriul Serbiei), iar prognoza aproximativă a participării suprafețelor în regimul de protecție de gradul I este de 4,8% și în regimul de protecție de gradul II de 29,2%.

2.5.5.3.1.1.1. Ținuturi protejate declarate

Potrivit datelor din Registrul Central al Resurselor Naturale Protejate, au fost declarate 473 de ținuturi/arii protejate cu o suprafață totală de 679.796 ha (7,68% din teritoriul Serbiei). În tabelul 46 sunt enumerate 257 de ținuturi/arii protejate cu o suprafață mai mare de 1 ha (suprafața totală de 679.776 ha), în timp ce ținuturile cu o suprafață mai mică de 1 ha (216 bunuri protejate, suprafața totală de numai cca. 22 ha) nu sunt nominalizate, dar sunt cartografiate.

^{6 9} Pe harta de referință 4a. sunt indicate cu semne (suprafețe mai mici de 1000 ha) și areal (suprafețe peste 1000 ha). Datele se referă la situația din CRZPD din 30.06.2021.

Tabelul 46. Ținuturi protejate declarate în Republica Serbia

<p>Suprafețe peste 1000 ha</p> <p><i>Parcuri naționale:</i> 121 Fruška Gora, 314 Đerdap, 470 Tara, 471 Kopaonik, 538 Šar Planina. <i>Parcuri naturale:</i> 557 Grmija, 365 Sićevačka klisura, 615 Golija, 661 Šargan - Mokra Gora, 663 Jegrička, 604 Stara Planina, 722 Rusanda, 743 Radan, 744 Zlatibor. <i>Peisaje cu caracteristici excepționale:</i> 70 Resava, 145 Rajac, 598 Valea Pčinja, 613 Clisura Ovčar-Kablar, 517 Clisura râului Gradac, 664 Kosmaj, 481 Munții Vârșetului, 724 Kamena Gora, 728 Ozren - Jadovnik, 732 Karaš - Nera, 666 Vlasina, 156 Tršić - Tronoša, 483 Subotička peșcara, 557 Grmija. <i>Rezervații naturale:</i> 50 Obedska bara, 485 Gornje Podunavlje, 602 Karađorđevo, 155 Deliblatska peșcara, 599 Zasavica, 723 Goč - Gvozdac, 735 Suva Planina, 738 Peštersko polje, 706 Peštersko polje, 706 Okanj bara, 69 Carska bara, 748 Rtanj, 595 Uvac, 729 Riturile Potisja de Jos, 601 Pășunile Velika Droplja. <i>Habitat protejate:</i> 749 Pančevačke ade. <i>Monumente ale naturii:</i> 612 Canionul Lazarev, 535 Clisura Rugovei.</p>
<p>Suprafețe 100-1000 ha</p> <p><i>Parcuri naturale:</i> 610 Begečka jama, 660 Kamaraš, 686 Stara Tisa lângă Biserni ostrva, 708 Beljanska bara, 484 Palić, 592 Ponjavica, 605 Tikvara, 742 Bačkotopolske doline (văile). <i>Peisaje cu caracteristici excepționale:</i> 256 Ozrenske livade, 339 Miruša, 212 Lepterijska - Sokograd, 659 Veliko ratno ostrvo, 684 Avala, 251 Tatkova zemunica, 759 Ada și secțiuni de lângă Slankamen. <i>Rezervații naturale:</i> 591 clisura Jelasnica, 596 clisura râului Trešnjica, 619 Slano kopovo, 64 lacul Ludaško, 603 Selevenjske pustare, 704 Titelski breg, 688 Kraljevac, 670 Bagremara, 758 Osredak, 74 Kožnjak, 317 clisura râului Resava, 348 clisura râului Suvaje <i>Habitat protejate:</i> 709 Mali Vršački rit, 740 Veliko blato, 703 Bara Trskovača. <i>Zone cu semnificație culturală și istorică:</i> 361 Prizren Bistrica, 371 Crni vrh, 589 Împrejurimile Mănăstirii Naupare, 539 Împrejurimile Mănăstirii Manasija, 577 Împrejurimile Mănăstirii Mileševo, 575 Împrejurimile Sitului Arheologic Romuliana – Gamzigrad, 572 Gamzigrad, 572. Împrejurimile Mănăstirii Jauniški, 580 Împrejurimile Mănăstirii Ljubostinja. <i>Monumente ale naturii:</i> 540 clisura Švanjski most (Beli Drim), 520 defileul râului Klina, 547 izvorul Revučica, 376 Peșterile Pčanske, 662 Cascadele Sopotnica, 737 Lalinačka slatina, 83 Prerasti în canionul Vratne, 752 Blederijska, 265, 752 Bukinski hrastik 508 Pădurea Junaković, 720 Pădurea Košutnjak, 252 Pogot, 715 Pădurea Bojčinska, 712 pădurea Lipovička.</p>
<p>Suprafețe 1-100 ha</p> <p><i>Peisaje cu caracteristici excepționale:</i> 93 Ivlje, 320 Prugovo. <i>Rezervații naturale:</i> 143 Lojanik, 88 Vinatovača, 131 Bukovo, 37 Danilova kosa, 98 Prokop, 426 Bifurcația Nerodimke, 130 Mala Jasenova glava, 161 Gutavica, 160 Paljevine, 757 Brzansko Moravište, 32 Gazimestan, 56 Kaljavica, 57 Stara Vrtična, 60 Raškovića, 67 Maja Rops, 78 Veliki Šturac, 103 Brezovica, 135 Ivanovo, 183 Člački potok, 195 Crna reka, 200 Velika pleć – Vražiji vir, 205 Zabalac, 1 Zelenice, 87 Kalenic, 79 Busovata, 457 Pogled, 458 Beleg, 53 Varoš, 58 Rađenovci, 59 Majzecova bašta, 63 Vinična, 306 Mačkov prud, 460 Kukavica, 190 Tesne jaruge, 3 Felješana, 2 Mustafa, 140 Jarešnik, 79 Busovata, 519 Željina - Pločka čuka. <i>Habitat protejate:</i> 718 Gljive Ade Ciganlije, 745 Bresnička slatina. <i>Spații cu semnificație culturală și istorică:</i> 149 Leget, 180 Parcul Oplenac, 187 Zona Mănăstirii Dečani, 217 Orašac, 260 Takovski grm, 263 Ljubić, 294 Kadinjača, 360 Mačkov kamen, 385 Mijajlova jama, 374 Draginac, 376 Tekeriš, 364 Bujanja, 509 Vrapče brdo, 506 Gradište, 486 Spațiul Zenelj Hajdini, 515 Čabrat, 271 Kuštilj, 342 Brest Sečanj, 537 Staro selo Sirogojno, 552 Spațiul mănăstirii Sf. Bogorodice, 553 Spațiul mănăstirii Sf. Nikole, 570 Spațiul mănăstirii Koporin, 172 Spațiul mănăstirii Bogovađa, 573 Spațiul bisericii de lemn din Miličinica, 578 Ivankovac, 243 Radovanjski lug, 586 Spațiul mănăstirii Radovašnica, 695 Spațiul Sobraška din Lužnice. <i>Monumente ale naturii:</i> 436 Prerast Samar, 501 Izvor Beli Drima, 559 Izvor Vuča, 546 Izvor Šakovica, 437 Vrelo Mlave, 55 Risovača, 139 Homoljska potajnica, 431 Krupajsko vrelo, 84 Zamna, 104 Đavolja varoš, 319 Lisine, 452 Ostrovica, 52 Peștera Potpečka, 333 Krupačko vrelo, 363 Ribnica, 394 Peștera Cerjan, 210 Peștera de marmură, 355 Peștera Stopića, 667 Sistemul de peșteri Jezava, 558 Recif de calcar Kamilja, 5 Peștera Prekonoška, 71 Peștera Popšički, 6 Peștera Ravna Peć, 455 Peștera Godovska, 152 Bjeluška potajnica, 705 Beli izvorac, 681 Peștera Ceremošnja, 680 Peștera Ravništarka, 315 Peștera Bogovinska, 438 Clisura râului Osanica, 721 Lesni profil Kapela u Batajnici, 747 Tupiđnička ledenica, 691 Mokranjske stene, 689 Bigar mănăstire Tumane, 4 Ripaljka, 148</p>

Prebreza, 710 Vrelo Grze, 239 Šalinački lug, 464 Dolina potok (Valea râului) Bigar, 72 Sistemul de Samar, 456 Izvor Promuklica, 311 Peștera Hadži-Prodanova, 730 Lacurile Jovačka, 102 Prerast, Šuplja stena, 750 Borački krš, 173 Brest în satul Zahać, 47 Smogva, 560 Grup de copaci cer Raškovska reka - Dublje, 541 Čarnok, 576 Kamenički vis I, 459 Parcul Forestier Rahavane, 310 Parcul din Bačka Topola, 358 Parcul Krivaja, 295 Parcul Vechi Sokolac, 268 Parcul Vârșeț, 337 Parcul Novi Kneževac, 594 Grădina Botanică - Jevremovac, 606 Radanova gora, 607 Parcul Dunării, 318 Parcul Castelului din Konak, 369 Parcul Vechi din Temerin, 285 Parcul Castelului din Hajdučica, 654 Parcul Școlii Pedagogice din Jagodina, 655 Đurđevo brdo, 239 Šalinački lug, 183 Parcul castelului din Čelarevo, 275 Parcul vechi din Čoka, 665 Parcul Blandaș din Kikinda, 361 Parcul vechi lângă Sonta, 668 Parcul Futog, 272 Parcul vechi din Vljakovac, 682 Parcul academic din Belgrad, 683 Parcul Pioneer din Belgrad, 270 Straža, 696 Parcurile din Vrnjačka Banja, 791 Parcul Bukovičke banje, 733 Parcul Topčidar, 700 Arboretul Facultății de Silvicultură din Belgrad, 697 Pădurea Miljakovačka, 714 Obrenovački zabran, 690 Parcul Kamenac, 587 Pădurea Vajford, 136 Ivanovačka ada, 717 Pădurea Zvezdara, 674 Parcul județean din Zrenjanin, 312 Grădina castelului din Sremski Karlovci, 354 Parcul Institutului din Sremska Kamenica, 707 Stejarul Pedunculat din Palić, 277 Parcul Castelului Jagodić, 278 Parcul Vechi din Veliki Gaj.

*Numerele din fața ținuturilor protejate sunt numerele acestor ținuturi din CRZPD și sunt indicate în Harta de referință 4a, PPRS.

Cu 135 de ținuturile protejate și o suprafață mai mare cu 96.770 ha pe teritoriul AP KiM declarate de Instituțiile Provizorii ale Kosovo, în raport cu Registrul Central al Resurselor Naturale Protejate (49 ținuturi 29.350 ha), suprafața totală a ținuturilor protejate este 775.010 ha sau 8,76% din teritoriul Republicii Serbia. Pe harta de referință 4a. sunt prezentate limitele a patru ținuturi cu o suprafață de peste 1000 ha declarate de instituțiile provizorii din Kosovo (1 Parcul Național Prokletije KiM, 2 KiM Parcul Național Šar Planina, 3 KiM Parcul Natural Paštrik-lacul Vrbničko și 4 KiM Peisaj Protejat Grmija).

2.5.5.3.1.1.2. Ținuturi propuse pentru protecție

Pentru protecție au fost propuse 98 de ținuturi pentru care s-au efectuat cercetări, s-a făcut un studiu de protecție și a fost transmis autorității competente de către Institutul pentru Protecția Naturii. Prin declararea acestora, suprafața ținuturilor protejate va crește cu un total de 242.144 ha (2,73% din teritoriul Serbiei), din care 75.090 ha (31,5%) reprezintă o creștere a ținuturilor protejate de pe teritoriul AP Vojvodina. Suprafața cu regim de protecție de gradul I crește cu 7.130 ha, iar suprafața cu regimul de protecție de gradul II cu 61.490 ha.

Din 98 de ținuturi propuse, ministerul de resort, în conformitate cu Legea cu privire la protecția naturii, a inițiat formal proceduri de protecție pentru 55 de ținuturi cu o suprafață totală de 245.970 ha, dintre care 27 de ținuturi cu o suprafață de 197.610 ha sunt declarate. Pentru prima dată, iar anterior au fost protejate 28 de ținuturi cu o suprafață de 48.360 ha și sunt supuse auditului (așa-numitele zone de audit) cu o extindere totală de 14.730 ha. Creșterea totală a ținuturilor protejate în procesul de declarare este de 212.340 ha.

Celelalte 43 de ținuturi pentru care s-a efectuat studiul de protecție (33 cu protecție de gradul I și 10 în revizuire), pentru care procedura de declarare nu este încă finalizată oficial, acoperă o suprafață totală de 35.890 ha, iar creșterea suprafeței protejate se va ridica la 29.700 ha⁷⁰.

În tabelul 47 sunt enumerate ținuturile mai mari de 1 ha (81 ținuturi), cu (R) sunt marcate ținuturile pentru revizuire, subliniat denumirea ținuturilor pentru care a fost inițiată oficial procedura de protecție și text subliniat/standard ținuturi pentru care s-a efectuat studiul, respective au fost propuse pentru protecție.

Cele mai mari ținuturi sunt Kučaj-Beljanica (87.640 ha), Potamišje (aproximativ 24.000 ha) și Bosutske šume (aproximativ 17.230 ha), opt sunt în intervalul 9000-12.000 ha și 15 sunt în intervalul 1000-6000 ha.

⁷⁰ Pe harta de referință 4a. sunt indicate cu semne (suprafețe mai mici de 1000 ha) și areal (peste 1000 ha).

Pentru ținutul Kučaj-Beljanica a fost inițiată o procedură de protecție în condițiile legii ca parc natural, iar în părțile sale cu valori excepționale și reprezentative de importanță națională și internațională, cu evaluare suplimentară a aspectelor naturale, culturale. -trăsături și condiții istorice, socio-economice și alte relevante este proclamarea unui parc național.

Tabelul 47. Ținuturile propuse pentru protecție în Republica Serbia

<p>Suprafețe peste 1000 ha</p> <p><i>Parc național:</i> <u>26 Kučaj - Beljanica</u></p> <p><i>Parcuri naturale:</i> <u>3 Poloj, 5 Mojstirsko - Dragaške Planine; 10 Šargan - Mokra gora (R), 8 Slatine în valea Zlatica, 11 Jegrička (R), 2 Bosutske šume.</u></p> <p><i>Peisaje cu caracteristici excepționale:</i> <u>23 Potamišje, 16 Vardenik - Strešer, 7 Maljen, 4 Stolovi, 20 Slatine Banatul Central, 6 Željini, 18 Cer, 24 Munții Vârșetului (R), 15 Clisura Ovčar-Kablar (R), 21 Valea Pčinje (R), 14 Gornja Mostonga, 12 Kanjiški jaraši, 22 Mali Rzav (R), 17 Srednja Mostonga, 19 Rajac (R), 1 Muntele Rudnik, 66 Slatine Šajkaške, 80 Lesne vâi Krivaje, 81 Donja Mostonga.</u></p> <p><i>Rezervații naturale:</i> <u>25 Uvac (R), 9 Karađorđevo (R), 13 Kosanica - Đavolja varoš (R).</u></p>
<p>Suprafețe 100-1000 ha</p> <p><i>Parcuri naturale:</i> <u>33 Mrtvaje gornjeg Potisja, 35 Stara Tisa kod Bisernog ostrva (R), 28 Begečka jama (R).</u></p> <p><i>Peisaje cu caracteristici excepționale:</i> <u>32 Clisura Đetinje, 27 Ozrenske livade (R),</u></p> <p><i>Monumente ale naturii:</i> <u>36 Kalipolje - Bukovik (R), 30 Rajkova pećina, 31 Mrkonjski Vis.</u></p> <p><i>Habitat protejat:</i> <u>34 Tolinci, 29 Suva Morava.</u></p>
<p>Suprafețe 1-100 ha</p> <p><i>Rezervații naturale:</i> <u>65 Zeleniče (R), 73 Ivlje (R), 71 Krupačko blato, 60 Kalenić.</u></p> <p><i>Monumente ale naturii:</i> <u>69 Profil Stari Slankamen (R), 64 Kalemegdanski rt (R), 74 Peștera Dubočka (R), 59 Kamenički vis (R), 68 Peșterile Petrlaške (R), 72 Vražji kamen, 61 Kovačevića pećina (R), 67 Profil Filiala în Beočin, 63 Mašin majdan (R), 70 Parcul vechi din Vlajkovac (R), 62 Parcul din Banja Koviljača, 38 Dealul Karaula, 43 Parcul din Alibunar, 46 Profil geologic Tašmajdan (R), 52 Koprivovića Novi Sad, 53 Grup platani Sremska Mitrovica, 37, Lacurile Beljanica, 41 Čarnok (R), 47 Lojanik (R), 57 Parcul Județean din Sombor, 44 Parcul Vechi lângă Sonta (R), 49 Grup stejari lângă Bački Petrovo Selo (R), 54 Parcul Orașului în Vršac (R), 55 Parcul Vechi din Veliki Gaj (R), 42 Profilul de loess al fabricii de cărămidă din Ruma, 45 Parcul din Mataruška Banja, 51 Parcul Castelului Jagodić (R), 40 Peștera Petnička (R), 56 Parcul Kamenički (R), 39 Taorska vrela, 75 Takovski grm (R)</u></p> <p><i>Habitat protejate:</i> <u>50 Aleksandrovačka slatina, 48 Zimovaliste malog vranca.</u></p>

*Numerele din fața ținuturilor propuse pentru protecție sunt numere ordinale din baza de date GIS și sunt indicate pe Harta de referință 4a, PPRS.

2.5.5.3.1.1.3. Ținuturi planificate pentru protecție

În baza actelor privind condițiile de protecție a naturii (emise de institutele naționale și provinciale), a deciziilor în vigoare de planuri adecvate de amenajare și a altor date relevante, este rezervat cercetării și protejării spațiul a aproximativ 78 de ținuturi, dintre care 37 de suprafețe sunt mai mari de 1000 ha. Suprafața totală a acestor ținuturi este de aproximativ 438.000 ha (4,95% din teritoriul Serbiei), din care 28 de ținuturi sunt planificate în AP Vojvodina (din care 7 ținuturi cu o suprafață mai mare de 1000 ha) cu o suprafață totală de aproximativ 22.400 ha. Se preconizează ca în perioada de planificare, în cadrul ținuturilor planificate, să fie declarată protecție în unele dintre modelele stabilite legal, cu excepția parcului național, pe maximum 220.000 ha (2,48% din teritoriul Serbiei).

Ținuturile planificate sunt prezentate pe Harta de referință 4a, cu semne (suprafețe mai mici de 1000 ha) și areal (peste 1000 ha), iar în Tabelul 48 sunt enumerate aceste ținuturi. Cu (R) sunt marcate ținuturile aflate în proces de audit de protecție (ținuturile de audit).

Pe lângă ținuturile menționate, planificate pentru cercetare și protecție, pentru unele ținuturi protejate anterior, se vor revizui actele de protecție și se va realiza armonizarea acestora cu Legea Protecției Naturii, printre acestea se numără și ținuturile mai mari sau mai importante: Oplenac, Orašac, Borovo brdo, Takovski grm, Ljubić, Mačkov kamen, Tekeriš, Bujanja,

Gradište, Romulijana - Gamzigrad, Miličnica, Manasija, Ljubostinja, Cheile Gradac, Cheile Trešnjica, Prugovo și altele, dar nu sunt preconizate modificări care să afecteze semnificativ totalul ținuturilor protejate.

Ținuturile care nu sunt enumerate ca fiind planificate pentru protecție pot face obiectul cercetării, evaluării și declarării ținuturilor protejate sau pentru revizuirea protecției, respectiv modificarea granițelor interne și externe, a modelelor/tipurilor de protecție și a managerilor, pe baza unor programe adecvate de protecție a naturii.

Tabelul 48 Ținuturile planificate pentru protecție în Republica Serbia

Suprafețe mai mari de 1000 ha
1 Rujan, 2 Besna kobila - Dukat - Valozi, 3 Ostrozub (R), 4 Kukavica (R), 5 Babička gora - Jašunjski manastiri (R), 6 Seličevica, 7 Svrlijske Planine, 8 Tresibaba - clisura Svrlijski Timok, 9 Jastrebac, 10 Ozren și Devica, 11 Zone mlăștinoase de pe Velika Morava, 12 Juhor, 13 Deli Jovan, 14 Stol, Veliki și Mali krš, 15 Munții Homolj, clisura Mlavei și Vitovnica, 16 Bukulja, 17 Mačvansko Podrinje, 18 Povlen-Jablanik - Medvednik - Bobija, 19 Munții Podrinjske, 20 Mučanj - Veliki Rzav, 21 Javor - Čemernica, 22 Jelica, 23 Pobijenik - Babibe - Gradina - Javorje, 24 Zlatar, 25 Giljeva, 26 Pešterska visoravan - Hum, 27 Ras - Sopoćani - Đurđevi stupovi (R), 28 Muncii Studena și Ravna, 29 Estuarul Velika Morava, 30 Bogojevački rit, 31 Stari Begej, 32 Slatine Moravice, 33 Slatine Šajkaške, 34 Slatine de la Mužlje și Aradac, 35 Pășunile și văile de la Alibunar, 36 Jabučki i Glogolski rit 37 Valea Carașului de la Kuštilj la Dupljaje
Suprafețe 100-1000 ha
38 Hatarice - SRP Deliblatska peșcara (R), 39 Šanac - SRP Kraljevac (R), 40 Volovska paša - SRP D. Peșcara (R), 41 Pășunile Kajtasova - SRP D. Peșcara (R), 42 Beli izvor - SRP Kraljevac (R), 43 Vest - SRP Kraljevac (R), 44 Canalul Vraniševac - SRP Kraljevac (R), 45 Crna bara - SRP Kraljevac (R), 46 Pădurea Molinska, 47 Slano kopovo 1 - SRP Slano kopovo (R), 48 Slano kopovo 2 - SRP Slano kopovo (R), 49 Čikerija, 50 Selevenjske pustare - SRP (R), 51 Bukinski hrastik (R), 52 Novoselski rit, 53 Văile de la Padina, 54 Habitate mlăștinoase Preševo - Oraovica –Bukurevac, 55 Habitate mlăștinoase Preševo - Strezovce, 56 Habitate mlăștinoase Preševo - Trnava –Miratovac, 57 Canionul râului Vučjanska, 58 Brațele Moravei de Sud și de Vest.
Suprafețe mai mici de 100 ha
59 Profil geologic argilă Višnjička, 60 Andezite coloane - satul Šumnik, 61 Profil geologic Beljina - Barajevo, 62 Profil geologic Burma brdo - Makovište, 63 Krupačko blato, 64 Granite Albit - satul Milatkovići, 65 Profil geologic Straževica 66 Pârâul Ramadan la Višnica, 67 Profil geologic Grujina strana, 68 Peștera Sesalačka, 69 Lacul Semeteško, 70 Vrelo Ljiga, 71 Peștera Tomina - Rgotski kamen, 72 Profil geologic pârâul Karagača, 73 Grădina Națională Pančevo, 74 Virđinijske kleke – Srpska Crnja 75 Stejari – Gara - Kikinda, 76 Stabla(Stejari) - Mokrin, 77 Crni dud(Dud negru) - satul Šuljam, 78 Dud în Trešnjevka,

*Numerele din fața ținuturilor propuse pentru protecție sunt numere ordinale din baza de date GIS și sunt indicate pe Harta de referință 4a, PPRS.

2.5.5.3.1.2. Ținuturile importante la nivel internațional (Harta tematică 16)

Pe lângă Ținuturile protejate care au dobândit deja statutul de protecție pe baza convențiilor și programelor internaționale, acest PPRS confirmă determinarea strategică de a nominaliza următoarele ținuturi pentru:

- Lista Ramsar - Karađorđevo, Okanj bara, Rusanda, Jegrička, Potamišje, Dunărea în Negotinska krajina, acumulația Gruža, Drina de la Lesnica până la vărsare, Uvac, Golija, Stara Planina și Kopaonik;

- Lista UNESCO a Rezervațiilor Biosferei - Obedska bara, Deliblatska peșcara, Tara și Šargan - Mokra Gora ca parte sârbă a rezervației biosferei transfrontaliere cu Parcul Național Drina (Republica Srpska, BiH), Zlatibor, Đerdap, Kučajske Planine și Stara Planina ; Activitățile demarate (Ungaria, Austria, Slovenia, Croația) continuă în sensul formării rezervației transfrontaliere a biosferei Mura - Drava - Dunăre (Amazonul european), din care

parte integrantă va face ținutul declarat MaB Bačko Podunavlje din Serbia și ținutul transfrontalier protejat Đerdap și Parcul Natural *Porțile de Fier* (Poarta de Fier) din România;

- Lista UNESCO a Patrimoniului Mondial Natural și Cultural - una sau două din cele cinci zone (NP Đerdap, SRP Deliblatska pešćara, NP Šar Planina, NP Tara cu canionul Drina, SP Đavolja varoš) de pe lista preliminară UNESCO (*Tentative list*) pentru Serbia în conformitate cu politica și metodologia actuală a Centrului Patrimoniului Mondial privind nominalizarea și proclamarea Bunurilor Patrimoniului Mondial; finalizarea activităților legate de nominalizarea și înregistrarea a cinci situri cu păduri de fag conservate (în parcurile naționale Fruška Gora, Tara și Kopaonik) în patrimoniul natural existent al Patrimoniului Mondial cu denumirea „Pădurile de fag vechi și virgine din Carpați și din alte regiuni a Europei”;

- Lista Mondială a Geoparcurilor UNESCO - Stara Planina.

2.5.5.3.1.3. Rețeaua ecologică (Harta tematică 16)

2.5.5.3.1.3.1. Rețeaua Ecologică Națională

Suprafața acoperită de granițele a 101 ținuturi semnificative din punct de vedere ecologic, în baza datelor din Ordonanța Rețelei Ecologice (2010) este de 1.979.700 ha (22,36% din teritoriul Serbiei), iar noua rețea ecologică va fi extinsă în ceea ce privește numărul de EZP (Ținuturi protejate ecologic) și suprafață totală a acestora, în primul rând ținuturi importante la nivel internațional, pentru muștele de fân și noi ținuturi IBA. Pe harta de referință 4a. și Harta tematică 16., viitoarea rețea ecologică de pe teritoriul Republicii Serbia este prezentată prin ținuturi de semnificație ecologică (EZP) existente și planificate, care includ anumite ținuturi protejate sau propuse și planificate pentru protecție, ținuturi de importanță națională și internațională stabilite anterior adoptării acestei Ordonanțe (situri Emerald, IBA, IPA, PBA, ținuturi Ramsar), precum și EZP stabilite ulterior adoptării Ordonanței (anumite ținuturi Ramsar, ținuturi PHA și noi ținuturi IBA cu statut internațional din 2020). Granițele rețelei ecologice includ 32 de ținuturi propuse, importante pentru protecția muștelor de fân (PHA), în locuri care au fost conectate spațial la EZP existente și 6 PHA care sunt separate fizic de cele existente și reprezintă noul EZP. Suprafața rețelei ecologice planificate, fără noile ținuturi IBA, este de aproximativ 2.123.170 ha (24,09% din teritoriul RS). Habitatele, ca element al rețelei ecologice, au fost stabilite preliminar în locațiile unor tipuri de habitat reprezentative, prioritare pentru protecție (7.680 unități), precum și habitatele unor specii sălbatice semnificative de plante și animale (33.750) și păsările (28.670). Date privind habitatele speciilor protejate și strict protejate pentru circa 700 de locații. Pe Harta de referință 4a și Harta tematică 16 sunt redate habitatele prioritare de pe teritoriul Republicii Serbia și habitate ale speciilor strict protejate și protejate de pe teritoriul AP Vojvodina.

Noua rețea de ținuturi IBA, la propunerea Societății pentru Protecția și Studiul Păsărilor din Serbia, a fost acceptată în octombrie 2020 ca fiind relevantă din punct de vedere profesional de către programul / parteneriatul internațional *Bird Life International (BLI)*. Include 79 de ținuturi IBA în loc de cele 43 anterioare, cu o suprafață totală de 2.579.364 ha (conform datelor BLI), respectiv aproximativ 2.481.730 ha (conform bazelor cartografice GIS ale Institutului pentru Protecția Naturii din Serbia) și este de aproximativ două ori mai mare în raport cu cea existentă. Limitele noii rețele de ținuturi IBA sunt considerate preliminare și orientative până la delimitarea finală prin actul relevant al Guvernului Republicii Serbia privind rețeaua ecologică.

Limitele altor ținuturi EZP și locațiile habitatelor prioritare sunt preliminare, până la finalizarea proiectelor privind înființarea unei rețele ecologice naționale și înființarea rețelei EZP NATURA 2000 în Republica Serbia și adoptarea unei noi ordonanțe privind rețeaua ecologică. Revizuirea rețelei ecologice se va efectua în conformitate cu legea, reglementările de drept internațional general acceptate, acordurile internaționale ratificate și criteriile stabilite, precum și realizările pozitive ale practicii științifice și profesionale în acest domeniu.

Se preconizează creșterea suprafeței totale a ținuturilor semnificative din punct de vedere ecologic și a coridoarelor ecologice la aproximativ 2.740.000 ha (30,96% din teritoriul Serbiei), în primul rând prin extinderea rețelei IBA, declararea ținuturilor protejate propuse și planificate, identificarea, definirea detaliată a granițelor și includerea reprezentanților speciilor unor tipuri semnificative de habitat și specii de habitat. Spațial, respectiv coridoarele ecologice de pe întreg teritoriul Serbiei, vor fi clar stabilite din punct de vedere al amplasamentului, în special pentru cursurile de apă și zonele riverane ale râurilor mari, dar și pentru alte cursuri de apă și centuri de vegetație importante în stare naturală și seminaturală. Anumite obiecte speologice vor fi definite ca zone importante din punct de vedere ecologic, ca habitate ale speciilor sălbatice de importanță națională și internațională, în special fauna endogeană și liliecii. Astfel, cu peste 30% din teritoriul național acoperit de rețeaua ecologică, cu o creștere a suprafeței ținuturilor protejate în care sunt asigurate condiții favorabile și controlate eficient condițiile pentru protecția și utilizarea faunei sălbatice, pe aproximativ 13% din teritoriul Republicii este respectată și monitorizată cu succes biodiversitatea în decada anilor 2021-2030.

2.5.5.3.1.3.2. Rețeaua ecologică europeană NATURA 2000

Conform Legii privind protecția naturii, ținuturi semnificative din punct de vedere ecologic ale Uniunii Europene NATURA 2000 (*Proposed Sites of Community Importance – pSCIs* și *Special Protection Areas – SPAs*), care fac parte din rețeaua ecologică națională, vor fi identificate în forma prescrisă și solicitată și vor deveni parte a rețelei ecologice europene NATURA 2000, alcătuită din ținuturi speciale de conservare (*Special Areas of Conservation – SACs*) alocate pe baza Directivei europene privind conservarea habitatelor naturale și a faunei și florei sălbatice (Directiva privind Habitatele - *Council Directive 92/43/EEC*) și a căror listă națională preliminară, ca domenii propuse de interes comunitar (*Proposed Sites of Community Importance - pSCIs*), pe care Republica Serbia trebuie să o finalizeze la data aderării la Uniunea Europeană, precum și ținuturi cu protecție specială (*SPAs*) care sunt determinate pe baza Directivei Europene privind Conservarea Păsărilor Sălbatice (Directiva privind Păsările - *Directiva 2009/147/CE*), ca succesori Council Directive 79/409/EEC).

Ținuturile pentru rețeaua ecologică europeană NATURA 2000 (pSCIs, SPAs) vor fi identificate în forma prescrisă și solicitată până la data aderării Republicii Serbia la UE.

2.5.5.3.1.4. Linii directe pentru protecția patrimoniului natural

În procesul de declarare și revizuire a noilor ținuturi protejate existente, vor fi aplicate în mod consecvent și clar criteriile prescrise și cele mai bune practici pentru evaluarea conținuturilor naturale, culturale și socio-economice relevante ținuturilor. Volumul de aplicare și orarul de amplasare a regimului de protecție vor fi adaptate în mod adecvat tipului/modelului ținuturilor protejate iar interesul ecologic și de dezvoltare va fi optimizat din punct de vedere profesional și al responsabilității sociale. Modificările reglementărilor, în primul rând Legea cu privire la protecția naturii și Legea parcurilor naționale, vor îmbunătăți sistemul de măsuri de protecție exprimate prin interdicții și restricții asupra lucrărilor și activităților, astfel încât să asigure o protecție mai bună a valorilor naturale, dar și să faciliteze soluții de dezvoltare acceptabile din perspectivă ecologică. Factorii de decizie, investitorii și contractanții, vor fi descurajați de implementarea rapidă și persistentă a măsurilor de politică sancțională să efectueze lucrări ilegale sau necorespunzătoare în ținuturile protejate sau alte ținuturi cu valori naturale deosebite. Pentru faptele săvârșite împotriva naturii, aceștia vor fi sancționați corespunzător, obligați să repare eventualele daune sau să asigure despăguberi în orice alt mod. De asemenea, prin modificări ale reglementărilor, se vor îmbunătăți soluțiile organizatorice pentru managementul ținuturilor protejate, iar cu eforturile tuturor subiecților relevanți de protecție, managementul va fi mult mai eficient. Principalele măsuri de îmbunătățire sunt planurile și programele de management, planurile de amenajare și urbanism ZPD, amenajarea și

promovarea ținuturilor, monitorizarea și dezvoltarea funcțiilor educaționale și științifice, înființarea și îmbunătățirea evidențelor privind conținutul ținuturilor protejate, în primul rând în tehnologia GIS, expertiza serviciilor de pază și comportamentul și aspectul acestora. Finanțarea ținuturilor protejate va deveni și mai stabilă, iar fondurile alocate vor fi adaptate la scopurile prioritare și necesitățile reale, în timp ce ponderea fondurilor unităților autoguvernării locale (JLS) în finanțarea nu doar a ținuturilor protejate de importanță locală, ci și a celor de importanță mare și excepțională va crește semnificativ. Vor continua și se vor intensifica activitățile de cooperare internațională în cadrul programelor existente, cu un angajament special față de obiectivul de a se asigura Serbiei un bun natural independent pe Lista Patrimoniului Mondial.

Înființarea unei noi rețele ecologice naționale și a rețelei ecologice europene NATURA 2000 este de o importanță crucială pentru protecția diversității biologice, reducerea pierderilor și reducerea presiunilor asupra biodiversității. Se lucrează intens la mai multe proiecte care vor atinge aceste obiective. Rețeaua națională este o prioritate condiționată de timp, va fi stabilită printr-un act (decret) al Guvernului Republicii Serbia. În raport cu rețeaua ecologică existentă, au fost identificate o serie de modificări și îmbunătățiri necesare (revizuirea și precizarea limitelor EZP și a coridoarelor ecologice, stabilirea detaliată a măsurilor de protecție și a metodelor de management). În Legea cu privire la protecția naturii vor fi modificate prevederile privind evaluarea acceptabilității rețelei ecologice, ceea ce va face ca acest institut de protecție instituit anterior să fie funcțional și eficient. Modificările planificate la regulamentele privind speciile și habitatele sălbatice protejate vor contribui, de asemenea, la conservarea biodiversității. Bazele de date GIS pentru specii și habitate sălbatice reprezintă o obligație legală și una dintre principalele premise profesionale și științifice curente în domeniul protecției naturii și vor reprezenta un suport cheie în determinarea destinației existente și posibile a terenurilor în cadrul planificării spațiale și urbane. De asemenea, Legea cu privire la protecția naturii și alte reglementări oferă un sprijin puternic activităților de protecție a diversității biologice, prin stabilirea unor măsuri normative, biologice, tehnico-tehnologice și de construcție care trebuie aplicate în conservare, exploatare, vânatoare, cercetare și alte activități legate de speciile sălbatice, în special de speciile neindigene și invazive, rase și soiuri indigene de animale domestice și culturi de plante și pomi fructiferi sălbatici, precum și la nivelul construcției de amenajări (drumuri și căi ferate, instalații pentru producerea și transportul energiei electrice, hidrocentrale etc.). Vor continua proiectele de reintroducere, recolonizare și monitorizare a speciilor sălbatice, protecția fizică și tehnică a habitatelor, achiziționarea sau alte modalități de obținere a terenurilor de importanță pentru protecția biodiversității în proprietate publică.

În protecția geodiversității, se vor efectua schimbări prin crearea unui nou inventar al obiectelor de patrimoniu din Serbia și se va duce o campanie susținută de declarare a siturilor geologice importante drept monumentele naturale și se va proceda la amenajarea și promovarea acestora ca bunuri naturale protejate separate, sau ca parte constitutive a altor ținuturi protejate mai mari. Se va exploata avantajul excepțională reprezentat de reglementarea legală a obiectelor speologice, se va adopta un act/decret al Guvernului Republicii Serbia privind protecția, cercetarea și utilizarea acestora și se va întocmi un cadastru al peșterilor și gropilor din Serbia. Planurile de management pentru obiectele de patrimoniu geoprotejat trebuie să conțină o idee clară și motivată profesional de monitorizare și cercetare ulterioară a proceselor și fenomenelor. O provocare deosebită o reprezintă organizarea unui bun management și promovarea a Geoparcului Đerdap, precum și pregătirea documentației și a altor activități necesare pentru definirea uneia dintre următoarele ținuturi drept geoparc, în primul rând Stara Planina (ca geoparc general) și Kučaja cu Beljanica (ca geoparc carstic).

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ ДОБАРА
тематска карта 15

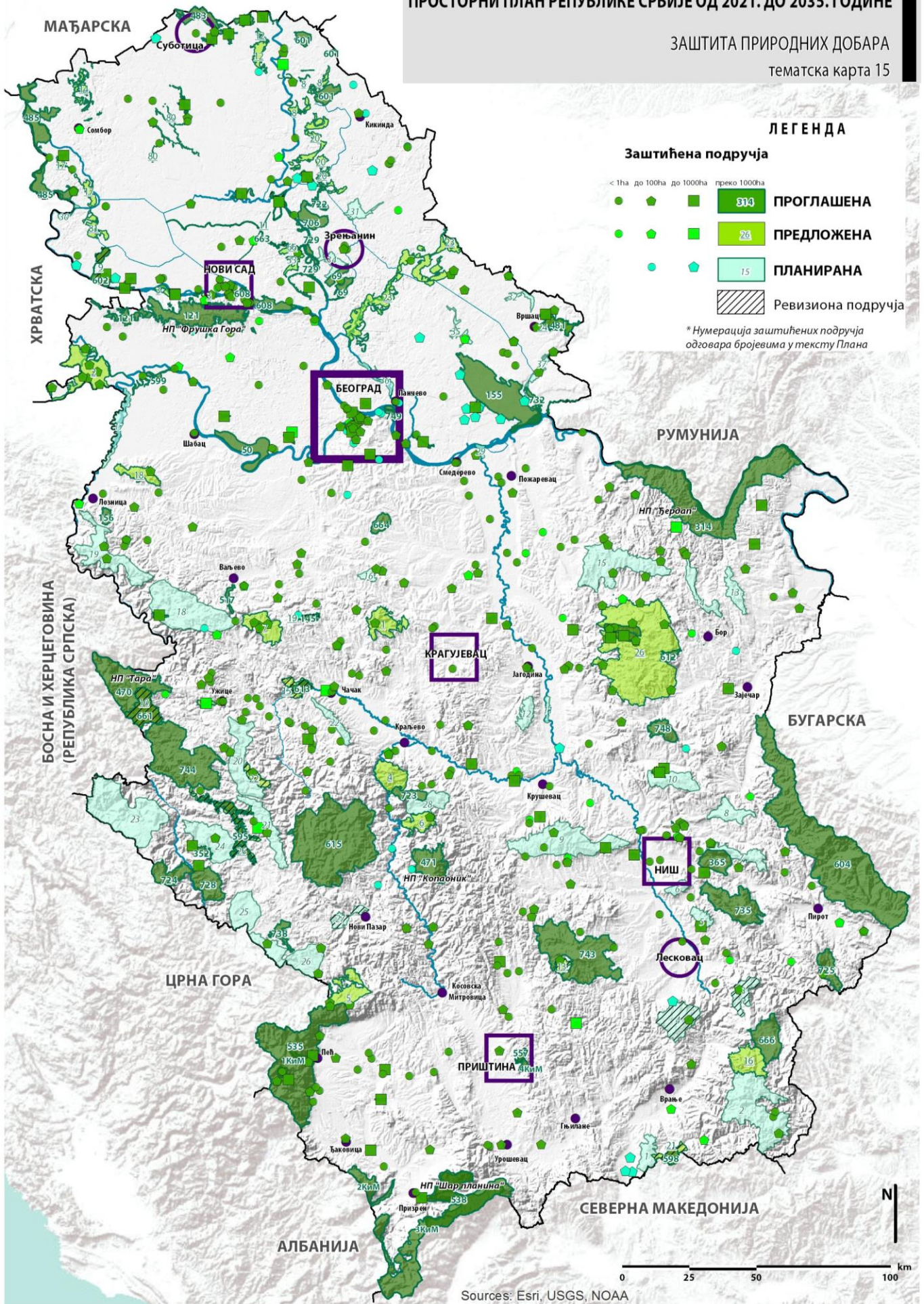
ЛЕГЕНДА

Заштићена подручја

< 1ha до 1000ha преко 1000ha

		314	ПРОГЛАШЕНА
		26	ПРЕДЛОЖЕНА
		15	ПЛАНИРАНА
			Ревизиона подручја

* Нумерација заштићених подручја одговара бројевима у тексту Плана

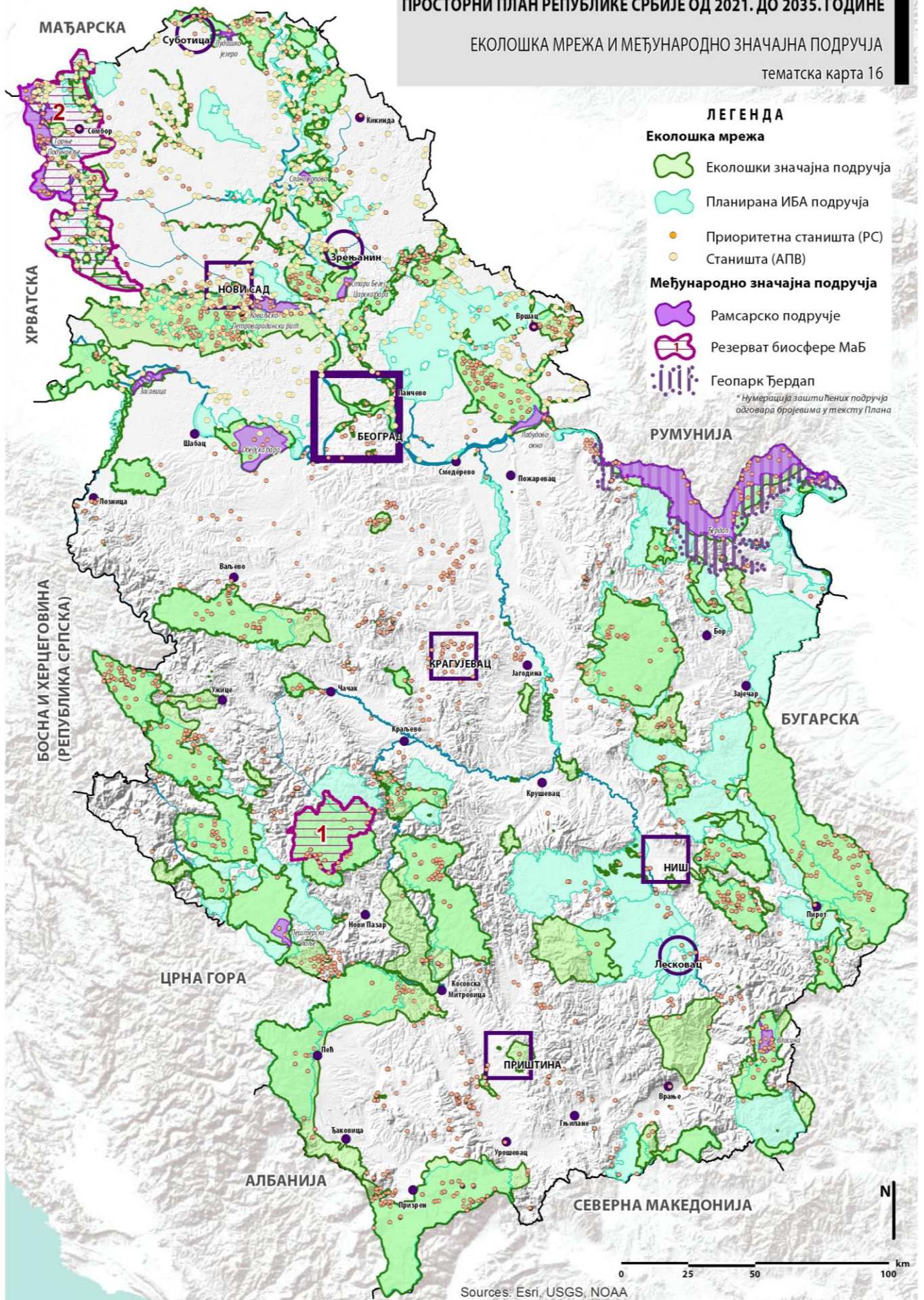

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ЕКОЛОШКА МРЕЖА И МЕЂУНАРОДНО ЗНАЧАЈНА ПОДРУЧЈА

тематска карта 16

2.5.5.3.2. Protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a patrimoniului cultural (Harta de referință 4a, Harta tematică 17)

2.5.5.3.2.1. Premisele pentru protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a patrimoniului cultural

Documentele internaționale adoptate în ultimul deceniu, legate de protecția, planificarea și gestionarea patrimoniului cultural, pun în evidență abordarea contextuală și extinderea subiectului protecției de la monumente individuale la unități spațiale mai largi. Se subliniază necesitatea integrării strategiilor de conservare, management și planificare a ținuturilor urbane istorice în documentele de dezvoltare și planificare. În vederea operaționalizării abordării peisajului urban istoric, se propune definirea și implementarea noilor generații de politici publice care identifică și protejează siturile istorice și echilibrul patrimoniului cultural și natural din mediul urban.

În conformitate cu standardele internaționale, în primul rând cu Agenda Teritorială a Uniunii Europene (*Territorial Agenda of the European Union 2020*, 2011), Patrimoniul cultural este tratat ca o parte inseparabilă a mediului de viață - natural și creat, este analizat în corelație cu mediul său imediat și se încadrează în funcțiile care răspund necesităților utilizatorilor moderni. Se recomandă aplicarea abordării integrative în planificare și a conceptului de protecție urbană; introducerea de ghiduri practice și metodologii de analiză contextuală și valorificare a fondului de construcție; verificări spațiale ale locațiilor individuale; clasificări tipologice ale structurii urbane și fizice.

Determinarea strategică este afirmarea Patrimoniului cultural ca potențial de dezvoltare spațială durabilă a Serbiei. Pentru a se păstra identitatea așezărilor urbane și rurale din Serbia, este necesară protejarea, prezentarea și afirmarea moștenirii materiale și a influențelor diverselor civilizații care au locuit în Peninsula Balcanică din preistorie până în prezent - romană, bizantină, otomană, până la europeană modernă, inclusiv în perioada socialistă.

Prin protecția patrimoniului cultural la nivelul tratării generale a patrimoniului arhitectural din Republica Serbia se va asigura: conservarea spațiului ca relație de structuri construite, elementele naturale, semnificațiile materiale intangibile și simbolurile legate de tradiție, obiceiuri și viața de zi cu zi; protecția, restaurarea și utilizarea durabilă a bunurilor culturale imobile și a împrejurimilor acestora; conservarea, îmbunătățirea și protecția peisajelor și mediilor importante pentru percepția bunurilor culturale imobile în cadrul complexului de amenajare și prezentare; protecția peisajelor culturale istorice ca simboluri ale valorilor spirituale și culturale ale ținuturilor, protecția zonelor localităților urbane și rurale cu importanță pentru înțelegerea istoriei și dezvoltării economice, sociale și culturale; dezvoltarea turismului cultural ca formă de prezentare a bunurilor culturale imobile; dezvoltarea unui sistem de trasee culturale cu semnificație internațională și locală bazate pe moștenirea culturală și civilizațională intra și interregională din anumite perioade istorice; definirea zonelor cu regimuri de protecție în jurul bunurilor culturale imobile; și elaborarea de strategii și programe pentru conservarea și prezentarea patrimoniului cultural^{7 1}.

^{7 1} În conformitate cu condițiile obținute de la Institutul Republicii pentru Protecția Monumentelor Culturale (Nr. 6-44/2020 din 01.07.2020) în vederea redactării prezentului PPRS.

2.5.5.3.2.2. Linii directoare pentru protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a patrimoniului cultural

Sunt în curs de definire următoarele linii directoare și condiții pentru protecția și utilizarea bunurilor culturale imobile⁷² pentru:

1. Descoperiri arheologice

În situația în care siturile arheologice sunt amplasate în zone urbane sau zone în care este planificată extinderea centrelor urbane/așezărilor, abordarea protecției acestora trebuie adaptată la specificul siturilor protejate sau potențiale. Pentru siturile din zone neamenajate, indiferent dacă au fost identificate sau nu, există posibilitatea implementării protecției prin elaborarea unui document de planificare. În aceste zone nu se poate planifica construcția sau amplasarea infrastructurii.

Având în vedere că este vorba în mare parte de situri neexplorate, cercetările arheologice preliminare pot determina mai exact limitele distribuției acestora, ceea ce este important pentru planificare și construcție. Se recomandă ca în procesul de elaborare și adoptare a planurilor de amenajare și urbanistice și a documentației tehnice, cercetările arheologice să fie efectuate în timp util, cu scopul de a defini poziția siturilor arheologice la nivel cadastral și măsurile de protecție a acestora, în vederea prevenirii dificultăților în realizarea construcțiilor în spațiile din evidența patrimoniului arheologic.

Cercetarea arheologică preventivă poate fi întreprinsă ca răspuns la propunerile/planurile de dezvoltare propuse care ar putea pune în pericol resursele arheologice ca parte a procesului de planificare, după cum urmează: în cadrul notelor relevante din ghidurile date pentru implementarea politicii naționale de planificare și/sau a politicii de planificare a dezvoltării; în politici și planuri sectoriale (de exemplu, în raport cu agricultura, silvicultura și managementul rural, lucrări ale contractorilor publici și autorizați); cu planurile și strategiile de management pentru soluționarea diverselor probleme de către organismele private, locale, centrale sau internaționale. De asemenea, trebuie efectuate cercetări arheologice preventive pentru: identificarea, înregistrarea și definirea elementelor de patrimoniu arheologic care vor fi abandonate și/sau distruse ca urmare a dezvoltării, în special (dar nu exclusiv) la construirea de baraje, drumuri, lacuri de acumulare, căi ferate și alte facilități similare; detectarea elementelor clădirilor ruinate sau deteriorate sau a clădirilor construite înaintea acestora, inclusiv a straturilor culturale din interiorul sau în imediata apropiere a acestor clădiri; identificarea elementelor de patrimoniu arheologic în locurile unde se preconizează construcția sau unde se execută diverse lucrări; conservarea elementelor de patrimoniu arheologic în zone, situri sau alte obiecte periclitate; prevenirea deteriorării sau distrugerii ulterioare a site-ului sau a unor părți ale acestuia. Cercetarea arheologică preventivă poate fi planificată și desfășurată dacă este dispusă ca măsură de protecție de către organele competente, cu excepția cazurilor în care este convenită de comun acord sau când este vorba de o activitate curentă a programului.

2. Monumente culturale

Lacunele cronologice și topografice ar trebui să fie o provocare pentru continuarea lucrărilor de valorificare și reevaluare a monumentelor culturale care, poate mai mult decât alte bunuri culturale imobile, oferă o secțiune transversală a tendințelor civilizaționale complexe din regiunea noastră. Valorificarea și efectul juridic al acestora exprimate doar prin categorizare nu sunt suficiente pentru supraviețuirea monumentului. Conservarea, studiul, restaurarea și popularizarea acestora se vor realiza în mod coordonat și integrat prin procesul de amenajare a teritoriului și sectorial (în turism, protecția monumentelor culturale etc.).

⁷² Ibid.

3. Locuri memoriale

Se impune revalorizarea atât a locurilor consacrate deja stabilite, cât și a acelor bunuri culturale imobile a căror valoare memorial-istorică este dominantă (de aceea nu trebuie tratate ca monumente culturale sau unități cultural-istorice spațiale, ci ca repere). Toate bunurile culturale imobile de acest tip vor fi tratate în mod egal, ca vestigii ale evenimentelor istorice de pe teritoriul Republicii Serbia,

4. Unități spațiale culturale și istorice

La determinarea unităților spațiale culturale și istorice și tratarea acestora în documentele de amenajare, este necesar să se respecte criteriile de evaluare a acestora, stabilite exclusiv pe baza unor evaluări profesionale și științifice riguroase ale valorilor artistice, culturale, istorice și de altă natură pe care NCEA le posedă în cadrul unității.⁷³

Este necesar să se includă în sfera protecției, amenajării și exploatării durabile a patrimoniului cultural acele tipuri de bunuri culturale imobile care nu sunt definite de actuala Lege a patrimoniului cultural, dar sunt în conformitate cu recomandările și standardele internaționale, în primul rând Recomandarea UNESCO privind Peisajul urban istoric (*Recommendation on the Historic Urban Landscape*, 2011). Tabelul 49 prezintă tipurile de bunuri culturale în conformitate cu analiza efectuată de ICOMOS (*International Council on Monuments and Sites/ Consiliul Internațional pentru Monumente și Monumente*). Este dată o gamă mai largă de specii în raport cu legea actuală din Serbia, care recunoaște doar patru categorii de bunuri culturale imobile (monumente culturale, unități spațiale culturale și istorice, situri arheologice și locuri memoriale). Este necesară armonizarea terminologiei utilizate în domeniul protecției, amenajării și exploatării durabile a patrimoniului cultural pentru a comunica și a coopera mai eficient în diverse domenii și pentru operaționalizarea obiectivelor stabilite.

Tabelul 49. Recomandări internaționale pentru clasificarea NKD (ICOMOS)

1.	<i>Archeological heritage –</i>	Patrimoniul arheologic
2.	<i>Rock-art sites –</i>	Arta preistorică ¹⁾
3.	<i>Fossil hominid sites –</i>	Site-uri cu resturi fosile
4.	<i>Historic buildings and Ensembles –</i>	Clădiri și complexe istorice
5.	<i>Urban and Rural Settlements/historic Towns and Villages –</i>	Așezări urbane și rurale / orașe și sate istorice
6.	<i>Religious properties –</i>	Proprietăți religioase
7.	<i>Agricultural, Industrial and Technological Properties –</i>	Proprietăți agricole, industriale și tehnologice
8.	<i>Military Properties –</i>	Proprietăți militare
9.	<i>Cultural landscapes, Parks and Gardens –</i>	Peisaje culturale, parcuri și grădini
10.	<i>Cultural Routes –</i>	Trasee culturale
11.	<i>Burial Monuments and Sites</i>	Monumente și site-uri funerare
12.	<i>Symbolic properties and memorials</i>	Proprietăți simbolice și memorial
13.	<i>Modern Heritage</i>	Patrimoniul contemporan

Sursa: *The World Heritage List: Filling the Gaps-an Action Plan for the Future. An Analysis by ICOMOS, 2004.*

¹⁾ Undeva este tradus ca artă pe stâncă

⁷³ În condițiile obținute de la Institutul Național pentru protecția monumentelor culturale (nr. 6-44/2020 din 01.07.2020) se evidențiază avantajul deținirii unităților spațiale cultural-istorice care, înainte de toate, presupune ca printr-o singură procedură - acordarea statului juridic unei unități urbane sau rurale – localitatea – parțial sau integral (spațiile cu un număr mai mare de bunuri culturale imobile, inclusiv, spațiile neconstruite de tipul piețelor, etc.) să treacă în competența și grija institutului dându-le posibilitatea angajării profesionale, preventive și operative de deținire a regimului corespunzător de protecție, și a condițiilor de întreținere și exploatare.

În planificarea teritorială, urbană și sectorială din Serbia, clasificarea bunurilor culturale imobile va continua să fie aplicată în conformitate cu împărțirea în monumente culturale, situri arheologice, unități spațiale cultural-istorice și locuri memoriale. Pe lângă tipurile și categoriile definite legal din NKD, valorile spațiale vor fi identificate și clasificate conform clasificării recomandate la nivel internațional, în special categorii precum așezări urbane și rurale / orașe și sate istorice, amenajări și unități agricole, industriale și tehnologice, unități complexe militare, patrimoniu contemporan, peisaje culturale, parcuri și grădini și trasee culturale.

Protecția planificată a bunurilor culturale imobile identificate se va derula în continuare în conformitate cu condițiile serviciilor competente pentru protecția monumentelor culturale, cu definirea și revizuirea suplimentară a granițelor de protecție din planuri. Pe lângă instrumentul de inventariere a bunurilor culturale imobile, se va include și punerea în valoare a contextului prin cercetări suplimentare de teren pentru a acoperi spațiul care este relevant pentru percepția și prezentarea bunului. Autenticitatea materială a clădirilor va fi protejată în conformitate cu condițiile serviciilor de protecție, precum și aspectul, vizura și configurația spațială a întregului ținut, a peisajului și ansamblului din care fac parte zonele protejate.

Protecția planificată a proprietăților culturale imobile sub protecție anterioară presupune tratament de planificare identic cu cel al proprietăților imobile stabilite. Va include valorificarea contextului prin cercetări suplimentare de teren, inițierea cooperării suplimentare cu serviciile de protecție în vederea schimbului de date și a încurajării unor procese mai eficiente de identificare a patrimoniului cultural, precum și definirea granițelor zonei protejate a acestuia care urmează să fie incluse în Actul privind identificarea.

Recunoașterea elementelor și ansamblurilor spațiale valoroase care trebuie protejate prin plan include cercetări suplimentare în domeniu, cercetări privind dezvoltarea istorică a zonei, precum și a condițiilor naturale și sociale care au condus la formele existente de structură fizică. Se impune implicarea comunităților locale și a asociațiilor civice în identificarea valorilor spațiale, cu precădere a celor care sunt importante pentru păstrarea identității și a sentimentului de apartenență; precum și inițierea cooperării suplimentare cu serviciile de protecție pentru a face schimb de date și a încuraja analiza valorilor spațiale recunoscute ca potențiale bunuri culturale imobile.

Documentele de amenajare a teritoriului și urban, planurile sectoriale relevante și documentația tehnică vor include o bază completă de informații relevante (și disponibilă) cu privire la bunurile culturale imobile (identificate și aflate sub protecție prealabilă) și potențialul cultural al zonei, cum ar fi: lista bunurilor clasificate și luate în evidență ca bunuri culturale imobile; lista bunurilor culturale imobile clasificate; baza de date geospațială privind bunurile culturale imobile; lista bunurilor culturale imobile de pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, nominalizate și pe cale de dispariție. Se va folosi și evidența bunurilor culturale imobile pentru care s-au întocmit planuri de management, precum și lista bunurilor culturale definite la nivel național ca prioritate pentru reabilitare.

Conexiunea spațială a bunurilor culturale se va realiza prin definirea zonelor culturale și a traseelor culturale la nivel internațional, național, regional și local și stabilirea planurilor de management pentru exploatarea și dezvoltarea durabilă a acestora.

Ar trebui să se acorde prioritate următoarelor regiuni și entități: Sudul și Estul Serbiei, Sud-Vestul Serbiei și Coridorul Dunării, cu potențiale culturale semnificative, a căror activare și exploatare durabilă poate contribui semnificativ la coeziunea teritorială și dezvoltarea economică a acestor ținuturi mai puțin dezvoltate din Serbia.

De pe lista ținuturilor culturale se evidențiază următoarele: Fruška Gora, Stari Vlah, Rudnik, Clisura Ovčar-Kablar, Cer, Zlatibor, Podrinje, Šumadija, Novi Pazar, Podunavlje, Aleksandrovac, Kopaonik, Niš, Toplica, Južna Morava, Pirot, Timočka krajina, Banat, Bačka, Srem și Kosmaj.

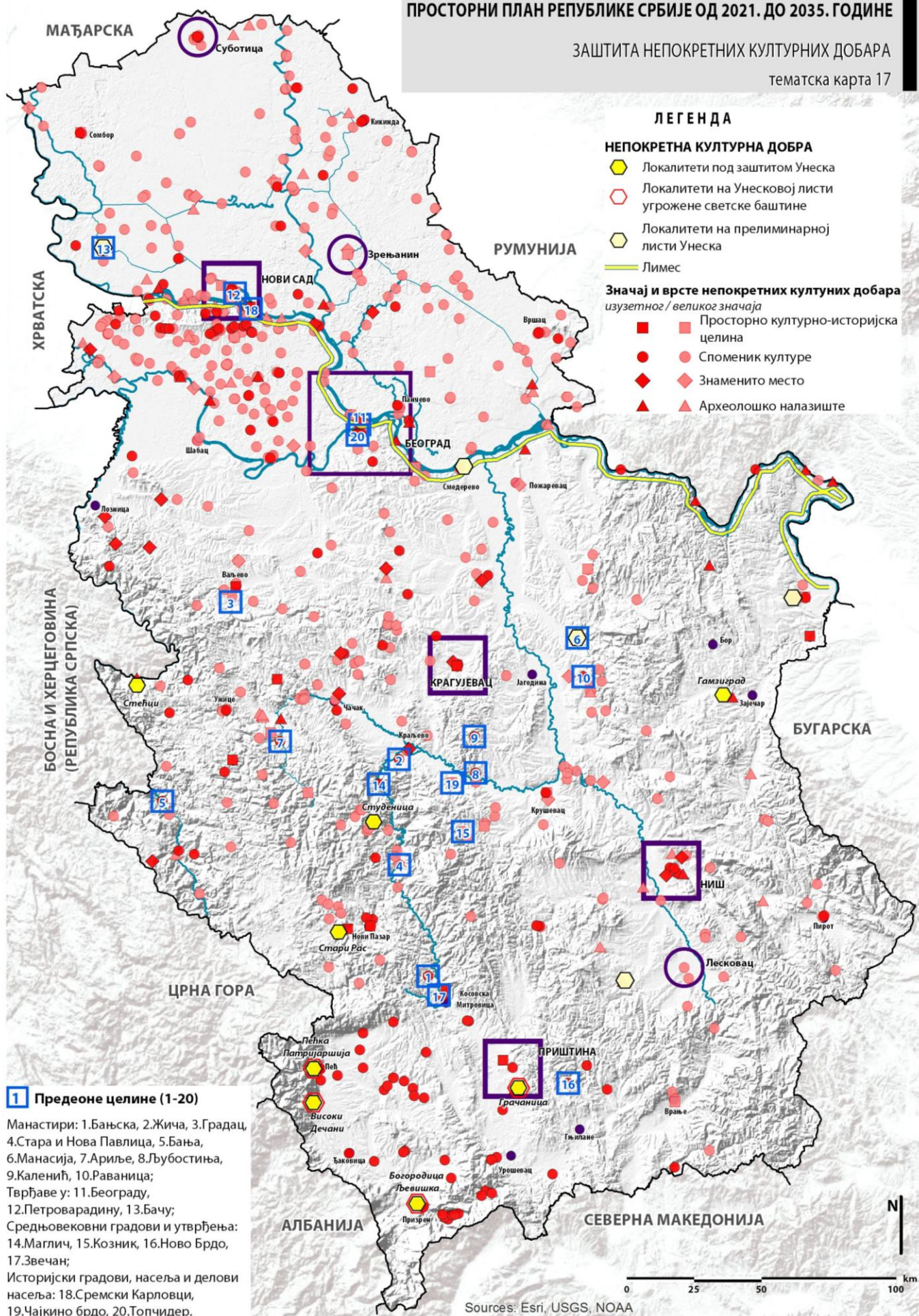
Ca unități de peisaj, ale căror indicative centrale sunt bunurile culturale imobile, se remarcă: monumente înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO (Stari Ras cu Sopoćani, Mănăstirea Studenica, monumente medievale din Kosovo, Gamzigrad, Stećci - monumente funerare medievale) și monumente de pe lista preliminară cadru a UNESCO (*Tentative List*) pentru Serbia (situl arheologic Caričin grad - *Justiniana Prima*, mănăstirea Manasija, Negotinske pivnice (Pivnițele Negotin), Smederevska tvrđava (Cetatea Smederevo), Peisajul Cultural Bač, Granița Imperiului Roman - Limes Dunărea); mănăstirile Banjska, Ziča, Gradac, Stara și Nova Pavlica, Banja, Manasija; Arilje; Ljubostinja; Kalenić; Ravanica; cetățile din Belgrad, Petrovaradin și Bač; orașele și fortificațiile medievale Maglič, Koznik, Novo Brdo și Zvečan; orașele istorice, așezările și părțile așezărilor Sremski Karlovci, Čajkino brdo (Vrnjačka Banja), Topčider (Beograd).

În conformitate cu documentele naționale relevante în planul cooperării internaționale a Serbiei în domeniul culturii, se va realiza consolidarea cooperării bilaterale, îmbunătățirea cooperării multilaterale și a procesului de integrare europeană. În cadrul cooperării multilaterale, va continua cooperarea cu UNESCO, Consiliul Europei, țările din Europa Centrală și de Est și în special îmbunătățirea cooperării regionale. În cadrul procesului de integrare europeană se preconizează continuarea participării la programele Uniunii Europene, precum Programul Europa Creativă, programul de susținerea a orașului Novi Sad - Capitală Culturală Europeană pentru 2021, programul Specificul Patrimoniului European, precum și participarea la fondurile Uniunii Europene – fonduri IPA pentru țările candidate la Uniunea Europeană. Serbia va continua și participarea proiectelor la programele INTERREG, precum și la implementarea strategiilor europene pentru regiunea Dunării și regiunea Adriatico-Ionică.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ЗАШТИТА НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

тематска карта 17

2.5.5.3.3. Protecția, amenajarea și exploatarea durabilă a peisajelor

(Harta de referință 4b)

2.5.5.3.3.1. Puncte de plecare pentru protecția, amenajarea și exploatarea durabilă a peisajelor

Protecția, amenajarea și exploatarea durabilă a peisajelor din Serbia vor fi realizate în conformitate cu conceptul de instituționalizare și operaționalizare a abordării peisajului în sistemul de planificare și proiectare spațială și sectorială care permite dezvoltarea spațială armonizată cu calitatea țintă a caracterului peisajului, ceea ce presupune demararea procesului de elaborare a planurilor spațiale, urbanistice și sectoriale și a documentației tehnice în care valoarea caracterului peisajului ca bun public este recunoscută și acceptată printr-o metodologie de redactare coordonată. Se asigură astfel o protecție adecvată a valorilor existente ale caracterului peisajului, dar și crearea de noi valori care să fie armonizate cu calitatea țintă a peisajului. De asemenea, este posibilă monitorizarea stării valorii caracterului peisajului pe baza unor indicatori: diversitate, complexitate, coerență.

Pentru atingerea calității țintă a peisajului vor fi aplicate următoarele abordări în protecția, amenajarea și exploatarea durabilă a peisajului Serbiei:

- exploatarea (urbană și rurală) armonizată cu caracterul regional și local specific al peisajului;

- dirijarea proiectelor și activităților de dezvoltare pentru implementarea acestora în concordanță cu capacitatea peisajului (transport, turism, energie, minerit, agricultură, silvicultură etc.);

- protecția și exploatarea durabilă a resurselor naturale, a bunurilor naturale și culturale (parc național, peisaj cu caracteristici excepționale, peisaje culturale, unități culturale și istorice, valori naturale și culturale din așezări) și conexiunea acestora în spațiu (local, regional, rețele naționale ecologice și culturale, infrastructură verde);

- reevaluarea, revitalizarea și promovarea valorilor existente și crearea de noi valori în zonele în care valoarea caracterului peisajelor și ambiantelor așezărilor este de o importanță deosebită pentru dezvoltare (zone turistice, stațiuni balneare, situri istorice, centre religioase, unități urbane etc.) și/sau care fac parte din rețele internaționale și zonele de frontieră;

- remedierea, revitalizarea sau crearea de noi valori în zonele în care valoarea peisajului a fost degradată (mine, gropile de gunoi, terenuri industriale brownfield, „buzunare urbane” etc.);

- promovarea peisajelor ca teme cheie ale dezvoltării teritoriale în ținuturile transfrontaliere.

În raport cu gradul și tipul modificării, procesele dominante care controlează spațiul dat și caracterul impactului uman asupra peisajului, teritoriul Serbiei este clasificat în peisaje naturale și culturale. Categoria peisajelor culturale este diversificată în peisaje urbane și rurale (Harta tematică 18). Obiectul protecției spațiale, al amenajării și exploatarei durabile îl reprezintă și peisajele culturale ca tip de bunuri culturale imobile.

Peisajele naturale sunt peisaje în care gradul de modificare este minim. Acestea sunt părți componente ale spațiului în care structura peisajului este neschimbată sau ușor modificată în raport cu cea naturală, iar dinamica, funcționarea și schimbările sunt complet armonizate cu procesele naturale. Acestea sunt pădurile tropicale, zone cu ecosisteme acvatice valoroase, zone montane înalte în care impactul uman este neglijabil de mic (regim de protecție și grad de valori naturale, rezervații naturale stricte și speciale, habitate protejate). Peisajele aproape de cele naturale sunt structuri modificate spațial în care gradul de schimbare este mai mare, dar funcționarea acestora este importantă pentru protecția naturii și a biodiversității (peisaje cu

caracteristici excepționale, parcuri naturale, regimuri de gradul II și III de protecție a valorilor naturale).

– **Peisajele culturale** sunt împărțite în peisaje rurale și urbane, în raport cu caracterul modificării structurii peisajului, exploatarea predominantă a terenului, rețeaua, tipul de așezare și densitatea populației:

– *Peisajul rural*, în sens structural, prezintă caracteristicile și proprietățile peisajelor aproape de cele naturale; are o densitate mai mică a populației, predomină exploatarea extensivă a terenurilor, iar așezările rurale sunt o parte organică a mediului natural (peisajele din mediul rural definite în secțiunea 2.5.2.3.4 din PPRS);

– *Peisajul urban* este un peisaj natural sau rural complet modificat care se formează și funcționează în raport cu nevoile modului de viață urban. Acestea sunt zonele de dezvoltare urbană (ținutul metropolitan Belgrad și Novi Sad, aglomerările Niș, Morava de Vest și Priština, centrele urbane de pe centura de dezvoltare a Dunării și Moravei și Kragujevac).

Peisajele culturale fac parte din bunurile culturale imobile din următoarele categorii: (a) peisaje culturale proiectate; (b) peisaje culturale organice și relict; și (c) peisaje culturale asociative care posedă valoare estetică, simbolică și spirituală pentru comunitatea umană.

2.5.5.3.3.2. Liniile directoare pentru realizarea calității peisajului

Liniile directoare pentru realizarea calității țintă a peisajelor naturale, rurale și urbane sunt următoarele:

1. În peisajele naturale și peisajele aproape de cele naturale se asigură protecția structurii peisajului și funcționarea neîntreruptă a proceselor naturale, protecția biodiversității, precum și conservarea și constituirea rețelelor ecologice. Atunci când valorile lor naturale și estetice sunt încălcate, se facilitează reabilitarea (revitalizarea și restaurarea) în conformitate cu regimul de protecție. Este asigurată reevaluarea și prezentarea valorilor naturale în scopul educării și conștientizării importanței acestora (în raport cu regimul de protecție). Este posibilă o dezvoltare teritorială adecvată (rural și turistic), care este armonizată cu capacitatea peisajului și regimurile stabilite de gradul II și III de protecție;

1. În peisajele rurale, dezvoltarea durabilă se bazează pe identificarea, protejarea și îmbunătățirea caracterului lor specific, a valorilor existente și a capacităților peisagistice. În elaborarea planurilor de amenajare și urbanism, a planurilor sectoriale, a politicilor, a programelor și proiectelor și a documentației tehnice, este necesar să se asigure:

– conservarea modelului peisajului pe baza compoziției și configurației specifice, a exploatării specifice a terenului (agricol, forestier, acvatic, construcții), a relației dintre spațiul construit și cel deschis, reglementarea construcțiilor și amenajarea spațiului în conformitate cu tradiția de construcție (morfologia așezării) și formele tradiționale regionale/locale de exploatare și cultivare a terenului;

– conservarea și afirmarea elementelor caracteristice în modelul peisajului și imaginea peisajului (morfologia reliefului - terase, vii și livezi, cursuri de apă și vegetație fluvială, păduri, gard viu și plantații, tipuri caracteristice de așezări, clădiri etc.), precum și crearea de noi simboluri ale peisajului (reper);

– destinația adecvată a spațiului și protecția identității locale prin protecția integrală a bunurilor culturale și naturale și prezentarea turistică adecvată a acestora în raport cu regimurile de protecție;

– afirmarea și crearea identității arhitecturale a așezărilor din mediul rural bazată pe păstrarea și revitalizarea arhitecturii tradiționale și a fondului de construcții de calitate existent, precum și a construcțiilor noi care sporesc atractivitatea și respectă caracterul rural specific al structurii fizice a așezărilor;

- înființarea de așezări etno ca muzee de arhitectură populară rurală tipică pentru caracterul peisajului și utilizarea acestora în scopuri turistice care stimulează economia locală;

- amenajarea așezărilor rurale în raport cu calitatea țintă a caracterului determinat al peisajului și blocarea construcției neplanificate prin stimularea reînnoirii și valorificării fondului de construcție existent;

- articularea spațială, reglementarea și amenajarea așezărilor rurale și a terenurilor anexe, prin adoptarea de reglementări morfologico-ecologice și peisagistic-formative de amenajare și a reglementărilor din domeniul construcției;

- dezvoltarea unor activități complementare în domeniul agriculturii și silviculturii (agrosilvicultura) care să permită protecția biodiversității (și agrobiodiversității) la diferite niveluri, dar și dezvoltarea rurală durabilă în concordanță cu potențialul, capacitatea și sensibilitatea peisajului;

- prevenirea impacturilor negative ale producției agricole asupra structurii peisajului (mărirea parcelelor la o dimensiune care să nu pericliteze modelul peisajului și să nu îl transforme în structuri omogene) și stimularea impacturilor pozitive precum acvacultura, permacultura și producția ecologică armonizată cu modelele tradiționale de peisaj;

- integrarea obiectivelor de protecție și îmbunătățire a caracterului zonelor rurale în obiectivele de gospodărire a pădurilor cu funcție de utilitate publică (realizarea calității țintă a peisajului prin adoptarea regulilor ecologico-morfologice și de amenajare peisagistică de gospodărire a pădurilor ca element de peisaj - lungimea și tipul marginii elementului de peisaj);

- armonizarea construcției dotărilor de infrastructură (din domeniul traficului, turismului, energetic) cu caracterul peisajului, având în vedere sensibilitatea și capacitatea acestuia; infrastructura de transport, energie și turistică trebuie să respecte configurația caracterului peisajului (reguli morfologic-ecologice și de amenajare peisagistică);

2. Dezvoltarea peisajelor urbane se bazează pe faptul că acestea vor continua să reprezinte zone cu cea mai mare dinamică de schimbare, care sunt rezultatul tendințelor sociale și economice moderne, și că structura și funcționarea acestora trebuie adaptate în mod special la schimbările climatice. În elaborarea planurilor de amenajare și urbanism, a planurilor sectoriale, a politicilor, a programelor și proiectelor și a documentației tehnice, este necesar să se asigure:

- reglementarea construcțiilor și a amenajării peisagistice în conformitate cu caracterul (compoziția și configurația structurii peisajului) și calitatea țintă a peisajului, specificul dezvoltării peisajului urban în ansamblu (orizontul spațial) și dezvoltarea așezărilor individuale;

- stabilirea ordinii urbane spațiale și conservarea rămășițelor elementelor de peisaj rural (păduri, zone agrosilvice, complexe de mozaicuri periurbane, cursuri de apă de suprafață) în zonele periferice (zone periurbane);

- direcționarea extinderii centrului urban/așezării și planificarea construcțiilor în conformitate cu cerințele de conservare a terenurilor agricole și forestiere, protecția patrimoniului cultural și natural, utilizarea rațională a terenurilor urbane pentru construcție și acordarea priorității reînnoirii urbane, reciclării și construcției în cadrul matricei urbane existente;

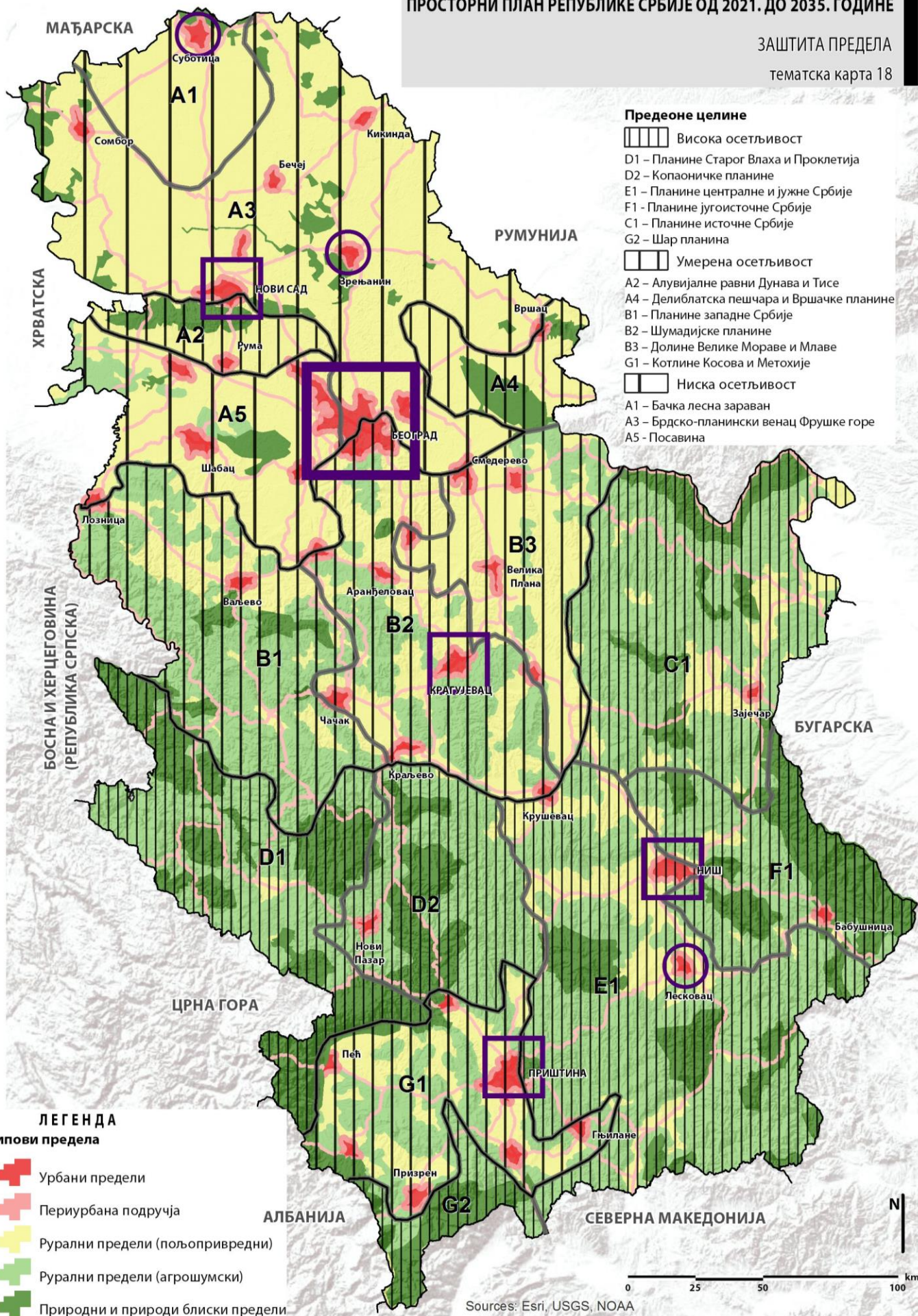
- consolidarea caracterului specific al „imaginii” centrului urban/așezării (determinat de tiparul peisajului urban, de forma predominant urbană, caracterul și dispoziția reperului, ordinea caracteristică care definește relația complexă dintre elementele construite și cele naturale;) și protejarea perspectivelor „asupra așezării urbane” și a spațiului de lângă căile de circulație de intrare-ieșire, amenajarea și deschiderea perspectivelor spre reperate locale și regionale ale așezării urbane, amenajarea zonelor riverane etc.)

- conservarea, îmbunătățirea și exploatarea durabilă a spațiilor deschise și a elementelor naturale din centrele urbane/așezări și activarea spațiilor abandonate și devastate (brownfield, urban buckets) care contribuie la amplificarea funcției de reglementare și culturală a ecosistemelor urbane ca indicatori ai calității mediului și ai adaptării la schimbările climatice;

- rezervarea spațiului pentru formarea infrastructurii verzi, ca măsură de adaptare a centrului urban/așezării la schimbările climatice, și a unei rețele de spații verzi și publice care conectează valorile naturale și culturale ale așezărilor și peisajul urban, legătura acestora cu zona periferică (mozaic periurban) și peisajul rural (rețea de „buzunare urbane”, coridoare multifuncționale albastre-verzi de-a lungul cursurilor de apă mici urbane, existente și revitalizate, trasee biciclistice și trasee cu tematică pietonală);

- formarea cadastrului spațiilor verzi și publice deschise care să asigure un grad înalt de protecție și afirmarea construcției, întreținerii și renovării spațiilor publice devastate ca obiecte de interes public;

- recreerea integrată ca tip modern de recreere urbană care facilitează depășirea problemei dezintegrării structurii urbane și reflectă stilurile de viață urbane.

2.5.6. Adaptarea la schimbările climatice

Adaptarea la schimbările climatice din punctul de vedere al planificării și construcției clădirilor rezidențiale și publice, a spațiilor publice și a infrastructurii anexe din zonele urbane implică o planificare urbană integratoare, adaptabilă și flexibilă și o proiectare arhitecturală care ia în considerare schimbările climatice și fenomenele meteorologice extreme. Politicile de amenajare spațială și urbană nu au reușit până în prezent să stabilească o legătură adecvată între urbanizare și schimbările climatice, ceea ce a avut Drept consecință expansiunea necontrolată a centrelor urbane/așezărilor, exploatarea nesustenabilă a resurselor naturale și impactul negativ direct al planificării inadecvate a centrelor urbane/așezărilor asupra schimbărilor climatice,

La planificarea așezărilor sau a părților integrante a acestora, este necesar să se țină cont de necesitatea reducerii insulelor urbane cu temperaturi ridicate și de creșterea circulației aerului în nucleeele urbane, precum și de protecția adecvată a așezărilor împotriva inundațiilor, alunecărilor de teren, surpărilor de teren, eroziunii și fenomenelor meteorologice extreme (grindină, furtuni, cantități de precipitații, secetă, valuri de caldura, furtuni de zăpadă și nămeți etc.)

Pentru toate scenariile efectelor schimbărilor climatice, este necesară elaborarea și implementarea planurilor de acțiune pentru adaptarea la schimbările climatice la nivel național, regional și local. De asemenea, este necesară adaptarea sistemului de planificare și dezvoltare a instrumentelor de planificare adecvate la diferite nivelurile ale factorilor decizionali. În acest sens, metodologia amenajării spațiale și urbane trebuie să meargă în direcția adaptării spațiilor populate, cu precădere a zonelor urbane, la schimbările climatice globale.

Potențialul de reducere a emisiilor de GHG vizează în primul rând în sectorul energetic, prin creșterea eficienței energetice și prin utilizarea surselor regenerabile de energie. Utilizarea surselor regenerabile de energie în industrie ar trebui să se dubleze față de 2015, crescând de la 126 ktep la 282 ktep, iar creșterea eficienței energetice ar trebui să reducă consumul de la 483 ktep la 358 ktep. Consumul de energie în gospodării, cu excepția energiei electrice, pe metru pătrat spațiu locuibil ar trebui redus de la 90 kWh/m² la 81 kWh/m².^{7 4}

Potențialul de reducere a emisiilor de GHS constă în adoptarea suportului sistemic pentru aplicarea tehnologiilor care reduc emisiile de GHS și consumul de energie în timpul construcției și reconstrucției infrastructurii de transport, feroviare și navigabile; construirea sau închiderea gropilor de gunoi, a haldelor de steril de flotație, a haldelor de cenușă; remedierea și reabilitarea terenurilor degradate și/sau contaminate, precum și procesele de tratare și eliminare a nămolului.

Agricultura este foarte dependentă de schimbările climatice. Se dezvoltă și se aplică diverse soluții tehnologice pentru a reduce dependența producției agricole de condițiile climatice imprevizibile (aplicarea măsurilor de protecție, drenaj, irigare etc.). Sensibilitatea sistemelor agricole la schimbările climatice variază între regiuni. Vor fi analizate efectele schimbărilor climatice în regiunile Serbiei, dar diferitele scenarii de adaptare regională nu pot fi încă definite în mod fiabil. Cele mai importante regiuni agricole din Serbia sunt situate în AP Vojvodina și în văile râurilor mai mari, și tocmai în aceste părți inferioare sunt preconizate condiții de climă mai uscată. Se preconizează că creșterea temperaturii și seceta de vară vor periclita semnificativ randamentele culturilor de primăvară în raport cu culturile de iarnă pe teritoriul AP Vojvodina. Pe de altă parte, la culturile de iarnă, se preconizează ca efectele pozitive (extinderea sezonului de vegetație) să depășească efectele negative indirecte. Presupusa frecvență mai mare a condițiilor meteorologice extreme va afecta și producția agricolă, în primul rând producția vegetală

⁷⁴Conform Strategiei de dezvoltare cu emisii reduse de carbon a Republicii Serbia, Proiect 2020.

Printre cele mai importante măsuri de adaptare la secetă se numără irigarea, care ar trebui să fie realizată pe încă 100.000 ha până în 2035. Ținuturile acvatice din Bačka și Banat au cel mai mare potențial. Ținuturile Srem și Mačva au un potențial limitat, precum și anumite părți ale Belgradului (de exemplu, Barajevo) și zonele Toplica, Južna Morava și Šumadija, care nu au potențial de irigare fără acumulări și reutilizare a apei tratate. Realizarea sau îmbunătățirea sistemelor de irigare ar trebui revizuită în special în vecinătatea orașelor Čačak, Arilje, Lučani, Požega, Gornji Milanovac, Bor, Požarevac, Veliko Gradište, Lučani, Lazarevac, Kikinda, Zrenjanin, Topola, Lajkovac, Kraljevo și Čuprija, unde se constată probleme legate de calitatea și disponibilitatea apei^{7 5} .

Creșterea preconizată a temperaturii aerului și perioadele de secetă mai frecvente și mai îndelungate vor contribui la răspândirea și intensificarea mai rapidă a incendiilor forestiere. Se preconizează ca deficitul suplimentar de precipitații și creșterea temperaturii în viitor să provoace efecte negative și mai pronunțate. Creșterea suprafețelor împădurite, dar și îmbunătățirea practicilor de management al pădurilor sunt o măsură semnificativă care poate contribui la reducerea emisiilor de GHS. Se estimează că acestea pot duce la o creștere a rezervoarelor de carbon din păduri cu 17% până în 2030 și între 22% și 132% până în 2050 (comparativ cu 2010).^{7 6} .

Emisiile de gaze cu efect de seră din sectorul industrial sunt secundate îndeaproape de activitățile economice. Estimările opțiunilor de atenuare indică necesitatea limitării creșterii emisiilor de GHS în procesele industriale și utilizarea produselor^{7 7} la 7% până în 2030 și de a menține emisiile între + 3% până la -3 până în 2050. Spre deosebire de agricultură, silvicultură și turism, schimbările climatice nu au efecte directe asupra funcționării activităților industriale. Impactul sinergic al schimbărilor climatice și al fenomenelor meteorologice extreme are loc împreună cu alte potențiale dezastre naturale.

Schimbările climatice din Serbia indică deja un impact semnificativ asupra ofertei turistice existente. Întrucât clima favorabilă este unul dintre cei mai importanți factori în atractivitatea turistică a unui loc, este evident că datorită schimbărilor climatice nefavorabile vor exista întârzieri semnificative în acest sector. Dezvoltarea turismului trebuie să se bazeze pe adaptarea la eventualele schimbări și atenuarea consecințelor negative cauzate de diverse dezastre meteorologice. Schimbările climatice și dezastrele naturale care rezultă din acestea pot afecta negativ infrastructura turistică, valorile naturale și ale patrimoniului cultural, biodiversitatea și peisajul, precum și comunitățile locale și confortul turiștilor. Modificările afectează direct limitarea activităților existente în anumite destinații turistice, în special în centrele turistice de iarnă, datorită reducerii precipitațiilor sub formă de zăpadă, respectiv ridicarea limitei superioare a retenției de zăpadă. Aceste influențe vor fi mai puțin resimțite în destinațiile de pe munții înalți (Kopaonik, Stara Planina, Šar Planina, Prokletije) unde cea mai mare parte a ofertei de iarnă se află în stațiuni amplasate la înălțimi de peste 1500 m deasupra nivelului mării. Aceste destinații își vor păstra oferta pe tot parcursul anului, dar vor fi expuse unei presiuni mai mari din partea cererii turistice, în special în timpul iernii. Pe lângă aceste efecte directe, schimbările climatice au un impact indirect asupra aspectelor economice, de mediu și sociale ale turismului, datorită necesității alocării de fonduri suplimentare pentru reabilitarea, dezvoltarea și adaptarea infrastructurii de cazare și turistice, pierderi datorate reducerii ofertei (în special iarna) și altele. Dezvoltarea turismului adaptat schimbărilor

-----
⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Produse care înlocuiesc substanțele care epuizează stratul de ozon

climatice ar trebui să se bazeze pe soluții de variante și adaptabilitate rapidă a capacităților și ofertelor turistice în spațiu, precum și pe replanificarea destinațiilor, locurilor și centrelor turistice.

2.5.7. Reducerea riscului de dezastre și gestionarea situațiilor de urgență

Conceptul modern de reducere a riscului de dezastre și management al situațiilor de urgență pleacă de la faptul că la toate nivelurile și în toate etapele de planificare este necesar să se definească un nivel acceptabil de risc de dezastru, iar apoi să se intervină cu un sistem de măsuri preventive, organizatorice și de altă natură și instrumente de prevenire a apariției acestora, respectiv reducerea consecințelor la un nivel acceptabil.

Soluțiile planificate de protecție împotriva dezastrelor naturale și tehnice se bazează pe o schimbare a paradigmei protecției: în locul abordării pasive a protecției (bazată pe salvarea populațiilor vulnerabile), se trece la o abordare activă a managementului riscului de dezastre. În planificarea strategică această abordare presupune coordonarea optimă a riscurilor de dezastre și a activităților spațiale (Harta Tematică 19).

Pentru evaluarea corectă a gradului de vulnerabilitate a spațiului, respective a restricțiilor de utilizare a acestuia, se impune formarea, prin intermediul nivelurilor inferioare de planificare, a unui sistem informațional de date geospațiale pus în funcția cadastrului de risc de dezastru, care să ofere informații relevante pentru necesitățile planificării și să indice cu precădere zonele cu posibil risc, probabilitate de apariție, amploarea consecințelor și, pe baza acesteia, priorități pentru protecția spațiului.

În PPRS au fost identificată vulnerabilitatea teritoriului Serbiei la hazarde naturale în ținuturile în care sunt preconizate cutremure cu magnitudinea VIII pe scala MCS cu posibilitatea repetării în perioada de 475 de ani, ținuturile cu eroziune excesivă, ținuturile cele mai periclitare de alunecări de teren (marcarea suprafețelor predispușe la alunecări de teren), ținuturile potențial inundabile, ținuturile cele mai vulnerabile la grindină și secetă, ținuturile cu cel mai mare risc de incendii forestiere, precum și în ținuturile cu instalații/complexe SEVESO. Astfel, a fost definită baza pentru selectarea ținuturilor deosebit de periclitare de pericole naturale (hot spots). Zonele selectate cu periclitare sporită reprezintă părți ale teritoriului Serbiei unde vor exista restricții privind dezvoltarea spațiului, care vor fi luate în considerare în continuare prin dezvoltarea PPRS în planuri spațiale și sectoriale.

În funcție de numărul de locuitori și pericolul seismic, cele mai amenințate sunt Jagodina, Kragujevac, Kraljevo, Čačak, Novi Pazar și Loznica. Cea mai mare intensitate, de gradul VIII, este legată de zonele cu risc seismic de bază ridicat și condiții nefavorabile ale solului local (26,58% din suprafața totală a Serbiei) din spațiul: centrul Serbiei (văile Velika, Zapadna și o parte din Južna Morava, sudul Serbiei). spre granița cu Macedonia de Nord - Preševo și Bujanovac), AP KiM spre granița cu Albania (Đakovica, Peć) și în AP Vojvodina spre zona de frontieră cu România (o parte a Banatului). Jumătate din teritoriul Republicii Serbia (58,07%) se află în zone de la gradul VII până la VIII, și Serbia Centrală integral. Pericolul seismic este cel mai scăzut în estul Serbiei și o parte din Bačka în Vojvodina. La efectuarea unei analize din perspectiva diviziunii regionale a NSTJ 3, cea mai periclitată, din categoria de gradul VIII, este districtul Pomoravska (83,63% din teritoriul total), urmată de Rasina (74,51%), Podunavlje (73,78%) și districtul Šumadija (68,95%).), iar pe teritoriul AP KiM Prizren (64,2%) și districtul Pećka (63,2%).

În cadrul suprafețelor care pot fi identificate ca ținuturi cu eroziune predictibilă (pierderi de sol de peste 20 t/ha pe an), au fost definite două subcategorii: eroziune severă (zone cu eroziune moderată care pierd între 20 și 50 t/ha pe an) și eroziune excesivă (zone de eroziune intensivă care pierd mai mult de 50 t/ha anual). Zonele de eroziune predictibile care pot fi

definite ca hazarde naturale explicite ocupă 13,32% din teritoriul Republicii Serbia, respectiv 11.776,27 km². Această categorie de procese de eroziune este prezentă predominant în teritoriile de la sud de Sava și Dunăre, în timp ce un procent mai mic este prezent pe teritoriul AP Vojvodina. Este vorba despre următoarele ținuturi: (a) în vestul Serbiei - Sokolske Planine, Jagodnja, Povlen și Maljen, părți din Jelica și Čemerna, la granița cu Bosnia și Herțegovina în vecinătatea Bajina Bašta, Užice, Arilje și Ivanjica; (b) în partea de sud-vest a Republicii Serbia - munții Stari Vlah, Zlatar, Jadovnik, Javor, împrejurimile Novi Pazar, Rogozna; (c) în partea centrală a Republicii Serbia - zona Suvobor prin Rudnik până la Kotlenik și Munții Gledić; (d) în partea de est a Republicii Serbia - părți ale versanților Munților Homolje, Deli Jovan, Miroč, Beljanica și Munților Kučajski; (d) în partea de sud-est a teritoriului Republicii Serbia - munții Rtanj și Ozren, munții Svrljiške și Suva, zonele Tresibaba și Vidlič, părți din Stara Planina și, în fragmente mai mici, în zona Jastrebac, Prokuplje; Kuršumlija și Radan; (e) în părțile de sud ale Republicii Serbia - Čemernik, Kukavica, Vardenik, Dukat și Kopaonik, o parte mai mică în zona Goljak, în apropierea AP Kosovo și Metohija; (f) pe teritoriul provinciei autonome Kosovo și Metohija - Rogozna, Leposavić, Kosovska Mitrovica, Zvečan, Priština, Gnjilane și Uroševac, împrejurimile Peći, la granița cu Albania în jurul Prizren și pe versanții munților Šar Planina. Prezența zonelor de eroziune prognozate la nivelul NSTJ 3 indică faptul că cele mai periclitated districte sunt Morava (25,25%), urmată de Zlatibor (23,3%) și Kolubara (21,6%).

Fenomenele de instabilitate a terenului sub formă de alunecări de teren sunt cele mai răspândite pe terenurile formate din sedimente lacustre complexe (poalele dealurilor și margini ale bazinelor neogene), urmate de cele formate din roci diabază-hornblenda (melaj ofiolit din sud-vestul Serbiei) din complexul de roci flysch (ținuturile deluroase din zona centrală a Serbiei), din metamorfiți cu grad scăzut de metamorfism (nord-estul Serbiei, bazinul Vlasina, Gornji Ibar, bazinul Drina etc.). Cele mai amenințate sunt Kolubara (33,9%), Prizren (33,4) și regiunea Zlatibor (32,9%).

Furtunile și furtunile cu grindină sunt cel mai frecvent prezente la nivel local în partea de vest a Serbiei și în Šumadija, în districtul Fruška Gora, Srem și sudul districtului Bačka, apoi pe Kopaonik și o parte din sudul Serbiei. La o analiză din perspectiva diviziunii regionale a NSTJ 3, grindina afectează semnificativ districtul Kosovo-Morava (99,52% din teritoriul total), urmat de districtul Prizren (73,56%) și districtul Kosovo-Mitrovica (73,56%).

Pe teritoriul Serbiei, cel mai frecvent și cunoscut vânt cu valuri de furtună este Košava, care se formează în districtele Pomoravlje și Podunavlje. Košava este cea mai puternică în sudul Banatului și din valea Dunării, între Veliko Gradište și Novi Sad.

Pe teritoriul Serbiei, există o tendință generală de creștere a numărului anual de zile cu precipitații de peste 30 mm, iar tendința pozitivă cea mai pronunțată este în zona Voivodinei și în unele părți din estul Serbiei.

Districtele cele mai periclitade de secetă de pe teritoriul Serbiei sunt: Niš-Leskovac, Dobrička, Bela Palanka, Aleksinac, Vranje și Gnjilane, câmpia Kosovo, Metohija, regiunea Negotin și Bačka de nord-est cu nordul Banatului.

La o analiză din perspectiva diviziunii regionale a NSTJ 3, inundațiile au afectat cel mai mult Banatul Central (circa 1.948 km²) și Bačka de Sud (circa 1.938 km²), urmate de Banatul de Sud (circa 1.177 km²) și Belgrad (circa 1.147 km²). La o analiză din perspectiva bazinelor hidrografice, după Vojvodina, cel mai amenințat este malul drept al râului Sava urmat de ținuturile din bazinul râului Morava, de-a lungul malului drept al Drinei, în bazinul râului Beli Drim, Kolubara, Sitnica, Timok, Binačka, Morava și Lepenica. În Serbia au fost înregistrați aproximativ 11.500 de torenți, în bazine cu dimensiuni cuprinse între câteva hectare și câteva sute de kilometri pătrați, ceea ce înseamnă că, practic, întreg teritoriul Serbia este amenințat, la sud de Sava și Dunăre (regiunile deluroase și montane ale Serbiei). Pe lângă Kragujevac, Obrenovac, Jagodina, Ljubovije, Pirot, Grdelica și Vlasotince, cele mai periclitade zone sunt: defileul Grdelica și valea Vranje, bazinul Kolubara, bazinul râului Nišava, defileul Ibar, bazinul

Timok, bazinul râului Jadar și Drina în amonte de Loznica, bazinul Mlava și Peka și bazinul Binačka Morava în AP KiM. Principalele căi rutiere din aceste zone sunt Coridorul X din estul și sud-estul Serbiei (spre Sofia și Turcia și spre sud spre Salonic și Atena), precum și căile rutiere de-a lungul râurilor Ibar și Drina. Suprafețele cu predispoziție mare la torenți sunt prezente pe 4,2% din suprafața Serbiei, iar cele cu predispoziție foarte mare pe 24,2%, astfel, aproximativ 28% din teritoriul Serbiei este predispus la torenți. Categoria de predispoziție medie ocupă 45,6%, iar mică 26,3% din totalul bazinului hidrografic. Din perspectiva diviziunii regionale a NSTJ 3, cele mai mari suprafețe cu potențial foarte mare și mare de inundații torențiale sunt situate în districtul Kosovo-Mitrovica (54,65% din suprafață), urmată de Pčinj (53,4%) și districtul Raška (52,5%).

Pădurile de conifere intră în categoria riscului ridicat de incendiu. Deși aceste păduri sunt situate în mare parte în zonele de vest și sud-vest ale Republicii Serbia, cel mai mare număr de incendii are loc în Serbia de Est, adesea în pădurile de foioase.

Din punct de vedere al planificării, consecințele unui potențial accident tehnico-tehnologic într-o fabrică/complex SEVESO sunt în mare măsură dependente de amplasarea inadecvată a locației fabricii, distanțele de protecție neadecvate între instalațiile periculoase și zonele rezidențiale, dotările publice, sursele de apă și alte dotări sensibile, situație deosebit de critică în unele locații din Belgrad, Pančevo, Kruševac, Šabac și Novi Sad.

Din punctul de vedere al riscurilor multiple, districtele Kolubara, Šumadija și Pčinja sunt în special amenințate, precum și teritoriul PA KiM (districtele Prizren, Peć și Kosovska-Mitrovica).

În elaborarea planurilor de amenajare a teritoriului și de urbanism se vor aplica următoarele principii generale:

- prevenire în loc de reacție;
- coexistența cu dezastrele naturale în loc de contracarare;
- selectarea obiectivelor și activităților optime ale terenului în locul apărării permanente, construcției de obiecte și și măsurilor tehnice;
- integrarea datelor spațiale prin sisteme informaționale;
- planificarea mai multor obiective complementare care pot avea un rol protector în potențiale situații de urgență: amenajarea de zone de agrement de-a lungul cursurilor de apă, mai multe spații publice deschise, dezvoltarea de comunicații rutiere alternative etc.;
- implicarea tuturor subiecților comunității în acțiuni preventive;
- informarea și educarea constantă a populației.

Tabelul 50 oferă o privire de ansamblu asupra soluțiilor și măsurilor de planificare care sunt de o importanță majoră pentru reducerea riscului de dezastre și managementul situațiilor de urgență. Aceste măsuri sunt în concordanță cu recomandările privind introducerea unor „măsuri” medii pentru prevenirea pagubelor cauzate de situații de urgență, în raport cu măsurile clasice care includ construcția de clădiri și sisteme de infrastructură de protecție, precum și alte măsuri tehnice. Măsurile medii sunt în esență măsuri de adaptare, nu de contracarare a riscurilor naturale și a altor riscuri.

Tabelul 50. Prezentare generală a soluțiilor de planificare și a măsurilor de importanță deosebită pentru reducerea riscului de dezastre și gestionarea situațiilor de urgență

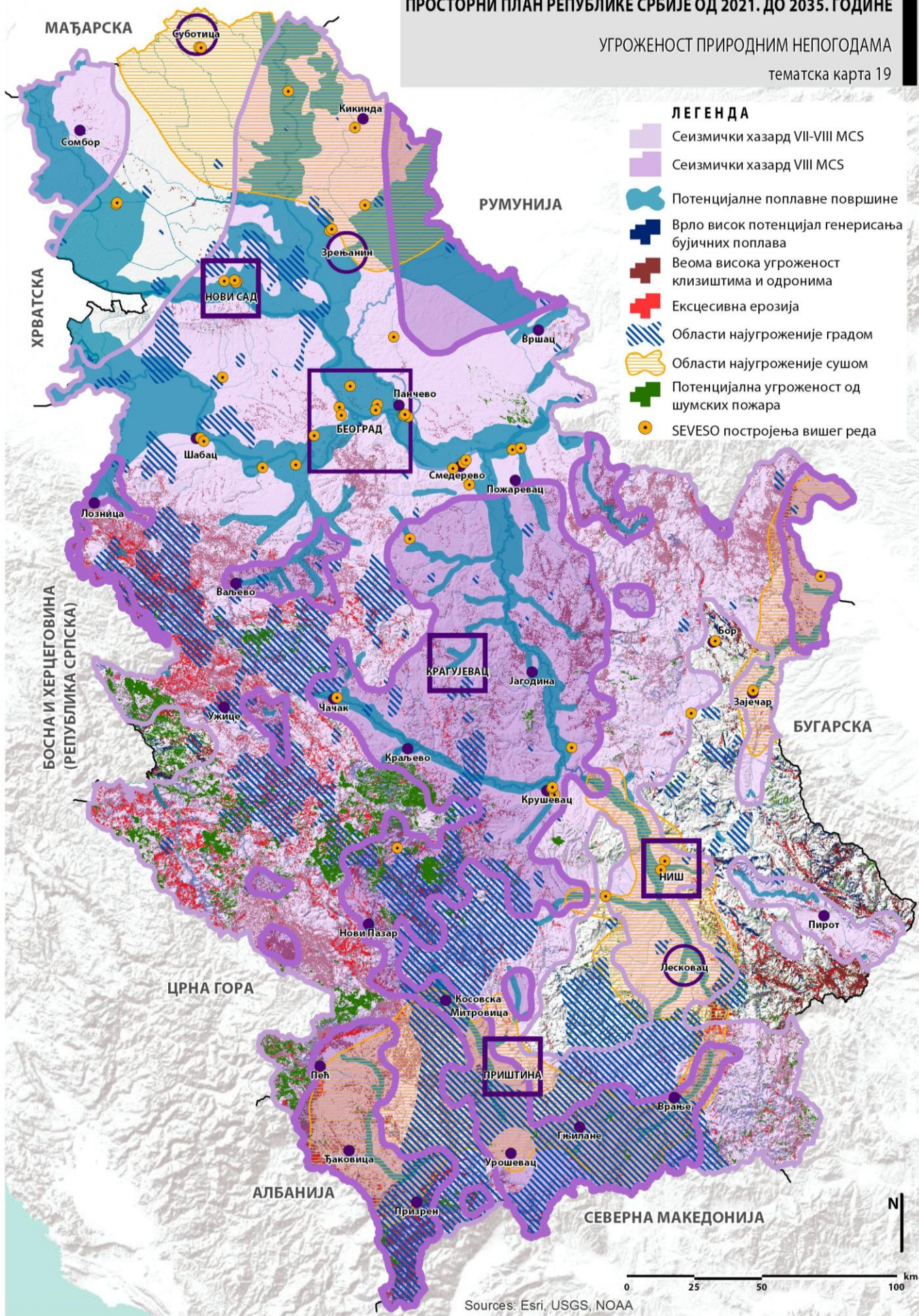
Pericolul	Măsurile
Cutremurul	Zonarea macroseismică și microseismică și cartografia periclității. Aplicarea normativelor tehnice și standard în proiectare, construcție și reconstrucție. Supravegherea și controlul periclitării obiectelor.
Eroziunea și torenții	Identificarea zonelor de eroziune și elaborarea planurilor de risc în cazul inundațiilor. În zonele care prezintă un grad ridicat de risc de alunecare de teren, este obligatorie obținerea avizului experților în geologie înainte de emiterea

Pericolul	Măsurile
	condițiilor de amplasare. Aplicarea măsurilor biologice și tehnice de protecție a cursurilor de apă și de reglementare a bazinelor hidrografice. Centuri de protecție antieoliene.
Inundațiile	Cartografierea terenurilor acvaticice și a zonelor inundabile. Evidențierea zonelor cu risc de inundații pe hărțile zonelor de inundații, unde vor fi recomandate măsuri suplimentare de amenajare și construcție pentru spațiul dat. Interzicerea depozitării deșeurilor municipale de-a lungul cursurilor de apă. Întreținerea instalațiilor de protecție împotriva creșterii apelor. Curățarea regulată a albiilor și canalelor. Formarea de noi retenții naturale și casete de protecție prin construirea de noi diguri longitudinale și transversale (de localizare), în vederea asigurării altor linii de apărare.
Grindina	Instalarea plaselor antigrindină pe proprietatea agricolă. Asigurarea plantațiilor agricole.
Furtună de vânt	Formarea centurilor de păduri ca paravan de protecție antieoliană. Ridicarea de panouri artificiale în locuri critice. Planificarea dezvoltării unei rețele stradale care încetinește sau „sparge” curenții de vânt.
Pericolele de furtuni de zăpadă, nămeți, gheață și valuri de frig	Instalarea parapeților în locurile în care se formează nămeți. Realizarea de rute alternative de circulație. Îmbunătățirea rețelei de comunicații electronice
Seceta	Îmbunătățirea stării calității pădurilor. Creșterea suprafețelor împădurite. Înființarea și întreținerea sistemelor de irigare, aplicarea măsurilor agrotehnice adecvate și a metodelor adecvate de cultivare a terenului. Reabilitarea și curățarea albiilor și canalelor pentru irigarea terenurilor agricole.
Deficitul de apă potabilă	Protecția și dezvoltarea surselor locale de alimentare cu apă și racordarea la sistemele regionale. Raționalizarea consumului de apă. Alimentarea industriei cu apă din surse separate destinate industriei. Utilizarea multiplă a apelor uzate.
Epidemiile și pandemiile	Creșterea fondului de obiecte de servicii publice. Protecția spațiilor publice deschise. Construcția de instalații multifuncționale
Pericolele potențiale de incendiu și explozie, incendii pe teren	Construirea de mici acumulații ca rezervoare de apă, în special pe terenuri greu accesibile. Asigurarea căilor de acces pentru camioane către acumulații și hidranți pentru stingerea incendiilor. Aplicarea măsurilor de protecție biologică și tehnică a pădurilor: creșterea culturilor forestiere mixte, formarea liniilor de stingere a incendiilor, curățarea și îngrijirea culturilor de conifere. Adoptarea planurilor de protecție împotriva accidentelor pentru toate fabricile / complexele de ordin inferior SEVESO și a planurilor de protecție externă împotriva accidentelor majore pentru toate fabricile/ complexele de ordin superior SEVESO, cu elaborarea unor posibile scenarii de accidente.

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

УГРОЖЕНОСТ ПРИРОДНИМ НЕПОГОДАМА

тематска карта 19

2.5.8. Protecția și exploatarea teritoriului Republicii Serbia

2.5.8.1. Destinația spațiului (*Harta de referință 1*)

Structura suprafețelor cu destinații de bază pe teritoriul Republicii Serbia (88.499 km²) este următoarea: teren agricol 43.113 km² (48,7%), păduri și arbuști 38.240 km² (43,1%), terenuri mlăștinoase și acvatic 2.377 km² (2,63. %)), suprafețe alterate antropogenice (artificiale) și suprafețe 4.757 km², în timp ce 11 km² sunt nealocați.^{7 17}

Modificările planificate ale destinației de bază ale teritoriului vor fi direcționate spre:

- stoparea procesului de degradare a terenurilor, a exploatarea necorespunzătoare a terenurilor agricole și a extinderii iraționale a zonelor de construcție din zonele urbane și periurbane;

- adaptarea destinației la condițiile naturale (prin împădurire) în detrimentul terenurilor agricole de calitate inferioară (clasele VI și VII de bonitate și terenuri afectate de eroziune), în jurul coridoarelor de infrastructură și a surselor acumulațiilor, al zonelor industriale și pădurilor suburbane, precum și al zonelor degradate. (diverse sterile, mine abandonate etc.) din categoria altor suprafețe;

- utilizarea rațională a terenurilor agricole ocupate anterior și unele restructurări în categoria celorlalte suprafețe; și

- anumite restructurări în privința destinației spațiului datorită construirii coridoarelor de infrastructură prioritare (schimbarea permanentă a destinației), exploatarea resurselor minerale (schimbarea temporară a destinației), recultivarea și remedierea spațiului degradat etc.

2.5.8.2. Protecția și rezervarea spațiului

Protecția spațiului pe suprafața totală de aproximativ 27.115 km², respective 30% din teritoriul Republicii Serbia a fost stabilită în PPRS (*Harta de sinteză 1*).

S-a definit protecția zonelor protejate și destinate protejării bunurilor naturale (aproximativ 15.442 km²) și a bunurilor culturale imobile (aproximativ 11 km²), precum și a zonelor de captare a sistemelor regionale de alimentare cu apă (aproximativ 11.662 km²). Unele dintre aceste spații se suprapun. În PPRS nu se face un bilanț al suprafețelor pentru bunurile culturale imobile, din cauza acoperirii spațiale mici și a nedefinirii mediului protejat pentru majoritatea acestor bunuri (în special în perioada anterioară anului 2009).

A fost formulat angajamentul pentru rezervarea spațiului pentru coridoarele sistemelor de infrastructură (drumuri naționale de ordinul I, căi ferate, conducte de produse, conducte de gaze principale și de distribuție), pentru destinații și centre turistice primare și pentru domeniile de exploatare a materiilor prime minerale. Nu s-a efectuat bilanțul rezervării spațiului în PPRS, ci prin elaborarea de planuri de amenajare regională, planuri de amenajare a zonelor cu destinație specială și planuri de amenajare a unităților autoguvernării locale.

Elaborarea PPRS în alte planuri spațiale definește mai detaliat sfera spațiului protejat și rezervat pentru scopurile declarate.

---

⁷⁸Prezentat mai detaliat în Tabelul 2. Structura acoperirii terenului Republicii Serbia, în secțiunea 1.6.1.1. PPRS.

2.5.8.3. Identificarea și diminuarea conflictelor de interese în dezvoltarea spațială

Pe baza soluțiilor planificare pe zone tematice ale PPRS, au fost determinate zone/părți ale ținuturilor cu potențiale conflicte de interese în dezvoltarea spațială.

Potențialele conflicte de interese în dezvoltarea spațială la niveluri macro și mezo sunt cele mai pronunțate între (Harta de sinteză 2):

1. exploatarea materiilor prime minerale și protecția altor resurse naturale

1.1. exploatarea materiilor prime minerale și protecția terenurilor agricole cu fertilitate mare și condiționat mare;

1.2. exploatarea materiilor prime minerale și protecția bazinului hidrografic al sursei sistemelor regionale de alimentare cu apă a așezărilor;

2. exploatarea materiilor prime minerale și protecția valorilor culturale naturale și imobile;

3. dezvoltarea zonelor turistice primare și protecția valorilor naturale;

4. planificarea și poziționarea coridoarelor de transport și protecția valorilor naturale;

5. extinderea planificată și neplanificată a terenurilor de construcție ale așezării și protecția resurselor naturale (în primul rând terenuri agricole, bazine hidrografice ale sistemelor regionale de alimentare cu apă a așezărilor), patrimoniului natural și cultural.

Pentru depășirea și diminuarea potențialelor conflicte de interese menționate, este necesară asigurarea cooperării interdepartamentale la nivel național, provincial și local de management și participarea populației locale și a utilizatorilor cheie ai spațiului la nivelul procesului de selectare a priorităților și definirea soluțiilor de compromis în dezvoltarea spațială. pentru a sprijini dezvoltarea spațială durabilă.

Pentru depășirea și diminuarea potențialelor conflicte de interese s-a convenit următoarea abordare:

1. Selectarea priorităților în dezvoltarea spațială

- prioritară este protejarea bazinelor hidrografice ale sistemelor regionale de alimentare cu apă în conformitate cu regimurile pentru zonele de protecție sanitară a surselor de alimentare cu apă de suprafață și subterană stabilite prin reglementările relevante și soluțiile de amenajare în planurile de amenajare a zonelor cu destinație specială;

- prioritară este protecția zonelor protejate și planificate pentru ocrotirea valorilor naturale în conformitate cu regimurile de protecție stabilite prin lege și statut și deciziile de amenajare în planurile de amenajare a zonelor cu destinație specială (cu excepția cazului soluțiilor de compromis prevăzute la pct. 2 din acest paragraf);

- prioritară este protecția bunurilor culturale protejate și planificate pentru ocrotirea bunurilor culturale imobile în conformitate cu condițiile serviciului de protecție competent și soluții de amenajare în planurile de amenajare a zonei cu destinație specială;

- prioritară este protejarea terenurilor cu cea mai mare și condiționat mare fertilitate de extinderea planificată și neplanificată a zonelor de construcție ale așezării;

2. Definirea soluțiilor de compromis în dezvoltarea spațială

- armonizarea utilizării materiilor prime minerale cu protecția fertilității și ocupării minime a suprafețelor de teren agricol cu fertilitate mare și condiționat mare și stabilirea unor compensații corespunzătoare proprietarilor de teren și comunității locale;

- armonizarea intereselor în poziționarea coridoarelor de transport în zonele cu regim de protecție a valorilor naturale, selectarea unor soluții avansate și acceptabile de proiectare și construcție în vederea eliminării impacturilor negative;

- soluționarea conflictelor de interese la nivelul dezvoltării spațiale durabile a turismului și al protecției naturii se va baza pe următoarele modele: (a) luarea în considerare a posibilității de separare/delimitare efectivă a ariilor protejate și a destinațiilor turistice în conformitate cu practicile europene; și (b) promovarea în continuare a modelului existent de suprapunere a

funcțiilor de protecție și dezvoltare, pe baze noi cu regimuri mai flexibile⁷⁹ de II (acolo unde există obligații dobândite) și în special de gradul III de protecție care nu limitează semnificativ dezvoltarea turismului în zonă;

- soluționarea conflictelor de interese în dezvoltarea comunităților locale și în utilizarea planificată a resurselor naturale, protecția valorilor naturale, dezvoltarea sistemelor de infrastructură și a activităților economice.

Potențialele conflicte de interese și măsurile de depășire și diminuare a acestora în dezvoltarea spațială la nivel macro și mezo vor fi identificate în RPP și PPPPN.

Potențialele conflicte de interese și măsurile de depășire și diminuare a acestora în dezvoltarea spațială la nivel local și la nivelul așezărilor vor fi identificate în PPJLS și planurile urbanistice.

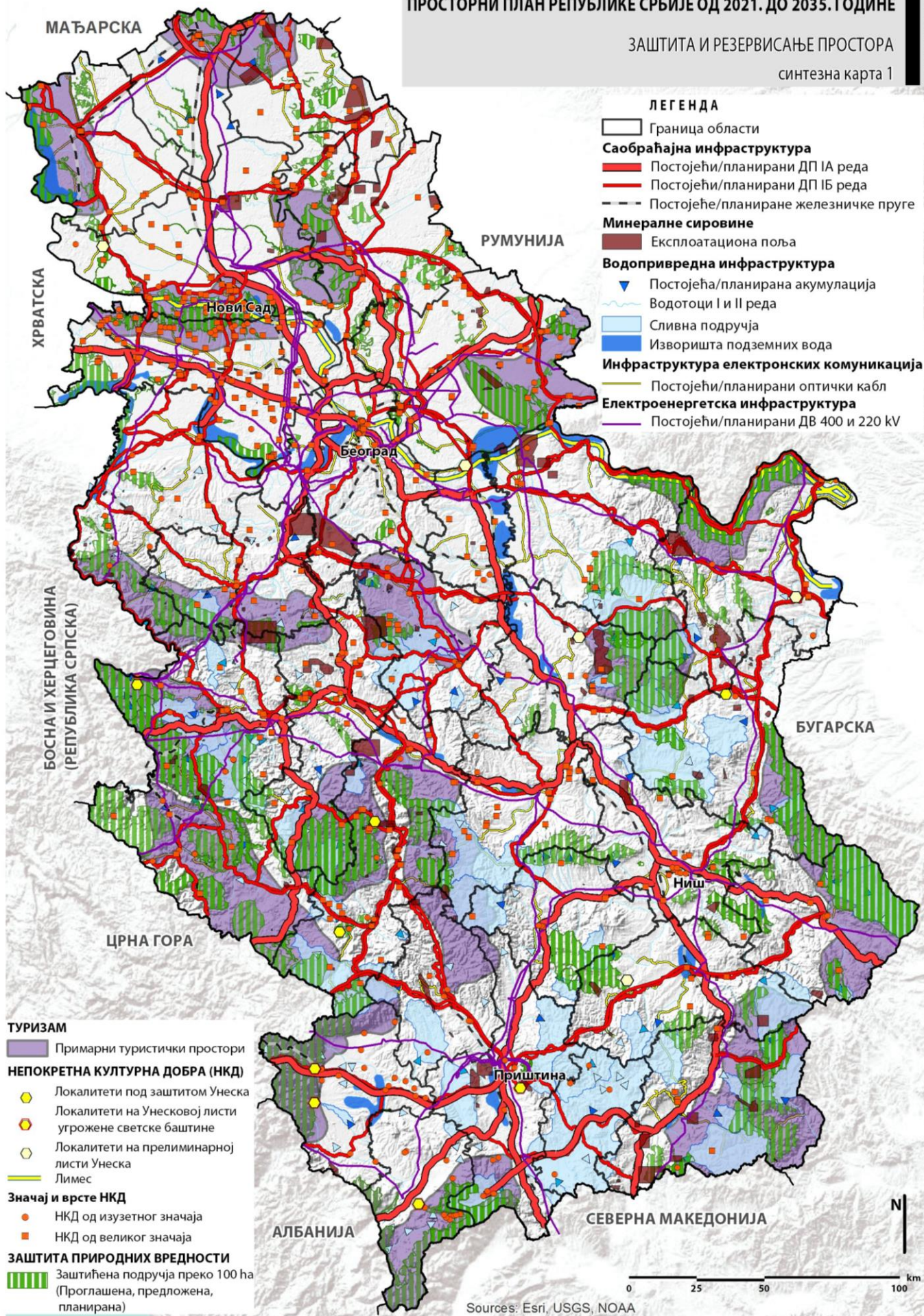
---

⁷⁹Un regim mai flexibil presupune o revizuire a sferei de aplicare a zonelor de protecție în ansamblu sau în părțile în care dezvoltarea infrastructurii turistice a început sau este planificată (stațiuni de schi și alte conținuturi ale ofertei pe tot parcursul anului în spațiu).

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

ЗАШТИТА И РЕЗЕРВИСАЊЕ ПРОСТОРА

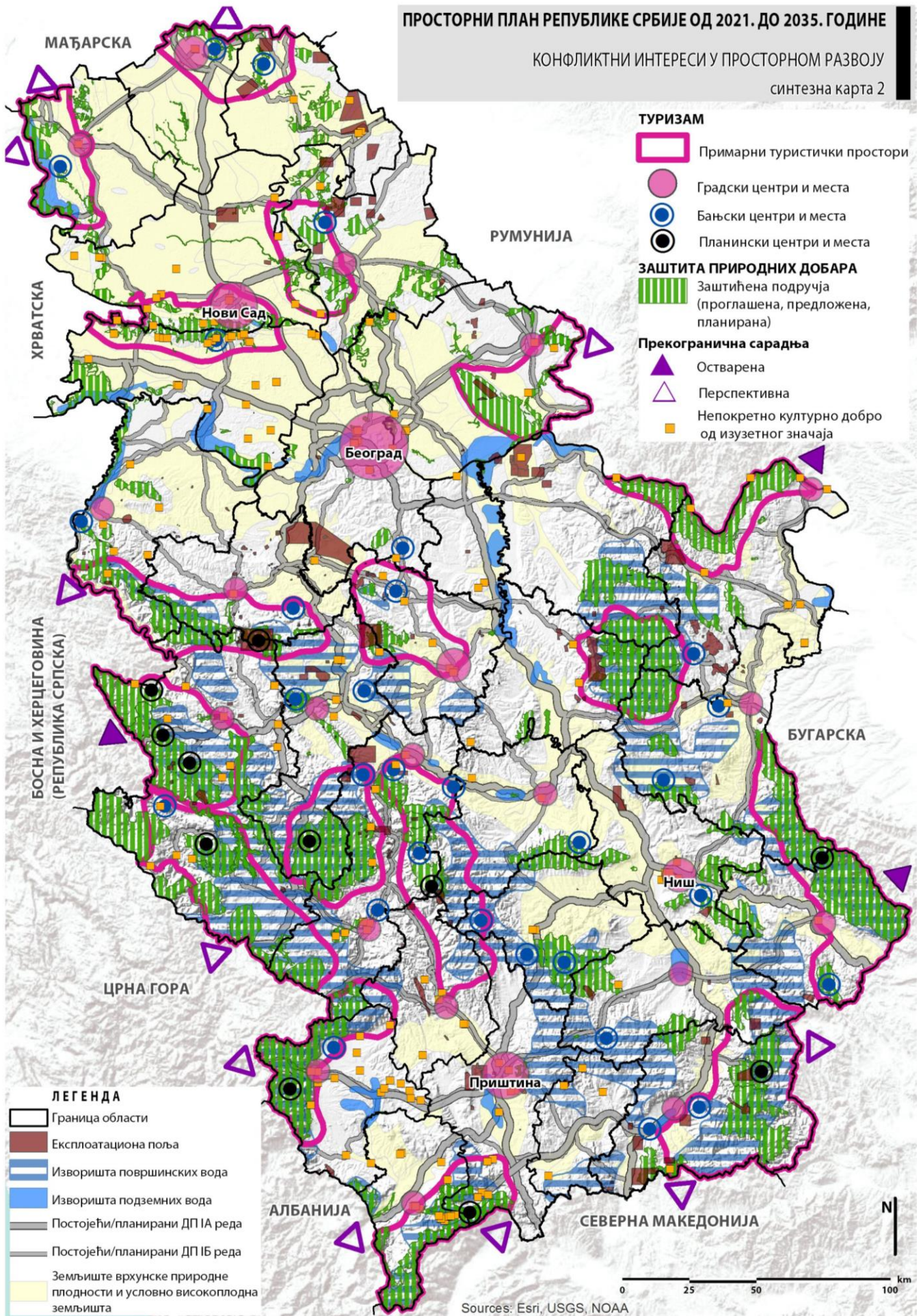
синтезна карта 1

ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД 2021. ДО 2035. ГОДИНЕ

КОНФЛИКТНИ ИНТЕРЕСИ У ПРОСТОРНОМ РАЗВОЈУ

синтезна карта 2

3. IMPLEMENTAREA

3.1. SOLUȚIILE DE PLANIFICARE PRIORITARE PÂNĂ ÎN 2025

Soluțiile de planificare prioritare sunt definite pentru prima etapă de implementare a PPRS, aproximativ până în anul 2025. Baza pentru determinarea acestora sunt soluțiile de planificare spațială stabilite în PPRS, în ansamblu și pe domenii, care sunt determinate în conformitate cu documentele de planificare a dezvoltării existente, documentele de politici publice, documentele de planificare și condițiile instituțiilor abilitate. În plus, soluțiile de planificare prioritare sunt definite ca urmare a aplicării metodei de planificare sintetică, precum și pe baza coordonării intersectoriale a politicilor de dezvoltare și publice.

Soluțiile de planificare prioritare se aplică acelor domenii și intervenții care au o dimensiune spațială pronunțată, în timp ce toate celelalte elemente normativ-juridice, de planificare și program, organizaționale și financiare sunt definite printr-un set de măsuri și instrumente pentru implementarea soluțiilor de planificare.

Soluțiile de planificare prioritare sunt dezvoltate prin intermediul programelor de implementare a PPRS.

Pe parcursul implementării PPRS, în funcție de punerea în aplicare a politicilor și programelor sectoriale, este posibil să se definească alte soluții de planificare prioritare și să se abordeze punerea lor în aplicare, în special după 2025 dacă sunt în conformitate cu obiectivele și preferințele strategice de dezvoltare spațială din PPRS. Astfel de soluții de planificare prioritare sunt dezvoltate în programele de implementare a PPRS.

Guvernul Republicii Serbia poate determina proiecte de importanță națională pentru implementarea soluțiilor de planificare prioritare, care vor avea stimulente speciale în dezvoltarea planificării și a documentației de proiect, realizarea infrastructurii și a stimulentele pentru dezvoltare, în special în ținuturile de frontieră și subdezvoltate ale Serbiei, cu potențial exprimat, în special în domeniul turismului.

Soluțiile de planificare prioritare până în 2025 pe domenii:

1. Terenurile agricole, agricultura și piscicultura

1.1. Oprirea conversiei terenurilor agricole în alte scopuri, cu excepția împăduririi și a investițiilor prioritare în energetică și alte infrastructuri. Aceasta include introducerea unei interdicții privind extinderea ținuturilor de construcție a așezărilor, paralel cu măsurile de sprijin pentru revitalizarea și activarea siturilor brownfield, cu un sprijin adecvat pentru planificare la nivel local;

1.2. Recultivarea și revitalizarea spațiului degradat de minerit și alte activități economice;

1.3. Utilizarea mai integrală a sistemelor de irigații existente pentru terenurile agricole, cu investiții în sisteme moderne de irigații care, în condițiile schimbărilor climatice, contribuie la obținerea unor randamente stabile ale tuturor produselor vegetale;

1.4. Conservarea, respectiv refacerea ecosistemelor și a funcțiilor de producție ale terenurilor agricole abandonate și pârloage, prin sancționarea obligației legale a prelucrării regulate a acestora, sau prin schimbarea destinației acestora pentru ridicarea pădurilor de protecție, plantații pentru producția de biocombustibili, sisteme agroforestiere etc., în conformitate cu Legea privind terenurile agricole;

1.5. Creșterea rentabilității producției agricole în fermele mici și mijlocii care dețin ponderea dominantă a resurselor agrare;

1.6. Restaurarea și dezvoltarea viticulturii și vinificației în podgoriile tradiționale;

1.7. Introducerea în masă a conceptului integral și organic de producție în creșterea animalelor, legumicultură și pomicultură, precum și utilizarea selectivă a beneficiilor agroecologice și socio-economice locale pentru producția de plante medicinale și aromatice;

1.8. Activarea și reconstrucția instalațiilor de iaz existente (aproximativ 1.650 ha) și construcția de iazuri noi cu apă caldă (5.500 ha) și iazuri reci (11 ha);

2. Pădurile și terenurile forestiere, silvicultura și vânătoare

2.1. Împădurirea (și în special ridicarea centurilor de protecție sanitară în jurul complexelor miniere și industriale și drumurilor, ridicarea pădurilor de protecție împotriva vântului) pe suprafața 240 km²;

2.2. Transformarea celei mai mari a suprafeței pădurilor de crâng în păduri înalte (prin conversie, ameliorizare, reconstrucție și/sau substituie) și creșterea bazei de producție/volum mediu cu 20m³/ha;

2.3. Reconstrucția pădurilor degradate și completarea celor rărite și transformarea în arborete cu un grad mai favorabil de creștere în raport cu mixtura, vitalitatea, auto-reînnoirea, calitatea, multifuncționalitatea etc.;

2.4. Punerea în aplicare a măsurilor de protecție a pădurilor împotriva incendiilor și dăunătorilor;

2.5. Îmbunătățirea stării populațiilor de animale sălbatice;

2.6. Protecția și extinderea ariilor protejate care fac parte integrantă din ținuturilor forestiere și de vânătoare (părți excepționale și unice ale naturii, peisajului și biodiversității);

3. Apele și infrastructura în domeniul gospodăririi apelor

3.1. Aprovizionarea așezărilor cu apă

3.1.1. Sisteme și subsisteme regionale – dezvoltarea sistemului Belgrad și finalizarea ramificației Makiš – Mladenovac; conectarea tuturor unităților JLS planificate la sistemul Kolubara (cu acumularea Stubo-Rovni); finalizarea sistemului Kolubara (cu acumularea de Stubo-Rovni și PPOV Stubo-Rovni) care va furniza cantitățile lipsă de apă potabilă către unitățile JLS planificate și sistemele de apă existente ale acestora; extinderea sistemului Novi Sad la unitățile JLS învecinate, păstrând și crescând în același timp capacitatea sursei de apă (infiltrarea costieră); construcția sursei de apă și a PPV Hrtkovačka Draga (Jarak-Klenak) și a sistemului de distribuție în sistemul Srem Est; finalizarea barajului Svrčakovo în sistemul Rzav, cu extinderea sistemului (acumularea Orlovača); finalizarea barajului Selova și dezvoltarea în continuare a sistemului Toplički; construcția acumulării Svođe pe Vlasina; extinderea sistemului Rasinski; extinderea PPV și dezvoltarea în continuare a sistemului Vranje – Pčinja; dezvoltarea surselor de apă și extinderea sistemului Ibar – Šumadija;

3.1.2. Reconstrucția și construcția rețelei de distribuție în așezări, fântâni, rezervoare și stații de pompare, înlocuirea conductelor uzate, predominant din azbest, reducerea pierderilor de apă, dezvoltarea unui sistem informatic de măsurare pentru gestionarea fiabilă a apei;

3.1.3. Protecția sanitară a tuturor surselor de apă potabilă regionale și locale;

3.1.4. Calitatea apei potabile – îndepărtarea arsenicului (Banat, Bačka, unele locuri din centrul Serbiei); rezolvarea concentrațiilor ridicate de nitrați (Pomoravlje); îmbunătățirea sănătății microbiologice a apei potabile (sisteme de dezinfecție, îmbunătățirea tratării), reconstrucția și modernizarea PPV existente în toate părțile Serbiei;

3.2. Alimentarea cu apă a industriei – continuarea raționalizării consumului de apă în industrie, folosind recircularea în procesele tehnologice; furnizarea de apă pentru producția industrială în primul rând prin captarea din cursurile de suprafață;

3.3. Sisteme de canale multifuncționale – reconstrucție, construcție suplimentară și dezvoltare a instalațiilor de alimentare cu apă de bază, canalul Baračka și construcția stației de

pompă Beždan 1 pe HS DTD multifuncțional; remedierea unei părți a canalului HS DTD Vrbaș – Beždan de la estuar în canalul Bečej – Bogojevo până la nodul hidrotehnic Vrbaș, precum și reconstrucția canalului Bega;

3.4. Irigații – suprafață nouă sub sisteme de irigații de circa 100.000 ha în Bačka, Banat, Srem și Serbia centrală;

3.5. Protecția apei împotriva poluării

3.5.1. Extinderea sistemului de canalizare prin sistem de separare în localități;

3.5.2. Finalizarea tuturor PPOV urbane demarate (Vrbaș, Šabac, Kruševac, Leskovac) și finalizarea stabilirii sistemului de tratare a apelor uzate din Bor;

3.5.3. Realizarea PPOV în cazul în care calitatea surselor regionale de apă (Brus, Blace, Sokobanja) este compromisă sau sunt situate în zone protejate;

3.5.4. Începerea realizării de noi și reconstrucția PPOV existente (Belgrad, Novi Sad, Niš, Kragujevac, Pančevo, Vranje, Pirot, Smederevo, Jagodina, Vršac, Požarevac, Kikinda, Subotica, Trstenik, Sremska Mitrovica, Kraljevo, Lapovo, etc.);

3.5.5. Începutul realizării PPOV pentru mai multe aglomerații care pot fi conectate la același sistem regional de canalizare (Užice și Sevojno; Požega, Arilje, Kosjerić și Ivanjica);

3.6. Regularizarea cursurilor de apă și protecția împotriva inundațiilor în apele exterioare – reconstrucția digurilor cu introducerea protecției mobile după cum este necesar pentru apărarea de Q0,2% în centrele urbane Novi Sad, Sremska Mitrovica, Pančevo și Šabac;

3.7. Revitalizarea și reconstrucția sistemului de drenaj – în zona costieră HE Porțile de Fier 1 și 2 (cerințe de performanță necesare în condiții de durată prelungită a încetărilor mari); reconstrucția sistemelor devastate Pančevački Rit, HS Nadel, Bosut și Šidina, Galovica, sistemul în Mačva, Câmpia Negotin, în ținutul Kolubara și în zona Obrenovac;

3.8. Revizuirea tuturor reglementărilor referitoare la monitorizarea, întreținerea, reconstrucția și controlul regulat al barajelor. Având în vedere schimbările climatice, precum și alte influențe antropice care duc la deteriorarea regimurilor de ape mari, toți utilizatorii / administratorii barajelor și acumulărilor care au fost construite până în 2000, sunt obligați până în 2025, să efectueze noi analize ale apelor mari și să verifice capacitățile organelor de evacuare și nivelul de protecție care este atins. În același interval de timp, aceștia sunt obligați să facă modele matematice de management pentru a sprijini gestionarea organelor de evacuare în perioadele de evacuare a apelor mari;

4. Materiile prime minerale și minerit

4.1. Aprovizionarea sigură și fiabilă cu cărbune a capacităților moderne existente și noi de energie termică, ca sursă de energie de bază care asigură independența energetică în Republica Serbia;

4.2. Substituirea importurilor de materii prime minerale prin creșterea capacității miniere interne, crescând în același timp producția de materii prime minerale metalice și nemetalice;

4.3. Creșterea producției de energie din materii prime minerale energetice lichide și gazoase și energie geotermală;

4.4. Eliminarea și atenuarea consecințelor nocive ale activităților miniere din perioada anterioară, reabilitarea și remedierea instalațiilor miniere abandonate; compensarea anilor de impas în recultivarea și revitalizarea spațiului degradat prin exploatarea la suprafață a zăcămintelor de lignit, a carierelor de suprafață de materii prime nemetalice și prin alte activități economice și de consum;

4.5. Soluționarea conflictelor spațiale, ecologice și sociale pe principiile dezvoltării durabile; adoptarea programelor de dislocare a populației și strămutarea infrastructurii, utilităților, întreprinderilor și facilităților de servicii publice din zonele de activitate minieră în cadrul elaborării documentelor de planificare corespunzătoare;

4.6. Implementarea la timp a recultivării și reparării spațiului degradat din bazinele miniere pe baza planificării și documentației tehnice corespunzătoare.

4.7. În partea de est a bazinului Kolubara, dezvoltarea exploatării cărbunelui pe PK Câmp C și trecerea la PK Câmp E, reabilitarea depozitului, dislocarea permanentă a râurilor Kolubara și Peștan cu baraje, canale anexe și exproprierea;

4.8. În partea centrală a bazinului Kolubara, dezvoltarea exploatării cărbunelui în PK Câmp G Câmp Sud, precum și strămutarea instalațiilor de infrastructură în partea centrală și vestică a bazinului Kolubara;

4.9. Deschiderea PK Radljevo Nord și realizarea capacității depline, strămutarea instalațiilor de infrastructură, exproprierea și dislocarea așezărilor;

4.10. Dezvoltarea exploatării cărbunelui în PK Tamnava – Câmp Vest cu dislocarea instalațiilor de infrastructură;

4.11. În bazinul Kostolac, producția de cărbune crește pe PK Drmno la 12 Mt;

4.12. Creșterea volumului fizic în producția minereurilor de cupru, plumb-zinc și antimoniu;

4.13. Începutul exploatării minereului de litiu (lângă Loznica) și molibden;

4.14. Începutul producției de aur și argint din zăcămintele Tlamino și Surlica Dukat (Bosilegrad));

5. Industria

5.1. Asigurarea condițiilor generale, de infrastructură și spațiale favorabile, în special construirea de infrastructuri inovatoare și de afaceri (IZ/IP, NTP, *start-up* centre regionale de inovare, incubatoare de afaceri etc.) în regiuni dezvoltate și subdezvoltate, precum și inovarea portofoliului de locații al industriei în centrele urbane;

5.2. Îmbunătățirea mecanismelor existente de realizare a IZ, determinarea selecției și dinamicii dotării IZ, cu recomandări pentru dislocarea lor policentrică;

5.3. crearea de platforme de producție orizontale (naționale și regionale) și conectarea cu IZ/IP, NTP, centrele regionale de inovare pentru a consolida coeziunea teritorială a Republicii Serbia;

5.4. sprijin pentru alocarea orizontală (regională) a domeniilor/ramurilor strategice prioritare stabilite prin *Strategia de specializare inteligentă a Republicii Serbia 2020-2027/RIS3*, *Strategia pentru politica industrială 2021-2030* și prin stimulente prevăzute pentru proiectele industriale specifice prin inițiative regionale și locale (politica de reindustrializare ca parte a priorităților de dezvoltare și teritoriale din Serbia);

5.5. continuarea procesului început de reindustrializare, politica regională de inovare industrială, creșterea competitivității și a exporturilor, digitalizarea, cu noi forme de producție, lanțuri globale valorice și lanțuri de aprovizionare;

5.6. modernizarea unei părți a industriilor tradiționale cu potențial de transformare tehnologică, în special în ținuturile sensibile din punct de vedere al dezvoltării;

5.7. extinderea strictă a planificării siturilor industriale greenfield, în special în zonele atractive;

5.8. reabilitarea și reactivarea selectivă a unei părți din siturile industriale brownfield pentru dezvoltarea de noi destinații în centrele urbane;

5.9. adaptarea treptată la politicile de producție circulară, la tehnologiile mai curate și cele mai bune disponibile, la standardele de protecție a mediului înconjurător și la schimbările climatice, compatibile cu prioritățile naționale de dezvoltare;

6. Turismul

6.1. Belgrad și împrejurimea – completarea celor existente și formarea unei noi oferte, în special de evenimente culturale, sportive și de afaceri;

6.2. Destinația Novi Sad – Fruška Gora – finalizarea ofertei existente (Festival EXIT etc.) și introducerea de noi motive turistice;

6.3. Coridorul navigabil al Dunării – formarea ofertei prin amenajarea coastelor și construirea conținutului de turism nautic, cu dezvoltarea cooperării transfrontaliere cu Croația și România;

6.4. Kopaonik – completarea ofertei existente și începerea dezvoltării părții de nord și de sud a destinației;

6.5. Destinația Stara Planina – formarea unei noi oferte, continuarea dezvoltării centrului Jabučko Ravnište și începerea construcției centrului Golema Reka cu o stațiune de schi planificată, cu dezvoltarea cooperării transfrontaliere cu Bulgaria;

6.6. Destinația Drina – Tara – Mokra gora – Zlatibor – completarea ofertei existente și integrarea acesteia, odată cu dezvoltarea cooperării transfrontaliere cu BiH/Republica Srpska;

6.7. Destinația Gornje Potisje – finalizarea și integrarea ofertei existente, cu dezvoltarea cooperării transfrontaliere cu Ungaria;

6.8. Coridorul rutier al drumului de stat A1 – completarea conținutului ofertei existente în zona mai largă a coridorului;

6.9. Niš și împrejurimea – completarea și integrarea ofertei existente;

6.10. Sokobanja și împrejurimea – finalizarea și integrarea ofertei existente;

7. Traficul și infrastructura traficului

7.1. Rețeaua rutieră și traficul rutier

7.1.1. Aplicarea standardelor adecvate și modernizarea în gestionarea rețelei rutiere;

7.1.2. Activități de îmbunătățire a legăturii dintre sistemul de transport rutier și utilizatori, în principal de-a lungul Coridorului internațional X și reconstrucția și reabilitarea anumitor secțiuni definite planificate ale Coridorului X;

7.1.3. Finalizarea unei secțiuni a centurii de ocolire a Belgradului;

7.1.4. Activități pe secțiunea rutei de autostradă 4 (SEETO): Čačak – Požega (IA nr. 2 (E-763) – Arilje – Ivanjica (IB nr. 21, E-763) – Sjenica (Duga Poljana) – Boljare (granița cu Republica Muntenegru) (IIA nr. 197, E-763);

7.1.5. Activități pe autostrada Pojate – Kruševac – Kraljevo – Čačak (IA nr. 5, E-761) – Požega (IA nr. 2, E-761/E763) – Užice – Kotroman (granița cu Bosnia și Herțegovina) (IB nr. 23, IB nr. 28, E-761);

7.1.6. Construcția autostrăzii Kuzmin – Sremska Rača (granița cu Bosnia și Herțegovina);

7.1.7. Construcția autostrăzii Belgrad – Zrenjanin (IB nr. 13) – Novi Sad (IB nr. 12);

7.1.8. Construcția tronsonului Novi Beograd – Surčin, ca parte a autostrăzii E-763;

7.1.9. Activități pe direcția Sombor (legătura cu Ungaria și Republica Croația) – Bačka Palanka (IB nr. 12) – ramificația spre Šid (Bačka Palanka – Neštin – Vizići – Kuzmin, noul pod peste Dunăre) (IB nr. 19) (IB nr. 19);

7.1.10. Construcția drumului de mare viteză Novi Sad – Ruma (IB nr. 21), în continuarea autostrăzii Ruma – Šabac (IB nr. 21) – cu ramificația drumului rapid Šabac – Loznica (IB nr. 26) și legătura cu Bosnia și Herțegovina (și ramificație Slepčevići – punctul de trecere a frontierei Badovinci);

7.1.11. Finalizarea construcției drumului rapid, legătura cu drumul de stat IA nr.1 – Batočina – Kragujevac (IB nr. 24), în continuarea activităților pe direcția Kragujevac – Mrčajevci – legătura cu drumul de stat IA nr. 5 (IB nr. 24, IB numărul 46);

7.1.12. Activități pe traseul drumului rapid Golubac – Donji Milanovac – Brza Palanka (IB nr. 34) și Kladovo – Negotin (IB nr. 35);

- 7.1.13. Activități pe ruta drumului rapid Kraljevo – Ušće – Raška (cu ramificație spre Kosovska Mitrovica IB nr. 31) – Novi Pazar – Ribariće (IB număr 22);
- 7.1.14. Activități privind construcția de drumuri de mare viteză pe ruta 5 (SEETO): Paraćin – Boljevac – Zaječar – Vrška čuka (granița cu Bulgaria) (IB nr. 36, E-761), ramificație Zaječar – Negotin (număr IB 35);
- 7.1.15. Activități pe ruta 6 (SEETO): frontiera Republicii Muntenegru – Ribarići – Kosovska Mitrovica – Priština (E-65, E-80, M-2);
- 7.1.16. Construcția traseului de autostradă pe ruta 7 (SEETO): Niš – Prokuplje – Kuršumlija – Merdare și activități pe secțiunea Merdare – Priština;
- 7.1.17. Construcția drumului rapid pe traseul Iverak – Lajkovac (IB nr. 27);
- 7.1.18. Activități pe ruta Kovin – Smederevo – legătura cu drumul de stat IA nr.1 (IB nr. 14);
- 7.1.19. Activități pe Golubac -Požarevac (IB nr. 34) – legătura cu drumul de stat IA nr. 1 (IB nr. 33);
- 7.1.20. Reconstrucția și construcția direcției rutiere Gornji Milanovac – Klatičevo – Takovo (IIA nr. 177);
- 7.1.21. Reconstrucția și construcția direcției rutiere Novi Pazar – Duga Poljana – Sjenica (IB nr. 29);
- 7.1.22. Finalizarea racordării neconstruite a drumurilor de stat IB ordine 23 și IB ordine 29, la lucrările Mileševo – Aljinovići (IIA nr. 200);
- 7.1.23. Activități pe legătura rutieră transversală a drumurilor de stat IA ordine nr. 1 și 2, traseul Lajkovac – Lazarevac (IB nr. 27 și 22) – Arandelovac (cu legătura spre Orașac și Mladenovac, IIA nr. 151 și IB nr. 25) – Topola (IB nr. 27 și 25) – Rača – Svilajnac (IB nr. 27) – Despotovac (IIA nr. 160) – Bor;
- 7.1.24. Activități pe coridorul drumului de stat, granița cu România – Kladovo – Negotin – Zaječar și tronsonul Zaječar – Niš (IB nr. 35) (coridor alternativ de autostradă);
- 7.1.25. Reconstrucție și construcție în direcția Osečina – Pecka – Ljubovija (IIA nr. 141);
- 7.1.26 Reconstrucția, construcția și reabilitarea direcției rutiere Tutin – Novi Pazar (IIA nr. 203);
- 7.1.27. Activități pe direcția rutieră Sombor (legătura cu Ungaria și Republica Croația) – Subotica (legătura cu Ungaria) (IB nr. 12, E-662) – Senta (IIB nr. 300) – Kikinda (legătura cu România) (IB nr. 13);
- 7.1.28. Activități pe traseul Sombor (legătura cu Ungaria – GP Bački Breg și legătura cu Republica Croația – GP Batina) – Vrbas (IB nr. 15, legătura cu IA nr. 1, E-75) – Kikinda (legătura cu România) (IB nr. 13); cu ramificație pe direcția rutieră Kula – Odžaci (IIA nr. 110) – Srpski Miletic (IB nr. 12) – Bogojevo – granița cu Republica Croația (număr IB 17);
- 7.1.29. Activități pe direcția rutieră Kikinda (legătura cu România) – Zrenjanin (IB nr. 13) – Vršac – Bela Crkva (IB nr. 18) și peste Dunăre legătura cu Zaječar (IB nr. 34 și 35) – legătura cu Bulgaria (IB nr. 36), Knjaževac (IB nr. 35) și Pirot (IIA nr. 221) și legătura cu IA nr. 4;
- 7.1.30. Activități pe șoseaua Đala – Novi Kneževac (legătura cu Ungaria) (AII nr. 103) – Čoka – Kikinda – Zrenjanin (IB nr. 13) – Pančevo (IIA nr. 130) – Kovin (IB nr. 14);
- 7.1.31. Activități pe direcția rutieră Bujanovac – Trgovište – Lesnica (legătura cu Republica Macedonia de Nord) (AII nr. 233, AII nr. 234, AII nr. 235);
- 7.1.32. Activități pe direcția rutieră Kokin Brod – Priboj (legătura cu Bosnia și Herțegovina) (IIA nr. 194);

- 7.1.33. Reconstrucția și construcția traseului rutier Vladičin Han – Surdulica (IB nr. 40) – Bosilegrad – Ribarci (legătura cu Bulgaria) (AII nr. 231);
- 7.1.34. Reconstrucția podurilor și tunelurilor din rețeaua primară;
- 7.1.35. Construcția de centuri ocolitoare lipsă în jurul centrelor urbane;
- 7.1.36. Activități pe rutele de ciclism de pe teritoriul Republicii Serbia;
- 7.2. Rețeaua feroviară și traficul feroviar
- 7.2.1. Reconstrucția, construcția și modernizarea căilor ferate existente Coridor X:
- calea ferată Belgrad – Subotica – frontiera de stat (Kelebija) cu Ungaria;
  - calea ferată Beograd Centar - Rasputnica G - Rakovica - Resnik - Mladenovac - Velika Plana - Niš - Preševo - frontiera de stat cu Republica Macedonia de Nord;
  - calea ferată Prosek – Dimitrovgrad și construcția centurii feroviare de ocolire a orașului Niš;
  - calea ferată Beograd Centar – Stara Pazova – Šid – frontiera de stat cu Republica Croația; și
  - calea ferată Beograd Centar – Pančevo – Vršac frontiera de stat cu România.
- 7.2.2. Reconstrucția căii ferate Belgrad – Bar, tronsoane Valjevo – Vrbnica (207 km);
- 7.2.3. Construcția nodului feroviar Belgrad continuă
- finalizarea gării Beograd Centar și a gării Novi Beograd;
  - finalizarea construcției stațiilor tehnico-călători Zemun și Kiev;
  - construcția Centrului de Transport Marfă Makiš;
  - construcția terminalului intermodal din Batajnica;
  - construirea unui centru unic de dispecerat;
  - construcția suplimentară, reconstrucția și modernizarea capacităților pentru nevoile BG Voz (Tren);
- 7.2.4. Activitățile pe căile ferate planificate pentru construcție:
- tunelul Straževica – Jajinci – Mala Krsna pe calea ferată Centrul Belgrad – Rakovica – Jajinci – Mala Krsna – Velika Plana;
  - calea ferată de marfă Beli Potok – Vinča – Pančevo;
  - calea ferată Belgrad stație de triaj – Ostružnica – Batajnica;
  - calea ferată Valjevo – Loznica, în partea dislocării traseului feroviar proiectat;
  - calea ferată Raška – Novi Pazar (cca 20 km);
  - calea ferată Subotica – Baja;
  - calea ferată Sobovica – Lužnice – Ramificație Batočina în Kragujevac;
  - calea ferată Belgrad (Zemun) – aeroportul „Nikola Tesla”.
- 7.2.5. Reconstrucția căilor ferate regionale – revitalizarea, modernizarea și electrificarea căilor ferate simple existente, cu construirea capacității de conectare a utilizatorilor semnificativi ai serviciilor feroviare;
- 7.2.6. Activități privind proiectul sistemului de metrou din Belgrad;
- 7.3. Traficul aerian
- 7.3.1. Îmbunătățirea și extinderea capacităților existente ale infrastructurii aeroportuare prin activități privind realizarea soluțiilor de planificare pe aeroporturile internaționale "Nikola Tesla" Belgrad, "Konstantin Veliki" Niš, "Morava" Kraljevo și Priština;
- 7.3.2. Stabilirea traficului aerian regional pe relația Belgrad și Priština;
- 7.3.3. Realizarea activităților privind construcția altor aeroporturi planificate și modernizarea aeroporturilor existente;

7.3.4. Definierea și specificarea modului de utilizare a altor aeroporturi existente, care să permită realizarea unor investiții rezonabile în perioada de după 2025;

7.4. Traficul pe apă

7.4.1. Reconstrucția și construcția terminalului pentru mărfuri în vrac și generale a portului Smederevo;

7.4.2. Construirea unui nou port în Belgrad;

7.4.3. Construcția de noi capacități portuare în Bogojevo, Sremska Mitrovica, Prahovo și Senta;

7.4.4. Construcția portului din Apatin;

7.4.5. Construcția docurilor internaționale de pasageri în Lepenski Vir, Rama, Sremska Mitrovica, Šabac și Banoštor;

7.4.6. Lucrările hidrotehnice la sectoarele critice de pe Dunăre între Belgrad și Bačka Palanka, precum și la tronsonul comun al Republicii Serbia și al Republicii Croația;

7.4.7. Lucrări hidrotehnice pe sectoarele critice de pe Sava (Kamičak, Šabac, Klenak, Sremska Mitrovica, estuarul Drina și Sava);

7.4.8. Adaptarea ecluzelor din HEPS Porțile de Fier 1 și HE Porțile de Fier 2;

7.4.9. Regularizarea sectoarelor critice de pe căile navigabile interne ale Republicii Serbia;

7.4.10. Îmbunătățirea condițiilor pentru ecluzarea navelor în barajul Tisa de lângă Novi Bečej;

7.4.11. Extragerea flotei de război germane scufundate în cel de-al Doilea Război Mondial (fluviul Dunărea);

7.4.12. Implementarea proiectelor de sisteme de transport inteligente în transportul intern pe apă;

7.5. Transportul intermodal

7.5.1. Construcția de terminale intermodale și centre logistice la punctele de intersectare a coridoarelor X și VII, pe căile ferate din Coridorul X și căile ferate Belgrad – Vrbnica (Bar) și Belgrad – Vršac, în apropierea centrelor comerciale și a zonelor libere;

7.5.2. Crearea conexiunii intermodale în zona metropolitană pe teritoriul Belgrad – Pančevo – Smederevo, prin trei terminale intermodale și aeroportul "Nikola Tesla", cu scopul de a conecta coridoarele X și VII;

7.5.3. În zona Novi Sad legătura rutier-feroviar și Dunărea (coridoarele X și VII) cu drumurile corespunzătoare;

7.5.4. În zona Niš, legătura feroviar-rutier cu (Coridorul X) terminalul feroviar-rutier la nivel regional;

7.5.5. Pe rutele terestre ale Coridorului X, dezvoltarea terminalelor pentru tehnologia "rutieră mobilă" pentru a accepta fluxurile de trafic rutier și a le transporta pe calea ferată;

7.5.6. În zona Prahovei, formarea unui terminal intermodal feroviar-portuar pentru a face legătura între Dunăre și calea ferată;

7.6. Punctele de trecere a frontierei

7.6.1. Elaborarea planificării și a documentației tehnice lipsă și finalizarea proiectelor demarate, în principal pe Coridorul X rutier și feroviar și pe tronsoanele de autostradă planificate;

7.6.2. Definierea de noi proiecte (raționalizare și clasificare) prin determinarea nevoilor și justificărilor și facilitarea realizării în perioada de după 2025.

8. Comunicații electronice și trafic poștal

8.1. Disponibilitatea serviciilor moderne de comunicare pentru fiecare gospodărie din Republica Serbia și acoperirea semnalului de Internet wireless (WiFi) pentru toate suprafețele publice;

8.2. Fortșarea convergenței rețelelor și o tranziție completă către e-guvernanta și operațiunile administrative electronice de către autoritățile de stat;

8.3. Modernizarea și îmbunătățirea funcțională a traficului poștal și a tuturor celorlalte servicii oferite de JP "Pošta Srbije";

8.4. Introducerea tehnologiei 5G și a arhitecturii sale de *cloud* și distribuție, care va sprijini capacitatea ridicată a rețelei, unde prioritatea va fi fiabilitatea ridicată și disponibilitatea rețelei;

9. Energia, infrastructura energetică și eficiența energetică

9.1. Sectorul industriei energiei electrice

9.1.1. Producerea de energie electrică

– Revitalizarea hidroagregatelor cu putere sporită – creșterea puterii instalate la mai multe hidrocentrale existente (HE Porțile de Fier 1 și 2, RHE Bajina Bašta, HE Potpeć cu construcție suplimentară, Vlasinska HE, HE Bistrica);

– Construcția de termocapacități noi – TE Kostolac B3 (350 MW), TE Kolubara B (350 MW), TE-TO Pančevo (140 MW);

9.1.2. Transportul și distribuția energiei electrice

– Proiecte de consolidare a conexiunilor sistemului de transport cu sistemele portabile adiacente și de integrare în continuare a sistemului portabil al Serbiei în interconectarea regională – DV 400 kV TS Kragujevac 2 – TS Kraljevo 3; DV 2 H 400 kV TS Obrenovac – TS Bajina Bašta; DV 2 X 400 kV între Serbia, Bosnia și Herțegovina și Muntenegru; DV 110 kV între Serbia și Bosnia și Herțegovina;

– Proiecte pentru dezvoltarea și reconstrucția în continuare a rețelei de nivel de tensiune existente de 110kV pentru a asigura alimentarea sigură a utilizatorilor sistemului de transport – reconstrucția liniilor existente de 110 kV care se află la sfârșitul duratei de exploatare, precum și construirea de noi linii pentru a rezolva problemele de energie radială nesigură la stațiile de transformare 110/X kV ("Novi Sad 7", "Senta 2", "Temerin", "Žabalj", "Bela Crkva", "Veliko Gradište", "Kovin", "Rudnik Kovin", "Krupanj", "Ljubovija", "Knić", "Stenjevac", "Prijepolje", "Arilje", "Ivanjica", "Novi Pazar 1", "Novi Pazar 2", "Raška", "Sjenica", "Jablanica", "Vlasotince", "Dimitrovgrad", „Preševo“);

– Proiecte în domeniul distribuției de energie electrică - reconstrucția TS 110/X kV la sfârșitul duratei de exploatare și construcția de noi TS 110/X kV;

9.2. Sectorul petrolier

9.2.1. Proiectul "Prelugrare Profundă", construcția sistemului de conducte de produse, construcția capacităților de depozitare a rezervelor obligatorii de petrol;

9.3. Sectorul gazelor naturale

9.3.1. Construcția gazoductului magistral "Turkish Stream"; construcția gazoductului magistral Niš – Dimitrovgrad și a gazoductului magistral MG 01/II Itebej – Belgrad sud; finalizarea construcției PSG Banatski Dvor;

9.4. Sectorul energiei termice

9.4.1. Construcția centralei termice de la distanță Obrenovac – Novi Beograd;

9.5. Sectorul energiei din surse regenerabile

9.5.1. Proiecte pentru construcția de noi VE pentru care a fost eliberat statutul de producători preferențiali temporari cu o capacitate totală de 500 MW: VE Bela Anta (118,8 MW); VE Banat (186MW); VE Banat 2 (140MW); VE Elisio Ali 2 (150MW); VE Vetrozelena (2x150MW); VE Torak (120MW); VE Pupin (până la 100MW); VE Maestrle Ring (600 MW);

VE Elisio Wind 01 (50MW); VE Block Wind 1 (30(50)MW), VE Kostalac (66 MW) și VE Crni Vrh (150 MW);

9.5.2. Reconstrucția hidrocentralelor mici "Elektroprivreda Srbije" conectate la rețeaua electrică de distribuție, reînnoind în același timp producția la nivelul proiectat (hidrocentralele Radaljska Banja, Vrelo, Turica, Pod Gradom, Moravica, Seljašnica, Kratovska Reka, Raška, Jelašnica, Vučje, Sićevo, Sveta Petka, Temac, Sokolovica și Gamzigrad); construcția de Hidrocentrale mici pe instalațiile industriei de apă (MHE Rovni și MHE Čelije);

9.5.3 Proiecte pentru construirea de noi CE în Elektroprivreda Srbije: Petka, Central Kostolac Island Central, Kolubara B și altele pe facilități, depozitele și haldele de deșeuri în JP EPS;

9.6. Sectorul eficienței energetice

9.6.1. Adoptarea programelor de eficiență energetică la nivel JLS;

9.6.2. Adoptarea programelor de eficiență energetică introduse de alți contribuabili din sistemul managementului energetic;

9.6.3. Îmbunătățirea activității sectoarelor-cheie pentru punerea în aplicare a eficienței energetice;

9.6.4. Îmbunătățirea eficienței energetice în sectorul consumului personal și general;

10. Protecția și îmbunătățirea calității mediului înconjurător

10.1. Reabilitarea siturilor industriale și miniere și energetice poluate:

10.1.1. Aplicarea procedurii de reabilitare și remediere a punctelor negre (*hot spots*) – situri industriale contaminate;

10.1.2. Recultivarea și remedierea locațiilor cele mai afectate de exploatarea materiilor prime minerale (RTB Bor, flotilă de steril și topitorie, bazinele de lignit Kolubara și Kostolac) și

10.1.3. Reabilitarea și remedierea cursurilor apelor contaminate (secțiunea Canalului Veliki Bački, Borska reka, Kratovska reka, Veliki Timok, Mali Pek, Pek, Šaška reka etc.);

10.2. Aducerea emisiilor de gaze reziduale și praf în aer la limitele permise prin reducerea poluării în principal din energetică și industrie.

10.2.1. Modernizarea și revitalizarea TE existente și dezvoltarea de noi capacități care trebuie să fie condiționate de punerea în aplicare a Directivei 2010/75/UE privind emisiile industriale (prevenirea și controlul integrat al poluării); construcția instalațiilor pentru desulfurare și denitrificare la centralele termoenergetice; instalarea de electrofiltre noi sau reconstrucția electrofiltrelor existente în instalațiile care emit particule în suspensie deasupra GVE; închiderea blocurilor electrice existente sub 300 MW (CET Morava și CET Kolubara A din cauza vechimii, eficienței energetice sub 30% și valori ridicate ale emisiilor în aer);

10.2.2. Modernizarea și revitalizarea complexului metalurgic - chimic din Bor;

10.2.3. Utilizarea celei mai bune tehnologii disponibile în industrie;

10.2.4. Determinarea zonelor de impact asupra populației folosind modele software care vor lua în considerare influențele cumulative și sinergice (și nu doar individuale) și vor lua măsuri legale pentru a proteja sănătatea populației din aceste zone;

10.2.5. Reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră în conformitate cu legislația europeană privind obiectivele climatice și strategiile și planurile de acțiune naționale în domeniul energiei și al climei;

10.3. Formarea și echiparea centrelor regionale de monitorizare pentru controlul calității apelor subterane și de suprafață;

10.4. Prevenirea pierderii în continuare a terenurilor, conservarea și îmbunătățirea calității acestora:

10.4.1. Identificarea siturilor în care sunt necesare programe de protecție împotriva poluării cu nitrați, agrochimice și alți agenți nocivi de origine agricolă;

10.4.2. Punerea în aplicare a măsurilor de protecție împotriva eroziunii;

10.5. Reducerea nivelului de zgomot în apropiere de drumurile și industriile care amenință locuirea și alte industrii:

10.5.1. Identificarea celor mai frecvente părți ale drumurilor de stat care necesită monitorizarea zgomotului;

10.5.2. Reducerea nivelului de zgomot în locațiile de locuințe și de altă destinație periclitată, din apropierea drumurilor și industriilor, prin aplicarea măsurilor de protecție tehnică și biologică;

11. Gestionarea deșeurilor

11.1. Instituirea unui sistem comun integrat de gestionare a deșeurilor – extinderea include colectarea 100% și construirea centrelor regionale de gestionare a deșeurilor – depozite regionale de deșeuri cu instalații de separare a deșeurilor de reciclare, transferul stațiilor și centrelor de colectare separată a deșeurilor reciclabile, inclusiv a deșeurilor periculoase din gospodăriile din următoarele regiuni: Vranje, Novi Sad, Belgrad, districtele Zaječar și Bor;

11.2. Formarea insulelor de reciclare cu containere pentru colectarea separată a deșeurilor de ambalaje (sticlă, metal, hârtie, PET), deșeuri biodegradabile și alte deșeuri mixte, instalații de separare secundară, stații mobile de tratare a deșeurilor provenite din construcții și demolări în regiunile: Subotica, Kruševac, Užice, Pančevo, Pirot, Zaječar, Sremska Mitrovica, Nova Varoš, Kragujevac, Zrenjanin și Valjevo;

11.3. Construcția unei centrale pentru producerea energiei electrice prin incinerarea deșeurilor cu o capacitate de 340.000 t/an într-o locație din Belgrad;

11.4. Instituirea de stații pentru colectarea deșeurilor auto din centrele urbane mai mari (Užice, Kraljevo, Novi Sad, Valjevo, Niš și Bor), cinci stații de colectare în Belgrad și două în fiecare dintre celelalte regiuni de gestionare a deșeurilor;

11.5. Instalație de tratare a deșeurilor provenite din construcții și demolări din Belgrad, capacitate 200.000 t/an;

11.6. Construcția unei instalații pentru incinerarea deșeurilor medicale și farmaceutice periculoase.

11.7. Închiderea și recultivarea depozitelor de deșeuri în aluviunea râurilor care (prin deșeuri plutitoare menajere și altele) pun în pericol în special mediul înconjurător, în special în aluviunea râului Lim.

11.8. Construcția de sisteme în centrale termice sau fabrici de ciment sau furnale înalte etc. pentru co-arderea combustibilului generat din deșeuri (RDF/SFR/CSC etc.) în scopuri energetice și industriale pentru producția de energie electrică și termică.

12. Protecția, reglementarea și utilizarea durabilă a patrimoniului natural

12.1. Creșterea suprafeței totale protejate (de la aproximativ 7,7% la 10,5% din teritoriul Republicii Serbia), în mare parte prin declararea ariilor protejate propuse (noi și revizuite) pentru care a fost elaborată documentația de studiu adecvată, precum și a ținuturilor pentru care a fost deja inițiată procedura de protecție (odată cu proclamarea unor părți din munții Kučaj ca parc natural și parc național);

12.2. Reabilitarea ținuturilor degradate din ținuturile protejate (gropi de împrumut, cariere, locuri de incendiu, depozite de deșeuri, pietriș, construcții ilegale) cu impact negativ pronunțat asupra valorilor naturale și a mediului;

12.3. Finalizarea revizuirii (tipul, regimul, limita de protecție) a ariilor (ținuturi) protejate anterior cu statut incomplet sau insuficient reglementat, în primul rând a ariilor naturale cu semnificație culturală și istorică;

12.4. Revizuirea statutului speciilor protejate de floră și faună sălbatică

12.5. Crearea unei noi rețele ecologice cu determinarea detaliată a limitelor EZP și a coridoarelor ecologice și stabilirea unei gestionări adecvate, asigurând în același timp statutul juridic deplin al zonei de Emerald în conformitate cu Convenția de la Berna;

12.6. Identificarea zonelor pentru rețeaua ecologică NATURA 2000;

13. Protecția, reglementarea și utilizarea durabilă a patrimoniului cultural

13.1. Amenajarea și prezentarea siturilor romane din Niš, Mediana, Sirmium, Viminacium, Caričin Grad, Drenovac și a siturilor arheologice de-a lungul Limesului roman;

13.2. Amenajarea teritoriului și prezentarea Negotinske pivnice (Berării din Negotin): Rajačke, Rogljevske, Stubičke și Smedovačke;

13.3. Reabilitarea, amenajarea și prezentarea patrimoniului industrial al complexului Vojno-tehnički zavod (Institut tehnic-militar) din Kragujevac ("Knežev arsenal");

13.4. Inițierea de noi propuneri de nominalizare pentru Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, pentru ca Serbia să aibă până în 2025, încă patru bunuri culturale înscrise, precum și pentru Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial, care până în 2025, ar fi trebuit să mai existe cel puțin cinci înscrieri;

13.5. Definirea, dezvoltarea, reglementarea și prezentarea "căilor culturale" naționale și regionale;

13.6. Revizuirea planurilor și proiectelor de dezvoltare în zona bunurilor culturale imobile prin studii de impact asupra patrimoniului – de exemplu, construirea unui stadion de atletism în limitele Cetății Smederevo.

14. Protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a peisajului

14.1. Elaborarea studiului peisajului Republicii Serbia;

14.2. Formarea cadrelor metodologice de analiză și evaluare a caracterului peisajului la diferite niveluri proporționale, în conformitate cu standardele europene, pe baza căruia să se creeze o bază informațională (bază de date și indicatori) pentru gestionarea și monitorizarea valorilor peisajului;

15. Adaptarea la schimbările climatice

15.1. Definirea și punerea în aplicare a programelor multidisciplinare de cercetare în domeniul schimbărilor climatice la nivel regional și local și a impactului schimbărilor climatice asupra agriculturii, silviculturii, industriei apelor, energeticii, construcțiilor, biodiversității și ecosistemelor, infrastructurii și sănătății populației, elaborarea de planuri și programe sectoriale pentru adaptarea și atenuarea schimbărilor climatice și disponibilitatea publică a rezultatelor;

15.2. Dezvoltarea sistemelor de monitorizare a climei și a bazelor de date geospațiale și a informațiilor privind schimbările climatice la nivel local, regional și național; monitorizarea extremelor climatice și a dezastrilor, determinarea vulnerabilităților anumitor ținuturi, pentru utilizarea lor în planificarea strategică și planificarea dezvoltării spațiale, precum și disponibilitatea acestor date în formate adecvate pentru utilizarea din continuare.

3.2. MĂSURI ȘI INSTRUMENTE DE IMPLEMENTARE

3.2.1. Măsuri normativ-juridice și instrumente de implementare

Măsurile normativ-juridice și instrumentele de implementare includ activități care trebuie puse în aplicare pentru a crea baza și suportul pentru implementarea soluțiilor de planificare, legate de elaborarea, modificarea, completarea și armonizarea anumitor elemente ale temeiului juridic existent al Republicii Serbia (legi, acte sublegislative, regulamente, standarde, normative și alte acte). PPRS definește acele măsuri normativ-juridice și instrumente de punere în aplicare care se referă în principal la aspectul spațial în implementarea soluțiilor de planificare, și anume:

1. Stabilirea unui temei juridic adecvat pentru definirea obiectivului național de neutralitate a degradării solului și a măsurilor adecvate pentru atingerea acestuia, în conformitate cu obligațiile care decurg din *Agenda de dezvoltare durabilă 2030 a ONU*, din *Convenția-cadru a ONU privind schimbările climatice* și din *Acordul de la Paris*.

2. Modificarea și completarea temeiului juridic privind terenurile agricole cu dispoziții care interzic modificarea competenței de gestionare a terenurilor aflate în proprietate de stat, pentru a preveni vânzarea și utilizarea acestora în scopuri neagricole.

3. Modificarea și completarea temeiului juridic privind restituirea imașurilor și pășunilor la sate în vederea utilizării, în sensul ridicării interdicției de schimbare a utilizării pentru aceste suprafețe (pentru înființarea de păduri de protecție, terenuri sportive și de recreere, plantații de biocombustibil, creșterea fermelor de animale și alte scopuri prioritare pentru dezvoltarea locală) și a obligațiilor legate de amenajarea și întreținerea acestor suprafețe în bune condiții de producție și ecologice.

4. Continuarea armonizării politicilor juridice și de dezvoltare rurală cu standardele UE, inclusiv specificarea condițiilor de utilizare a compensațiilor agroecologice și de altă natură pentru proprietari pentru respectarea restricțiilor privind utilizarea terenurilor și dezvoltarea producției agricole, care sunt condiționate de inconveniențe naturale, socio-economice și de altă natură sau de interese sociale generale de protecție a bunurilor naturale, culturale și a altor bunuri de o valoare deosebită.

5. Modificări ale temeiului juridic care instituie sisteme fluviale și rolul acestora în gestionarea integrală a apei; eliminarea sau înăsprirea considerabilă a condițiilor de închiriere a terenurilor acvifere (o măsură de prevenire a utilizării abuzive a terenurilor acvifere, de creștere a siguranței zonelor apărate și de facilitare a dezvoltării infrastructurii de apă); adoptarea Regulamentului privind metodologia de determinare a debitelor ecologice, care permite înregistrarea terenurilor acvifere în cadastru;

6. Modificări și completări ale temeiului juridic în conformitate cu cele mai bune practici ale UE (privind protecția mediului, utilizarea cursurilor de apă etc.) pentru a preveni construirea și utilizarea MHE care pun în pericol în mod inacceptabil mediul înconjurător și produsele și alte consecințe.

7. Stabilirea unui temei juridic adecvat care să faciliteze fluctuațiile forței de muncă și să îmbunătățească politica actuală de ocupare a forței de muncă în rândul tinerilor.

8. Dezvoltarea temeiului juridic care reglementează domeniul economiei/activităților de utilități și al furnizării de utilități, în special în domeniul finanțării și gestionării dezvoltării infrastructurii de utilități (îmbunătățiri în finanțarea serviciilor, întreținerea și dezvoltarea infrastructurii de utilități, modele de afaceri de activare a capitalului privat, politici privind prețul serviciilor, stabilirea tarifelor, standarde și calitatea serviciilor și cooperarea intercomunală).

9. Este deosebit de important să se îmbunătățească temeiul juridic pentru reactivarea și dezvoltarea siturilor brownfield și pentru domeniul construcțiilor de terenuri, în special în domeniul utilizării durabile, al finanțării și al reconstrucției capacităților instituționale și de resurse umane locale pentru gestionarea terenurilor de construcții.

10. Revizuirea standardelor și normelor existente pentru organizarea serviciilor de interes public (servicii publice), deoarece multe dintre standardele actuale sunt iraționale în ceea ce privește organizarea spațială (utilizarea serviciilor mobile și implementarea unor modele diversificate de organizare a serviciilor).

11. Modificarea și completarea temeiului juridic în domeniul locuirii în conformitate cu orientările internaționale privind dezvoltarea durabilă a locuirii și sprijinul locativ (ceea ce include determinarea indicatorilor de durabilitate ai locuirii), precum și în conformitate cu

obiectivele de prevenire a extinderii ținuturilor de construcții, de distimulare a achiziționării de locuințe pentru nevoile nelocative, de reducere a volumului de fond locativ neutilizat, majorarea calității ofertei, etc.

12. Modificarea Legii privind băncile și adoptarea altor reglementări care definesc capitalul mai scăzut și alte standarde pentru operațiunile acestor instituții financiare în raport cu băncile (cerințe de reglementare mai scăzute). Este important să se adopte o lege specială pentru funcționarea instituțiilor financiare de microcredite.

13. Stabilirea unui temei juridic pentru încurajarea dezvoltării industriale: echilibrarea dezvoltării industriale regionale; măsuri generale și sectoriale de intervenție a statului pentru consolidarea activităților de producție inovatoare competitive la export, modernizarea și digitalizarea producției tradiționale; securitatea digitală pentru industrie; încurajarea investițiilor în producția circulară și cu emisii scăzute de carbon; utilizarea eficientă a resurselor materiale și eficiența energetică în industrie.

14. Stabilirea unui cadru juridic unic sau îmbunătățirea legilor și actelor sublegislative relevante pentru realizarea construcției IZ, IP, NTP și TP. Măsurile de bază pentru îmbunătățirea activității IZ și IP implică construirea de infrastructuri de afaceri și industriale inovatoare (IZ, IP, NTP, centre de inovare etc.), dezvoltarea infrastructurii regionale pentru sprijinirea MSP, inovarea și îmbunătățirea activității instituțiilor publice.

15. Modificarea și completarea temeiului juridic pentru dezvoltarea durabilă a turismului, ceea ce implică modificări în:

– temeiul juridic în domeniul planificării și construcțiilor în vederea determinării limitelor bunurilor naturale și culturale protejate în planurile spațiale ale ținuturilor cu destinație specială (cu cooperarea dintre instituțiile de planificare și serviciile de protecție), determinarea limitelor spațiilor turistice, conținutului și capacității suprastructurii și infrastructurii turistice în planurile spațiale, evaluări ale justificării socio-economice și acceptabilității culturale a proiectelor turistice și de altă natură (cu cooperarea instituțiilor de planificatori și resortul de turism);

– temeiul juridic în domeniul protecției naturii și turismului în vederea gestionării integrale a protecției bunurilor naturale și a dezvoltării turismului, integrarea prezentării și a altor forme de utilizare culturală a bunurilor naturale în oferta turistică, introducerea monitorizării și controlului integral al protecției și utilizării bunurilor naturale și a facilităților turistice, elaborarea strategiilor sectoriale de dezvoltare a clusterelor turistice și a programelor de dezvoltare a destinațiilor turistice primare, rute de tranzit/turing, centre turistice urbane, balneare și montane etc. (în cooperare cu instituțiile de planificatori, protecție și turism).

16. Asigurarea unui cadru juridic complet pentru dezvoltarea traficului și armonizarea cu strategiile și legislația europeană în procesul de integrare europeană, definirea soluțiilor juridice în vederea implementării eficiente a proiectelor de coridoare, rețele și facilități de infrastructură rutieră, precum și stabilirea unui mecanism juridic suplimentar pentru armonizarea strategiilor sectoriale și a documentelor de dezvoltare.

17. Finalizarea procesului de armonizare a temeiului juridic în domeniul protecției mediului cu legislația UE, în special cu reglementările privind apele și siturile contaminate; armonizarea temeiului juridic în domeniul protecției împotriva radiațiilor neionizante cu legislația UE, în special cu reglementările privind instalarea și construcția stațiilor de bază pentru telefonie mobilă; modificări și completări ale temeiului juridic în domeniul protecției aerului în vederea delimitării drepturilor și obligațiilor instituțiilor naționale și ale JLS.

18. Finalizarea punerii în aplicare integrale a directivei UE privind temeiul juridic pentru gestionarea deșeurilor.

19. Modificarea temeiului juridic al protecției naturii, respectiv a Legii privind protecția naturii, a Legii privind protecția mediului înconjurător și a altor legi aplicabile în conformitate cu evaluările restricțiilor normative și a altor deficiențe constatate în analiza sistemelor de protecție a naturii în PPRS, în primul rând pentru conformitatea și specificarea terminologiei, regimurilor și procedurilor de protecție referitoare la protecția, utilizarea și reglementarea naturii și a valorilor naturale și pregătirea bazei profesionale pentru efectuarea modificărilor necesare în Constituția Republicii Serbia în ceea ce privește natura și valorile naturale, pentru a asigura un grad mai mare de securitate juridică, claritate în aplicare și succes în conservarea valorilor naturale; modificarea sau adoptarea de noi acte sublegislative în domeniul protecției naturii care mai bine reglementează regimurile de protecție, rețeaua ecologică, înființarea ținuturilor (zonelor) Emelard, protecția speciilor sălbatice, despăgubirile pentru daune, refuzul și restricțiile privind dreptul de utilizare, ordinea internă și serviciul de pază, protecția și dezvoltarea cadastrului obiectelor speologice, identificarea, protecția și amenajarea peisajului etc.

20. Modificarea temeiului juridic privind bunurile culturale imobile, care va permite armonizarea cu recomandările, convențiile și cartele internaționale ratificate; recunoașterea peisajului cultural ca un bun cultural imobil deosebit; conformarea legilor de planificare și construcție în special prin introducerea conceptului de peisaj urban istoric.

21. Conformarea Legii pentru ratificarea Convenției europene privind peisajul și baza juridică în domeniu: planificare și construcție; protecția mediului; evaluări strategice ale impactului asupra mediului și evaluări ale impactului asupra mediului; protecția naturii; bunurilor culturale; pădurilor; apelor; terenurilor agricole; drumurilor; căilor ferate; mineritului etc.

22. Armonizarea temeiului juridic cu reglementările UE în domeniul accidentelor tehnice și tehnologice, în special riscul de accidente majore care implică substanțe periculoase.

3.2.2. Măsuri de planificare-program și instrumente de implementare

Măsurile de planificare și program și instrumentele de implementare includ o serie de documente sectoriale care trebuie elaborate și adoptate (strategii, planuri, proiecte, programe, studii etc.), pentru a crea baza și sprijinul pentru implementarea anumitor soluții de planificare. PPRS definește măsurile și de planificare și program și instrumentele de implementare pentru domeniile în care acestea lipsesc și cu accent pe aspectele spațiale în dezvoltarea lor, și anume:

1. În domeniul terenurilor agricole, agriculturii și pisciculturii – elaborarea documentației tehnice pentru noi sisteme de irigații; documente relevante pentru domeniul dezvoltării pisciculturii; proiecte de remediere a siturilor contaminate; protecția terenului periclitat împotriva eroziunii; studii de utilizare și protecție durabilă a peluzelor permanente în ținuturile montane; precum și programe de raionizare a pomiculturii.

2. În domeniul pădurilor, terenurilor forestiere, silviculturii și vânătorii - elaborarea Programului de dezvoltare a suprafețelor forestiere și a planurilor de dezvoltare pentru suprafețele forestiere (cu baze de găzduire pe unități de gospodărie), strategiile de dezvoltare a vânătorii și planurilor de dezvoltare a ținuturilor de vânătoare, precum și elaborarea unui studiu privind ridicarea centurilor forestiere de protecție (cu linii directe pentru realizarea protecției câmpiilor, pădurilor suburbane, pădurilor de protecție pentru reducerea imisiilor centrelor industriale și drumurilor, pădurilor de protecție pentru acumulările de apă, reducerea impactului eroziunii și a inundațiilor torențiale, recultivarea haldelor de steril și a carierelor de suprafață etc.) cu un plan de acțiune de fezabilitate pentru finanțarea proiectelor.

3. Elaborarea documentatiei strategice emanate din Legea apelor, în special: actualizarea Strategiei de gestionare a apelor, elaborarea planurilor de gestionare a apelor, a planurilor de management al riscului de inundații și a actelor care definesc modul de stabilire a limitelor terenurilor acvifere; dezvoltarea și aplicarea acumulărilor PPPPN destinate alimentării cu apă, a cascadelor hidroenergetice (Velika Morava, Ibar, Srednja i Donja Drina etc.); elaborarea documentației de planificare și tehnice pentru definirea configurației și justificării construcției potențialelor sisteme hidroenergetice (Velika Morava, Srednja i Donja Drina, Morava de Vest, Nišava, Lim, RHE Bistrica cu barajul Klak pe Uvac etc.), acumulare (Velika Orlovača pe Veliki Rzav, sistemul Gornji Ibar-Raška cu barajele Ribarići pe Ibar și Barakovo pe Jošanica); elaborarea documentației pentru dezvoltarea sistemelor regionale de apă, dezvoltarea sistemelor de irigații, reconstrucția, reabilitarea și construcția sistemelor de drenaj și canale etc.

4. În domeniul materiilor prime minerale și al mineritului – dezvoltarea Strategiei de gestionare a resurselor minerale a Republicii Serbia; Strategii de gestionare a resurselor minerale ale apelor subterane ale Republicii Serbia; Politicile minerale ale Republicii Serbia; strategii regionale de gestionare a resurselor minerale (Belgrad, Voivodina, Šumadija, Serbia de Vest, Serbia de Sud și Est, Kosovo și Metohia); strategia de gestionare a resurselor minerale JLS; Cadastru al minelor abandonate și al instalațiilor miniere din Republica Serbia cu măsuri de reabilitare și remediere; planificarea și documentația tehnică-de investiții pentru începerea exploatarei cărbunelui în partea de vest a bazinului Kostolac; proiect de valorificare a cărbunelui în zăcământul Ćirikovac din bazinul Kostolac, în bazinul Kovin și în bazinul Sjenica Štavalj; proiect de definire a potențialului șistului petrolier ca materie primă pentru obținerea țițeiului; proiectul de valorificare și începere a exploatarei mineralelor de bor, magnezit, fosfat și fluorit; proiect de valorificare a resurselor de nichel; proiect de încurajare a dezvoltării mai intense a exploatarei și satisfacerii cererii crescute de materii prime minerale nemetalice; precum și proiect de reabilitare și valorificare a materiilor prime minerale tehnogenice din depozitele de deșeuri miniere și proiecte de stimulare a valorificării resurselor geotermale.

5. În domeniul dezvoltării demografice – elaborarea studiilor și cercetarea fenomenelor de migrație la nivel național, regional și local și dezvoltarea durabilă a comunităților locale din districtele miniere.

6. În domeniul sistemelor urbane și amenajării așezărilor urbane – elaborarea a 6 programe de dezvoltare urbană în conformitate cu planurile de acțiune pentru punerea în aplicare a *Strategiei de dezvoltare urbană durabilă a Republicii Serbia până în 2030*, revizuirea strategiilor de dezvoltare urbană durabilă existente sau elaborarea de noi strategii de dezvoltare urbană durabilă la nivel local, în conformitate cu programele de dezvoltare urbană și cu *Strategia de dezvoltare urbană durabilă a Republicii Serbia până în 2030*; revizuirea planurilor urbane pentru așezările urbane și rurale în vederea reducerii extinderii planificate a ținuturilor (zonelor) de construcție.

7. În domeniul dezvoltării rurale și al amenajării peisagistice a satelor – elaborarea studiului de fezabilitate pentru finanțarea proiectelor de dezvoltare a creșterii animalelor pe serii de pășuni deluroase-montane; programe de dezvoltare a agrosilviculturii (cultivarea combinată a plantelor perene lemnoase și a culturilor agricole într-un anumit aranjament spațial sau succesiv în timp); programe de dezvoltare a ținuturilor montane și a altor ținuturi cu condiții dificile de muncă în agricultură (inclusiv definirea măsurilor de sprijin necesare); precum și studii de valorificare totală și utilizare durabilă a ținuturilor agricole cu valoare naturală ridicată (cu limite de tipuri de agrobiodiversitatea).

8. În domeniul locuirii - elaborarea unui program de evidență a clădirilor și apartamentelor rezidențiale în JLS în vederea elaborării unei baze de informare cu privire la fondul locativ existent sub formă de registre de clădiri și apartamente rezidențiale; studii privind tipologia energetică a clădirilor la nivelul autoguvernărilor locale și pregătirea programelor/proiectelor de îmbunătățire a eficienței energetice a clădirilor rezidențiale;

elaborarea programelor de examinare și dezvoltare a modelelor urbanistice-arhitecturale durabile de locuințe; studii privind așezările informale și clădirile construite ilegal, precum și elaborarea planurilor urbanistice pentru astfel de așezări; elaborarea de programe/proiecte de regularizare și reconstrucție a așezărilor substandard existente; programe de reconstrucție urbană durabilă și regenerarea ansamblului de clădiri rezidențiale degradate fizic și nereglementate, precum și a mai multor cartiere rezidențiale defavorizate.

9. În domeniul dezvoltării regionale – elaborarea unei noi Metodologii de clasificare a nivelului de dezvoltare a regiunii și a unităților de autoguvernare locală pentru perioada până în 2025, Program național pentru stimularea dezvoltării celor mai puțin dezvoltate comune din Republica Serbia, Strategia de dezvoltare regională a Republicii Serbia 2021-2031 și programe de dezvoltare regională.

10. În domeniul industriei – elaborarea unui program de dezvoltare a platformelor Industriale de producție orizontală (platforme naționale și regionale), minim pentru sectoarele industriale prioritare și produse inovatoare; programe de construcție inovatoare a infrastructurii industriale de afaceri; programe de sprijin pentru dezvoltarea infrastructurii pentru nevoile IZ; program de reactivare a unor părți din siturile și clădirile industriale pe baza registrelor siturilor brownfield din toate unitățile autoguvernării locale; programul/planul de transformare a dezvoltării industriale în economia circulară; transformarea digitală a industriei din Serbia și programe de consolidare a competențelor digitale ale angajaților din industrie; și pregătirea Planului de acțiune pentru realizarea Strategiei de politică industrială a Serbiei până în 2030.

11. În domeniul turismului – elaborarea Strategiei de dezvoltare a turismului din Republica Serbia pentru perioada 2025-2035, a documentației de programare și planificare sectorială pentru destinațiile turistice care nu sunt planificate în totalitate și pentru spațiile turistice secundare, precum și elaborarea strategiilor sectoriale de dezvoltare a clusterelor turistice și a programelor sectoriale de dezvoltare a traseelor turing primare rutiere și navigabile, de centre turistice urbane, balneare și montane; elaborarea studiului de management integrat pentru destinațiile turistice cu patrimoniu natural și cultural.

12. În domeniul traficului - elaborarea documentației de studiu pentru toate coridoarele și facilitățile de trafic planificate ca o condiție prealabilă pentru elaborarea documentației de planificare și tehnice; dezvoltarea unui model complex de transport al Republicii Serbia pe platforme software moderne, care să constituie baza pentru identificarea problemelor și elaborarea strategiilor pentru atenuarea deficiențelor, respectiv îmbunătățirea sistemului de transport existent și dezvoltarea viitorului sistem de transport; analiza impactului politicilor disponibile la nivel european și național în vederea îmbunătățirii disponibilității europene și regionale.

13. În domeniul energiei – modificări și completări ale documentației existente și întocmirea noii documentații de planificare pentru construcția de noi capacități de producere a energiei electrice și termice.

14. În domeniul surselor regenerabile de energie – elaborarea studiilor hidrologice; studiu potențialului geotermal; atlasul resurselor energetice eoliene; hărți privind intensitatea radiației solare; potențialul biomasei și biogazului; compoziția morfologică și energetică a deșeurilor la niveluri ierarhice inferioare.

15. În domeniul protecției mediului înconjurător - elaborarea studiului de diferențiere spațială a mediului cu identificarea ținuturilor de conflict, a zonelor cu impact negativ și a punctelor de degradare, cu un plan de acțiune; dezvoltarea sistemelor naționale și locale de monitorizare și a informării publice în timp real privind calitatea aerului și măsurile de protecție personală; elaborarea Strategiei de protecție a aerului cu plan de acțiune și planuri de calitate a aerului pentru centrele și așezările urbane, în special pentru cele în care valoarea toleranței a fost depășită (Belgrad, Novi Sad, Niš, Pančevo, Smederevo, Bor, Užice, Kosjerić); crearea unui registru al poluanților cu un bilanț al emisiilor; elaborarea planurilor de caracterizare și a

proiectelor de remediere a siturilor contaminate prioritare; elaborarea Strategiei naționale de management al siturilor contaminate cu Plan de acțiuni; precum și hărți strategice de zgomot pentru cele mai mari centre și așezări urbane situate în apropierea sistemelor de trafic aglomerat și planuri de acțiune pentru protecția împotriva zgomotului și zonare acustică JLS.

16. În domeniul gestionării deșeurilor – elaborarea Strategiei Naționale de Gestionare a Deșeurilor cu Planul Național de Gestionare al Deșeurilor pentru perioada 2020-2025, precum și a planurilor regionale și locale de gestionare a deșeurilor; Studii pentru a determina locația unui depozit de deșeuri radioactive în Serbia și studiul de determinare a amplasării depozitului de deșeuri periculoase în Serbia.

17. În domeniul protecției, amenajării și utilizării durabile a patrimoniului natural - elaborarea și adoptarea programelor de protecție a naturii pe trei ani ale Republicii Serbia, programe de protecție pe termen mediu, rapoarte privind starea naturii; planul pe termen lung de protecție a biodiversității; precum și documentația pentru înscrierea pe listele internaționale ale ținuturilor (zonelor) semnificative din punct de vedere ecologic: (a) Golija, Stara Planina, Kopaonik, Okanj Bara cu Rusanda și Mačvansko Podrinje pe lista UNESCO de patrimoniu mondial Ramsar; (b) Obedska Bara, Tara și Stara Planina în lista rezervației biosferei UNESCO; (v) Đerdap în Lista de patrimoniu mondial UNESCO; i (g) Stara Planina în Lista UNESCO a geoparcurilor mondiale (și europene).

18. În domeniul protecției, amenajării și utilizării durabile a patrimoniului cultural – dezvoltarea proiectelor de conservare, restaurare și revitalizare a bunurilor culturale înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO și lista candidaților pentru admiterea pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, managementul planurilor de monumente de pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO (Studenica, Stari Ras cu Sopoćani, Gamzigrad), precum și planurile de gestionare pentru bunurile culturale care armonizează statutul spațiului turistic și potențialul cultural (situl arheologic Lepenski Vir, Cetatea Golubac, Palić, etc.).

19. În domeniul protecției, amenajării și utilizării durabile a peisajului – dezvoltarea studiului peisajelor Serbiei (cu Atlasul tipurilor de peisaje din Serbia), proiectelor de valorificare a peisajelor culturale, proiectul tipologiilor de peisaje rurale din Serbia, proiectul rețelei de buzunare urbane – spații urbane publice de înaltă calitate, precum și catalogul indicatorilor de monitorizare a stării caracterului peisajului.

20. În domeniul adaptării la schimbările climatice - elaborarea Strategiei de dezvoltare cu emisii scăzute de carbon cu Planul de acțiune; programe interdisciplinare de cercetare în domeniul schimbărilor climatice și impactul acestora asupra diferitelor sectoare; definirea zonelor de risc de dezastre și a dezastrelor naturale și elaborarea hărților regionale și locale privind riscurile de dezastre naturale; elaborarea planurilor naționale de adaptare la condițiile climatice modificate; planuri sectoriale și programe de măsuri de atenuare și adaptare la schimbările climatice; precum și planuri de protecție împotriva inundațiilor.

21. În domeniul reducerii riscului de dezastre și al gestionării situațiilor de urgență – dezvoltarea Cadastrului spațiului periclitat al Serbiei în urma dezastrelor; cartografierea zonelor periclitare de inundații (zone inundabile) și a zonelor cu risc de inundații, în conformitate cu Directiva UE corespunzătoare și introducerea acestor date în toate documentele de planificare care au un impact asupra utilizării spațiului.

3.2.3. Măsuri instituțional-organizatorice și instrumente de implementare

Măsurile instituțional-organizatorice și instrumentele de implementare includ o serie de activități în ceea ce privește formele instituționale și alte forme de organizare și management în sectoarele responsabile de implementare a soluțiilor de planificare. PPRS definește acele măsuri instituționale și organizatorice și instrumente de implementare care lipsesc sau trebuie reînnoite în activitatea entităților de planificare până în prezent, în ceea ce privește aspectele spațiale în dezvoltarea domeniului, și acestea sunt:

1. În domeniul terenurilor agricole, agriculturii și pisciculturii - instituirea unui Sistem de identificare a parcelelor funciare (*Land Parcel Identification System*), care este cea mai importantă parte a sistemului integrat de gestiune și control (IACS); stabilirea unui cadru instituțional și administrativ pentru implementare, monitorizarea și controlul punerii în aplicare a Normelor privind bunele condiții agricole și ecologice (GAEC); consolidarea capacităților de implementare și dezvoltare în continuare a cadrului legislativ în domeniul producției ecologice și al politicilor privind standardele de calitate, cu scopul de a consolida dezvoltarea sistemului de indicații de calitate și origine geografică; consolidarea capacității de a efectua inspecții și alte supravegheri în materie de protecție a terenurilor și de bunăstare a animalelor; dezvoltarea în continuare a sistemului de informații fitosanitare, în special în ceea ce privește activitățile în domeniul GMO, siguranța alimentară și punerea în aplicare a obligațiilor de protecție biologică.

2. În domeniul pădurilor, terenurilor forestiere, silviculturii și vânătorii – introducerea metodelor de gestionare adaptivă a populațiilor de animale sălbatice și dezvoltarea sistemului de monitorizare a populațiilor de animale sălbatice și a habitatelor acestora; dezvoltarea unor sisteme informatice integrate pentru sectoarele silviculturii și vânătorii; dezvoltarea instituțională a sectorului cinegetic, formarea personalului profesionist și consolidarea capacităților de cercetare științifică în domeniul vânătorii; includerea comunităților locale în realizarea obiectivelor în găzduirea terenurilor de vânătoare.

3. În domeniul infrastructurii din industria apelor – introducerea tehnologiilor IT moderne, metode de simulare și optimizare în planificarea și gestionarea operațională a sistemelor care necesită o gestionare foarte rapidă în situații de criză – dezvoltarea unui sistem expert de luare a deciziilor în perioadele de apărare împotriva inundațiilor (pentru gestionarea ecluzelor de pe barajele Bajina Bašta și Zvornik) și în domeniul protecției apei (în special pentru gestionarea situațiilor de urgență); definirea măsurilor, procedurilor și dinamicii întreținerii clădirilor și sistemelor care sunt relevante din punct de vedere al securității marilor ținuturi de vale (baraje, diguri, sisteme de apărare împotriva inundațiilor) și dezvoltarea unor sisteme informaționale dedicate.

4. În domeniul materiilor prime minerale și al mineritului – efectuarea cercetărilor geologice de bază pentru realizarea hărților geologice; efectuarea de cercetări hidrologice și geoinjineresti; cercetarea resurselor minerale, geodiversitatea și cercetarea geocologică; continuarea explorării petrolului și gazelor; construirea unui sistem de prevenire a conflictelor în comunitățile locale în timpul cercetărilor geologice și al deschiderii minelor.

5. În domeniul dezvoltării demografice – formarea unui organism instituțional-organizatoric la nivel național, cu autoritatea de a monitoriza și gestiona politicile de migrație.

6. În domeniul dezvoltării regionale - consolidarea agențiilor de dezvoltare regională, în special în ceea ce privește funcția de coordonare a planificării spațiale regionale; instituirea Fondului pentru dezvoltarea ținuturilor subdezvoltate și de frontieră din Serbia.

7. În domeniul dezvoltării și amenajării așezărilor urbane – îmbunătățirea gestionării dezvoltării urbane, al terenurilor de construcții și utilități; formarea, întreținerea și cartografierea actualizată a bazelor de date privind dezvoltarea urbană durabilă și așezările informale și substandard din ținuturile urbane și rurale;

8. În domeniul dezvoltării rurale și al amenajării satelor – suport informatic, educațional și material pentru formarea și înregistrarea LAG-ului, ca asociații de cetățeni care includ reprezentanți ai sectorului public, privat și civil dintr-un ținut rural specific și în sens geografic continuu (cu cel puțin 10 000 și până la cel mult 150 000 de locuitori, din locuri mai populate de pe teritoriul a două sau mai multe JLS), cu sarcina de a stabili parteneriate pentru dezvoltarea rurală teritorială, prin adoptarea și punerea în aplicare a strategiilor locale de dezvoltare rurală.

9. În domeniul serviciilor publice - încurajarea implicării altor actori interesați în furnizarea de servicii de interes public (organizarea societății civile, sectorul comercial); stabilirea și consolidarea cooperării la nivel intercomunal în organizarea și utilizarea serviciilor (staționare sau mobile), în special pentru cetățenii care locuiesc în zone periferice; instituirea sistemelor informaționale și schimbul regulat de informații și conectarea sectoarelor, a nivelurilor de guvernare și a diferiților actori interesați.

10. În domeniul locuirii – formarea și întreținerea la zi a bazelor de date privind sistemul de sprijin locativ și eficiența energetică a fondului locativ;

11. În domeniul industriei – îmbunătățirea funcționării și activității economice a întreprinderilor, operatorilor și utilizatorilor de IZ, IP, NTP, a centrelor regionale de inovare, a zonelor libere și incubatoare; îmbunătățirea activității agențiilor regionale și locale pentru MSPP; stimularea utilizării eficiente a resurselor și a eficienței energetice în procesele industriale; cofinanțarea echipamentelor mari de infrastructură și utilități din situri, pregătirea și creșterea ofertei de parcele dotate cu utilități pentru construcții; aplicarea măsurilor Fondului de sprijin MSP (credite pentru investiții, credite pentru capital de lucru, credite pe termen scurt, credite de întreținere a lichidităților, credite start-up, sprijin industriei pentru intrarea în lanțurile comerciale de furnizori ai companiilor multinaționale etc.), măsuri ale Agenției de Dezvoltare a Serbiei (Programul de sprijin întreprinderilor mici pentru achizițiile de echipamente, Program de susținere a transformării digitale a MMSP, Programul de sprijin financiar pentru beneficiarii programelor de cooperare teritorială și altele), Programul de vouchere de inovare, Programul de finanțare a proiectelor inovatoare, măsuri și programe de sprijin nefinanciar destinate MMSP și antreprenorilor etc.

12. În domeniul turismului – formarea de organizații pentru gestionarea turismului la nivel național, nivelul provinciilor autonome, JLS și spațiilor turistice (cu parteneriat din sectorul public, privat și nonguvernamental); dezvoltarea sistemului informațional și de monitoring și perfecționarea sistemului de control, care presupune formarea și monitorizarea bazei de date a indicatorilor privind formele de turism, cazare turistică și alte elemente ale bazei materiale a turismului, cifrei de afaceri, consumului intermediar etc. (în centrele urbane și balneare, în centre și locurile montane – numărul de telecabine, lungimea pârtiilor de schi alpine și nordice, capacitatea schiorilor de o singură dată, numărul de parcuri sportive și de recreere de iarnă și de vară; în centre izolate de facilități turistice – lungimea traseelor internaționale pentru biciclete și drumeți, lungimea traseelor montane desemnate; în cadrul traseelor de turism rutier turing – numărul de puncte de agrement și centre tehnice; în cadrul traseelor navigabile turing – lungimea căilor navigabile, numărul și capacitatea porturilor de agrement, numărul de porturi și docuri de pasageri, numărul de nave active de pasageri și nautice pe an).

13. În domeniul traficului și infrastructurii de trafic - SEETO cooperarea regională în eliminarea barierelor și blocajelor existente în domeniul infrastructurii de transport și îmbunătățirea conectivității regionale, precum și atragerea fluxurilor de transport interregionale și internaționale; îmbunătățirea sistemelor informaționale pentru toate sistemele de trafic și pentru direcționarea transportului multimodal; conformarea strategiilor sectoriale de dezvoltare, precum și a sarcinilor de planificare și de proiect finanțate din fonduri internaționale cu soluțiile de planificare stabilite în PPRS.

14. În domeniul protecției mediului - consolidarea și extinderea în continuare a capacităților instituționale de punere în aplicare a reglementărilor de mediu la toate nivelurile de guvernanță (la nivel național, provincial, local), precum și consolidarea Agenției pentru Protecția Mediului și a Fondului Verde al Republicii Serbia; creșterea gradului de conștientizare a publicului cu privire la protecția mediului printr-o mai bună informare și comunicare cu publicul și prin dezvoltarea unor mecanisme de participare a acestora la luarea deciziilor privind problemele de mediu; stabilirea și extinderea monitorizării și dezvoltarea Registrului Național al Surselor de Poluare în Spațiu, care include modernizarea rețelei de monitorizare a calității aerului ambiental, stabilirea monitorizării automate asupra emițătorilor semnificativi, extinderea sistemului de monitorizare a calității apelor subterane și de suprafață, înființarea unei rețele de monitorizare a emisiilor de ape uzate, dezvoltarea monitorizării poluării solului etc.; formarea unui sistem informatic de date geospațiale privind poluarea cu arsenic, metale grele, pesticide, derivați petrolieri și alți agenți nocivi pentru sănătatea oamenilor și a altor organisme vii (cum ar fi uraniul sărăcit și bombele cu fragmentare rămase ca urmare a agresiunii NATO); stabilirea unui sistem eficient de informare și participare a publicului la procesul decizional de importanță pentru mediu.

15. În domeniul gestionării deșeurilor - înființarea și consolidarea instituțiilor locale și regionale de gestionare a deșeurilor; cercetarea deșeurilor periculoase și nucleare.

16. În domeniul protecției, reglementării și utilizării durabile a patrimoniului natural – formarea unui Sistem unic de informații geografice (GIS) privind valorile naturale ale Serbiei; finalizarea activităților în ținuturi protejate legate de obligațiile de legalizare a clădirilor; îmbunătățirea sistemului de gestionare și monitorizare a condițiilor ariilor protejate, a rețelelor ecologice și a speciilor și habitatelor protejate; consolidarea sistemului de supraveghere a activităților de dezvoltare și prevenirea la timp și cu succes a schimbărilor negative de natură prin punerea în aplicare a măsurilor de protecție tehnică și biologică.

17. În domeniul protecției, reglementării și utilizării durabile a patrimoniului cultural - identificarea și clasificarea valorilor spațiale conform categorizării recomandate la nivel internațional; promovarea organizării teritoriale a rețelei de instituții de protecție a patrimoniului cultural imobil; îmbunătățirea gestionării și finanțării protecției și reglementării bunurilor culturale imobile; valorificarea bunurilor culturale imobile relevante pentru experiența și prezentarea bunurilor, precum și protecția, pe lângă autenticitatea materială, precum și aspectul, vederea și configurația spațială a întregului ținut și a peisajului; conectarea spațială a bunurilor culturale individuale prin definirea ținuturilor culturale și a rutelor culturale; definirea unităților peisagistice ale căror reperi centrale sunt bunurile culturale imobile; digitalizarea și cartografierea patrimoniului cultural; încurajarea participării cetățenilor la identificarea valorilor-cheie în comunitățile locale, dezvoltarea de idei pentru conservarea și promovarea valorilor culturale; promovarea patrimoniului cultural prin intermediul webportals, site-uri web, mass-media, etc.

18. În domeniul protecției, reglementării și utilizării durabile a peisajului - de instituire a unui sistem unic de informare și monitorizare pentru monitorizarea schimbărilor de peisaj.

19. În domeniul adaptării la schimbările climatice - dezvoltarea sistemului de monitorizare a climei și a bazelor de date geospațiale și a informațiilor privind schimbările climatice la nivel local, regional și național; dezvoltarea sistemelor de prognoză și avertizare a inundațiilor, precum și a fenomenelor meteorologice și hidrologice extreme; monitorizarea extremelor climatice și a dezastrilor și determinarea vulnerabilității a anumitor ținuturi.

20. În domeniul reducerii riscului de dezastre și al gestionării situațiilor de urgență – formarea unui sistem informatic de date geospațiale în funcția cadastrului de spațiu amenințat de dezastre, care să furnizeze informații relevante în scopul de planificare spațială, în special prezentarea zonelor cu posibile riscuri, probabilități de apariție și amploarea consecințelor, și în baza acestei priorități, stabilirea protecției spațiului.

3.3.RAPORTUL FAȚĂ DE POLITICILE PUBLICE ȘI LINIILE DIRECTOARE PENTRU PUNEREA ÎN APLICARE ÎN SISTEMUL DE PLANIFICARE AL REPUBLICII SERBIA

În scopul punerii în aplicare și elaborării conceptului de dezvoltare spațială a Republicii Serbia în PPRS, au fost definite o serie de soluții de planificare prioritare și o serie de măsuri și instrumente pentru implementarea lor directă. Dezvoltarea spațială planificată stabilită în PPRS trebuie susținută în mod indirect prin continuarea conformării și implementării prin politici publice și prin sistemul de planificare al Republicii Serbia în ansamblu. Nu este posibilă delimitarea clară a aspectelor spațiale și de altă natură în dezvoltarea domeniilor la nivel național. Implementarea a PPRS trebuie să se bazeze, de asemenea, pe sprijinul altor politici și documente publice. Prin urmare, aceste linii directoare pentru punerea în aplicare sectorială în sistemul de planificare al Republicii Serbia sunt definite în continuare, fiind de cea mai mare importanță în sprijinul implementării a PPRS⁸ °.

PPRS oferă linii directoare pentru operaționalizarea preferințelor generale de **politică agricolă** ale Republicii Serbia, prin coordonarea politicilor publice care afectează gestionarea durabilă a terenurilor agricole și dezvoltarea agriculturii și pisciculturii la toate nivelurile de guvernare, în conformitate cu obiectivele stabilite de *Strategia pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală a Republicii Serbia 2014 – 2024*, precum și măsurile și prioritățile *Programului Național Agricol pentru perioada 2018-2020*, prevăzute pe termen mediu. Obiectivul principal este de a sprijini dezvoltarea agriculturii, în special din punctul de vedere al adaptării politicii agricole la cerințele UE.

Recunoscând diferențele regionale mari în ceea ce privește potențialul agroecologic al teritoriului, următoarele linii directoare diferențiate spațial pentru implementarea soluțiilor din PPRS sunt stabilite în strategii, planuri și programe care oferă sprijin pentru utilizarea durabilă și protecția terenurilor agricole și dezvoltarea agriculturii și pisciculturii, la toate nivelurile de gestionare.:

– în ținuturile cu potențial agroecologic ridicat, prioritatea este sprijinirea consolidării activităților care vizează protecția mediului înconjurător, atenuarea efectelor schimbărilor climatice, îmbunătățirea sistemelor de irigații și drenaj, precum și îmbunătățirea peisajului (recultivarea terenurilor agricole utilizate pentru exploatarea materiilor prime minerale, remedierea solului contaminat, gestionarea integrală a aplicării produselor agrochimice, producția de biocombustibili, conservarea habitatelor și valorilor peisagistice ale spațiului deschis);

– în ținuturile cu potențial agroecologic scăzut, cu bunuri naturale conservate și activități economice subdezvoltate, sunt prioritizate proiectele pentru sprijinirea dezvoltării rurale, prin dezvoltarea unei cooperări intersectoriale și interregionale active în vederea creșterii competitivității producției, prelucrarea și plasarea produselor agricole și alimentare locale de mare valoare, precum și privind dezvoltarea capacităților locale de prelucrare și a altor activități conexe în mediul rural;

– în ținuturile montane, cu pajiști și pășuni vaste cu o mare valoare ecologică și economică, dar și cu constrângeri naturale și demografice pentru dezvoltarea agriculturii, sprijinul prioritar este:

---

⁸ °Liniile directoare nu se referă la documentele de planificare spațială prelucrate în secțiunea 3.4 PPRS

realizarea producției agricole în condiții dificile, respectiv refacerea șeptelului de pășune, colectarea, producția și prelucrarea materiilor prime alimentare și farmaceutice locale de mare valoare, aplicarea metodelor tradiționale agricole și agrosilvice, precum și furnizarea de servicii agroecologice;

– pe terenuri deluroase și altele cu tradiție în producția de fructe este un sprijin prioritar profitând de beneficii ocazionale pentru dezvoltarea producției organice, în timp ce aplicarea metodelor de fertilizare strict controlată și protecția integrală este o condiție necesară pentru supraviețuirea și dezvoltarea în continuare a pomiculturii în general, împreună cu adoptarea unor standarde moderne de calitate în procesare și comercializare, îmbunătățirea marketingului și înființarea asociațiilor de producție;

– în ținuturile de producție geografică viticolă, sprijin prioritar pentru reconstrucția podgoriilor tradiționale și dezvoltarea vinificației, în conformitate cu sistemele de calitate definite de Legea a vinului cu denumirea de origine geografică controlată și indicație geografică.

– în ținuturile protejate cu patrimoniu natural și cultural, inclusiv zona bazinului de acumulare pentru alimentarea cu apă și viitoarele ținuturi și coridoare Emerald semnificative din punct de vedere ecologic, respectiv rețele NATURA 2000, un sprijin prioritar pentru furnizarea de servicii agroecologice și pentru specificarea regimurilor speciale de utilizare a terenurilor agricole și planificarea măsurilor de stimulare și compensare pentru populația locală, este necesar să se țină cont de interacțiunile agriculturii și de regimurile și măsurile stabilite pentru protecția resurselor naturale, a diversității biologice, geologice și peisagistice și a mediului;

– în zonele periurbane, numeroasele conflicte dintre nevoile neagricole de spațiu și contribuția multifuncțională a agriculturii la conservarea valorilor naturale și peisagistice ale țesutului urban și al împrejurimii sale, vor fi soluționate prin măsuri restrictive de planificare de urbanism, condiționând în același timp producția agricolă prin respectarea standardelor în domeniul protecției mediului și al siguranței și calității sănătății.

Strategia pentru agricultură și dezvoltare rurală a Republicii Serbia 2014-2024 este un document strategic care definește cadrul reformelor politice și instituționale și oferă linii directoare de bază pentru stimulentele bugetare pentru dezvoltarea agriculturii și a ținuturilor rurale, elaborate în continuare de *Programul Național de Dezvoltare Rurală pentru perioada 2018-2020*. În conformitate cu principiul continuității planificării, care include ciclicitatea procesului de planificare, monitorizarea implementării și evaluării performanței, precum și bazarea documentului de planificare pe documentele de planificare precedente și constatările evaluării realizărilor politicilor publice deja implementate, în elaborarea de noi programe naționale de dezvoltare rurală și a *Strategiei agricole și de dezvoltare rurală pentru perioada din 2021*, și în continuare, ar trebui respectate orientările adecvate furnizate de prezentul PPRS. Soluțiile legate de dezvoltarea rurală și amenajarea satelor au caracter de planificare intersectorială a dezvoltării, iar sarcina lor de bază este de a stabili un sistem de coordonare orizontală între toate politicile publice care să alinieze dezvoltarea economică și socială cu capacitățile fizice, ecologice și culturale ale unui anumit teritoriu rural, pe de o parte, și conformitatea verticală a documentelor ierarhice de planificare inferioară cu documentele ierarhice de planificare superioară, pe de altă parte.

Realizarea priorităților strategice direct legate de **dezvoltarea demografică** este gestionată prin strategii naționale care definesc măsuri, activități și mecanisme de punere în aplicare a acestora. Adevărul este că punerea lor în aplicare nu a supraviețuit pe deplin sau că mecanismele pentru acțiunea lor nu sunt suficient de eficiente, ceea ce sugerează că punerea lor în aplicare trebuie să fie mai radicală, completă și de tip strategic. De asemenea, este necesar să se monitorizeze și analizeze în permanență efectele măsurilor actuale privind populația și ale altor politici publice. Prin urmare, ar trebui luată în considerare necesitatea de a adopta anumite

strategii regionale sau strategii pentru ținuturile cu probleme speciale de sustenabilitate a dezvoltării demografice.

Este important să se respecte abordarea specifică la nivel regional a obiectivelor definite în *Strategia de încurajare a nașterilor*. Astfel, măsurile prioritare de încurajare a nașterilor ar trebui să se concentreze în special asupra ținuturilor în care SUF este înregistrată mai mare de 1,5 (25 % din comune cu posibilitate de reabilitare a nașterilor) sau caracterizată printr-un indice de concentrație contingentă de fertilitate mai mare de 1 (60 de comune), respectiv, care au o capacitate demografică pentru o creștere semnificativă a numărului total de nou-născuți vii. Măsurile specifice în concordanță cu particularitățile regionale în domeniul natalității sunt: definirea clară a ținuturilor cu prioritate de punere în aplicare a măsurilor pronatale; măsurile de încurajare a nașterilor în comunele cu primele nașteri relativ timpurii sunt în mod clar legate de vârsta unei femei și de ordinea nașterii unui copil; să se definească în mod clar ținuturile în care măsurile de încurajare a nașterilor nu pot da rezultate în viitorul apropiat și, în aceste ținuturi, să se redirecționeze fondurile către măsuri de politică în domeniul migrației.

Starea actuală și schimbările preconizate în sfera fertilității populației conduc la concluzia că măsurile financiare directe pronatale ar trebui să includă stimularea intrării timpurii în calitatea de părinte, cu o limită de vârstă mai mică clar definită și intervale intergenerice mai scurte.

Măsurile de armonizare a muncii și a părinților ar trebui să recunoască calitatea de părinte ca un rol pe tot parcursul vieții și să confere politicilor de pensionare o dimensiune pronatală clară. În acest sens, *Strategia existentă de stimulare a nașterii* ar trebui revizuită prin completarea politicii "către părinții timpurii". Măsurile și instrumentele propuse trebuie concretizate prin modificarea *Legii privind sprijinul financiar pentru familiile cu copii, a Codului muncii și a Legii privind pensiile și asigurările de invaliditate*. Importanța rolului autoguvernării locale în crearea și implementarea unor măsuri suplimentare de politică de pronatalitate trebuie încurajată și susținută printr-un mod special de finanțare a bugetelor locale, care să respecte rezultatele obținute ale politicilor privind populația la nivel local. În acest sens, adoptarea planurilor de acțiune pentru dezvoltarea demografică locală ar fi o condiție prealabilă importantă pentru o abordare sistemică organizată în ceea ce privește abordarea problemei reproducerii demografice.

Strategia pentru tineret și Strategia privind îmbătrânirea populației subliniază faptul că există un cadru juridic și o bază în Serbia pentru punerea în aplicare a politicilor demografice, stabilite de Constituția Republicii Serbia și regulamente.

În domeniul politicii privind migrația, *Legea diasporei și sârbilor din regiune* trebuie completată după cum este necesar, ceea ce prin programe și măsuri definite deschide oportunități de cooperare între diasporă, sârbii din regiune și patria-mamă, instituționalizarea acestei cooperări și articularea intereselor, direcționând în același timp potențialul de dezvoltare al diasporei și încurajând dezvoltarea antreprenoriatului transnațional. În plus, este necesar să se revizuiască și să se armonizeze *Strategia de gestionare a migrației și Legea privind gestionarea migrației*, într-un mod care să respecte în mod adecvat tendințele mobilității spațiale a populației și să fie conformate cu reglementările UE, precum și să se îmbunătățească *Profilul de migrație al Republicii Serbia*, singurul document care, într-un mod cuprinzător, cartează în mod continuu și regulat caracteristicile proceselor de migrație.

Promovarea, îmbunătățirea și instituirea unui acces universal efectiv la **serviciile de interes public** trebuie să constituie baza tuturor politicilor publice. Universalitatea serviciilor este un concept-cheie dezvoltat de UE pentru a asigura disponibilitatea eficientă a serviciilor de bază. Conceptul de serviciu universal stabilește dreptul tuturor de a accesa anumite servicii care sunt considerate esențiale/cheie și impune furnizorilor de servicii obligații de a asigura o calitate definită a serviciului în conformitate cu anumite condiții, inclusiv cu întreaga suprafață teritorială acoperită. Din acest motiv, sectorul public are obligația de a include dimensiunea spațială și

modalitățile de disponibilitate spațială în politicile, programele și planurile de dezvoltare în domeniul resurselor umane și al dezvoltării sociale. Incluziunea dimensiunii disponibilității spațiale trebuie să conțină măsuri și mecanisme concrete pentru domenii individuale și proiecte de dezvoltare.

Cadrul existent al **politicii locative** în Republica Serbia afirmă principiile generale ale dezvoltării durabile a locuirii și stabilește măsuri-cheie pentru asigurarea disponibilității unor locuințe adecvate și durabile pentru toți cetățenii, unde documentele strategice esențiale sunt *Strategia națională pentru locuințe sociale* și *Strategia de dezvoltare urbană durabilă a Republicii Serbia până în 2030*. Noua *Strategie Națională pentru Locuințe din 2020 până în 2030*, pe lângă sprijinul pentru locuințe și așezările informale, politica locativă ar trebui extinsă la alte subiecte prioritare în domeniul dezvoltării durabile a locuirii, cum ar fi gestionarea, întreținerea și îmbunătățirea clădirilor rezidențiale, în special prin aspectul eficienței energetice. Reabilitarea și reconstrucția așezărilor informale, precum și încurajarea incluziunii sociale și a coeziunii sunt priorități în cadrul programelor de dezvoltare urbană definite.

În perioada următoare, **politica de dezvoltare industrială** ar trebui să armonizeze documentele actuale de dezvoltare strategică (în special *Strategia de politică industrială a Republicii Serbia din 2021 până în 2030* și *Strategia de specializare inteligentă a Serbiei în perioada 2020-2027*, cu soluții PPRS, în special în ceea ce privește determinarea soluțiilor acceptabile de afaceri și a infrastructurii inovatoare (importanță națională și regională/locală) și pregătirea strategiilor de specializare regională. Pe lângă aceasta, trebuie avut în vedere faptul că există posibilități realiste de formulare și punere în aplicare a unei strategii unice pentru dezvoltarea industriei și a unei politici industriale adecvate. Cu alte cuvinte, este posibil ca o parte din sectoarele prioritare ale industriei să fie stabilite în documente strategice speciale, în conformitate cu Legea privind sistemul de planificare.

Strategia pentru politica industrială a Serbiei 2020-2030 prevede că politica industrială orizontală abordează aspecte legate de educație, încurajând inovarea, transformarea digitală, prin investiții, infrastructură, internaționalizare și economie circulară. PPRS pledează pentru introducerea unei dimensiuni spațiale a alocării industriale în principal în politica industrială, regională și urbană, în special în ceea ce privește infrastructura industrială inovatoare și de afaceri (IZ, IP, NTP, centrele regionale de inovare, incubatoarele de afaceri etc.), precum și alinierea la soluțiile de dezvoltare spațială a industriei la nivel național și regional.

Este necesară o mai bună aliniere a politicilor publice relevante în ceea ce privește introducerea și pregătirea: Programul orizontal de dezvoltare a producției/platformei industriale (platforme naționale și regionale) pentru sectoarele industriale prioritare și produsele inovatoare; Programe pentru construirea infrastructurii industriale inovatoare și de afaceri (IZ, IP, TP, NTP, centre de inovare, incubatoare de afaceri etc.) de importanță națională și regională; Programul de reactivare a unei părți din siturile și facilitățile industriale brownfield în toate JLS; și Programul/Planul de transformare a dezvoltării industriale privind principiile economiei circulare în lumina intereselor, posibilităților și sarcinilor noii politici industriale a Serbiei, pregătirea strategiilor/politicilor de stat, planurilor și măsurilor de stimulare a economiei circulare și Planul de acțiune pentru punerea în aplicare a Strategiei privind politica industrială 2020-2030 și a Strategiei de specializare inteligentă 2020-2027.

O importanță deosebită pentru armonizarea soluției de dezvoltare industrială planificate (cu stimulente bugetare mai mici proiectate) este faptul că politica industrială a UE și instituțiile sale au competența de a controla și limita subvențiile de stat și alte forme de ajutor de stat (proiectelor industriale) la nivel național și la nivelul UE. Prin urmare, este importantă alinierea semnificativă a dinamicii și a volumului stimulentei de stat pentru industrie cu soluțiile de planificare ale PPRS și ale altor planuri spațiale.

Acesta propune dezvoltarea strategiilor regionale de specializare inteligentă, ca parte a unui nou cadru pentru elaborarea următoarei generații de planuri spațiale regionale, în deplină

conformitate cu cerințele și practicile europene. Acesta propune stabilirea condițiilor sistemice pentru o tranziție treptată către producția (și economia) circulară, în special având în vedere schimbările profunde de transformare ale producției industriale care pot fi perturbatoare și, prin urmare, ar trebui să fie planificate echilibrat în cadrul politicilor publice. Este necesară o platformă națională pentru transformarea dezvoltării industriale în producție circulară, pregătind în același timp strategia/politicile, planurile și măsurile de stat adecvate pentru stimularea economiei circulare.

De asemenea, măsurile existente ale *Strategiei de politică industrială a Republicii Serbia din 2021 până în 2030*, trebuie consolidate prin noi măsuri de stimulare și în conformitate cu soluțiile de planificare în domeniile protecției mediului, eficienței energetice, schimbărilor climatice etc., respectiv cu politicile publice care reglementează aceste domenii și planurile spațiale. Politicile de dezvoltare industrială ar trebui să fie sprijinite printr-un program adecvat de îmbunătățire/construcție a infrastructurii de importanță națională, regională și locală.

Acesta propune stabilirea unor mecanisme de integrare a politicii regionale, a politicii industriale și a politicilor de inovare, în special pentru a echilibra dezvoltarea economică, industrială și socială pe teritoriul Serbiei. Aceasta subînțelege stabilirea criteriilor și măsurilor de direcționare a stimulentele de stat, a subvențiilor, a ajutoarelor de stat și a granturilor în conformitate cu prioritățile de dezvoltare ale Serbiei stabilite în strategia de politică industrială, strategia de specializare inteligentă, precum și soluțiile planurilor spațiale.

În **politica de dezvoltare a turismului**, este necesară revizuirea tuturor planurilor spațiale și urbane, a planurilor sectoriale și a programelor elaborate în perioada 2006-2012, din cauza soluțiilor nerealiste în planurile master. Acest lucru se referă mai ales la delimitarea zonelor de protecție și a zonelor de dezvoltare a turismului și a infrastructurii, pentru a evidenția ținuturile cu cele mai sensibile și valoroase unități și coridoare naturale din punct de vedere ecologic, dar și pentru a determina ținuturile prioritare cu beneficii exprimate pentru dezvoltarea destinațiilor turistice. Prioritate în elaborarea documentelor strategice, programatice și de planificare ar trebui să aibă strategiile de dezvoltare turistică pentru toate zonele de cluster turistic, programe de dezvoltare turistică a destinațiilor turistice primare, rute internaționale de tranzit/turing – rutiere (frontiera Ungaria-frontiera Macedonia de Nord, frontiera Croația-Belgrad și Niš-frontiera Bulgaria) și navigabile (întreg cursul Dunării), centre urbane turistice internaționale (Belgrad, Novi Sad, Niš, Kragujevac și Subotica), potențiale stațiuni balneare internaționale (Vrnjačka Banja și Sokobanja), potențiale centre montane internaționale (centre montane înalte), precum și programe de cooperare transfrontalieră a destinațiilor turistice de frontieră. Strategia de dezvoltare a turismului a Republicii Serbia pentru perioada 2025-2035 va fi aliniată cu prevederile PPRS.

În politica de **dezvoltare a traficului**, este necesar să se pună în aplicare soluții strategice bazate pe emisii scăzute de combustibil, eficiență energetică, o mai bună multimodalitate a transporturilor, noi tehnologii, conceptul de spațiu european unic de transport și integrarea tuturor formelor de transport cu scopul de a realiza un sistem de trafic mai eficient, mai durabil, mai competitiv și mai disponibil. De asemenea, este necesar să se creeze condiții sistemice pentru gestionarea dezvoltării în domeniul traficului în vederea realizării unei dezvoltări regionale uniforme și a facilitării investițiilor strategice, pe baza eligibilității spațiale definite de plan, a profitabilității economice, a acceptabilității sociale, a respectării intereselor populației locale și a protecției și prezentării adecvate a valorilor naturale și create.

În vederea operaționalizării unei abordări integrale și teritoriale a **politicii de protecție, reglementare și utilizare a patrimoniului cultural**, se propune definirea și implementarea unor noi generații de politici publice care să identifice și să protejeze layer-e istorice și să echilibreze patrimoniul cultural și natural în mediul urban și rural. Conservarea patrimoniului cultural urban și rural ar trebui integrată în politicile generale de planificare și practică, inclusiv în cele legate de contextul urbanistic mai larg. Sunt propuse instrumente adaptate contextului

local, care includ diverși stakeholders, instrumente de incluziune civilă, planificare (documentare și cartografiere), sisteme de reglementare care valorifică caracteristicile calitative ale patrimoniului urban etc.

3.4. ELABORAREA ȘI ADOPTAREA DOCUMENTELOR DE PLANIFICARE SPAȚIALĂ

3.4.1. Obligațiile și liniile directoare pentru aplicare și dezvoltare în documentele de planificare spațială

Aplicarea și elaborarea PPRS în documentele de planificare spațială vor fi:

– *pe cale directă*, prin elaborarea documentelor de planificare a căror adoptare este în competența Republicii Serbia, a provinciilor autonome și a orașului Belgrad, și anume a planurilor spațiale regionale și a planurilor spațiale a ținuturilor cu destinație specială;

– *pe cale indirectă*, prin elaborarea de documente de planificare a căror adoptare este în competența JLS, și anume a planurilor de planificare spațială a unităților de autogovernare locală și a planurilor urbanistice.

În timpul perioadei de implementare a PPRS (până în 2035) este posibil să se facă modificări și completări ale PPRS, dacă este nevoie de modificarea sau completarea anumitor soluții de planificare, care nu pot face obiectul unor documente de planificare de linie inferioară.

Este stabilită obligația de a elabora o nouă generație a tuturor **planurilor spațiale regionale**, ca activitate prioritară care trebuie pusă în aplicare până la sfârșitul anului 2023, respectiv înainte de expirarea primei perioade de punere în aplicare a PPRS.

La elaborarea planurilor regionale de planificare spațială și la definirea conceptului de dezvoltare spațială regională, este necesar să se elaboreze metodologic și semnificativ și să se respecte, în funcție de specificul regiunii, următoarele linii directoare de bază:

– planul de direcționare a dezvoltării spațiale a regiunii/districtului în vederea consolidării competitivității acesteia/acestuia pe baza potențialului și capacității teritoriale, a identității culturale, naturale și economice și a unei mai bune accesibilității traficului și a facilităților de infrastructură;

– integrarea cooperativă și funcțională (crearea de rețele) a JLS, cu măsuri de planificare pentru consolidarea și reconstrucția centrelor urbane și a așezărilor urbane;

– să se stabilească măsuri de planificare pentru dezvoltarea districtelor subdezvoltate, cu restructurarea activităților economice și sociale;

– să se stabilească baza de planificare pentru consolidarea coeziunii teritoriale în regiune/district prin definirea conexiunilor funcționale, cu accent pe conectarea funcțională a așezărilor urbane și rurale, și anume identificarea proiectelor de dezvoltare pentru ținutul rural;

– cu o atenție deosebită pentru tratarea ținuturilor metropolitane, aglomerărilor și ținuturilor urbane cu zone de influență cu peste 100.000 și 40.000 de locuitori, în sensul definirii mai precisă a cuprinderii acestora, ierarhia centrelor, consolidarea policentricității, conectivitatea infrastructurii interne, distribuția funcțiilor și optimizarea serviciilor, în special a industriei și a serviciilor publice;

– definirea bazei de planificare pentru cooperarea transfrontalieră (în districtele de frontieră) și cooperarea funcțională cu JLS, districtele sau regiunile învecinate;

– stabilirea liniilor directoare privind modul de utilizare a amenajării peisagistice și a regulilor de amenajare a teritoriului și construcției teritoriului regiunii/districtului în vederea elaborării în planurile spațiale a unităților locale de autogovernare și a planurilor urbanistice;

– identificarea priorităților strategice respectiv a proiectelor de importanță regională.

Planurile spațiale regionale vor fi elaborate în coordonare cu strategiile și planurile de dezvoltare regională.

Se stabilește obligația elaborării **planurilor spațiale a ținuturilor cu destinație specială** pentru unitățile spațiale al căror specific prevede una sau mai multe destinații speciale, activități sau funcții de interes republic și regional, și anume, pentru:

- ținutul (aria) parcului național și alte ținuturi protejate cu valori naturale;
- ținutul bunului cultural imobil de o importanță excepțională și deosebită, cu împrejurime protejată în cadrul sau în afara zonei de construcții, precum și peisajul istoric din afara zonei de construcție a așezării;
- ținutul bazinului de acumulări mari și mijlocii și zona surselor de apă (zonele recipientelor mari de apă subterană, sisteme mari din domeniul gospodăririi apelor și energetică în componența imediată a acumulărilor mari și medii – instalații de tratare a apei, hidrocentrale etc.);
- ținutul turistic;
- ținutul (zonă) de exploatare extensivă la suprafață a materiilor prime minerale (zone de exploatare la suprafață a materiilor prime minerale energetice, metalice sau nemetalice în bazinele miniere mari), precum și zonele care acoperă complexele de exploatare subterană;
- ținutul complexului de infrastructură, coridorul sau rețeaua de coridoare ale infrastructurii internaționale, principale și regionale (rețeaua și facilitățile de trafic, energetică, gospodărire a apelor și comunicații electronice);
- dacă este necesar, și alte ținuturi, respectiv facilități, pentru care condițiile de amplasare și autorizația de construcție sunt emise de ministerul competent, respectiv ținuturi pentru care autoritatea competentă stabilește că este necesar să se planifice amenajarea acestora cu acest tip de plan.

În elaborarea PPPPN prioritate au:

- ținuturi în care se desfășoară, sau sunt planificate activități și funcții de importanță națională, în conformitate cu strategiile de dezvoltare a anumitor districte emise de Republica Serbia (protecția patrimoniului natural și cultivat, infrastructura de trafic, turismul, gestionarea apei, mineritul, energetica etc.);
- ținuturi pentru care nu s-a făcut documentație de planificare adecvată, în care trebuie stabilit regimul de protecție corespunzător sau în care este posibilă construirea clădirilor pentru care se eliberează autorizația de construcție de către ministerul responsabil pentru urbanism și construcții;
- ținuturi în care se desfășoară activități de importanță națională și regională dar care prezintă ținuturi periferice și ținuturi de frontieră, ținuturi cu tendințe demografice negative pronunțate, ținuturi subdezvoltate din punct de vedere economic, ținuturi în care trebuie înlăturate consecințele dezastrelor naturale etc.

În elaborarea PPPPN este necesar, în funcție de specificul spațiului și activităților, să se aplice metodologic și de fond următoarele linii directoare de bază:

- identificarea aspectelor regionale mai ample ale dezvoltării și protecției ținuturilor (ariilor) cu destinație specială;
- coordonarea procesului de elaborare a PPPPN cu elaborarea planurilor sectoriale sau a documentației tehnice pentru anumite facilități și sisteme, în vederea analizării justificărilor economice, ecologice și tehnico-tehnologice, încadrarea activităților de dezvoltare planificată și a sistemelor în împrejurime și a creșterii participării publicului la etapele de planificare;
- dezvoltarea PPPPN la nivelul elaborării normative detaliate, definind în același timp toate normele necesare de reglementare și construcție pentru toate facilitățile, sistemele și suprafețele de importanță națională și regională, în vederea implementării și creării directe a bazei pentru soluționarea raporturilor patrimoniale asupra terenului (expropriere temporară sau permanentă pentru terenurile publice);
- definirea unui "concept durabil de protecție" în planificarea ținuturilor (zonelor) bunurilor culturale naturale și imobile, care, pe lângă reglementarea regimului și măsurilor de

protecție, ar trebui să asigure prezentarea acestora, utilizarea durabilă și creșterea atractivității acestor ținuturi, posibila dezvoltare a turismului și activităților complementare de interes pentru dezvoltarea durabilă a comunităților locale;

- definirea soluțiilor de planificare într-un mod care să inițieze și să faciliteze dezvoltarea parteneriatului public-privat în amenajarea și utilizarea spațiului;

- definirea soluțiilor de planificare, a instrumentelor și măsurilor de implementare pentru a stimula utilizarea OIE, adaptarea la schimbările climatice, precum și dezvoltarea diferitelor forme de trafic (feroviar, pe apă etc.);

- respectarea tuturor formelor de proprietate asupra terenurilor, prin creșterea gradului de flexibilitate a soluțiilor de planificare acolo unde este posibil în domeniul destinației speciale.

Rezervarea pe termen lung a spațiului prevăzut în PPRS pentru sistemele de infrastructură publică (trafic, energetică, gospodărirea apelor, comunicații digitale etc.), câmpurile de exploatare a resurselor minerale și turismul, sunt determinate mai îndeaproape de planurile de amenajare a ținutului cu destinație specială. Până la adoptarea unui plan spațial pentru ținuturile cu destinație specială, în planurile spațiale regionale și în planurile spațiale ale unităților de autoguvernare locală se aplică soluții de planificare determinate pentru destinații speciale în PPRS și condițiile obținute de la autoritatea competentă și administratorul sistemelor respective.

Până la dezvoltarea PPPPN este posibilă planificarea și construirea de facilități de uz public care sunt compatibile cu destinațiile speciale, respectiv nu sunt contrare și nu pun în pericol realizarea destinațiilor speciale planificate.

Planurile de amenajare a ținuturilor (zonelor) cu destinație specială aduse pentru complexele economice mari și sistemele de infrastructură se realizează sincronizat și în conformitate cu studiul și documentația tehnică corespunzătoare pentru aceste complexe și sisteme. Documentația la nivelul studiului de fezabilitate anterior corespunde părții strategice a planului spațial. Pentru elaborarea PPPPN cu elemente de implementare directă, este necesară documentația de la nivelul studiului de fezabilitate, soluției conceptuale și conceptului de proiect.

Prin elaborarea și adoptarea PPPPN și a planurilor urbanistice pentru ținuturile cu facilități și sisteme de gospodărire a apelor, este necesar să se definească limitele terenurilor acvifere și să se identifice parcelele cadastrale pe care sunt amplasate facilitățile de apă și care reprezintă teren acvifer.

PPRS determină concepția pe termen lung a planificării, a reglementării, a utilizării și protecției spațiului. PPRS nu reglementează materia care face obiectul unor legi speciale (organizare teritorială, terenuri, apă, păduri, materii prime minerale, protecția mediului, protecția patrimoniului natural și cultural, apărarea țării, ierarhizarea infrastructurii etc.), ci prin sinteza planificării formează un cadru de planificare pentru direcționarea dezvoltării spațiale.

În elaborarea directă a PPRS, este deosebit de importantă planificarea modului de utilizare a terenului. Prin planul spațial regional, utilizarea terenului trebuie prezentată ca o destinație fizică de bază, care determină în general ansamblul categoriilor de bază de terenuri (agricole, forestiere, de apă și de construcții) și care sunt mai detaliate în elaborarea PPJLS și PPPPN, precum și în modul și în conformitate cu criteriile stabilite în RPP. Planurile spațiale cu destinație specială determină în mod specific regimurile, condițiile și măsurile de protecție, de utilizare și amenajare a spațiilor care sunt alese pentru destinații speciale (coridor, zonă, ținut), în timp ce spațiul rămas din plan, se rezolvă în cadrul utilizării terenului, lăsând posibilitatea JLS de a preciza modalitatea de utilizare, protecție și construcție în conformitate cu prevederile PPPPN.

Până la adoptarea RPP și PPPPN în conformitate cu prevederile menționate ale PPRS, se aplică integral toate RPP și PPPPN adoptate înainte de intrarea în vigoare a prezentului PPRS.

În perioada până în 2025, este stabilită obligația conformării tuturor planurilor spațiale adoptate ale **unităților de autogovernare locală** cu PPRS, RPP și PPPPN valabil.

În PPJLS este necesară dezvoltarea ținuturilor urbane locale și determinarea ierarhiei centrelor locale. Pe lângă dezvoltarea centrelor cu funcții specifice, a centrelor comunitare de așezări și a nucleelor de microdezvoltare, în ținuturile montane și slab populate, ar trebui, după posibilitate, promovat un nou model de integrare rurală – formarea de stații de servicii sau service-uri în locații accesibile traficului din ținuturile rurale unde gravitează un număr mare de utilizatori ai serviciilor (rezidenți permanenți, pasageri în tranzit, utilizatori sezonieri etc.) și/sau dezvoltarea serviciilor și service-urilor mobile.

În PPJLS și în planurile urbanistice, este necesar să se armonizeze evaluările riscurilor cu planificarea amenajării și utilizării spațiului, respectiv planurile care definesc utilizarea și amenajarea spațiului trebuie conformate cu situația reală a evaluării riscurilor de dezastre și alte accidente. Trebuie înregistrate toate liniile industriale existente în regim de utilizare activă ca instalații SEVESO și stabilite zonele de protecție, în conformitate cu asigurarea măsurilor pentru prevenirea impactului și a hazardului în caz de avarie în timpul transportului, în conformitate cu planurile de protecție împotriva accidentelor.

În PPJLS și în **planurile urbane** este necesar să se acorde o atenție deosebită definerii limitelor și cuprinderii ținutului de construcție, pentru a opri extinderea și dispersarea irațională în continuare a așezărilor urbane, cu excepția cazului facilităților de uz public, sistemelor energetice, de trafic și infrastructură.

În elaborarea PPJLS și a planurilor urbanistice se vor aplica liniile directoare stabilite în PPRS pentru: amenajarea așezărilor urbane (secțiunea 2.5.2.2.3. PPRS), amenajarea satelor (secțiunea 2.5.2.3.2. PPRS), reglementarea hotarului (partea 2.5.2.3.3. PPRS), protecția, amenajarea și utilizarea durabilă a patrimoniului cultural (partea 2.5.5.3.2.2. PPRS) și a peisajelor (partea 2.5.5.3.3.2. PPRS).

3.4.2. Priorități pentru elaborarea și adoptarea planurilor spațiale

Punerea directă în aplicare și elaborarea ulterioară a dezvoltării spațiale planificate a Republicii Serbia se realizează prin planuri spațiale regionale. De aceea, ca prioritate până la sfârșitul anului 2023, se determină obligația de a elabora o nouă generație **de planuri spațiale regionale**.

Planurile spațiale regionale se adoptă pentru:

1. ținutul provinciei autonome și (AP Vojvodina și AP KiM);
2. ținutul administrativ al orașului Belgrad;
3. ținutul care cuprinde 2 sau 3 districte (districte administrative), și anume pentru:
  - 3.1. ținutul districtelor Mačva și Kolubara;
  - 3.2. ținutul districtelor Šumadija și Pomoravlje;
  - 3.3. ținutul districtelor Podunavlje și Braničevo;
  - 3.4. ținutul districtelor Zlatibor și Moravica;
  - 3.5. ținutul districtelor Raška și Rasina;
  - 3.6. ținutul districtelor Bor și Zaječar;
  - 3.7. ținutul districtelor Niš, Pirot și Toplica;
  - 3.8. ținutul districtelor Jablanica și Pčinja.

Prioritate în elaborarea planurilor spațiale pentru ținuturile cu destinație specială prezintă revizuirea tuturor planurilor adoptate înainte de 2010, pentru a analiza nivelului de implementare a soluțiilor de planificare și pentru a verifica conceptul de dezvoltare spațială în zonele cu destinație specială.

Se stabilește obligația de dezvoltare a soluțiilor de planificare prioritare ale PPRS prin elaborarea și adoptarea următoarelor PPPPN pentru:

– ținuturile parcurilor naționale și alte arii protejate cu valori naturale – prioritare sunt planurile pentru ținuturile montane de interes internațional și național în dezvoltarea turismului, care, parțial sau integral, se suprapun cu zonele naturale protejate (NP Kopaonik, PP Stara Planina, NP Đerdap, PP Golija);

– ținuturile bunurilor culturale imobile de o importanță excepțională și deosebită – pentru zonele de bunuri culturale imobile din Gračanica, Pećka Patrijaršija, Dečani și Stari Ras cu Sopoćani; pentru zonele protejate nou declarate cu suprafață mai mare (peste 1.000 ha); pentru zonele Cetatea Belgrad, Berăriile din Negotin, Tešnjar din Valjevo, Novi Pazar, Cetatea Petrovaradin, Cetatea Smederevo, Palić, Mănăstirea Manasija, Idvor și Tršić;

– bazinele de acumulări mari și medii, ținuturi de resurse de apă și alte infrastructuri de apă – ținutul Podrinje; sistemul regional de apă al sistemului de apă Tisa superioară și Banatul de Sud – sistemul de apă Banat; Sistem regional de apă Bačka; sistemul regional Ržav cu acumulările Svrakovo, Roge și Orlovača; bazinul Crni Timok cu RVS Bogovina; Sistemul Donji Ibar – Raška cu baraje Ribariće pe Ibar și Barakovo pe Jošanica; sistem regional de canalizare cu PPOV pentru aglomerări (în special sistemul Užice – Sevojno, Požega – Arilje – Kosjerić – Ivanjica);

– ținuturile turistice – destinații : Gornje Podunavlje, Gornje Potisje, Donje Potisje, Valjevo – munții Podrinje – Drina, munții Kučaj – Beljanica, Zlatar –Pešter, Kopaonik, muntele Stara Planina, munții Šar Planina, Prokletije, Vlasina cu Krajište, Golija și Dunăre – centura Sava;

– ținuturile de exploatare extensivă a materiilor prime minerale și zone de remediere și conversiunea destinației a minelor abandonate și a haldelor de deșeuri miniere – bazinele Kolubara, Kostolac, Kovin, Sjenica, Bor-Majdanpek, Jadar și bazinul Kosovo-Metohija;

– ținuturile tuturor sistemelor de infrastructură de transport planificate – coridoare ale drumurilor de stat I și anumite tronsoane ale drumurilor de stat II (în cadrul coridoarelor drumurilor de stat I), coridoarele de căi ferate magistrale în funcție de necesitatea reconstrucției căilor ferate magistrale), aeroporturi și porturi internaționale și alte coridoare de linie sau facilități de importanță pentru Republica Serbia;

– ținuturile coridoarelor energetice – în special linii electrice lungi duble 400 kV care conectează Bajina Bašta, TPP Pljevlja și HE Višegrad; extinderea capacității PSG Banatski Dvor; gazoduct principal MG 01/II Itebej – Belgrad Sud; gazoduct Indija – Mačvanski Prnjavor etc.;

– ținuturile (raioane) de viticultură și vinificație – ținutul Negotinske pivnice și ținuturile noilor raioane de viticultură și vinificație;

– ținutul complexului nuclear "Vinča" aproape de Belgrad; și

– toate celelalte ținuturi, respectiv facilități pentru care autorizație de construcție emite ministerul competent, respectiv autoritatea competentă a provinciei autonome, dar pentru care organul național sau provincial competent stabilește că este necesar să se planifice aranjamentul său cu acest tip de plan.

3.5. INDICATORI DE DEZVOLTARE SPAȚIALĂ

3.5.1. Abordare a selecției indicatorilor de dezvoltare spațială

Monitorizarea este un segment semnificativ al procesului de planificare responsabil de atingerea obiectivelor planificate și de evaluarea eficacității măsurilor de planificare în raport cu schimbările reale de spațiu. Pentru monitorizare, ca legătură între faza de planificare și faza de evaluare, rolul relevant îl joacă indicatorii corespunzători de evaluare, control și reexaminare a obiectivelor și soluțiilor de planificare pe parcursul implementării planului spațial.

Selectarea indicatorilor pentru monitorizarea implementării PPRS, în prima etapă, se bazează pe evaluarea relevanței acestora în îndeplinirea următoarelor sarcini de bază:

- pentru a indica o abatere de la soluțiile de planificare;
- pentru a demonstra tendințele și progresele înregistrate în direcția atingerii obiectivelor de dezvoltare stabilite;
- pentru a contribui la analiza disparităților regionale;
- să furnizeze informații exacte și relevante pentru factorii de decizie, potențialii investitori sau comunitate, eligibilitatea sau incapacitatea soluțiilor de planificare propuse, precum și pentru alte analize spațiale.

În plus, în contextul politicilor de dezvoltare întreprinse în spațiu, selectarea indicatorilor adecvați permite coordonarea diferitelor niveluri de responsabilitate ale părților interesate individuale în vederea atingerii unui nivel satisfăcător de optimizare reciprocă în spațiu.

În a doua etapă, un set de indicatori preliminari a fost examinat în continuare în funcție de:

- referințele sursei de date;
- disponibilitatea datelor în ceea ce privește acoperirea geografică și seriile de timp;
- precizia parametrilor de calcul; și
- gradul de utilizare a datelor în formatul de prelucrare corespunzător.

Aceste analize includ în mod specific experiențe anterioare în sistematizarea și punerea în aplicare a indicatorilor pentru planurile spațiale naționale și regionale (modelul indicatorilor PPRS din 2010, care a fost elaborat și verificat în detaliu prin programele de implementare a PPRS pentru perioadele 2011-2015 și 2016-2020, precum și programele de implementare a mai multor planuri spațiale regionale în Republica Serbia). Principiul este de a menține, pe cât posibil, indicatorii care s-au dovedit operaționali și utili în perioada anterioară, pentru continuitatea monitorizării tendințelor și a analizelor spațiale pentru care este nevoie și în următoarea perioadă de planificare.

Pe baza studiilor efectuate, au fost identificați 45 de indicatori care îndeplinesc cerințele necesare în cadrul monitorizării domeniilor tematice relevante, precum și pentru analize intersectoriale și concepte spațiale complexe (conceptul de policentricitate, conceptul de disponibilitate, diverse abordări ale tipologiilor spațiale). Lista indicatorilor include și cei cu deficiențe minore și majore (a căror eliminare este preconizată în viitorul apropiat), dar toți indicatorii fiind importanți pentru monitorizarea implementării a PPRS.

Interpretarea indicatorilor implică un sistem de valori acceptat și criteriile de valoare special definite, pe baza cărora se va arăta în ce segmente se îmbunătățește o anumită zonă și în care stagnează sau rămâne în urmă față de segmentele pe care este îmbunătățită o anumită zonă și în care stagnează sau rămâne în urmă față de obiectivele de dezvoltare stabilite. Criteriile de valoare sunt stabilite pentru fiecare indicator în moduri diferite, printre altele:

- măsurarea abaterilor de la valoarea-țintă stabilită;
- măsurarea cu alte zone;
- comparație cu normele și standardele adoptate;
- urmărirea modificărilor în secțiunile de timp și a altor evaluări.

Deși accentul se pune pe furnizarea de indicatori pentru monitorizarea implementării PPRS, intenția este ca indicatorii propuși să contribuie la o monitorizare mai complexă și mai cuprinzătoare a proceselor și a schimbărilor din spațiu în vederea monitorizării continue a dezvoltării spațiale. Scopul final este de a stabili un set coerent de indicatori care pot contribui la fiabilitatea în evaluare, obiectivitatea în luarea deciziilor și eficacitatea măsurilor de planificare la nivel național, regional și local.

3.5.2. Model de indicatori pentru monitorizarea PPRS

Pentru a monitoriza implementarea PPRS până în 2035, structura modelului indicator a fost selectată, evidențiind concepte spațiale complexe ca direcție de dezvoltare spațială. Soluțiile de planificare care au fost elaborate prin aspecte tematice și problematice reprezintă un cadru strategic pentru procesele și relațiile cheie din spațiu, care sunt măsurate și monitorizate prin indicatorii propuși.

Soluții de planificare a dezvoltării spațiale	
Zona problemă	Nr.
Indicator	
1. Utilizarea rațională a spațiului	
1.1. Raporturi spațiale echilibrate	
Destinația spațiului (agricol, forestier, acvatic, minerit și suprafețe construite)	1
Creșterea urbană – extinderea zonelor urbane	2
1.2. Modul de utilizare spațiu pentru destinații speciale planificate	
Nivelul de realizare a sistemelor regionale de apă planificate	3
Ponderea suprafețelor agricole în regim de producție controlată și organică	4
Ponderea suprafețelor irigate în ținuturile în care este necesară irigarea	5
2. Sistem urban policentric	
2.1. Strămutarea populației, rețeaua de așezări	
Populația (și indicii de variație) ai comunei/orașului/districtului	6
Nivelul de concentrare a populației în centrele urbane în funcție de ierarhia funcțională din cadrul sistemului urban	7
Volumul migrației zilnice la nivel local și regional	8
2.2. Conectivitatea infrastructurii rețelei de așezări	
Disponibilitatea izocronă a serviciilor publice la nivel regional	9
Distanța dintre centrele urbane și conectarea la autostrăzi	10
3. Dezvoltare durabilă	
3.1. Creștere economică și competitivitate	
Valoare adăugată brută (BDV) per locuitor	11
Raportul dintre rata de creștere a BDV și rata de creștere a ocupării forței de muncă în district	12
Raportul import-export în district (cota de export și import în structura BDV)	13
3.2. Consumul de energie și sursele regenerabile de energie	
Ponderea energiei din surse regenerabile în consumul total de energie	14
Potențialul de producere a energiei electrice din surse regenerabile	15
Acoperirea așezărilor (% din numărul gospodăriilor) prin rețea electrică de siguranță ridicată a aprovizionării	16
3.3. Starea mediului	
Numărul și % de locuitori ai așezărilor expuse la o poluare excesivă persistentă și frecventă a aerului	17
Așezări și suprafețe cultivate potențial amenințate de inundații	18
Eliminarea deșeurilor comunale în depozitele de deșeuri sanitare ca procent din totalul deșeurilor colectate în mod organizat	19

Soluții de planificare a dezvoltării spațiale	
Zona problemă	Nr.
Indicator	
Cantitatea de ape uzate epurate din localități raportată la cantitatea totală de apă uzată	20
3.4. Patrimoniul natural și cultural	
Bunuri naturale protejate	21
Bunuri culturale protejate	22
3.5. Dezvoltarea turismului	
Cazare turistică (suprafața și numărul de paturi, pe tip și categorie unitate)	23
Numărul de turiști și nopți turistice pe an	24
Zone/spații turistice	25
4. Societatea cunoștințelor	
4.1. Cercetare, dezvoltare și inovații	
Alocare BDV pentru domeniul de cercetare și dezvoltare	26
Angajarea în domeniile cercetării și dezvoltării	27
Numărul întreprinderilor în domeniul inovațiilor	28
4.2. Educația	
Ponderea populației de 25-64 de ani cu studii superioare (%) și Ponderea populației de 30-34 ani cu studii superioare (%)	29
Rata abandonului școlar la categoria de vârstă 18-24 de ani	30
4.3. Aplicarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC)	
Accesul la sistemele în bandă largă pentru gospodării	31
Numărul de utilizatori de internet	32
5. O societate incluzivă	
5.1. Ocuparea forței de muncă și șomaj	
Rata de ocupare	33
Rata de șomaj	34
Rata de șomaj a populației tinere (15-24 ani)	35
5.2. Învățarea pe tot timpul vieții și dezvoltarea competențelor	
Ponderea rezidenților cu vârsta între 25 și 64 de ani care au absolvit doar școala primară/liceul	36
Ponderea angajaților din grupa de vârstă 55-64 de ani	37
5.3. Sărăcia, excluziunea socială și îmbătrânirea	
Populația (gospodăriile) care trăiește sub pragul sărăciei	38
Numărul de apartamente realizate prin programe de sprijin locativ	39
Coeficientul potențial de sprijin (20-64/65 +)	40
Indicele îmbătrânirii populației (65 +/0-19)	41
6. Conexiunea cu împrejurimea	
Lungimea autostrăzilor și a altor drumuri de ordinea I în district	42
Lungimea căii ferate de mare viteză	43
Numărul săptămânal de zboruri în transportul aerian de pasageri și de marfă	44
Traansportul de pasageri și mărfuri în porturile fluviale	45
Disponibilitate intermodală potențială	46

Modelul indicatorului este elaborat în detaliu de programele de implementare a PPRS.

3.5.3. Descrierea indicatorilor

1) Destinația spațiului (agricol, forestier, acvatic, minier și suprafețe construite)

Modificările în structura de utilizare a spațiului (exprimată în ha și/sau % din suprafața totală a ținutului JLS, precum și cartografierea teritoriului), ar trebui să ofere o perspectivă asupra conformității cu propunerile de planificare privind utilizarea rațională a spațiului, îmbunătățirea caracteristicilor calitative și condițiile de conversie a destinației terenului. O elaborare mai detaliată a acestui indicator este importantă pentru rezolvarea problemei relativității conflictelor de interese în cazul suprapunerii mai multor destinații și activități în spațiu.

Prioritatea este monitorizarea modificărilor în cadrul categoriilor de bază ale destinației spațiului: 1) terenuri agricole (volumul de conversie a terenurilor agricole în alte scopuri); 2) păduri și terenuri silvice (modificarea nivelului de împădurire a ținutului, suprafețelor amenințate de eroziune și bazinelor hidrografice ale acumulărilor și surselor de apă existente și planificate); 3) zonele de construcție ale așezării; 4) industrie și alte complexe și localizări economice (în special noi zone economice/industriale); 5) mine, cariere deschise și izvoare termominerale (suprafețe de exploatare deschise, zone de extracție, halde de steril și de depozite de eliminare); locații cu ape termale și minerale utilizate în scopuri balneologice; 6) suprafața de acumulare și spațiul rezervat noilor acumulări, zonele regionale de alimentare cu apă, sistemele de canale și PPOV, zonele stabilite de protecție imediată, mai restrânsă și mai largă de protecție a surselor de apă; 7) suprafețele din cadrul infrastructurii de transport (rețeaua rutieră și feroviară transeuropeană, magistrală și regională, resursele infrastructurii portuare, aeroporturile); 8) suprafețele din cadrul rețelelor și instalațiilor energetice; 9) spații cu valori naturale și culturale protejate în afara zonelor de construcții; 10) spații cu destinație specială, zone de construcție interzise și zone de construcție controlate.

Soluțiile de planificare prevăd următoarele valori-țintă: 1) reducerea ocupării terenurilor agricole pentru construcții rezidențiale, formarea de noi zone de afaceri și industriale și pentru toate celelalte nevoi economice și socio-culturale, cu excepția investițiilor în energie și alte investiții de capital în infrastructură; 2) împădurirea optimă estimată a Serbiei în raport cu cerințele multifuncționale este de aproximativ 41% (diferențiată între șapte regiuni forestiere din care fac parte 27 zone forestiere și 5 parcuri naționale); 4) a fost identificată posibilitatea de a stabili zone industriale (IZ) și parcuri industriale (IP) de rang național, IZ și IP cu destinație specială și IZ locale (locații și suprafețe pentru IZ și IP planificate); 5) spațiile în care sursele de apă regionale și locale ar trebui rezervate exclusiv în aceste scopuri (au fost identificate spații de protecție a unității de gestionare a apei existente și planificate); 6) exploatarea (și prelucrarea) materiilor prime minerale este o activitate dinamică și este importantă compararea permanentă a celor planificate și realizate, inclusiv revizuirea.

2) Creșterea urbană - extinderea zonelor urbane

Planul este de a utiliza și reglementa zonele de construcție a așezărilor existente într-un mod mai rațional și mai intens, precum și de a limita și controla extinderea acestora, cu scopul de a atinge obiectivul "fără ocuparea irațională a terenurilor noi" până în 2035, cu o mai mare amploare a reconstrucției urbane și implicarea siturilor brownfield. Indicatorul urmărește o creștere a zonelor urbane (creșterea relativă a zonelor construite/ocupate) la anumite intervale de timp (în funcție de datele disponibile) ale perioadei de planificare. Monitorizarea acestui indicator implică o evaluare comparativă a tendințelor (processe lente sau dinamice), în funcție de nevoile demografice și economice de dezvoltare, precum și de amploarea conversiei terenurilor agricole și forestiere în teren pentru construcții.

3) Nivelul de realizare a sistemelor regionale de apă planificate

Acesta este un indicator descriptiv, care urmărește dezvoltarea sistemelor regionale de apă planificate, în primul rând al sistemului de aprovizionare cu apă, conform soluțiilor de planificare PPRS. Pe lângă proiectele realizate, acest indicator ar trebui să conțină informații despre modificările nivelului de fiabilitate și a calității sistemelor de aprovizionare cu apă din comune și orașe.

4) Ponderea suprafețelor agricole în regim de producție controlată și organică

Acest indicator monitorizează producția de alimente cu valoare biologică ridicată și/sau cu o origine geografică controlată în sistemele agriculturii organice, integrale și tradiționale. Aplicarea acestui indicator este, de asemenea, destinată unui context mai larg, deoarece agricultura organică poate fi definită ca o abordare în agricultură în care scopul este de a crea sisteme integrale, umane, durabile din punct de vedere ecologic de producție agricolă. Avantajul poate fi, de asemenea, că agricultura organică necesită mai multă muncă decât cea convențională, ceea ce ar trebui să contribuie la creșterea ocupării forței de muncă a populației rurale și la menținerea în producție a gospodăriilor și fermelor mai mici, altfel nu ar putea face față pe piața agricolă convențională și concurenței globale.

5) Ponderea suprafețelor irigate în suprafețele în care este necesară irigarea

Indicatorul este destinat să monitorizeze dezvoltarea sistemelor de irigații, ceea ce prezintă unul dintre principalele obiective ale conservării terenurilor agricole și dezvoltării durabile a agriculturii. Având în vedere că sistemele de irigații sunt construite pe doar aproximativ 105.500 ha (aproximativ 5,5% din suprafețele corespunzătoare), dintre care mai mult de jumătate sunt deja devastate și scoase din uz, propunerea de planificare prevede reconstrucția a aproximativ 280 de sisteme de irigații existente. Cartografierea suprafețelor irigate este dezirabilă, conform datelor privind realizarea proiectelor de apă planificate în zonele planificate care necesită irigații (până la aproximativ 1.900.000 ha de teren adecvat pentru irigații fără restricții).

6) Numărul locuitorilor (și indicii de variație) ai comunei/orașului/districtului

Numărul populației și tendința de schimbare a perioadelor inter-listate, pot fi marcate ca un indicator cumulativ general al gradului de dezvoltare a comunităților sociale locale și mai larg, deoarece răspunde cel mai rapid la schimbările altor factori sociali, economici și ecologici ai dezvoltării spațiale. Creșterea populației reflectă de fapt capacitatea comunității de a reține populația și de a oferi condiții de viață și de muncă relativ bune. Indicele de creștere/reducere a populației este legat și de dinamica transformării funcționale a comunității, având în vedere că o anumită mărime a așezării justifică amplasarea de facilități de servicii publice și atragerea activităților de producție, afaceri și servicii. Interpretarea indicatorilor depinde de nivelul spațial luat pentru unitatea de observare, prin urmare este necesară reprezentarea comparativă a diferitelor niveluri spațiale (conform tipologiilor adoptate în PPRS) și a mai multor serii temporale de date statistice.

7) Nivelul de concentrare a populației în centrele urbane în funcție de ierarhia funcțională în cadrul sistemului urban

Ponderea populației din zonă care locuiește în centrul urban al comunei/ orașului/ districtului oferă o perspectivă asupra policentricității sistemului rezidențial. Zona urbană este policentrică dacă nivelul de concentrație este scăzut și monocentrică dacă este ridicat. Cu aceste măsurători, este, de asemenea, posibil să se revizuiască tipologia utilizată în PPRS și, eventual, să se completeze categoriile din structura funcțională a sistemului urban din Serbia.

8) Volumul migrației zilnice la nivel local și regional

Direcțiile și volumul migrațiilor/navetelor zilnice sunt un bun indicator pentru evaluarea importanței unui centru funcțional, respectiv a nivelului de dependență funcțională a centrelor din rețeaua de așezări. În PPRS, migrațiile zilnice sunt luate în considerare pentru identificarea sistemelor urbane zilnice și a zonei de influențe gravitaționale, ceea ce ajută la înțelegerea dinamicii economice a zonei, a desfășurării locurilor de muncă în district, precum și redistribuirea veniturilor realizate ale rezidenților între locurile de muncă și locul de reședință. Indicatorul trebuie să fie corelat cu indicatorii de ocupare a forței de muncă și cu venitul regional.

9) Disponibilitatea izocronă a serviciilor publice la nivel regional

Potrivit PPRS, la nivel de districte și regiuni, sunt organizate servicii de rang mai superior - învățământ colegial și superior, nivel terțiar de asistență medicală, anumite forme de protecție socială a grupurilor sociale sensibile, activități și servicii în domeniul culturii, precum și activități sportive și recreative. De regulă, aceste servicii sunt organizate în așezări urbane cu populații mai mari și densitate mai mare a populației, iar disponibilitatea în timp a acestor centre este de până la 45-60 de minute de la locul de reședință al utilizatorului. Indicatorul este destinat să indice dacă este permisă disponibilitatea acestor servicii pentru populația așezărilor urbane mai mici și a așezărilor rurale din district/regiune sau dacă sunt necesare anumite mijloace sau mecanisme pentru a crește zona gravitațională a centrului regional.

10) Distanța dintre centrele urbane și conectarea la autostrăzi

Acest indicator monitorizează nivelul de construcție a tronsoanelor de autostradă care au fost elaborate prin soluții de planificare, care sporesc disponibilitatea traficului ținutului și o mai bună includere în rețeaua de localități. În plus, se demonstrează calitatea rețelei de drumuri de stat, respectiv nivelul de realizare a proiectelor de reconstrucție și reabilitare a acestora. Rezultatele care arată diferențe mari în timpul mediu de călătorie ilustrează distribuția spațială polarizată a centrelor urbane sau centrele/așezările urbane observate sunt concentrate spațial în anumite părți ale teritoriului. Astfel de modele spațiale privilegiează anumite districte, în timp ce dezavantajează altele.

11) BDV per rezident la nivel de district

Valoarea adăugată brută (BDV) este un indicator sintetizat al fluxurilor macroeconomice exprimat la nivel de district și este punctul de plecare pentru calcularea produsului intern brut (BDP) exprimat la nivel regional și național. Creșterea valorii adăugată brută (BDV) pe cap de locuitor se poate datora creșterii economice reale sau slăbiciunii sociale (emigrarea populației). Dacă indicatorul este calculat la un nivel teritorial prea dezagregat, analizele statistice pot contura o imagine falsă a migrațiilor zilnice care contribuie la creșterea BDV în districtul în care nu sunt înregistrați ca rezidenți. În mod similar, demonstrează o tendință de fragmentare a companiei care indică posibilitatea ca anumite părți ale procesului de afaceri (management, cercetare și dezvoltare, producție, marketing, vânzări, distribuție, logistică) să fie situate separat sau ca aceeași funcție să fie efectuată din mai multe locații îndepărtate, dar contribuția generală la creșterea BDV este prezentată numai într-unul dintre aceste districte.

12) Raportul dintre rata de creștere a BDV și rata de creștere a ocupării forței de muncă în district

Analizând modificările anuale comparative ale celor doi indicatori economici principali, scopul este de a demonstra dinamica creșterii economice în districte și, pe baza acestora, de a evalua inegalitățile regionale în dinamica dezvoltării. În plus, dacă valorile sunt prezentate în raport cu media națională, aceasta arată cât este participarea anumitor districte la valoarea adăugată brută (BDV) total al țării și participarea la ocuparea globală a forței de muncă a țării, precum și regiunile care au obținut o valoare peste medie/sub medie în anumiți ani. În plus față de calculul pentru fiecare district dintre două intersecții de timp, acest indicator poate fi prezentat ca o abatere procentuală de la spațiul național (Republica Serbia=100).

13) Raportul import-export în district (cota de export și import în structura (BDV))

Pe scurt, acest indicator reprezintă un deficit/excedent de comerț exterior (deci volumul importurilor raportat la volumul exporturilor), dar într-un context mai larg acesta este un indicator de bază în reprezentarea nivelului de dependență a țării (regiunii) de economiile externe, precum și a prezenței pieței externe, care evaluează poziția concurențială a acestora. În plus față de importanța acordată acestui indicator, ar fi ideal să îl conectăm la alți indicatori complementari, cum ar fi BDV, pentru analize spațiale mai detaliate (de exemplu, măsurarea nivelului de deschidere a regiunii prin ponderea activităților de import-export în BDV).

14) Ponderea energiei din surse regenerabile în consumul total de energie

Indicatorul urmărește obiectivul de creștere a participării surselor regenerabile de energie la viitoarea structură a surselor de energie (ținta la nivelul UE este de 32,5 % până în 2030). Fiecare dintre aceste surse are propriile sale specificități și condiții în care utilizarea lor este justificată din punct de vedere economic, dar există condiții și nevoi speciale pentru utilizarea lor în așa-numita producție descentralizată de energie termică (arderea biomasei, utilizarea energiei geotermale și colectarea radiațiilor solare) și a energiei electrice (prin construirea de hidrocentrale și centrale eoliene, precum și prin utilizarea sistemelor fotovoltaice PV).

15) Potențialul de producere a energiei electrice din surse regenerabile

Cât de mult se generează producția de energie din surse regenerabile de energie arată, pe de o parte, cât de mult a fost redusă dependența de combustibilii fosili la nivel regional și cât de capabilă este această regiune să satisfacă cererea de energie primară în viitor. Pe de altă parte, acest indicator oferă o perspectivă asupra ofertei regiunii pentru piața energiei, care poate urmări contribuția regiunii la capacitatea planificată de construcție a hidrocentralelor mici, a centralelor eoliene, a centralelor fotovoltaice solare, a centralelor pe biomasă și a centralelor care utilizează biogaz.

16) Acoperirea așezărilor (% din numărul gospodăriilor) cu rețele electrice de înaltă siguranță în aprovizionare

Indicatorul monitorizează îndeplinirea condițiilor pentru o energie electrică continuă, fiabilă și rațională într-un ținut, unde sunt urmărite numai datele gospodăriilor pentru analize spațiale mai precise. Aplicarea mai completă a indicatorilor ar fi realizată prin monitorizarea datelor la nivel de așezare, deoarece ar putea fi identificate problemele așezărilor rurale și urbane, ale așezărilor cu densitate scăzută, ale așezărilor suburbane și ale altor așezări în comparație cu așezările cu o structură urbană relativ compactă.

17) Numărul și % dintre locuitorii localităților expuse la o poluare excesivă persistentă și frecventă a aerului

Indicatorul urmărește starea zonelor expuse la depășirea continuă sau frecventă a limitelor poluanților tipici (CO₂, CO₂, NO₂, PM10), cum ar fi zonele urbane și coridoarele de autostradă.

18) Așezările și ținuturile^{8 1} potențial amenințate de inundații

Acest indicator identifică așezările în funcție de numărul de cazuri de inundații. Ținuturile cu multe cazuri de inundații și o mare parte a suprafețelor artificiale (de exemplu, ținutul așezărilor) sunt considerate cele mai vulnerabile. Acest indicator urmărește realizarea obiectivului de optimizare a sistemelor integrate de managementul al apei într-un singur spațiu de gospodărire a apelor din Republica Serbia și alinierea dezvoltării acestora la obiectivele de conservare a mediului și a altor utilizatori ai spațiului. Indicatorul este important să se asocieze cu măsurile de apărare împotriva inundațiilor puse în aplicare în cadrul a 11 sisteme fluviale integrale (în special, construcția digurilor, regularizarea regimului apei și prevenirea construcției în zonele inundabile), care sunt prezentate în soluțiile de planificare.

19) Eliminarea deșeurilor menajere în depozitele de deșuri sanitare ca procentul din totalul deșeurilor colectate organizat

Comparând datele privind cantitatea de deșuri colectate organizat din localități cu indicatorul "cantitatea de deșuri eliminate în depozitele de deșuri sanitare", acesta arată, de fapt, amploarea problemei gestionării nesustenabile a deșeurilor care ajung în principal în afara depozitelor de deșuri utilitare sau a depozitelor de deșuri nesanitare. Acest indicator ar trebui să respecte obiectivele de planificare privind închiderea și reabilitarea haldelor de deșuri comunale existente.

20) Cantitatea de apă uzată epurată din localitate în raport cu cantitatea totală de apă uzată

Obiectivul pe termen lung al colectării și purificării apelor uzate ale așezărilor este de a cuprinde toate aglomerațiile mai mari de 2.000 ES și așezările PPOV prin construirea sistemelor de canalizare. Un total de 398 de aglomerații au fost identificate pe teritoriul Republicii Serbia, fără AP KiM, care vor purifica apele uzate la peste 350 PPOV, cu o capacitate totală de aproximativ 7,1 milioane ES.

21) Arii naturale protejate

Acest indicator marchează ariile naturale în funcție de tipul și gradul de protecție. Întrucât Republica Serbia nu este încă inclusă în rețeaua NATURA 2000, se aplică un indicator al ariilor naturale protejate și al zonelor propuse pentru protecție în conformitate cu registrele serviciilor de protecție.

22) Bunuri culturale protejate

Acest indicator monitorizează numărul și statutul de protecție a bunurilor culturale, în sprijinul conceptului de bază în domeniul patrimoniului cultural, care subliniază abordări diferite pentru protecția, conservarea și utilizarea patrimoniului cultural față de obiectivele de dezvoltare spațială ale anumitor părți ale Republicii Serbia. În plus, acest indicator se referă la toate bunurile care se bucură de protecția precedentă, care în dezvoltarea spațială trebuie tratate ca bunuri culturale protejate.

---

^{8 1} Noțiunea de suprafețe cultivate se referă la căi ferate, drumuri, terenuri agricole și alte terenuri, construite sau reconstruite, care au fost reținute pentru o anumită destinație, respectiv acele spații din afara localității pentru care s-ar face evaluarea pagubelor materiale în caz de inundații.

23) Cazare turistică (suprafața și numărul de paturi, în funcție de tip și categorie unitate)

Indicatorul monitorizează disponibilitatea efectivă a facilităților de cazare pentru dezvoltarea turismului, cu scopul de a acoperi o mare parte din paturile neînregistrate. Este important de remarcat tendința de creștere a nivelului ofertei turistice, prin măsurarea numărului de paturi în funcție de categoriile de facilități turistice. Îmbunătățirile pot fi evaluate în raport cu evaluarea inițială a faptului dacă oferta turistică este incompletă și non-standard, substandard etc. Indicatorul diferențiază ariile turistice din zonele de clustere turistice marcate de soluția de planificare.

24) Numărul de turiști și nopți cazare pe an

Pe lângă faptul că subliniază importanța turistică tot mai mare a ținutului, acest indicator ar avea o valoare mai mare dacă ar fi urmărit pe forme de turism. Indicatorul diferențiază spațiile turistice din zonele de clustere turistice marcate de soluția de planificare.

25) Ținuturi/spații turistice

Acest indicator indică numărul și suprafețele spațiilor turistice declarate și propuse, în total și în cadrul bunurilor naturale și culturale protejate.

26) Alocare BDV pentru cercetare și dezvoltare

Punctele de plecare pentru evidențierea acestui indicator sunt aceleași cu indicatorii "ocuparea forței de muncă în domeniul cercetării și dezvoltării". Acest indicator este o bună măsură de dezvoltare și stimulente pentru o societate inovatoare și o creștere a nivelului tehnologic al economiilor regionale.

27) Ocuparea forței de muncă în domeniul cercetării și dezvoltării (% din totalul ocupării forței de muncă)

Cercetarea științifică și de dezvoltare în Republica Serbia ar trebui să fie un factor în dezvoltarea unei structuri economice competitive la nivel mondial. Ocuparea forței de muncă în domeniul cercetării și dezvoltării este un bun echivalent pentru măsurarea capacității țării de a crea o societate și o economie inovatoare. Ar trebui remarcat faptul că acest indicator oferă informații numai cu privire la potențialul și nu la rezultatul real al inovării, dar este un indiciu că terenul trebuie pregătit pentru o societate și o economie inovatoare. Indicatorul este important de analizat în special în cadrul tipologiei centrelor industriale stabilite în PPRS (centrele industriale sunt remarcate în funcție de numărul de lucrători industriali).

28) Numărul de companii din domeniul inovării

Consolidarea competitivității economice a Republicii Serbia implică, printre altele, dezvoltarea bazată pe cunoștințe, în special în domeniul inovațiilor în producție, al noilor tehnologii și al dezvoltării sistemelor de servicii. Activitățile de inovare ale unei companii sunt de mare importanță datorită efectelor pe care le au asupra competitivității, ocupării forței de muncă, creșterii economice a regiunii. Cunoașterea detaliată a distribuției teritoriale a acestor activități inovatoare în întreprinderi este, prin urmare, o condiție prealabilă de bază pentru îmbunătățirea echilibrului teritorial al economiilor bazate pe cunoștințe. Indicatorul este important de analizat în cadrul tipologiei centrelor industriale stabilite în PPRS (centrele industriale sunt remarcate în funcție de numărul de lucrători industriali).

29) Ponderea populației de 25-64 de ani cu studii superioare (%) și ponderea populației de 30-34 de ani cu studii superioare (%)

Indicatorul oferă o perspectivă asupra ponderii populației care are calificări cu care poate participa pe deplin activ în viața socială și economică la cel mai înalt nivel. Încurajarea dezvoltării echilibrate și a consolidării economice a regiunii este direct legată de nivelul educațional al populației, deoarece indică calitatea ofertei de forță de muncă și nivelul de incluziune socială, astfel încât punerea în aplicare regulată a acestei măsurători și cartografierea spațială a acesteia este de mare importanță. Pentru comparație, obiectivul la nivelul UE este ca 40 % dintre rezidenții cu vârste cuprinse între 30 și 34 de ani să aibă studii superioare până în 2020, pornind de la estimarea că 35 % din locurile de muncă oferite pe piața forței de muncă vor necesita lucrători cu studii superioare.

30) Rata abandonului școlar la categoria de vârstă 18-24 de ani

Eforturile de reducere a ratei abandonului școlar reprezintă un bun stimulent pentru stimularea capitalului uman, care este în mare măsură un motor al proiectelor și inovațiilor de dezvoltare și cercetare. Prin comparație, Strategia UE 2020 stabilește valoarea-țintă sub 10%.

31) Accesul la sistemele în bandă largă pentru gospodării

Dezvoltarea societății informaționale este imperativă pentru dezvoltarea spațială a Serbiei. Scopul principal este de a construi și organiza o rețea modernă de comunicații electronice și disponibilitatea serviciului universal (care include serviciul universal în bandă largă). Indicatorul se referă la acoperirea teritoriului Serbiei cu rețele de acces la servicii de date în bandă largă și internet, dar este de dorit să se vadă dacă se bazează pe conectivitate prin cablu, fără fir sau optică.

32) Numărul de utilizatori de internet

Accesul la internet a devenit imperativ pentru conceptul de creare a unei societăți incluzive bazate pe cunoaștere, atât din punct de vedere economic, cât și social. Prin cartografierea datelor, se poate observa gradul de polarizare a spațiului din acest punct de vedere, respectiv necesitatea de a îmbunătăți uniformitatea spațială în ceea ce privește accesul la internet în întreaga țară.

33) Rata de ocupare a forței de muncă

Rata de ocupare reprezintă procentul de angajați din totalul populației în vârstă de muncă (vârsta 15-64 – date statistice). Rata de ocupare a forței de muncă este unul dintre indicatorii-cheie pentru evaluarea pieței forței de muncă dintr-un anumit ținut și, în general, pentru evaluarea dinamismului dezvoltării și atractivității ținutului pentru investiții. Este important să se arate conectarea acestui indicator la alți indicatori privind ocuparea forței de muncă, schimbarea numărului populației, volumul investițiilor în district, precum și investițiile în dezvoltarea serviciilor publice prin condiții educaționale și calitatea vieții.

34) Rata șomajului

Rata șomajului reprezintă ponderea șomerilor din totalul populației active, în funcție de vârstă și sex (date statistice). Analiza datelor privind șomajul este relevantă pentru a obține informații despre incluziunea socială într-un anumit teritoriu, având în vedere că nivelurile ridicate ale șomajului generează alte probleme demografice. Rata ridicată a șomajului indică dificultăți în accesarea pieței forței de muncă și, prin urmare, constrângerile economice ale șomerilor de a fi membri pe deplin integrați ai societății în care trăiesc. Pentru o analiză mai completă, acest indicator ar trebui analizat în categorii de populație șomeră, de exemplu: femei, tineret, ținuturi rurale, ținuturi deluroase și montane, centre/așezări urbane mici.

35) Rata șomajului în rândul tinerilor (15-24 ani)

Indicatorul indică ponderea șomerilor rezidenți la vârsta de 15-24 de ani, în totalul populației de această vârstă. Analiza datelor privind șomerii și analiza spațială comparativă oferă perspective privind îmbunătățirea coeziunii sociale, în special a integrării tinerilor. O importanță deosebită în acest sens este reducerea șomajului în rândul populației tinere (conform datelor Eurostat, fostele țări socialiste au o pondere mai mare a populației tinere șomere decât țările din nordul și vestul Europei).

36) Ponderea rezidenților cu vârsta de 25-64 de ani care au absolvit doar școala primară și liceală

Educația întreruptă timpuriu oferă o imagine realistă a amplorii populației potențial periclitată a țării și este un indicator structural al coeziunii sociale a societății. Populația tânără cu vârsta cuprinsă între 18 și 24 de ani din cauza întreruperii timpurii a educației (cel mai mult finalizat liceu) are o mare instabilitate economică și socială, un risc ridicat de sărăcie și nu poate concura în mod adecvat pe piața forței de muncă, respectiv reprezintă o populație care nu realizează sau este dificil de realizat tranziția de la școală la ocuparea permanentă a forței de muncă. Ca o completare la acest indicator, ar fi o perspectivă asupra ponderii populației din categoria de vârstă 18-24 de ani care este fără educație, fără un loc de muncă și fără o formă de instructaj.

37) Ponderea angajaților din grupa de vârstă 55-64 de ani

Indicatorul reflectă măsurile de politică socială și de ocupare a forței de muncă a populației în vârstă, cu scopul de a crește participarea anumitor categorii de populație și de a contribui la îmbunătățirea coeziunii sociale și economice. Cartografierea acestor date poate indica diferențe regionale și sectoriale și poate fi utilizată pentru comparații internaționale.

38) Numărul gospodăriilor care trăiesc sub pragul sărăciei

Deoarece există mai multe abordări metodologice diferite pentru calcularea acestui indicator, este necesară o analiză suplimentară cu privire la modul de afișare a acestuia. O modalitate de calcul: numărul gospodăriilor ale căror venituri sunt sub pragul de 60% din câștigul salarial mediu al țării (dată statistică).

39) Numărul de locuințe realizate prin programe de sprijin locativ

Indicatorul se referă la numărul de unități locative realizate prin programe de sprijin locativ, în vederea creșterii accesibilității locuințelor pentru gospodăriile care, din motive sociale, economice și de altă natură, nu pot rezolva nevoile de locuințe prin mijloace proprii în condiții de piață. Fiind un segment important al dezvoltării economice și sociale durabile a așezărilor urbane, sprijinul pentru locuințe nu este tratat ca un cost, ci ca o investiție rentabilă din punct de vedere economic și social, cu efecte pozitive pe termen lung.

40) Coeficientul de întreținere potențială (20-64/65+)

Acesta arată numărul de persoane în vârstă de muncă (20-64 de ani) la o persoană în vârstă (65+), pentru care tendința la nivelul Serbiei este prognozată de la 2,9 în prezent până la 2,1 în 2035. În scenariul preconizat, unele districte extrem de emigrate ar fi afectate în mod deosebit, ceea ce indică nesustenabilitatea actualului regim demografic pe termen lung. Pe de altă parte, valoarea acestui coeficient reflectă o creștere constantă a numărului de contingente mai vâsrnice ale populației. Un rezultat diferit poate fi afectat de un sold pozitiv al migrației și de o creștere a natalității pe termen lung.

41) Indicele îmbătrânirii

Indicele de îmbătrânire a populației arată numărul de rezidenți cu vârsta de peste 65 de ani pe persoană cu vârsta cuprinsă între 0 și 19 ani. Ponderea populației până la vârsta de 19 ani este o parte din vârsta de școlarizare și, prin urmare, un cost potențial pentru comunitate, precum și o parte a populației care va intra pe piața muncii în viitorul apropiat, ceea ce înseamnă posibilă apariție a unor dezechilibre pe piața muncii. Ponderea populației cu vârsta de peste 65 de ani este un indicator important, deoarece această populație depinde aproape în întregime de colectiv, indicând presiunea economică a vâsnicilor asupra contingentului de lucru. Cerințele acestei părți a populației sunt, prin urmare, diferite de populația tânără, reprezentată de viitoarea populație activă, care este în mare măsură încă dependentă de familie. Pentru districtele în care se demonstrează acest lucru, dezechilibrul contingentelor de bază ale populației poate fi unul dintre cele mai importante obstacole în calea dezvoltării spațiale durabile, care poate fi urmărit pe baza unor indicatori precum indicele de îmbătrânire.

42) Lungimea autostrăzilor și a altor drumuri de ordinul I în district

Acesta este unul dintre cei mai frecvent utilizați indicatori de disponibilitate, deoarece descrie legătura dintre calitatea sistemelor de trafic și dezvoltarea economică, inclusiv potențialul de competitivitate globală. Indicatorul este important pentru monitorizarea dezvoltării spațiale, având în vedere dezvoltarea coridoarelor Paneuropene prin Republica Serbia, rolul acestora în integrarea internațională a spațiilor, precum și contribuția preconizată la dezvoltarea economică, culturală și socială cuprinzătoare, astfel cum se subliniază în PPRS. Coridorul X se conectează cu coridoarele IV, V, VII și VIII și, prin urmare, cu țările UE și cu alte țări. Ținuturile prin care trece această direcție, permit dezvoltarea activităților economice prin revigorarea activităților de investiții.

43) Lungimea căii ferate de mare viteză

Indicatorul urmărește realizarea obiectivului de finalizare a rețelei feroviare europene de mare viteză, astfel încât, până în 2050, cea mai mare parte a transportului de pasageri pe rutele pe distanțe medii se va face pe calea ferată. Un obiectiv deosebit în dezvoltarea rețelei feroviare este finalizarea tuturor activităților pe întregul Coridor X, cu viteze de proiect de până la 200 km/h, odată cu introducerea și aplicarea unor sisteme moderne de gestionare și exploatare a traficului feroviar. Ca parte a acestui indicator se monitorizează reconstrucția și modernizarea căilor ferate existente pentru viteza de peste 160 km/h, potrivit PPRS.

44) Numărul săptămânal de zboruri în traficul aerian de pasageri și de marfă

Obiectivul principal al dezvoltării traficului aerian al Republicii Serbia este integrarea în continuare în sistemul aviatic european, crescând în același timp nivelul de calitate și competitivitate, precum și conectivitatea multimodală a traficului.

45) Traficul de pasageri și mărfuri în porturile fluviale

Aplicarea indicatorilor este orientată către creșterea preconizată a traficului (transport intern, import și export) pe căile navigabile interne, ceea ce va necesita o creștere a capacității concurențiale a transportului fluvial. Acest indicator va indica o creștere a calității serviciilor în porturi, ceea ce va permite o redistribuire rațională între formularele de trafic și construirea unui sistem eficient de trafic al Republicii Serbia.

46) Disponibilitate intermodală potențială

Scopul principal al transportului intermodal este de a realiza utilizarea optimă a tuturor formelor de transport în lanțul de transport, din aspectele tehnice, economice, de mediu și sociale, crescând în același timp calitatea serviciului și reducând costurile totale. Acest indicator

monitorizează crearea unei rețele de terminale intermodale și centre logistice, precum și efectul combinat al modurilor de transport asupra creșterii atractivității zonelor și îmbunătățirii poziției în transportul internațional (de exemplu, prin produs intern brut (BDP)). Indicatorul ar trebui să fie permis pentru comparații internaționale, ceea ce include variabile armonizate pentru modelarea și prezentarea rezultatelor, și anume date disponibile și actualizate.

3.6. LINIILE DIRECTOARE PENTRU ELABORAREA PROGRAMULUI PENTRU IMPLEMENTAREA PPRS

Au fost puse în aplicare programe de implementare a PPRS pentru perioada 2011-2014 până în 2015^{8 2} și 2016 până în 2020^{8 3}, acestea sunt primele documente din Republica Serbia care deschid calea către o abordare responsabilă pentru realizarea unui document strategic și de dezvoltare spațială, cum ar fi Planul Spațial al Republicii Serbia, și anume către monitorizarea și evaluarea continuă a îndeplinirii obiectivelor stabilite și a soluțiilor de planificare în faza post-planificare. Procesul de programare a implementării documentului cadru de planificare este însoțit de raportarea continuă de către Guvernul Republicii Serbia cu privire la stadiul dezvoltării spațiale a Republicii Serbia și realizarea a PPRS. Acest lucru permite planificarea continuă a dezvoltării spațiale a Republicii Serbia.

Programele de implementare a PPRS în perioada 2021-2035 vor continua metodologia stabilită și vor îmbunătăți practica elaborării și implementării acestuia.

Matricea metodologică și nevoile de programare continuă, monitorizare și raportare cu privire la implementarea a PPRS și dezvoltarea spațială a Republicii Serbia, condiționează următorul **conținut** al PI PPRS:

- I Despre Planul Spațial al Republicii Serbia,
- II Dezvoltarea soluțiilor de planificare PPRS pentru o perioadă de cinci ani,
- III Despre indicatorii de dezvoltare spațială,
- IV Legătura cu prioritățile strategice ale integrării europene,
- V Elaborarea documentelor de planificare spațială PPRS și a documentelor de politici publice,
- VI Despre Sistemul informatic de planificare spațială al Republicii Serbia.

Programul de implementare elaborează și operaționalizează implementarea *soluțiilor de planificare prioritare* stabilite în secțiunea 3.1. PPRS, precum și alte soluții de planificare pentru care se determină necesitatea realizării la nivel național și provincial de guvernare pe durata programului.

Toate soluțiile elaborate de planificare prioritare sunt structurate pe domenii și subdomenii tematice ale PPRS. Acestea sunt prezentate sub formă de tabel cu structura de elaborare prezentată în Tabelul 51.

---

^{8 2}Ordonanța privind stabilirea Programului de implementare a Planului Spațial al Republicii Serbia din 2010 până în 2020, pentru perioada 2011-2015 ("Monitorul Oficial al RS", nr. 102/11)

^{8 3}Ordonanța privind stabilirea Programului de implementare a Planului Spațial al Republicii Serbia pentru perioada 2016-2020. ("Monitorul Oficial al RS", nr. 104/16)

Tabelul 51. Structura de elaborare a soluțiilor de planificare stabilite în PPRS

Nr.ctr.	Soluție prioritară de planificare Activitate (A) Proiecte (P)	Responsabilitate (O) și Participanți (U) în executare	Sume orientative (în RSD) și sursele posibile pentru mijloacele de finanțare	Termen executare
1	2	3	4	5
Domeniu și subdomeniu tematic				

Părțile interesate care au un rol direct sau indirect în realizarea soluțiilor de planificare prioritare sunt organismele și organizațiile de la nivel național și regional/provincial de guvernare (ministere, agenții, întreprinderi publice, companii, institute și birouri și altele). Pe lângă acești participanți, alte instituții interne și internaționale, ONG-uri și investitori interesați care participă sau reprezintă potențiali participanți la realizarea soluțiilor de planificare.

Sursele de finanțare pentru soluțiile de planificare prioritare sunt fondurile publice (bugetele Republicii Serbia, AP Vojvodina și unitățile de autogovernare locală, precum și alte surse publice de finanțare, inclusiv diverse fonduri) și fondurile alocate din alte surse, cum ar fi fondurile europene (IPA și altele), diverse credite (Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Banca Europeană de Investiții și altele asemenea), donații, fonduri private și internaționale. Fondurile necesare pentru realizarea soluțiilor, activităților și proiectelor de planificare prioritare sunt furnizate în sume orientative în dinari (RSD) sau în contravaloarea dinarului.

Pentru aceste soluții de planificare, activitățile și proiectele sunt determinate termenele de realizare a acestora sau fazele planificate de implementare. Unele activități pot fi continue și nu se limitează la orizontul de timp PI PPRS.

Programul de implementare PPRS elaborează *indicatori de dezvoltare spațială* stabiliți în PPRS care vor fi baza pentru elaborarea rapoartelor periodice privind realizarea acestui plan spațial și starea dezvoltării spațiale a Republicii Serbia.

Programul de implementare a PPRS identifică stadiul dezvoltării a *Sistemului informatic de dezvoltare spațială* (ISPP) și face recomandări pentru dezvoltarea (ISPP) în fața înființării infrastructurii naționale de date geospațiale (NIGP).

Cadrul metodologic de bază pentru dezvoltarea PI PPRS este stabilit în primele două programe. Lecțiile învățate au fost folosite pentru îmbunătățiri metodologice minore, în primul rând în ceea ce privește aplicarea unei abordări participative în elaborarea PI PPRS.

Aplicarea unei abordări participative în pregătirea și realizarea PI PPRS realizează coordonarea orizontală a părților interesate și a activităților acestora, precum și, în parte, coordonarea verticală.

Coordonarea orizontală a intereselor și activităților diferitelor sectoare și teritorii se referă la activități și părți interesate de același nivel de guvernare. Pentru alinierea orizontală, adică pentru coordonarea activităților și proiectelor utilizând o abordare participativă, se realizează comunicarea continuă necesară între reprezentanții instituțiilor din diferite sectoare. Rezultatele coordonării obținute până în prezent indică necesitatea tot mai pronunțată ca Republica Serbia, prin instituțiile și organismele sale, să deschidă o comunicare (platformă) continuă cu toate părțile interesate de dezvoltare spațială, care să permită monitorizarea permanentă a evoluțiilor, a schimbărilor, a noilor nevoi și a problemelor emergente care să fie abordată printr-un sistem unic, integrat de planificare spațială și politici publice, programare și bugetare.

Coordonarea verticală se referă la activitățile și interesele părților interesate între diferite niveluri de guvernare – de la nivel internațional, prin cel național, la nivel regional și local. În

cadrul cooperării verticale, principiul subsidiarității se referă la sprijinirea unităților teritoriale mai mici – JLS, a părților interesate de la nivel regional, a sectorului privat și a sectorului nonguvernamental – atunci când își reprezintă interesele și își realizează nevoile. Pentru o coordonare verticală completă, lipsește sistemul de instituții și coordonarea părților interesate și activităților acestora la nivelul regiunilor statistice de planificare și la nivelul districtelor/unităților administrative.

Este necesar să se consolideze rolul ministerului responsabil cu planificarea spațială în realizarea coordonării orizontale și verticale. Acest lucru este deosebit de important pentru depășirea problemelor exprimate în primele două PI PPRS în ceea ce privește punerea în aplicare a conceptelor și a soluțiilor de planificare prioritare bazate pe abordarea integrală a dezvoltării spațiale a părților și a întregului teritoriu al Republicii Serbia, cum ar fi dezvoltarea urbană și rurală, dezvoltarea sistemelor urbane, dezvoltarea regională și spațială a majorității sectoarelor economice, dezvoltarea integrală a traficului și a sistemelor de transport, protecția integrată a patrimoniului natural și cultural și a peisajului etc. Rolul ministerului responsabil cu planificarea spațială în realizarea coordonării orizontale și verticale este deosebit de important pentru depășirea intereselor conflictuale în implementarea soluțiilor și priorităților de planificare în ținuturile în care se suprapun destinații și activități multiple de importanță națională, identificate în secțiunea 2.5.8.3. PPRS.

Fazele și pașii de realizare a PI PPRS sunt după cum urmează:

1. Etapa I – Identificarea și comunicarea cu părțile interesate – instituțiile competente. În această etapă, întrebările sunt transmise instituțiilor abilitate din domeniile tematice ale PPRS sub formă de tabel.

2. Etapa II – Colectarea și prelucrarea propunerilor prezentate de instituțiile relevante. Sugestiile rezultate sunt analizate și sistematizate prin domenii tematice PPRS sub formă de tabel. În baza acestora, sunt identificate probleme deschise, în prima linie de coordonare a activităților și proiectelor între diferite instituții și niveluri de guvernare.

3. Etapa III – Armonizarea propunerilor primite și coordonarea instituțiilor competente. În scopul realizării coordonării verticale și orizontale a instituțiilor abilitate, ministerul responsabil cu planificarea spațială organizează consultări și întâlniri tematice cu instituțiile abilitate – participanți la domeniile tematice ale PPRS.

4. Faza IV – Elaborarea PI PPRS. În cadrul elaborării PI PPRS, după caz, se desfășoară consultări individuale cu participanții la consultări și reuniuni tematice. Proiectul PI PPRS este prezentat la sediile a patru regiuni NSTJ (NUTS) 2 – Belgrad, Novi Sad, Niš și Kragujevac. Este o oportunitate de a aduce la cunoștință acest program instituțiilor provinciale, regionale și locale care îl vor aplica, în conformitate cu competențele lor, în elaborarea documentelor și proiectelor de planificare, dezvoltare și programe regionale și locale.

5. Etapa V-a – Luarea în considerare și adoptarea PI PPRS. În această etapă, instituțiile de la nivelul național de guvernare au posibilitatea de a reconsidera și îmbunătăți PI PPRS la elaborarea căruia au participat.

Având în vedere posibilitatea ca pe parcursul realizării programului să existe adaptări, modificări și noi inițiative în realizarea unor soluții detaliate de planificare prioritare sau a unor

propuneri de elaborare în continuare a anumitor soluții de planificare, PI PPRS ar trebui să facă parte din procesul continuu de planificare, programare și implementare a dezvoltării spațiale planificate a Republicii Serbia. Ca parte a acestui proces, vor fi propuse modificări și completări la PI PPRS pe baza rapoartelor periodice privind realizarea PPRS și starea de dezvoltare spațială a Republicii Serbia. Deoarece acest program este un document operațional pentru punerea în aplicare a PPRS, este realist să ne așteptăm ca acesta să fie inovat împreună cu prezentarea rapoartelor.

LISTA DE ABREVIERI

ADRION	<i>Adriatic-Ionian programme</i> / Programul transnațional Adriatico-Ionic
AEBR	<i>Association of European Border Regions</i> / Asociația regiunilor europene de graniță
AOFI	<i>Serbian Export Credit and Insurance Agency</i> / Agenția de asigurare export
AP VOJVODINA	<i>Autonomna Pokrajina Vojvodina</i> / Provincia Autonomă Voivodina
AP KiM	<i>Autonomna Pokrajina Kosovo i Metohija</i> / Provincia Autonomă Kosovo și Metohia
BAT	<i>Best Available Technologies</i> / Cele mai bune tehnologii disponibile
BATNEEC	<i>Best Available Technology Not Entailing Excessive Cost</i> / Cele mai bune tehnologii disponibile care nu presupun costuri excesive
BDV	<i>Bruto dodata vrednost</i> / Valoare adăugată brută
BDP	<i>Bruto domaći proizvod</i> / Produs intern brut
VZ	<i>Vodno zemljište</i> / Teren acvifer
VTS	<i>Vessel Tracking System</i> / Serviciul de dirijare a traficului naval
VHF	<i>Very high frequency</i> / Ultra-înalță frecvență
GAEC	<i>Good agricultural and environmental conditions</i> / Bune condiții agricole și de mediu
GVE	<i>Granična vrednost emisija</i> / Valoarea limită de emisie
G _i	Distribuția regională a industriei
GIS	Sistem de informare geografic
GMO	Organisme modificate genetic
GP	<i>Granični prelaz</i> / Punct de trecere a frontierei
G _{pi}	Distribuția regională a industriei prelucrătoare
GHG	<i>Greenhouse gases</i> / Gaze cu efect de seră
GCI	<i>Global competitiveness index</i> / Index competitiv global
DTD	Canalul ”Dunăre-Tisa-Dunăre”
EBRD	<i>European bank for reconstruction and development</i> / Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
EGTC	<i>European Grouping of Territorial Cooperation</i> / Grupare Europeană de Cooperare Teritorială
EIA	<i>Environmental Impact Assessment</i> / Evaluarea impactului asupra mediului
EIB	<i>European Investment bank</i> / Banca Europeană de Investiții
EZP	<i>Biološki značajno područje</i> / Ținut (zonă) semnificativ din punct de vedere ecologic
EK	<i>Ekološki koridor</i> / Coridor ecologic
EM	<i>Ekološka mreža</i> / Rețea ecologică
EMEP	<i>Co-operative Programme for Monitoring and Evaluation of the Long Range Transmission of Air Pollutants in Europe</i> / Programul de cooperare pentru monitorizarea și evaluarea transmiterii pe distanțe lungi a poluanților atmosferici în Europa
ENI CBC	<i>European Neighbourhood Instrument - Cross-Border Cooperation</i> / Instrumentul european de vecinătate - Cooperarea transfrontalieră a țărilor europene vecine și a țărilor din mediul european care nu sunt în proces de aderare la UE
EPS	<i>Elektroprivreda Srbije</i> / Industria energiei electrice a Serbiei
ERDF	<i>European Regional Development Fund</i> / Fondul european de dezvoltare regională
EC	<i>Ekvivalentni stanovnik</i> / Locuitor echivalent
ESIF / ESI	<i>European structural and investment funds</i> / Fondurile structurale și de investiții europene
ESPON	<i>European Spatial Planning Observatory Network</i> / Rețeaua Observatorului European al Planificării Spațiale
ESPON proiect	<i>Transport Accessibility at regional/local scale and patterns in Europe</i> / Accesibilitatea transporturilor la scară regională/locală și la modele în Europa
TRACC	
ESF	<i>European Social Fund</i> / Fondul social UE pentru investiții în consolidarea capitalului uman
ETHOS	<i>European Typology on Homelessness and Housing Exclusion</i> / Tipologia europeană privind persoanele fără adăpost și excludiunea locativă
<u>EU</u>	<i>Evropska unija</i> / Uniunea Europeană (UE)
EU ETS	<i>EU emissions trading system</i> / Sistemul UE de comercializare a certificatelor de emisii, Directive 2003/87/EC of the European Parliament

EU PRO	Programul de sprijin al UE pentru dezvoltarea socio-economică generală a Serbiei
EUR	Abreviere monedă euro
EUROSTAT	<i>Statistical Office of the European Union</i> / Oficiul de Statistică al Uniunii Europene
EFSI	<i>European Fund for Strategic Investments</i> / Fondul european pentru investiții strategice
IACS	<i>Integrated Administration and Control System</i> / Sistem integrat de administrare și control
IBA	<i>Important Bird Areas</i> / Zone importante pe plan internațional pentru păsări
IGIS	<i>Integrated Geo-Information Solution</i> / Soluție integrată de geo-informare
IZ	<i>Industrijska zona</i> / Zona industrială
IKT	<i>Informacione komunikacione tehnologije</i> / Tehnologiile comunicațiilor informaționale
IoT	<i>Internet of Things</i> / Internetul obiectelor
IP	<i>Industrijski park</i> / Parc industrial
IPA (II, III)	<i>Instrument for Pre-accession Assistance</i> / Instrumentul de asistență pentru preaderare acordată statelor în curs de aderare la UE
IPA	<i>Important Plant Areas</i> / Zonă importantă la nivel internațional pentru plante
IPARD	<i>Instrument for Preaccession Assistance for Rural Development</i> / Instrumentul de asistență pentru preaderare pentru dezvoltare rurală
IPA-CBC	<i>Instrument for Pre-accession Assistance – Cross-Border Cooperation</i> / Instrumentul UE de asistență pentru preaderare – Cooperare transfrontalieră
ISO	<i>International Standard Organization</i> / Organizația Internațională de Standardizare
ISPP	<i>Informacioni system prostornog razvoja</i> / Sistemul informatic de dezvoltare spațială
ISFM	<i>Integrated Soil Fertility Management</i> / Managementul integrat al fertilității solului
IT	<i>Informacione tehnologije</i> / Tehnologii informatice
ITI	<i>Integrated Territorial Investment</i> / Investiții teritoriale integrate
ITS	<i>Intelligent Traffic Systems</i> / Sisteme inteligente de trafic rutier
IUCN	<i>International Union for Conservation of Nature</i> / Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii
IFC	<i>International Financial Corporation</i> / Corporația Financiară Internațională
JKP	<i>Javno komunalno preduzeće</i> / Întreprindere de utilitate publică
JLS	<i>Jedinica lokalne samouprave</i> / Unitate de autoguvernare locală
JP	<i>Javno preduzeće</i> / Întreprindere publică
KAS	<i>Kosovska agencija za statistiku</i> / Agenția Kosovoară de Statistică
KOZP	<i>Karta osnovnog zemljišnog pokrivača</i> / Harta acoperirii de bază a terenului
KPZ	<i>Korišćeno poljoprivredno zemljište</i> / Teren agricol utilizat
LAG	<i>Lokalne akcione grupe</i> / Grupuri locale de acțiune
Lden	Indicator de zgomot total
LDN	<i>Land Degradation Neutrality</i> / Neutralitatea degradării terenurilor – concept
LEADER	<i>Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale</i> / Legătura dintre acțiunile de dezvoltare a economiei rurale
LIFE	<i>L'Instrument Financier pour l'Environnement</i> / Instrumentul financiar pentru mediu
Lnight	Indicator de zgomot nocturn
LPIS	<i>Land Parcel Identification System</i> / Sistem de identificare a parcelelor de teren
LTE	<i>Long-Term Evolution</i> / Evoluție pe termen lung - Rețeaua de a patra generație (4G)
MGSI	<i>Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i životne sredine</i> / Ministerul Construcțiilor, Transporturilor și Infrastructurii
MERR	<i>Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja</i> / Ministerul Economiei și Dezvoltării Regionale
MMS	<i>Metalične mineralne sirovine</i> / Materii prime minerale metalice
MMSP	<i>Mala i srednja preduzeća</i> / Întreprinderi mici și mijlocii
MS	<i>Mineralne sirovine</i> / Materii prime minerale
MSK	<i>Mineralno sirovinski kompleks</i> / Complexul de materii prime minerale
MSP	<i>Mala i srednja preduzeća</i> / Întreprinderi mici și mijlocii
MSPP	<i>Mala i srednja preduzeća i preduzetništvo</i> / Întreprinderi mici și mijlocii și antreprenariat
MHE	<i>Male hidroelektrane</i> / Hidrocentrale mici

NAD	<i>Needs Assessment Document</i> / Prioritățile naționale ale RS pentru asistența internațională
NIGP	<i>Nacionalna infrastruktura geoprostornih podataka</i> / Infrastructura națională de date geospațiale
NIP	<i>Nacionalni investicioni plan</i> / Planul Național de Investiții
NKD	<i>Nepokretna kulturna dobra</i> / Bunuri culturale imobile
NMS	<i>Nemetalične mineralne sirovine</i> / Materii prime minerale nemetalice
NP	<i>Nacionalni park</i> / Parc național
NRP	<i>Nerazvijeno područje</i> / Ținut subdezvoltat
NSTJ	<i>Nomenklatura statističkih teritorijalnih jedinica</i> / Nomenclatorul unităților teritoriale de statistică
NTP	<i>Naučno-tehnološki park</i> / Parcul științei și tehnologiei
NUTS	<i>Nomenclature of territorial units for statistics</i> / Nomenclatorul unităților teritoriale de statistică
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> / Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
OIE	<i>Obnovljivi izvori energije</i> / Surse regenerabile de energie
OSI	<i>Osobe sa invaliditetom</i> / Persoane cu dizabilități
PBA	<i>Prime Butterfly Areas</i> / Zone principale pentru fluturi
PGI	<i>Protected Geographical Indication</i> / Indicație geografică protejată
PDO	<i>Protected Designation of Origin</i> / Indicația originii controlate
PET	Polietilen-tereftalat
PI PPRS	<i>Program implementacije Prostornog plana Republike Srbije</i> / Programul de implementare a Planului spațial al Republicii Serbia
PIO	<i>Predeo izuzetnih odlika</i> / Peisaj cu caracteristici excepționale
PKIC	<i>Prostorno kulturno-istorijska celina</i> / Întregul cultural-istoric spațial
PK	<i>Površinski kop</i> / Mină cu exploatare de suprafață – carieră deschisă
PM2.5	<i>Particulate Matter – PM</i> / Materii particule
PM10	<i>Suspendovane čestice</i> / Particule în suspensie
POPs	<i>Persistent Organic Pollutants</i> / Poluanți organici persistenti
POURP	<i>Područja sa otežanim uslovima rada u poljooprivredi</i> / Domenii cu condiții de muncă dificile în agricultură
p.p.	Punct procentual
PP	<i>Park prirode</i> / Parc natural
PPV	<i>Postrojenje za pripremu vode za piće</i> / Stație de tratare a apei potabile
PPJLS	<i>Prostorni plan jedinice lokalne samouprave</i> / Planul spațial al unității de autoguvernare locală
PPOV	<i>Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda</i> / Instalație de epurare a apelor uzate
PPPPN	<i>Prostorni plan područja posebne namene</i> / Planul spațial al ariei cu destinație specială
PPRS	<i>Prostorni Plan Republike Srbije</i> / Planul Spațial al Republicii Serbia
PPS	<i>Purchasing Power Standard</i> / Putere de cumpărare standard în toate țările
PSS	<i>Poletno-sletna staza</i> / Pista decolare-aterizare
PS JIE	<i>Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi</i> / Proces de cooperare în Europa de Sud-Est
PCB	Bifenili policlorurați
RZS	<i>Republički zavod za statistiku Srbije</i> / Institutul de Statistică al Republicii Serbia
RIS	<i>Rečni informacioni sistem</i> / Serviciul de Informații Fluviale
RIS3	<i>Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation</i> / Strategii de cercetare și inovare pentru specializare inteligentă
RJU	<i>Rani javni uvid</i> / Consultări publice timpurii
Ro-Ro	<i>Roll-on/roll-off transport</i> / Tehnologia de transport în care unitățile de transport rutier de mărfuri sunt încărcate/descărcate la bord
Ro-La	<i>Rolling Road</i> / Transportul vehiculelor rutiere complete pe platformă
RPK	<i>Republička privredna komora</i> / Camera de Comerț a Republicii Serbia
RPP	<i>Regionalni prostorni plan</i> / Plan spațial regional
RS	Republica Serbia

RSD	Codul standard internațional pentru dinar (ISO 4217)
RSS	<i>Regionalni savet za saradnju – za države Jugoistočne Evrope</i> / Consiliul regional de cooperare - pentru țările din Europa de Sud-Est
RTB Bor	<i>Rudarsko-topioničarski bazen Bor</i> / Bazinul de Minerit Topitorie Bor
RHE	<i>Reverzibilna hidroelektrana</i> / Hidrocentrală reversibilă
USA	Statele Unite ale Americii
SDI	<i>Strane direktne investicije</i> / Investiții străine directe
SEA	<i>Strategic Environmental Assessment</i> / Evaluarea strategică de mediu
SEVESO	Instalație în care se desfășoară activități în care o substanță periculoasă este prezentă sau poate fi prezentă în cantități egale sau mai mari decât cele prescrise.
SMATSA	Controlul traficului aerian Serbia-Muntele Negru
SP	<i>Spomenik prirode</i> / Monumentul naturii
SPU	<i>Strateška procena uticaja</i> / Evaluarea impactului strategic
SRP	<i>Specijalni rezervat prirode</i> / Rezervație naturală specială
SUF	<i>Stopa ukupnog fertiliteta</i> / Rata fertilității totale
RSFI	Republica Socialistă Federativă Iugoslavia
SWQI	<i>Serbian Water Quality Index</i> / Indicele calității apei a Serbiei (a cursurilor de apă)
TE	<i>Termoelektrana</i> / Centrala termoelectrică
TEN-T	<i>Trans-European Transport Network</i> / Rețeaua Transeuropeană de Transport
ten/toe	<i>Tons of oil equivalent</i> / Tone echivalent petrol
TENT	<i>Termoelektrana Nikola Tesla</i> / Centrala termoelectrică Nikola Tesla
TE-TO	<i>Termoelektrana-toplana</i> / Centrala termoelectrică-instalație de încălzire
TEU	Reprezintă capacitatea de marfă standard ISO container, 20 picioare (6,1 metri) lungime și 8 picioare (2,44 metri) lățime.
TK	<i>Teritorijalni kapital</i> / Capital teritorial
TNC	<i>Transnational cooperation</i> / Cooperarea transnațională
TP	<i>Tehnološki park</i> / Parc tehnologic
TSG	<i>Traditional Speciality Guaranteed</i> / Specialitatea tradițională garantată
UN	<i>United Nations</i> / Națiunile Unite
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> / Programul ONU de Dezvoltare
UNEP	<i>United Nations Environment Programme</i> / Programul ONU pentru Mediu
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> / Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
UNFCCC	<i>United Nations Framework Convention on Climate Change</i> / Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite asupra schimbărilor climatice
UNCT	<i>UN Country Team in Serbia</i> / Echipa Organizației Națiunilor Unite în Serbia
FAO	<i>Food and Agriculture Organization of the United Nations</i> / Organizația ONU pentru Alimentație și Agricultură
HE	<i>Hidroelektrana</i> / Hidrocentrală
HI	<i>Hemijska industrija</i> / Industria chimică
HIP	<i>Hemijska industrija Pančevo</i> / Industria chimică Pančevo
HS	Hidrosistem
HSPA	<i>High Speed Packet Access</i> / Transfer de date pachet de mare viteză
CBC	<i>Cross-Border Cooperation</i> / cooperarea transfrontalieră
CEDB	<i>Council of Europe Development Bank</i> / Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei
CEMAT	<i>La Conférence du Conseil de l'Europe des Ministres responsables de l'aménagement du territoire</i> / Conferința de Miniștri a Consiliului Europei responsabilă cu amenajarea teritoriului
CORINE	<i>CO-ordination of INformation on Environment</i> / Programul CE (1985) pentru coordonarea informațiilor despre mediu
COSME	<i>The EU programme for the Competitiveness of Small and Medium-Sized Enterprises</i> / Programul european pentru competitivitatea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii
CRZPD	<i>Centralni registar zaštićenih prirodnih dobara</i> / Registrul central al bunurilor naturale protejate

CRRS	<i>Centralni registar Republike Srbije / Registrul central al Republicii Serbia</i>
CF	<i>Cohesion Fund / Fondul de coeziune al UE</i>
CWS	<i>Climate Watch System / Sistemul de monitorizare și anunțare timpurie a extremelor climatice</i>
4IR	A patra revoluție industrială (sau Industria 4.0)
WB	<i>World Bank / Banca Mondială</i>
WBIF	<i>Western Balkans Investment Framework / Cadrul de investiții pentru Balcanii de Vest</i>

EXPLICAREA ANUMITOR TERMEN DE SPECIALITATE

Agrobiodiversitate	Diversitatea și variabilitatea animalelor, plantelor și microorganismelor, care sunt utilizate direct sau indirect în alimentație și agricultură, inclusiv produse vegetale, animale, silvicultură și pescuit. Aceasta include biodiversitatea resurselor genetice, a speciilor și a agroecosistemelor, precum și a organismelor care sprijină producția de biomasă și fertilitatea și productivitatea agroecosistemului (microorganisme din sol, prădători, polenizatori).
Agrosilvicultură	Sistem de utilizare a terenurilor bazat pe cultivarea combinată a plantelor perene lemnoase (arbori, arbuști) și a culturilor agricole sub forma unui anumit aranjament spațial sau succesiv în timp, cu sau fără producție animalieră. Sistemele de producție agrosilvică au efecte pozitive asupra menținerii fertilității solului, capacității de retenție a apei, controlului eroziunii, biodiversității, stocării carbonului și controlului emisiilor de nitrați.
Adaptare	Luarea de măsuri și activități care sunt concepute special pentru a reduce și a minimiza efectele nocive cauzate de schimbările climatice. Acestea reprezintă o ajustare ca răspuns la schimbările climatice reale sau preconizate, pentru a reduce impactul negativ sau pentru a profita de oportunitățile emergente.
Acvacultură	Cultivarea organismelor acvatice (plante și animale) în apă dulce, salmastră și marină, cu o anumită formă de intervenție a omului.
Activitate la proiectul rutier	Un set de soluții diferite de planificare și proiectare și execuție a lucrărilor de construcție de reabilitare, extindere și construcție, gestionare, exploatare și întreținere pe anumite tronsoane ale direcției rutiere stabilite (sau pe întreaga lungime).
Biodiversitate / diversitate biologică	În conformitate cu Convenția privind biodiversitatea (CBD, UNEP, 1992), diversitatea și varietatea atocuprinzătoare a organismelor vii, inclusiv a ecosistemelor terestre, marine și a altor ecosisteme acvatice și a complexelor ecologice, fac parte din aceasta; aceasta include diversitatea în cadrul speciilor, între specii și între ecosisteme; diversitatea biologică este răspunsul evoluției la variabilitatea condițiilor de mediu (factori ecologici). Biodiversitatea implică diversitatea individuală în cadrul speciilor (genotipurilor), între specii și între ecosisteme și reprezintă totalitatea genelor, speciilor și ecosistemelor de pe Pământ sau dintr-un anumit ținut.
Biomasă	Se referă la materii de origine vegetală sau animală, care pot fi utilizate drept combustibil sau pentru producția industrială.
Biotop	Un loc sau un spațiu în care trăiește o comunitate vie – biocenoza; reprezintă o unitate constrânsă spațial definită de un complex relativ similar de factori de mediu abiotici.
Biocenoză / comunitate vie	Set integrat spațial și temporal de populații de diferite specii organice care locuiesc într-un biotop la un moment dat și care sunt interconectate prin relații de alimentare.
Brownfield	Situl Brownfield este un teren care a fost construit anterior și folosit pentru a fi neglijat din motive economice sau de altă natură, poluat din punct de vedere ecologic și care necesită investiții pentru reutilizare de calitate. Brownfield cuprinde, de asemenea, locații "blocate" în care investitorii nu au finalizat facilitățile planificate sau și-au încetat lucrările din cauza falimentului, bancrutei sau raporturilor patrimoniale juridice nerezolvate.
Venture capital	Capital de risc
Forma turismului / produs turistic	Un set de elemente interdependente organizate ca un lanț valoric special format din produse și servicii materiale, atracții turistice specifice, suprastructura și infrastructura turistică (pe funcție - odihnă/experiență și afaceri, precum și pe spațiul de evenimente – urban, balnear, de munte, de apă, rural etc.).

Regimul apei	Dinamismul modificărilor în mărimea și calitatea apei în unele părți ale cursului de apă în decursul anului, poate fi regim "negestionat", poate fi regim natural, și regim "gestionat", atunci când prin gestionarea lacurilor de acumulare și a altor instalații, dinamica cantității și calității apei din cursul de apă sunt adaptate nevoilor oamenilor și ecosistemelor.
Resursă de apă	Apele subterane și de suprafață dintr-un ținut/ bazin hidrografic care pot fi utilizate în diverse scopuri; iar aceste cantități sunt semnificativ mai mici decât apele care au atributul "apă prezentă în bazin".
Corp de apă de suprafață	Element de apă de suprafață (parte a râului, lacului, acumulării, canalului etc.) care este tratat ca un întreg unificat hidrografic și managerial.
Corp de apă subterană	Un întreg spațial care ia în considerare cantitatea de apă subterană din unul sau mai multe straturi acvifere.
Valoarea peisajului	Caracterul său specific, respectiv identitatea care apare ca urmare a acțiunii integrale a factorilor naturali și culturali și reprezintă un bun public.
Coeficientul gini	Măsura inegalității dintre distribuția veniturilor/consumului
Competitivitate globală	Capacitatea unui actor (de exemplu, ținut teritorial) de a se adapta circumstanțelor în schimbare, într-un mod care își păstrează sau își îmbunătățește poziția în configurația globală și în competiția internațională economică, politică, culturală și de altă natură, prin definirea strategiilor și politicilor operaționale necesare, respectiv prin adoptarea și aplicarea unor măsuri și instrumente adecvate.
Regularizarea anuală a debitului	Capacitatea acumulării de a aplatiza complet toate neregularitățile debitului pe tot parcursul anului (să accepte toate apele mari și să crească apele mici), în special în condiții de agravare a regimurilor de apă din cauza schimbărilor climatice.
Patrimoniul arhitectural	Include monumente (toate clădirile și construcțiile de semnificație istorică, arheologică, artistică, științifică, socială și/sau profesională de excepție, inclusiv instalațiile și echipamentele); grupuri de clădiri (grupuri compacte de clădiri urbane sau rurale care se remarcă datorită importanței lor istorice, arheologice, artistice, științifice, sociale, respectiv de semnificație profesională care sunt suficient de unice pentru a face unități specifice topografic) și situri (lucrări comune ale omului și ale naturii, adică zone care sunt parțial construite și suficient de ușor de recunoscute și omogene pentru a fi definibile topografic, care au o semnificație arheologică, artistică, științifică, socială sau profesională excepțională).
Greenfield	Situl Greenfield este un teren neconstruit, fără conținut anterior, care se găsește de obicei pe teren agricol (sau pe partea sa neutilizată, așa-numitul "câmp verde").
Degradarea solului	Procesul de degradare a calității și funcției solului, care rezultă din activitatea naturală sau umană, cu excepția cazului în care se iau măsuri pentru a se preveni consecințele dăunătoare.
Îmbătrânire demografică	Aceasta implică schimbarea structurii de vârstă a populației - procesul de creștere a ponderii persoanelor în vârstă în populația generală, reducând în același timp ponderea copiilor și tinerilor, în primul rând datorită scăderii natalității și creșterii longevității.
Depopulare	Reducerea populației, care pot apărea din cauza creșterii naturale negative, datorită soldurilor negative ale migrației sau sub influența simultană a ambelor componente negative.
Bune practici agricole	Desfășurarea activităților agricole într-un mod care să permită gestionarea terenurilor agricole și a materialelor de reproducere, respectând în același timp caracteristicile naturale ale unui anumit ținut agricol și combinarea optimă a măsurilor agrotehnice în vederea conservării fertilității naturale a solului și prevenirii poluării excesive a mediului.
Ape domicile interne	Ape care apar numai într-o parte a teritoriului de stat.

Euroregiune	Asocierea spațială a ținuturilor de frontieră pentru cooperare în vederea promovării dezvoltării durabile și a rezolvării problemelor comune în unele părți ale statelor de pe ambele părți ale frontierei.
Rețea ecologică	Un set de ținuturi (arii) protejate interconectate sau apropiate spațial și areale semnificative din punct de vedere ecologic care permit fluxul liber de gene și contribuie în mod semnificativ la conservarea echilibrului natural și a biodiversității și în care părțile sunt conectate prin coridoare ecologice naturale sau artificiale.
Ținut (zonă) important din punct de vedere ecologic	Întregul spațial care contribuie în mod semnificativ la conservarea biodiversității.
Fluxul ecologic	Fluxul (în lume: <i>Environmental flow</i>) care trebuie asigurat în râu în aval de baraje și capturi de apă prin managementul dedicat al lacurilor de acumulare, pentru a menține continuu toate condițiile necesare supraviețuirii și dezvoltării neperturbate a ecosistemelor acvatice.
Starea ecologică a corpului de apă	Indicatori-cheie fizici, chimici și de mediu care evaluează calitatea ecologică a unui corp de apă ca întreg hidrografic.
Coeziunea economică	Dezvoltarea simplificată și eficientă a cât mai multor ținuturi dintr-un anumit întreg spațial pentru a-și consolida capacitatea competitivă individuală și pentru a-și consolida capacitatea competitivă globală a întregului în jocurile economice, politice, culturale și de altă natură regionale, internaționale și globale.
Emerald sau rețeaua de "Esmerald"	Rețea ecologică al cărei obiectiv principal este protecția și conservarea corespunzătoare a celor mai importante habitate și specii din Europa, și anume ținuturi (zone) de o importanță deosebită pentru protecția naturii habitatelor naturale.
Eficiența energetică	Reprezintă o reducere a pierderilor de energie fără a afecta confortul, nivelul de trai, economiile sau activitatea economică și poate fi realizată atât în domeniul producției, cât și în cel al consumului de energie.
Siguranța energetică	Aceasta se realizează prin reducerea consumului de energie primară și finală prin aplicarea unor măsuri de eficiență energetică în sectoarele producției, transportului, distribuției și consumului de energie.
Indicele de intensitate a industrializării	Acesta demonstrează contribuția sectorului de prelucrare la valoarea globală nou creată, precum și structura tehnologică și complexitatea acestuia. Se calculează ca o agregare liniară a ponderii medii a BDV (valoare adăugată brută) a industriilor de prelucrare intensivă cu tehnologie medie și înaltă în BDV total al industriei prelucrătoare și a ponderii industriei prelucrătoare în BDP (produs intern brut) total.
Zonă industrială	Locație colectivă/comună sau un ținut (zonă) restricționat pentru mai multe companii din aceleași sau diferite ramuri.
Parc industrial	Acesta poate fi stabilit pe întreaga suprafață a zonei industriale sau într-o singură parte. Acestea sunt cel mai frecvent situate în apropierea comunicațiilor primare de trafic și a terminalelor intermodale.
Agricultura integrată	Un sistem de producție agricolă care permite realizarea obiectivelor economice și ecologice, prin utilizarea intenționată a procedurilor tehnologice moderne, îmbunătățirea sistematică a managementului și introducerea diferitelor forme de progres biologic, într-un mod care contribuie la atingerea acestor obiective.
Abordare integrativă a protecției bunurilor culturale imobile	Aceasta presupune corelarea și armonizarea strategiilor de protecție, planificare și gestionare a spațiilor care conțin bunuri culturale imobile. Obiectivele de protecție a patrimoniului cultural sunt legate și armonizate cu obiectivele de amenajare a spațiului, precum și cu dezvoltarea socială și economică generală a unui anumit teritoriu.
Managementul integrat al fertilității terenurilor	(Integrated Soil Fertility Management – ISFM) – combinarea nutrienților anorganici și organici pentru culturi în vederea menținerii fertilității solului și a creșterii producției de culturi agricole.
Internetul obiectelor	<i>Internet of things – IoT</i> / Tehnologie care asigură conectivitate oriunde, oricând, a orice (orice dispozitiv), cu oricine, prin orice mijloace și orice serviciu.

Egalitatea serviciilor	Indică disponibilitatea unui serviciu care nu este neapărat standardizat, dar este organizat în funcție de caracteristicile demografice, sociale, culturale, economice și spațiale ale comunității locale.
Capacitatea mediului înconjurător	Capacitatea mediului de a accepta o anumită cantitate de poluanți fără a perturba echilibrul și provoca daune ireversibile mediului înconjurător.
Capacitatea peisajelor	Nivelul de stabilitate al peisajului care exprimă capacitatea peisajului de a accepta un anumit grad de schimbare care nu duce la pierderea ireversibilă a caracterului peisajului.
Capacitatea spațiului turistic	Domeniul de aplicare și intensitatea maximă a utilizării spațiului și resurselor turistice care nu conduc la degradarea mediului, perturbarea ecosistemelor și periclitarea bunurilor naturale și culturale, precum și o reducere a domeniului de aplicare și a calității justificate din punct de vedere economic a ofertelor și experiențelor turistice.
Caracterul peisajului	Un model (schemă) consecvent și clar de elemente de peisaj care îl fac ușor de recunoscut, diferit de celelalte.
Calitatea peisajului	Starea de caracter a peisajului exprimată prin indicatori din aspectul peisaj-ecologic și estetic (vizual) (diversitate, complexitate, coerență, naturalețe și deschidere).
Raportul chintilei S80/S20	Raportul de 20% din populația cu cel mai mare venit echivalent și 20% din populația cu cel mai mic venit echivalent.
Agricultură convențională	Sistemul de producție agricolă caracterizat prin intensitatea ridicată a capitalului, monocultură și utilizarea intensivă a factorilor sintetici, cum ar fi îngrășămintele chimice și pesticidele, cu scopul principal de a maximiza productivitatea și profitul.
Agricultura de conservare	(<i>Conservation Agriculture — CA</i>) conceptul de gestionare a agroecosistemelor pentru o productivitate îmbunătățită și durabilă, creșterea profiturilor și securitatea alimentară, menținând și îmbunătățind în același timp baza de resurse și de mediu (FAO, 2015).
Terminal de containere – terminal intermodal	Definește afilierea terminalului cu anumite tehnologii, efectuează depozitarea și încărcarea unităților de transport intermodal de la un mod de transport la altul.
Conceptul de securitate a terenului	Aceasta implică faptul că calitatea și cantitatea resurselor terestre, necesare pentru menținerea funcțiilor ecosistemului și asigurarea producției de alimente, ar trebui să rămână stabile sau îmbunătățite în anumite condiții spațiale și meteorologice.
Teren agricol folosit (KPZ)	Se compune din: terenuri agricole pe gospodărie; ogoruri și grădini (inclusiv pârloagele); plantări permanente – livezi, podgorii, pepiniere, plantarea de coș sălcii, suprafețe sub rogoz, roșcove, precum și suprafețe pe care se cultivă trufe și plantații de brazi creșcuți spre vânzare (pomi de Crăciun); și pajiști și pășuni pe care proprietarul le cultivă în mod regulat – le utilizează.
Politica de coeziune	Cunoscută și sub numele de "politică regională", aceasta este principala politică de investiții a UE, care contribuie la realizarea unei dezvoltări echilibrate, la crearea de noi locuri de muncă, la îmbunătățirea calității vieții cetățenilor și la creșterea dezvoltării economice globale a UE; este, de asemenea, o expresie a solidarității, deoarece sprijinul se concentrează asupra regiunilor mai puțin dezvoltate care vizează consolidarea coeziunii economice, sociale și teritoriale în UE.
Economii creative	Economiile creative (așa-numitele activități creative) includ diferite tipuri de servicii care creează, produc și comercializează "intangibile"/ produse culturale imateriale: publicitate, cultură multi-media, arhitectură, artă, meșteșuguri vechi, design, modă înaltă, film și video, jocuri pe calculator și alte programe interactive de timp liber, TIC, muzică, artă scenică, publicare, televiziune, radio, comerț exclusiv, parte a educației etc.
Oraș creativ	Un mediu de stimulare pentru locuitorii săi; asigură interacțiunea, integrarea și incluziunea, punând în același timp autenticitatea și calitatea ofertei într-un mediu competitiv în prim plan.
Patrimoniul cultural	Patrimoniul cultural este un set de valori moștenite din trecut, care include toate urmele materiale și intangibile, rămășițele și creațiile create de acțiunea omului de-a lungul timpului și include obiceiuri, practici, locuri, artefacte și expresii artistice. Patrimoniul cultural cuprinde creații create în prezent prin desfășurarea de activități în cultură, în domeniul creativității și artei.

Peisaje culturale	Ele reprezintă acțiunea combinată a naturii și a omului.
Terminal logistic	Spațiul de desfășurare a anumitor procese și activități logistice, de obicei încărcarea și depozitarea și locul schimbării formei de transport.
Capital uman	Educația întruchipată în cunoștințele și abilitățile deținute de indivizi se numește capital uman, iar în domeniul muncii capitalul uman este cel mai adesea identificat cu o forță de muncă (înalt) calificată.
Saldo de migrare	Diferența dintre numărul de imigranți și emigranți
Mitigare	Atenuarea schimbărilor climatice; procesele necesare pentru reducerea cauzelor schimbărilor climatice, inclusiv inițiativele și măsurile puse în aplicare pentru a reduce sursele sau pentru a spori legarea gazelor cu efect de seră.
Agricultura multifuncțională	Un model de producție agricolă durabilă care, prin îndeplinirea funcțiilor legate de producția alimentară și de materiile prime agricole nealimentare, asigură simultan protecția mediului și a resurselor naturale și conservarea vitalității economico-sociale și a patrimoniului cultural și istoric al comunităților rurale.
Parc științifico-tehologic	Forma localo-spațială și instrumentul de dezvoltare multilaterală (tehnologic, economic, urban) cu o concentrare ridicată de activități care vizează: cercetare și dezvoltare, inovare și noi tehnologii, transferul de inovare și tehnologie în firme start-up de inovare și IT, producția și serviciile de înaltă tehnologie implementate de personal înalt calificat etc., cu sprijinul statului.
Extindere urbană necontrolată	Expansiunea urbană necontrolată implică extinderea stihică și neplanificată a terenurilor de construcție în spațiile urbane și periurbane (suburbane și alte zone cu densitate scăzută). Cel mai adesea se caracterizează prin construcția ilegală în masă a clădirilor și a structurilor urbane care au infrastructură/utilități slabe și acces la servicii de interes general.
Degradare neutră a terenurilor	<i>LDN - Land Degradation Neutrality</i> / Un concept conform căruia trebuie stabilit un echilibru pe un anumit teritoriu pe o perioadă de timp între cantitățile de terenuri degradate și cantitățile de teren pe care acesta a fost restaurat, dezirabil și îmbunătățit, bun agricol și ecologic.
Așezări informale	Așezări create spontan sau așezări construite fără respectarea procedurilor și reglementărilor stabilite de lege. Acestea includ două tipuri de bază de așezări informale: 1) așezări rezidențiale suburbane construite în principal pe terenuri private, agricole, cu case familiale din material dur, dimensiuni standard și structură pentru construcții rezidențiale individuale, echipate în principal cu infrastructură de bază (așa-numitele "așezări informale îmbunătățite") și 2) așezări sub-standard (a se vedea secțiunea: așezări sub-standard).
Locuire corespunzătoare (locuire adecvată)	Locuirea care asigură: 1) protecția juridică a proprietății, 2) disponibilitatea serviciilor, materialelor, echipamentelor și infrastructurii, 3) accesibilitatea, 4) condiții de viață adecvate, 5) accesibilitate pentru toate grupurile sociale, 6) amplasarea corespunzătoare și 7) adecvarea culturală, în conformitate cu aspectele recunoscute la nivel internațional ale dreptului la o locuință adecvată.
Agricultură durabilă	Conceptul de producție agricolă care este ecologică, viabilă din punct de vedere economic și acceptabilă din punct de vedere social.
Oraș durabil	Un oraș inovator care utilizează toate mijloacele pentru a îmbunătăți calitatea vieții, competitivitatea, eficiența operațiunilor și a funcțiilor, asigurându-se în același timp că acest lucru este în conformitate cu nevoile generațiilor actuale și viitoare în ceea ce privește aspectele economice, sociale, de mediu și culturale.

Dezvoltarea agricolă și rurală durabilă	Dezvoltarea agriculturii și a ținuturilor rurale, care include conservarea terenului, a apei, a resurselor vegetale și animale, respectiv dezvoltare care nu pune în pericol mediul înconjurător, este aplicabilă din punct de vedere tehnic, viabilă din punct de vedere economic și acceptabilă din punct de vedere social și productivă pe termen lung (FAO, 2001)
Dezvoltarea spațială durabilă a turismului	Organizarea și amenajarea spațiului turistic, care asigură un compromis creativ între dezvoltarea economică a turismului și bunăstarea socio-economică a comunității locale, pe de o parte, și protecția și îmbunătățirea mediului, naturii, valorilor naturale și culturale, pe de altă parte.
Locuire durabilă	Conceptul locuirii a cărui dezvoltare se bazează pe respectarea integrală a principiilor protecției mediului, eficienței economice, incluziunii și participării sociale și adevării culturale.
Deșeuri periculoase	Deșeuri care, prin originea, compoziția sau concentrația lor de materiale periculoase, pot cauza un pericol pentru mediu și sănătatea umană și care prezintă cel puțin una dintre caracteristicile periculoase determinate de reglementări speciale, inclusiv ambalajele în care deșeurile periculoase au fost sau sunt ambalate.
Agricultura organică	Sistem de producție agricolă care combină cele mai bune practici de mediu, nivelul ridicat al biodiversității, conservarea resurselor naturale și aplicarea unor standarde ridicate de bunăstare a animalelor cu cerințele unei anumite categorii de consumatori pentru produsele obținute prin utilizarea substanțelor și proceselor naturale.
Oraș inteligent	Sistem dinamic gestionat conform modelului modern de bună guvernare, cu ajutorul instrumentului actual de tehnologie a informației și comunicațiilor, cu participarea activă a cetățenilor și a părților interesate, conectarea și coordonarea soluțiilor inteligente a două sau mai multe elemente cheie ale sistemului urban: transport, infrastructură tehnică, energie, apă, mediu, securitate, servicii publice, construcții, managementul orașelor și alte componente importante.
Zonă periurbană	Zona de tranziție de interacțiune în care activitățile urbane și rurale se suprapun, se conectează sau sunt în conflict, iar caracteristicile spațiului fac obiectul unor modificări rapide cauzate de activitățile umane.
Așezări substandard	Sunt și "așezări insalubre", "slum-uri" etc. Sunt construite în principal pe terenurile altor persoane și pe terenuri publice, cu case familiale substandard, în principal din materiale slabe, cu sau fără dotări de infrastructură de bază.
Abis sau captarea carbonului	Orice proces, activitate sau mecanism prin care GHG sunt îndepărtate din atmosfera, aerosoli sau predecesori GHG.
Peisajul	Indică un anumit ținut, așa cum este văzut și trăit de oameni, al cărui caracter este rezultatul acțiunii și interacțiunii factorilor naturali și/sau culturali (antropici).
Peisaje naturale	Peisajele în care nivelul de modificare este minim, structura biofizică este în cea mai mare parte de origine naturală (resurse de mediu), unde se pot găsi elemente care se datorează tulburărilor naturale și influenței umane mici neglijabile. Peisajele apropiate naturii sunt structuri modificate spațial în cazul în care gradul de modificare este mai mare, dar funcționarea și semnificația lor este încă în serviciul protecției naturii și biodiversității.
Acoperirea / etanșarea terenului	Pierderea permanentă a terenurilor prin acoperirea cu infrastructuri urbane (așezări, zone industriale, drumuri, depozite de deșeuri etc.).
Disponibilitatea spațială a serviciului	Indică distanța acceptabilă a serviciului de la locul de reședință al utilizatorului, adică așezarea în care este organizat serviciul în raport cu așezările din împrejurime, ai căror rezidenți utilizează serviciul respectiv.
Surse de poluare în vrac	Substanțe poluante care pătrund în cursurile de apă din suprafețe întinse (de exemplu, de pe suprafețe agricole, de pe terenuri erodate).
Regresia demografică regională	Regrese demografice la nivel regional (la nivel districtelor regionale, la nivel local), indicatori demografici-cheie de agravare și rămânere în urmă în raport cu perioada anterioară (creștere naturală, structura vârstei, fluxuri migratorii).
Regiune pentru gestionarea deșeurilor	Unitatea spațială, care cuprinde mai multe unități de autogovernare locală învecinate care, în temeiul acordului încheiat, gestionează în comun deșeurile în vederea stabilirii unui sistem durabil de gestionare a deșeurilor.

Reziliență	Reziliența (eng. Resilience) se referă la capacitatea de recuperare a unui subiect (regiune, așezare, sistem economic, întreprindere, societate, resurse umane, sisteme tehnice/de infrastructură, sistem natural/ecologic etc.) și revenirea acestuia la starea anterioară după expunerea la presiuni bruște sau schimbări extrem de negative. Sinonimele acestui termen sunt suplețea, elasticitatea și flexibilitatea, în timp ce "rezistența" este considerată doar o parte a noțiunii complexe de reziliență.
Remediere	Activități de eliminare, control, limitare sau reducere a poluării, astfel încât ținutul contaminat, ținând seama de destinația sa actuală și viitoare, să nu mai prezinte un risc pentru sănătatea umană și pentru mediu.
Sistem fluvial	Sistemul hidrografic al bazinului hidrografic, care este cunoscut ca termen geografic, dar este, de asemenea, unitate de management gestionată în mod unic, în conformitate cu postulatul-cheie al gospodării apelor conform căruia apele trebuie gestionate la nivelul bazinelor hidrografice mai mari.
Reciclaj	Orice operațiune de reutilizare prin care deșeurile sunt transformate în produse, materiale sau substanțe, indiferent dacă sunt utilizate în scopuri originale sau în alte scopuri, inclusiv reproducția de materiale organice, cu excepția reutilizării în scopuri energetice și a re prelucrării în materiale destinate utilizării drept combustibil sau pentru acoperirea depozitelor de deșeuri.
Terminal de marfă	Terminale destinate depozitării și încărcării anumitor tipuri de mărfuri.
Centru de transport mărfuri	Reprezintă cel mai înalt nivel de integrare a activităților logistice, a sistemelor logistice și a utilizatorilor și deținătorilor de servicii logistice. Acesta conectează cel puțin două moduri de transport și permite toate transformările fluxurilor de macrodistribuție și a fluxurilor de microdistribuție. În plus față de serviciile logistice de bază, oferă toate celelalte servicii, de sprijin și suplimentare care cresc valoarea și calitatea serviciilor logistice.
Ținut rural	Spații în afara zonelor urbane, de regulă cu o densitate scăzută a populației, constând din așezări rurale independente sau în rețea cu un centru urban local.
Peisaj rural	Acesta prezintă caracteristicile biofizice ale naturii și naturii peisajului apropiat, dar sub influența schimbărilor antropice este analizată în unități mai mici, cu mod caracteristic de utilizare a spațiului, tipuri specifice de așezări rurale și identitate culturală specială.
Așezare rurală	Preponderent monofuncțional; populația este implicată în principal în activități agricole sau în alte activități bazate pe resursele locale ale ținutului rural.
Coeziune socială	Dezvoltare simplificată, echitabilă din punct de vedere social și echilibrată, care permite prosperitatea cât mai multor ("tuturor") grupuri sociale, teritoriale și a altor grupuri sociale, un anumit grad de solidaritate, un anumit grad de integrare socială și cât mai puțin așa-numita "excluziune socială".
Servicii sociale de interes general	Acestea se referă la: (1) rețeaua/cadrul instituțional al siguranței sociale și includ sănătatea, îmbătrânirea, șomajul, riscul de pierdere a locului de muncă, incapacitatea/handicapul pentru o viață independentă (disability) și (2) serviciile furnizate direct cetățenilor/indivizilor, au un rol de prevenire a excluziunii și de consolidare a coeziunii sociale și includ diferite forme de sprijin pentru facilitarea incluziunii sociale și protejarea/garantarea drepturilor de bază.
Ape externe	Ape mari în râuri de care se protejează un ținut prin diguri
Sprijin locativ	(Locuințe sociale) – orice formă de asistență pentru locuire pentru persoanele care, din motive sociale, economice și de altă natură, nu pot rezolva singuri nevoia de locuință cu fonduri proprii, pentru ei înșiși și pentru gospodăria lor familială.

Subsidiaritate	Indică distribuția competențelor între mai multe niveluri de organizare a statului, unde o anumită funcție este transferată la cel mai inferior nivel la care poate fi efectuată în mod eficient.
Taxon	Un organism realist sau un grup de organisme reale care pot fi clasificate în categoriile taxonomice de bază la nivel de specie, gen, familie, ordine, clasă, divizare, regnu, domeniu, precum și numeroase categorii suplimentare.
Coeziune teritorială	Dezvoltarea echilibrată teritorial a unui anumit întreg spațial care permite rezolvarea problemei fragmentării teritoriale ("fragmentare"), realizarea unei "divizări funcționale a muncii" rezonabile între ținuturile constitutive și atingerea unui anumit grad de integrare teritorială.
Capital teritorial	Un set de factori de dezvoltare (resurse, potențial etc.) al unui anumit ținut. Constă din: (a) factori-elemente "dure" ("tangibile", "absolute", "cantitative" etc.): poziția geografică respectiv geostrategică; clima; dimensiunea teritoriului; populația; abundența resurselor naturale; structura economică; calitatea vieții; calitatea mediului înconjurător ("environment"); dezvoltarea infrastructurii tehnice și accesibilitatea acesteia; patrimoniul cultural; așa-numitul capital-resurse ("umane") etc.; și (b) factori-elemente "soft" ("subiective", "relaționale", "calitative", "mai puțin tangibile" etc.): așa-numitele generale "capital cognitiv, cultural și instituțional"; capacitatea de inovare; costurile de tranzacție; capitalul social (într-un sens mai restrâns); atitudinile și obiceiurile indivizilor, grupurilor și instituțiilor și organizațiilor; norme regionale informale, precum și capacitatea și disponibilitatea pentru cooperare reciprocă, asistență, participare și compromis; dezvoltarea gândirii strategice, a cercetării și a guvernantei, a capacității instituționale și organizaționale de pregătire, luare și realizare decizii de dezvoltare bazate pe mod democratic și de calitate; capacitatea de îmbunătățire combinată a competitivității teritoriale și a coeziunii teritoriale (prin utilizarea optimă a capitalului teritorial total); capacitatea de inovare; dezvoltarea rețelelor de comunicare și interacțiune a diferitelor părți interesate, precum și a proceselor-procedurilor adecvate (formalizate, informale etc.), în special pentru cooperarea interinstituțională (inter-organizațională); competitivitatea sistemelor de producție; așa-numitul "climat de afaceri"; nivelul de durabilitate a sistemelor economice și ecologico-spațiale; controlul riscurilor și al hazardurilor; etc.
Terminal	Un loc de concentrare a activităților logistice.
Agricultura tradițională	Un sistem de producție agricolă care utilizează resursele naturale locale în funcție de cunoștințele transmise de-a lungul generațiilor, asigurând astfel un grad ridicat de raționalitate ecologică, în special datorită insistenței asupra aplicării metodelor de conservare a solului și a tehnicilor de creștere a animalelor de intensitate scăzută.
Ape de tranzit	Apele care intră pe teritoriul Republicii Serbia de pe teritoriul altor țări.
Stație de transfer	Locul în care deșeurile sunt livrate și depozitate temporar pentru separare sau încărcare înainte de a fi transportate la tratare, reutilizare sau eliminare.
Destinație turistică	Spațiul turistic amenajat și dotat cu atracții naturale și create, ca destinație de călătorie turistică, organizat ca formă dominantă de turism cu oferta turistică pentru primirea și sejurul turiștilor.
Ofertă turistică	Activități de servicii ale economiei turistice, precum și toate celelalte activități complementare care răspund nevoilor turiștilor din destinația turistică, centrul și locul turistic, inclusiv cazare, alimentare, recreere, sport, divertisment, educație etc.
Cluster turistic	Ansamblul spațial-funcțional al afacerilor organizate a consolidat ofertele turistice existente și potențiale ale diferitelor tipuri de turism în spațiile turistice ale mai multor destinații, centre și locuri turistice.
Trafic turistic	Numărul de sosiri și numărul de nopți cazare ale turiștilor pe an pe tipuri de centre și locuri turistice și pe tipuri de cazare, precum și veniturile turistice anuale (intrări valutare din turismul străin și veniturile din turismul intern) și ieșirea anuală de valută (ca urmare a plecării turiștilor interni în străinătate).

Spațiu turistic	Ansamblu geografic și funcțional unic de resurse naturale și create, valori și atracții de importanță realizate și potențiale pentru turism, în funcție de durata sezonului turistic și de posibilitatea formării și dezvoltării destinațiilor, centrelor și locurilor turistice.
Cazare turistică	Numărul de paturi turistice înregistrate pe tipuri de centre și locuri turistice și pe tipuri de cazare (de bază și complementare), cu paturi neînregistrate închiriate în turism.
Centru turistic	Oraș, stațiune balneoclimaterică și montană, precum și centre tradiționale sau noi, separate și centre de destinație turistică cu ofertă turistică completă în cazare turistică, facilități publice, infrastructură turistică, de transport și de utilități.
Localitate turistică	Așezare mai puțin tradițională sau nouă, cu o ofertă turistică mai modestă pentru sejur, vacanță și recreere.
Ape interioare	Apă din precipitații și scurgeri într-un ținut care trebuie apărat prin măsuri de drenaj.
Peisaj urban	Intervențiile omului au modificat complet peisajul natural sau rural care se stabilește și funcționează adaptat nevoilor urbane.
Sistem urban	Se compune din centre urbane, așezări urbane și așezări rurale, parte integrantă ținuturilor (zonelor) urbane și rurale.
Centru urban	O așezare polifuncțională care este centrul unității de autoguvernare locală.
Așezare urbană	O așezare polifuncțională care nu are o funcție de guvernare, iar populația se ocupă în principal de activități neagricole.
Ținut urban	Teritoriul de acoperire variabilă și include diverse manifestări morfologice și fiziologice, care pe lângă centrul urban, este format și din așezări înconjurătoare și zone rurale care sunt legate de centru prin migrația zilnică a forței de muncă și alte mișcări ale populației condiționate de funcția de dependență față de centru.
Factoring	Vânzarea creanțelor de către o entitate economică către un factor, de obicei o instituție financiară specializată, o organizație de factoring, care răscumpără creanțe și suportă toate riscurile de incapacitate eventuală de încasare a creanțelor, prezentând o formă specifică de strângere fonduri prin vânzarea de creanțe. Este o regulă privind creanțele la scară mică și termene mai scurte.
Feasibility study	Studiul de fezabilitate este un document care examinează dacă un anumit proiect este viabil din punct de vedere financiar și este fezabil din punct de vedere organizatoric și tehnic, ceea ce ajută investitorul să ia o decizie de investiție.
Tarif feed-in	Prețurile anticipate de achiziție a stimulentei per kWh produs din surse regenerabile care sunt în conformitate cu tehnologia aplicată și pe care Guvernul Republicii Serbia le prescrie pentru o perioadă de timp pentru a încuraja investitorii și a reduce riscul de investiții.
Forfeting	Achiziționarea creanțelor de la client, de obicei forfeter bancar, instituție mai puțin specializată, pe care vânzătorul o transferă acestuia cu transferul instrumentelor de încasare a creanțelor la scadențele pe care le-a aranjat cu cumpărătorul (factura, acreditare documentară, garanție terță). De regulă, vorbim despre creanțe de volum mai mare și pe termen mai lung decât creanțele pentru factoring.
Ameliorări hidrotehnice	Măsuri de drenaj și irigare care realizează creșterea și stabilizarea producției agricole.
Centru de colectare deșeuri	Un loc determinat prin decizia unității de autoguvernare locală, unde cetățenii aduc deșeuri și deșeuri voluminoase (mobilier și tehnică casnică, deșeuri de grădină, materiale reciclabile, inclusiv deșeuri menajere periculoase).

Economie circulară / economie "verde"	<p>Producția industrială circulară înseamnă reducerea consumului de input-uri/resurse materiale și energetice, reducerea emisiilor și a deșeurilor industriale, sprijinirea producției cu emisii scăzute de carbon și a produselor neutre din punct de vedere climatic, precum și integrarea producției cu serviciile în ciclu închis/circular.</p> <p>Subînțelege un model de producție și consum care include reutilizarea, repararea, remodelarea și reciclarea materialelor și produselor existente pentru cât mai mult timp posibil și, astfel, prelungirea ciclului de viață al produsului. Economia "verde" este sinonimă cu economia circulară.</p>
--	---

PLANUL SPAȚIAL AL REPUBLICII SERBIA PENTRU PERIOADA 2021 -2035

Titularul elaborării:

MINISTERUL CONSTRUCȚIILOR, TRANSPORTURILOR ȘI INFRASTRUCTURII

Executanți:

INSTITUTUL DE ARHITECTURĂ ȘI URBANISM AL SERBIEI

Director

Dr. Sava Milijić, consilier științific

UNIVERSITATEA DIN BELGRAD – FACULTATEA DE GEOGRAFIE

Decan

Prof. Dr. Dejan Filipović

UNIVERSITATEA DIN BELGRAD – FACULTATEA DE ARHITECTURĂ

Decan

Prof. Dr. Vladan Đokić

INSTITUTUL DE TRANSPORT CIP

Director general

Milutin Ignjatović

INSTITUTUL DE URBANISM AL VOIVODINEI

Director

Predrag Knežević

GDI SOLUTIONS D.O.O.

Director

Ninoslav Mitrić

Belgrad, noiembrie 2021

Titularul elaborării: Ministerul Construcțiilor, Transporturilor și Infrastructurii

Titulari de coordonare:	Đorđe Milić, Ivana Stefanović, Olivera Radoičić
Participanți în coordonare:	Svetlana Čeperković, Marina Đorđević, Aleksandra Đumić, Ljiljana Živković, Siniša Trkulja, Milica Dobričić, Tijana Živković Milić, Dejan Đorđević

ECHIPA DE LUCRU PENTRU ELABORAREA PLANULUI SPAȚIAL AL REPUBLICII SERBIA PENTRU PERIOADA 2021 - 2035

Echipa de management: INSTITUTUL DE ARHITECTURĂ ȘI URBANISM AL SERBIEI
Planificatori responsabili:

<p>Dr. Saša Milijić, d.p.p. număr licență 100 0007 03</p> <p style="text-align: center;">LS</p>	<p>Prof. Dr. Marija Maksin, d.i.a. număr licență 100 0014 03</p> <p style="text-align: center;">LS</p>	<p>Dr. Nebojša Srefanović, d.p.p. număr licență 100 0082 04</p> <p style="text-align: center;">LS</p>
--	--	--

Echipa sintetică restrânsă:	Saša Milijić, Marija Maksin, Nebojša Stefanović, Slavka Zeković, Nikola Krunic, Marko Perišić, Dejan Filipović, Vladan Đokić, Dragiša Dabić, Nenad Spasić, Dejan Đorđević, Velimir Šečerov, Miodrag Vujošević	
Echipa sintetică mai extinsă:	Echipa de conducere și purtătorii/membrii elaborării pe domenii tematice	
Coordonatori:	Jasna Petrić Marijana Pantić Nataša Čolić Marko Perišić Milan Radović Biserka Mitrović Nataša Simičić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei Institutul de Transport CIP Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură Institutul de Urbanism al Voivodinei
METODA DE ELABORARE PPRS		
Titularii elaborării:	Echipa de management	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
RETROSPECTIVA SISTEMULUI DE PLANIFICARE AL REPUBLICII SERBIA		
Titularii elaborării:	Echipa de management și titularii/membrii elaborării pe domenii tematice	
ANALIZA SINTETICĂ A POTENȚIALELOR ȘI LIMITĂRILOR ȘI A PROBLEMELOR-CHEIE ALE DEZVOLTĂRII SPAȚIALE A REPUBLICII SERBIA		
Titularii elaborării:	Echipa sintetică restrânsă	
SCENARIUL DEZVOLTĂRII SPAȚIALE A REPUBLICII SERBIA PÂNĂ ÎN 2035		
Titularii elaborării:	Echipa sintetică restrânsă	
PRINCIPIILE DEZVOLTĂRII SPAȚIALE A REPUBLICII SERBIA		
Titularii elaborării:	Echipa sintetică restrânsă	
VIZIUNEA ȘI OBIECTIVELE PRINCIPALE ALE DEZVOLTĂRII SPAȚIALE A REPUBLICII SERBIA		
Titularii elaborării:	Echipa sintetică restrânsă	
STRATEGIA DE TERMEN LUNG A DEZVOLTĂRII SPAȚIALE A REPUBLICII SERBIA		
Titularii elaborării:	Echipa sintetică restrânsă	
Echipa de lucru mai extinsă:		
IMPACTUL GLOBALIZĂRII ȘI MEDIULUI ASUPRA PLANULUI SPAȚIAL AL REPUBLICII SERBIA		
Titularul elaborării:	Slavka Zeković	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei:	Edvard Jakopin	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie

TERITORIUL REPUBLICII SERBIA ÎN MEDIUL EUROPEAN MAI LARG ȘI PROCESUL DE ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ		
Titularii elaborării:	Miodrag Vujošević Branka Tošić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Membrii echipei de lucru:	Zora Živanović	
PUNCTE DE PLECARE PENTRU SCENARIUL PLANULUI SPAȚIAL AL REPUBLICII SERBIA PÂNĂ ÎN 2035		
Titularii elaborării	Dejan Đorđević	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Membrii echipei de lucru:	Tijana Dabović Tijana Đorđević (Facultatea de Matematică și Științe Naturale, Universitatea din Novi Sad) Bojana Poledica	
TERENUL AGRICOL, AGRICULTURA ȘI PISCICULTURA		
Titularul elaborării:	Marija Nikolić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Jelena Živanović-Miljković Vesna Popović (Institutul de Economică și Agricultură) Miroљjub Lešnjak Ivan Tamaš	Institutul de Urbanism al Voivodinei
PĂDURI, TERENURI FORESTIERE, SILVICULTURĂ ȘI VÂNĂTOARE		
Titularul elaborării:	Milan Medarević	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Snežana Obradović (Facultatea de Silvicultură, Universitatea din Belgrad) Biljana Šljukić (Facultatea de Silvicultură, Universitatea din Belgrad) Nenad Petrović (Facultatea de Silvicultură, Universitatea din Belgrad) Biljana Pešić (Facultatea de Silvicultură, Universitatea din Belgrad) Slaviša Pivnički	Institutul de Urbanism al Voivodinei
APA ȘI INFRASTRUCTURA GOSPODĂRII APELOR		
Titularii elaborării:	Branislav Đorđević Aleksandar Đukić (Facultatea de Construcții, Universitatea din Belgrad)	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Matija Stipić	
MATERIILE PRIME MINERALE ȘI MINERITUL		
Materii prime minerale și mineritul		
Titularul elaborării:	Vladimir Pavlović	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Nenad Spasić Marijana Korakianiti Natalija Pavlović	
Geologie		
Titularul elaborării:	Velimir Jovanović	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie

POPULAȚIA		
Titularul elaborării:	Gordana Vojković Danica Šantić	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Membrii echipei de lucru:	Mirjana Devedžić Vera Gligorijević Petar Vasić Vladimir Nikitović (Institutul de Științe Naturale)	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
SISTEMELE URBANE ȘI AMENAJAREA AȘEZĂRILOR URBANE		
Titularii elaborării:	Nikola Krunić Velimir Šečerov Dragutin Tošić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Membrii echipei de lucru:	Božidar Manić Nataša Danilović Hristić Aleksandra Gajić Danijela Srbić Aleksandar Vučićević (Institutul Urbanistic Belgrad)	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
	Marija Jevtić Dragica Gatarić Bogdan Lukić Marija Drobnjaković (Institutul Geografic „Jovan Cvijić” SANU)	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
	Branko Protić Dragana Dunčić Ivan Tamaš Nataša Samičić Biserka Mitrović	Institutul de Urbanism al Voivodinei Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură
DEZVOLTAREA RURALĂ ȘI AMENAJAREA SATELOR		
Titularul elaborării:	Marija Maksin	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Marija Nikolić Vesna Popović (Institutul de Economică și Agricoltura)	
	Nikola Krunić Aleksandra Gajić Jelena Živanović Miljković Vladica Ristić (Fakultatea de Management și Inginerie din Belgrade, Universitatea Union – Nikola Tesla)	
	Vladimir Cihler	Institutul de Urbanism al Voivodinei
REȚEAUA SERVICIILOR PUBLICE, DEZVOLTAREA SOCIALĂ ȘI LOCUIREA		
Rețeaua serviciilor publice, dezvoltarea socială		
Titularul elaborării:	Vesna Jokić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Ksenija Petovar Nataša Čolić Biserka Mitrović	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură
Locuire		
Titular elaborare:	Tanja Njegić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei

DEZVOLTAREA REGIONALĂ		
Titularul elaborării:	Edvard Jakopin	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Membrii echipei de lucru:	Marija Maksin Slavka Zeković	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
ANTREPRENORIATUL, INVESTIȚII ȘI FINANȚE		
Titularul elaborării:	Miroljub Hadžić (Facultatea de Afaceri din Belgrad Universitatea Singidunum)	Institutul de arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrul echipei de lucru:	Slavka Zeković	
INDUSTRIA ȘI MSP		
Titularul elaborării:	Slavka Zeković	Institutul de arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Ljubodrag Savić (Facultatea de Economie, Universitatea din Belgrad)	
	Danilo Furundžić Ksenija Lalović	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură
TURISM – ORGANIZAȚIA ȘI AMENAJAREA SPAȚIILOR TURISTICE		
Titularii elaborării:	Saša Milijić Dragiša Dabić	Institutul de arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Steva Stanković (Facultatea de Geografie, Universitatea din Belgrad)	
	Jelena Basarić	
TRAFICUL ȘI INFRASTRUCTURA DE TRANSPORT		
Accesibilitatea traficului		
Titularul elaborării:	Ana Vulević	Institutul de Transport CIP
Membrii echipei de lucru:	Petar Đapić Taťjana Mikić Marija Orsini Srđan Krljanac	
Traficul rutier și rețeaua de drumuri		
Titularul proiectului:	Marko Perišić	Institutul de Transport CIP
Membrii echipei de lucru:	Petar Đapić Marija Marković Saša Popović Milan Mihelić Srđan Krljanac	
Traficul feroviar – rețeau și facilități		
Titularul elaborării:	Marko Perišić	Institutul de Transport CIP
Membrii echipei de lucru:	Taťjana Mikić Marija Marković Saša Popović Srđan Krljanac Milan Mihelić Danijel Savković Nemanja Lošić	
Traficul aerian		
Titularul elaborării:	Marko Perišić	Institutul de Transport CIP
Membrii echipei de lucru:	Jonel Erdeljan Jasmina Arežina Marija Marković	
Căile navigabile – transport pe apă		
Titularul elaborării:	Marko Perišić	Institutul de Transport CIP
Membrii echipei de lucru:	Marija Lazić Jasmina Arežina Marija Marković	

Traficul intermodal și centrele logistice		
Titularul elaborării:	Marko Perišić	Institutul de Transport CIP
Membrii echipei de lucru:	Slavica Ilić Mirjana Žarković Marija Marković Saša Popović Srđan Krljanac	
Punctele de trecere a frontierei		
Titularul elaborării:	Marko Perišić	Institutul de Transport CIP
Membrii echipei de lucru:	Marijana Radovanović Milan Mihelić	
COMUNICAȚIILE ELECTRONICE ȘI TRAFICUL POȘTAL		
Titularul elaborării:	Marko Perišić	Institutul de Transport CIP
Membrii echipei de lucru:	Periša Prokopijević Saša Popović	
ENERGETICA, INFRASTRUCTURA ENERGETICĂ ȘI EFICIENȚĂ ENERGETICĂ		
Energetica și infrastructura energetica		
Titularii elaborării:	Nenad Đajić Aleksandar Jovović (Facultatea de Mecanică, Universitatea din Belgrad)	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Zorica Sanader	Institutul de Urbanism al Voivodinei
Sursele regenerabile de energie		
Titularii elaborării:	Marina Nenković-Riznić Mila Pucar	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Vladan Đokić Milica Milojević	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură
Eficiența energetică în construcții, industrie, transport și utilități		
Titularul elaborării:	Marina Nenković-Riznić Mila Pucar	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Nenad Đajić Aleksandar Jovović (Facultatea de Mecanică, Universitatea din Belgrad) Dušan Ignjatović Zorica Sanader	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură Institutul de Urbanism al Voivodinei
PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR		
Titularul elaborării:	Dejan Filipović	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Membrii echipei de lucru:	Boško Josimović Ljubiša Duškov	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
GESTIONAREA DEȘEURILOR		
Titularul elaborării:	Marina Ilić (Facultatea de Ecologie și Protecție Mediu din Belgrad, Universitatea Union – Nikola Tesla)	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Membrul echipei de lucru:	Boško Josimović	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
PROTECȚIA, REGLEMENTAREA ȘI UTILIZAREA PATRIMONIULUI NATURAL		
Biodiversitatea		
Titularul elaborării:	Ivica Radović	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Membrul echipei de lucru:	Snežana Đurđić	
Protecția, reglementarea și utilizarea bunurilor naturale		
Titularul elaborării:	Marija Maksin	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Božidar Vasiljević Snežana Đurđić Vladimir Pihler	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie Institutul de Urbanism al Voivodinei

Relieful		
Titularul elaborării:	Slavoljub Dragičević	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
Membrii echipei de lucru:	Ivan Novković Boban Milojković (Universitatea de Poliție și Criminalistică)	
PROTECȚIA, REGLEMENTAREA ȘI UTILIZAREA BUNURILOR CULTURALE		
Titularii elaborării:	Ana Niković Božidar Manić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Uroš Radosavljević Svjetlana Peko	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură Institutul de Urbanism al Voivodinei
PROTECȚIA, REGLEMENTAREA ȘI UTILIZAREA DURABILĂ A PEISAJULUI		
Titularul elaborării:	Nevena Vasiljević (Facultatea de Silvicultură, Universitatea din Belgrad)	Institutul de Urbanism al Voivodinei
Membrii echipei de lucru:	Boris Radić (Facultatea de Silvicultură, Universitatea din Belgrad) Suzana Gavrilović (Facultatea de Silvicultură, Universitatea din Belgrad) Tijana Crnčević Vladimir Pihler	Institutul de Urbanism al Voivodinei
REDUCEREA RISCULUI DE DEZASTRE ȘI GESTIONAREA SITUAȚIILOR DE URGENȚĂ		
Titularii elaborării:	Slavoljub Dragičević Nikola Krunic	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Dejan Filipović Ivan Novković Biljana Abolmasov (Facultatea de Minerit și Geologie, Universitatea din Belgrad) Vladimir Cvetković (Facultatea de Securitate, Universitatea din Belgrad) Ratko Ristić (Facultatea de Sivilcultură, Universitatea din Belgrad) Boris Radić (Facultatea de Silvicultură, Universitatea din Belgrad) Aleksandar Lazarević Ljubiša Bezbradica	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
ADAPTAREA LA SCHIMBĂRILE CLIMATICE		
Titularii elaborării:	Marina Nenković-Riznić Vladan Đokić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură
Membrii echipei de lucru:	Mila Pucar Daniela Božanić (PR Agenție de Consulting CLIMATE ACTION CONSULTING, Belgrad) Jelena Luković Milica Milojević	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie Universitatea din Belgrad – Facultatea de Arhitectură
PROTECȚIA ȘI UTILIZAREA SPAȚIULUI REPUBLICII SERBIA		
Titularii elaborării:	Echipa sintetica restrânsă	

IMPLEMENTARE		
Soluțiile de planificare prioritară până în 2025		
Măsurile și instrumentele de punere în aplicare		
Relația cu politicile publice și orientările pentru punerea în aplicare în sistemul de planificare al Republicii Serbia		
Intocmirea și furnizarea documentelor de planificare		
Titularii elaborării:	Nebojša Stefanović	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Echipa sintetică restrânsă, titulari elaborării pe domenii tematice	
Indicatorii de dezvoltare spațială		
Titularul elaborării:	Omiļjēna Dželebdžić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrul echipei de lucru:	Olivera Njegomir	Institutul de Urbanism al Voivodinei
Politica de dezvoltare a programelor de implementare PPRS		
Titularul elaborării:	Marija Maksin	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
CONSULTANȚI		
	Borislav Stojkov	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
	Miroļjub Stanković (Institutul de Urbanism Niš)	
	Vlada Arandelović	
HĂRȚI DE REFERINȚĂ ȘI BAZE DE DATE SPAȚIALE		
Titularii elaborării:	Nikola Krunic Olgica Bakić	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
Membrii echipei de lucru:	Aleksandra Gajić Jelena Basarić Danijela Srnić Dragiša Dabić	
	Ninoslav Mitrić	GDI SOLUTIONS D.O.O.
	Vojkan Gajović	
	Aleksandar Đorđević	Universitatea din Belgrad – Facultatea de Geografie
	Marija Marković	Institutul de Transport CIP
DESIGN-ul COPERTEI ȘI SUPORT TEHNIC		
	Sanja Simonović Alfrević	Institutul de Arhitectură și Urbanism al Serbiei
	Srdan Milosavljević	